

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ANADOLU TÜRK MASALLARINDA ÇOCUK ALGISI

PELİN ÖZKAN

2502130383

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İSTANBUL – 2022

ÖZ

ANADOLU TÜRK MASALLARINDA ÇOCUK ALGISI PELİN ÖZKAN

Sözlü gelenek içerisinde doğan ve nesilden nesile aktararak yaşatılan ait olduğu toplumun kültürel değerlerini, gelenek, görenek ve inanç sistemini, yaşam tarzını yansıtan masal, Türk halk edebiyatının önemli bir anlatı türüdür. Masalın içerisinde barındırdığı olağanüstü özellikler türü daha da ilgi çekici hale getirmektedir. Farklı kültür ve coğrafyalarda yayılım gösteren masallar, doğduğu ve yaşadığı toplumdan beslenerek onun kültürel yapısından, değerlerinden izler barındırır. İnandırma gayesi olmayan masallar yetişkin ve çocuk dünyasında farklı işlevlere sahip olarak yer alırlar.

Çocuklar geleceğin yetişkinleridir. Onların gelişimi ve eğitiminde masal türü birçok işleve sahip olarak yer alır. Çalışmamızda çocukların düş dünyasını renklendiren masalların bünyesinde yer alan ancak çocuk algısında sakıncalı olabilecek unsurları inceleyerek ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinden derlenmiş olan Anadolu Türk sahasına ait 1011 masal, çocuk algısı açısından olumsuz olabilecek örnekler üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Türk masalları, Masal, Çocuk, Çocuk Algısı, Çocuk Eğitimi, Çocuk Gelişimi, Algı.

ABSTRACT

CHILD PERCEPTION IN ANATOLIAN TURKISH TALES

PELİN OZKAN

The fairy tale, which reflects the cultural values, traditions, customs and belief system and lifestyle of the society to which it belongs, which is born in the oral tradition and is passed on from generation to generation, is an important narrative type of Turkish Folk Literature. The extraordinary features of the fairy tale make the genre even more interesting. The tales that spread in different cultures and geographies contain traces of its cultural structure and values, nourished by the society in which it was born and lived. Fairy tales that do not aim to convince take place in the adult and child worlds with different functions.

Children are the adults of the future. The fairy tale genre has many functions in their development and education. In our study, it is aimed to reveal the elements that are included in the tales that color the children's dream world, but that may be objectionable in the perception of children. 1011 fairy tales belonging to the Anatolian Turkish field, compiled from different geographical regions of Turkey, were evaluated through examples that could be negative in terms of child perception. It is not possible to ignore the tales that have great cultural heritage and social importance.

Keywords: Anatolian, Turkish Tales, Tale, Child, Child Perception, Child Education, Child Development, Perception.

ÖN SÖZ

Çocuk ve çocukluk kavramları insanlığın varoluşundan itibaren toplumlarda yer alıyor olmasına rağmen bu kavramların içi doldurularak hak etmiş olduğu değerin verilmesi uzun bir zaman almıştır. Çocuk, tarihsel süreç içinde çoğu zaman yetişkinlerin türlü kalıpları arasında sıkışmıştır. Çocuğun ayrı bir birey olarak yetişkin dünyasından ayrıştırılamaması ihtiyaçlarının da göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Çocuk ve çocukluk kavramları modernleşme ile birlikte aileden başlayarak toplumda farklı bir yere konmaya başlanmıştır. Değişen ve gelişen dünya, yaşanan teknolojik gelişmeler, eğitim sistemindeki yeni bakış açıları çocuğun geleceğin mimarı olarak görülmeye başlamasını ve değer kazanmasını sağlamıştır. Bununla birlikte çocuk gelişimi ve eğitiminin ayrı bir önem kazanması bu alanlarda kullanılan materyaller ve kaynakların da yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Yaygın kanıların aksine masalların tek amacı çocukları eğlendirmek değildir. Toplumun kültürel hazinesi niteliğindeki masallar, aile içi eğitimden başlayarak okullarda ve toplum içinde pek çok işlevle kullanılmaktadır.

Masal türünün sahip olduğu karakteristik özellikleri, olağanüstü kahramanları ve olayları barındırması çocuk algısı açısından ilgi çekici olmuştur. Bunun yanında çocuğun hazır bulunuşluk düzeyi ile gelişim dönemleri dikkate alındığında bazı olumsuz durumlara yol açabilecek unsurlarda masalın içinde yer almaktadır. Toplamların kültürel aktarımında, gelenek ve göreneklerinin yaşatılmasında aynı zamanda da çocuk gelişimi ve eğitiminde önemli yere sahip masalların çocuk algısı bakımından oluşturabileceği olumsuz örnek ve modelleri bertaraf etme düşüncesinden yola çıkılarak Anadolu Türk sahasından derlenen masal örnekleri incelenmiştir.

Çalışmamız giriş kısmı ile birlikte beş bölümden meydana gelmiştir. Giriş kısmında çalışmanın genel çerçevesi çizilerek konunun, amaç, kapsam ve yönteminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde çocuk ve çocukluk kavramlarına ilişkin tarihsel süreç içinde çeşitli bilim dallarınca farklı şekillerde yapılan değerlendirmeler incelenmiştir. Bu kavramlara verilmiş olan değer, çocuğun toplum ve aile içindeki yeri ve önemi dönemselsel olarak incelenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde masalın tür

olarak adlandırılması, tanımı, masal türünün kaynağı ve sınıflandırılması hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde masalın çocuk gelişimi ve eğitimi sürecinde olumlu katkıları gelişim dönemleri açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çocuklar için masal seçimi ve çocuğa görelilik bağlamında masalarda bulunması gereken özellikler incelenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise çalışmamıza konu olan Anadolu Türk sahasından derlenmiş ve Anadolu Türk kültürünü yansıtan toplam 1011 masal incelenmiştir. Bu masallar, araştırmacılar tarafından daha önce farklı zaman ve bölgelerde sözlü kaynaklardan derlenerek yazıya geçirilmiş masal kitapları, yüksek lisans ve doktora tezlerinden seçilmiştir. Wilhelm Radloff ve Ignaz Kunos'un, **Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII**, eserinde 25 masal bulunmaktadır. Proben'deki masallar Kunos'un 1855-1890'lu yıllarda İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara ve Aydın gibi şehirlerden derlediği masallardır. Pertev Naili Boratav'ın, **Az Gittik Uz Gittik**, eserinde 48 adet masal bulunur. Pertev Naili Boratav'ın, **Zaman Zaman İçinde** eserinde ise 22 masala yer verilmiştir. Naki Tezel'in, **Türk Masalları Cilt I** eserinde 10 masal; **Türk Masalları Cilt II** eserinde 13 masal bulunmaktadır. Bu iki kitapta yer alan masallar 1933-1958 yılları arasında, başta İstanbul ve Ankara (bazı kaza ve köyleriyle) olmak üzere çeşitli bölgelerden derlenmiştir. Tahir Alangu'nun, **Billur Köşk Masalları** eserinde Alangu'nun 1941'de İstanbul'dan derlediği masalarla 14 masal bulunmaktadır. Eflatun Cem Güney'in, **En Güzel Türk Masalları** eserinde 4, **Evvel Zaman İçinde** eserinde 7 adet ve **Masallar** eserinde 23 adet masal bulunmaktadır. Umay Günay'ın, **Elazığ Masalları** eseri içinde, Elazığ ve çevresinden derlenmiş 70 adet masal yer alır. Esmâ Şimşek'in, **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması** eserinde 70 adet masal bulunmaktadır. Mehmet Özçelik, **Afyonkarahisar Masalları Üzerine Bir Araştırma** eserinde Afyonkarahisar ve çevresinden derlenmiş 70 adet masal bulunur. Muhsine Helimoğlu Yavuz'un, **Masallar (Cigaramın Üstünde Bir Topal Karınca)** masal kitabında ülkemizin değişik yerlerinden derlenmiş 88 adet masal bulunur. Nuri Taner, **Yalova Masalları** eserinde 19 adet masal vardır. Ahmet Öcal'ın, "Karakuyu Köyü (Boğazlıyan-Yozgat) Çevresi Masalları Metinler ve İncelemeler" doktora tezinde Yozgat'ın Karakuyu köyü çevresinden derlenmiş 66 adet masal bulunur. Ali Berat Alptekin'in, **Taşeli Masalları** kitabında 70 adet masal vardır. Bu masallar Taşeli Platosundan (Anamur, Bozyazı, Aydıncık, Gülnar, Mut,

Ermenek, Silifke, Erdemli) 1979-1982 yılları arasında derlenmiştir. Dehri Dilçin'in, **Çankırı Masalları**, eserinde anlatıcı kadınlar ağzından derlenen 4 adet masal bulunmaktadır. Saim Sakaoğlu, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları** adlı bu eserde 1969-1970 yıllarında Gümüşhane, Bayburt, Kelkit, Torul, Şiran, Kürtün, Köse, Aydıntepe, Demirözü gibi il ve ilçelerden toplanmış masallar arasından 70 tanesine yer verilmiştir. Okan Alay'ın, "Bingöl Masalları (İnceleme- Metin)" adlı yüksek lisans tezinde Elazığ'dan derlemiş 55 adet masal bulunmaktadır. Abdullah Doğan'ın, "Adıyaman Yöresi Masalları Üzerine Bir İnceleme", yüksek lisans tezinde Sivas ve Adıyaman yöresinden derlenmiş 51 adet masal bulunmaktadır. Bilge Seyidoğlu'nun, **Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırma** adlı eserinde 72 Adet masal bulunmaktadır. Hasan Latif Sarıyüce'nin, **Anadolu Masalları** kitabında bulunan masallar 1956-1975 yılları arasında derlenen masallardır. Eserde yayımlanan masal sayısı 70' tir. Handan Kasımoğlu'nun "Van Yöresine Ait Türk Halk Masalları" adlı doktora tezinde Van yöresinden derlenmiş 70 adet masal bulunmaktadır. Masal metinlerinin seçiminde Anadolu Türk sahasının tamamından mutlaka en az bir örnek çalışma olmasına dikkat edilmiştir. Bir masalın farklı yörelerde anlatılan pek çok sayıda eş metni olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın genelinde tekrara düşmemek adına eş metne sahip masalarda sadece künye bilgisi verilmiştir. Söz konusu masalarda yer alan çocuk gelişimi ve eğitimi açısından sakınca oluşturabilecek unsurlar tespit edilmiştir. Bu unsurların yer almış olduğu masalların çocuk algısında oluşturabileceği olumsuz örnek ve modellere dikkat çekilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Halk bilimin temel taşlarından olan ve Anadolu Türk kültürünün izlerini gelecek nesillere taşıyan masallar kültürümüz açısından çok kıymetli bir hazinedir. Toplumun ve çocuğun dünyasından dışlanması düşünülemeyecek olan masal türünün çocuklarla buluşması aşamasında çocuğun gelişim dönemi özelliklerine dikkat edilmelidir. Çocuk açısından uygun olmayan ve olumsuz model olabilecek masal örnekleri tespit edilmelidir. Bu masalların ebeveyn ya da öğretmenlerin rehberliği ile masalın ana yapısı, masalı oluşturan motifler göz ardı edilmeden ve korunarak çocuğa görelilik sağlanmasına özen gösterilmelidir.

Çalışmamın başından sonuna kadar geçen süreçte bilgi ve tecrübeleriyle bana yön vererek hiçbir yardımı esirgemeyen, sorularıma daima büyük bir sabır ve özveri ile cevap veren tez danışmanın Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ hocama; tez komitemde yer alan Prof. Dr. Mehmet AÇA ve Dr. Öğr. Üyesi Ali AHMETBEYOĞLU hocalarıma ilgi ve desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Aileme, maddi ve manevi desteklerini her daim hissettiğim eşim Seçkin ÖZKAN ve oğlum Alp Tuna ÖZKAN'a teşekkürü borç bilirim.

Pelin ÖZKAN
İSTANBUL-2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK

1.1. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMLARI	7
1.1.1. Çocuk	9
1.1.2. Çocukluk.....	15
1.2. ÇOCUKLUK KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ	19
1.2.1. Modernite Öncesi Çocuk Kavramı	20
1.2.2. Moderniteden Postmoderne Çocuk Kavramı.....	23
1.3. TÜRKLERDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK	31
1.3.1. İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Çocuk ve Çocukluk	32
1.3.2. İslamiyet Tesiri Altında Çocuk ve Çocukluk	37
1.3.3. Batı Medeniyeti Tesirinde Çocuk ve Çocukluk.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

MASAL

2.1. MASAL TÜRÜ VE MASAL TÜRÜNÜ ADLANDIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR.....	46
2.1.1. Sözlüklerdeki Masal Tanımları.....	47
2.1.2. Ansiklopedilerdeki Masal Tanımları.....	49
2.1.2.1. Türk Araştırmacıların Masal Tanımları	50
2.1.2.2. Yabancı Araştırmacıların Masal Tanımları.....	53
2.2. MASALLARIN KAYNAĞI.....	55
2.3. MASALLARIN TASNİF ÇALIŞMALARI	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK GELİŞİMİ ve EĞİTİMİ BAKIMINDAN MASAL

3.1. ÇOCUK MASAL İLİŞKİSİ.....	69
3.2. ÇOCUĞUN GELİŞİM SÜRECİ.....	72
3.2.1. Masalın Çocuk Gelişim Alanları Üzerindeki Etkisi	74
3.2.1.1. Masalların Bilişsel Gelişim Alanına Etkisi	77
3.2.1.2. Masalların Dil Gelişimi Alanına Etkisi.....	82
3.2.1.3. Masalların Sosyal Gelişim Alanına Etkisi	86
3.2.1.4. Masalların Duygusal (Duyusal) Gelişim Alanına Etkisi	88
3.2.1.5. Masalların Kişilik Gelişimi Alanına Etkisi	89
3.2.1.6. Masalların Ahlak Gelişimi Alanına Etkisi	92
3.3. ÇOCUK VE EĞİTİM.....	94
3.3.1. Masalın Çocuk Eğitiminde Yeri	96
3.3.1.1. Masallarda Çocuklar İçin Bulunması Gereken Özellikler	103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU TÜRK MASALLARININ ÇOCUK ALGISI AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. MASALLARDA ÇOCUK ALGISI	106
4.1.1. Çocuk Eğitiminde Ceza.....	107
4.1.2. Anadolu Türk Masallarında Geçen Ceza Örnekleri.....	111
4.1.2.1. Anadolu Türk Masallarında Ölüm Cezası	112
4.1.2.1.1. İyilik Yapan Kahramanın Haksız Şekilde Cezalandırılması	113
4.1.2.1.2. Kötülük Yapan Kahramanın Cezalandırılması	129
4.1.2.2. Anadolu Türk Masallarında Hayvanların Cezalandırılması	147
4.1.2.3. Anadolu Türk Masallarında Ceza Olarak Evden Kovulma, Ayrılma, Evi Terk Etme	154
4.1.2.3.1. Kahramanın Evden Uzaklaşması	155
4.1.2.3.2. Kahramanın Evden Uzaklaştırılması.....	165
4.1.2.4. Anadolu Türk Masallarında Bir Yere (Oda, Kuyu, Zindan vb.) Kapatma, Hapsetme Cezası.....	178
4.1.2.4.1. Kahramanın Haksız Şekilde Hapsedilmesi.....	179
4.1.2.4.2. Kahramanın Korunmak Amacıyla Kendini Bir Yere Kapatması veya Kapatılması	187
4.1.2.4.3. Kötülük Yapan Kahramanın Hapsedilmesi	189
4.1.3. Anadolu Türk Masallarında Aile ve Aile İçi İlişkiler	191

4.1.3.1. Masallarda Çocuksuzluk	193
4.1.3.2. Çocuğun Dünyaya Gelişi	204
4.1.3.3. Dua Edilmesi Sonucu Çocuğun Dünyaya Gelişi	210
4.1.3.4. Çocuk ve Anne İlişkisi	213
4.1.3.5. Çocuk ve Üvey Anne	221
4.1.3.6. Çocuk ve Baba İlişkisi	229
4.1.3.7. Çocuk ve Üvey Baba	239
4.1.3.8. Kardeşler Arası İlişki	239
4.1.3.9. Üvey Kardeşler Arası İlişki	248
4.1.4. Olumsuz Bir Modelleme Olarak Çevre	249
4.1.4.1. Yalan Söyleme	251
4.1.4.2. Küçümseyerek Alay Etme	280
4.1.4.3. Beddua Etme	291
4.1.4.4. Sağlığa Zarar Veren Madde Kullanımı	299
4.1.4.5. Hırsızlık	303
4.1.4.6. Çocuk Kaçırma	315
4.1.4.7. Cinsel İstismar, Taciz, Tecavüz	317
4.1.4.8. Müstehcen İfadeler	325
4.1.4.9. Aile İçi Çarpık İlişkiler ve Çok Eşlilik	327
4.1.4.10. Eşini Aldatma	343
4.1.4.11. Bir Gaye Uğruna Kendi Bedenine Zarar Verme	349
4.1.4.12. Küfür Etme, Kötü Söz Kullanma	353
4.1.4.13. Hayvanlara Kötü Davranma	358
4.1.4.14. Çevreye Zarar Verme	367
4.1.4.15. İntikam Alma	369
4.1.4.16. İftira Atma	375
4.1.4.17. İntihar Teşebbüsü ve İntihar Etme	382
4.1.4.18. Maddi Bir Çıkar Karşılığında Birine Kötü Bir Şey Yaptırma	387
4.1.4.19. Hile Yapma	389
4.1.4.20. Kötü Örneğin Genellemesi	402
4.1.5. Çocuk Eğitiminde Şiddet ve Korku	403
4.1.5.1. Anadolu Türk Masallarında Fiziksel Şiddet	404
4.1.5.2. Anadolu Türk Masallarında Sözlü Şiddet ve Baskı (Duygusal Şiddet)	422
4.1.5.3. Ölen Kişinin Tekrar Dirilmesi	425

4.1.5.4. Korku Unsuru Olabilecek Durum ve İfadeler	429
4.1.5.5. Tehdit Etme	442
SONUÇ.....	458
KAYNAKÇA.....	466
ÖZGEÇMİŞ	486

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Haz.	: Hazırlayan
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
t.y.	: Tarih yok
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire

GİRİŞ

Çocuk ve çocukluk kavramları tarihsel süreç içinde farklı yaklaşımlar çerçevesinde tanımlanmıştır. Bu değerlendirmelerde toplumun algısı, sosyoekonomik şartları, gelişmişlik düzeyi belirleyici olmaktadır. Tarım toplumlarında çocuk, yaşam biçimine de bağlı olarak ailesiyle birlikte çalışmaktadır. Bu toplumlarda çocuk işçiliği olağan kabul edilmektedir. Kentsel toplumlarda ise çocuk, çalışma hayatından uzak tutularak okul hayatına ağırlık verilerek geleceğe hazırlanmaktadır.

Çocuk kavramı, henüz gelişimi tamamlanmamış ve tek işi kendi oluşumunu gerçekleştirmek olan bir varlıktır. Çocukların kendi zihin dünyalarını inşa etmeleri konusunda eğitim önemli bir araçtır. Çocuğun, olgun bir birey olması hususunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Gelişim süreci içerisinde değerlendirildiğinde beyin, yirmi dört yaşına kadar inşasına devam eder (Lillard ve Jessen, 2015: 31).

Hayata karşı sınırsız bir merak ve keşfetme duygusu taşıyan çocuk, mantık yürütme, ahlaki değer yargılarını taşıma gibi özellikleri zamanla kazanmaktadır. Kişiliğini, bu yolda model aldıkları, gördükleri, deneyimledikleri rehberliğinde oluşturmaktadır. Bu sebeple çocuğa sunulan örnekler çocuğun doğru ve yanlış ayırabilmesi, muhakeme yeteneği kazanabilmesi, toplumun değer yargılarını da öğrenerek kendi değer yargılarını oluşturabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Ebeveynlerin ve öğretmenlerin çocuğun hayatındaki rolü ona öncelikle güvenli bir çevre oluşturmaktır. Bunu yaparken çocuğun aile ve çevresiyle olumlu bir etkileşim içinde olmasını sağlamak gerekir. Birey olarak kendisine ve topluma karşı sorumluluklarını kazandırmak önem taşır. Eğitimin önemli bir araç olduğu bu süreçte seçilen materyaller, kullanılan kaynaklar arasında sözlü anlatı türlerinden ninni, masal gibi türler başı çeker.

Milletleri birbirinden ayıran onların farklılıkları, zaman zaman da benzerlikleri ortaya koyan, gelenek görenekleri, değerleri ve kültürel miraslarıdır. Halkbilimi oluşturan malzeme toplumun kültürel geçmişine ışık tutar. Sözlü

gelenekten doğarak yazı ile kayıt altına alınan ve yaşatılmaya devam eden masal türü de yediden yetmişe herkes için sayısız işleve sahip bir anlatı türüdür.

Geçmişten günümüze pek çok araştırmacı tarafından çalışma konusu olan masal türü bugün de araştırmaların ilgi çekici konularından olmaya devam etmektedir. Çocuklar için bebeklik döneminden başlayan ve okul çağlarında da önemli bir kaynak oluşturan sözlü anlatı türü olan masal çalışmamızın temelini oluşturur. Değişen eğitim yaklaşımları, çocuk eğitiminde farklı materyal ve farklı yöntem kullanımını da gerekli kılmaktadır. Yapararak yaşayarak öğrenmenin çocuk gelişimine olan etkisi her türlü gerçek öğrenme malzemesini işlevsel hale getirmektedir. Hem kültürel mirasın aktarılması hem toplumun geçmişine ışık tutması hem de hayatın içinden unsurlara yer vermesi bakımından masal türü bu anlamdaki işlevselliğini canlı tutmaktadır.

Toplumların geleceğini şekillendiren çocuk gelişimi ve eğitimi gibi hassas bir konuda toplumun kültürel belleğinin, gelenek ve göreneklerinin, toplumsal değerlerinin önemli bir taşıyıcısı olan masal türünün zenginliği bir hazine niteliğindedir. Anadolu Türk sahasından seçilen 1011 masal metni içinde çocuk açısından olumsuzluk taşıyan unsurlar tespit edilmiştir. Bu örnekler çocuğun aile yaşamından başlayarak toplum içinde karşılaşması muhtemel sosyal ilişkiler, davranış biçimleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Konusu

Masallar, çocukların dünyaya gözlerini açtıktan çok kısa bir süre sonra tanıştıkları edebî türlerin başında yer alır. Onların sınırsız hayal dünyalarını süsleyerek dil ve duygusal gelişimleri öncelikli olmak üzere tüm gelişim alanlarına katkı sağlar. Çocukluk dönemi bilişsel, fiziksel, duygusal, dil gelişim alanlarının temellerinin atıldığı birçok kritik dönemin yer aldığı bir süreçtir. Dolayısıyla kullanılan araç gereç ve materyaller kadar bunların seçimi de önem taşır. Erken çocukluk döneminde anne baba ya da çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilerden; okul döneminde öğretmenlere kadar herkesin çocuk için seçilen masallara karşı tutumu önemlidir. Masalın içeriği ve çocukla buluşması aşamasında anlatımı dikkat

edilmesi gereken konulardır. Masal türü sadece çocuklar için yaratılmış bir sözlü anlatı türü değildir. Türün karakteristik özellikleri olağanüstülükler içeren olaylar ve kahramanlar içermesidir. Bu unsurlar çocuklar için ilgi çekici olabildiği gibi çocuğun gelişim dönemi şartlarına da bağlı olarak tedirgin edici olabilir. Ayrıca masal metninin içinde yer alan olumsuz unsurlar çocuk algısı açısından sakıncalı durumlar doğurabilir. Özellikle de soyut düşünme beceresi henüz gelişmemiş, muhakeme yetisi yeterince olgunlaşmamış çocuklar için masal seçerken dikkatli olunmalıdır. Bu sebeple çalışmamızda çocuk algısında olumsuz örnek, korkutucu durum oluşturabilecek masalların tespit edilerek örneklerin incelenmesi ve bunların yol açabileceği sorunlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Amaç ve Önemi

Çocukların hem hoşça vakit geçirmesi hem de gelişim ve eğitim süreçlerinde yararlanılan masalların içinde çocuk algısı bakımında olumsuz olan örnekleri çalışmamız kapsamında seçtiğimiz 1011 masal üzerinde incelemek amaçlanmıştır. Çocuklar için masal seçerken ebeveyn ve öğretmenlerin çocuğun algı ve gelişim düzeyini temel almaları halk edebiyatının önemli sözlü anlatı türü olan masalların daha işlevsel kullanımını sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın genel çerçevesi çizilerek araştırmanın konusu, amaç ve önemi, kapsam ve yöntemleri açıklanmıştır.

Çalışmanın “Çocuk” başlığı adını taşıyan birinci bölümünde öncelikle çocuk ve çocukluk kavramlarının çeşitli disiplin alanları tarafından yapılmış olan tanımlarından yola çıkılarak bu kavramlarının ne anlama geldiği belirlenmeye çalışılmıştır. Farklı bilim dallarının kendi sınırları içinde tanımını yapmış oldukları bu kavramların tarihsel süreçte Dünya’da ve Türk toplumundaki gelişim süreci incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü “Masal” başlığı adını taşımaktadır. Masal türünün etimolojisi ve alanda önde gelen araştırmacıların yapmış olduğu tanımlar, ansiklopedi ve sözlüklerde yer alan masal tanımları, masalın kaynakları ve sınıflandırması hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Çocuk ve Masal” başlığı adını taşımaktadır. Masal türünün çocuk gelişimi ve eğitimindeki öneminden yola çıkılarak düşünülen bu bölüm üç ana başlıkta toplanmıştır. Çocuk ve masal ilişkisinin irdelendiği ilk başlığın ardından ikinci başlıkta çocuk gelişim dönemleri ve türün bu gelişim alanlarına etkisi üzerinde durulmuştur. Daha sonra masalın çocuk eğitimindeki işlevi ve çocuklar için masal seçimi yaparken ebeveyn ve öğretmenlerin dikkat etmesi gereken noktalar belirtilmiştir.

Dördüncü bölüm ise “Anadolu Türk Masallarında Çocuk” başlığı adını taşımaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Anadolu Türk sahasından derlenmiş olan 1011 masal incelenerek bu masalların içinde çocuk algısı açısından olumsuzluk oluşturabilecek unsurlar tespit edilmiştir. Çocuk eğitiminde özellikle klasik yaklaşımlarda yer alan ceza bu bölümün ilk ana başlığını oluşturmaktadır. Anadolu Türk masaları içinde oldukça fazla masalda yer alan ölüm cezası, kahramanın evden kovulması uzaklaştırılması, bir kuyu, oda, zindan vb. kapatılması cezası ve hayvanların cezalandırılması örnekleri incelenmiştir. Anadolu Türk masallarında aile ve aile içi ilişkiler başlığı altında aile ve aile bireyleri ile yaşanan ilişkilerde ortaya çıkan olumsuz örnekler ele alınmıştır. Çevre ve çevre ile ilişkiler başlığı altında ise günlük yaşamda her bireyin karşısına çıkabilecek olumsuz davranış ve kişi örnekleri incelenmiştir. Bu bölümün son başlığını oluşturan çocuk ve baskı, korku, şiddet unsurları başlığında ise çocuğu korkutma, çocuğa uygulanan baskı ve şiddet örneklerine yer verilmiştir. Masallarda yer alan bu olumsuz unsurlar belirlenerek başlıklar altında değerlendirilmiştir. Varyant oluşturan masalların bir arada incelenmesine dikkat edilerek benzer örneklerin ortak ve farklı yönlerinin kıyaslanmasına dikkat edilmiştir. Yaşamının ve kişiliğinin temellerini atma aşamasında olan çocuk için olumsuz model olabilecek, korku ve endişe oluşturarak

ruhsal ve duygusal gelişimi üzerinde kötü etkisi olabileceğini düşündüğümüz örnekler sıralanmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise dördüncü bölümde incelenen masalarda tespit edilen ve olumsuz unsur taşıyan örneklerden elde edilen veriler, çalışmanın birinci, ikinci, üçüncü bölümlerinde belirtilen çocuk, masal ve çocuğun gelişim ve eğitiminde masal çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemleri

Çalışmada ağırlıklı olarak kaynak tarama, içerik analizi ve karşılaştırmaya dayalı nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Konumuzla ilgili olabileceği düşünülen yüksek lisans ve doktora tezleri taranmıştır. Çocuk ve çocukluk kavramlarını konu alan tezlerin, eğitim bilimleri, edebiyat, psikoloji, hukuk, tarih, sosyoloji, tıp vb. alanlarda hazırlanmış olduğu tespit edilen ilgili çalışmalar içerik ve yöntem bakımından incelenmiştir. Daha sonra ilgili konularda literatür taraması yapılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde konunun kavramsal çerçevesinin gerekli kıldığı ölçüde halkbilimin yanı sıra eğitim bilimleri, hukuk, sosyoloji, tıp alanlarında yapılmış olan çalışmalardan istifade edilmiştir. İkinci bölüm masal türü ve özellikleri hakkında halkbilim alanında yapılmış olan çalışmalar temel kaynak alınarak genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise halkbilim ve ağırlıklı olarak psikoloji, eğitim bilimleri, sosyoloji alanlarında yapılmış olan çalışmalardan yararlanılmıştır.

Çalışmamızda kullanılan malzeme sözlü gelenekten derlenmiş ve yazılı olarak kayıt altına alınmış masallar olmuştur. Masal türüne ait metinleri özellikle alanda uzman kabul edilen araştırmacıların çalışmalarından yüksek lisans ve doktora tezlerinden seçilmiştir. Aynı zamanda Anadolu Türk sahasının her bölgesinden bir örnek çalışma incelemeye dâhil edilmeye çalışılarak 23 eserde toplamda 1011 masal metni ele alınarak incelenmiştir. Masal metinlerinde olumsuz unsurların belirlenmesi 4 ana başlıkta yapılmıştır. Birinci başlık çocuk eğitiminde ödül ceza yönteminin sık

tercih edilen bir yaklaşım olması ve masallarda da ölüm, hapis, evden uzaklaştırma cezalarının fazlaca yer almasından hareketle belirlenmiştir. Masal örnekleri bu başlıklar kapsamında incelenmiştir. İkinci başlıkta aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerde yaşanan olumsuz örneklerin olumlu örneklerle mukayeseli olarak irdelenmesi yapılmıştır. Üçüncü başlıkta çocuğun günlük yaşamında çevresinde karşısına çıkabilecek olan olumsuz unsurlar yer almıştır. Dördüncü başlıkta ise masal kahramanlarının uğramış oldukları baskı şiddet ve masal metninde çocuğa korku oluşturabilecek örnekler incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK

1.1. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMLARI

Tarihsel süreç içinde bilim, sanat, sağlık, felsefe alanlarının çocuk ve çocukluk kavramlarına ilişkin yaklaşımları bulunmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar doğrudan ve dolaylı olarak insan yaşamını, bireysel ve toplumsal boyutta etkilemektedir. İnsan yaşamının gelişim evrelerini inceleyen bu disiplinler arası çalışmalarda çocukluk ise önemli bir yere sahiptir. Nitekim insanlık tarihinin her döneminde çocuk ve çocukluk kavramlarının değişim ve gelişimleri farklı disiplin alanları tarafından yeniden gözden geçirilmekte ve tanımlanmaktadır.

Çocukluk, doğumla birlikte başlayarak yetişkin bir birey olana kadar devam eden bir süreci ifade eder. Çocuk ise bu sürecin başkahramanıdır. Çocuk ve çocukluk kavramları farklı coğrafya, toplum ve kültürlerde değişkenlik gösterebilmekle birlikte aynı ülke sınırları dâhilinde de çocuğa olan bakış açısı, çocuğa verilen önem farklılık arz edebilmektedir.

Toplumların sosyoekonomik durumları, politik bakış açıları hatta yaşadıkları coğrafyanın sahip olduğu iklim özellikleri dahi ailelerin çocuk yetiştirme tarzlarından ülkelerin çocuğa tanıdığı haklara kadar her şeyi etkilemektedir. Örneğin Norveç, çocuğa tanınan haklar ve bunların geliştirilmesi hususunda dünyada ilk sırada gelen ülkeler arasında yer almaktadır. 18 yaş altı tüm bireyleri çocuk kabul eder ve anne rahmine düştüğü andan itibaren de yasal haklar tanır. Çocuklar, eğitimden sağlığa refah düzeyi yüksek bir yaşam sürmelerini sağlayacak haklara sahip olarak büyürler (Şengün, 2020: 342-370). İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya gibi yakın coğrafyada bulunan benzer tarih ve kültür birikimine sahip olan ülkelerin toplumsal konularda ortak özelliklere sahip oldukları görülür. Çocuk hakları konusunda da benzer yaklaşımların varlığı görülmektedir. Çocukların yasal olarak korunmasını geliştirmek, bu anlamda güvence sağlamak amaçları bulunan çocuk ombudsmanlığının kurulması ve yayılmasında öncü ülkelerdir (Önen ve Ergüzel,

2021: 33-36). Nijerya, Somali, Hindistan gibi refah düzeyi düşük ülkelerde ise çocuk erken yaşta çalışmaya başlar. Bu yüzden bu ülkelerde çocuk; barınma, beslenme, eğitim, oyun oynama, eğlenme gibi haklardan mahrum kalır (Şihaliyev, 2020: 1).

Gelir dağılımındaki eşitsizlik ve yoksulluk, dünyanın baş etmek zorunda olduğu açlık sorununu beraberinde getirmektedir. Bu sosyal problemin en fazla etkisi ise savunmasız gruplar arasında başta gelen çocuklar üzerinde olmaktadır. Dolayısıyla dünyada farklı bir coğrafya da sahip olduğu sosyal hakların daha da geliştirilmesi konuşulan çocuklar yanında yemek ve su gibi en temel gereksinimleri dahi karşılanamayan çocuklar bulunmaktadır.

Çocuk ölüm oranları da toplumların çocuk konusunda izlemiş oldukları politikaları ortaya koymaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bebek ölüm oranları büyük ölçüde farklıdır. Sosyoekonomik şartların kaliteli ve sağlık uygulamalarının gelişmiş olması gibi etkenler bebek ölüm oranlarının azalmasına etki etmektedir. Örneğin Nijerya'da modern sağlık hizmet sunan sağlık kuruluşlarında dünyaya gelen bebek ölüm oranları kırsal kesimde dünyaya gelen bebek ölüm oranlarına göre düşüktür (Eğri, 1997: 157). Temel yaşam ihtiyaçlarının dâhi aynı ülke sınırları içerisinde farklı imkânlar ile sağlandığı görülebilmektedir

Çocuk yoksulluğu Türkiye'de ciddi bir oranda görülmektedir. Bunda nesiller arası geçiş etkili olmaktadır. Az gelişmiş şehirlerde, kırsal kesimde yaşayan, üst neslin eğitim düzeyi düşük olduğu ailelerde bu durum sıklıkla görülmektedir (Özsan, 2020: 125). Dolayısıyla iyi olma halinin, maddi refah düzeyinin artırılabilmesi için eğitim konusu büyük önem taşımaktadır. Geleceğin sağlam temeller üzerinde inşa edilebilmesi içinse önce ailede daha sonra kurumsal olarak okullarda geleceğin nesilleri iyi bir eğitim almalıdır.

Çocuk ve çocukluk kavramlarının yanında çocuğa verilen ya da verilmeyen haklar ile toplumun çocuktan beklentisi ve çocuğa yüklediği anlam, verilen cezalar, uygulanan eğitim anlayışı her toplumun kendi değerlerine göre belirginleşmektedir (Tan, 1989: 71-72). Bu yüzden sahip olunan bu değerler; çocuğun yaşamış olduğu çevre, bilişsel, duyuşsal gelişim alanları başta olmak üzere gelişimi üzerinde önemli

etkiye sahiptir. Çocuğun temel gereksinimlerinden estetik anlayışına kadar iyi olma durumuna odaklanan, önemseyen ve yaşam koşullarının düzenlenmesinde bu yönde adımlar atan ülkelerde bireyler daha kaliteli bir hayat standardına sahip olmaktadır. Ayrıca toplumunun geleceği de teminat altına alınmış olur.

Kuşaklar arası aktarımın önemli araçlarından olan kültür unsurları ise yine toplumsal yapılardan doğmaktadır. Dolayısıyla çıkış noktası toplum olan sözlü kültür ürünleri topluma ait tüm özellikleri taşımaktadır. İlk amacı hayatta kalabilmek, güvenliğini sağlamak olan bir toplum ile temel gereksinimlerini rahatça sağlayabilen ve estetik kaygı düzeyine erişmiş, refah düzeyi daha yüksek bir toplumun sözlü kültür ürünleri bambaşka bir dokuya sahip olacaktır.

1.1.1. Çocuk

İnsan yaşamı doğumla başlayıp ölümle son bulan doğal bir süreçtir. Bu sürecin şekillenmesi ve bireylerin kişiliğinin temelinin atıldığı en belirleyici evre bireyin çocuk olduğu dönemdir. Çocuk kavramı, öznenin insan olduğu her alanda yer almaktadır. Dolayısıyla kavramın ifade etmiş olduğu anlam bağlama göre değişkenlik göstermektedir. Sosyolojik, psikolojik, hukuki, tıbbi, iktisadi, kültürel vb. her alan için çocuk kavramının karşılamış olduğu anlam aynı değildir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde çocuk kavramı,

“1. Küçük yaştaki oğlan veya kız. 2. Soy bakımından oğul veya kız, evlat. 3. Bebeklik ile erginlik arasında gelişme döneminde bulunan oğlan ve kız, uşak. 4. Genç erkek. 5. Büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi. 6. mec. Büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse. 7. mec. Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse.” şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2019: 556).

Çocuk konusu insanlık tarihi kadar eski, toplumsal bir olgudur. Ancak “çocuk” kavramının çalışmalara konu olması çocuğa karşı olan bakış açısının değişmesiyle gerçekleşmiştir. Zaman içerisinde farklı bilim dalları kendi inceleme alanları kapsamında tanımlamalar yapmışlardır. Çocuk kavramını toplumsal açıdan değerlendiren tanımlamalardan biri şöyledir:

“Her âilenin gönülden istediği evin neşesi olan çocuk; gelecek günlerin kurucusu, teminatı cemiyetin de temelidir. Çocuğun beden ve ruh sağlığı için gösterilen gayret, fedakârlık ve bu uğurda yapılan çalışmalarla ancak cemiyet sağlam temellere oturabilir.” (Yeni Rehber Ansiklopedisi, 1993: 1289).

Çocuk kavramının tıp alanı ve toplumsal bakış açısıyla değerlendirmesini ve tanımlamasını yapan Yörükoğlu ise “Çocuk, gelişen bir insan yavrusu olgunlaşmamış, “reşit” sayılmayan küçük yurttaştır.” şeklinde ifade etmiştir (Yörükoğlu, 1984: 3).

Çocuk kavramının tıp alanındaki tanımında gelişim vurgusu yapılırken toplumsal bakış açısında yapılan tanımlarda ise çocuğun toplumun gözündeki değeri ve yerini vurgulanmaktadır. Biyolojik özellikler kapsamında ve yaş sınırlandırması çizerek açıklayan tanımlardan biri ise şu şekildedir:

“Çocuk, bedensel ve zihinsel gelişim bakımından insanoğluna 0-16 yaş döneminde verilen addır. Ancak bu sınırlama her durumda ve her şartta geçerli değildir, nitekim bazı ilim insanlarına göre çocuk 0-14 yaş aralığındaki insanoğludur.” (Elaldi, 2011).

Her yaştan kız ve erkek belirli bir olgunluğa gelinceye kadar geçen zaman diliminde çocuk olarak adlandırılmaktadır (Kıbrıs, 2011: 11). Bu tanımlamalarda biyolojik faktörler dikkate alınarak çocuğun olgunluk düzeyine vurgu yapılmaktadır. Büyüme kavramı olgunluğa göre gözle görülür, ölçülebilir sonuçlar içermektedir. Oysa çocuğun belli bir olgunluk seviyesine erişmesi ölçülebilir bir olgu değildir.

Yaş vurgusu bulunan tanımlarda genel olarak çocukluk çağının bitişinin ergenlik döneminin başlangıcı ile paralel olduğu görülmektedir. Çocukluk çağı da kendi içerisinde belirli özelliklere göre dönemlere ayrılarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda yetişkinlik dönemine erişene kadar çocuk, henüz tamamlanmamış gelişim dönemleri dikkate alınarak eksik kabul edilir.

“Bebeklikten ergenliğin başlangıcına kadar süren devre içinde bulunanlar, çoğu kültür ve toplumda genellikle “çocuk” olarak değerlendirilmiştir. Kişilik (yani yetişkin tutum ve

düşünceleri) edinme sürecinde yetişkinliğe\ olgunluğa (manurity) erişme açısından dikkate alınan ve yaşam döngüsünde ilk evre olarak görülen çocukluk (childhood, enfance), bir dizi fiziksel ve zihinsel eksikliği ifade eden bir yetersizlikler çağı olarak tanımlanmıştır. Bebeklik (babyhood), ilk ve ortaokul, ilk ergenlik aşamaları, çocukluğun parçalanmış bir deneyim/ yaşantı (a fragmented experience) olduğuna işaret etmektedir.” (İnal, 2014: 70-71).

Çocuk, kültürle beslenerek yaşamış olduğu toplum içinde öğrendiği, edindiği bilgiler ve aldığı eğitimin tamamı ile bir bütündür. Aynı zamanda çocukluk çağı ergenlik dönemi ile son bulmaktadır. Bu evre çocuğun 12-13 yaşlarına tekabül etmektedir (Güvenç, 1997: 17-18).

İnanç dünyasında da dinlerin çocuğa bakış açıları değişiklik arz etmektedir. Öyle ki toplumların sahip olduğu din anlayışı toplumun hayatta birçok şeye karşı tutumunu etkilediği gibi çocuk kavramına karşı tutumlarına da doğrudan ve dolaylı olarak etki etmektedir. Dinler toplumsal yapının sağlamlığı toplumun ahlâk sisteminin sürdürülmesi hususunda önemli bir göreve sahiptir. Aile kurumu da bu sebeple dinlerde toplumun çekirdeğini oluşturan bir yapı olarak kabul görmüştür. Ailenin kurulması ve sonrasında varlığını sürdürmesi dinlerin koymuş olduğu kurallar ve sahip olduğu anlayışlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla çocuğun dünyaya gelişi, yetiştirilmesi ve terbiyesi hususunda toplumların din başta olmak üzere inançları da etkili olmaktadır.

Yahudilik, aile kurumuna çocuk sahibi olmayı ve dünyaya gelecek olan çocuğu dini kurallara uygun şekilde yetiştirmeyi emreder. Çocuğun dini kurallara uygun yetiştirilmesi sorumluluğunu ise ebeveynlere bırakır. Çocuk, dinen mükellef kılındığı zaman dilimine eriştiğinde belirli seviyede dini emirlere hâkim olur. Hristiyan ve Yahudi aile yapısı birbirine benzer özellikler gösterir (Çinpolat, 2017: 138-145; Harman, 2015: 41-51). Katoliklerde evliliğin temel amacı çocuk sahibi olmaktır. Özellikle İsrailoğulları kendilerinin seçilmiş bir millet oldukları fikri doğrultusunda soylarını dünyaya hâkim kılma düşüncesiyle çocuğu ve çocuk sahibi olmayı çok önemsemektedirler (İpek, 2021: 258). Hristiyanlık'ta çocuğun dünyaya gelirken “günahkâr” bir bedenle doğmuş olduğu varsayılırken İslamiyet'te çocuğun, saf ve temiz bir varlık olarak dünyaya geldiğine inanılmaktadır. Ayrıca İslam

dininde, “çocuk-çocukluk” geniş ve ayrıntılı olarak ele alınan konulardan biri olmuştur (Tan, 1994: 13-15). İslam’a göre çocuğun varlığı ciddiye alınmalıdır. Onun iyi bir insan ve samimi bir Müslüman olarak yetişmesi aile bireylerinin görevidir. Ebeveynler, çocuğun dünya ve âhiret mutluluğunu gözetmelidir. Bu hususta ise İslam dini birinci derecede babayı sorumlu tutar. “Ey iman edenler! Kendinizi ve çocuklarınızı, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun” (et-Tahrîm 66/6) (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022) mealindeki ayet baba sorumluluğu nezdinde diğer aile bireylerinin çocuk üzerindeki vazifesini ifade etmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de olduğu gibi diğer kutsal metinlerde de çocuk kavramına geniş şekilde yer verilmektedir. Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes’te çocuk kelimesi yaklaşık olarak 700 farklı ayet içinde yer alırken çocuk ve genç kavramları arasında net yaş sınırlaması bulunmamaktadır. Çocuk kavramı tasvir edilirken doğruyu yanlıştan ayıramayan, heyecanlı, duygusal, cahil, kendi heveslerinin peşinde koşan aynı zamanda da saf varlıklar oldukları belirtilmiştir (İpek, 2021: 257).

Kitab-ı Mukaddes’te (Kutsal Kitap, 2022), fizikî olarak etten ve kandan yaratılmış (Kitab-ı Mukaddes, İbraniler 2:14), ten ve yüz rengi bembeyaz olan (Kitab-ı Mukaddes, 2.Krallar 5:14), ana rahmine düştüğü andan itibaren Tanrı’ya adanmış olan (Kitab-ı Mukaddes, Hâkimler 13:7), Tanrı ve İbrahim Peygamber arasındaki anlaşmaya uygun olarak sekiz günlük olunca sünnet ettirilmesi gereken (Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış: 17:12-13; Levililer: 12:3), “Göklerin Egemenliğine” girebilmek için kendisine benzemesi istenen (Kitab-ı Mukaddes, Matta 18:3; Mar.10:15) özellikle ilk doğan erkeğin Tanrı’ya adandığı ve kendisi için Tanrı’ya bedel olarak kurban sunulan (Kitab-ı Mukaddes, Çıkış: 13:12-15; Sayılar: 18:15; Luka 2:23) şeklinde tasvir edilmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de de çocuk ve çocuk anlamına gelen diğer kelimeler ise geniş yer tutmaktadır:

“Kur’ân-ı Kerîm’de, Türkçe’deki çocuk kelimesinin karşılığı olan tıfl ve sabî kelimeleri ancak birkaç âyette geçer. Fakat çocukla ilgili meseleler, diğer anlamları yanında “çocuk”

mânasında da kullanılmış olan çok sayıda değişik kelime etrafında geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Bunların başlıcaları ibn, veled (çoğulu evlâd), gulâm, sagîr, zürriyyet, hafede, ehl, âl, yetîm, rebâib... kelimeleridir. Kullanıldıkları yer ve üslûp bakımından genellikle bu kelimelerle henüz bulûğ çağına ermemiş insan kastedilmektedir. Bunun yanında gerek fıkıh kitaplarında gerekse çocuk gelişimi ve eğitime yer veren bazı eserlerde, bu devrenin kendi içindeki gelişim safhaları dikkate alınarak her safhadaki çocuk için, hatta kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı kelimeler de kullanılmıştır.” (Hökelekli, 1993: 355).

Çocuk kavramına karşılık gelen kelime sayısının çeşitlilik göstermesi çocuğa verilen değerin toplumdaki önemini de yansıtan göstergelerden biridir.

İnanç sistemlerinin kendi kaideleri çerçevesinde çocuk kavramının toplum içindeki yeri geniş bir mahiyette şekillenmektedir. Öyle ki çocuğun ihtiyaçları toplumsal çevrelere göre belirlenir. Çocuğu kötü, günahkâr gören çevrelerin çocuk için uygun gördüğü terbiye ve eğitim çocuğu şiddete, baskıya maruz bırakmaktadır. Tam tersi anlayışla çocuğun günahsız, temiz bir ruh olduğunu düşünen çevrelere göre ise öncelik çocuğun korunması ardından iyi bir eğitim alması gerekli kılınmıştır. Cemaat toplumundan bireye geçişle birlikte bilimin devreye girmesiyle çocuk bu kez de çok çeşitli bilimsel kuramların inceleme konusu olmuştur. Modernleşmenin getirmiş olduğu diğer anlayışlar ise çocukların hak ettikleri bir çocukluğu olduğu ve onların aslında tarihte her dönem geleceğin teminatı olduğu fikrini temel alır.

Çocuğu merkeze alan pedagoji, öğrenme psikolojisi, gelişim psikolojisi gibi bilim alanlarının haricinde çocuk ve çocukluk kavramları diğer bilim dallarında da incelenmeye başlanmıştır. 1970’lerden itibaren de çocuk ve çocukluk sosyolojisi, genel sosyolojinin bir alt disiplini olarak gelişim göstermiştir (Akın, 2011: 52).

Çocuk konulu sosyolojik çalışmalarda yer alan yaygın anlayışa göre çocuk aslında toplumsal olarak oluşturulan imgeler, kodlar, kurgular ve tasarımlar açısından değerlendirilmektedir. Bu anlayışlar genellikle de heterojen niteliğe sahiptir (Onur, 2007: 36).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme uyarınca “çocuğa uygulanabilecek olan

kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” (UNICEF, 2017).

Çocuk konusunda hukuki belge niteliği taşıyan Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesi “Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişiyi” (Mevzuat, 2021) çocuk olarak değerlendirmektedir. Reşit kabul edilmemesine rağmen ergenlik dönemi ile çocukluğun bittiğini kabul eden anlayışlara karşılık 11 ve 18 yaşları arasındaki dönem, bu kanuna göre çocukluk evresi olarak kabul edilmiştir. Bazı kaynaklara göre çocukluk dönemi bireyin doğumundan itibaren 25 yaşına kadar olan süreci göstermektedir. Yaygın anlayışa göre de doğum ile ergenlik çağı arasındaki süreç çocukluk evresi olarak görülmektedir. Tüm bu farklı anlayışların hemfikir oldukları nokta ise çocuğun özel ilgiye muhtaç bir varlık olduğudur.

Eğitim Bilimleri alanında ise çocuk kavramı için yapılan sınıflamada yaygın olarak yaş faktörünün esas alındığı görülmektedir. Çocuk kavramının özellikle eğitim bilimleri alanında tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmış olması bugün çocuğun toplumsal yapı içindeki yeri ve öneminin anlaşılmasını sağlamıştır. Süreç içerisinde çocuğun eğitime olan bakış açısını farklı bir boyuta taşımıştır.

Çocuk kavramının farklı disiplin alanları tarafından yapılan tanımlamaları çocuğun toplum içindeki yerinin çeşitlilik kazanmasını sağlamıştır. Bununla birlikte çocuğun eğitimi, psikolojisi, sağlığı gibi gereksinimleri bağlamında geleceğe hazırlanması hususunda daha doğru ve emin adımlar atılabilmektedir. Çocuk kavramı için psikolojik, sosyolojik tanımlamanın mı yoksa hukuksal bir tanımlamanın mı doğru olabileceği hususundaki tartışmalar ise günümüzde hâlen devam etmektedir.

Sayısız fazla ve birbirine hiç benzemeyen bu kadar çeşitli tanım olmasının sebebi farklı disiplin alanlarının (eğitim bilimleri, psikoloji, sosyoloji, hukuk, tarih, din vb.) çocuk kavramını kendi çizgileri ve sınırları içinde değişik pencerelerden bakarak ele almış olmalarıdır. Bilim dallarının sahip olduğu ayrı yaklaşımlar bu çeşitliliği oluşturmaktadır. Tüm tanımlamalara ve yaklaşımlara bakılarak çocuk

kavramının çok geniş bir boyuta sahip olduğunu ve onu her açıdan değerlendiren tek bir tanım yapmanın mümkün olmadığı söylenebilir.

1.1.2. Çocukluk

Çocukluk, insan yaşamının belirli bir dönemine verilen addır. Çocukluğa ait sürecin belirlenmesinde genellikle biyolojik yaşla ilgili bir sınır çizilerek ergenlik döneminin başlangıcının çocukluk döneminin sonu olduğu belirlenmiştir. Yaygın bir görüş olarak çocukluk, bebeklikten ergenliğe kadar olan dönemi kapsamaktadır. Ancak çocukluğun insan yaşamının hangi dönemini kapsadığı başlangıç ve bitiş tarihleri topluma, coğrafyaya, tarihsel zamana göre değişiklik göstermektedir.

Bireyler henüz çocuk oldukları dönemde kendini keşfetmekte hayatı öğrenmekte ve anlamlandırmaktadır. Kimi zaman model alma ya da örtük öğrenme yolu ile çevresindekileri taklit etmekte ve kimi zaman doğrudan öğrenme yoluyla kendisinden bağımsız gelişen olaylara anlam vermeye çalışmaktadır. Toplamların fiziksel, zihinsel, psikolojik açılardan daha sağlıklı, güçlü bireyler yetiştirme gayesiyle çocukluk dönemi hayli önemli görülmeye başlanmıştır.

Ancak çocukluk kavramı sadece çocuğun toplum içinde kabul görüp sevilmesi anlamına gelmemelidir. Önemli olan çocuğun bilinçli ve doğru yaklaşımlarla tanımlanması ve çocukluğun, aslında yetişkinliğin bir minyatürü olmadığı; kendine özgü bir dönem olduğunun kabul edilmesidir.

“Bir kavram olan çocukluk, esasen Batı dünyasının entelektüel evreninde modernizm gündemine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Temelinde adalet, hak, özgürlük ve eşitlikçi düşünceye dayanan modernizm ideolojisinin, çocuğu da bu yönelimin bir uğrağı olarak tasavvur ettiği söylenebilir. Aydınlanma düşüncesiyle birlikte çocuk özel bir alan olarak ele alınmış ve kentleşmeye paralel olarak okullaşma oranı da giderek artmıştır. Nitekim bu da çocuğun formel öğrenme ortamında modern bir birey olarak şekillenmesini sağlamıştır” (Karaduman ve Gökgöz, 2017: 378).

Hançerlioğlu, insanoğlunun doğumdan itibaren ergenliğe kadar geçirdiğı bir yaş süreci olarak adlandırdığı çocukluğu **Felsefe Sözlüğünde**,

“Tinsel ve tensel kişiliği belirleyen çağ... Ruhbilim terimidir. Fröydçülükle büyük önem kazanmıştır. Tinsel ve tensel birçok bozuklukların nedeni bu çağdaki uygunsuzluklardandır.” şeklinde tanımlanmıştır (Hançerlioğlu, 1970: 260).

Gelişim Psikolojisi alanında ise Havighurst, insan yaşamını çeşitli yaşam dönemleri içinde değerlendirmiş. Çocuğun gelişim görevleri (Gelişimin her dönemine has yerine getirilmesi gereken özelliklerdir. Örneğin yürümeyi öğrenme, konuşmayı öğrenme, akranları ile iyi sosyal ilişkiler kurabilme, vicdan ve ahlâk sistemini geliştirme vb.) ve büyüme evreleri, eğitimi vb. yaşam dönemleri içinde değerlendirilmektedir. Bebeklik ve ilk çocukluk (0-6 yaş), orta çocukluk (6-12 yaş), ergenlik (12-18 yaş), genç yetişkinlik (18-30 yaş), yetişkinlik ve ardından yaşlılık dönemi ile son bulmaktadır (Bacanlı, 2004: 46-55). Havighurst’un yapmış olduğu yaşam dönemleri sınırlandırmasında biyolojik yaş esas alınmıştır. Yaş aralıklarına göre yaşam dönemleri belirlenerek kesin çizgilerle ayrılmıştır. Bu tasnife göre doğumdan itibaren ergenliğin bitimi ile insanlar çocukluktan çıkmakta ve genç yetişkinlik dönemine girmektedir.

Fakat Havighurst’un yapmış olduğu çocukluk çağı ayrımı yaşa bağlı olarak düzenlenmiş olduğu için zaman diliminin coğrafyaya, topluma veya hukuki temellere göre değişiklik göstermesinden kaynaklı olarak belirsizlikler taşımaktadır. Örneğin çocuk kavramı iş, ceza ve yurttaşlık yasaları üzerinden değerlendirildiğinde çocukluğun bitişi bu yasalara göre farklı zaman dilimlerine denk gelmektedir. (Yörükoğlu, 1984: 3). Bunlara müteakiben çocukluk tıpkı çocuk kavramında olduğu üzere hangi bilim dalının çalışma alanı içinde değerlendirilirse onun var olan sınırları dâhilinde tanımlanmış ve incelenmiştir. Genel manada ise biyolojik faktörler dikkate alınarak değerlendirilmesi gereken bir dönem gibi algılanmaktadır. Oysaki toplum tarafından kurgulanan bir durumu ifade etmektedir. Genetik olarak bakıldığında da çocuğun ne olduğu ya da ne olmadığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla da bu yaklaşım çocukluğu, yetişkinlik döneminden belirgin bir sınırla ayırmaya gerek görmemektedir (Postman, 1995: 7-8).

Çocukluk, insan yaşamının gelişim örüntülerini içeren bir dönemidir. Bu dönemde tüm çocukların günlük yaşam rutinlerinde yer alan ortak özellikler bulunur.

Ancak çocuğun diğer insanlarla olan iletişimi, ortamı vb. çeşitlilikten kaynaklı farklı özellikler de yer almaktadır (James, 2001: 29).

“Çocukluk, yetişkinlerin onları tehlikelerden korudukları, fiziksel ve duygusal gereksinimlerini karşıladıkları, doğal yetenekleri ile zihinsel ve bedensel gelişimlerine yardımcı oldukları, tatlı bir bağımlılık dönemi” dir (Daşçı, 2008: 15).

Bireyler çocukluk döneminden çıkana kadar fiziksel, zihinsel hatta duygusal anlamda yetişkinlere bağımlı görülmüşlerdir. Bu anlayış çocuğun kendi başına bir şeyler başarabilmesini mümkün görmemekte çocuğu daima yardıma ihtiyaç duyan bir varlık olarak değerlendirmektedir.

“Özel, korunan, yetişkinlerin sorunlarından ve sorumluluklarından uzak tutulan çocuk anlayışı, çağdaş Batı toplumuna özgüdür ve yüzyılların ürünüdür. Çocuğun tarih boyunca her zaman böyle görülmediğini biliyoruz. Çocukluk anlayışımızı biçimlendiren etkenler insan doğasına ve toplum düzenine ilişkin genel inançlarımızdır” (Onur, 1993: 2).

Tabii bu anlayış da toplumların sosyokültürel yapısına, ekonomik durumuna, geleneklerine göre değişiklik göstermiştir. Çocukluk her biri kendi içinde farklı yetenek ve becerilerin kazanıldığı; iç içe geçen, birbirinin ardı sıra ilerleyen dönemlerden oluşmaktadır. Bu dönemlerin birbirinden belirgin sınırlarla ayrıldığı söylenemez çünkü gelişim bireyseldir ve her birey için sürecin ilerleyişi farklı olabilmektedir. Bu yüzden bireyin gelişim süreci kendine özgüdür ilkesinden hareketle çocukluk dönemi değerlendirmeleri bireysel yapılmalıdır.

Çocuklukla ilgili yapılan araştırmalar sonucunda çocuk kavramının aileden başlayarak toplumda edindiği yer ve çocukla ilgili değişkelere bakış açıları oldukça yol almıştır. Çocuğun gelişimin de farklı toplumların kendi bünyelerinde sahip oldukları tarihsel ve kültürel özellikler dikkate alınmaktadır. Çocukluk, daha çok yetişkinlerin karar ve yönlendirmeleri eşliğinde bir dönem gibi algılanıyor olsa da çocuğun geçirmiş olduğu her gelişim dönemi onun yetişkinlik dönemine yatırımdır. Çocuğun yerine getirdiği her gelişim ödevi ve kazanım onu hayata hazırlayan bir etkidir.

“Çocukluk çoğumuza göre yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biridir. Oysa değişik toplumlara ve değişik tarih evrelerine, hatta aynı toplumun değişik kesimlerine baktığımızda çocukluğa değişik anlamlar verilebildiğini görüyoruz. Öyleyse “çocukluk” da bir toplumsal kavramdır ve öteki toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlere göreceli olarak belirlenir. Toplumsal kavramların anlam ve açıklama gücü ise içinde geçerli oldukları bağlamla sınırlıdır. Onun için de ister Piaget, Bruner ya da Chomsky gibi biyolojik, ister Durkheim ve Parsons gibi sosyolojik epistemolojiye dayalı olsun, değişik gelişim çevrelerini farklı toplum, sınıf ve kategorilerdeki çocuklara uygularken temkinli olmak gerekir.” (akt. Tan, 1989: 71-72).

Ariés’in, başlattığı çocukluk konulu çalışmalarla, çocukluk artık konuşulur bir mesele haline gelmiştir. Temel konusu insan olan bilim dalları tarafından çocukluk gençlik, çocukluk yetişkin dönemleri arasında bulunan farklar görülmeye başlanmış yeni bağlantılar kurulmuştur. Anne babaların, toplumun çocuğa yaklaşımını da değiştirilen bu durum çocuğa özgü kurumsallığı meydana getirmiştir. Dolayısıyla da kültürel bir olgu olarak çocukluğun keşfi on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllardır. Çocukluğun yetişkinlikten ayrı, özel bir dönem olarak görülmesi ve sevgi, ilgi, koruma ihtiyaçlarının kabul edilmesi bu dönem itibariyledir (Tan, 1997: 31-32). Okullar kurumsal olarak, çocukluğun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Çocukların okula giderek eğitim alması bu minvalde gelişim göstermesini sağlamıştır. Bu durum sayesinde de toplum içinde çocukluk daha kıymetli kabul edilen bir konuma erişmiştir.

Toplumların düzenleri kendi iç dinamizmi ile şekillenmektedir. Yasalar, ahlak kuralları, toplumsal kurallar gibi tüm bireyleri ilgilendiren kaideler için toplumlar arasında farklılık olabileceği gibi aynı toplumun değişik katmanlarında standart bir yaklaşım mümkün olmamaktadır. İklim şartlarından insanlar arasındaki sosyal ilişki ağına kadar birçok çevresel etken bu konuda belirleyici olmaktadır.

Henüz olgunluğa erişmemiş kendine ait kararları alma becerisi olmayan bu sebeple de yetişkinlerin kontrolünde maddi ve manevi olarak onlara bağımlı olan bireyin içinde bulunduğu çocukluk dönemi eksik ve niteliksiz olarak kabul edilmiştir. Çocuğun kendi doğasının tam manasıyla anlayamadığı İlk Çağlar’daki çocuk ve Orta Çağ’da değersiz olarak tanımlanan çocuk ile zaman içinde değişen

sosyokültürel şartlar ile burjuvazinin önem verdiği çocuk aslında aynı çocuktur. Burjuvazi ile başlayan çocuğa değer verme kavramı bilimsel ilerleme ile güç kazanmış, Hümanist düşünce felsefesinin giderek yaygınlaşması bugünkü çocuk kavramının gelişmesine değişmesine katkı sağlamıştır (Sağlam ve Aral, 2016: 43-53). Gelişen ve değişen bakış açılarına ek olarak bilimde ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin insan yaşamına getirmiş olduğu kolaylıklar ile birlikte birçok kavram da olduğu gibi çocuk ve çocukluk kavramlarının tanımı ve aynı zamanda her geçen gün çocuğa yüklenen anlam çeşitlenerek girift bir hâl almıştır.

1.2. ÇOCUKLUK KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ

Çocuk ve çocukluk insanlığın varoluşu ile toplumsal hayatın bir parçası olmuştur. Toplumsal hayatın bir parçası olan bu kavramların daha iyi anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi ise çocukluğun zaman bağlamında geçirmiş olduğu değişimin araştırılmasını gerekli kılar. Öyle ki geçmişten bugüne değişen toplumsal yaşam, sanayileşme, kentleşme ve modernleşme gibi etkenler tarihsel süreçte aile yaşamının işlevinde ve özelliklerinde farklılıklar meydana getirmiştir. Bu etkenler çocukluk kavramının değişimi, gelişimi ve dönüşümü üzerine tesir etmiştir.

Çocuklukla ilgili kavram ve uygulamaların geçirmiş olduğu sürecin açığa kavuşturulmasına tarihin özel uzmanlık alanlarında yapılan çalışmalar katkı sağlamıştır. Örneğin eğitim tarihinde yaşanan gelişmeler katkı sağlayan alanlardan olmuştur. Eğitim tarihçilerinin çalışmalarına çocuk boyutunu dâhil etmeleri eğitimin psikolojik, toplumsal aynı zamanda kültürel bir süreç olarak değerlendirilmesi açısından etki etmiştir (Tan, 1989: 74).

Sağlam kaynaklarla temellendirilmiş bir çalışma için tarihsel bakış açısı ve araştırma önemlidir. Her bilim alanının kendi araştırma alanı içinde bir çalışma ortaya koyacağı düşünülürse çocuk ve çocukluk kavramlarını merkeze alarak eğitim, tıp, hukuk, psikoloji, sosyoloji, antropoloji alanlarında disiplinler arası yapılmış ve yapılacak olan çalışmalar çocukluk kavramının tarihi açısından daha aydınlatıcı bilgiler sunacaktır.

Çocukluk tarihi açısından bilimsel olarak insanlığın çocuğu fark edişi 20. yüzyıldır. Bu sebeple Yörükoğlu, “çocukluk tarihini uzun süren bir karabasan” olarak nitelendirir (Yörükoğlu, 1984: 10). Bu benzetmede çocuğun kaderinin annesinin kaderine bağlı olması ve toplumda kölelerden az bir farkla daha iyi durumda olmaları etkilidir. 20. yüzyıla kadar kadına ve çocuğa tanınan hakların farklı olmaması çocuğa da iyi bir hayat sunulmamasına sebep olmuştur. Bu da gösteriyor ki “Çocukluğun tarihi çocukluğun modernleşmesi tarihidir. Çünkü çocukluk tarih içinde modernleşme çağından itibaren değişmeye başlamıştır” (Onur, 2007: 383).

Lakin bu değişimin zamanlaması tüm dünyada aynı anda gerçekleşmemiştir. Çünkü modernleşme her coğrafyada aynı anda başlamadığı gibi modernleşmenin etkilediği çocuk ve çocukluk gibi kavramlar da aynı gelişimi göstermemiş; çocukluğun ilerleme süreçleri de farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Tarihi süreci bağlamında değerlendirdiğimizde Orta Çağ’dan itibaren çocukluğun yetişkin dünyasından ayrı değerlendirilmesi kolay olmamıştır (Onur, 1993: 4). Nitekim modernleşmenin başlangıcıyla birlikte toplumsal yapıda meydana gelen değişimler bile çocuk ve yetişkin dünyalarını ayırmada yeterli olamamıştır. İstenilen şekilde bir ayırımın yapılması zaman almıştır.

1.2.1. Modernite Öncesi Çocuk Kavramı

Orta Çağ Avrupası’na ait olan görsellere bakıldığında çocukların yetişkinlerle aynı tarzda giysilere sahip oldukları, olgun yüzleri ile adeta küçük yetişkinler şeklinde bir imaj çizdikleri görülür. Hatta çocukların kendilerine ait vakit geçirebilecekleri ortamları, oynayabilecekleri oyuncakları bulunmamaktadır (Giddens, 2008: 215). Çocuk toplum içerisindeki bu konumu itibariyle hem havas hem de avam arasında bir yetişkin gibi muamele görmektedir. Ariés’e göre de Orta Çağ’da çocukluk kavramı mevcut değildir. Ancak bu durum çocuğa karşı bir ihmal ya da sevgisizlik gibi anlaşılmamalıdır. (Tan: 1989: 79).

“Ortaçağ toplumunda çocukluk fikri yoktu; bu çocukların ihmal edildiğini, terk edildiğini ya da aşağılandığını ileri sürmek değildir. Çocukluk fikri, çocuklara yönelik duygusal yakınlık ile karıştırılmamalıdır: Çocukluk fikri çocukluğun özel bir doğası olduğunun farkındalığına tekabül eder ki bu özel doğa; çocuğu yetişkinden, hatta genç yetişkinden dahi, ayırır. Ortaçağ toplumunda bu farkındalık yoktu” (Ariès, 1962: 128).

Orta Çağ süresince Batı toplumlarında, çocuğun sınıfsal bakımdan da ayrı bir yeri yoktur. Matbaanın icadı, sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş süreciyle birlikte çocuk, toplum içinde ayrı bir sınıf olarak yer almaya başlamıştır (Karaca, 2013: 11). Böylece Orta Çağ’dan modern döneme kadar geçen bu süreçte çocukların Avrupa’da geleneksel aile ortamları içerisinde yetişkinlerin birer kopyası şeklinde yer aldığı anlayış zamanla değişim göstermeye başlar.

Benzer şekilde Ariès de “çocukluğun modern bir keşif olduğu” düşüncesine sahiptir ki ona göre Orta Çağ’da çocuk kavramı var olsa da çocukluk dönemi yoktur (Tan, 1989: 79). Çocuk, hem bir aristokrat hem de tüccar ve köylü için olsun, sahip olunan toprakların veya malların veliahdıdır. Bu yüzden çocuk bir yetişkin gibi muamele görmelidir. Çocuğun gelişiminden çok hayatla hemhal olarak yetiştiği aşikârdır. Görülüyor ki Orta Çağ’dan modern döneme kadar olan süreçte çocuk kendine toplum içerisinde ancak yer bulabilmiştir. Kısacası çocuk, modern dönem ile birlikte adeta yeniden doğmuştur.

Orta Çağ’da çocuk ölümlerinin fazla olması da çocuk kavramının toplumsal olarak gelişmesini engelleyen bir diğer faktördür. Aileler çocuklarını erken kaybettikleri için benimseyememişlerdir (Tan, 1989: 81; Karaca, 2013: 14). Dahası doğuştan fiziksel engele sahip ve gayri meşru bebekler sahiplenilmeyerek ifşa edilmiştir (Gander ve Gardiner, 2007: 30-31). Ayrıca birçok çocuk çağlar boyu kendi annesi olmayan kişiler tarafından yetiştirilmiştir. Çocuğa öz annesinden başkaları süt vermiştir. Bu durum da beraberinde küçük çocukların belli bir yaşa gelene kadar ailenin üyesi olarak kabul görmemesine yol açmıştır (Tan, 1989: 81; Karaca, 2013: 14).

Eski toplum anlayışlarında babanın çocukları üzerinde sonsuz bir hâkimiyeti bulunmaktaydı. Mesela Roma’da babalar kendi çocuklarını istedikleri şekilde

cezalandırıp onlara zarar verebilirlerdi (Karaca, 2013: 14). Bu durum çocuğun sömürülmesine, ezilmesine, acımasız şekilde çalıştırılarak şiddete maruz kalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla baba çocuğa yönelik fayda zarar ilişkisi kurarak çocuğun hayatta kalıp kalmaması konusunda karar vermeyi kendisine hak olarak görmektedir. Çocukların ailelerinden ayrı ve aile sevgisinde uzak büyümeleri onların hayatlarının yetişkinlerin çizdiği sınırlar içinde şekillenmesine sebebiyet vererek tam manasıyla çocuk olamadan yetişkin olma durumunu doğurmuştur. Nitekim çocuğun toplum içinde yetişkin dünyasından farklı olarak özel bir yeri olması da bu sebeplerden dolayı mümkün olamamıştır.

Çocukların içinde bulundukları bu olumsuz şartlar farklı toplumsal durumları ortaya çıkarmıştır. Çocuklar, yetişkinlerin dünyasıyla çok erken dönemde tanışır ve oyunlardan kıyafet seçimine kadar onlarla aynı şekilde hareket ederlerdi. Ancak çocukların yetişkinlere kıyasla daha toy oldukları kabul edilmekteydi (Gander ve Gardiner, 2007: 32-33). Çocuğun kendi isteği dışında içinde bulunduğu bu zorunluluk onun sadece dış görünüşünde yetişkin gibi görünmesine sebep olmamış beraberinde ise bir yetişkin gibi muamele görmüştür. Oysaki henüz yetişkin olmak için gerekli olgunluğa erişmemiş olan bir çocuk hem bilişsel hem fiziksel açıdan çocuk kabul edilir.

Roma ve Yunan uygarlıkları, tarihçiler tarafından bir aydınlanma çağı olarak kabul edilir. Bu toplumların çocukluk dönemi adına özellikle öğrenme alanında yapmış oldukları faaliyetlerin arkadan gelen diğer toplumları da etkilemiş olduğu düşünülür. Eski Yunan ve antik Romalılar için aile önemlidir. Eski Yunan'da çocuklara güzel sanatlar öğretilir, sporcu olarak yetiştirmeleri sağlanırdı. Bununla birlikte çocuğun önemi kabul edilmekle beraber bakım ve korunması anlamında gereken özenin gösterilmediği görülmektedir. Babanın kararları doğrultusunda yönetilen ailede mutlak bir baba hâkimiyeti vardır (Yörükoğlu, 1984: 10). Bu hâkimiyet durumu diğer taraftan babanın evlatlar üzerinde mülkiyet hakkı olduğu düşüncesiyle çocuklar üzerinde bir kısıtlamaya sebep olmaktadır (Yörükoğlu, 1984: 11). Çocuğun spor, sanat gibi faaliyetlere katılımı istenirken diğer taraftan özellikle

de babanın çocuk üzerinde mutlak hüküm verme hakkının bulunması nedeniyle zaman zaman çocuğun kendi seçimlerini yapması kısıtlanır.

Romalıların çocuğa bakış açıları ise bazı tutarsızlıklar mevcuttur. Aileler hayatta kalmasını istediklerini çocuklarını koruyup kollar. Bu çocukların özel olduğu düşüncesiyle onlara özenli davranır. Ancak istenmeyen çocuklarını ise ölüme terk ederlerdi. Augustus dönemiyle birlikte aile yaşamının güçlendirilmesi gayesiyle çocuk yetiştirme ve evlilik konulu teşvik edici yasalar çıkmıştır. Çocuğa verilmeye başlanan bu önem beraberinde çocukların sanat eserlerinde görülmeye başlanmasına sebep olmuştur (Daşçı, 2008: 25-27). Roma'nın yıkılışı ve Hristiyanlık'ın yayılmaya başlaması ile de toplumda çocukların konumu olumlu yönde ilerlemiştir. Hristiyanlık çeşitli alanlarda çocuğa yönelik daha insancıl davranışları getirmiştir.

1.2.2. Moderniteden Postmoderne Çocuk Kavramı

16. ve 17. yüzyıllar sonrası çocukların üzerinde baskı kuran anlayış ve uygulamaların azalmaya başlaması ile beraber modern çocukluk paradigması oluşmaya başlamıştır. Bu paradigmanın ortaya attığı en önemli düşünce olan çocukların yetişkinlerden ayrı bir özne olduklarının kabul edilmesidir (Öztan, 2009: 20). Çocuk, sadece temel gereksinimlerinin karşılanması dışında özel alan ve ilgiye sahip olmadığı bir sürecin ardından Rönesans'la beraber birey olarak kavramsallaşmıştır. İnsanın yüceliği ve saygınlığı anlayışının Rönesans'la yer edinmesi bunda etkili olmuştur. (Elkind, 2001: 15; Onur, 2005: 26). Bu kavramsallaşma beraberinde ise çocuğun refahı ile ilgili daha olumlu görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireyin önem kazanması, insanın saygın yüce bir varlık olduğuyla ilgili yeni görüşler çocukluk kavramına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

Ariés, bağımlılık kavramı ile ilişkilendirerek çocukluğun gerçek yaşamda hızla tükenen bir geçiş evresi olduğunu belirtmiştir. Ariés'e göre çocukluktan çıkmak isteyen kişi ekonomik olarak bağımlılıktan kurtulmalıydı (Tan, 1989: 76-77). Aydınlanma Dönemi'nin getirmiş olduğu yeni düşünce sistemiyle birlikte çocuğun

ekonomik bağıllığıyla ilişkili kavrayış yerini çocukluğun farklılaşarak toplum içinde yeni bir yer edinmeye başladığı bir sürece evrilmiştir.

Antik çağlardan başlayarak bugüne kadar süregelen dört yüz yıllık zaman dilimi içinde çocuk üzerine yer alan yaklaşımlar değerlendirildiğinde çocuk ve çocukluk kavramlarının tanınmadığı görülür. Böyle bir dönemin ardından hem resmî hem de toplumsal kurumlarca tanınan, değer görmeye başlayan bir çocuk ve çocukluk kavramına geçiş olmuştur.

Modern dönem ise çocuğun hakkı olan özenin kendisine verilmesine vesile olmuştur. Dönemin aydınları tarafından çocuk ve çocuğun eğitime ilişkin fikirler sunulmuş ve ilk kez çocuk üzerine bilimsel çalışmalar yapılmıştır.

Çocuğu konu alan çalışmaların temeline bakıldığında Rönesans dönemi sonrasına dayanır. Çocukluğun tarihini konu alan araştırmalar Batı’da ilk kez Fransa’da başlar daha sonra İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde gelişme gösterir. Ayrıca çocukluk tarihi üzerine başka ülkelerde de araştırmalar yapılmaktadır. Bununla birlikte konuyu genel tarihle bütünleştirme yaklaşımı sadece Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde görülmüştür. Tarih dışında farklı bilim dalları da çeşitli yöntemlerle konu üzerine çalışmalar yapmıştır (Onur, 2007: 111, 147).

Çocukluğun tarihi çalışmalarına bakıldığında üç ana eğilimin ortaya çıktığını söyleyen Wyness bu eğilimleri, “duygu okulu”, “maddeci yaklaşım” ve “toplumsal tarih” olarak sıralamaktadır: Birinci akımı Ariés ve Shorter, ikinciyi Postman, üçüncüyü de bazı toplumsal tarihçiler ile sosyologlar temsil etmektedir. Türkiye’de ise “duygucu yaklaşım” egemendir (Onur, 2009: 324).

Çocuk ve çocukluğun doğuşu ile ilgili çalışmalar modern zamanlarda Fransız nüfus bilimci ve sosyal tarihçi Philippe Ariés’in **Centuries of Childhood** (1962) adlı eseriyle başlamıştır. Ariés eserinde çocuklukla ilgili geleneksel bakış açılarını eleştirerek farklı yaş grupları hakkında ortaya atılan görüşlerin her zaman aynı olmadığını ortaya koyar. Çocukluğu biyolojik bir yapı olarak değerlendirip kabul eden anlayışın aksine toplumsal bir yapı olarak değerlendirmenin daha doğru

olduğunu savunur. Geleneksel bakış açılarına karşı çıkarken konunun tarihsel süreçle beraber değerlendirilmesi gerektiğini savunur. 15. ve 16. yüzyıllardan önce çocuğu yetişkinlerden ayrı bir şekilde tanımlayan kelimelerin bile olmamasını kanıt göstererek bu dönemlerden önce çocukluk kavramının olmadığını ispatlamak ister. 18. yüzyıla kadar olan süreçte bahsi geçen sebeplerle ergenlik ve çocuk terimleri birbirine karışmış vaziyettedir. (Tan, 1989: 76-78; İnal: 2014: 25). Bunun yanında Ariés'in dikkat çektiği konular çocukluk tarihi tartışmalarına da kapı açar. Modern anlamda çocukluğun insanlık tarihine sonradan girdiğini savunur ve sadece eski Yunan'da çocukluğun gerçekçi bir biçimde resimlendiğini (Eros tasviri) düşünür. 10. ve 11. yüzyıl insanları çocuk imgesiyle pek ilgilenmeyerek çabuk biten kısa bir geçiş dönemi olarak kabul etmişlerdir. 15. ve 16. yüzyıllarda ise yeniden resimlere konu olmaya başladığı görülür (Meryem'in kollarında Küçük İsa gibi). Anne ve çocuk ilişkisini yücelten resimlere bakıldığında ise moden çocuk kavramına benzer yansımaların olduğunu belirtmiştir (Tan: 1989: 77).

Neil Postman da **Çocukluğun Yokoluşu** adlı kitabında çocukluk kavramını inceler. 16. yüzyılda çocukluk, Rönesans'ın en büyük ve aynı zamanda insani sayılabilen icatlarından biri olarak ortaya çıkar (Postman, 1995: 8). 16. yüzyılda matbaanın yaygınlaşmaya başlaması beraberinde yeni bir toplumsal yapılanma oluşturmaya başlamıştır. Yetişkinlerin küçük birer kopyası gibi görünen çocuklar değişime uğramaya başlar. Çocuklarda yaşanan ilk değişimler onlara verilen adlar, oyuncakları ve kıyafetleri ile olur (Elkind, 1999: 36; Onur, 1993: 4).

Postman'a göre; "Matbaa yayınları, 'okuma yeterliğine dayanan' yeni bir yetişkinlik tanım(lamas)ı ve buna mukabil olarak 'okuma yetersizliğine' dayalı yeni bir çocukluk anlayışı yarattı." (Postman, 1995: 31). Matbaanın icadı, iletişim ve bilgi yollarında ortaya çıkan bu değişimler, çocukların yetişkin olabilmesi için okuryazar olması gerektiği sonucunu doğurmuştur. Çocukların yetişkinlerin dünyasına girebilmesi bir zorunluluk durumudur. Çocuklara yetişkin dünyasına kapılarını açan ise okullardır. Böylece çocuklara okuma yazmayı öğretebilmek amacıyla okula gitmek yaygınlaşmaya başlar. Aynı zamanda yeni bir sınıf doğar ve çocuklar ile yetişkinler arasında bu sayede bir ayrım oluşur. Kısacası çocukluğun ortaya çıkışı ve

toplum tarafından benimsenmesi açısından çocukların artık okula gitmeye başlamaları önemli bir adımdır (Postman, 1995: 13-52).

Ariés ve Postman adı geçen yapıtlarında Avrupa'nın okullara verdiği öneme dikkat çekerler. Avrupa uygarlığının eğitimi çocuklara zorunlu tuttuklarını ifade ederler. Postman'a göre okullar ve kitaplar modern çocuk anlayışının yanında modern yetişkinlik anlayışının da oluşmasına katkı sağlamıştır. Okul öğrenimi çocukluğun özel doğasıyla özdeşleştirilir. Bu okul ortamı ve öğrenimi çocukların yetişkinlerin dünyasında yer aldığı ortamların, çocuğun sosyalleşmesine yardımcı olan çıraklık döneminin yerine de geçmektedir (Postman, 1995: 52-70). Ariés de Postman gibi Orta Çağ'da bulunmayan çocukluk duygusunun modern çağ ile artık yer almaya başlamasını eğitimle ilişkilendirir. Daha da önemlisi okullarda çocukları yaşa göre sınıflandırma uygulamalarının yer almasıdır. Böylelikle çocuk, yetişkin dünyasının ayıp, yasak ve zorlamalarından sıyrılmaya başlar. Çocuğun kendi dünyasının yaratılması yönünde adımlar atılmış olur (İnal: 2014: 25).

Çocuğun toplum üzerindeki etkisinin önemli bir boyutta olduğunun fark edilmesi çocukların eğitime yönelik amacı da değiştirmiştir. Çocukların oyun ve oyuncaklarının da onların eğitimlerine katkı sağlaması düşüncesi yer almaya başlamıştır. Rönesans, Aydınlanma, Fransız Devrimi, sanayileşme, romantizm gibi Orta Çağ sonrası yaşanan gelişmeler çocuklara karşı farklı bakış açıları oluşturmuştur. Toplum içinde yer alan yeni sınıf, değer, kavram ve yaşam tarzı anlayışları içinde hem aile hem de devlet için çocuklar önemli bir konuma yükselmişlerdir (İnal, 2014: 105-107). Her ulus bu durumu kendi kültürü içine alıp bütünleştirirken, çocukluk o ülkenin ekonomik, dinsel ve entelektüel ortamına özgü bir görünüm almıştır (Postman, 1995: 71).

Öyle ki İngiliz düşünür Locke 1692'de yayımlanan **Eğitim Üzerine** isimli kitabında çocuğu tabula rasa (boş levha), boş beyaz sayfaya benzetir. Bu sebeple çocuğun zihni, aile, öğretmenler ve sonrasında da devlet tarafından üzerine yazılan/içi doldurulan boş bir levha olarak nitelendirilmiştir. Çocuğun bilgiyle tanışıp bilgiye ulaştırılması adım adım ilerleyen bir süreçtir. Bu yüzden çocuk yetişkinlerin yani onu yetiştirenlerin sorumluluğundadır ve doğduğu dönemden itibaren çevresinde

becerikli kişilerin bulunması çok önemlidir. Disipline edilememiş, kural tanımayan, bilgisiz bir çocuk Locke’a göre onu yetiştiren yetişkinlerin başarısızlığını gösteren bir olgudur (Locke, 2004: 13-138).

Postman, “Protestan çocuk anlayışını” benimseyen Locke’un eserinin çocukluk fikrinin gelişmesine etkisi olan büyük yapıtlar içinde olduğunu belirtir (Postman, 1995: 76-77). Locke’a göre çocuk doğuştan iyi ve saftır. Çocuk istendiği gibi yoğurulup istenen şekle sokulabilir. İyi ve temiz doğan çocuğun kötüye gitmesine engel olmak için iyi eğitilmesi gerekmektedir (Yörükoğlu, 1984: 14). Postman, çocukluk kavramına etki eden ikinci entelektüel etkinin Fransız J. J. Rousseau’nun çalışmalarıyla gerçekleştiğini söyleyerek 18. yüzyılda değişmeye başlayan çocukluk anlayışına dikkat çekmektedir (Postman, 1995: 77).

“Rousseau’ya göre, çocuk vahşi bir çiçektir. Çocuğun kendiliğindenliği, doğallığı, sevinci ve saflığı yüceltilmesi gereken özelliklerdir. Eğitim, çocuğun organik ve doğal gelişimini bozmayacak biçimde verilmelidir. Rousseau’ya göre aslında eğitim bir tür eksiltme sürecidir, yetişkindeki kusurların nedeni de hatalı eğitimden kaynaklanır.” (Tan, 1994: 11).

Rousseau çocuğun dünyaya geldiğinde aslında farklı bir varlık olduğunu düşünür. Ona, özüne zarar vermeden uygun bir yaklaşım gösterilmelidir. Çocuk, on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar bugünkü anlamıyla bir değer olarak görülmemiştir. Adeta değersiz ve kötü olarak görülerek bir yük kabul edilmiştir. Bu durumdan kurtulabilmesi içinse eğitim alması gerektiği düşünülür. Rousseau, Batı’daki sanayileşme ile gelişen sosyal ve ekonomik ilişkilerin getirmiş olduğu yeni bir ahlak anlayışı olan Burjuvazi ahlak anlayışına karşı yazdığı **Emile** (1762) ile “çocuk”la ilgili önemli bir eser vermiştir. Bu eserle beraber eğitim anlayışında olumlu gelişmeler olmuştur. Okumanın önemi vurgulanarak çocuklara yönelik olumlu bakış açıları gelişmiştir (Polat: 2002: 4-8). Rousseau’ya göre çocuk okuma ve öğrenmeyi bir görev, zorlayıcı bir durum olarak görmemelidir. Bu şekilde bir algı oluşmasını engellemek için daima nazik yollarla çocukta okuma arzusu uyandırılmalıdır (Rousseau, 2009: 92-93).

“Rousseau’nun bu düşüncesine ek olarak Postman da, “Okuma, gözlemlenmemiş ve soyut bilgi dünyasına girmeyi olanaklı kıldığından dolayı, okuyabilenler ve okuyamayanlar arasında bir ayrılık yaratmaktadır. Okuma, çocukluğun kamçısıdır, çünkü okuma bir anlamda yetişkinliği yaratmaktadır.” (Postman, 1995: 26).

Locke, çocuğun iyi eğitilmesi hususunda yetişkinler ve devletin sorumlu olduğunu söyler (Locke, 2004: 123-140). J. J. Rousseau on sekizinci yüzyılda pozitif bir din yaklaşımından hareketle “Yaratıcı’nın elinden çıkarken her şey iyidir; ama insan ne canlıların ne de eşyanın ilk haliyle kalmasına izin verir; her şeyi değiştirmek ve dönüştürmek ister.” (Rousseau, 2009: 11) şeklindeki ifadesiyle aslında çocukların doğuştan iyi olduğunu söyler. Ancak mevcut toplumsal çevrenin etkisiyle çocuk kendini ifade etmekte sorun yaşayabilir.

Rousseau insanların eğitimle gelişebileceğini savunur. Çocuğun büyüme sürecinin doğal ve organik olduğunu ona kitapların eşlik ettiği bir eğitim sürecinin güç olacağını savunur. Locke, eğitimin üzerine ekleme yapılan bir süreç olduğunu düşünür. Eğitim iyi niteliklere sahip olmalıdır aynı zamanda da bu esnada da çocuk çok kıymetli bir kaynak olarak görülmelidir. Rousseau içinse eğitim, sağlıklı bir çiçeğe dönüşmelidir. Locke ve Rousseau eğitim anlayışında farklı yaklaşımlara sahiptirler. Fakat çocuğun geleceğe hazırlanmasında yetişkin rehberliğinin gerekli olduğu konusunda hemfikirlerdir. Locke’cu ya da Protestan çocukluk anlayışına karşılık Rousseau’cu ya da Romantik çocukluk anlayışı şeklinde 19. ve 20. yüzyılda kabul gören iki ayrı yaklaşım karşımıza çıkmaktadır (Postman, 1995: 77-81). Rousseau’nun tabulaşmış davranış kalıplarının uygulanması zordu. Ancak Pestallozi, Froebel ve J. Dewey gibi eğitim bilimciler yıkılması zor gibi görünen bu kalıpların değişmesinde etkisi olmuşlardır. Rousseau’nun ilkeleri üzerinde birtakım değişiklikler yaparak uygulamaya geçmişlerdir (Yörükoğlu, 1984: 15).

Avrupa’da davranışçı kuramların hâkim olmaya başladığı dönemde Freud insan davranışlarını psikanalitik yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktaydı. Deneysel birtakım çalışmalar üzerinde yoğunlaşmak yerine tek tek vakalar üzerinde çalışmayı tercih etmiştir. Çocukluk döneminde anne, baba ya da toplum tarafından kısıtlanan,

yasaklanan istek ve dürtülerin pek çoğunun doğuştan gelen içgüdüler kaynaklı olduğu fikrini savunmuştur (Tuzcuoğlu, 1995: 275-285).

Sigmund Freud'un **Düşlerin Yorumu I (2019), Düşlerin Yorumu II (1992)** ve John Dewey'in **Okul ve Toplum (2019)** çalışmaları çocuk ve çocukluk kavramları açısından değerlendirildiğinde 16. yüzyıldan günümüze kadar yaşanmış olan sürecin sentezidir denebilir. Freud tam olmasa da Rousseau'nun görüşlerine yaklaşır. Çocuğun yaşadığı ilk ilişkilerin ailesi ile olan ilişkiler olduğunu bu yaşanmışlıkların da çocuğun gelecek yaşamını etkilediği fikrini savunmaktadır. Freud'a göre çocuğun tutkuları, hazları akılla kontrol edilmediği takdirde çocuğun uygarlık düzeyine erişme şansı olmayacaktır.

Dewey toplumsal bir reformcudur. Ona göre iyi düzenlenmiş bir kanun sistemi ve eğitim sayesinde dünya daha güzel ve yaşanabilir bir yer olabilir. Okul toplumun küçük bir modelidir. Dolayısıyla "özel bir sosyal topluluktur" ve "sosyal bir çevredir" denilebilir. Okul sayesinde çocuk topluma hazırlanabilir, kendi güçlerini kontrol altına alıp düzenleyebilir. Eğitim, genellikle gelenek ve göreneklerin, ahlakın ve dilin öğretildiği bir süreçtir. Fakat eğitimin bu geleneksel tutucu özelliğine karşılık kültürün ise değişebilir bir olgu olduğunu savunur. Dewey eserlerinde okulun topluma dinamizm kazandıran önemli kurumlardan biri olduğunu söyler. Bireysel ve toplumsal tecrübenin kazanılmasının eğitim sayesinde mümkün olduğunu düşünmektedir.

Dewey, çocukların haklarının kontrol edilmesinde hâkimiyetin tamamen yetişkinlerde olmasına karşı çıkar. Ancak çocuğun sosyal yaşamındaki faydası düşünülerek yetişkin denetiminin de belirli ölçülerde gerekli olduğunu savunur. (Postman, 1995: 84).

Darwin ise 19. yüzyılda evrimci bakış açısıyla insan davranışlarının kaynağının geçmişe dayandığını belirtmiştir (Karaduman ve Gökgöz, 2017: 380). Darwin'in ruh bilime de yansıyan evrim anlayışı, çocuğu doğuştan iyi ya da kötü kalıbına sokmaya karşı çıkar. Çocuk çevresiyle gelişen ve değişen bir varlıktır ve

insan türüne özgü yeteneklere sahiptir. Çocuk hamdır ancak içinde gelişmeye açık gizil güçleri mevcuttur (Yörüköğlu, 1984: 15).

Matbaanın icadından bu yana oluşan çocukluk algısı Freud ve Dewey tarafından netleştirilmiştir. Freud ve Dewey'e göre öncelik çocukların mantıksal düşüncelerinin genişletilmesi ve hayata dair bilgilerinin kontrol altına alınmasıdır. Hazsal doyumlar sona bırakılmalı ancak bunun yanında çocuğun merakı, coşkusu da köreltilmemelidir (Postman, 1995: 84).

Çocukluğun tarihsel süreç içindeki modernleşmesi incelendiğinde Fransız İhtilali'yle birlikte modern aile kavramının beraberinde şekillenmeye başlayan çocuk ve çocukluk kavramları yeni bir değişime girmiştir. Çocuk ve çocukluk kavramları sosyal hayatla birlikte bir dönüşüme dâhil olur. Hâlâ ebeveynlerine bağımlı ama aynı zamanda da artık birer yatırım nesnesine dönüşmüş “küçük yetişkinler” olarak karşımıza çıkar. Çocuk modern ve sosyal bir yatırım olarak görülür. Siyasi açıdan tüm çocukların ayrımsız birer yurttaş olması amaçlanır. Aynı zamanda ekonomik açıdan bu dünyanın somutluğu içinde birer tüketim öznesi ya da nesnesi yapma süreci içinde büyük bir endüstri kurulmuştur (İnal, 1999: 198-199).

Çocukluk daima var olan ancak toplumda yer edinme süreci uzun süren bir kavramdır. Özellikle çocuğun eğitimi ve terbiyesi üzerinden gelişen teoriler gelenekselci bir yaklaşımla yapılmıştır. Katı kurallar ve baskıcı tutum çocuk dünyası üzerinde uzunca bir süre etkili olmuştur. Ancak değişen dünya anlayışları, çocukluğun yetişkinliğe uzanan duyuşsal ve bilişsel etkilerinin değer kazanması çocuğu merkeze almıştır. Eğitim bilimleri teorileri gelenekselden çağdaş anlayışa yönelmiş çocuğun istekleri ve ihtiyaçları önem kazanmıştır. Çocuk olmak kendine özgü bir yaşantıdır. Gelişim süreçleri, ilgi ve ihtiyaçları yetişkinlerin dünyasından ayrı düşünülmelidir. Gelişim bir bütündür aynı zamanda da bireyseldir. Dolayısıyla çocukluk tüm çocuklar için aynı evrelerden geçilen bir yoldur. Bu yolculukta çocuğun yeterlilikleri, çocuğa sunulan fırsatlar ve onun bu fırsatları ne şekilde değerlendirdiği ise yolculuğun seyrini etkileyen yol arkadaşlarıdır.

1.3. TÜRKLERDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

Türk toplum yapısında örf ve ananeler gibi sosyal normlar kutsal kabul edilirken bu unsurların taşıyıcısı olan aileye ise hassasiyetle önem gösterilir. Aile kurumu toplumun temel taşı kabul edilir. Toplumu ayakta tutan aileyken, aileyi ayakta tutan unsurlardan biri de çocuktur. Sosyal bir yapı olan ailenin varlığı ve sürekliliği ancak çocukla mümkündür. Öyle ki toplum ve aile için önemli bir değere sahip olan çocuğun dünyaya gelişi büyük bir mutlulukla karşılanır. Doğumunun ardından çocuk için gerçekleştirilen merasimler bunun bir göstergesidir. Çocukların eğitimi, sosyalleşmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması noktasında anne ve baba farklı sorumluluklara sahiptir. Çocuğun iyi bir aile terbiyesi görmesi ve üyesi olduğu toplumun kültürünü doğru şekilde öğrenmesine dikkat edilmiştir (Çakır, 2020: 351). İyi yetişmiş bir çocuk, kendisi ve ailesi için kıvanç kaynağı olduğu kadar toplumsal açıdan da sağlam bir geleceği ifade eder.

Çocuk, neslin devamını sağlamanın dışında sosyal ve ekonomik hayat içerisinde ailenin faaliyetlerine de katılır. Ailenin tüm fertleri gibi kız ve erkek çocuklar da zaman zaman aileye fiziksel, ekonomik ya da ev işlerinde yardım etmek gibi katkılar sağlar. Aile içinde farklı roller üstlenir. Aile ve devlet için çocuğun eğitimi ve öğretimi hususuna verilen önem “Tay yetişirse at dinlenir, oğul yetişirse baba dinlenir” atasözü ile örneklendirilebilir (Koca, 2002: 15-16). Geleneksel aile tarzında erkek çocuk babayı, kız çocuk ise anneyi rol model olarak alır. Ancak değişen yaşam koşulları, geniş aileden çekirdek aileye hatta tek ebeveynli aileye geçiş, annenin çalışma hayatında dışarıda yer alması gibi sebeplerle bu durum değişkenlik göstermektedir.

Türk toplumunda çocuk ve çocukluk kavramlarını incelerken her dönemi kendi koşulları içinde izah etmek gerekmektedir. Özellikle tarihi süreç içerisinde Türk milletinin yaşamış olduğu medeniyet değişimleri, Türk aile yapısının ve dolayısıyla da çocuğun farklı medeniyet daireleri içerisinde değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bu hususta Türk toplumundaki çocuk ve çocukluk kavramları üç temel medeniyetin tesiri bağlamında değerlendirilebilir: “İslamiyet Öncesi Türk

Toplumunda Çocuk ve Çocukluk”, “İslamiyet Tesiri Altında Çocuk ve Çocukluk” ve “Batı Medeniyeti Tesirinde Çocuk ve Çocukluk”.

1.3.1. İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Çocuk ve Çocukluk

Eski Türk ailesinde erkek çocuk için “ogul”, “urı/orı”, “urı oğlan”, “oğlan”, kız çocuk için de “kız”, “kız oğlan kız”, ve “ev kızı” sözleri kullanılırken büyük erkek çocuklara “içi (ağabey), büyük kız çocuklara da “eçe”, “eke” veya “eze” (abla) denilmektedir (Koca, 2002: 15).

İslamiyet öncesi Türkler’de cemiyet içerisindeki ilk sosyal birlik olan aile sosyal yapının temelini oluşturmaktadır. Bu yapı kan akrabalığına dayanmaktadır. (Kafesoğlu, 2012: 219). Aile birliğinin kurulmasında da töreler etkilidir. Töre, eski Türkler’de kanun kabul edilmiş her şeyin üzerinde tutulmuştur (Kafesoğlu, 2012: 233). Yazılı olan kuralların haricinde yazısız kurallarda törenin içine dâhil edilmiş ve bunların tümü toplumsal hayatı düzenleyen kurallar olmuştur. “O halde Türk töresi, eski Türklere atalardan kalan bütün kaidelerin mecmuu demektir.” (Gökalp, 1976: 13-14). Örf, âdet, gelenek ve göreneklerin bütünü olarak töre, aile yaşamının düzenlenmesinde de belirleyici olmuştur. Dolayısıyla toplum, müspet veya menfi olsun başına gelen olaylarda töreye başvurmuş; hayatını bu şekilde düzenlemiştir. Kısacası toplum tüm fertleriyle töreye uymuştur.

İslamiyet öncesi Türk toplumunda sosyal yapının çekirdeği konumundaki aileyi, anne, baba ve çocuk oluşturmaktadır. Çocuğun yetişmesi, eğitimi üzerinde aile içerisinde anne ile baba başta olmak üzere toplum da Dede Korkut/Aksakal adıyla sembolleşen öğretmenler; denetim hususunda ise akrabalar ve toplum önem taşımaktadır (Ahmetbeyoğlu, 2017: 129). Aile yapısı içinde çocuğa öncelikli olarak anne ve babası rol model oluşturmaktadır. Kaşgarlı Mahmud, Dîvânü Lûgâti’t-Türk’te “Babası ekşi elma yese (bir fenalık yapsa), oğlunun dişi kamaşır”, Kutadgu Bilig’de ise Yusuf Has Hacib; “Senin ay gibi bir oğlun veya kızın doğarsa, onu kendi evinde terbiye et bu işi başka ellere bırakma.” diyerek çocuğun eğitim ve öğretimde anne ve babanın önemine dikkat çekmişlerdir. Sosyal hayat içerisinde toplum tarafından önem arz eden kuralların öğretilmesi, mesleki bilgilerin verilmesi aile

içinde gerçekleşmektedir. Çocuğun geleceğe yönelik ihtiyaç duyacağı bilgiler, tarih bilinci ailede verilmektedir (Ahmetbeyoğlu, 2017: 129-130). Öyle ki anne ve babadan alınan eğitimin önemine binâen Dede Korkut'ta şu ifade kullanılmıştır: “Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul kopsa ocağının korudur”. (Ergin, 2009a: 16). Dede Korkut'ta sarf edilen bu söze göre de çocuk ailesinde kültür, tarih, medeniyet, inanç gibi benlik duygularını öğrenir ve geliştirir.

İslamiyet öncesi Türk toplumunda çocuk bir mücadele içinde var olmuştur. Çocuğun ad alması bunun ilk örneğidir. Doğduğu gün çocuğa verilen ad daha sonra onun göstermiş olduğu bir kabiliyete, toplum içindeki yararlılığına göre değiştirilir (Uca, 2004:145). Dede Korkut hikâyelerinde de kahramanlara göstermiş oldukları yararlılık sonucu Korkut Ata ad verir. Dirse Han'ın oğlu Boğaç Han, Bayındır Han'ın boğasıyla boğuşmuş onu öldürmüş ve ad alabilmiştir. Pay Püre'nin oğlu evlerine saldıran düşmanlar ile savaşmış onları öldürmüştür ve ad almıştır. Kazan Bey'in oğlu Uruz Bey on altı yaşında olmasına rağmen henüz baş kesmemiş olduğu için ad alamadığı görülür (Ergin, 2009a: 21-111). Kahramanların ad almalarına vesile olan kahramanlıklarını genellikle on beş, on altı yaşlarında göstermektedirler. Yaklaşık olarak ergenlik dönemine tekabül eden bu yaş civarı o dönemin şartları için yetişkinliğe geçiş yaşı olarak değerlendirilebilir.

Anlatılarda ad verme geleneği dile getirilirken çoğunlukla kahramanlık göstermenin gerekliliği vurgulanmıştır. Kahramanın (çocuğun) alacağı asıl adının doğumundan sonraki yaşlara bırakılması önemli bir husus olmuştur. Modern anlamdaki eğitim sistemini de çağrıştıran bu durum çocuğun gelişiminin gözlemlenmesi neticesinde onun eğitim öğretimi ve kendi yetenekleri çerçevesinde bir mesleğe yönelmesi anlamında da dikkat çekmektedir. Bu düşüncenin bir yansıması Oğuz Kağan Destanı'nda da görülmektedir. Oğuz ordusuyla sefere giderken ırmakla karşılaştığında Uluğ Ordu adlı bir er, ağaçlardan kestiği dal ve yapraklarla sal yapar. Su bu salla geçilir ve Oğuz bu becerikli ere Kıpçak Bey adını verir. Yine Çürçek Kağan'la yapılan savaşta alınan fazla ganimeti taşımak için

askerler arasından bir erin araba yapması neticesinde Oğuz'un bu eri kendisine bey yaparak ona Kanglı adını verir (Ahmetbeyoğlu, 2017: 130).

Dede Korkut hikâyelerinde de çocuklar arasında cinsiyete dayalı bir ayrım yapıldığına dair bir örnek yer almamaktadır. Aile üzerinde babanın tahakkümü olmuş olsa da anne, çocuk üzerinde baba ile eşit haklara sahiptir. Nitekim çocuğun cinsiyeti kaynaklı olarak İslamiyet öncesi Türk toplumunda bir ayrım yapılmaması aynı zamanda kadına verilen değerin ve bakış açısının da göstergesidir (Tellioğlu, 2016: 213) Aile yapısındaki bu durum bütün toplumsal kurumları da etkilemektedir. Öyle ki devlet yönetimi ve siyasi hayatta da kadın hakan ve hatun eş görülürdü. Hatta emirname yazılırken “hakan emrediyor” ifadesi yerine “hatun ve hakan emrediyor ki” ifadesi kabul makbul olurdu. Hakan tek başına bir elçiyi kabul edemez. Elçi hatunun da huzurda bulunduğu sırada kabul edilirdi. Kadınlar da hükümdar, kale muhafızı, vali, sefir olabilirdi (Gökalp, 2019: 161-162). Diğer dünya toplumları ile mukayese edildiğinde eski Türk toplumunda kadının statüsü daha iyi bir konumda yer alırdı. Sözlü kültür ürünlerinden eski Türk destanlarında kadın toplumda hemen erkeğin yanında hatta bazen önünde bulunurdu. Destan kahramanları at binmeyi, kılıç kullanmayı bilen ve iyi savaşan kadınlarla evlenmeyi tercih ederlerdi (Aksoy, 2016: 8-9).

Türk toplum yapısında kadının sahip olduğu haklar anne ve çocuk arasındaki ikili ilişkinin daha samimi olmasını sağlamıştır. Erkek çocuk her ne kadar babayı rol model olarak almış olsa da annenin çocuk üzerindeki tesiri ziyadesiyle etkilidir. Anne; ninni, masal, tekerleme gibi türler vasıtasıyla çocuğun hem dil hem zihin gelişimini destekler. Kısacası çocuk, toplumsal bellek bağlamında ailesinin ve milletin birikimlerini sözlü kültür taşıyıcısı olan annesinden edinir. Türk kültüründe çocuk; aile ve toplum içerisinde değerli olmakla beraber çocukluk dönemi süreci hızla geçilen bir evredir. Türk destanlarında çocuk bir değer olarak kabul edilir. Toplum içinde bir yeri vardır. Ancak bu konudaki klasik düşüncelerin etkisiyle belirli bir yaşa kadar çocuk tanımsızdır (Nedim, 2004: 19). Bu sebeple çocuk anlatılarda ailenin ve toplumun yüz akı, gurur kaynağı olarak var olsa da çocukluk evresi, üzerinde durulmayan, bahsedilmeyen kısa bir dönemdir. Çünkü

erkek çocuk, kahramanlığını göstererek yetişkinlik evresine bir an önce geçer. Yetişkinlik evresine geçtikten sonra ise çocuğun evlenip ailesinin ve milletin soyunu devam ettirmesi beklenir. Hem kız hem de erkek çocuk anne ve basından aldığı eğitimle ailesine uygun bir kişiyle evlenmelidir. Yani “Soyu soylanmış, boyu boylanmış” olmalıdır. Eş seçimi üzerindeki bu hassasiyet anlatılar yoluyla nesilden nesile aktarılır.

İslamiyet öncesi dönemlerde “ana ailesi” ve “baba ailesi” olmak üzere iki tür aileye rastlanmaktadır. Ana ailesi, erkek evlendikten sonra kız evine gider ve ilk çocukları dünyaya gelene kadar kayın babasına hizmet eder. Kayınbaba da damada bunun karşılığında ev ve mal vererek kızı ve damadının yuvasını kurar. Bu tarz evlenme biçimine ise bu sistemde “Frei-Ehe/serbest seçimle evlenme” adı verilmektedir. Türklerde bu tip evlenme şekline olumsuz bakılmıştır. Olumlu bakılan evlenme şekli ise “aracı ve görücü” sistemi olmuştur. (Aksoy, 2011: 11). Kısacası Türklerde toplumun temel yapısı ve yaşam şekliyle bağdaşmayan evlilik sistemleri kabul görmemiştir. Yine toplumun yaşam şekline, kültürüne ayna tutan sözlü kültür ürünlerinde de bunun yansımaları görülmektedir.

Dede Korkut Kitabı’ndaki Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu hikâyesinde tam olarak beyân edilmese de görücü usulüyle yapılan evlilikten bahsedilmektedir. Kanglı Koca oğluna evlenmesi gerektiğini söylediğinde Kan Turalı babasına şu cevabı verir:

“Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı dedi. Kanglı Koca der: Oğul sen kız istemezmişsin, bir yiğit bahadır istermişsin, onun arkasında yiyesin içesin hoş geçesin. Der: Evet canım baba öyle isterim, ya varasın bir cici bici Türkmen kızını alasın, birdenbire kayayım üzerine düşeyim, karnı yırtılsın dedi. Kanglı Koca der: Oğul kız görmek senden, mal rızk vermek benden dedi.” (Ergin, 2009a: 124).

Moğollarda Çingiz Han döneminde “ana ailesi” izleri görülmekteydi. Çingiz-Han’ın atalarının, kocası olmayan bir kadından geliyor oluşu bunun örneğidir. Türk tarihinin kökü ve dinamik çekirdeği olan aile düzeni ise “Baba ailesi” şeklindedir.

Türklerde “ana-ata” örneği görülmemektedir. Erkekler dışarıdan kız almak yolu ile evlenirdi. Bu evlenme şekli ise “ekzogomi” olarak adlandırılır. (Ögel, 1993: 12-14)

Babanın ailenin temeli olduğu anlayışta dışarıdan evlenme yani exogmye sistemi vardır. Baba hukukunun üstün kabul edildiği pederşahi tiptir. Türklerde ailenin çekirdeğini baba, oğul ve torunlar oluşturmaktadır. Türklerde baba evinde oturarak ailenin devamını sağlayan ise en küçük erkek çocuktur. Bu sebeple en küçük çocuklara “Ot-Tegin” yani “Ateş-Prensi” adı verilmektedir. “Ateş-Prensi” baba ocağını devam ettiren çocuk anlamında kullanılmaktadır. Bozkır töresine göre “Ot-Tegin” hükümdar olamaz lâkin babanın malına sahip çıkandır. Hükümdarlık ise babadan sonra büyük erkek çocuğa geçer. Bunlar değişmeyen kurallar arasında yer alı (İnan, 1998: 341; Ögel, 1989: 29, 596; Ögel, 1993: 14-15). Büyük oğul evden çıkarken küçük erkek çocuk baba evinde kalıp baba ocağını devam ettirmektedir.

Türklerde baskın aile tipi “baba ailesi” olarak görülse de Ziya Gökalp İslam’ın kabulünden önceki Türk aile tipini “boy, sop, soy, pederî aile (baba ailesi) ve izdivacî aile (evlilik ailesi)” olmak üzere beş aile tipine ayırmıştır (Gökalp, 2015: 285). **Türkçülüğün Esasları** eserinde ise eski Türklerde aile dört dereceden; boy, sop, törkün, bark’tan (Gökalp, 2019: 156) ibarettir der. G. Richard ise Altay, Kırgız ve Yakut Türklerini inceleyerek ve Türk toplumunda ekonomik ve sosyal yapıya göre değişkenlik gösteren çeşitli aile tiplerinin yer aldığını, tek aile tipinin olmadığını belirtmektedir. Örneğin Yakut Türklerinde maderî aile şekli görülür. Hısımlık bağı açısından hâkim olan anne olmakla beraber ailede hâkim yine erkektir ancak erkek ana tarafından dayıdır. Bu aile yapısında dışarıdan evlenme esas olup başka bir klana mensup erkek kadının totemini kabul eder. Erkek evlendikten sonra kayınvalidesinin evine yerleşir. Kırgız Türklerinde ise hısımlık bağında babanın temelde olduğu pederşahi aile tipi görülür. Altay Türklerinde daha orta yapıda bir aile tipi görülür. Erkek kadının ailesine girerek maderîliğe (ana ailesi) yakınlığını belirtir. Erkek kadına iş yardımı şeklinde bir bedel ödemek durumundadır. G. Richard, Yakutlardan Osmanlılara doğru giden bir gelişme sürecinin bulunduğunu dile getirmektedir (akt. Eröz ve Güler, 1998: 5-6; Türköne, 1995: 16).

Durkheim, Türk aile tipi hususunda G. Richard'ın görüşlerini aksini dile getirmiştir. Demokrat aile tipinin perdeşâhî aile tipinin yıkılması ile değil maderî aile tipinin değişmesi ile var olduğunu ifade etmiştir (Eröz ve Güler, 1998: 6-7).

Türk toplum yapısı içerisinde liyakat babadan oğula geçmemektedir. Bu sebeple çocuk hem kahramanlığı hem de yetenekleri konusunda kendi eğitim süreci içinde yapabildiklerini kanıtlamak durumundadır. Türk eğitim sistemi kendisini ayakta tutacak olan insan tipini yetiştirmek, her birey de yaşadığı cemiyet/boy içerisinde adını, yerini kendisi kazanmak zorundadır. (Ahmetbeyoğlu, 2017: 131). İslamiyet öncesi Türk toplumunda sivil ve askerî yaşam birbirinden kopuk değildir. Sosyal yaşam içinde aileden başlamak üzere toplum, çevre çocuklar için uygulamaya dayalı bir öğrenme ortamı oluşturmaktadır. Bu ortam içinde çocuk yaşadığı toplumun manevi değerleri, tarihi, kültürü ile yoğrulur. Yaşamını sürdürebilmek için gerekli teknik bilgi ve becerilerle donatılarak hem kendisi hem toplumunun geleceğine hazırlanmış olur.

1.3.2. İslamiyet Tesiri Altında Çocuk ve Çocukluk

Türklerin, İslam dinini kabul ederek İslam medeniyetine dâhil olmaları Türk, İslam ve Dünya tarihleri açısından önem taşımaktadır. İslam'da aile birliğine büyük önem verilmiştir. Ailenin önemi ayet ve hadislerle vurgulanmıştır. Evlilik sonucunda bir aile kurmak kişinin huzur bulduğu bir ortam olarak görülmüştür. Aynı zamanda hem neslin devamı için bir vesile, hem de kişiyi dine göre günah sayılan birtakım kötülüklerden alıkoyması bakımından önem arz etmiştir (Cin, 1974: 39-43).

Din, toplumsal hayatın her boyutunda insanı etkiler. İnanç sitemleri insanların, hayatı sorgulaması, anlaması, anlamlandırması ve yaşam şekillerini belirmesi üzerinde etkilidir. Yeni bir dinin kabulü ile birlikte Türk toplumunda sosyal hayatın her alanında yenilikler yaşanır. İnsanı ve toplumu ilgilendiren her kurum gibi aile kurumu da bu yeni düzenden etkilenmiştir. Türk töreleri ve İslam umdeleri birleşerek yeni bir toplumsal düzen oluşturmuştur. Türk kültürü ve toplumsal yaşamda önceki dönemlerden farklı büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Türk töresinde bulunan “akı”lık, cömert davranış ülküsü ile Kur'an-ı

Kerim'in yer üzerinde, Hakk'ın adaletinin ve rahmetinin temsilcisi olmuş Âdem ülküsünü birleştirerek, kişilik (insani davranış) olarak adlandırmıştır (Esin, 1985: 420-422). İslamiyet'in kabulünün ardından toplum hayatında önemli bir yeri olan geçiş evrelerinde uygulanan ritüellerin yeni bir düzenle uygulanmaya başlandığı görülür. Eski Türk toplum ve aile yapısında yer alan doğum, evlenme, ölümle ilgili gelenek görenekler, uygulamalar İslam diniyle uyum sağlanarak devam ettirilmiştir. Çocuğa ad verilirken kulağına ezan okumak buna örnek verilebilir.

Türklerin ahlaki bir sınır içerisinde gelişmesini sağlamak düşüncesini, Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig'de şerh etmiştir. Bir nasihat kitabı olma özelliği taşıyan Kutadgu Bilig'in asıl teması “ideal insan”dır. Eser hem Türk aile yapısı hem de bu yapı içerisinde yaşayan çocuk hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eğitim ve öğretime yer veren beyitlerin yanında baba-çocuk ilişkisini konu edinen pek çok beyit de yer almaktadır. Çocuğun terbiyesi, eğitimi, çocuğun geleceğin büyüğü olarak görülmesi gerektiği vurgusuyla çocuğa verilmesi gereken değer, saygı vb. işlenen konular arasında yer almaktadır. Aile, çocuk terbiyesini kendi evinde yapmalı bu görevi başkalarına bırakılmamalıdır (“senin ay gibi bir oğlun veya kızın doğarsa, onu kendi evinde terbiye et, bu işi başka ellere bırakma”). Bu noktada annenin merhametini ve çocuğun da kendi annesine olan bağlılığına dikkat çekerek bu merhameti çocuğa kendi annesi dışında kimsenin veremeyeceği vurgulanır. Sütünesi olarak iyi ve temiz bir kadın tutulmalıdır (“sütünesi olarak iyi ve temiz bir kadın tut; oğlun kızın temiz büyür ve uzun ömürlü olur”). Her iki dünyada (dünya ve ahiret için) çocuğun iyi olabilmesi için ona iyi bir terbiye ve bilgi sunulmalıdır. İnsanın öğrenme sürecinin çocukluk döneminde başlayarak devam ettiğini savunan eserde (“insan bilgisiz doğar ve yaşadıkça öğrenir; bilgi sahibi olunca her işinde muvaffak olur”) çocuğun kendi halinde boş bırakılmaması, vaktinin iyi ve güzel değerlendirilmesinin önemini vurgular (“aylak olma ve başı-boş dolaşma kendi-kendine koşma; işinde ve sözünde dürüst ve mülâyim ol”). Çocuk da kendini yetiştiren anne ve babasına karşı sorumludur (“babanı, anneni hoşnut eyle, onlara hizmet et; bu hizmet karşılığı binlerce fayda elde edersin”) (Kara, 1991: 65; Kocasavaş, 2006: 57-62).

Dönemin aile yaşamı anlayışı hakkında İslami normlar çerçevesinde Kınalızâde Ali Efendi, **Ahlâk-ı Alâî** adlı eseri eserinde tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitler ise şu şekildedir;

Aile kurumu, aile bireyleri arasındaki ilişkiler, özellikle çocukların terbiye edilmesi, ana babalarına karşı yerine getirmeleri gereken görevler ve aile bireylerinin bir arada kalmalarını sağlayan sevgi bağı konularını incelenmiştir. Ailenin idare edilmesi sorumluluğu babaya aittir. Babanın çocuk ile ilgili sorumluluğu ise çocuk henüz anne karnındayken başlar. Çocuğa verilecek olan ad, onun karakteri üzerinde etkili olacağı düşüncesiyle önemsenir. Kişiler şayet maddi ve manevi koşulları uygunsa evlenmelidir. Evlenme ile amaç hem Muhammed ümmetinin neslinin çoğalması, hem de insan nefsinin günah ve kötülüklerden korunmasıdır (Kınalızâde, t.y.: 14-39).

Gerek Yusuf Has Hacib'in gerekse Kınalızâde'nin eserlerinde Türk aile yapısının sahip olduğu geleneklerin İslamiyet ile bütünleştirilmesi yönünde tavsiyeler verilir. Aileler dünyaya gelen çocuğun kız ya erkek olması konusunda bir ayırım yapmamalı ve Allah'a şükretmelidir. Çocukların zihinleri kötülükten uzaktır bu sebeple onları yanlışla götürecek zihni kirlenmelerine yol açacak durumlar konusunda engellenmeleri gereklidir. Çocuklar giyim kuşam, yeme içme, ahlak, din, sosyal yaşam vb. anlamda aşırıya kaçmamalı gerekirse zaman zaman zorlanarak bu hususlarda terbiye edilmelidirler (Kınalızâde, t.y.: 61-63). Gelebilecek tehlikeler aile tarafından öngörülerek önlenmelidir.

Özellikle aile yaşamıyla ilgili İslami çerçevede yönlendirmeler yapan Kınalızâde'nin eseri yazıldığı dönemde büyük ilgi görmüştür. Osmanlı'nın son dönemine kadar mektep ve medreselerde öğrencilere okutulan ahlak kitaplarına kaynak teşkil eden yaygın bir eser olmuştur (Adıvar, 1989: 15). Dolayısıyla özellikle çocukların okul çağlarından itibaren aile yaşantısına yönelik olumlu şekilde yönlendirilmeleri amaçlanmıştır. Çocuğun öncelikle evlat daha sonra da ebeveyn olarak Türk İslam toplum anlayışına uygun yetişmesi istenmiştir.

Osmanlı ailesinin şekillenmesinde de Türk töresi ve İslam Hukuku'nun birlikte etkili olduğu görülmektedir (Öksüz, 2005: 45). Klasik Osmanlı toplumunda çocuğun eğitimi konusunda aile önemli bir konumda olmuştur. Özellikle aile içinde verilen eğitimden anne ve büyük anne sorumludur. Toplum ise doğru ya da yanlış davranışın değerlendirilmesinde kontrol vazifesi üstlenmiştir. Çünkü çocuk içinde doğup büyüdüğü toplumun kurallarına uygun şekilde yetiştirilir. İyi ve başarılı olarak kabul gören davranış hem aile hem toplum tarafından ödüllendirilirken yanlışlar ise her ikisi tarafından eleştirilirdi. Çocuğun velayeti ve aile içi hukuki kontrol konusunda baba sorumludur. “Ömer bin Ahmed” veya “Zeyneb bint-i Ahmed” gibi kayıtlar da kız ve erkek çocuğun aidiyetinin babaya ait olduğunun göstergesidir. (Ortaylı, 2006: 54-57).

Dolayısıyla Türklerin İslamiyet öncesi ve sonrası anlayış ve davranış şekillerinin arasındaki fark din faktörü ile açıklanabilmektedir. Kutadgu Bilig, Ahlâk-ı Alâî gibi aile ve çocuk konusunda dönemin anlayışına ışık tutan eserlerden anlaşıldığı üzere aile ve toplum içindeki çocuğun rolü, çocuğa verilen değer ve aileye ilişkin özellikler İslamiyet'in kabul edilmesiyle beraber toplumun geleneksel kültüründen tamamen ayrılmamıştır. Ancak yeni birtakım uygulamalar gelmiştir. Var olan değerler yeni din anlayışının getirmiş olduğu kural ve özelliklerle harmanlanarak düzenlenmiştir. Çocuğun yetiştirilmesi, terbiyesi, eğitimi gibi konulara hem aile hem toplum önem vermiştir. Özellikle çocuğun eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması düşüncesinin yanında toplumun bekasını sağlama, İslami kurallara uygun bireyler yetiştirilerek toplumun gelişimi amaçlanmıştır.

1.3.3. Batı Medeniyeti Tesirinde Çocuk ve Çocukluk

19. yüzyıl dünyada uluslaşma ve sanayileşme gibi unsurların etkisiyle modern toplum düzeninin oluştuğu bir dönemdir. Bu dönemde toplumlar uluslarının istikbali doğrultusunda gelecek nesillerin yetiştirilmesine önem vermişlerdir. Gelecek nesillerin taşıyıcısı olan çocuğun da kendine özgü bir varlık olarak toplumda kabul görmesi modernleşmenin önemli işaretlerinden biri olmuştur. Bu bakış açısı

çocukluk kavramının bilinçli olarak var oluşunu kabul etmek anlamına da gelmektedir. Çocukların farklı ve özel oldukları anlayışının kabul edilmesi modern çocukluk fikrinin oluşmasında ise bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bununla birlikte çocukların ihtiyaçları ile ilgili olarak toplumsal, politik ve ekonomik kurumsallaşma meydana gelmiştir. Örneğin modern çocukluk fikriyle birlikte okul ve okullaşmanın önemi artmıştır. Çocukların okul ve diğer kurumlarda yaşlarını temel alan kulüp, çocuk klinikleri gibi alanlarda zaman geçirip faaliyet göstermelerine fırsat tanınmıştır. (James, 2001: 29). Aynı zamanda da çocuğun toplumsal bir kategori olarak var olması kurumsallaşmayı, hukuksal ve sosyal düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bu yüzden toplumlar için çocukluk, bu hedefte ilerleyen bir yol olmuştur (Prout, 2005: 52). Giddens, bu durumu şöyle açıklar:

“Modern toplumlarda yaşayan insanlara göre çocukluk, yaşamın açık ve seçik bir aşamasıdır... Modern toplumlar kimi bakımlardan geleneksel toplumlardan daha fazla çocuk merkezlidirler.” (Giddens, 2008: 215-216).

Çocuğu merkeze alarak önemseyen bir toplum esasında çocuğun bir gelecek ifade ettiğini kabul etmiş demektir. Atılacak adımların bu yönde düzenlenmesi de geleceğin garanti altına alınmasıdır. Modern çocukluk düşüncesi ilk olarak aile, toplum ve devlet çerçevesinde kendine bir yer edinmiş ve çocuğun kendine ait haklara sahip olarak korunmasını gerekli kılmıştır. Yapılan bilimsel çalışmalar bu alanın kuramsal yaklaşımlarını belirlemiştir. Böylece modern çocukluk düşüncesi demokratik değer ve ilkeler üzerinde yükselmeye başlamıştır.

Modern toplumlarda çocuk, toplumsal yapının temel taşıdır. Geleceğe aktarılan en önemli mirastır. Dolayısıyla çocuğa verilen değer ile çocuğun aldığı eğitim ve öğretim kalitesi toplumların istikbalini belirleyecektir. Modern çocukluk düşüncesinin temeli burjuvazi ve bilime dayanmaktadır. Burjuvazi hem bireyselleşmeye dayalı hem de bilimden beslenen bir çocukluk düşüncesini önemsemiştir. Aslında geçmişten beri hep var olan çocukluk burjuvanın değerlerine göre aile, okul, toplum gibi kurumlar için yeni bir anlayışla tekrardan belirlenmiştir (İnal, 2014: 69).

19. yüzyılın ikinci yarısında çocuğa daha fazla değer yüklenmeye başlanması; çocukluğun, insan yaşamının doğal sürecindeki bir dönem olarak kabul görmesine temel teşkil etmiştir. Bu süreçten itibaren modernite öncesi dönemlere ait sınırlı tanımlamalar anlamsızlaşır. Dolayısıyla toplumsal ve ekonomik gelişmeler, teknolojik ilerlemeler ile beraber çocuğun ihtiyaçları ekseninde çocukluk süreci değer kazanır. Bu değişimin, bilimden sanata her alanda bir etki oluşturması sonucunda çocuk terbiyesine bakış açılarında da farkındalık meydana gelmiştir. Örneğin Osmanlı’da Tanzimat Dönemi’ne kadar olan eserlerde yer verilmeyen çocuk, Tanzimat’ın ilanından sonraki süreç ile beraber kendine yer bulmuştur. Çocuklara yönelik kaleme alınan eserler toplumun çocuğa bakış açısını yansıtmaları bakımından önemlidir. Diğer taraftan dönüşen toplum yapısıyla birlikte geleneksel ailenin kuralcı ilişkileri yerini daha serbest bir aile ortamına bırakmıştır. Öyle ki pederşahi aile yapısı devam etmekle beraber aile üyelerinin kişisel özgürlüklerinin dikkate alındığı daha geniş bir alan var olmaya başlamıştır. Kısacası geleneksel anlayış ve modern dünya arasında bir denge kurularak aile kurumunun yapısı dönüşüme uğramıştır.

Özellikle Şinâsi ile Nâmık Kemal’in başı çektiği Yeni Osmanlılar grubu, Doğu ve Batı değerleri arasında yeni yaşama dair üslubun temsilcileri olmuştur. Geleneksellik ve modernlik arasındaki bu bocalama hali Türk aile yapısını etkileyen önemli dinamiklerinden biri olmuştur. Bu durumun yozlaşmaya açık yönünü keşfeden ve ilk ciddi uyarılarda bulunan kişi, Yeni Osmanlıların siyasi görüşlerine muhalefet eden Ahmed Cevdet Paşa’dır. Onun bu konudaki düşünceleri daha sonra Ahmed Mithat Efendi sistemleştirilerek, 1894’te **Avrupa Âdâb-ı Muâşeret-i yahud Alafranga** başlığı altında kitap olarak yayımlanmıştır (Yaşar, 2020: 34-36).

Ahmed Mithat Efendi’nin “**Çocuk Melekât-ı Uzviye ve Ruhiyesi (2016)**”, “**Peder Olmak Sanatı (2017)**” ile “**Ana Babanın Evlat Üzerinde Hukuk ve Vezaifi (2018)**” olmak sanatı adlı eserlerinde çocuk yetiştirme sanatı ile ilgili düşünceleri yer alır. Çocuk, Allah tarafından insanlara bahşedilmiş en yüce nimettir. Her şeyin merkezinde görülür. Çocuk, yalnızca bugünün küçüğü olarak değerlendirilmemelidir. Ailenin, toplumun, milletin hatta tüm insanlığın yapısını

şekillendirecek olan yarının büyüğüdür. Geleceğe yön verecek olan çocuklar hak ettiği değeri görmelidir. “Bugünün çocukları yarının adamlarıdır. İnsaniyetin, medeniyet-i insaniyenin müstakbeli çocukların hâliyle mütenasıptir. Bugünkü çocukların hüsn-i terbiye ve talimi yarın medeniyet-i beşeriye zimamını ellerine alacak olanların bazı-yı muvaffakiyetlerine kuvvet vermek demektir.” (Ahmet Mithat, 2016: 21) şeklinde ifade eder.

Aile ile toplum kurallarının yanında dünyanın değişen koşulları ve zamanın getirecekleri de göz ardı edilmemelidir. Öyle ki çocuk yetiştirilirken içinde bulunulan çağın şartları da önemlidir. Çocuklar, onları yetiştiren ana babaların yetişmiş olduğu zamandan daha farklı bir zamanda dünyaya gelir ve yetişirler. Dolayısıyla her nesil kendi yetiştiği zamanın şartları içinde terbiye edilir.

Çocuğun alacağı ilk eğitim hususunda temel sorumluluk anne ve babaya aittir. Bu konuda “kuş yuvada gördüğünü işler” (Ahmet Mithat, 2017: 73) anlayışıyla anne babanın düzenli bir aile yaşamı sunarak evlatlarına örnek olması gerektiği ifade edilir. Çocuk en çok yanında bulunduğu kişinin hâl ve tavırlarından etkilenir. Dolayısıyla anne ve baba çocuğuna ‘kendi çocuğum’ diyebilmek için evvela onun terbiyesiyle yakından alakadar olmalıdır. Ailede başlayan eğitim okulla devam eder. Okulda verilen eğitimde ise çocuk için hazırlanan kitaplar önem taşır. Kitaplar çocuğun seviyesine uygun olmalıdır. Aksi durumda çocuk için eğitimin amaçlarına erişilemez. Bu yüzden kaleme alınacak kitaplar hem muhteva hem de dil ve üslup bakımından çocuğun seviyesine hitap etmelidir (Ahmet Mithat, 2016: 123-124; Ahmet Mithat, 2017: 73-85; Ahmet Mithat, 2018: 15-49). Bu bakış açısı da hem aile hem de kamusal alan içerisinde çocuğun ve eğitiminin önemsendiğini göstermektedir.

20. yüzyıl ile birlikte çocuğa yönelik bakış açısında toplumsal bilinç anlamında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu sayede çocuk ve çocuk bakımının hem bireysel hem toplumsal sorumluluk arz ettiği anlaşılmıştır. Bu sorumluluğun oluşmasında artmaya başlayan refah seviyesi ile teknoloji ve bilimde yaşanan gelişmeler etkilidir. Gelişiminin bu evresinde çocuğun, yetişkinlerden farklı fizyolojik ve psikolojik özelliklere sahip olduğu anlayışıyla sürekli büyüme ve

gelişme süreci içerisinde olduğu artık kabul görmüştür. Dünyadaki uluslaşma süreci ile birlikte genç nüfus devletlerin siyasi ve ekonomik bir politikası haline gelmiştir. Örneğin Türkiye’de Cumhuriyetin ilanı ile devletin öncelikli amacı ‘çoğalma davası’ (Gövs, 1941: 10,11,17) olmuştur. Çünkü uzun süren savaş sürecinin ardından nüfus siyaseti, biyopolitik iktidarın tesis edilmesinde önem arz etmektedir.

Devletin nüfus siyasetinin önemli bir aracı olan çocuğun, fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı olması ve doğumundan itibaren nasıl yetiştirileceği erken Cumhuriyet dönemindeki süreli yayınların neredeyse tamamında öncelikli bir mesele olarak yer almıştır. Erken Cumhuriyet, çocuğun yetiştirilmesinde fiziksel ve zihinsel unsurların sağlıklı olması gerektiği üzerinde dururken diğer taraftan monarşiden demokrasiye geçiş sürecinde çocuklara yeni rejimin ideallerini ve Batılı yaşam tarzının gereklerini de aktarmaya çalışmıştır. Bu nedenle daha özel bir alana ait olduğu düşünülen aile ilişkileri ile çocuk eğitimi devletin kontrol ve müdahalesi çerçevesinde bir çeşit nüfus ve eğitim politikası halini almıştır. 1944 yılında Ankara Halkevi dergisi olan *Ülkü*’de yer alan makale devletin aileye ve çocuğa bakış açısını özetlemektedir:

“Milletimiz, çocuğu ne ana babadan koparılmış ortalık bir cemiyet malı, ne de bütün kaderi ana baba eline bırakılmış bir varlık saymaktadır. Çocuğu ana koynundan ve baba ocağından mahrum etmeyi düşünmediğimiz gibi, onu kendi kaderine bırakan bir cemiyet olmayı da istemeyiz. Cemiyetin sıkı ilgisini gerektiren sebepler nelerdir? Kendini bilen her millet gibi bizim de bir nüfus politikamız vardır. Bu toprak üstünde ebedi olarak Türkçe konuşulacağına, Türk zihniyetinin yaşayacağına emin olmak isteriz. Özlediğimiz bir refah seviyesi var ki ona ulaşmak için de sayımızın çoğalmasına ihtiyaç var. Bütün bu sebepler yüzünden canlı bir nüfus politikasına sahip olmak bizim için bir ölüm dirim işidir. Fakat nüfus davamız sadece bir sayı meselesinden ibaret değildir. Türk ferdinin bütün beden ve ruh kudretinin son haddine kadar geliştirilmesi de bu politikanın gereklerindendir. İşte bu manada alınan bir nüfus politikasının mihveri çocuktur. Onun içindir ki cemiyetin çocuğa en geniş ilgi, sevgi ve himaye göstermesini, onun gelişmesini sıkı bir kontrol altına almasını isteriz.” (İrmak, 1944: 3).

Ülkü dergisinde kaleme alınan makale göz önünde bulundurulduğunda çocuğun yetiştirilmesinde hem dil hem de zihniyet dünyası ön planda tutulmuştur. Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışındaki temel amaç vatandaşlık bilgilerine sahip Türkiye Cumhuriyeti’nin değerler sistemini benimsemiş bireyler yetiştirmektir.

Kısacası pozitivist ve lâik bir eğitim anlayışıyla çocuklara millî kimlik duygusu ve Atatürk milliyetçiliği bilincini kazandırmak eğitimin görevi sayılmıştır (Öztekin, 2019: 1232-1233). Bu hedef doğrultusunda ideal çocuğun inşa edilmesi anlayışıyla süreli yayınlarda yer alan masal ve hikâye türü metinlerden yararlanılmıştır. **Cumhuriyet Çocuğu** dergisinin 1939 yılı 23 Nisan Özel Sayısı'nda "Ayrıca bütün eğlenceli yazılar, roman, hikâye ve masallarımız tamamen yerli olduğu gibi baştanbaşa millî ve ahlaki gayeyi içinde toplar." cümlesinin yer almış olması yerli, millî ve ahlâkî değerleri yansıtma, aşılama yayınların eğlendirme amacından daha öncelikli olduğunun göstergesidir (Cumhuriyet Çocuğu, 1939: 2). Süreli yayınlardaki bu metinler çocuklara ahlaki değerlerle birlikte Cumhuriyet'in ilkeleri anlatma gayreti gütmüştür.

Toplum için artık önemli bir birey haline gelen çocuğun milleti ayakta tutacak ve devamını sağlayacak tek unsur olduğu fikri kanıksanır. Bu yüzden çocuk eğitiminin toplumun devamı için olmazsa olmaz bir gereklilik olduğu olgusu yaygınlaşmıştır. Diğer ülkeler gibi Türkiye'de de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Çocuk Hakları Beyannamesi gibi birçok düzenleme çocukların toplumdaki yerini belirlemiştir (İnal, 2014: 24-29).

İKİNCİ BÖLÜM

MASAL

2.1. MASAL TÜRÜ VE MASAL TÜRÜNÜ ADLANDIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR

Anonim halk edebiyatı nesir türlerinden olan “masal” hem Türkiye Türkçesi hem diğer Türk lehçelerinde farklı terimlerle karşılanmaktadır.

“Anonim Halk Edebiyatı mahsullerinin en yaygın olanlarından biri de masaldır. Bu mahsullere ad olarak verdiğimiz kelime Habeşçe “mesl”, Ârâmice “maslâ” ve İbrânicedeki “mâsâl”dan, Araplara “mesel, mâsal” şekli ile mukayese ve karşılaştırma mânâsıyla geçtikten sonra Türkçeye mal olmuştur.” (Elçin, 2000: 368).

Masal türü üzerine yapılan derleme çalışmaları masal kelimesinin yaygın şekilde kullanıldığını göstermektedir. Bununla beraber masal kelimesi dışında farklı kelimelerin de kullanılmış olduğu görülmektedir. Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde masal türünü ifade etmek için kaynak kişiler “masal” terimi dışında hikâye ve ondan bozulmuş olarak hekâye, hekiya, hekat ayrıca mesel, metel, mesele, hikâ, oranlama, ozanlama ifadeleri de kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 2002b: 4-7).

Türk dünyasında çok yaygın bir tür olan masal için her bölgenin kendine özgü bir adlandırması karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Türkçesinde “masal” olarak adlandırılan türe, Balkan dünyası Türkleri (Bulgaristan Türkleri, Batı Trakya Türkleri, Kosova Türkleri, Makedonya Türkleri, Romanya Türkeri, Gagauz Türkleri), Irak Türkleri, Kırım Tatarları “masal”; Uygur Türkleri, “Çöçek”, Altay Türkleri “Çörçök”, Kırgız Türkleri “Cöö Comok”, Saha (Yakut) Türkleri, “Ostuoruya”, ve “Kepsen”, Tıva Türkleri “Tool”, Başkurt Türkleri “Ekiyet” Çuvaş Türkleri “Yumah” ve “Yumahsem” demektedir. Azerbaycan Türkçesinde “Nağıl”, Türkmen Türkçesinde “Ertek”, Özbek Türkçesinde “Ertäk, Karakalpak Türkçesinde “Ertek”, Tatar Türkçesinde “Ertek”i, “Ekiyet”, Kazak Türkçesinde “Ertegi” şeklinde kullanılmaktadır (Bayatlı, 2009: 17; Dilek, 2007: 25; Dönmez Fedâkar, 2008: 64;

Gülmez, 2008: 5; Gültekin, 2010: 43-45; Köktürk, 1996: 1; Saçkesen, 2010: 24-25; Sakaoğlu, 2002a: 194).

Uzun yıllar halk arasında masal kelimesi yerine kıssa, dâstân, hikâye kelimeleri kullanılmış olup 19. yüzyılın başlarında mesel şekline daha sonra masal şekline dönmüştür. “Mesel” ve “masal” kelimeleri halk hikâyesi, bilmece, fıkra, masal anlamlarını karşılamış daha sonra anlamı daralarak bugün kullanıldığı manayı kazanmıştır.

2.1.1. Sözlüklerdeki Masal Tanımları

Masal, yüzyıllardır insanoğlunun dilinden düşmeyen aynı zamanda birçok araştırmacının çalışmasına konu olmuş bir türdür. Masal türü için yapılmış birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlarda benzer ve farklı özellikler yer almaktadır. Masalın tanımı yapılırken kimi zaman yapısal özellikleri, kimi zaman muhtevası kimi zaman icra ve masalın yaratım ortamı, şekil ya da masalın işlevinden yola çıkılmıştır.

Kaşgarlı Mahmut **Divanü Lûgati't- Türk** adlı eserinde geçen “ödkünç” kelimesine “Ötkünç ötkündi: Hikâye söylemek. ” örneğini vermektedir (Kaşgarlı Mahmut, 1986: 468).

Şeyhülislam Mehmet Esad Efendi'nin **Lehçetü'l- Lûgat**'inde masal, “söylenen hikâye” manasına gelmektedir (Kırkkılıç, 1999: 478).

Ahmet Vefik Paşa **Lehce-i Osmânî**'de, “masal” maddesinde “Mesel, hâlâ hikâye, dâsitân, menkabe mânâsına fıkra ve kaziyyeden gayri.” şeklinde tanımlamıştır (Ahmed Vefik, 1876: 1103).

Muallim Naci'nin lûgatinde ise masala değil “mesel”e yer verilmiştir. **Lûgat-i Naci**'de “Dâsitân kıssa-i meşhûre. ‘Masal’ bundan muharreftir.” şeklinde tanımlanır (Muallim Naci, 1978: 714).

Kitâb-ı Müntahabât-ı Lûgat-ı Osmânî müellifi Mustafa Şükrü, “misâl” maddesinde “Ahlâk ve âdâta müteallik olan kıssa ve hikâye ve rüya ki uykuda görünür gibi mânâsına.” şeklinde tarif etmektedir (Şükrü, 1282: 105).

Mehmed Salâhi **Kamûs-ı Osmânî**’de “mesel” ile ilgili olarak “Dasitan, kıssa; (masal) bundan muharreftir.” demektedir (akt. Sakaoğlu, 2002b: 1).

Şemseddin Sami **Kamûs-ı Türkî**’de “mesel” maddesinde “Adâb ve ahlâk ve nasâyih müteallik küçük hikâye (Masal bundan galattır) şeklinde tarif etmektedir (Şemsettin Sami, 1317: 1288).

Hüseyin Kâzım Kadri **Türk Lûgati**’nde “masal”ı “Arapça mesel, emsâl muharrefi; hikâye, menkıbe, destan.” şeklinde açıklamıştır (Kadri, 1945: 333).

Eski sözlüklerde yer alan tanımlarda masal türünün açıklamasının mesel şeklinde kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde “masal” maddesi şöyledir: “Çocuklara anlatılan ve çoğu olağanüstü olayla süslenmiş bulunan ilgi çekici hikâye.” (Türkçe Sözlük, 1966: 503). Tanımda masalı çocuklara yönelik bir tür olarak açıklamaktadır.

Ferit Devellioğlu’nun **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**’inde “mesel” maddesinde “Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye.” olarak tanımlanır (Devellioğlu, 1978: 747).

İlhan Ayverdi’nin hazırlamış olduğu **Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük**’te, “Kulaktan kulağa nakledilerek zamanımıza kadar gelen ve olağanüstü macerâlarla, kahramanlıklarla süslenmiş hayâli hikâye. Öğretici ve öğüt verici çocuk hikâyesi, âhlakî dersler veren, ibret alınabilecek alegorik eser.” şeklinde tanımlanır (Ayverdi, 2006: 1945). Bu tanımda da masalın bir çocuk hikâyesi olduğu yer almaktadır.

Türkçe Sözlük’te, “Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb.

varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür” şeklinde tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2019, 1630).

Sözlüklerde yer alan tanımlardan incelemiş olduklarımız arasından iki tanımda masalın çocuklara yönelik bir tür olduğu ayrıntısı yer almaktadır. Diğer tanımlarda ise genellikle masalın konusu, işlevi, kahramanları vb. bilgiler üzerinde durulmuştur.

2.1.2. Ansiklopedilerdeki Masal Tanımları

Meydan Larousse’de masalın tanımını “Genellikle olağanüstü kahramanlara ve maceralara yer verilen, konusu hayalî, kulaktan kulağa anlatılarak geçen halk hikâyesi.” şeklinde yapmıştır (Meydan Larousse, 1972: 425).

İslâm Ansiklopedisi’nde “mesel” maddesinde “Habeşçe mesl, messâle; Ârâmice maslâ ve İbranîce mâşâl gibi mukayese ve karşılaştırma ifade eder” (Brockelmann, 1960: 120).

Bilge Seyidoğlu, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**’nde masalı “Masal kelimesi ile halk arasında, yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu bir varmış ‘bir yokmuş’ gibi bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda’ yedi içti muratlarına erdiler’ yahut ‘onlar erdi muratlarına biz çikalım kerevetine, gökten üç elma düştü biri dinleyene biri de bana’ gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan sözlü anlatım türü kastedilmektedir.” şeklinde tanımlamaktadır (Seyidoğlu, 1986: 149).

Atilla Özkırımlı, **Türk Edebiyatı Tarihi Ansiklopedisi**’nde, “Genellikle yaratıcısı bilinmeyen ve ağızdan ağza sürüp gelen, olağanüstü, düş ürünü olaylarla örülü anlatı türü.” *şeklinde türü tanımlamıştır* (Özkırımlı, 2004: 874).

2.1.2.1. Türk Araştırmacıların Masal Tanımları

Mehmet Halit Bayrı, “Halk bilgisi kadrosu içinde “masal” mefhumundan anlaşılan mânâ, bilinmeyen bir zamanda, yine bilinmeyen bir yerde veya sahada bilinmeyen şahıslara ait faaliyetlerin hikâyesidir.” şeklinde “masal”ı açıklamaktadır (Bayrı, 1936: 185). Bu tanımda “bilinmeyen bir yerde ve sahada” ifadesinin kullanılmış olduğu görülmektedir. Ancak bu ifade çalışmamıza dâhil olan ve incelediğimiz tüm masallar için geçerli olmamaktadır. Bazı masallarda mekân olarak bilinen yer ve sahalar tercih edildiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde masal kahramanı olarak “bilinmeyen şahıslar” ifadesini kullanmıştır. Ancak bazı masallarda tabiatüstü varlıklar dışında bilinen şahıs ya da hayvanlar da kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Naki Tezel’e göre “Masal, olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, cadıkarı, arapbacı vb. gibi kahramanların, belirli kişileri temsil etmeyen hikâyedir.” (Tezel, 1992: 8). Tanımda masal türünün işlev, yapı, şekil özelliklerine yer verilmemiştir. Masalın sadece içerik ile ilgili ayrıntıları vurgulanmıştır.

Eflatun Cem Güney, “Masallar, toplumun hayal gücüyle yaratılmış sözlü verimlerdir...insan oğlunun istediği, hayal ettiği şeylere ulaşma çabasından doğmuştur.” (Güney, 1971b: 87). Halkın hayal dünyasında yaratmış olduğu bu olağanüstü olayların gerçekleştirilmesine ise masal kahramanları eşlik etmektedir.

Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları** adlı eserinde “Halk Edebiyatı ne gibi şeylerdir?” sorusunu, “Evvelâ, masallar, fıkralar, efsaneler, menkıbeler, üstürelere, saniyen darbımeseller, bilmeceler, salisen maniler, koşmalar, destanlar, ilâhiler, rabian, Dede Korkut Kitabı, Âşık Kerem, Şah İsmail, Köroğlu gibi hikâyelerle cenknameler, hamisen Yunus Emre, Kaygusuz, Karacaoğlu, Dertli gibi tekke ve söz şairleri, sadisen Karagöz ve Nasrettin Hoca gibi canlı edebiyatlar” şeklinde cevaplar (Gökalp, 2019: 139-140).

Ziya Gökalp'in doğrudan yapılmış bir masal tanımı olmamasına rağmen masalı Halk Edebiyatı'nın bünyesinde yer alan "canlı edebiyat" şeklinde düşündüğünü görülmektedir.

Peretev Naili Poratav, "Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olamayan kısa bir anlatı" diyerek masalı tanımlar (Boratav, 1969: 80). Tanımındaki "inandırmak iddiası olamayan" ifadesi masal dinleyicisi ile alakalı bir durumdur. Masalın gerçek olup olmadığına inanma ya da inanmama durumu dinleyici bağlamında değerlendirilir.

Aynı zamanda Boratav yapmış olduğu tanıma ilaveten masalı diğer türlerden ayıran özellikleri hakkında şunları eklemiştir: "Hayal ürünü" sözünü sadece "olağan – üstü şeyler" anlamına almamak gerekir. Masal olağan- üstü çeşidinde de, gerçekçi çeşidinde de, anlattığı olayların gerçeğe uyarlık derecesi ne olursa olsun, onların hayâl yaratması oldukları izlenimini veren bir anlatı türüdür. Masalı efsaneden, hikâyeden, destandan ayıran niteliklerin başında bu gelir. Masalın öteki anlatı türlerinden diğer farkı, Üslûp ve anlatım, kişilere, yerlere değgin bazı kurallar, konuda olduğu kadar biçimde de masala özgü nitelikleri belirler. Anlatı kısa ve yoğundur; hayvan masallarında hele fıkralarda bu kısalık ve yoğunluk son dereceyi bulur; olağanüstü ya da gerçekçi zamanın uzunluğuna bakarak anlatının kısalığı ve yoğunluğu göze çarpacak ölçüdedir... Bazı dil özellikleri de onları öteki anlatı türlerinden ayırır: hızlı, kısa ve yoğun anlatım ile bağlı olarak sözlü gelenekte masal fiillerin "-miş"li geçmiş zaman ile, şimdiki geçmiş zamanı ile, şimdiki zamanla ya da geniş zamanla anlatılır; "-di"li geçmiş zaman kullanılmaz." (Boratav, 1969: 80-81).

Saim Sakaoğlu da masalın çeşitli özelliklerine işaret eden bir tanım yapmaktadır: "Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür" (Sakaoğlu, 2002b: 4). Sakaoğlu'nun yapmış olduğu tanımla masalı Boratav'ın tanımından daha farklı bir açıdan ele aldığı görülmektedir. Hayal ürünü olduğu bilinen masalın inandırıcılığı dinleyici unsuru ile belirlenmektedir

Şükrü Elçin “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi.” şeklinde tanımlar (Elçin, 2000: 386).

Umay Günay masalı “Asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine has bir atmosfer ve üslupla kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatan” tür şeklinde tanımlamıştır (Günay, 1992: 321).

Esmâ Şimşek’in masal tanımı “Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içinde yaşanan, hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür. “ şeklindedir (Şimşek, 2001a: 3).

Ali Berat Alptekin “Masalı, büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiâsı bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatmalar olarak tarif edebiliriz” der (Alptekin, 2002: XI).

Abdurahman Güzel ve Ali Torun **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı’nda** masalı “Masal insanın gerçekle gerçeküstünü harmanlayıp, olmasını hayal ettiği dünyada, geçmişte belirsiz bir zamanda, sıradan insanların çoğu kez gerçeküstü güçlerle donanıp olağan veya olağanüstü varlık ve olaylarla mücadelesinin anlatıldığı hikâyelerdir.” şeklinde açıklar (Güzel ve Torun, 2014: 194).

Erman Artun ise masalı “Bütünüyle hayal ürünü olan, doğa üstü olaylara ve varlıklara yer veren, belirli olmayan bir “yer ve zamanda ortaya çıkan, insanların ve tanrıların başından geçen olağanüstü olayları anlatan, düş ürünü olaylarla örülü, öğüt verici yanı olan, kısa ve mensur sözlü bir anlatım türüdür.” olarak ifade eder (Artun, 2004: 107).

Masal araştırmaları akademik anlamda geniş bir çevreye yayılmıştır. Yapılan çalışmalar, yaşanan gelişmeler farklı bakış açılarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kimi tanımlarda sadece masalın geçtiği zaman, mekân; masalda yer alan şahıslar üzerine değerlendirmeler yapıldığı görülmüştür. Masalın inandırıcılığı ve inandırma gayesi hususuyla ilgili yer alan tanımlarda ise dinleyici, anlatıcı bağlamında

değerlendirmeler ele alınmıştır. Masal türünün destan, efsane, hikâye gibi türlerle benzer ve farklı yönleri üzerinden karşılaştırmaya dayalı incelemelerle yapılan tanımların da yer aldığı görülmektedir.

2.1.2.2. Yabancı Araştırmacıların Masal Tanımları

Grimm Kardeşler Alman masalları ile başka halkların masallarını karşılaştırmışlar ve karşılaştırmalı masal araştırmalarının temelini de atarak masal türünü “Günlük olaylar ile olağanüstü birleştiren bir tür.” şeklinde tanımlamışlardır (Azadovski, 1992: 9).

Rus bilim insanı Vladimir Propp ise olağanüstü masalları yapısalcı bakış açısıyla kaleme aldığı **Masalın Biçimbilimi** adlı eserinde “masaldan ne anladığı” sorusuna “Bir kötülükle (A) veya eksiklik (a) ile başlayıp ara işlevlerden geçerek evlenmeye (W) ya da düğümü çözme olarak kullanılan başka işlevlere ulaşan her gelişmeyi biçimbilimsel açıdan olağanüstü masal diye adlandırabiliriz.” şeklinde cevap vermektedir (Propp, 2001: 121).

Propp’un masal hakkındaki bu çalışması kuramsal bir temele dayanmıyor oluşu ve bağlamı saf dışı bırakması sebepleri ile çokça eleştiri almıştır.

Türk masalları üzerinde çalışmalar yapan Macar Türkolog Ignacz Kunos ise “Masal dediğimiz şey, her milletin dönen aynasıdır. Bu aynaya bakacak olursak, hem eskilerin ibadetlerini, hem eski zamanlarımızın ibadetlerini, hem eski zamanlarımızın ahlâkını da görmüş oluruz.” demektedir (Kunos, 1978: 113).

Dr. Wayland Hand “Halk nesri, folklorun, folklorcularla antropologların çalışmalarında kaçınılmaz şekilde birleşen tek sahasıdır. İlkel insanların manevi ve zihni hayatları ancak halk nesrinin tetkikiyle çözümlenebilir. El sanatları, gelenek ve inançların incelenmesi bu gelişmeyi açıklayamaz. Kendimize ehemmiyet verdiğimiz takdirde uygun anahtarlarla insanların zihni ve manevi tarihinin çok yakınına değil çok uzaklarına kapılar açılabilir.” demektedir (akt. Günay, 1975: 2).

Stith Thompson’a göre ise masal “Belirli bir uzunlukta birtakım motiflerden veya epizotlardan oluşmuş bir edebî şekil. Olay gerçek olmayan bir dünyanın bilinmez bir yerinde geçer; belirli karakterleri olmayan fakat şaşırtıcı olaylarla dolu bir anlatı şeklidir.” (Doğanç, 1988: 167).

Max Lüthi “Masalda ilahi güce duyulan hassasiyet eksiktir, diğer taraftan masal, içinde tüyler ürpertici, korkunç şeyler barındırmaz. Bu anlamda peri masalı ya da olağanüstülük masalı bile belli bir ciddiyete sahiptir. Masal; içindeki yaratıklarla, cin, peri, vb. şeylerle, insanı büyüleyebilir ve bu arada kolaylıkla aşama aşama ilerleyebilir.” (Lüthi, 2003: 315) şeklinde bir tanım yaparak masalın içerik özelliklerinden bahsetmiştir.

William Bascom masalı, “Masallar, kurmaca olarak kabul edilen nesir anlatılardır. Dogma ya da tarih olarak kabul edilmez, olmuş veya olmamış olabilir ve ciddiye alınmayabilir. Yine de, sadece eğlence için anlatıldığı sık sık söylene de, örneğin ahlaki masallar grubunun iddia edilenlerden daha başka önemli işlevleri de vardır. Masallar herhangi bir zaman ve mekânda yaşanmış gibi kurgulanabilir ve bu anlamda, hemen hemen zamansız ve mekânızdır. Masallar “çocuk anlatıları” şeklinde kabul edilmiştir, ama birçok toplumda sadece çocuklarla sınırlandırılmamıştır. Ayrıca, masallar “peri masal”ı adıyla da bilinmektedir, ancak bu uygun bir adlandırma değildir, çünkü hem perilerle ilgili anlatılar gerçek olarak kabul edilmektedir, hem de birçok masalda perilere rastlanmamaktadır. Periler, doğaüstü yaratık ve hatta tanrı olarak görülebilir, ama masallar genellikle hayvan veya insan karakterlerin maceralarını anlatmaktadır.” şeklinde açıklayarak masal türü ve özelliklerinden bahsetmiştir (Bascom, 2003: 473).

Türk araştırmacıların yapmış olduğu tanımlarda olduğu gibi benzer değerlendirmeler yabancı araştırmacıların yaklaşımlarında da görülmektedir. Türe ait tanımlarda araştırmacıların özellikle içerik, işlev, yapı bakımından masalı ele alan yaklaşımları yer almaktadır.

2.2. MASALLARIN KAYNAĞI

Masaların dünyanın her yerinde birbirleriyle benzerlik göstermeleri masal araştırmacılarını masalların kaynağı hakkında araştırma yapmaya ve masalların nerede doğmuş, nasıl yayılmış olduğu sorularına cevap bulmaya yönlendirmiştir. Masalların kaynağı hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Masalların nasıl ve nereden doğduğu konusunda ilk ciddi nitelikte kabul gören görüş, Grimm Kardeşler'den Wilhelm Grimm tarafından ortaya atılmıştır. Wilhelm Grimm masalın kaynağı, önemi, yayılma şekli ile ilgili olarak iki görüş öne sürmüştür. Bunlar:

1. **Hint- Avrupa Teorisi:** Hint- Avrupa dil dairesine giren milletlerin masalları, bilinmeyen bir zamanda Hint- Avrupa medeniyetinin mirasıdır.
2. **Parçalanmış Mitler Teorisi:** Masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak izah edilmesiyle anlaşılır.” (Günay, 1975: 17).

Daha sonrasında ise Grimm Kardeşler'in görüşlerinden yola çıkılarak masalların kaynağı ile ilgili farklı görüşler geliştirilmiştir¹.

Fransız halk bilimci Gédéon Huet 1923 yılında yayımlanmış olduğu **Les Contes Populaires** adlı çalışmada masalların kaynağı konusunda üç dönemden söz eder. Huet şu şekilde bir sınıflandırma yapmıştır:

- A. Tarih Öncesi Görüş (Kablettarih Nazariyesi)
- B. Tarihî Görüş (Tarihî Nazariye)
- C. Etnografik Görüş (Etnografik Nazariye).

Masalların kaynağı konusundaki bu sınıflandırmaları Bilge Seyidoğlu'nda “Mitoloji Okulu, Hindoloji Okulu, Antropoloji Okulu”, Umay Günay'da “Mitolojik Görüş, Hindoloji Görüşü, Antropolojik Görüş” şeklinde görmekteyiz (Günay, 1975:

¹ Masalların Kaynağı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Umay Günay, **Elâzığ Masalları (İnceleme)**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1975; Bilge Seyidoğlu, **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar**, Atatürk Üniversitesi Yayın No: 409, Ankara, 1975; Saim Sakaoğlu, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

17-18; Seyidoğlu, 1975: XXX; Sakaoğlu, 1999: 4-5). Sınıflandırmaların değişiklik gösteren kısmı “okul” ve “görüş” şeklinde farklı adlandırılmalarında olmuştur.

1. Tarih Öncesi Görüş/ Mitoloji Okulu: Okulun temsilcileri Max Müller, Angelo De Gubernatis, John Fiske ve Sir George Cox’dur. Masal ve mitleri Hint-Avrupa medeniyetinin mirası görmüşlerdir. Hint-Avrupa Dil ailesinden de hareketle bu dili kullanan ilkel Hint-Avrupa mitoloji hazinesinin varlığını kabul etmişlerdir. Cox masal ve mitoloji arasında benzerlik bulunduğuna vurgu yapar. Aryan (Hint-Avrupa Dil ailesinden olan ırk) destani şiirinin çıkış noktası mitolojidir. Masal ve mitoloji karakter olarak farklı olsalar da yakın özellikleri olan iki türdür. G. Huet’ye göre ise masalların kökü Hint Mitolojisi’nde (Veda’larda) aranmalıdır (Günay, 1975: 17; Seyidoğlu, 1975: XXX; Sakaoğlu, 1999: 5- 6).

2. Tarihî Görüş/ Hindoloji Okulu: Masalların kaynağı olarak Hindistan’ı kabul eden bu görüşün öncülüğünü Theodor Benfey yapmıştır. Masalların Hindistan’da tarihi devirlerde ortaya çıkarak sonradan yayıldığını ileri sürmüşlerdir. Theodor Benfey, Ezop masallarının dışındaki bütün masalların kaynağının Hindistan olduğunu söylemiştir. Masalların Hindistan’dan Batı’ya yayılmasının üç yolla gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. İlk olarak masalların bir kısmı X. yüzyıldan önce ve sözlü gelenekle Batı’ya gelmiştir. Bir kısım masallar ise X. yüzyıldan sonra İslamiyet’in etkisi ve yazılı kaynaklar vasıtasıyla Bizans, İtalya ve İspanya yoluyla Avrupa’ya taşınmıştır. Son olarak Budist malzeme ise Çin ve Tibet yoluyla Moğollara aktarılmış, Moğollarda bu malzemeyi Avrupa’ya taşımışlardır. Farsça Tutiname, Arapça ve muhtemelen Yahudice el yazmalarının da masalların yayılışında önemli rolü olmuştur. İslav ülkelerinde ise masallar sözlü gelenek yoluyla yayılma göstermiştir. Masalar kaynağı olarak Veda’lar yerine Pançatantra’yı yerleştiren Sylvestre de Sacy Tarihî görüşün ilmî alandaki ilk temsilcisidir. Laiseleur Deslouchamps ise daha sonraları Arap, İran ve Orta Çağ Avrupa masallarının kaynağını da buraya bağlamayı düşünmüştür (Günay, 1975: 18; Seyidoğlu, 1975: XXX-XXXI; Sakaoğlu, 1999: 7-8).

Masalların kaynağını bir kökene bir yere bağlama düşüncesinde olan bu iki görüş Hindistan’a, Hint mitolojisine işaret etmiştir. Bu görüşe karşı çıkan Etnografik

Görüş ise masalların medeni hayatın ürünleri olarak değerlendirerek çıkış noktalarının birbirinden farklı yerler olduğunu ileri sürmüştür.

3. Etnografik Görüş/ Antropoloji Okulu: Bu görüşün temsilcileri Edward Taylor, Andrew Lang ve M. Lennon'dur. Hindistan'ın masalların kaynağı olduğu yönünde ileri sürülen görüşe karşı çıkmıştır. Masalların mitolojinin değil medenî hayatın artığı olduğunu kabul etmişlerdir. Andrew Lang, masalların ortaya çıkışının çok eski zamanlara dayandığını ileri sürmüştür. Masal kaynaklarında çeşitlilik olduğunu masalların farklı farklı yerlerde ancak birbirine benzer şekilde tek başına oluştuğunu ifade etmiştir. Lang, kültürel olarak eş seviyede bulunan insanların ortak inanç ve âdetlere sahip olduklarını fikrinden hareketle kültürün paralel şekilde gelişmesine benzer şekilde masalların da ortaya çıktığını söylemiştir (Günay, 1975: 18; Seyidoğlu, 1975: XXXI; Sakaoğlu, 1999: 8- 9).

Tarih Öncesi ve Tarihî Görüşlerin tek kaynak fikrinin aksine Etnografik Görüş masalların kaynaklarıyla ilgili olarak fazlaca kaynağa dikkat çekmiştir. Birbirinden bağımsız ve farklı yerlerde ortaya çıkan masalların benzerliğini medeni hayat içinde birarada yaşayan insanların ortak kültür, inanç ve âdetlerine bağlamıştır.

Masalların kaynağını tespit etme, tek bir yere bağlama gibi amaçlarla ortaya atılan bu görüşlerin kabul edilen ya da eleştirilen kısımları olmuştur. Görüşlerin birbirine göre baskın gelen yönleri de bulunmaktdır. Gelen eleştirilerden ziyade görüşlerin kabul gören kısımları üzerinde çalışılması ve bu yönde bir görüş sunulması daha makul görülmüştür.

Gaston Paris de yeni bir görüş ortaya koymak yerine birbirini farklı açılardan tamamlayan bu üç görüş üzerinde bütüncü bir yaklaşımla çalışmıştır (Sakaoğlu, 1999: 9).

Masalların kaynağı, ortaya çıkışı hususunda tek bir noktaya odaklanmak yerine geniş çerçevede değerlendirmek gerekir. Masalların içerisinde yer alan motiflerin kaynaklarının tespit edilmesi için kullanılan yöntemler masalların

kaynakları çalışmalarında da yol gösterici olabilmektedir. Ancak masalın değişmeye açık bir tür olması sebebiyle elde edilen veriler yanıltıcı nitelik taşıyabilir.

Masallarda eski unsurların yerini yeni yöntemlere bırakabileceği hususu akla gelmektedir. Bir masalda yer alan unsur veya unsurların başka bir masala geçmesi kolay olmaktadır. Masalların Hindistan'dan Babil'e, Mısır'dan, İran, Küçük Asya'ya kadar her türlü coğrafya ve kültür ortamından beslenerek herbirinden izler taşıdığı da bilinmektedir (Sakaoğlu, 1999: 9).

Arnold Van Gennep, **Le Folklore** adlı eserinde çeşitli ekollerin görüşlerinden bahseder. Mitoloji mektebine göre halk masalları eski mitlerin parçalar halinde bulunan kısmıdır. Aynı mektebin “natürist” adı verilen bir şubesi ise masalların içinde geçen güneşe, fecire, bulutlara ya da yağmura ait olan mitleri araştırmaktadır. Antropoloji mektebi bizimkilerle aynı masalların, “vahşiler” arasında da bulunduğunu ve bir mitin masal sınıfına düşmesine ait kesin, açık, örnek gösterilemeyeceğini ifade etmiştir. Edebiyat mektebi ise halk masallarının kaynağını Hint'te aramıştır. Bazı İngiliz bilginleri tarafından temsil edilen Ritüalist ekol ise halk masallarını, bugün terkedilmiş olan bazı ritlerin son izleri ve alametleri olarak görmektedir (Boratav, 2011: 176-177).

İgnacz Kúnos da hem Dünya hem Türk masalların kaynağı ile ilgili olarak şunları söyler: “...Bütün dünya masallarının iki aslı var: biri, Asya-i vustadaki eski Hindistan'da, öbürü de her milletin kendine ait düşüncesinde... Dünyanın bilumum masallarının her türlü halk hikâyelerinin izi Hintlilerin eski diyarına giden rûhî yollarını gösterir. Arapların bile Binbir Gece rüyalarında sayıklanmış masalları da onların masallarını andırır. Türklerin ‘Heft Peyker, Tûtinâme, Sâhir-i Hindî’ ve ve buna mümasil daha çok masal kitapları eski Acemista’ ın kestirme yolunu geçip Hintlilerin sihirli, büyüdü diyarlarına uzanmış onların çeşmesinden fışkırır. O, şimdiki Türk Masallarında söylenen dev, ejderha, peri gibi işittiğimiz ruhlar bütperestlik vaktinden kalma bütlerin hatıralarıdır. O bütperestlik eski Türklerin ateşperestliği olup tabiatın türlü zuhurâtı olan ateşe, yele, yağmura, nebâtât ve hayvânâta da tapmışlar. Bunlardaki ruhlar, kanatlanarak şark havasında öteye beriye uçuşarak da Batı memleketlerine kadar yayılmış.” (Kúnos, 1978: 93).

Naki Tezel ise konu ile ilgili olarak “Bugün bir milletin tespit edilmiş bulunan bir masalına, memleketin değişik bölgelerinde rastlanması, hatta aynı masalın pek az ayrılıkla başka başka uluslarda yaşamakta olması, bunların geniş alanlara yayıldıklarını, dolayısıyla çok eski bir geçmişin malı olduklarını gösterir.” demiştir (Tezel, 1992: 3).

Türk Edebiyatı Ansiklopedisi’nde Necat Birinci masalların kaynakları hakkında şu bilgileri sunar;

“Masallar çok eski maziye sahiptirler. İlk insan topluluklarında meydana geldikleri düşünülür. Her zaman her yerde halkla birlikte varlıklarını sürdürürler, insanlığın hayat ve tabiat karşısındaki ortak duygu ve düşüncelerini işlerler. Bugün bir ülkenin herhangi bir yöresinde tespit edilen bir masala, o ülkenin çeşitli bölgelerinde ufak tefek değişikliklerle rastlamak mümkündür. Hatta küçük söyleyiş farkları, ifade değişiklikleri ve bazı motif benzerlikleriyle pek çok masalın, değişik milletlerin sözlü edebiyatlarında yer almış olduğu görülebilir. Masallar meydana geldikleri zaman bir kişinin malı iken, yaygınlaştıkça, yöreden yöreye, ülkeden ülkeye geçtikçe ilk söyleyeni unutulur, toplumun malı olur. Kendisini meydana getiren kişinin masal üzerindeki varlığı silindikçe cemiyetin ortak değerlerini bünyesine alır.” (Birinci, 1985: 283).

Masalların kaynağını tek bir noktaya bağlayan ya da farklı noktalardan ortaya çıktığını düşünen görüşler masalların çok eski zamanların ürünü olduğunu ve zamanla değişik coğrafyalara yayılarak, geçtiği yerlerden izler edindiğini de belirtmişlerdir.

Masallar farklı coğrafyanın ve kültürün izini taşıyabilmektedir. Tek tek ele alınmaları durumunda belirli bir coğrafya, kültür veya dine bağlanabilmektedir. Ancak masalların kaynağı olarak hiçbir coğrafya, kültür veya din temel alınmamalıdır. Masalın değişmesi ve farklılaşması ise üç şekilde gerçekleşebilir. İlki olumlu gelişme olarak nitelenen değişimdir. İlk defa anlatılan bir masal kusursuz değildir ve zaman içinde ortaya çıktığı ve yayılma gösterdiği coğrafyalarda gelişip güzelleşir. İkincisi yayılan gelişmedir. Gelebileceği en güzel noktaya ulaşan bir masal sonra da yayılma ve değişme göstermeye devam ederek ve asıl halinden bir şeyler kaybetmeye başlar. Bu kaybediş de masalın güzelleşmeye devam etmesi şeklinde kabul edilir. Üçüncüsü ise birçok farklı ülkede anlatılmaya başlanan masal tekrar ana vatanına döner. Ancak ilk halinden farklı

şekilde geri gelmiş olması sebebiyle masalda yaşanan bu gelişmeye tersine gelişme adı verilmektedir (Sakaoğlu, 1999: 9).

Masalların köklü bir geçmişe sahip olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Toplumun hayal dünyası için büyük önemi olan masallar çok eski zamanlarda ortaya çıkmıştır. Masallar ana yapıları, içinde bulunan ortak motiflerin korunması dışında ilk şekillerini muhafaza edemezler. Zamanın getirmiş olduğu dil, din, coğrafya, kültür vb. unsurlara göre belirli bir değişim yaşarlar. Bu durum nesilden nesile aktararak yaşatılan masalın doğal var olma sürecidir.

2.3. MASALLARIN TASNİF ÇALIŞMALARI

Tasnif, tespit edilip, tanımı ya da tarifi tamamlanmış olan malzemenin çeşitli özellikleri dikkate alınarak gruplandırılması mânâsına gelmektedir. Yapılan bir çalışma için tasnif etme bir araç niteliği taşımaktadır (Boyras, 2012: 46). Elde mevcut olarak bulunan halk bilim ürünleri yaratım, aktarım bağlamlarında ortaya çıkmış olan şekil ve yapı özellikleri kapsamında sınıflandırılır (Ekici, 2013: 135). Masal araştırmacılarının da yapmış oldukları tasnif çalışmalarında masalların farklı yönleri göz önüne alarak yapmış oldukları görülmektedir.

J. G. Von Hahn'ın **“Griechische-und albanesische Märchen”**² adlı eserinde bir tasnif çalışması yer almaktadır. Bu tasnif denemesinde, modern masallar ve Yunan mitleri arasındaki bağlantıyı göstermeye çalışmıştır. Hahn, masal tipleri ile masalı oluşturan motifler arasındaki farktan ise söz etmemektedir. Çalışma bir ilk olması sebebiyle tarihi açıdan değer taşımaktadır (Sakaoğlu, 2002b: 52-53).

Masal konusunda çalışan araştırmacılar Grimm'lerin çocuk ve ev masalları gibi büyük derlemelerdeki masallara müracaat etmişlerdir. Uzun bir süre masal tasnifinde tesadüfi numaralar ve alfabetik indeks kullanmışlardır (Günay, 1975: 19).

İngiliz bilgini Joseph Jacobs 1891 yılında tip ve motifleri karma şekilde alfabetik bir sıralamıştır. Elsie Clews Parsons da bunlara eklemelerde bulunmuştur (Sakaoğlu,

² J. G. Von Hahn, Griechische und albanesische Märchen, iki cilt, Leipzig, Yeni baskısı Münih, 1918.

1999: 10-11). Yapılmış olan bu tasnif çalışmaları teoride uygun gibi gözükmemektedir. Ancak pratikte dar bir coğrafyayla sınırlı kalmış aynı zamanda diğer alfabetik listelerdeki gibi masal tip ve motifini karıştırmıştır. Bu nedenle eleştirilere maruz kalarak uygun bir tasnif çalışması olmadığı kabul edilmiştir.

Danimarkalı âlim H. F. Feilberg 1894-1914 yılları arasında on ciltlik bir çalışma yaparak masalları en canlı kelimelere, deyimlere, hikâye başlıklarına ve Grimm Kardeşler'in verdikleri numaralara göre sınıflandırmıştır. Kaarle Krohn da masalları geniş ölçüde tasnif etmeye çalışır. Antti Aarne, arkadaşları Finli Oscar Hackman, Danimarkalı Axel Olrik, Alman Johannes Bolte ve İsveçli Ç.W. von Sydow'un tavsiye ve fikirlerinden istifade ederek Krohn'un tasnifini geliştirmiş. Sadece Kuzey Avrupa ülkelerinin masallarını içine alan bu tasnif için sonradan geliştireceği düşünülerek 540 masallık kadro için 1999 masallık bir katalog hazırlanmıştır (Günay, 1975: 19; Sakaoğlu, 1999: 10-12).

Grimm'lerin derlemelerini temel alarak hazırlanmış olan listeler yalnız Avrupa ve Yakın Doğu içindi. 1908 yılında Amerikan Kızılderili masalları için Robert H. Lowie ve Alfred L. Kroeber alfabetik liste oluşturdular³. Bu listeler 1916 yılında Franz Boas'ın hazırladığı "Tsimshian Mythology" isimli çalışmada genişletilmek suretiyle kullanıldı⁴ (Günay, 1975: 19).

Antti Aarne tarafından hazırlanmış olan masal tasnifinde ise masallar üç kısma ayrılmıştır:

1. Hayvan Masalları	1-299
2. Asıl Masallar	300-1199
3. Fıkralar	1200-1999 (Günay, 1975: 20; Sakaoğlu, 2002b: 53).

Bu üçlü sınıflandırmayı da kendi içerisinde ana ve alt dallara ayırarak daha detaylı bir çalışma yapmıştır. Aşağıdaki listede Aarne'nin kullandığı sistemi ayrıntıları ile görmek mümkündür.

³ R. H. Lowie ve Alfred L. Kroeber, *Journal of American Folklore*, XXI (1908), s: 24-27, 222. Akt. Umay Günay Elazığ Masalları.

⁴ J.G Von Hahn, *Griechische und albanesische Märchen*, iki cilt, Leipzig, Yeni baskısı Münih, 1918.

1. Hayvan Masalları

- 1-99 Vahşi hayvanlar
- 100-149 Vahşi hayvanlar ve evcil hayvanlar
- 150-199 Vahşi hayvanlar ve insan
- 200-219 Evcil hayvanlar
- 220-249 Kuşlar
- 250-274 Balıklar
- 275-299 Öteki hayvanlar

2. Asıl Masallar

A. Sihir Masalları 300-749

- 300-399 Tabiatüstü rakip
- 400-459 Tabiatüstü veya sihirli zevce (zevc) veya diğer ilgili kimseler
- 460-499 Tabiatüstü vazife
- 500-559 Tabiatüstü yardımcı
- 560-649 Tabiatüstü eşya
- 650-699 Tabiatüstü muktedir olma hali veya bilme
- 700-749 Diğer Tabiatüstü haller

B. Efsane Tarzındaki Masallar 750-849

C. Kısa Hikâye Tarzındaki Masallar 850-999

D. Aptal Dev Masalları 1000-1199

3. Fıkralar

- 1200-1349 Edepsizlik
- 1350-1439 Evli kimselerin latifeleri
- 1440-1524 Kahraman olan bir kızın (kadının) latifeleri
- 1525-1874 Kahraman olarak bir erkeğin latifeleri
- 1525-1639 Kurnaz adam
- 1640-1674 Tesadüf suretiyle mutluluk
- 1675-1724 Aptal
- 1725-1874 Papazların Latifeleri
- 1875-1999 Yalan masalları (Sakaoğlu, 2002b: 53-54).

Antti Aarne’ın bu tasnifi pek çok ülkenin masallarına uygulanmıştır. Katalogda pek çok numara, ileride bulunacak yeni tipler göz önünde bulundurularak boş bırakılmıştır. Aradan geçen süre zarfında yeni tipler bulunması sebebiyle indeks yeniden ele alınmıştır. İndeksin düzenlenmesi işini üstlenen Stith Thompson, 1926-27 yıllarında gerekli ilave ve değişiklikleri yaparak 1928 yılında İngilizce olarak **The Types Of Folktale**⁵’i neşretmiştir. Thompson, bu eserin ikinci basımında hacmi ve bibliyografyayı daha çok genişletip tasnifte bazı değişiklikler yapmış, tip sayısını da artırmıştır.

Thompson’un bugün de kabul edilen yeni tasnifi ise şu şekildedir:

1. Hayvan Masalları 1-299
2. Asıl Halk Masalları 300-1199
3. Latifeler ve Küçük Eğlendirici Hikâyeler 1200-1999
4. Zincirleme Masallar 2000-2399
5. Sınıflama Dışı Masallar 2400-2499

Thompson’un bu eserinde 2499 tip numarası tespit edilmiştir. Bazı numaralar da yeni bulunacak tipler için boş bırakılmıştır. (Thompson, 1964; Sakaoğlu, 2002b: 54-56). Bu tasnifte üçüncü maddede fıkra ve masallar aynı kategori içerisinde sınıflandırılmıştır. Fıkralar konusunda önemli çalışmalarda bulunan Dursun Yıldırım’a göre bu uygun bir değerlendirme değildir. Yıldırım bu konu hakkındaki fikirlerini şu şekilde açıklamıştır:

“... fıkralar, muhteva ve gaye bakımından masal türü ile olan benzerlik ve yakınlıklarından hareketle aynı kategori içinde düşünülmüştür. Avrupalı halk edebiyatı tetkikçilerinden Fin âlimi Antti Aarne (1867-1925), bazen kahramana, bazen vak’aya, bazen de karakteristik bir unsura göre gruplandığı masalların içine fıkraları da katmıştır. (...) A. Aarne’den sonra, masal tetkikleriyle uğraşan pek çok araştırmacı da bu görüşü benimseyerek fıkraları daima masal türü içinde incelemişler veya bu kategoriye dâhil etmişlerdir. Avrupa’da olduğu gibi bizde de yapılan çalışmalarda araştırmacılar aynı yolda yürümüşlerdir. Fıkraların, masallara benzeyen hususiyetlerine bakarak onu aynı kategori içinde düşünmemiz doğru olmasa gerek. Fıkrayla masal arasında yapı, muhteva ve gaye bakımından bulduğumuz bazı benzerlik ve yakınlıklara bakıp onları aynı tür gibi düşünmeye kalkarsak karşımıza daha başka problemler de çıkacaktır. Çünkü masal için ileri süreceğimiz benzerlik ve yakınlıkları başka türlerde de rahatlıkla bulabiliriz.” (Yıldırım: 1999: 12).

⁵ Aarne Antti-, Stith Thompson, The Types of Folktale, Helsinki, 1928.

Aarne-Thompson tasnifinin dışında Fransız halkıyatçısı G deon Huet'nin tasnifi masalları dört ana bölüme ayırır.

1. Harikulade Hikâyeler (Merveilleux): Buraya dev, peri, cin gibi kahramanları olan masallar girmektedir.
2. Realist Hikâyeler: Karı-koca, hırsız vs. hikayeleri girmektedir.
3. Tuhaf Hikâyeler.
4. Kahramanları Hayvan olan Hikâyeler. Bunlara daha ziyade yarı medeni kavimlerde rastlanır. Hayvanların dış görünüşlerini izah eden etiojik (açıklayıcı) masallar, hilekâr ve aptal hayvanların mücadelelerini tasvir eden masallar, kendi arasında dallara ayrılır (Sakaoğlu, 2002b: 56).

Başka araştırmacıların da çeşitli sınıflamaları bulunmaktadır. Wundt, **The Psychology of Peoples** isimli eserinde şu sınıflamayı yapmıştır:

1. Mitolojik fabl masallar
2. Saf peri masalları
3. Biyolojik masal ve fabllar
4. Saf hayvan masalları
5. şecereli masallar
6. çakalı masallar
7. Ahlaki fabllar

“Wunt’un bu sınıflandırmada yedi grubda beş kere kullandığı ‘fabl’ terimi, şekle ait bit kategoridir.” Wunt kullanmış olduğu fabl terimi ile ilgili olarak çalışmasında bir açıklama bulunmamaktadır (Günay, 1975: 20).

Masallar  zerine yapılmış olan tüm tasnif çalışmalarına ek olarak Türk masalları için de tasnif çalışmaları yapılmıştır.  zerinde durulmaya değer bir  alışma W. Eberhard ile P. N. Boratav’ın birlikte hazırlamış oldukları “**Typen Türkischer Volksm rchen**”dır ⁶. İçinde 378 masal tipinin bulunduğu bu çalışma, sonundaki motif listesiyle de Stith Thompson'un motif indeksinde kaynak olarak kullanılmıştır (Thompson, 1955: 14). Türk masal katalogunda tespit edilen masal tipleri 23 başlık altında değerlendirilmiştir.

⁶ Wolfram Eberhard-Pertev Naili Boratav, Typen Türkischer Volksmiirchen, Wiesbaden, 1953.

- A. Hayvan masalları (22 tip)
- B. Hayvan ve insanın beraber rol aldıkları masallar (11 tip)
- C. Masal kahramanına bir ruhun veya bir hayvanın yardım ettiği masallar (49 tip)
- D. Tabiatüstü bir ruh veya bir hayvanla evlenme konusunu işleyen masallar (27 tip)
- E. İyi bir ruhla veya evliyalarla birlikte yaşamayı konu alan masallar (13 tip)
- F. İnsanların kaderinin önceden yazıldığını ve değişemeyeceğini konusunu işleyen masallar (20 tip)
- G. Rüyalari konu alan masallar (3 tip)
- H. Kötü ruhlarla birlikte yaşamayı işleyen masallar (23 tip)
- I. Sihirbazları konu alan masallar (16 tip)
- J. Genç kızın sevgili bulmasını konu edinen masallar (12 tip)
- K. Erkek kahramanın sevgili bulmasını konu alan masallar (25 tip)
- L. Fakir kızın zengin bir erkekle evlenmesini konu alan masallar (16 tip)
- M. Kıskançlık ve iftira konusunu işleyen masallar (17 tip)
- N. Hor görülen kocaların kahraman olduğu masallar (3 tip)
- O. Zina ve baştan çıkarmayı konu alan masallar (22 tip)
- P. Acaip olaylar ve acaip icraat'ı konu alan masallar (8 tip)
- Q. Acaip davaları konu alan masallar (13 tip)
- R. Realist masallar (9 tip)

S. Acaip tesadüfleri konu olarak işleyen masallar (6 tip).

T. Komik olayları konu alan masallar (6 tip).

U. Aptal ve tembel kadın veya erkekleri konu alan masallar (16 tip).

V. Hırsızlık ve dedektiflik konularını işleyen masallar (11 tip).

W. Akıllı, hilekâr veya cimri kahramanları konu alan masallar (29 tip) (Günay, 1975: 21; Sakaoğlu, 2002b: 57-58).

Saim Sakaoğlu sahada büyük bir boşluğu doldurduğunu düşündüğü bu eserde, **The Types of the Folktale'in** tüm baskılarında üçüncü sırada bulunan “Fıkralar”ı içine almamış olmasını bir eksiklik olarak değerlendirir. Fıkralar bu tasnifin içine alınmış olsaydı tip sayısı 378’den 500’e çıkacaktı (Sakaoğlu, 2002b: 57).

Warren S. Walker ile Ahmet Uysal “**Tales Alive in Turkey**” isimli masal kitabında Türk masallarını yedi kategoriye ayırmışlardır.

1. Tabiatüstü masallar
2. Şaşırtıcı ve hünerli neticelere sahip olan masallar
3. Mizahi masallar
4. Ahlakî masallar
5. Köroğlu
6. Din görevlilerinin hatalarını konu olarak işleyen masallar
7. Fıkralar

Bu sınıflandırma yapılırken genel olarak muhtevadan faydalanılmıştır (Günay, 1975: 21-22).

Türk masalları üzerine çalışmalar yapan Naki Tezel,

1. Hayalî Masallar

2. Gerçekçi Masallar şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır (Tezel, 1992: 8).

Bunların yanında masal araştırmacılarının yapmış oldukları birçok tasnif çalışması bulunmaktadır. Mehmet Tuğrul'un tasnifi ise şu şekildedir:

“A. Kahramanlarına göre;

1. Kahramanı hayvan olan masallar

2. Kahramanı insan olan masallar

3. Kahramanı insan ve hayvan olan masallar

4. Kahramanı insan ve vahşi hayvan olan masallar

5. Kahramanı insan ve olağanüstü mahlûk olan masallar

6. Kahramanı sembol olan masallar

B. Genel niteliklerine göre;

1. Realist masallar

2. Olağanüstü masallar” (Tuğrul, 1969: 120).

Saim Sakaoğlu “**Gümüşhane ve Bayburt Masalları**” adlı çalışmasına konu olan 70 masal metnini, Antti Aarne-Stith Thompson’a ait olan tasnifin son halini esas alarak sınıflandırmıştır. Sakaoğlu’nun kullanmış olduğu tasnif ve gruplara dâhil ettiği masal sayıları şu şekildedir:

“1. Hayvan masalları: 3 tane,

2. Asıl halk masalları: 64 tane,

3. Fıkralar: 2 tane,

4. Zincirlemeli masallar: 1 tane.” (Sakaoğlu, 2002b: 81).

Bilge Seyidoğlu da “**Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar**” adlı doktora çalışmasında Erzurum masallarını tasnif ederken A. Aarne-S. Thompson’un tasnifini esas aldığını belirterek şu şekilde bir tasnif yapmıştır:

- “1. Hayvan Masalları,
2. Alelade Halk Masalları,
 - a. Hârikulâde masallar,
 - b. Dini masallar,
 - c. Realist masallar,
3. Şakalar ve Anekdotlar.” (Seyidoğlu, 1975: 75-76).

Umay Günay “**Elazığ Masalları (İnceleme)**” adlı çalışmasında 70 Elazığ masal metnini Vladimir Propp’un “**Morfologia Skazki**” adlı eserinde uyguladığı yöntemi kullanarak tasnif ve tahlil etmiştir. Propp’un yöntemine göre, “masalların sınıflandırılması iki çift fonksiyonun varlığına veya yokluğuna göre yapılmaktadır. Sınıflandırmanın elementlerini teşkil eden bu iki çift hainle mücadele-zafer (H-I) ve zor vazife-çözümü (M-N) olmaktadır. Bu çiftlerin durumlarına göre peri masalları dört gruba ayrılmaktadır.

1. H-I ve M-N çiftlerini ihtiva etmeyen masallar. U. Günay bu sınıfa dâhil olan 29 masal tespit etmiştir.
2. H-I çiftini ihtiva eden masallar. Bu sınıfa dâhil olan 9 masal tespit edilmiştir.
3. M-N çiftini ihtiva eden masallar. Bu sınıfa dâhil olan 23 masal tespit edilmiştir.
4. H-I ve M-N çiftlerinin her ikisini birden ihtiva eden masallar. Bu sınıfa dâhil olan 9 masal tespit edilmiştir.” (Günay, 1975: 52).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK GELİŞİMİ ve EĞİTİMİ BAKIMINDAN MASAL

3.1. ÇOCUK MASAL İLİŞKİSİ

Masal, halkbiliminin konusu olmasının haricinde birçok bilim dalının da araştırma alanı içine girmiş bir türdür. Konusu insan olan eğitim bilimleri, psikoloji, sosyoloji, antropoloji vb. bilim dalları masal ile ilişkili çalışmalar yapmaktadır. Bu durum sözlü kültür ürünlerinin de insanı temel alması ve kültür unsurlarını barındırması ile ilişkilidir.

Masalların sihirli dünyası hayal gücünün ucu bucağı olmayan çocuk için cezbedici bir özelliğe sahiptir. Eflatun Cem Güney de masalı değerlendirirken bu türün insanın hayal dünyası sınırlarını zorlayan özelliğine dikkat çeker.

“Masal dünyası, renkli, sihirli bir dünyadır, bir fındıkkağına sığar, yedi dünyaya sığmaz! Şu harita üzerinde bir yeri yok, yedi kat yerin dibinde mi desem, yedi kat göğün yüzünde mi? “Yedi derya arasında” mı desem, Kaf dağının arkasında mı? Bilmiyorum; halkın “hayalhanesinde” olsa gerek...” der (Güney, 1971b: 88).

Masal, insanoğlunun gerçekleştiremediği ya da gerçekleştirme arzusu taşıdığı hayallerini barındıran bir kurgu dünyasıdır. Masalın, sınırları zorlayan bu hayal dünyasının içinde çocukların bilişsel gelişiminden, dil zevkine kadar sayısız faydası vardır. Henüz yetişkinlerin dünyasını tam anlamıyla anlamlandıramamış çocuk için masalların fantastik boyutu ilgi çekicidir. Çocuklar masallara yetişkinlerle aynı pencereden bakmazlar. Hayal ve gerçeği birbirinden tam manasıyla ayıramayan çocuk için masal bu anlamda sınırsız bir hazinedir. Çocuk, zaman içinde yaşının da ilerlemesiyle masal dünyasını mantık ile harmanlayıp hayal ve gerçeği ayırmaya başlar. İşte bu aşamada da masalların çocuk için işlevi farklılaşır. İçinde bulunduğu gelişim döneminin özelliğine göre bu işlevler değişmektedir. Örneğin öncelikli olarak çocuğun sadece dil gelişimine katkı sağlayan masal, çocukta soyut kavram

becerisinin gelişmeye başlamasıyla birlikte bilişsel gelişime de katkı sağlamaya başlar.

Charlotte Bühler'in 4 ile 8 yaşları aralığı olarak belirlediği masal yaşı (Dilidüzgün, 1996: 32) katı bir sınırlamadır. Öyle ki çocuğun masal ile tanışması bebeklik dönemine tekabül etmektedir. Çocuğun masal ile olan birlikteliği daha uzun yıllar sürmektedir. Masal, çocuklar için eğlendirme aracı olmasının yanında eğitim ve öğretim materyalidir. Çocuğun ruhunu süsler, besler, zenginleştirir ve çocuğa hayatın gerçeklerini kimi zaman dolaylı yollardan anlatarak çocuğu geleceğe hazırlar. Nitekim masallar sembollerden ve hayal atmosferinden arındırıldığında hayatın kendisi ortaya çıkar.

Masallar çocuğun yaşadığı dünyayı tanımasına yardımcı olurken bunu zıtlıklardan faydalanarak yapar. Bu sebeple masalarda ziyadesiyle zıtlık ilişkisi mevcuttur. Bu durum iyi-kötü, güçlü-zayıf, zeki-aptal, zengin-fakir, güzel-çirkin, çalışkan-tembel vb. şeklinde örneklendirebilir. Çocuk da masalın içindeki bu karşıtlık ilişkisi vasıtasıyla kıyaslama yapabilir. Masalarda çocuğa sadece iyi ve doğru olan örnek gösterilmemektedir. Çocuk yaşamın içinde karşıt kavramların, değerlerin olduğunu fark ederek bunları kıyaslar, farklılıklar hususunda bilinçlenir. Böylece gerçekte çocuğa anlatılması güç olan olaylar basitleştirilip, kahramanlar üzerinden anlatılabilir.

Masalları birçok eğitimci, doktor, sosyolog, psikolog çocuklar için işlevsel ve faydalı bulmaktadır. Bunun yanı sıra masalın gerçeği yansıtmadığı ya da olumsuzlukları da öğrettiği için dışlanan bir tür olma eğilimi de mevcuttur (Gökşen, 1972: 60). Bu kanaat ise masalın çocuğu tamamen hayal dünyasının içine alıp gerçeklerden uzaklaştırabilme, çocuğun gerçek dünyaya uzak kalmasına sebep olabilme olasılığından kaynaklanmaktadır. Ancak bu noktada yetişkinlerin (anne, baba, öğretmen vb.) çocuğu doğru yönlendirmeleri gerekir. Ebeveynler çocuğun yaşına, dil ve bilişsel gelişimine uygun seviyede bir masal seçmelidir. Teknoloji ve bilgi akışının çok hızlı ilerlediği günümüzde bu sadece masal için değil birçok tür için de söz konusudur. Bu yüzden sadece masalları sorumlu görmek ise sınırlı bir bakış açısı olur.

Masalın içinde yer alan ancak gerçek hayatta çocuğun rastlamasının mümkün olmadığı devler, cadılar, ejderhalar, cinler, periler, büyücüler vs. çocuğun duygu dünyasında korkuya sebep olabilir. Elbette çocuk hayal ile gerçeği ayıramayacak yaş ve biliş seviyesindeyse çocuğun yaşamış olduğu korkuların onun hayal dünyasına olumsuz etkileri olabilir. Bu durumda masalın anlatımında daha farklı yaklaşımın belirlenmesi -belki komik ya da alaycı bir ifade ile anlatmak ya da okumak- bir seçenek olabilir. Çünkü çocuğa en başta korkutucu gelen bir kahraman ya da bir unsur daha yumuşatılarak verildiğinde çocukta aynı etkiyi oluşturmayacaktır. Örneğin, “Hışların Hışmı” masalında insan yiyen bir devanası ve çocukları vardır. Kahraman, devanasının sütünü emince devanası da onu artık kendi çocuğu gibi düşünerek yemekten vazgeçer. En başta fiziksel yapısı hatta adıyla ürkütücü gelebilecek olan devanası masalın ilerleyen sürecinde kahramana yardım eder ve ona yol gösterir (Taner, 1995: 27). Aslında çocuk için asıl korkutucu olan masalın kendisi değil masalın kahramanı olan devanasıdır. Örnek masalda devanası, kahramana yardımcı olmaktadır. Fakat anlatıcı en başında bunu çocuğu korkutmadan aktarmalıdır. Masaldan korkan bir çocuk masalı dinlemek istemeyebilir. Anlatıcı karşısında bir çocuk olduğunu unutmadan onun duygu ve zihin dünyasına zarar vermemek için hassas davranmalıdır. Dolayısıyla masalı anlatırken doğru kurgu ve iletişim biçimi belirlemek önemlidir.

Masal türü ile ilgili olumsuz değerlendirmelerden biri de masalın ders verme özelliğinde aşırıya kaçmasıdır. Masalın sanatsal kaygıdan uzaklaşarak yalnız ders verme amacı gütmesi eskiye saplanmış bir düşünce olarak görülür. Fakat toplumsal değerlerin aktarımında önemli bir yeri olan masalın geleneksel ve otoriter eğitim anlayışı yansıtıyor olması köklü bir geçmişinin olmasından kaynaklanır (Dilidüzgün, 1996: 35). Tüm sözlü kültür ürünlerinde olduğu gibi nitelikli ve işlevsel olan masalın çocuğun bilişsel, duygusal, dil, sosyal, ahlak ve kişilik gelişimine önemli katkıları bulunmaktadır.

3.2. ÇOCUĞUN GELİŞİM SÜRECİ

İnsanın bir varlık haline gelme süreci döllenme, doğum ve benliğin oluşumu olmak üzere üç farklı aşamadan meydana gelmektedir (Jersild, 1979: 4). Bu süreçlerden ilk ikisi olan döllenme ve doğum insanoğlunun kendi iradesi dışında gerçekleşir. Tüm insanlar için ortak özelliklere sahip dönemlerdir. Kalıtsal olarak aileden geçen genler daha sonra çevresel etkenlerle birleşerek bireyin kendine ait kimliğinin oluşmasını sağlamaktadır. İnsanoğlu için onu diğer insanlardan ayıran, farklı kılan süreçler doğum sonrasında yaşanmaktadır. Bunlardan gelişim süreci insanın tüm yaşamına etki eden en önemli evredir.

Gelişim kavramı zaman zaman gelişme kavramıyla karıştırılmaktadır. Gelişme, büyüme, olgunlaşma, hazır olma ve gelişimin hepsini içine alan yeni öğrenmelerle önceki öğrenmelerin bütünleştirilmesi anlamına gelir (Arı vd., 2001: 32-33).

Gelişme için birbiri ile uyumlu, düzenli ve süreklilik arz eden bir ilerleme gerekmektedir. Gelişim bir bütünlük içerir. İleriye dönük olur ve meydana gelen değişiklikler arasında ise belirgin farklar mevcuttur (Yavuzer, 1996: 29).

“Gelişim, organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dil, duygusal, sosyal yönden, belli koşulları olan en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir.” (Senemoğlu, 2009: 3).

Gelişim; büyüme olgunlaşma ve öğrenme süreçleri açısından gözlenen değişiklikler kümesidir (Yeşilyaprak, 2005: 35). Birey, sosyal, duygusal, dil, beden, zihin ahlak, cinsellik yönünden yaşam boyu süren bir ilerleyiş içindedir (Arı vd., 2001: 32-33).

Nuray Senemoğlu gelişim ve gelişme arasındaki ilişkiyi açıklarken ise:

“Gelişme organizmanın, büyüme olgunlaşma ve öğrenmenin etkileşimiyle sürekli olarak ilerleme kaydeden değişmesidir. Gelişmeyi ürün olarak ele aldığımızda gelişimi, bu ürünün süreç yönü olarak tanımlayabiliriz” der (Senemoğlu, 2009: 3).

Çocukların büyüme sürecinde de sık sık kullanılan büyüme ve gelişme kavramları da birbirlerinden farklı kavramlardır. Büyüme, nicelik olarak bir artış (boy, kilo vb.), sayısal bir değişim anlamına gelir.

Çocuğun büyümesi sadece fiziksel olarak gerçekleşmez. Beyin, iç organların yapısı ve büyüklüğünde de değişimler meydana gelir. Beyin gelişimin sonucu olarak da çocukta öğrenme, hatırlama ve muhakeme etme yetenekleri gelişir. Fiziksel büyümenin yanında zihinsel gelişim de meydana gelir (Yavuzer, 1996: 29).

Gelişme kavramı niceliğin yanı sıra nitelik olarak da bir ilerlemeyi ifade etmektedir. Gelişimde kalıtım ve çevrenin çok önemi de büyüktür. Anne karnından başlamak üzere ölüme kadar geçen sürede insanlar birçok iç ve dış etkenle karşılaşmaktadır. Bunların birbirinden farklı oluşunun sebebi ise kalıtım ve çevre faktörüdür. Bireyler bu iki faktörün etkisi sonucu faaliyette bulunurlar.

Gelişimin evreleri birbirleri ile düzenli bir hiyerarşi içerisinde. Dolayısıyla bu bütünlük yapı içinde her gelişim dönemi birbirini takip eder ve kendinden sonraki gelişim dönemine hazırlık niteliği taşır. Gerek fiziki gerekse ruhsal gelişim belirgin bir biçimde gözlemlenebilme özelliklerine sahiptir. Aktif bir süreç olan gelişimi sadece sayısal verilerle açıklamak ve anlamlandırmak zordur.

Zaman zaman ise gelişim kavramının olgunlaşma kavramı ile karıştırılma eğilimi bulunmaktadır. Olgunlaşma, kişinin doğuştan getirmiş olduğu potansiyelin zamanla ortaya çıktığı, kendiliğinden gerçekleşen bir süreçtir. Gelişim ise olgunlaşmayı da içine alarak insanın doğumundan ölümüne kadar olan süredeki değişikliklerdir (Bacanlı, 2004: 40).

Gelişimdeki beş temel kavramı Yavuzer şu şekilde özetlemiştir:

“Gelişim, dinamik bir olgudur. Gelişim, genetik bireyselliğin bir sonucudur. Gelişim, giderek artan bir özelleşme sürecidir. Gelişimde denge vardır. Gelişim, ard arda görülen, düzenli bir süreçtir” (Yavuzer, 1996: 30-31).

Denebilir ki büyüme biyolojik bir süreçken, olgunlaşma bireyin içinde aslında var olan gücün ortaya çıkma sürecidir. Gelişim ise her ikisini de kapsayan geniş bir kavramdır. Organizmanın doğumundan ölümüne kadar ki süreçte bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal, dil ve kişilik yönlerinin tümü için kaydedilmiş olan ilerlemedir. Gelişimde süreç olarak bütün çocukların izlemiş olduğu yol aynıdır. Basit bir örnekle ifade edilirse, koşma davranışının öncesinde yürüme, onun öncesinde de emekleme gelmektedir. Ancak çocuğun gelişim hızıyla bu davranışları gerçekleştirme süreleri bireyden bireye farklılık arz eder. Çünkü bireysel farklılık oluşturan kalıtım ve çevre faktörleri burada devreye girmektedir. Dolayısıyla gelişimde her süreç aynı olsa da bireysel farklılıklar mutlaka mevcuttur. Gelişim dönemleri içerisinde çocukların bazı ortak eğilim ve davranışlara sahip olduğu da görülmektedir. Bu ortaklık, çocuğun eğitimi konusunda çocuk için en doğru ve gerekli olan yöntemin belirlenmesinde kolaylık sağlayıp yol gösterici olması açısından önemlidir.

Çocuklar ve yetişkinlerin hayata bakış açısı birbirinden farklıdır. Yetişkinler daha bütünsel bakarken çocukların olayları algılama ve yorumlama şekilleri yetişkinlerle aynı değildir. Hayatı henüz yeni yeni anlamlandırmaya başladıkları dönemde masallar yol gösterici olma açısından büyük önem taşımaktadır. Çocukların ebeveynlerine en çok sordukları sorular arasında olan “ben nereden geldim, nasıl geldim, doğum nedir, ölüm nedir vb. gibi” yetişkinlerin zaman zaman cevaplarırken zorlanabilecekleri sorulara cevap bulmalarında yardımcı olur. Çocuğun, sormuş olduğu bu tip sorulara cevap verirken çocuğun kendini ve dünyayı tanımasına yardımcı olmak için ezbere, kalıplaşmış, sadece bilgi verici cevaplar yerine masallardan yardım alarak ona yol göstermek, düşünmesini ve sorgulayarak doğru cevaplara ulaşmasını sağlamak daha kalıcı, ikna edici ve işlevsel olacaktır. Çalışmamızın bu bölümünde masalların çocuğun gelişim alanları üzerindeki etkisi incelenecektir.

3.2.1. Masalın Çocuk Gelişim Alanları Üzerindeki Etkisi

Kültürün ortak mirası olan masalların hedef kitlesi tamamen çocuklar değildir. Ancak masal çocuğun gelişim sürecinde büyük katkı sağlamaktadır. Dahası

her çocuk masal dinlemeyi sever. Masal dinleyen veya okuyan çocuk, dünyayı her yönüyle tanıma fırsatına sahip olur. Toplumsal kuralları dinlemek, anlamaya, öğrenmeye çalışmak sıkıcı olabilecekken masallar aracılığıyla bu kurallar çocuk için ilginç bir hale getirilebilir. Masal sayesinde çocuk eğlenerek öğrenebilir.

Masallar, çocuğun hayal dünyasını geliştirmesine; ana dilinin sözcüklerini ve kullanma yollarını öğrenmesine; dinleme, anlama, anlatma becerileri ve okuma alışkanlığı kazanmasına katkı sağlar. Aynı zamanda da masallar çocuğun öncelikle kendini daha sonra insan tiplerini ve karakterlerini tanımasına yardımcı olur. Ruhsal gelişimine, özgüven duygusunun artmasına, yaşamın ekonomik, sosyal ve kültürel yönünü anlamasına etki eder (Dilidüzgün, 1996: 36).

Masallar, çocuğun kendini gerçekleştirme, sosyalleşme, dil gelişimi, içinde doğduğu ve yetiştiği toplumla bütünleşme sürecinde hayatın olumlu yanlarını görebilmesini, çevreye ve insanlara karşı duyarlı olmasını sağlar. Aynı zamanda iyiyle kötüyü ayırma, hak ve adalet olgularının farkına varma, yalan, mertlik, dürüstlük konularının gelişmesinde bilişsel, duyuşsal ve psiko-sosyal gelişim açısından çocuğa katkıda bulunur (Gökşen, 2009: 1).

Çocuğun kendini gerçekleştirme ve sosyalleşme sürecinde de masalların işlevi bulunmaktadır. Masallar sayesinde çocuk, içinde yaşamış olduğu toplum ve toplumun değer yargıları hakkında bilgi sahibi olur. Bu durum, çocuğa salt bilgiyi öğretme şeklinde değil de çocuğun masalı dinlediği/okuduğu esnada metin içinde geçen alt mesajlar yolu ile iletilir. Bu sayede doğru mesajlar içeren masalı dinleyen/okuyan çocuk yaşamış olduğu toplum ve toplumun değer yargılarıyla yögrularak yetişir.

Masal içinde kahramanın karşılaştığı zorluklar, engellerle, kahramanın vermiş olduğu mücadeleye tanıklık eden bir çocuk kendi yaşamında birtakım zorluklarla karşılaştığında bunlarla başa çıkabilmenin yollarını arar. Zorluklar karşısında alternatif çözümler üretilebileceğinin farkına varır. Çevresinin ve çevresinde olup bitenler ile ilgili neden sonuç ilişkileri kurmayı öğrenir.

Masallar genellikle mutlu sonla biter. Bu durum iki açıdan değerlendirilebilir. Mutlu sonla biten masallar çocuğa hayata umutla bakabilmeyi, hayatta istediği sonuçlara ulaşabilmek için sabır göstermeyi öğretir. Bunun yanında ise çaba sarf etmeden de arzu ettiği sona ulaşabileceğini yani kaderciliği de aşılabilir. Bu noktada anlatıcı tarafından verilmek istenen mesaj olay akışının içinde doğru cümleler aracılığı ile çocuğa verilmelidir.

Gelişim özelliği olarak hareketli olan bir çocuk için masallarda zaman ve mekân sınırlaması olamaması dikkat uyandırır. Düş dünyasını harekete geçiren simgeler, motifler sayesinde düşünme becerisi gelişir, zihni daima uyanık kalır. Kısacası “Masallar, çocuğun iç sorunlarına, gerilimlerine gönderme yaparak, dolaylı yünden onun iç dünyasına girer. Çocuk, bilincine varmadan masalda kendini bulur.” (Nas, 2002: 216).

Masalların çocuk tarafından dramatize edilmesi de eğitimde kullanılabilecek işlevsel bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Öyle ki çekingen, topluluk karşısında kendini ifade edemeyen bir çocuğun cesaret kazanmasında da masallar ziyadesiyle etkilidir. Genel olarak masalın dramatize edilmesini bir oyun şeklinde düşünen çocuk etkinlik sayesinde sosyalleşme bakımından özgüven kazanır.

Masallar vasıtasıyla çocukta başarı ve kazanma duygusu güdülenebilir. Bu durum, kısa vadede bireysel uzun vadede ise toplumsal bir fayda sağlar. “Mutluluk ve başarı, hüner ve emek karşılığı kazanılır, ana fikri bütün Türk masallarına hâkimdir.” (Günay, 1992: 326). Çocuğun zihninde oluşan iyinin ve doğru olanın gayret gösterdiği takdirde sonunda kazanacağı, mutlu olacağı algısı onun dünyasına olumlu iz bırakır. Başarıyı, çalışma ve emek verme ile ilişkilendirmesini sağlar.

Masal türü hem anlatıcı hem dinleyici açısından duygusal bir haz sağlar. Hayali kurulan bir yere gidilmesi ya da istenmiş ancak yaşanamamış bir hayalin gerçekleşmesi yerine getirilmesi imkânı tanır. Arzu edilene ulaşılması farkında olmadan bilinçaltında rahatlama meydana getirir.

“Gelenek çocukla devamlılık kazandığından, geleneğin yaşatılmasında önemli rolü olan masallardan asla vazgeçilmemelidir.” (Kantarcıoğlu, 1991: 34).

Ancak masalların işlevini sadece kültür aktarımına indirgemek sınırlama olur. Masal, eğitimde birçok alanda işlevsel olarak kullanılabilir. Her gelişim alanı içinde farklı işleve sahiptir.

3.2.1.1. Masalların Bilişsel Gelişim Alanına Etkisi

Bilişsel (cognitive) gelişimi tam manasıyla kavrayabilmek adına öncelikle ‘biliş’ sözcüğünün kavram karşılığını ve bunun bilişsel gelişim ile ilişkisini anlamak gerekmektedir. Biliş, düşünme, öğrenme ve hatırlatma süreçlerini içermektedir. Bilişsel gelişim ise bu süreçlerde yaşla birlikte meydana gelen değişimlerin bütünüdür (Küçükkaragöz, 2008: 83).

Bilişsel gelişim, zihin ile ilgili tüm kavramaları kapsamaktadır. Gander ve Gandiner bilişsel teriminin hangi becerileri içine almış olduğu hususunda şu şekilde bir açıklama yapmışlardır:

“Bilişsel terimi bilgiyi, belleği, akıl yürütmeyi, sorun çözmeyi, kavramları ve düşünmeyi yani zihni içine alır” (Gander ve Gandiner, 2007: 186).

Morgan ise çocuğun biliş dünyasıyla alakalı şu şekilde düşünmektedir:

“Biliş sözcüğü yaklaşık “düşünme” sözcüğüyle eş anlamlıdır. Çocuklar, yetişkinler gibi düşünmezler. Kendilerine özgü bir dünya görüşleri vardır. Duruma bu yönden bakmak, çocuğun dünyasını anlamamız bakımından önemlidir.” (Morgan, 1980: 60).

Biliş ve düşünme kavramları doğrudan doğruya örtüşmektedir. Dilin, düşünce üzerinde doğrudan yönlendirici etkiye sahip olması da bununla ilişkilidir. Aynı zamanda çocuğun her türlü zihinsel faaliyeti, akıl ve mantık ilerlettiği zihinsel gelişimleri onun bilişsel gelişimi ile alakalıdır.

Bilişsel gelişim, bireyin çevresi ile etkileşime girmesi sonucunda dünyayı anlamasına yardım eden bilgileri edinerek kullanmasına, geliştirmesine yardım eden süreçleri içine almaktadır (Aral ve Baran, 2011: 178-179).

Bilişsel gelişim, okuma-yazma, algılama, dil gelişimi, dikkat, problem çözme, hatırlama, düşünme, akıl yürütme vb. birçok zihinsel özellikleri içerir. Bireyler dünyaya geldikleri andan itibaren başlayarak çevreyle etkileşim içine girer. Bu sayede çevresini anlar ve bilgi edinir. Bu bilgilerin kullanılması, hafızada saklanması, değerlendirilmesi, yorumlanması ve tekrar düzenlenmesi gibi zihinsel süreçler ise bilişsel gelişim sayesinde gerçekleşir.

İsviçreli psikolog Jean Piaget ise doğum öncesi dönemden ergenliğe kadar olan bilişsel gelişim evrelerin ayrıntılı olarak incelemiştir. Piaget'nin kuramının temel kavramını işlem (operasyon) oluşturmaktadır. Bu çocuğun zihinsel olarak başladığı yere (düzeye) geri dönebilmesi anlamına gelir. Piaget'e göre çocuğun kendi dünyasına anlam kazandırabilmesi için çevresinde bulunan insan ve objelerle ilgili bir faaliyete girmesi gerekmektedir. Yani aslında çocuk bilişsel olarak, ilkel koordinasyonlardan daha karmaşık ve yüksek seviyedeki yapılara doğru bir faaliyet çabası içindedir (Yavuzer, 1996: 42-43).

Piaget'nin Bilişsel Gelişim kuramına göre bilişsel gelişim farklı evrelerden geçer ve sonunda en olgun dönem olan ergenliğe erişir. Bir gelişim evresinden diğerine geçişte iki temel kavram özümleme ve uyum gerçekleşir. Piaget çocuğun bilişsel gelişim dönemlerini duyu-motor dönemi (0-2 yaş), işlem öncesi dönem (2-7 yaş), somut işlemler dönemi (7-11), soyut işlemler dönemi (11 ve yukarısı)⁷ olmak üzere dört döneme ayırarak incelemiştir (Bee ve Boyd, 2009: 311-316).

Piaget'in bilişsel gelişimi dönemler halinde ayırarak bu şekilde gerçekleştigiine dair görüşü çoğu kez çürütölmeye çalışılmış olsa da söz konusu gelişim dönemleri gelişim psikologlarınca da kabul görmüştür

⁷ **Duyusal motor dönemi:** Piaget'nin bilişsel gelişimin ilk ana dönemi için kullandığı terim, doğumdan 18. aya kadar sürer, çocuk çevresiyle eylemde bulunmak için duyuşsal ve motor becerileri kullanır.

İşlem öncesi dönem: İkinci ana dönemdir, 18. aydan 6 yaşına kadar sürer, simgeleri kullanabilme yeteneğı bu dönemin en önemli özelliğidir.

Somut işlemsel dönem: 6 ile 12 yaşlar arasındaki dönemdir. Bu dönemde artık çocuk mantıksal düşünebilmeye başlar.

Soyut işlemsel dönem: Karmaşık içşel, soyut düşünme ve hipotetik durumların gerçekleşmeye başladığı ve yaşandığı dönem (Bee ve Boyd, 2009: 315-316).

Ayrıntılı bilgi için bkz. Helen Bee ve Denise Boyd, **Çocuk Gelişim Psikolojisi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009, s.310-426; Hasan Bacanlı, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Basımevi, Ankara, 2004, s.58-80; Neriman Aral ve Gülen Baran, **Çocuk Gelişimi**, YA-PA, İstanbul, 2011, s.113-181.

Bilişsel gelişimin dört dönemi boyunca ilerlerken ortaya bireysel farklılıklar çıkmaktadır. Bu durum kısmen beyin olgunlaşırken görülen farklı hızlardan kaynaklanabilmektedir. Bu durum ise bireylerin doğuştan gelen farklılıkları ve beslenme gibi çevresel etkenler olabilmektedir. Piaget dönemler içindeki ilerlemeyi açıklamak için çevresel etkenleri ileri sürerken burada kastetmiş olduğu çevresel etkenler, toplumsal aktarım ve deneyimdir (Bee ve Boyd, 2009: 316).

Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre çocuklar yaşamlarının ilk yıllarında (ilk çocukluk dönemi) egosantrizmin etkisi ile her şeyi kendine ve kendine özgü şekilde özümleyip. Okul öncesi döneme doğru egosantrik bilinç çocuklarda azalma eğilimi gösterir. Çocuğun sadece kendisine yönelik olan algısı çevreye, akranlarına, etrafındaki insanlara da yönelmeye başlar

“Beş-altı yaşlarındaki çocuklar, bilişsel işlevlerdeki önemli değişikliklerin (daha az benmerkezcilik, başkalarının duygularını daha iyi anlama) yardımıyla, okul öncesi yılların sonlarına doğru başlayan arkadaş ve oyun arkadaşları çevresini genişletmeyi sürdürürler. Bu süreç çocuklar okula gitmeye başladıklarında önemli ölçüde hızlanır. Okul, yaşıt grubu ilişkilerini geliştirmede birincil yerdir” (Gander ve Gardiner, 2007: 477).

Okul çağına gelmiş olan çocuklarda artık zihinsel gelişim bilişsel aktivitelerin de etkisi ile mantıksal tutarlılık ile gelişir ve yeni bir dinamik kazanmaya başlar. Bu dönem de çocuklar için çevrelerinde gördükleri her şey bir öğrenme nesnesi haline gelir. Aynı zamanda bu dönemde sosyal bilinç de gelişme göstermeye başlar. Çocuklar çevrelerini ve olayları mantıklı bir şekilde anlamaya ve hemen hemen her konuda çeşitli sorular sorma eğilimi göstermeye başlarlar.

Somut işlemler dönemiyle beraber çocuklarda düşünme, öğrenme, problem çözme yetenekleri hızlı bir şekilde gelişme gösterir. Mantıksal düşünme, sayı, mekân, zaman kavramlarında gelişme yaşanır. Çocuk öğrenmiş olduğu bilgidan kazandığı beceriden haz duyar. Akranlarıyla geçirmiş olduğu zaman dilimleri sosyal kazanımın yanında farklı beceriler de kazanmasını sağlar (Gürel vd. 2007: 3).

İlköğretim çağının ilk döneminde bulunan çocuklar içten dışa doğru bir eğilim içine girerler. Artık çevre ile daha uyumlu ilişkiler kurma isteği, paylaşma duygusu oluşmaya başlar. Çocuk çevresinde olup bitenleri neden sonuç ilişkisi içinde öğrenme, sorgulama ve kendine göre bir sonuca kavuşturma amacı taşır. Dünyaya karşı artık sadece gözlemci değil katılımcı olmaya başlamıştır. Aynı zamanda öğrenme isteği artan çocuk daha çok sorgulamaya başlar (Yalçın ve Aytaş, 2005: 146-147). Çocuğun bu öğrenme sürecine aktif katılımı daha kalıcı sonuçlar elde edilmesini sağlar. Yaparak yaşayarak öğrenen çocuk öğrendiklerini de kendi yaşantısına daha kolay aktarır.

Altı ile sekiz yaş grubunda bulunan çocukların söz dağarcığı gelişme gösterir. Büyükleriyle çoğu konuda konuşabilir ancak kavramlar arası ilgi kurma kelimelerin iç anlamını tam manasıyla algılamada zorlanabilirler (Yalçın ve Aytaş 2005: 39). Piaget'nin kuramına göre 11-12 yaşlarına gelen bir çocuk artık bir yetişkine yakın bir düşünme yeteneğine sahip olmaktadır. Erinlik öncesi sürece denk gelen bu dönemde mantıksal düşünme, genellemeler yapma, sınama ve soyut kavramları kullanma da bir yetişkinle aynı düzeye erişir.

Piaget'e göre zihin gelişimi dört faktörden etkilenmektedir. Bunları olgunlaşma, yaşantı (insan müdahalesine en açık olanıdır), kültürel aktarım, dengelenme şeklinde sıralamıştır (Bacanlı, 2004: 60).

Olgunlaşma: Daha çok fiziksel gelişimi ifade eder. Bireyin bedensel olarak gelişmesi demektir. Zihin gelişimi üzerindeki etkisi yoksunluk durumlarında ortaya çıkar. Yani birey olgunlaşmadığı zaman zihin gelişimi de gecikmiş olur.

Yaşantı: Diğerleri ile kıyaslandığında insan müdahalesine en açık olan faktördür. Zihin gelişimi için kişinin geçirmiş olduğu yaşantılar önemlidir.

Kültürel (toplumsal) aktarım: İçinde bulunulan toplum ile ilişkilidir. Toplum bireylerin zihin gelişimin etkilemektedir. Dil, davranış kalıpları gibi unsurlar bireylerin zihinlerini nasıl kullanacakları üzerinde etkili olmaktadır. Toplumun üyelerine aktardığı bilgiler zihinsel gelişimi de artırır.

Dengeleme: İnsan düşüncesi kararlı ve tutarlı olmaya eğilimlidir. Doğal hali ile zihin dengelidir. Dengesizlik durumu ise öğrenme ile olur. Öğrenilen bilgiler kişide önce dengesizlik doğurur, dengeye kavuşma daha sonra olur. Burada bireysel farklılıklar önemlidir. Dengeleme ne kadar hızlı olursa zihin gelişimi de o derece hızlı olur (Bacanlı, 2004: 60-61).

Bilişsel gelişimde ilerlemenin sağlanabilmesi olgunlaşma, yaşantı, kültürel aktarım, dengeleme faktörlerinin etkileşime girmesi ve birbirini desteklemesi ile mümkündür (Bee ve Boyd, 2009: 318). Eğitim açısından bakıldığında zihin gelişiminin gerçekleşmesinde kişinin yaşantı sağlaması önemlidir. Piaget'nin kuramında bulunan diğer üç faktör üzerinde bireylerin kendi etkileri olamamaktadır. Dolayısıyla bireyin kendi iradesi ve müdahalesi dışında zihin gelişiminin önemli kısmı gerçekleşir. Zaten Piaget'nin kuramının en çok eleştirilen kısmını da burası oluşturmaktadır. Bilişsel gelişim sürecine, “yaşantı” sağlanarak olumlu ya da olumsuz etki edilebilmektedir. Masalların, çocuğun bilişsel gelişimine katkısı da yaşantı faktöründe devreye girmektedir.

Masalların çocuğun bilişsel gelişimine faydası öncelikle belleği geliştirme ve odaklanma sağlama yönündedir. Masal dinlediği ya da okuduğu esnada çocuğun bütün zihinsel faaliyetleri harekete geçer. Çocukların hayal dünyasına hitap eden masallar çocuğun kahramanlar hakkında hayaller kurmasına olanak tanır. Çocukların öğrenmelerini eğlenceli ve daha kolay hale getirir. Dünya ile tanışmayan başlayan bir çocuk, dinlediği masallar sayesinde kavramları, şekilleri öğrenebilir ve öğrendikleri hakkında zamanla fikir yürütme becerisi geliştirebilir. Masalların, çocuğun hayal gücünü zenginleştirme ve yaratıcılığı arttırma, dikkat ve dinleme süresini artırma gibi faydaları olacaktır.

“Belki de hayatları boyunca hiç gidemeyecekleri, göremeyecekleri yerleri, hayvanları tanırlar. Bu sayede düşünme gücü ve yaratıcıkları desteklenir. Kavramları öğrenerek bilişsel gelişmeleri de desteklenir” (Özkılıç, 2019).

Masallar, çocuğun kendisini ifade edebilmesinde, etrafında gördüklerini dinleyerek ya da okuyarak zihninde canlandırmasında, yeni sözcüklerle

buluşmasında etkili bir araçtır. Bu sayede çocuğun kavram gelişiminin yanında gördükleri ve duydukları arasında ilişkilendirme yaparak düşünme süreci başlar. Masal içinde sebep sonuç ilişkisi kurabilmesine olanak sağlayan durumlar çocuğa farklı düşünme yollarını da öğretecektir. Masalların olmazsa olmazı olan olağanüstülüklerin çocuğa yorumlatılması, masalın sonunun tahmin ettirilmesi ya da farklı bir son oluşturulmasının istenmesi, olay sırasının tekrar ettirilmesi gibi etkinlikler çocuğun bilişsel gelişimine olumlu etki edecektir.

3.2.1.2. Masalların Dil Gelişimi Alanına Etkisi

İnsan, sosyal bir varlıktır. Sosyal bir varlık olmasının gereği olarak toplumu oluşturan diğer bireylerle birlikte yaşama, karşılıklı etkileşim ve iletişim kurabilme ihtiyacı hisseder. Bunu sağlayan en önemli araç ise dildir. Muharrem Ergin dili şöyle tanımlamıştır:

“Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabîî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.” (Ergin, 2009b: 3).

İnsanın dil gelişimi; agulama (babıldama) dönemi (4-9 ay) ile başlayıp, tek sözcük dönemi (9-18), telegrafik konuşma dönemi (18-30), ilk gramer dönemi (30-48 ay) şeklinde devam ederek sona erer. Dil gelişimi farklı kuramlar tarafından değişik şekilde açıklanmıştır. Davranışçı Kuram’a göre günlük konuşma dilinde tesadüf eseri var olan sözcüklere benzer seslerin, çocuklar tarafından çıkarılmasının yetişkinlerce pekiştirilmesi sonucu meydana gelir. Sosyal Öğrenme Kuramı’na göre çocuğun anne, baba vb. yakın çevresini taklit etmesi ve model alması sonucu oluşur. Psikolinguistik (Doğuştancı) Kuram’a göre ise insan beyni ve sinir yapıları gibi biyolojik unsurların yatkınlığı sayesinde meydana gelir. Dil gelişiminin kökenini doğuştan gelen bir nitelik olarak düşünen Noam Chomsky’e göre çocuk dünyaya gelirken tüm dilleri bilir. Ancak anne ve babası çocuğun sadece anadilini muhafaza etmesini sağlayarak diğer dilleri unutturur. Bilişsel Kuram savunucularından Piaget

ise dil gelişimi, bilişsel gelişimin bir parçası olarak kabul etmektedir. Bilişsel gelişiminde etkisiyle dil, dış dünyaya ait izlenim ve çevre faktörleri ile gelişir. Aynı kuramın savunucularından Vygotsky de dil eğitiminin ve öğreniminin, zihinsel düşünme yeteneğine etki ettiğini ifade eder. Ayrıca çocuğun içinde yaşamış olduğu çevrede mevcut olan dil ortamı da düşünce düzeyini etkiler. Sapir- Whorf Kuramı ise dilin düşünce yapısını belirlediği şeklinde bir görüşle dil gelişimini farklı etkenlere bağlantılı olarak açıklar (Bacanlı, 2004: 72-73; Dağbakan Öztürk ve Dağbakan, 2007: 1-8; İpek ve Bilgin, 2007: 346). Dil gelişiminin sahip olduğu bu süreç ve dilin iletişim aracı olarak kullanabilme becerisi yeryüzünde sadece insana özgü bir özelliktir.

“İnsan, akıl ve ruh sahibi olmak gibi karmaşık özelliklere sahiptir. Bunun yanında, insanı diğer canlılardan ayıran en büyük özellik konuşma, düşünme, akıl yürütme ve yargılama yetileridir” (Günay, 2004: 24).

Ana dil edinimi çocuğun (bireyin) doğumu ile başlar. Çocuklar konuşmaya başlamadan önce anlamaya başlarlar. Bu durum dilbilimciler tarafından alıcı dil-konuşulan dilin kavranması şeklinde adlandırılır (Bee ve Boyd, 2009: 436). Çocuğun sözcükleri, sembolleri, sayıları öğrenmesi ve dilin kurallarına uygun şekilde kullanmaya başlaması dil gelişiminin sonucudur.

Dil gelişimi, bireyin çevre faktörü vasıtasıyla öğrenmiş olduğu sözcükleri kullanma, duygu ve düşüncelerini anlatabilme, dinlediklerini ve okuduklarını anlayabilme yeteneğidir. Bir çocuğun dil gelişimi, içinde doğup büyüdüğü aile ve insan topluluğu ile doğrudan ilişkilidir. Dil gelişiminin olumlu yönde gelişme göstermesi, çocuğun kendini ifade edebilmesi ve çevresi ile doğru iletişim kurabilmesinde önem taşır. Hatta ailenin sosyoekonomik durumu, kültürel yapısı gibi özellikler dil gelişiminde büyük oranda etkilidir.

Çevre faktörü yanında kalıtsal faktörler de dil gelişimi üzerinde etkilidir. Çocuklar kalıtsal özelliklerini anne babasından alır. Dil edinme potansiyeline sahip olarak dünyaya geldiği kabul edilen çocuğun dili edinme sürecinde ise devreye bireysel farklılıklar girer. Bu farklar kalıtsal olarak etkili olan zekâ, olgunlaşma,

duygu durumu, bilişsel beceriler vb.dir. Bunların gelişim düzeyleri ise dil edinim sürecinde bireylerde değişik süreçlerin oluşmasına sebebiyet verir. Cinsiyet, yaş, fizyoloji ve sağlık durumu, anne babanın eğitim durumu, sosyal çevre ve çocuğun çevresi ile etkileşim durumu da dil gelişimini etkileyen diğer önemli faktörlerdendir.⁸

Çocuğun dil becerisi üzerinde meydana gelecek her türlü ilerleme bilişsel bir ilerlemeyi de beraberinde getirecektir. Dili aktif biçimde kullanabilen bir çocuk düşünme becerisini de aktif kullanabilir. Bunun sonucu olarak da çocuk kendini ifade edebilir, çevresi ile iletişim kurabilir. Çevresinde gerçekleşenleri kavrama ve sorgulama eylemlerini gerçekleştirebilir hale gelir. Olayları, duyduklarını kendi akıl süzgecinden geçirip değerlendirme yapabilir. Tüm gelişim alanları birbiri ile ilişkilidir. Dil gelişimi ile sosyal gelişim arasında da yakın ilişki vardır. Dil gelişimini doğru ve olumlu yönde tamamlamış bir çocuğun aynı zamanda sosyal gelişim alanı da olumlu yönde etkilenecektir.

Çocuğun yetişmesinde birincil rolü olan anne, baba ya da bakımını üstlenen diğer ebeveynlerin çocuğun dil gelişimi için sorumlulukları büyüktür. Bu sorumlulukların titizlikle yerine getirilmesi çocuğun dili doğru kullanabilmesine yardımcı olacaktır.

Dil gelişimi ilgi isteyen bir alandır. Çocuğun dil gelişimine ebeveynlerin ve çevrenin teşvik edici etkisi ise önemlidir. Bu anlamda masalların da dil gelişimine çok yönlü katkısı bulunmaktadır. Bebeklik döneminde bebeğin sesleri tanımasına, doğru öğrenmesine yardımcı olur. Diğer yandan alıcı ve ifade edici dilin gelişmesine fayda sağlar. Çocuk ilk kelimeleri, sayıları, kavramları ve dilin kurallarını masallarla öğrenir. Anlama, anlatma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini geliştirir.

Çocuğun anlama becerisini geliştirebilmesi için öncelikle iyi bir dinleyici olması gerekir. Çocukların ilk çocukluk döneminde hayli hareketli ve çabuk sıkılan bir yapıları olduğu göz önünde bulundurulursa masallar bu durumda önemli bir araçtır. Masal dinleyerek büyüyen bir çocuk iyi bir dinleyici olur. Masal, çocukta

⁸ Dil Gelişimi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996; Helen Bee ve Denise Boyd, **Çocuk Gelişim Psikolojisi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009; Hasan Bacanlı, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Basımevi, Ankara, 2004.

odaklanma becerisi geliştirir. Masalların söyleyişindeki akıcılık, kolaylık ve zaman zaman masalın içerisinde geçen komiklik unsurları da çocuğun ilgisini çekerek dil gelişimine önemli katkı sağlayacaktır.

Çocuk için hayatın ilk dönemleri tüm gelişim alanları için kritik evreler içerir. Bu kritik evreler, çocuğun bir gelişim özelliğini kazanması için önem taşıyan kısa zaman aralıklarıdır. Çocuk öğrenmeye ve keşfetmeye başladığı hayatının bu ilk dönemlerinde kendini doğru ifade edebilmek, öğrenmiş olduklarını doğru adlandırabilmek için sözcüklere ihtiyaç duyar. Bu sebeple kelime dağarcığının genişlemesi için yapılacaklar birçok anlamda fayda sağlar. Bu konuda masal, ebeveynler için zengin bir kaynaktır. Özellikle masala giriş tekerlemeleri çocuk için söz zenginliği sunar. Kelime dağarcığı zengin olan bir çocuk ise çevresinde olup biteni anlatırken sıkıntı yaşamaz.

Masalların içinde zaman zaman yer alan deyimler ve atasözleri de erken çocukluk döneminden itibaren dil gelişimi açısından önemlidir. Örneğin “Bir Göze Bir Gül” masalında geçen “Anasına bak kızını al; kenarına bak bezini al.” (Güney, 1992: 289) ve “Kırk Avşar” masalı içinde geçen “Hazıra dağlar dayanmaz.” (Şimşek, 2001b: 283) atasözleri gibi daha birçok örnek erken çocukluk döneminden itibaren çocukların kendi kültürlerine ait unsurlarla tanışmasına aracı olur.

Çocuk, masal yolu ile düşüncelerini anlatabilme fırsatı bulur. Yaratıcı düşünme kabiliyeti bu sayede gelişir. Masal dinleyerek büyüme şansı yakalamış olan bir çocuğun hayal dünyası, masalla tanışmamış bir çocuğa göre çok daha renkli ve geniş olacaktır.

“Masallarla dünyayı hatta evreni yeniden düşünebilir ve şekillendirebiliriz. Böyle sınırsız ve özgürlük alanı oluşturan masalların çocuklarımıza okutulması ve bunlardan yararlanılarak yaratıcı düşüncelerini geliştirmeleri ve sorunlara değişik yaklaşımlar getirmeleri insanlığın geleceği için önemli bir kazanç olabilir” (Güleryüz, 2002: 219).

Sözlü kültür ürünleri sayesinde çocukların dili kullanma kabiliyeti gelişir. “Masallar, dil öğreniminde sağladıkları kolaylıkların dışında, çocuklarda

kompozisyon yazımı için iyi bir gizil güç oluşturur, edebi zevki geliştirirler” (Yavuz, 2009: 163).

Masalı çocuğa karşılıklı etkileşim şeklinde sunmak da onun gelişimi açısından önemli bir aktivitedir. Masalın okunması/dinlenmesi esnasında ya da masalın sonunda anlatıcı, kahramanlar, onların olaylara yaklaşımı, davranış şekilleri, kişilik özellikleri hakkında çocuğa sorular yöneltebilir. Çocuğun da sürece katılımı ile masal dil gelişimi yanında bilişsel alana da hizmet etmiş olur.

3.2.1.3. Masalların Sosyal Gelişim Alanına Etkisi

Sosyal gelişim, geniş anlamda bireyin doğumu ile başlayan bir dönemi, dar anlamda ise günlük davranışları kapsar. Ayrıca toplumun beklentilerine uygunluk sağlayan, kazanılmış davranış yeteneği olarak da tanımlanır (Yavuzer, 1996: 49). Sağlıklı bir sosyal gelişim gerçekleştiren bireyler sağlıklı toplumların meydana gelmesini sağlarlar. Dolayısıyla aslında çocuğun gelişim alanları bireysel gibi görünse de süreç sonunda elde edilen sonuçlar tüm toplumu ilgilendirmektedir.

Sosyalleşme süreci bebeğin çevresinin farkına varması ile birlikte başlamaktadır. Bu farkındalık çocuğun etrafında bulunan cansız varlıkları ve insanları ayırt etmesi ile birlikte oluşmaktadır. Bu dönemde bebekler artık insan sesini ayırt edebilmekte ve ona tepki vermektedir. 4-5 ay civarı diğer bebekleri fark etme, 9-13 aylar arası ise etrafındaki ses, davranışları taklit etmeye oyuncaklarla oynamaya başlar. İlk bir yıl anneye daha bağımlı olan çocuk iki yaş ile birlikte dil becerisinin de kazanılmasıyla bağımsızlaşma başlar. Artık sosyal ilişki kurabilen bir bireye dönüşür. Akran grupları, aile bireyler dışındaki kişilerle sosyal ilişki kurabilir. Çocuğun yaşı ve gelişimindeki dönemseller özellikler itibariyle okul çağına girmesinin de etkisiyle bilinçli sosyal gelişim yaşanmaya başlar (Yavuzer, 1996: 49-122).

Sosyal gelişim sürecinde çocuğun kendi benlik algısını doğru kazanması önemlidir. Kendi ilgi ve ihtiyaçlarını bilen bireyler duygu ve düşüncelerini de doğru şekilde geliştirip ifade edebilir. İnsanlarla olan ilişkilerinde de bu sayede sağlıklı iletişim kurabilirler. Aile içinde sevilen, saygı duyulan çocuklar önce kendilerini

sevmeyi ve saygı duymayı öğrenir. Toplum içinde sosyal ilişkilerinde de saygılı ve sevgi dolu bireyler olurlar.

Toplumsal beklentilere, toplumca hoş karşılanan davranışlara uyum sağlama olarak da ifade edilen sosyal gelişim çocuğun içinde yaşadığı ailede başlamaktadır. Aile içinde sosyal değerleri görüp bunları kendi ilgi ve ihtiyaçlarına uygun şekilde davranışlarına uygulayan bireyler sosyal gelişimlerinin ilk aşamasını gerçekleştirmiş olmaktadır. Toplumsal hayata hazırlanmada aile içi ilişkiler ilerleyen dönemlerdeki sosyal ilişkilere zemin oluşturmaktadır.

Çocuğun kendine has bir dünyası vardır. O dünyanın içinde çocuğun kurduğu sosyal ilişkiler, oynadığı oyunlar, tanıştığı yazılı ve sözlü kültür ürünleri çocuğa somut örnekler sunar. Bu örneklerden biri de masal kahramanlarıdır. Genellikle toplumun sosyal normlarına uygun düşünce ve davranış özelliklerine sahiptirler. Yaptıkları toplum tarafından onaylanır. Kahramanın kişiliği çocuğa model oluşturur. Çocuk masallar vasıtasıyla sahip olduğu duygu, düşünce, davranış şekillerinin örneklerini kendisi dışında başkalarında da görür ya da daha önce sergilemediği bir davranış şekline şahit olur. Bu sayede yaşadığı toplumun değer yargılarıyla uyumlu bir birey olarak yetişir. Çünkü sosyal gelişimde bireyin ihtiyaçları ile toplumun beklentileri örtüşmelidir. Bu ikisi arasında dengeyi sağlayabilen bireyler sosyal gelişimlerinde yol katedebilirler.

Bireyin sosyalleşme sürecinde okul öncesi dönem için ailenin, eğitim süreci içinde ise çevre ve okulun yani akranlarının etkili olduğu söylenebilir. Masallar ise tüm bu dönemler içinde çocuğun gelişimine katkı sağlar. Çocukların davranışlarında genellikle taklit etme eğilimi gözlenir. Dolayısıyla çocuğun sosyal gelişimine fayda sağlaması açısından masallar içinde yer alan aile, arkadaş ilişkilerinin olumlu ve güzel örneklerden faydalanılmalıdır. Yardımlaşma, iş birliği içinde çalışma, paylaşma vb. olumlu davranış örneklerinin yer aldığı masallar sosyal gelişim alanına katkı sağlar. Toplum tarafından kabul gören, iyi karşılanan beceri ve davranış özelliklerini taşıyan kahramanların öne çıkarılması çocuğun masalı dinlerken aynı zamanda model almasını da sağlar. Bunun yanında hoş karşılanmayan davranışlara sahip kahramanlarında toplum tarafından dışlandığı, kabul görmedikleri vurgusunun

yapılması da çocuğun çift taraflı değerlendirme yapabilmesine olanak sağlar. Öğrenmenin, model almanın baskın olduğu bu gelişim alanında masalların olumlu etkisinden faydalanılmalıdır.

3.2.1.4. Masalların Duygusal (Duyusal) Gelişim Alanına Etkisi

Bebekler, dünyaya geldiklerinde henüz insanlarda bulunması gereken duygusal davranış biçimlerine sahip değildirler. Çocuk, bu tutumları ve duyguları zaman içinde yaşantı yolu ile kazanır (Yavuzer, 1996: 47). Gelişim bir bütündür ve tüm gelişim alanlarının çocuğun gelişim sürecinde önemi büyüktür. Çocuklar bilişsel olarak henüz bir yetişkin kadar gelişim sağlayamamış olsalar dahi duygusal gelişim açısından yetişkinlerle benzer özellikler taşırlar.

Çocukların heyecanları üzerinde yapılan çalışmalar öğrenme ve olgunlaşmanın çocuğun duygusal gelişiminde ayrı ayrı etkili olduğu göstermektedir. Tek başına öğrenme ya da olgunlaşma yeterli gelmemektedir. Çocuklar ve yetişkinler arasında duygusal gelişim açısından farklılıklar olduğu gibi çocuklar arasında da yaş gruplarına bağlı duygusal gelişim aynı değildir (Yavuzer, 1996: 47-48). Kalıtsal ve çevresel faktörlerin doğurmuş olduğu sonuçlara bağlı bir durumdur.

“Piaget’in çocuk anlayışının dördüncü bileşeni duygusal olanla ilişkilidir. Eğer çocuk bilişsel bir yabancı ise aynı zamanda duygusal bir vatandaşdır da. Farklı bir biçimde söylersek, çocuklar düşünce olarak yetişkinlerden çok farklıdırlar ancak duygusal açıdan bize çok benzerler” (Elkind, 1999: 78).

Çocuklar; heyecan, korku, öfke, sevgi, sevinç, endişe, üzüntü vb. duyguları öğrenmeye başladıkça yaşama bakış açıları düzene girmektedir. Duygusal gelişiminde ilerleme yaşayan ve duygularla tanışan bir çocuk bu sayede deneyim kazanmaya başlamış olur. Olaylara, kişilere vermiş olduğu tepkiler onun kişilik özelliklerinin de göstergesi olmaktadır.

Sağlıklı bir duygusal gelişimin olabilmesi sağlıklı ve dengeli iletişimin kurulabileceği ortamlarda mümkün olmaktadır. Böyle bir ortamda çocuk, kendisi için

gerekli olan sevgi, sevecenlik, güven gibi olumlu duyguları bulur. Doğru duygu durumları ile tanışır (Yavuzer, 1996: 107). Ancak yaşamda sadece olumlu duygular yer almamaktadır. Çocuğun olumsuz duygularla tanışabilmesi, zıt duyguları bir arada görebilmesi içinse sözlü anlatı türleri zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Çocuk, kötü üvey anne ve üvey kardeş ile kıskançlık; öz kardeşlerin yapmış olduğu kötülük sonucu intikam, öfke, hayal kırıklığı vb. duygularla masallar sayesinde tanışır. Zıt duygular arasında mukayese yapma imkânı bulur. Çocuk kendi yaşamı içinde henüz bu duygular ile tanışmamış olsa dahi okuduğu/dinlediği bir masalda kahramana karşı empati ve sempati kurabilir.

Masal türü çocuğa anlatılmak ve öğretilmek istenilen her şeyi dolaylı yoldan ifade etme şansı sunar. Masalların en önemli faydalarından biri çocukların ruhsal ihtiyaçlarını da karşılamasıdır. Örneğin insan için bilgi edinmek, başarmak bir ihtiyaçtır. Bunun gibi insanın sevmek, sevilmek, güven duymak, bir gruba ait olmak gibi duygusal ihtiyaçları da olur. Pek çok ruhsal durumu, yaşayarak tecrübe etmeden önce okudukları ya da dinlediklerini bir masalla deneyimleme imkânı elde eder. Masallar sayesinde bunları deneyimleyebilen bir çocuk böylece gerçek yaşama hazırlanmış olur (Uskan, 2022). Çocuğun biliş seviyesine uygun olduğu sürece masal dünyası çocuğun hem sosyal hem de duygusal gelişimini olumlu yönde destekleyecektir.

3.2.1.5. Masalların Kişilik Gelişimi Alanına Etkisi

Kişilik gelişimi teoride insan yaşamının tümüne yayılmıştır. Ancak kişiliğin oluşumu ve yapılanmasının temellerinin çocukluk döneminde atıldığı düşüncesinden yola çıkıldığında çocukluk dönemi kişilik gelişimi açısından kritik bir dönemdir. Çocuk, insanlığın temelini oluşturup devamlılığını sağlayan yegâne unsur, insanlığın ve toplumların geleceğidir.

Gelişim psikolojisinde kişilik kavramının net bir tanımını vermek zordur. Ancak bir çocuğu ya da yetişkini diğerlerinden ayıran ve diğer insanlarla ilişkilerinde gözlemlenen görece kalıcı tepki, etkileşim ve örüntü şeklinde tanımlanmaktadır (Bee ve Boyd, 2009: 490).

Kişilik gelişimi, kuramcılar tarafından gelişim psikolojisi içinde değişik şekillerde açıklanmaktadır. Robert Plomin ve bazı araştırmacılar kişiliğin belirlenmesinde kalıtımın önemli rolü olduğunu savunarak kişiliği genetik ve biyolojik temellere dayandırmışlardır. Öğrenme kuramcılardan Albert Bandura ve kuramın diğer temsilcileri, çocukların kişilik örüntülerindeki farklılıkların birincil sebebini çevredeki pekiştirme örüntüleri ile ele alırlar. Hormonlar ve diğer biyolojik faktörlerin yanında mizaç gibi kalıtsal yatkınlıklar da kişinin davranışları üzerinde etkilidir. Bunun dışında kişilik gelişiminde özellikle öne çıkan iki kuramdan biri Sigmund Freud'un psikanaliz ve Erik Erikson'un psikososyal gelişim kuramlarıdır. Psikanaliz kuramcıları kişilik farklılıklarının oluşmasında her çocuğun doğuştan gelen karakteristik özelliklerini önemli bulur. Aynı zamanda çocuğun çevresi ile etkileşiminin de önemli rolü vardır. Kişilik gelişimi için insan yaşamının tüm dönemleri önemlidir ancak bebeklik ve erken dönem çocukluk evreleri daha kritik etkiye sahiptir. Freud, kuramını psikoseksüel evrelere⁹ bağlı olarak açıklamaktadır. Erik Erikson'un psikososyal kuramı ise sosyal ortamın ve bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinin önem kazandığı bir kuramdır. Genellikle gelişim psikolojisinde kuramlar genellikle birlikte son bulur ve bu yetişkinliğe geçişin adımı olarak kabul edilir. Fakat Erikson kuramında insan hayatının tümüne yayılan bir görüş ileri sürerek bunu psikososyal evreler¹⁰ ile açıklamıştır. Bu kurama göre çocuğun ilişki kurduğu diğer bireyler ve kültür önemlidir. Freud'un kuramında dönemler (evreler) sinir sisteminin olgunlaşması için birbirini izler. Bu dönemlerin her birinde çocuğun bedeninin, o dönem için duyarlı bölümünün fiziksel gereksinimlerinin giderilmesi önemlidir. Erikson da bunlara ek olarak toplumsal çevrenin isteklerindeki değişikliklerin altını çizer. Çünkü her dönemin merkezinde bir toplumsal çevre ve kriz bulunur. Bu krizler yaşanıp çocuk/kişi yerine getirmesi gereken görevleri tamamladığında birtakım özellikler kazanılır. (Bee ve Boyd, 2009: 490-531; Bacanlı, 2004: 84-100). Bu kuramlara yönelik zaman zaman bazı eleştiriler de yapılmıştır.

⁹ **Psikoseksüel Evreler:** Freud'un ileri sürdüğü kişiliğin gelişim evreleridir. Oral evre, Anal evre, Falik evre, Gizlilik evresi ve Genital evre.

¹⁰ **Psikososyal Evreler:** Erikson'a göre merkezinde güven, özerklik, girişim, çalışma ve başarıma, kimlik, yakınlık kurma, üretkenlik ve benlik bütünlüğü bulunan görevleri içeren kişilik gelişim evreleri. Kişilik Gelişimi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Helen Bee ve Denise Boyd, **Çocuk Gelişim Psikolojisi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009, s.487-695.; Hasan Bacanlı, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Basımevi, Ankara, 2004, s.83-99.

Çocuk henüz gelişimini tamamlamamış insan yavrusu olarak nitelenmektedir. Çocuk, insan olmayı, insanlığı, doğru şekilde davranmayı, sevgiyi, nefreti, doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü kısacası kendisi olabilmeyi içinde yaşadığı toplumdan öğrenir. Çocuğun kişilik gelişiminin gerçekleşmesi kendini tanıması ve kişiliğinin oluşması için deneyimlemeye ihtiyacı vardır. Öncelikle aile ile başlayan süreç okul yaşamının da bireyin hayatına girmesi ile akranları ve diğer bireyler olmak üzere genişleyerek devam eder.

“Çocuklar kahraman ve karakterlerin yaşadıkları olaylarla özdeşim kurarak dünyayı başkalarının açısından da görebilmeyi öğrenir” (Özkılıç Kabul, 2019).

Masalda iyi karakterle özdeşim kuran bir çocuk iyilik yapmanın, erdemli bir insan olup örnek davranışlar sergilemenin önemini fark eder.

Kişilik gelişimi kapsamında bebek ve çocukları inceleyen araştırmacılar kişilik kavramına kıyasla mizaç kavramı üzerinde durmuşlardır. Mizaç, genel anlamda kişiliğin duygusal temelini oluşturan, doğuştan gelen davranış eğilimleri olarak görülmektedir (Bee ve Boyd, 2009: 535).

“Masallar ve Çocuk Gelişimine Etkileri” adlı makalesinde Çocuk ve Ergen Psikiyatristi Küçükyazıcı, 4-5 yaşlarındaki bir çocuğun dinlediği ya da okumuş olduğu masalın gerçek değil hayal ürünü olduğunun artık farkında olduğunu ve masalın içindeki kahramanın cinsiyetine göre kahramana özdeşleşerek ilerideki kişiliğinin temelini attığını ifade eder (Küçükyazıcı, 2019). Çocuklar izledikleri, okudukları ya da dinledikleri bir kahraman ile özdeşim kurarak onun gibi davranmaya gerçek yaşamlarında onun gibi davranmaya çalışırlar. Bu noktada çocuk için seçilen masalda bulunan kahramanın iyi özellikler sergiliyor olması önemlidir. Aynı zamanda çocuğa kazandırılmak istenen bir davranış masal ile birlikte kahraman üzerinden çocuğa sezdirilerek çocuğun o davranışı örnek alması sağlanabilir.

3.2.1.6. Masalların Ahlak Gelişimi Alanına Etkisi

Ahlak gelişimi süreci çocuğun, kendi özünde sahip olduğu ahlaki doğruların, davranışların, tutumların çocuğun yaşamış olduğu toplumun tutumları ile karşılaştırılıp çocuğun kendine ait bir ahlak sistemi oluşturmasıdır.

Piaget'e göre ahlak gelişimi ve bilişsel gelişim birbiri ile ilişkilidir. Bunlar paralel bir ilerleme gösterirler. Ancak farklı bir düzende ortaya çıkarlar. Çocukların doğru ve yanlış yargıları ile kuralları yorumlama şekilleri yaşa bağlı olarak değişir. Somut işlemler dönemine kadar olan süreçte çocuklar ahlaki gerçekçidir. Çocuk için olayların ve durumların değerlendirilmesinde niyet değil somut sonuç önemlidir. Ancak ilkokul döneminden sonra ahlaki görecelik devreye girer. Çocuk yargıda bulunurken niyeti de değerlendirir. Dolayısıyla hata büyük bile olsa niyeti iyi olan daha az suçludur (Bacanlı, 2004: 73).

Kohlberg ise ahlak gelişimini, “gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek ötesi” olmak üzere üç düzeyde değerlendirir. Her düzey iki evreye ayrılır. Bu evreler arasında hiyerarşik bir ilerleme görülür. Gelenek öncesi düzeyde olaylar sonucuna göre değerlendirilir. Şayet bir davranış ödül almışsa iyi; ceza almışsa kötüdür. Benmerkezciliğin hâkim olduğu bir ahlak anlayışıdır. Geleneksel düzeyde topluma ayak uyduran, toplumun beklentilerine cevap veren bir ahlak anlayışı bulunur. İlk evrede toplumun onay verdiği davranış iyi kabul edilir. İkinci evrede ise toplum düzenini korumada kanunlara uyulması gerektiği düşünülür. Gelenek sonrası düzeyde ise kişi artık toplumsal kurallardan ziyade evrensel ahlak ilkelerini ön planda tutan ahlak anlayışını dikkate alır (Bacanlı, 2004: 74-75).

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanın ihtiyacı olan duygular onu toplum içinde diğer bireylerle birlikte yaşamaya yöneltir. Toplumsal yaşam ise birlikte huzur içinde yaşamayı gerektirir. Toplumsal kurallarla kontrol altında tutulan bu düzen bireylere belirli bir ölçüde özgür olma alanı da oluşturur. Bireyler, toplumu oluşturan diğer üyelerin haklarına saygılı olmayı öğrenir. Bu düzeni oluşturan kuralların çocuğa öğretilmesi, çocuk tarafından benimsenmesi ise bir süreçtir. Çocuğun yaşına, fiziksel ve sosyal gelişimine de bağlı olarak çocuk tarafından öğrenilir. Ahlaki bilinç,

çevreden bağımsız öğrenilmez. Örneğin bir çocuk toplumsal kural kavramıyla oynadığı oyunlarla tanışır. Sırasını beklemeyi, diğerinin hakkına saygı duymayı oyun oynarken içselleştirir. İnsan olarak sahip olması gereken erdemli davranışlarla ise masal ve masal kahramanları sayesinde tanışır. Toplumsal kurallara uymamanın doğuracağı sonuçlarını ya da ahlak kurallarına ters düşen bir hareketin sebep olacaklarını görür.

Masallar genel olarak dürüstlüğün önemi, sabırlı olmak, iyi insan olmak, yardımsever olmak, fiziksel güçten ziyade akıl gücünün önemi, ailenin, arkadaşlığın önemi vb. gibi evrensel nitelik taşıyan değerleri yüceltir. Bunun yanında içinden çıktıkları toplumun değer yargılarını ve tutumlarını da yansıtır. Dolayısıyla çocuklar için seçilen masalların öncelikli olarak kendi masallarımızdan olması gelişmekte ve yetişmekte olan çocuklar için faydalı olur. Böylece çocuklar millî değerlerini öğrenerek ve bunların farkında olarak büyürler. Ahlaki davranışta olumlu özelliklere sahip olmanın önemi çocuğa kazandırılmaya çalışılırken tercih edilen yol önemlidir. Soyut etik kavramlardan ziyade somut, inceliklere sahip dolaylı bir anlatım seçmek daha anlaşılır ve kalıcı sonuçlar oluşturacaktır (Bettelheim, 2020: 15).

Çocuğa öğretilmek, geliştirilmek istenen bir davranışı çocuğa sadece öğüt vererek gerçekleştirmeye çalışmak yerine masal yardımıyla yapmak mümkündür. Masallar içinde yaşadığı toplumun geleneklerini barındırırlar. O toplumun ahlak kurallarını ve o toplum için doğru davranış kalıplarını taşırlar. Bu sayede çocuk sadece kuru telkinler ile değil de masal içinde sezdirilmeden, verilmek istenen mesajı alabilecektir.

Masal kahramanlarının yaşamış olduğu olaylar sayesinde arkadaşlık, yardımlaşma, paylaşma, sorumluluk sahibi olma gibi birçok toplumsal değerler vurgulanır. Çocuk dinlediği masallar sayesinde bu değerlerin önemini fark eder. Sevdiği bir masal kahramanını kendisiyle özdeşleştiren çocuk ona benzeme isteği ile benzer davranış şekillerini kendi yaşantısına aktarır. Bu sayede çocuk içinde yaşadığı toplumun kültürü ile bağdaşan, insan ilişkilerinde kendisine eşlik eden bir ahlak anlayışı geliştirebilir.

3.3. ÇOCUK VE EĞİTİM

Eğitim; antropolojik, psikolojik, sosyolojik, tarihi, siyasi, ekonomik, sanatsal, vb. birçok alanda yeri olan geniş ve günlük hayatta sıkça kullandığımız bir kavramdır. Eğitim kavramını açıklayan birçok tanım mevcuttur. Hatta yapılan tanımlar çağdan çağa değişen anlayışlara göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla birçok bilim alanının da içine giren çok boyutlu bir kavramı, kesin sınırları olan tek bir tanım içine sıkıştırmak da doğru bir yaklaşım değildir.

“Eğitim en genel anlamıyla insanları belli amaçlarına göre yetiştirme sürecidir. Bu süreçten geçen insanın kişiliği farklılaşır. Bu farklılaşma eğitim sürecinde kazanılan ilgi, beceri, tutum ve değerler yoluyla gerçekleşir.” (Fidan, 2012: 4).

Sosyoloji bilimi eğitimi, bireyin içinde yaşadığı topluma uyum sağlayarak, o toplumun kültürünü ve değerlerini kazanıp özümsemesi olarak tanımlamaktadırlar. Psikoloji bilimi için ise eğitim, bireyin içinde var olan yeteneklerinin, ilgilerinin tam manasıyla geliştirebileceği fırsatların ona sağlanmasıdır (Yılar, 2006: 60).

Platon (Eflatun), eğitimi, “bedene ve ruha yetenekli olduğu yetkinliği vermektir” (Aytaç, 1998: 40), Rousseau ise doğaya göre insan yetiştirme süreci şeklinde tanımlamıştır (Rousseau, 2003: 25).

Yusuf Has Hacib’e göre eğitim çok önemli ve etkili bir araçtır. Eğitim amacı ise toplumun ihtiyaç duyduğu ideal insanı yetiştirebilmektir (Kaya, 2017: 7-8).

Ziya Gökalp, eğitim sözcüğünü geniş anlamda toplumdaki öğretim faaliyetlerini de içine alan bir etkinliktir şeklinde ifade eder. İkinci kullanımına göre ise daha dar anlamda sadece toplumdaki kültürel aktarım süreçlerini kast eder (Şahin, 2011: 387).

“Terbiye, bir cemiyette, yetişmiş neslin henüz yetişmeye başlayan nesle fikirlerini vermesi demektir.” (Gökalp, 1918: 502). “Bir kavmin vicdanında yaşayan kıymet hükümleri

(jugements de valeur) nin toplamına, o kavmin kültürü denir. Terbiye, bu kültürü o kavmin fertlerinde ruhî melekeler haline getirmektir.” (Gökalp, 1992: 27).

Türk Dil Kurumu **Türkçe Sözlük**’te ise eğitimin tanımı şu şekildedir: “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye.” (Türkçe Sözlük, 2019: 761).

Bireyin içinde yaşamış olduğu toplum içerisinde kendi yetenek, tutum ve olumlu özellik gösteren davranışların şekillendiği, geliştirildiği süreçlerin toplamı eğitimidir (Tezcan, 1981: 7).

Eğitim, bireylerde istendik değişiklikler meydana getirerek bireylerin yaşamına olumlu yönde katkı sağlamayı hedefler. Bu yönde bir plan ve belirlenen hedefler doğrultusunda insan yetiştirme aynı zamanda da yetiştirdiği bireyin ruh ve beden sağlığını koruyarak geliştirilme amacıyla yapılan çalışmalardır (Sezgin, 1991: 5).

“Kişinin zihnî, bedenî, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının, istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür.” (Akyüz, 2014: 2).

Eğitim, bireyde bilişsel, duyuşsal ve devinişsel kazanımları içsel ya da dışsal bir yaşantı sonucu istendik yönde ve kalıcı şekilde bireyi hayata hazırlama gayesiyle kazandırma, geliştirme ya da değiştirme sürecidir (Uşun ve Alıcı, 2006: 17).

“Bireyin davranışında yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen yönde (istenilen yönde) değişimler meydana getirme sürecidir.” (Büyükkaragöz vd., 1998: 26).

Atatürk, “Eğitimidir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir topluluk hâlinde yaşatır; ya da esaret ve sefaletle terk eder.” diyerek eğitimin önemini vurgulamıştır.

Yapılan tanımlardaki çeşitlilik eğitimcilerin farklı eğitim felsefelerinden kaynaklanmaktadır. Tanımlar birbirlerinden farklı olmalarına rağmen ortak özelliklere sahiptirler. Eğitimin en yaygın ve herkes tarafından vurgulan özelliği bir yaşantı sonucunda meydana geliyor olmasıdır. Eğitim bireye istendik bir davranışı kazandırmayı amaçlar. Bu, bireyde mevcut olan bir davranışın geliştirilmesi ya da değiştirilmesi şeklinde de olabilmektedir. Belirgin şekilde göze çarpan diğer bir özelliği ise eğitimde önceden belirlenmiş bir amaç vardır. Aynı zamanda eğitim bir süreçtir. Eğitim formal ve informal olmak üzere ikiye ayrılır. Formal eğitim bir plan, program, düzen dâhilinde gerçekleşir. Yeri, süresi, yöntemi bellidir ve öğretici vardır. İnfomal eğitimde ise formal eğitimin tam tersine yer ve süreç belirsizdir. Yaşam sürecinde kendiliğinden oluşur ve bir planı yoktur. Çocuğun eğitiminde aile, okul ve toplum etkilidir.

İnsan eğitimle doğmaz ancak eğitimle öğrenip yaşar. Dolayısıyla insanın doğumundan ölümüne kadar eğitim devam eder. İnsan yaşamı boyunca yeni şeyler öğrenmeye, gelişmeye ve değişmeye açıktır. Eğitim insan hayatının kayda değer bir kısmını biçimlendirmektedir. “Eğitim, ailede, işyerinde, asker ocağında, camide ve inşaların oluşturdukları çeşitli gruplar içinde de yer alır.” (Fidan, 2012: 4). Eğitim süreciyle amaçlanan bireylere yeni davranışlar kazandırmaktır. Okullar da bu sürecin en önemli kısmını oluşturur. Ancak eğitim sadece okulla sınırlı değil her zaman hayatın içindedir. Aynı zamanda eğitim kültür aktarımı içinde çok önemlidir. “Bir toplumun, bireylerini kendi beklentilerine uyacak şekilde etkilemesi ve değiştirtmesine kültürleme denilmektedir. Aslında kültürlemenin amaçlı olarak yapılan kısmına eğitim denilmektedir. Bu yüzden eğitim bilinçli bir “kültürleme süreci” olarak da tanımlanabilir.” (Yılar, 2006: 62).

3.3.1. Masalın Çocuk Eğitiminde Yeri

Masallar, genellikle çocukları oyalama ve eğlendirme aracı olarak görülmüştür. Bu sebeple masalın eğitimsel işlevi çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Çağdaş eğitim sistemleri hayatı bir bütün olarak algılamayı ve bireyi (çocuğu) merkeze alarak ilerlemeyi hedeflenmektedir. Bu sayede bireyin ilgi ve beklentilerini

temel alarak yapılanmaktadır. Klasik eğitim anlayışlarının aksine çağdaş eğitim anlayışları, çocukları bütün olarak değerlendirme eğiliminden vazgeçmiştir. Her çocuk ayrı ayrı değerlendirilerek çocuğun duygu durumu, psikolojisi, zekâ seviyesi, ilgi alanları göz önünde bulundurulmaktadır. Böyle bir sistem içinde masallar da çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilen, çocukta ilgi uyandıran iyi bir eğitim aracı olmaktadır. Sözlü gelenekten doğup gelmesi yazıya aktarılması gibi aşamalara sahip oluşu dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerisine kadar birçok alanda çocuğa katkı sağlamaktadır.

“Masalların bir eğlence vasıtası gibi görünmesine karşılık eğitici tarafı daima ihmal edilmiştir. Bugüne kadar sadece bazılarının, çocukların eğitimi için kullanılmalarına karşılık, hemen hemen pek çoğu kültür malzemesi olarak yetişkinler arasında anlatılagelmiştir.” (Sakaoğlu, 1999: 159).

Bir milletin kendi varlığını devam ettirebilmesi, koruyabilmesi için şüphesiz ki genç nesillere ihtiyacı vardır. Bu bakımdan çocukların aldıkları, alacakları eğitim; kazanacakları millî kültür bilinci kıymetlidir. Masallar da bu yolda çocuklara eşlik edecek değerli bir kaynaktır.

Masalı diğer türlerden ayıran en belirgin özellik inandırma gayesinin olmamasıdır. Masalın içinde yer alan olağanüstülük de masalın temel özelliklerindendir. Masallar, içinde bulundukları toplumun değerlerini birçok açıdan insan dünyasını yansıtmaktadırlar.

“Asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini, yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine has bir atmosferde ve üslûpla, kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatan masallar, sözlü anlatım türlerinin en ilgi çekici olanıdır.” (Günay, 1992: 321).

Çocuklar içinse, masalın bu kendine has atmosferi, dili ve üslubu hayli dikkat çekici olmaktadır.

“Masallar, ürünü oldukları toplumların sosyo-kültürel aynalarıdır. Onlarda bir toplumun tüm geleneklerini, göreneklerini, ekonomik yapısını, üretim-tüketim ilişkilerini, etik değer yargılarını bulabiliriz, ama masallar bunları doğrudan değil de çoğu zaman bazı sembollerle anlatırlar. Önemli olan, gerçek yaşamla masal olayları arasındaki koşutluğu kurabilmek ve onların üstündeki giz perdesini kaldırabilmektir. O perdenin altında ileti yüklü, büyü, olağanüstü, olağanüstü olduğu kadar da gerçek bir dünyanın durduğunu görürüz.” (Yavuz, 2009: 502).

Bütün folklor ürünlerinde olduğu gibi masal da insanın yaşadığı hayatın içinde doğmuş ve yaşatılmıştır. Dolayısıyla bireyin içinde doğup büyüdüğü, hayata hazırlandığı toplumu en iyi yansıtan folklor ürünüdür. Ayrıca masallar ait olduğu milletin dili, kültürü içinde beslenerek o millete özgü bir hale gelmiştir.

Çocuk, henüz okuma yazmayı, hatta konuşmayı bile öğrenmeden annesi tarafından kendisine anlatılan masalla tanışır. Bu açıdan bakıldığında henüz dünya ile yeni tanışan bir çocuk hatta bebek için seçilen ve anlatılan masallar büyük önem taşımaktadır. Çünkü masalın verdiği mesaj, kullanılan dil birçok gelişim alanı üzerinde olumlu ya da olumsuz etki bırakacaktır.

Bu anlamda masal dinlemenin ya da okumanın çocuklar üzerindeki etkileri açısından iki farklı görüş mevcuttur. Hayal ürünü konu ve olaylarla çevrili masalların çocuklara verilmesini doğru bulmayan eğitimciler, düşünürler ve edebiyatçılar vardır. Bu görüşe göre masallar çocukları gerçeklik dünyasından uzaklaştırıp yanlış inançlara doğru sürüklemektedir. Çocukların doğru ve mantıklı düşünebilme kabiliyetini geliştirmesine engel olacağı düşünülmüştür. Bu anlayış çok yaygın olamamakla birlikte günümüzde de devam etmektedir.

Geçmişte de bu düşüncenin en önemli temsilcileri olarak Fransa’da N. Boileau (1639-1711) ve J.J. Rousseau (1712-1778) karşımıza çıkar. Bu konuda Rousseau çok katı bir tavır sergilemiş ve hatta Emile’in (Rousseau’nun insan eğitimi ve kültürel gelişimini anlattığı romanda yer alan hayali olarak yarattığı karakter) masal okumasını ve hatta La Fontaine’in fabllarını okumasını yasaklarken Robenson okumasına izin vermiştir. Masala karşı olan bu sert tutum bir süre etkisini

sürdürmüştür. Çocuklar için daha çok fen ve bilim konularını işleyen, ahlaki davranışlara eğilen masallar ortaya çıkmıştır (Oğuzkan, 1979: 31).

Aksi görüşe sahip eğitimci ve yazarlar da çocuklara masal anlatılması, okunması ve okutturulması fikrini savunmaktadırlar. Anatole France (1844-1924) “İnsanı hayvandan ayıran tebessümden ziyade hayaldir. İnsanın hayvana üstünlüğünü sağlayan da hayaldir” diyerek çocukların yalnızca öğretici niteliğe sahip kitaplar okumasına karşı çıkmıştır. George Duhamel (1184-1966) ve André Maurois (1885-1969) da çocukların olağanüstü olayları anlatan masallara ihtiyacı olduğunu, yaşları itibarıyla küçük çocukların adeta masal çağı içinde bulunduklarını ve onlara masal verilmesi dahi çocukların bunu yaratacaklarını söylemiştir (Oğuzkan, 1979: 31).

André Maurois’e göre modern dünyaya hâkim olan ilim ve fenne karşılık çocukların asıl dünyası, sihirbazların, perilerin, cadıların çocuğun etrafında yaşadığı masalların büyülü atmosferidir. Masallar çocuğun daima büyük zevkle ilgilendiği türdür ve hiçbir zaman modası geçmez. İsteklerimizi daha kolay yaptırabilmek için kullandığımız “lütfen” kelimesi bile “açıl sofram açıl” formülünden farklı değildir (Oğuzkan, 1979: 31).

Çocukların hayal kurmaları asla engellenemez. Hayal dünyası geniş olan çocukların bu sayede gerçek dünyalarını da zenginleştirme konusunda başarılı oldukları söylenebilir. Tabi ki öncelikle aile içinde ve okulda çocuğun eğitiminden sorumlu olan kişilerce çocuk doğru şekilde yönlendirilmelidir.

Rousseau’nun hayali yönü ağır basan masallar hakkındaki düşündüklerini destekler nitelikte bir görüşe sahip olan Kemal Demiray bu konuda şunları dile getirir:

“Geçmişten beri hayali konuların çocuklara verilmesine itiraz edenler çıkmıştır. Bu kişiler hayal gücünün oluşturdukları konuları çocuklara vermenin onları hayattan ve tecrübeden uzaklaştıracağını, yalan ve kötülük kaynağı olan hayal gücünün gelişeceğini ileri sürmektedirler. Bu fikri savunmuş olanların başında Rousseau bulunmaktadır. Rousseau çocuklara La Fontaine masallarının okutulmasını gereksiz bulur; bu masallardaki fikirlerin çocuk mantığı karşısında gülünç duruma düşeceğini iddia eder.” (Demiray, 1973: 23).

Çocuklar masalın içinde yer alan olağanüstü olaylar ve olağanüstülük içeren kahramanların gerçekte var olmadığını bilirler. Ancak çocuk içinde bulunduğu yaş ve kurduğu hayal dünyasının etkisiyle bunları duyarak büyüme ihtiyacı hisseder. Masalların sunduğu hayal dünyasından ziyade çocuğun çevresinde ona yanlış rol model sergileyen yetişkinlerin tehlike oluşturabileceğini dile getiren görüş bugün daha çok kabul görmektedir.

“Bir çocuk hiç bir zaman bir karga veya bir tilkinin hakikaten konuşacağına inanmaz. Fakat böyle fevkaladeliklere ihtiyacı vardır. Nitekim kendi bebeklerine birer şahsiyet irâ’e eden ve onlarla konuşan ve türlü sahneler tertip eden bir yavru, icat ettiği vakasına inanmış değildir. Yanlış kanaatler, batıl inançlar, hatalı fikirler çocuklarda muhitlerindeki yetişkin insanları takliden, onlardan sirayet hasıl olabilir ki, asıl bunlardan ihtiraz etmek lazım gelir. Yoksa gıdayı hayal olan eserlerden değil.” (Gövsâ, 2012: 68).

Sabri Esat Siyavuşgil, çocuk ruhu ve kültürü için masalın çok önemli olduğunu düşünür. Gerçek dünyayı zenginleştirerek düş dünyasını gerçekliğin denetimine tabi tutan algıyı masallara borçlu olduğumuzu söyler. Bu sayede çocuk, olağanüstüye olan eğilimi, güce, üstünlüğe karşı olan özlemi bu dünya içinde tatmin edebilir. Bu nedenle masal muhtelif dersler açısından da faydalı bir türdür (Oğuzkan, 1979: 32; Sakaoğlu, 2002b: 12).

Necat Birinci, **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**’nde masalı, çocukluk çağının bitmeyen hikâyesi, çocuğun yaşadığı karmaşayı çözen, tılsımlı bir anahtar olarak tasvir eder. Rüya ile hayallerin yoğurduğu masal, çocuk için daha çok yaşanacak olaylar yumağıdır. Akla ve mantığa ters düşmeyen, her şeyin matematik gibi kesin gerçekçi olması anlayışını yansıtan olağanüstülükleri budanmış, hayallerden arındırılmış masalları çocukların okumaları isteniyor (Birinci, 1985: 285), diyerek masalın ve masalın yansıttığı hayal dünyasının çocuk için gerekli olduğunu fikrini savunur.

Eflatun Cem Güney, masalların “gerçek üstü” olaylara dayanmasıyla beraber sadece hayal ve fantezi dünyasının ürünü olmadığını, içten içe yürüyen bir özünün “gerçek” bir yönünün olduğunu belirtir. Masalın çeşitli motifleri sosyal gerçeklik

içinde verdiğini, çoğu masalın da insan ruhuna yapılmış bir seyahat hissi uyandırdığını söyler. Masalın içinde her davranış türünden insan bulunmaktadır. İyi yürekli, ince düşünceli kahramanlar yanında kötü yürekli, kurnazlar da bulunur. Zaten masalın asıl eğitim değeri bu noktada meydana çıkmaktadır (Güney, 1971b: 90-92). Masallar sayesinde çocuklar insan davranışlarını görmektedirler. Çocuğun ruhu masalla beslenmeli onun iyi bir insan olması için iyi örnekler sunulmalıdır. Dünya üzerinde farklı kültürlerdeki ortak eğilim de masallardan bu amaçla yararlanma yönündedir.

Pertev Naili Boratav’a göre çocuk ana dilinin ince ince işlenmiş güzellikleriyle sözlü kültür ürünleri vasıtasıyla tanışır. Ninni, tekerleme, türkü ve daha da geniş ölçüde masal dilin tüm zenginliklerini, kıvraklığını, güzelliklerini çocuğa sunar. Çocuğu kendi dilini güzel konuşanlara yaklaştırır (Boratav, 2009: 17).

Şirin, ise masallar insanlığın çocukluğudur der ve masalları çocukluk cennetinin hayal ülkelerine benzetir. Çocuk gerçek ve hayalin birleştiği noktadadır. Masalların yüzünün her zaman geleceğe dönük olduğuna ve çocukların hayallerinin masal ile beslenip gelişeceğini söyler (Şirin, 2000: 113-129).

Erol Yıldır “**Masallar ve Çizgiroman**” adlı makalesinde masalların çocuk eğitimindeki önemini anlamak istemeyen insanlara şiddetle karşı çıkar: “Masalların zararlı olduğu iddiaları bana daima çok budalaca geldi. Masallar kadar insanı hayata hazırlayan, duygularını besleyen bir başka tür yoktur. Bu bereketli kaynak, geleceğin insanını şekillendirir. Bundan dolayıdır ki dünyada hâkim olmak isteyen ideolojiler de bütün sanat kollarını olduğu gibi edebiyatı da kendi maksatları için vasıta olarak kullanırlar. Çocuk edebiyatının da bundan uzak tutulması elbette beklenilmez. Çocuk için, içinde yaşanan hayat zaten fantastiktir. O masalların bin bir renkli dünyası ile ya kendi hayatı arasında bir benzerlik kurar veya bir özlem diyarı olarak onu idealleştirir. Her ikisi de yararlıdır.” (akt. Kantarcıoğlu, 1991: 39).

Çocuk edebiyatının en sevilen türlerinden olan masal vasıtasıyla eğitimin nasıl olduğu ya da olacağı eğitimcileri bu konu üzerinde düşündürmüştür. Halk kültürü ve masalları işleyerek çocuğun hem ahlak hem de sosyal bakımdan eğitimini

sağlayacak eserler çıkarmak mümkündür. Çocuk, ileride sahip olacağı pek çok değeri masallar vasıtasıyla öğrenir. Bunlardan kahramanlık, dürüstlük gibi değerler ile aklını kullanma gibi becerilerin yanı sıra çocuk ilerde kendisini bekleyen tehlikelere karşı da masallar aracılığıyla uyarılmış olur. Mesela masaldaki dev, aslında gerçek hayatta çocuğu bekleyen bin bir tehlikenin sembolüdür. Ama nasıl ki masal kahramanı, devin zayıf yanlarını bulup onunla mücadele ederse, masalı dinleyen çocuk da karşısına, kılık değiştirmiş gerçek bir tehlike olarak çıkan devle korkmadan mücadele edebilecektir (Kantarcıoğlu, 1991: 36).

“Edebiyat tarihimiz içinde günümüze kadar yazılı olarak gelen masallar daha sonra halk edebiyatı ve halk bilim çalışması yapan uzmanların yörelerden derledikleri masalların, çocukların pedagojik düzeylerine göre sınıflandırılması, düzey farklılıkları ve gelişmelerine zararlı bölümlerin çıkarılarak çocukların ruh dünyasına uygun hale getirilmesi gerekmektedir.” (Yalçın ve Aytaş, 2002: 47).

Sosyal şartların da etkisiyle eskisi gibi ocaktan yetişen masalcılar ve tandır başında masal dinleme geleneği kalmamıştır. Ancak zamanın getirmiş olduğu şartlara uyum sağlayarak teknolojiden de faydalanarak bu gelenek devam ettirilmelidir (Güney, 1971b: 92-95). Örneğin Boratav’ın “bizim insanlarımız” olarak adlandırdığı “padişah, vezir, şehzade, bey, ağa...” (Boratav, 1987: 113) gibi kelimelerin artık günümüzde kullanılmadığı düşüncesi ile bunların bugüne güncellenmesi yapılarak masalın gerçeklerden kopuk olmadığı çocuğa gösterilebilir. Yani kısa deyişle bilinen motiflerden hareketle çocuğun dünyasındaki sorunlara dokunabilmek, onlara fayda sağlayabilmek amaçlanmaktadır.

Hayata yeni adım atmış çocuğun en iyi arkadaşı, yol göstericisi masallardır. İnsanları tanımasına, içinde yaşadığı toplumun kültürünü öğrenip ona ayak uydurmasına yardım eder. Ana dilini ve onu doğru kullanmayı öğretir. Evrensel değerler ile tanışmasını sağlar. Hayal gücünü kullanmayı, içinde gizli bulunan gücü keşfetmesine imkân tanır. Bu nedenle sözlü gelenek içindeki şekline uygun olarak çocuk eğitimine fayda sağlayabilecek masallar okul kitapları içine alınmalıdır. Çocuklar kendi milletinin bilinci ile yetişmelidirler. İlk ve ortaokul Türkçe ders kitaplarında masal türüne ilişkin çocuğun ilgisini çekecek örnekleri yer almalıdır. Bir

öğretmen rehberliğinde masalla haşır neşir olan çocuk daha etkin bir öğrenme ve düşünme sürecine dâhil olacaktır.

“Yetişmekte olan çocuklarımıza eğitim değeri olan masallardan nasiplerini bol bol almaları için millî kültürümüzü tanıtacak, millî ahlâk ve terbiye kurallarımıza, geleneklerimize aykırı olmayan masalların en güzelleri seçilmeli, bunlar eğitimcilerin süzgecinden geçirilmeli, usta masalcıların ağız tatlarıyla işlenmeli ve yazılı edebiyatımıza mal edilmelidir” (Kantarcioglu, 1991: 51).

Geçmişte ve günümüzde her çocuk masalın olağanüstü dünyasını, hayal gücünü besleyen unsurlarını dinleyerek büyümüştür. Hayal ürünü olan kısımlar süreç içinde yerini gerçekliğin dünyasına bırakarak yer değiştirmiştir. Masalı çocuğun tertemiz dünyası içine dâhil ederken çok dikkatli olunmalıdır. Her şey de olduğu gibi abartı ve aşırılıklardan uzak durulmalı kişilik gelişimine katkı sağlayacak erdemleri, millî bilinç kazandıracak unsurları, evrensel değerleri barındıran masalların seçilmesine özen gösterilmelidir

Günümüzde teknoloji ve bilgi akışının bu denli hızlı ve kolay ulaşılabilir olması çocukları da etkilemektedir. Çocuklar teknolojinin sınırsız ve renkli dünyası ile çok erken tanışmaktadır. Henüz kendi kontrol mekanizmasını oluşturamamış çocukların anne baba denetimi olmaksızın bu teknoloji dünyasına dâhil olmasının etkileri çok fazladır. Bu durum çocuklara ve çocuk gelişimine zaman zaman olumsuz tesir etmektedir. Bilişsel ilerlemeden, sosyal ilişkilere, ahlak anlayışına kadar çoğu gelişim dönemi etkilenecektir. Çocuk görme ve işitme duyularına hitap eden somuta yönelik uyaranların fazlaca bulunduğu televizyon, bilgisayar, video gibi araçlardan ziyade çocuğun duygu, düşünce ve hayal dünyasını geliştiren masallara yer vermek önemlidir. Çocuk, başka birinin kurgulamış olduğu renkli dünyayı pasif olarak takip etmek yerine masalarla kendi hayalini kurmalıdır. Zihninde oluşan imajlar kendisine ait olmalıdır.

3.3.1.1. Masalarda Çocuklar İçin Bulunması Gereken Özellikler

Çocuklar için oluşturulan türlerde çocuğun ilgisini uyanık tutan, ihtiyaçlarına cevap veren, eğlendirirken öğreten, gelişim alanlarına katkı sağlayan özellikte

metinler oluşturmak gerekmektedir. Yazılı ya da sözlü metinlerin konu seçimi çocuğa uygunluk açısından önemlidir. Çocuğun hayal dünyasına engel koymayan, onu sınırlamayan, yorum yapmasına izin veren, zihinsel süreçlerini konuların seçilmesine dikkat edilmelidir. Çocuk dinlediği ya da okuduğu metinle edebi zevkini geliştirebilmeli, yaşadığı hayata dair yeni tecrübeler edinebilmelidir.

Tezel, “Küçük çocukların ilgisini, dikkatini yalnız masallar çektiği için folklor malzemesi olarak derlenen masallardan, açık bir anlatım, basit ve kısa cümlelerle, yazılmış eğitici ve ‘kıssalı’ hikâyeler yazmak, kötü unsurları atıp, çocuk hayalini işletecek iyi unsurlarla güzel masallar hazırlamak çocuk için edebiyatına hizmet olur.” demektedir (Tezel, 1968: XIII).

Masal türü sadece çocuklar için oluşturulmuş bir tür olmamasına rağmen çocuğun hayal evrenine, çocuksu zevkine en yakın türdür. Aynı zamanda masal çocuğun tanıştığı ilk sözlü kültür ürünlerinden biridir. Bundan dolayı masalın konusu, kahramanları, dili, anlatım şekli çocuğun zihninde oluşturacağı etkiler sebebiyle önemlidir.

Dev masaları, peri hikâyeleri, türlü gariplikler, harika olaylara imza atan şehzade ve padişahlar, hayvanlardan oluşan kahramanlar çocukların ilgisini çeken konu ve kahramanlardır. Esasında çocuklar güçsüz olmaktan, çocukluğun verdiği fiziksel yetersizlikten hoşnut değildirler. Kendisini yerine koyacağı, kıyas edeceği kahramanların eserlerini dinlemek, kudretlerine şahit olmak onu mutlu etmektedir (Gövsa, 2012: 68).

Çocukların içinde bulundukları yaş dönemlerine göre bilişsel aktiviteleri açısından masalların sahip oldukları özellikler değişik işlevler taşımaktadır. Okul öncesi dönemdeki çocuklar açısından düşünüldüğünde masal seçimi yapılırken öncelikle çocuğun yaşı, bilişsel seviyesi, yaşadığı yere (köy, şehir vb.) göre bir tercih söz konusu olmalıdır. Bu yaş dönemindeki bir çocuk için masalın içinde kendini ya da kendinden bir şeyleri bulabilmesi önemlidir. Çocuğun masala odaklanıp anlaması açısından ise kısa ve basit masallar seçilmelidir. Masal dil gelişimi açısından olabildiğince yalın, anlaşılır kısa cümlelerden oluşmalıdır ki çocuğun dinlemesini kolaylaştırmalıdır. Henüz anlamını bilmediği deyim ve söz kalıpları yer almamalı şayet varsa bunlar hakkında kısa açıklama yapılmalıdır. İçerik açısından çocuğun

dünyasına yabancı olay ve kişi yer almamalıdır. Korkutucu, kaygı verici unsurlardan uzak olmalıdır. Olumlu etkiler bırakacak unsurlar yer almalıdır. Özellikle okul öncesi dönemde oyun eşliğinde anlatılan masalların başarılı sonuçlar verdiği bilinmektedir. Güldürücü ve eğlendiren unsurların çocukların ilgisini çektiği göz önünde bulundurulmalıdır (Civaroğlu, 1997: 30-31).

Masalı oluşturan olaylar ise canlı ve hareketli bir yapıya sahip olmalıdır. Olay yapısı ustaca işlenmelidir. Masal, çocuğu olmayacak durumlara, çabasız başarıya değil gayret göstermeye yöneltmelidir (Oğuzkan, 1979: 32-33). Masal anlatan kişi çocuğa doğru açıklamalarda bulunmalı, yaşanan olağanüstü durumların gerçek yaşamda yer almayacağını ifade etmelidir.

Masallar yalnızca bir eğlence vasıtası olarak görülmemeli aksine çocuğun eğitimi üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Bir masal evvela çocuğu etkilemeli, onda estetik duygusunun temellerini atmalıdır. İyilik, yiğitlik duyguları aşılarken neşelendirmelidir. Aslını kaybetmiş, yanlış yönlendirmeler içeren, kahramanların fiziksel güçlerini kötüye kullandıkları masallardan kaçınılmalıdır. Böyle masalların olumlu sonuçlar doğurması beklenmemelidir. Bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veren değerlerine özen gösteren masallar seçilmelidir (Gökşen, 1972: 62-63).

Eğlenceli bir masal daima hainlikle beslenen, iyilerin kaybettiği, haklının zulüm çektiği bir masala göre daha tercih edilir olacaktır. Aynı zamanda bir şeyler öğrendiğini fark eden çocuk sahip olduğu tecrübeleri hayata geçirmek isteyecektir. Bu sebeple masal seçiminde konu, dil ve üslup, masalın sahip olduğu niteliklere dikkat edilmelidir. Çocuğun ilgisini canlı tutmak amacıyla eğlendirirken merak da uyandırmalıdır. Çocuğa sunulan sözlü ya da yazılı kültür ürünleri temiz ve doğru düşünceler içermelidir. Çocuğu mantık dünyasından tamamen koparacak, anlamdan uzaklaştıracak nitelikler taşımamalıdır. Zihinsel gelişimine katkı sağlarken duygularını, kaygılarını, tutkularını doğru algılayıp dış dünyaya yansıtmasına yardım etmelidir. İç huzurunu sağlamada çocuğa yol gösterirken çocuğun masumiyetini ve çocuksu ruhunu özünde barındırmalıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU TÜRK MASALLARININ ÇOCUK ALGISI

AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. MASALLARDA ÇOCUK ALGISI

İnsan, çocukluk dönemi boyunca çevresinde gördüğü, dinlediği ya da bizzat deneyimlediği her şeyden kendi hayatı için doğru bir deneyim kazanmaya çalışır. Keşfetmek, ders almak, yeni anlamlar çıkarabilmek içinse iyi bir rehber ve büyüme tecrübesine ihtiyaç duyar. Geliştikçe kendini daha iyi anlamayı öğrenir bu sayede kendisi dışında kalan bireyleri de anlar. Bu şekilde çocuğun çevresiyle kurduğu ilişkiler de tatmin edici ve anlamlı olur. Çocuğa sunulan yazılı ve sözlü kültür ürünlerinin çocuğun kişilik ve zihin gelişimini desteklemeyi amaçlayan, eğitim ve gelişim alanlarında fayda sağlayıcı işleve sahip örnekler olması gerekir.

Çocukluk dönemine eşlik eden ebeveynler, çocuğun bakımında yer alan diğer kişiler; bu süreçte çocuğun tecrübe etme şansı bulduğu her türlü olay ve kültürel miras ürünleri çocuğun yaşamına anlam kazandırma açısından önem taşımaktadır. Dahası çocuğun yaşadığı hangi deneyimin bir diğerinden daha tesirli olduğunun bir kıstası bulunmamaktadır. Dolayısıyla da bu durum çocukluk süreci için özenli olmayı gerekli kılmaktadır.

Masallar oluşturulurken çocuğun zihin ve kişilik gelişimine olumlu etkiler bırakması, içerik bakımından çocuğa görelilik taşıyan doyurucu bilgilerle donatılması gibi amaçlar gözetilmemiştir. Fakat çocuk masallar sayesinde insanın bireysel karmaşalarına, toplumun çıkmazlarına dair çözümlere şahit olabilir. Diğer yandan çocuk, bunlara tanıklık ederken masalda yer alan bir ifadenin ya da davranış örneğinin kendisinde bırakabileceği kötü etkinin farkında değildir. Çünkü çocuk zihni ona sunulan açık ya da örtülü anlamları bir yetişkin zihni gibi değerlendiremez.

Masallar, dil ve anlatım bakımından akıcı, olay örgüsüne sahip olmak gibi özellikleriyle çocukların dikkatini çekip ilgi alanlarına girmektedir. Olayların olağanüstülük ile aktarılması çocuğun hayal dünyasının renklenmesine katkı sağlar.

Çocuğun gerçek hayatta kendi başına keşfetmesinin mümkün olmadığı boyutlara yolculuk yapmasına imkân tanır. Tezat karakterlere sahip kahramanların masalda karşı karşıya gelmesi çocuğa madalyonun iki tarafını da aynı anda örnekler. Bu sayede hayatın aydınlık ve karanlık yüzü birlikte gösterilmiş olur. Ancak bu özellikler kapsamında çocuğun masalla buluşmasında yaş ve gelişim özelliklerine dikkat edilmelidir. Çocuğu hayatta daima iyilerin var olduğu ve sonuçta kazandığına dair iyimser bakış açısına inandırmak ya da kötüyü cezbedici bir yaklaşımla vermek gibi tek taraflı yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Masallar kimi zaman doğru olanı göstermek için yanlışın neticesinde meydana çıkan sonucu gösterirler. Mutlaka bu şekilde doğrunun önemi vurgulanmalıdır.

Masallara, halkbilim uzmanları farklı açıdan bakarken, eğitimbilimleri ya da dilbilim uzmanları daha değişik bir açıdan bakabilmektedir. Bu sebeple masalın çocuğa ne kattığı hatta çocuğun masaldan ne anladığı disiplin alanına göre değişmektedir. Çocuk, masal metinlerinden yaş ve gelişim özellikleri sınırlarında, dönemsel ilgi ve ihtiyaçları kapsamında farklı şekilde faydalanacaktır. Çocuğun hangi yaşta hangi masaldan daha çok kazanım sağlayacağını net bir cevabı bulunmamaktadır. Kimi zaman büyüme sancılarına eşlik eden bir masal başka bir zaman aynı çocuğun hayata dair kaygılarını dindiren sakin bir liman olabilmektedir.

Masal metinlerinde iyiler olduğu kadar kötülerde yer alır. Kahramanlar mutlu sona ulaşırken yanlış yoldan gitmeyi tercih edenlerin sonu mutsuz bitmektedir. Anadolu Türk masalları içerisinde de çocuk algısı bağlamında değerlendirildiğinde sakıncalı olabilecek örnekler, kahramanlar ve kahramanlara ait davranışlar yer almaktadır. Tüm bunların çocukta oluşturabileceği yanlış kazanım ve olumsuz durumları çalışmamız kapsamında incelemeye dâhil olan masal metinlerinden örneklerle incelemeye çalışacağız.

4.1.1. Çocuk Eğitiminde Ceza

İnsan, doğası gereği yaşamını toplumda diğer bireylerle birlikte geçirir. Toplumun tüm bireylerinin birbirleriyle sağlıklı ilişkiler içine girerek varlığını sürdürebilmesi ve huzur ortamının sağlanması ise insanların toplumsal kurallara

uyması ile mümkündür. Toplum içinde kötü ya da suç sayılan bir davranışın meydana gelmesi sonucu uygulanan yaptırımlar zamana ve koşullara göre değişiklik gösterebilir.

Genel bir tanımla ceza, bireylerin kanunlara ya da toplumsal kurallara uymamaları sonucu karşılaştıkları yaptırımlardır. Suç teşkil eden bir durum karşısında kişiye maddi bir bedel ödetilmesi, bazı hak ve özgürlüklerine kısıtlamalar getirilmesi ya da özgürlük hakkının tamamen elinden alınması şeklinde uygulanmaktadır.

Öğrenme psikolojisi kapsamında davranışçı yaklaşıma göre ceza, organizmanın istenmeyen davranışının gösterilme olasılığını azaltmak için uygulanır. Ortama hoş olmayan bir uyarıcının eklenmesi ya da organizmanın içinde bulunduğu durumdan hoş olan (aslında istenen) bir uyarıcının kaldırılmasıdır (Bacanlı, 2004: 171).

Fiziksel ceza çoğunlukla anne babalar tarafından çocuğa karşı uygulanır. Fiziksel cezayı uygulayan kişi çocuğun yanlış davranışını söndürmek ve bu sayede çocuğa doğru davranışı öğretmeyi amaçlar. Fiziksel cezanın uygulanma oranı ve şekli modern toplumlarda değişiklik göstermektedir. Modern toplumlarda ise görülme sıklığı giderek azalmaktadır (Dağlı, 2017: 11). Esasında bu azalma modernitenin etkisiyle birlikte çocuğa uygulanan şiddetin alenen yapılmaktan kaçınılan bir duruma gelmesiyle ilgilidir. Çünkü toplumlar fiziksel şiddetin utanılması, saklanması gerektiğini düşünmeye başlamışlardır. Dolayısıyla fiziksel şiddet azalmış gibi gözükmesine rağmen ya şekil değiştirmiş ya da gözden uzak uygulanmaktadır.

Çocuk, tabiatı gereği bilmediğini öğrenme, çevrede gördüklerini merak etme ve deneyimleme eğilimindedir. Çocuklar birçok şeyi deneme yanılma yöntemiyle öğrenirler. Tüm bunları yaparken fiziksel ve bilişsel yetkinlik düzeyi ölçüsünde hareket ederler. Özellikle çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemi içinde yapabildikleri ve yapamadıklarının değerlendirilmesi önemlidir. Örneğin henüz fiziksel gelişimini tam manasıyla tamamlamamış bir çocuğun bir şeyleri taşımaya

çalışırken yanlışlıkla dökmesi, kırması vb. olağandır. Bu sebeple de çocuğun sözlü ya da fiziksel bir cezaya maruz kalmaması sağlıklı gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Çocukluk döneminde sosyal çevre ile ilişkilerde her zaman doğru davranış örnekleri yer almayabilir. Bu durum hem çocuğun henüz çevresinin normlarına göre yetişmemiş olmasından hem de bazı gelişim evrelerine has davranış özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin özerklik dönemi içinde bulunan bir çocuk konuşmaya ve yürümeye başlamasının da etkisiyle daha özgür, atılgan eylemlerde bulunabilir. Çocuğun bu eğilimleri ile yetişkinlerin vermiş olduğu tepkiler çatıştığında ise çocukta bunalım ve korku ortaya çıkabilir (Ercan, 1975: 36-37).

Yaşanan olumsuz bir durum sonucunda ceza ile karşılaşan çocuk istenmeyen davranışını baskılayabilir. Ancak ceza istenmeyen davranışın nedenlerini ortadan kaldırmaz. Bu nedenle gösterilen olumsuz davranışın kaynağı doğru olarak anlaşılmalıdır. Çocuğun olumsuz davranışı anlık olarak kısa süreli ve etkisiz cezalarla bastırılmak yerine onu bu şekilde hareket etmeye iten sebepler öğrenilmelidir. Hatalı davranışın doğrusu ile yer değiştirmesi yönünde çaba gösterilmelidir.

“Gerek dayak gerekse azarlama, bağırma gibi duygusal olarak şiddet içeren yöntemlerle edinilen disiplin dışı kontrollü bir disiplindir, çocuğun doğru ve yanlışla ilgili içsel sorumluluk kazanmasını sağlamaz. Bu çocuklar erişkin yaşamlarında da yalnızca kontrol edilebileceği ve cezalandırılabilir olduğu ortamlarda yanlıştan kaçınan, diğer zamanlarda yanlış yapmama ile ilgili bir içsel değerlendirme yapma kabiliyetinden uzak bireyler haline gelirler. Fiziksel ceza uygulayan baskıcı anne baba tutumu ortamında büyüyen çocuklar, otoriteyle baş edebilmek için genellikle otoriteye boyun eğerek ve istenilen davranışın dışına çıkamazlar. Ancak baskı altında büyüyen çocukların bazıları da tam tersine vurucu, kırıcı, yok edici saldırgan tutumlar gösterebilirler. Çünkü anne babanın sert tutumu çocuğa olumsuz model olmuştur ve güçlünün güçsüzü ezebileceğini öğretmiştir.” (Dağlı, 2017: 11).

Ceza, uygulayan kişilerce değersizlik eğitimi üzerine kurgulanmış bir yoldur (Güneş, 2019: 38). Cezaya maruz kalan, sürekli olarak ceza ortamında büyüyen bir çocuk doğal olarak bir süre sonra kendisini değersiz hissedecektir. Çocuklar özellikle

bir yetişkin tarafından cezaya maruz kaldıklarında ona boyun eğler. Bu durum çocuğun duyduğu saygıdan değil yaşadığı korkudan ileri gelmektedir. Bir nevi çocuk cezayı uygulayan kişinin zarar verme ihtimali sonucu kendisini korumaya almaktadır.

Çocukluğunda ceza eğitimi ile yetiştirilmiş kişilerin tüm yaşamları etkilenmektedir. Büyüyüp yetişkin bir birey olduklarında ise cezasız eğitim olabileceğine inanmamaktadırlar. Ceza iki taraflı olarak hem uygulayanı hem maruz kalanı tükenmişliğe sürükler. Dahası ceza eğitimi duygusal gelişime bir katkı sağlamaz; davranışın düzeltilmesine odaklandığı için davranış gelişimine yönelik olur (Güneş, 2019: 17-23).

Anne-baba çocuk ilişkisinde ailenin ait olduğu toplumun etkisi büyüktür. Türk aile yapısı ve eğitim sistemi değerlendirildiğine kontrol edici, otoriter, koruyucu özelliklere sahip bir yapı bulunduğu görülür. Dolayısıyla bu sistem içinde kurallara uygun davranış ödüllendirilirken, aksi davranışların ceza ile karşılık bulur. Bazı çocuklar cezaya karşılık verebilir. Şayet çocuğun tabiatı buna uygun değilse çocuk içe döner ve yalnızlaşır. Ebeveynler, çocuklarından otoriteye uymalarını beklerken çocuklarda anne babaları tarafından sevgi ve ilgi görmeye ihtiyaç duyarlar (Yavuzer, 2021a: 47-59). Ceza sonucu tepki gösteremeyen bir çocuk karşılaştığı zorlama ve üzerinde kurulan baskı sonucu kendisinden istenilen davranışı sergileyebilir. Bu durum göstermelidir. Baskının, zorlamanın ortadan kalkması ile istenmeyen davranış daha da büyüyerek sorun oluşturmaya devam eder.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ilan edilen Çocuk Hakları Beyannamesine göre:

“Erken çocukluk eğitiminde ana babaların ve kamunun sorumlulukları. Ana babaların (ve birinci derecedeki diğer bakıcıların) çocuğun ilk eğiticileri oldukları ilkesi, Sözleşmenin ana babaların sorumluluklarına saygı gösterilmesine yaptığı vurguda gerektiği gibi yansıtılmış ve onaylanmıştır. Ana babalardan beklenen, haklarını yaşama geçirmelerinde küçük yaş grubundaki çocuklara uygun yönlendirilmede ve yol göstericilikte bulunmaları ve saygı ve anlayışa dayalı güvenilir ve şefkatli ilişkilerden oluşan bir ortam sağlamalarıdır.” (UNICEF, 2017).

Çocuk karşılaşılabileceği her türlü baskı ve şiddet ortamından korunmalıdır. Evrensel ve toplumsal anlamda iyi olarak nitelenen duygularla büyütülmelidir. Çocuğun hem kendisini hem çevresini seven ve aynı zamanda da duyarlı bir birey olması sağlanmalıdır. Bu durum aile ve okul ortamında çocuğun ceza ve şiddetten uzak sevgi ve hoşgörü anlayışı içinde yetiştirilmesiyle mümkün olur.

Çocuk eğitimini ceza üzerine kurmamak, cezayı bir sorun giderici olarak görmemek gerekmektedir. Evde ya da okulda cezaya maruz kalan bir çocuk problem karşısında çözüm yerine baskı ile karşılaştığı için uzun vadede tekrarlayan durumlar yaşayacaktır. Olumsuz davranışları model alarak önce akran çevresine zamanla da tüm sosyal ilişkilerine yansıtacaktır. Dolayısıyla fayda beklenerek uygulanan ceza aslında çocuğun psikolojisi ve yaşamı üzerinde geri dönüşü zor izler bırakacaktır.

4.1.2. Anadolu Türk Masallarında Geçen Ceza Örnekleri

Masalların eğitim alanındaki işlevi, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Özellikle eğlendirme, hoş vakit geçirme amacı dışında bir kazanım sağlaması düşünülen durumlarda masalın amacına uygun olmasına dikkat edilmelidir. Çoğu masal doğru olanı öğütlemeye çalışırken yanlış gözler önüne koyar, zıtlıklardan faydalanır. Dolayısıyla masalarda hem evrensel anlamda yanlış kabul edilen hem toplum nezdinde hoş olmayan davranış örnekleri birlikte yer alır. Böylece kabul görmeyecek bir durum karşısında kahramanın yaşadığı yaptırımlar, aldığı olumsuz tepkiler somut olarak örneklendirilmiş olur. Kötülerin cezalandırılması masalarda beklenen bir sonudur. Ancak zaman zaman masalarda haksız yere iyiler de cezalandırılmaktadır. Bunun yanında çocuk kahramana da uygulanan cezalar bulunmaktadır. Çoğunlukla çocuk kendisinden fiziksel olarak güçlü ya da korktuğu biri tarafından cezalandırılır. Bu kişiler üvey anne, üvey baba, kardeş, ailenin diğer bireyleri, dev, cadı, kocakarı vb. kahramanlar olmaktadır. Kahraman özellikle haksız yere almış olduğu bu ceza karşısında mutsuz olur ve acı çeker. Masalın sonunda ise genellikle asıl suçlular cezalandırılır ve masal mutlu sonla biter. Genellikle kötülerin cezalandırılmasında “kırk katır ya da kırk satır, kırk

eşin at, kırk keskin kılıç, kahramanın boynunun vurulması, cellat edilmesi vb.” yöntemler kullanılır.

Masalların, çocuklara uykuya geçişte yardımcı olmak, onların hoş vakit geçirmelerini sağlamak için anlatıldığı düşünülse de asıl amaç farklıdır. Masalın içinde anlatıldığı bölgenin kültürünü, gelenek göreneklerini, dilini, dinini, yaşam şeklini bulmak mümkündür. Bunun yanı sıra çocukları eğitmesi, kötü davranışlardan uzaklaştırması, iyilik, doğruluk, çalışkanlık gibi güzel davranışlara yöneltmesi başka bir boyutudur. Hemen hemen tüm masalların sonunda “dile benden ne dilersen” ya da “kırk katır mı istersin kırk satır mı?” gibi “formel” adı verilen cümleler yer almaktadır. Bu da masalın sonunda iyilerin mükâfatlandırılıp, kötülerinse mutlaka cezalandırıldığını göstermektedir (Şimşek, 1991: 20). Ancak incelemiş olduğumuz masalarda -sayıca az olmakla beraber- kötü niyete sahip kahramanların cezasız kaldığı masallar da bulunmaktadır. Hırsızlık, yalancılık vb. toplum tarafından kabul görmeyen bazı davranışların masal içerisinde somut bir yaptırımla karşılaşmadığı da görülmektedir. Aynı zamanda bu davranışın sahibi olan kahramanın arzu ettiği bir kazancı sağlamış olmanın mutluluğuna kapılarak yaşamına devam ettiği masal örnekleri yer almaktadır.

Çalışmamız kapsamında incelemiş olduğumuz Anadolu Türk masalları içinde yaygın olarak yer alan cezalar ölüm cezası; fiziksel veya sözlü şiddet içeren cezalar; kahramanın evden kovulması, uzaklaştırılması, bir yere kapatılıp hapsedilmesi, kahramanın gücünün üzerinde bir iş yapmasının istenmesi, hayvanların cezalandırılması vb. şeklindedir.

4.1.2.1. Anadolu Türk Masallarında Ölüm Cezası

Ölüm, içinde bulunduğumuz yaşam döngüsünün kaçınılmaz bir gerçeğidir. Ölümü kabullenme, yas tutma ve bu gerçekle yaşayabilme bu sürecin aşamalarıdır. Ancak henüz soyut düşünme becerisini kazanamamış bir çocuğun ölüm gerçeğini bir yetişkin olgunluğunda kabul etmesi zordur. Aile bireylerinden, yakın çevresinden bir kayıp yaşamış ve yas sürecinin içinde bulunmuş bir çocuk ölüm gerçeği ile tanışmasının ardından psikolojik olarak da yaşadıklarından etkilenir.

Ölümün, her türlü canlı türünün doğal yaşamında yer almasına rağmen insanların birbirini öldürmesi, ölümle cezalandırması bir çocuğa aktarılabilir. Doğal kavramlar değildir. Ancak öldürme, ölümle cezalandırma yazılı ve sözlü edebi ürünler içerisinde de yer almaktadır. İncelemiş olduğumuz Anadolu Türk masallarında da gördüğümüz bu cezalandırma türleri ve bunların uygulanma şekliyle ilgili detaylar bir çocuğun şahit olması, öğrenmesi açısından kaygı verici düzeyde olabilmektedir.

Hayatın geçiş dönemleri içinde yer alan ölüm hadisesi masallarda doğal seyir içinde kahramanın eceli ile ölmesi dışında kahramana verilen bir ceza olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cezalar ise kahramanın haksız yere cezalandırılması ya da kötülük yapan kahramanın cezalandırılması şeklinde iki türlü olmaktadır.

4.1.2.1.1. İyilik Yapan Kahramanın Haksız Şekilde Cezalandırılması

Güçlünün, güçsüz olanı ezdiği, ölümle cezalandırdığı masal örnekleri görülür. Kahraman biri suçu olamamasına rağmen kendinden fiziken ya da maddi olarak üstün olan başka bir kahraman tarafından ölümle cezalandırılır. Bu cezayı veren padişah, bey, şehzade, olağanüstü güçlere sahip bir dev ya da cadı olabilmektedir. Kahraman, olmasını istediği bir şeyin gerçekleşmemesi durumunda, karşı tarafa üstünlük sağlamak istediğinde ya da intikam alma, maddi çıkar elde etme gibi sebeplerle kendilerinden zayıf olan kişilere kolayca ölüm cezası verirler. Ancak tam tersi durumlar da zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Örneğin “Bir Allahım Bir” masalında berberin serkeş oğlu parasız kalır. Oğlan, berber dükkânına tıraş olmaya gelen Lord’u para için boğazını ustura ile keserek öldürür (Günay, 1975: 475).

Farklı sebepler gösterilerek kahramana verilen ölüm cezaları çok çeşitlidir. Verilen ölüm cezalarının çoğu zaman haklı bir sebebi yoktur. Verilen ölüm cezalarında sebep birine iftira atılması, maddi çıkar sağlama, makam, mevki elde edebilmek, üvey annenin çocuk kahramandan kurtulmak istemesi, yanlış anlama/anlaşılma, kardeşler arası kıskançlık, kibir duygusu vb. olabilmektedir.

Zalim padişahların, beylerin ya da onların çocuklarının kendilerinden daha güçsüz kahramanları herhangi bir sebeple ölümle cezalandırdığı masallar bulunmaktadır. Bu masalların bazılarında verilen ölüm cezası uygulanırken

bazılarında ise kahraman kendi çabasıyla ölüm cezasından kurtulmayı başarmaktadır. Ölüm cezası kimi zaman padişahların ya da beylerin kızıyla evlenmek isteğinde bulunan adaylara verilir. Evlenme isteğiyle gelen aday kendisine sunulan şartları yerine getiremezse sonunun ölüm olacağını bilir. Bazı masallarda ise baba, kızıyla evlenmek isteyen ya da evlenmesi uygun görülen kahramana karşı çıkar. Bu durumda kahramana bir şart dahi sunmadan ölüm cezasını verebilir. “Tüylü” masalında padişah, kızının Acem Şahı’nın oğluna âşık olmasından dolayı kızını öldürteceğini ilan eder (Günay 1975: 298). “Sihirli Değnek” masalında padişah ve lala, padişahın kızıyla evlenmek isteyen Mustafa’dan üç yaşında bir çocuk getirmesini isterler. Çocuğu getiremediği takdirde onu öldüreceklerini söylerler. Mustafa çocuğu getirir ve cezadan kurtulur (Seyidoğlu, 1975: 315). “Elma Yanaklı Kız” masalında Yemen Padişahının kızı konuşmamaktadır. Padişah kızını istemeye gelen adaylara şart koşar. Evvela kızını konuşturabilmelerini ister. Padişah, şartını yerine getiremeyen adayların kellesini uçurarak onları cezalandırır (Yavuz, 1994: 183). “Esman ile Zeycan” masalında bey, kızının Esman ile evlenmesini istemediği için Esman’ın öldürülmesine karar verir. Ellerini bağlayıp Murat Suyu’na atılmasını emreder. Esman kaçmayı başarır (Dilçin, 2002: 113). “Güneşle Ayın Haracı” masalında padişah, küçük kızını isteyen delikanlıyı ölümle cezalandırır. Oğlanın öldürülmesi için cellatlara bir mektup yazar. Bu mektubu önce padişahın kızı bulur. Kız mektubu değiştirerek delikanlının öldürülmesini engeller (Sakaoğlu, 2002b: 334). “Padişah’ın Rüyası” masalında da padişah, rüyasında kızının çobanın oğlu ile evleneceğini görür. Bu evliliğin gerçekleşmesine engel olmak ister. Çobanın çocuğunu bulup ve satın alır. Çocuğu ölmesi için bir dağ başına bırakır. Çocuk daha sonra kurtulur (Sakaoğlu, 2002b: 336). “Ālayan Nar ile Gülen Ayva” ve “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masallarında padişahın kızı, gurbete giderek orada erkek kılığına girer. Gittiği yerde ise oraya altı yılda bir gelip padişahın ciğerini yiyen bir dev vardır. Kız, atının da yardımıyla devi öldürür ve padişahın canını kurtarır. Bunun sonucunda kız kendisi için padişahın kızını ister. Ancak istediği kız, her gece odasına güvercin şeklinde gelen periler padişahının oğluna âşıktır. Kız babasını kurtaran yiğitle (kızla) evlenmemek için ona bazı zorlu şartlar sunar. Periler padişahının oğlu ile beraber onu öldürmek için plan yaparlar. Planları başarısız olur (Radloff ve Kúnos, 1998: 224; Alangu, 2011: 66). Bu iki masalda kahramanı

öldürmek isteyen padişah değil padişahın kızı ve onun sevgilisidir. “Yedi Kişinin Yedi İşi” masalında padişah, kızını isteyen Yiğitoğlu’na yarışmayı kazanmasını şart koşar. Yiğitoğlu yarışmayı kazanınca da sözünden cayıp oğlanın cellada verilmesini emreder. Padişahın kızı da ısrarla Yiğitoğlu’la evlenmek ister. Padişah bu sebeple kızının da ölüm emrini verir. Yiğitoğlu’nın arkadaşı Dağdeviren sayesinde ikisi de ölüm cezasından kurtulur (Sarıyüce, 2010: 118-119). Kahraman, padişah ya da beyin kızıyla evlenmek istediğini söylediğinde kendisine sunulan zor hatta sonucu ölümcül olacak şartları yerine getirmeye çalışır. Bu mücadelesinde ona yardımcı olan başka kahramanlar da bulunur. Bu sayede kahraman ölüm cezasından kurtulur.

Masallarda baba, kızına atılan iftiraya inanır. Bu nedenle kızını ölümle cezalandırmak ister. Ancak cezayı uygulayacak olan kişi (kızın öz ağabeyi ya da cellat) kızı kıyamaz ve kızın kaçmasına fırsat verir. Kızın gömleğine çoğunlukla bir hayvanın kanı ya da kızın canına zarar vermeyecek şekilde açılan yaradan kan sürülür. Bu sayede kızı öldürme görevi verilen kahraman cezayı uygulamış gibi davranır. “Helvacı Güzeli” masalında baba kızına atılan iftiraya inanır. Adı çıkan kızını cezalandırmak isteğiyle oğlundan kızı öldürmesini ister. Kardeşinin böyle bir şey yaptığına inanmayan ağabeyi babasına kardeşinin kanlı gömleğini götürür. Ancak gerçekte kız kardeşini öldürmez bir hayvana ait kanı gömleğe sürer. Kendisine verilen görevi uygulamış gibi yapar (Günay, 1975: 393; Yavuz, 1994: 223; Radloff ve Kúnos, 1998: 250; Şimşek, 2001b: 232; Sakaoğlu, 2002b: 446; Alangu, 2011: 41). “Hain Vezir” masalında kızlarına iftira atılan anne baba, kızın adı çıktı diye düşünerek kızlarının ölmesine karar verirler. Oğullarından kız kardeşini öldürüp onun kanlı gömleğini getirmesini isterler. Ancak oğlan kardeşini öldürmez (Seyidoğlu, 1975: 380). “Gülnazik” masalında kızına iftira atılarak kötü yola düştüğü söylenen baba, karısından kızını cellada vermesini ister. Cellat, kızı kıyamaz ve bir hayvanın kanını kızın gömleğine sürüp kızın kaçmasına izin verir (Yavuz, 1994: 211). “Sülüman Ağa’nın Gızı” (Öcal, 1999: 418), “Hacı Mahmud Ağa’nın Kızı” (Öcal, 1999: 423) ve “Hürü” (Dilçin, 2002: 237-239) masallarında aynı şekilde kız kardeşi hakkında söylenenlere inanmayan ağabeyi kardeşini denemek ister. Önce başka biri gibi davranarak kızın karşısına çıkar. Kardeşinin suçsuz olduğunu anlayınca da onu öldürmek yerine serçe parmağını keserek kanını gömleğe sürer.

“Kaz Çobanı” masalında da baba kızının adı çıktığı için ölmesini isterken, kızın ağabeyi bu duruma inanmadığı için kardeşini öldürmez (Özçelik, 2004: 427-428). “Gazvancı” masalında da aynı örnek yer almaktadır (Kasımoğlu, 2010: 400). Ölüm cezasının uygulayıcısı olan ağabey ya da erkek kardeş atılan iftiraya inanmaz. Bu sebeple de cezayı uygulamak yerine kardeşinin kaçmasına izin verir.

Masallarda iftira sonucu verilen ölüm cezalarının başka değişik şekli ise herhangi bir sebeple karısına atılan iftiraya inanan eşin karısını ölümle cezalandırması şeklindedir. “Sedef Bacı” masalında şehzade, nişanlısı olan Sedef Kız hakkında büyücü ya da sihirbaz olduğu ile ilgili söylenen iftiraya inanınca Sedef Kız’ın öldürülmesini emreder. Şehzade, masalın sonunda Sedef Kız’ın aslında üç erkek kardeşinin üzerindeki büyüün bozulması için sustuğunu öğrenir. Hemen ölüm cezasını iptal eder. En başından beri Sedef Kız ve üç erkek kardeşinin bu durumlara düşmelerine sebep olan üvey anne ise kırk katır ya da kırk satıra verilerek cezalandırılır (Güney, 1992: 74, Güney, 2005: 26-27). “Şerbetçi Güzeli” masalında Şerbetçi Güzeli padişahın kızıyla evlidir. Şerbetçi Güzeli’nin eniştesi, bu kadın hakkında iftira atar. Şerbetçi Güzeli karısı hakkına söylenenlere inanır. Bu nedenle karısını bıçaklar. Kadının öldüğünü düşünerek ve onu tarlaya atar. Padişahın kızı iyileşip babasının sarayına gider. Kendisine iftira atan enişteyi zindana attırır. Daha sonra da boynunu vurdurarak cezalandırır (Yavuz, 1994: 242-243). Masalda iftira sonucu ölüm cezası alan kadının masum olduğunun anlaşılması üzerine iftira atan kişi ölüm cezası alır. “Aslan Mehmet” masalında padişahın karısına, bir köle iftira atar. Padişah da karısının kendisini aldattığı düşüncesi ile kadının cellat ettirilmesini emreder. Aslan Mehmet annesini kurtarmak için babasına engel olamaz. Son çare olarak annesini kaçırıp kurtarır. Kırk devin yaşadığı bir mağaraya giderler. Aslan Mehmet mağarada bulunan otuz dokuz devi öldürür. Kalan bir tanesi ise Aslan Mehmet’i öldürmek ister. Dev ve Aslan Mehmet’in annesi Aslan Mehmet’i öldürmek için plan yaparlar. Onların kurduğu tuzaklardan kurtulan Aslan Mehmet, masalın sonunda devi affeder ancak annesini ateşin içinde yakar (Alptekin, 2002: 233-237). “Fes Padişahı” masalında padişah, bir yanlış anlaşılma sonucu karısının kendisini yanlarında çalışan Arap’la aldattığını düşünür. Bu sebeple Arap’ı öldürür. Masalın içinde anlatılan başka bir hikâyede ise Fes Padişahı, karısının kendisini

aldattığını öğrenir. Karısının sevgilisi olan Arap'ı öldürür (Alptekin, 2002: 282-283). “Büyülü Çiçekler” masalında padişah, oğlunun eşinin bir büyücü olduğunu düşünerek gelinini ölmesi için katırın kuyruğuna bağlar. Kızı, on iki erkek kardeşi kurtarır (Sarıyüce, 2010: 358).

Kendisini fiziksel ya da maddi olarak güçlü gören kahraman, çevresinden küçük ya da büyük isteklerde bulunur. Kahraman herhangi bir arzusunu yerine getirmeyen diğer kahramanlara haksız yere ölüm cezası verir. “Tufil” masalında Tufil ortadan kaybolur. Bunun üzerine padişah, Tufil'a nereye gittiğini sorar. Tufil ise nereye gittiğini ısrarla söylemeyince padişah Tufil'ın boynunun vurulmasını emreder. Daha sonra padişah verdiği cezadan vazgeçer (Günay, 1975: 423). “İyilik Et De Suyu At Balık Bilmezse Halik Bilir” masalında padişahın görmeyen gözlerinin açılması için bir balığa ihtiyaç vardır. Padişahın oğlu babasına gerekli olan balığı üç kez yakalar. Ancak balığa kıyamadığı için onu tekrar suya atar. Bunu öğrenen padişah da oğlunu cezalandırmak amacıyla cellat tutar. Cellatlar ise oğlanı öldürmez oğlanın kaçmasına izin verirler (Seyidoğlu, 1975: 308-309). “Halik Bilmezse Mahluk Bilir” masalında padişah, hastalığına çare olan balığı bulduğu halde balığa kıyamayıp denize atan oğlunu ölümle cezalandırır. Oğlan kaçır ve böylece ölmekten kurtulur (Yavuz, 1994: 312). “Sırma Saç” masalında Keloğlan, kendisine Sırma Saç'ı bulup getiren asıl şehzadeyi saraya sokmayarak onun ölüm emrini verir (Seyidoğlu, 1975: 307). “Hz. İsa Hikayesi” masalında padişahın kızı hastadır. Hz. İsa'nın arkadaşı da bu kızı iyileştireceğini söyler. Ancak başaramaz ve kız ölür. Padişah da adamı ölümle cezalandırmak ister. Aynı zamanda Hz. İsa'ya da yalan söyleyen ve meydana gelen mucizelere inanmayan bu adam, bir aslanın tokat atması sonucu ölür. Masalda bu şekilde cezalandırmış olur (Seyidoğlu, 1975: 326). “Dal Boylu Dal Yusuf” masalında padişahın kızı, âşık olup yataklara düşer. Padişah kızının derdini anlamak için birçok doktor getirir. Gelenler kızın derdini anlamaz. Padişah da ceza olarak doktorların başını vurur. En son gelen kişi gerçeği anlayıp padişaha anlatır. Padişah, kızı yüzünden suçsuz insanın ölümüne sebep olduğunu düşünür. Bu sebeple kızına kızarak ölüm cezası verir. Ancak padişahın eşi, kızının öldürülmesine engel olur (Seyidoğlu, 1975: 370-371). Bu masalda padişah, haksız yere birçok kişiyi öldürmüş olduğunu anlayınca buna sebep olan kızını da ölümle cezalandırmayı tercih etmiştir.

“Üç Tane Vasiyet” masalında adam kendisini Arap hizmetkârıyla aldatıp öldürme planı yapan karısını cezalandırmak için direğe bağlar. Karısı yerine karşısına bir köpek alıp yemek yer. Mahmud ve arkadaşı da adamın yanına misafir olarak gelir. Mahmud’un arkadaşı adama karısına yaptığıının nedenini sorar. Adam da bu sorunun onun üzerine vazife olmadığını düşünerek boynunu vurdurur (Seyidoğlu, 1975: 399). “Kamer Tay” (Güney, 1992: 322-331) ve “Dünya-Güzeli” (Boratav, 2006: 66-73) masallarında şehzade babasının gözlerine şifa olacak toprağı bulmaya çalışırken başka bir memlekete gider. O memleketin padişahı da o dönemde yas tuttuğu için geceleri ışık yakılmasını yasaklamıştır. Şehzade, bunu bilmeden gece ışık yakınca padişahın öfkesi ile karşılaşır. Padişah, şehzadenin elindeki kuşkanadını kendisine vermesini ister. Bu şekilde onu cellada vermeyeceğini söyler. Şehzade kuşkanadını vererek ölümden kurtulur. Padişah, şehzadeden son olarak Dünya Güzeli’ni bulmasını ister. Şehzade, kızı bulur getirir ancak Dünya Güzeli, padişah ile evlenmek istemez. Şehzadenin atı, padişahın kurtulması için sahibine akıl verir. Dünya Güzeli bir su hazırlayıp suyu padişahın başından aşağı döker. Padişah bir torba gibi yere yığılır. Saray ve taht şehzadeye kalır. “Kısmetimi Arıyorum” masalında padişah, ölmeden önce üç oğlu arasında mallarını paylaştırır. Kendisinden sonra yerine hangi oğlunun geçmesi gerektiğini söyler. O vakte kadar padişaha hep saygı göstermiş olan başvezir kendisi padişah olmak ister. Şehzadelerden Kaya’yı ve Yalçın’ı öldürür. Küçük olan şehzade Acar kaçır. Mecburen içinde bulunduğu bir savaşta düşman tarafın komutanını öldürür. Bir zaman sonra evlenir ve eşine kötülük yapan bir kocakarıyı ise ölümle cezalandırır (Tezel, 1992: 33-60). Bu masalda üç kardeşten ikisi kaçamayıp ölürken en küçük kardeş kaçmayı başarmıştır. Masalın başında suçsuz yere öldürülen iki kardeşin yanında masalın sonunda kötü olan kocakarının cezası ölüm olmuştur. “Dev Anası ve Cake” masalında dev anası, evinde misafir ettiği Cake ve yanındaki kızları kesip yemek için plan yapar. Bunları duyan Cake de ceza olarak dev anasının bütün çocuklarını keserek öldürür. Dev gelmeden evden kaçarlar (Yavuz, 1994: 111). Kahraman, devin elinden ve ölümden kurtulmak amacıyla kaçır. Devin çocuklarını öldürerek hem dev hem çocuklarını cezalandırmış olmaktadır. “Güldalı ile Hamza” masalında Bey Kızı, delikanlılarla karşılıklı beyit söyler. Ancak kendisinden üstün gelemeyen delikanlıların hepsinin kellerini cellada aldırarak cezalandırır (Taner, 1995: 76). “Tılsımlı Padişah”

masalında bir padişahın kızı, haramilerin elinde kalmıştır. Kızı haramilerden kurtarıp kervanla memlekete gelen oğlan, kervan içinde şarkı söyler. Padişah, oğlanın şarkı söylediğini duyunca ona ölüm cezası verir. Daha sonra ise gerçeği öğrenir ve cezayı kaldırır (Öcal, 1999: 339). “Akıl Satan Adam” masalında akıl alan adam, bıçağını çıkarıp fırlatır. Bıçak padişahın önüne saplanıp elini keser. Padişah da adamın idam edilmesini ister (Şimşek, 2001b: 265). “Avcı Ahmet” masalında Cin Padişahı, yılan kızı ve oğlunu yaraladığı için Avcı Ahmet’in öldürülmesini ister. Ancak Avcı Ahmet’in asıl amacının yılanları korumak olduğunu öğrenince cezayı iptal eder. Masalın sonunda ise Avcı Ahmet, kendisini düşünmeyen, bencillik eden karısını ölümle cezalandırır (Alptekin, 2002: 229). “Çocuğun Rüyası” masalında padişah, iki kızı almak için kızların yanındaki oğlanı zehirlemek ister. Ancak dev kızının, remil¹¹ atması ile durum önceden fark edilir ve tehlike atlatılır (Alptekin, 2002: 260-261). “Benli Dilber” masalında Hint Padişahı’nın kızı gece uyurken parmağındaki yüzük kaybolur. Kız bu sebeple kendisini bekleyen kapıcıları cellat ettirir. Aslında yüzüğü gece kız uyurken padişahın oğlu almıştır (Alptekin, 2002: 278). “Tembel Ahmet” masalında padişah, düğününden önce başka biriyle birlikte olduğunu anladığı kızına ölüm cezası verir. Cellatlar kızı öldürmeye kıyamaz. Kızı bir sandığı koyup denize atarlar (Alptekin, 2002: 339). “Süpürgeci Baba” masalında padişahın oğlu, sokakları süpüren Süpürgeci Baba ile üzerine toz geldiği için tartışır. Padişahın oğlu, süpürgeciye üç şey sorar ve üç gün sonra doğru cevap veremezse cezasının ölüm olacağını söyler. Süpürgeci Baba’nın kızı cevapları bularak babasını kurtarır (Sarıyüce, 2010: 84). “Hamal Hasan” masalında Vali, Hamal Hasan’ı kendisine saray yaptırdığı için önce zindana atar sonra ölüm emri verir. Ancak Hasan daha önce yardım ettiği hayvanların çabasıyla ölümden kurtulur (Sarıyüce, 2010: 273-274). “İncili Salkım” masalında İncili Salkım evlenir. Karısı evlendikleri gece İncili Salkım’ın karnındaki kilidi açıp içeri girer. Kocasının bütün sırrını öğrenir. İncili Salkım da sırrını öğrendiği için karısını ölümle cezalandırır. Ancak kadını öldürmek için dağa götüren Arap, kadının hamile olması sebebiyle kadına acır. Kadını öldürmekten vazgeçer (Sarıyüce, 2010: 189). Örnek masallarda olduğu şekilde verilen ölüm cezalarında, kahraman cezayı verenin vazgeçmesi ya da suçsuzluğuna

¹¹ Remil: Fal

inanan birinin yardımıyla cezadan kurtulur. Kahramanın, durumdan kurtulabilmek için kendisini cezalandıran kişiyi ya da yakınlarını öldürdüğü örnekler de görülmektedir.

Kahraman, evlenmek istediği kişiyle evlenmesine engel olan durumları ortadan kaldırmak için çekinmeden ölüm cezası verebilmektedir. Oğlunun karısıyla evlenmek isteyen baba, oğlunu öldürmek isterken kendisi ölümle cezalandırılır. “Şah İsmail” masalında Şah İsmail’in babası, oğlunu öldürüp geliniyle evlenmek ister. Şah İsmail, durumu fark edince babasını atası olduğu için kendi öldürmez. Ancak karısına, babasını öldürmesi için müsaade verir (Günay, 1975: 350). “Şah İsmail” masalında Şah İsmail kendi evlenmek istediği kıza göz koyan ve kendisine kötülük yapan babasını öldürür (Öcal, 1999: 328). “Padişah ile Çocukları” masalında padişah, oğlunun evlenmek için getirdiği güzel kıza âşık olur. Bu sebeple oğlunu öldürmeyi planlar. Oğlunun öldürmek için bahaneye ihtiyacı vardır. Oğlundan yerine getiremeyeceği şeyler ister. Ancak padişahın son istediği kendisi dört ama sakalı beş yaşındaki bir çocuk padişahın kafasına vurup onu öldürür (Yavuz, 1994: 58). “Üç Dilek” masalında kral, çobanın karısına göz koyar ve çobanı ortadan kaldırmak ister. Çobana yerine getirilmesi çok zor üç şart sunar. Eğer yerine getirebilirse canını bağışlayacağını söyler. Çoban, karısının yardımıyla kralın tüm şartlarını yerine getirir. Kral da bu sayede hatasını anlar (Yavuz, 1994: 199-201). “Şirin ile Şevketli” masalında adam, oğlu ile aynı kıza âşık olur. Kızı, oğlunun elinden almak amacıyla oğlu için zehirli bir kahve yaptırır. Ancak adam bu oğlunu öldürmeyi başaramaz (Yavuz, 1994: 214). “Kadının Çilesi” masalında bir tüccarın kölesi, tüccarın eşini taciz eder. Karşılık bulamayınca da kadına iftira atar. Ev halkı iftiraya inanır ve tüccardan kadını öldürülmesini isterler. Tüccar eşini öldürmez. Kadına kötülüğü dokunan bütün adamlar zaman içinde hastalanır. Bu sayede gerçekler ortaya çıkar (Yavuz, 1994: 225-226). “Güzel Ahmed” masalında padişahın oğlu, kendisine kötü davranan ve evleneceği kıza kötü gözle bakan babasıyla lalasını devin önüne atarak cezalandırır. Padişah ve lala pare pare olur (Radloff ve Kúnos, 1998: 268). “Mayıl ile Âbı-ı Güneş” masalında padişah, kendi âşık olduğu kıızı seven oğlunu zehirlemeye çalışır. Ancak masalın sonunda padişah oğlu tarafından öldürülür (Şimşek, 2001b: 244). “Hırızmalı Güzel” masalında Güzel Ahmet padişahın oğludur. Güzel Ahmet,

babasının sevdiği kızın resmini görür ve o da kıza âşık olur. Durumu öğrenen padişah, Güzel Ahmet'i öldürmeleri için cellatlara verir (Alptekin, 2002: 384-387). “Balık Kız” masalında padişah, balkonda görüp beğendiği kızı ister. Ancak kız evli olduğu için kocasının kellesinin alınmasını emreder (Sakaoğlu, 2002b: 307). “Kral-Padişahının Kızı” masalında padişah, oğlunun sevdiği kızla evlenmek ister. Eşi de padişaha yardım eder. Şehzade, babasını, annesini ve babasının tuttuğu cellatları kendi emrinde bulunan cellatlara öldürtür (Boratav, 2006: 89). “Üç Günlük Bebek” masalında paşa, küçük oğlunun karısının aslında kurbağa değil de güzel bir kız olduğunu görünce kıza gönül verir. Kızla evlenmek için oğlunu öldürmek ister. Bu sebeple oğluna yerine getirilmesi zor şartlar sunarak yapmasını ister. Ancak masalın sonunda oğlan tüm şartları yerine getirir. Gerçekler ortaya çıkınca da cemaat paşanın kellesini alır (Doğan, 2007: 183-184). “Kurbağa Prens” masalında da padişah, oğlunun karısının aslında kurbağa değil de bulunmaz güzellikte bir kız olduğunu öğrenince oğlundan yerine getirilmesi neredeyse imkânsız isteklerde bulunur. Masalın sonunda makas kesmedik iğne batmadık ipek pijama ister. Oğlu, karısının yardımıyla pijamayı getirir. Padişah pijamayı giyince boynu sıkılan bir yılan gibi ölüp gider (Sarıyüce, 2010: 125). Bu masalarda kahramanı ortadan kaldırmak amacıyla ölmesi istenir. Haksız yere ölüm cezası verilir. Ancak masalın sonunda kahraman galip gelerek cezadan kurtulur. Haksızlık yapan kahraman ise masalın sonunda cezalandırılır.

Kahramanın karşısındaki kişiyi öldürmek cezalandırmak gibi bir isteği olmadığı halde yanlışlıkla birinin ölümüne sebep olabilmektedir. Ölüme sebep olan kahramanın genellikle aklının yerinde olmadığı ya da gerçekleştirdiği eylemin sonuçlarını öngöremediği anlaşılmaktadır. “Akıllı ile Deli Kardeş” masalında deli olan kardeş öleceğini bilemediği için annesini kaynayan kazanın içine atar. Bu şekilde annesinin ölümüne sebep olur. Daha sonra altınlarını gördüğü gerekçesiyle muhtara ceza olarak sopayla vurur. Muhtar da ölür (Yavuz, 1994: 329-330). “Uslu Ölan ile Deli Ölan” masalında iki kardeşten küçük olana deli oğlan derler. Bir gün küçük oğlan annesine zarar vereceğini akıl edemedi kaynar suyla annesini yıkar. Annesinin ölmesine sebep olur (Radloff ve Kúnos, 1998: 274). “Ahıllı Amedinen Demi Amed” masalında iki kardeşten akıllı olan kardeş, annesini yıkayıp karnını

doyurur. Ertesi gün deli olan kardeş aynısını yapmak isterken annesini öldürür (Öcal, 1999: 421). “Horoz Çocuk” masalında komşusunun horoz çocuğunun k... tokmakla vurunca leğenin altınla dolduğunu söylemesi üzerine komşu kadın da oğlunu tokmakla döver ancak oğlu ölür (Alay, 2005: 246). “Akıllı ve Akılsız Kardeş” masalında Keloğlan, üşüdüğü için kendisinden keçe isteyen ağabeyine bir şart koşar. Gözlerini vermesi şartıyla keçeyi verir. Sabah kalktığında ağabeyinin öldüğünü görür (Alptekin, 2002: 346-347). Kahraman burada ölüme sebep olacağını düşünmeden hareket etmektedir. “Keçi Kız” masalında oğlan, keçi kılığında olan ancak gerçekte çok güzel bir kızla evlenir. Karısının isteği ile bu sırrı herkesten saklar. Ancak oğlanın annesi, oğlunun bir keçi ile evli olmasını kabullenemez ve sürekli oğluna baskı yapar. Oğlan dayanamayıp kızın postunu ateşe atınca kız taş kesilir ve ölür. Kocası bu duruma çok üzülse de elinden bir şey gelmez (Özçelik, 2004: 324). İstemeden karısının ölümüne sebep olan oğlan karısının yokluğu ile kendini de cezalandırmış olur.

“Üç Kardeş” masalında Tanrı, çalışmak için ayrı ayrı yerlere giden üç kardeşi sınamak amacıyla çeşitli sorularla karşılırlarına bir görevli çıkarır. Büyük ve ortanca kardeşler sınavdan kalır. Küçük kardeşin karşısına çıkan bir ihtiyar, hasta olduğunu söyler. Kendisine derman olması için çocuğunu kesip kanını kendisine vermesini ister. Ardından çocuğu fırına koymasını söyler. Küçük kardeş ihtiyarın dediklerini yapar. Bir süre sonra karısıyla fırını açıp bakınca çocuğun masa başında kitaplar içinde olduğunu görürler. Küçük kardeş böylece sınavı geçmiştir. Bu masalda dikkat çeken nokta baba, tanımadığı bir ihtiyara şifa olması için oğlunun ölmesini göze almıştır (Yavuz, 1994: 333). Masalda direkt ölüm cezası verme davranışı olmamakla birlikte çocuğun kesilip fırına konulması sebebi ile bu bölümde incelenmiştir. “Cadı Kızı ile Küçük Kardeş” masalında üç kardeşten büyük ve ortanca olan kardeşler merak ettikleri için cadı ulaşmak isterler. Ancak cadının oyununa gelip fırının içinde yanarak ölürler (Taner, 1995: 14-23). “Padişahın Üç Kızı” masalında ise padişahın üç kızından büyük ve ortanca olanı, küçük kardeşlerini kıskandıkları için cellat bir kadınla anlaşır onu öldürtürler (Taner, 1995: 59). Kardeş kıskançlığının ölümle neticelendiği bir masal örneğidir.

Kibir duygusu ile karşısındakini hâkir görme sonucu verilen ölüm cezaları vardır. Genellikle aile bireyleri arasında yaşanan örnekler görülmektedir. “Tuz” (Tezel, 1997: 96) ve “Tuz Kadar Sevgi” (Özçelik, 2004: 440) masallarında padişah, üç oğluna kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. En küçük oğlu ‘tuz kadar’ der. Ancak padişah oğlunun verdiği cevabı yeterli bulmadığı için onun öldürülmesini ister. Cellatlar küçük oğlanı çok sevdikleri için öldürmeye kıyamazlar bir tavşanın kanını oğlanın gömleğine batırırlar. Padişaha da öldürdüklerini söylerler. “Yatalak Mehmet” masalında padişah, yine aynı sebeple küçük kızının ölüm emrini verir (Boratav, 2009: 137). “Ese ile Köse” masalında Köse’nin karısı, Köse’ye arkadaşı Ese’yi işe almakla hata ettiğini söyler. Köse de kadının dediklerine sinirlenir ve tokmakla kadını dövüp öldürür (Özçelik, 2004: 461). “Dev-Baba” masalında padişahın üç kızından en küçük olanı bir rüya görür. Rüyasında büyük bir sarayın güzel bir odasında otururken babası gelip altın bir leğen ve altın ibrikle eline su döker. Padişah ise bu rüyaya oldukça kızar ve kızını cellata verir. Padişah başta verdiği kararın doğru olduğunu düşünürken masalın sonunda kararından dolayı pişmanlık yaşar (Boratav, 2006: 58). “Papağan” masalında da padişahın kızı rüyasında babasının sefaletе düştüğünü ve kızın sayesinde tekrar tahtına geçtiğini görür. Padişah kızına gördüğü rüya yüzünden çok sinirlenir ve onu cellatlara verir. Kız ise lalası ve cellatların yardımıyla kaçır (Boratav, 2006: 116-126). Aile bireyleri dışında ise yine padişah ve halk arasında yaşanan örnekler bulunmaktadır. “Üç Dokumacı Kardeş” masalında en küçük kardeş, ne isterse padişah’tan değil de Allah’tan istediğini söyler. Bu sebeple idam cezası alır. Çocuğu, ermiş bir kız ile delikanlı gizlice kurtarır (Sakaoğlu, 2002b: 348). “Padişahlar Padişahı” masalında da yine iki kardeşten küçük olanının Padişahlar Padişahından dilekte bulunmasına kızan padişah idam cezası verir. Cellatlar yanlışlıkla büyük kardeşi öldürür (Sakaoğlu, 2002b: 351). “Padişah Oğlu ile Çoban Oğlu” masalında padişah, kendi oğlu ile aynı gün dünyaya gelen çobanın oğlunun kendi oğlundan daha akıllı olmasını kıskanır ve çobanın oğlunu öldürmeye karar verir (Sakaoğlu, 2002b: 496). “Mavi Kahkaha Çiçeği” masalında padişah, ülkede sesli ya da sessiz her şekilde gülmeyi yasaklar. Gülen olursa da boynunun vurulacağını duyurur (Sarıyüce, 2010: 58). “Sefa ile Cefa” masalında Cefa yolda bir geyik görüp beğenir. Geyiği öldürür. Sefa kendisini dinlemeyerek geyiği öldürdüğü için Cefa’yı babasına şikâyet eder. Padişah da

Cefa'nın cellada verilmesini söyler. Ancak cellat Cefa'ya kıyamaz onun yerine bir köpek yavrusu boğazlayıp kanını gömleğe bulaştırır ve padişaha verir (Alangu, 2011: 233-234).

Kendisini herkesten üstün gören ve her şeyin en iyisine sahip olmak isteyen padişahlar ya da eşler bir kırgınlık sonucu ölüm cezası vermektedir. “Takırdak” masalında padişahın kızlarından büyük ve küçük kız kardeş babalarının vasiyetine uymayarak ipekçiyi saraya alırlar. Ortanca kız kardeş de bu sebeple lalasından ipekçiyi öldürmesini ister. Ancak küçük kız kardeş bu durumu önceden anladığı için ipekçiyi öldürerek sırrının ortaya çıkmasına engel olur. Aynı masalda küçük kızın içine saklandığı tahtadan hayvanı (Takırdak) bulan bey, bu Takırdak'ın kendilerine uğursuz geldiğini düşünerek Takırdak'ı öldürmek ister. Kız, ölmek için saklandığı Takırdak'ın içinden çıkar (Radloff ve Kúnos, 1998: 194-197).

Padişahların kızlarının evleneceği adaya karşı çıkararak cezalandırması örneklerinin bir değişik şekli de anne-oğul örneklerinde görülür. Anne oğlunun evlendiği kızı beğenmez ya da başka bir kızla evlenmesini ister. Evliliğe engel olmak için de oğlunun sevdiği kızı öldürerek ortadan kaldırmak ister. “Şah Bender” masalında Şah Bender, padişahın kızıyla evlenir. Şah Bender'in annesi ise bu evliliği istemez. Bu sebeple kızın on parmağına mum dikerek onu yakmak ister. Bunu gören Şah Bender annesinin kendisi için getirdiği yeni gelinin üzerine mumları atarak yeni gelini yakar (Radloff ve Kúnos, 1998: 220). “Şah İsmayil” masalında iki dev kız kardeşten birinin oğlu birinin kızı vardır. İki kardeş çocuklarını birbirleriyle evlendirmek ister. Ancak Şah İsmail, komşularının kızıyla evlenir. Şah İsmail'in annesi ve teyzesi geline işkence yapar. Bunun üzerine Şah İsmail, annesi ve teyzesini¹² kandırıp dev kızıyla da evleneceğini söyler. Dev kızıyla nikâh yapan Şah İsmail kızı kesip banyonun duvarına asar (Öcal, 1999: 395). İncelemiş olduğumuz bu masalda dev kızının bir suçu yoktur ancak Şah İsmail kızı öldürerek cezalandırmış olur. “Nenarı” masalında bir nenârinin oğlu ile padişahın kızı evlenir. Ancak nenâri oğlunu kendi yeğeniyle evlendirmek istediği için gelinine eziyet eder. Oğlan da karısını kurtarmak için bu evliliği kabul eder. Kına gecesinde karısının parmaklarına

¹² Masalda devlerin iki bacı olduğu bilgisi yer almasına rağmen teyze yerine hala kelimesi kullanılmaktadır.

yakıkları mumları yeni gelinin üzerine attırır. Böylece gelin yanarak ölür (Öcal, 1999: 415). “Demir Asa, Demir Çarık” masalında Bahtiyar, bir dev olan teyzesinin kızıyla evlenmemek için kızın on parmağına mum yakar (Alptekin, 2002: 441). “Çember-Tiyar” masalında halasının kızıyla evlendirilen Çember-Tiyar, karısının parmaklarına yaktıkları mumları gelinin parmaklarına bağlayıp gelini yakar (Boratav, 2006: 131). İstemediği biriyle evlenmeye zorlanan kahraman. Durumdan kurtulmak için gelini öldürmeyi seçer. Ancak kahramana evlenmesi için ısrar edilen diğer kahramanın ölümü ile masal sonlanır.

“Tasa Kuşu” masalında padişah, torunlarını öldürdüğü düşüncesi ile Hanım Sultan’ın öldürülmesi için cellat görevlendirir. Hanım Sultan’ın kanlı gömleğini ister. Aslında Hanım Sultan suçsuzdur. Cellatlar, Hanım Sultan’ın kaçmasına izin verirler (Radloff ve Kúnos, 1998: 239; Alangu, 2011: 130-132). “Mettah Masalı” masalında Bey, evleneceği kıza atılan iftiraya inanarak kızın kendisine ihanet ettiğine düşünür. Göğsüne bıçak saplayıp öldürmeye çalışır ancak kız ölmez (Radloff ve Kúnos, 1998: 299). “Cıncılı Kız” masalında kız, sürekli şekil değiştirip ölü eti yiyen kocasından kervancıların yardımıyla kaçır. Kocasını bulup öldürür (Öcal, 1999: 267). “Topal Dev” masalında padişah, vezirin kızına âşıktır. Vezir, kızla evlenip onu eve getirdikten sonra keseceğini söyler. Kız, bunun üzerine babasının evine kaçır. Doğum yapar ve bir oğlu olur padişah yeniden kadını kesmek istediğinde kız oğlunu da alarak kırk başlı bir devin yaşadığı bir dağa yerleşir. Dev, kadına âşık olur. Kadın, oğlunu öldürmesi şartı ile devle evleneceğini söyler. Oğlan, annesi ve devin kurduğu tüm tuzaklardan kurtulur. Masalın sonunda ise oğlan annesi ve devini öldürür (Öcal, 1999: 271-274). “Köse” masalında köse, köylünün malına el koymak için oyun oynar. Köylünün ırmakta boğulmalarına sebep olur (Öcal, 1999: 462). “Gözel Ahmet” masalında Zehir Bey, Gözel Ahmet’i hile ile öldürür. Mengen ve amcası da Zehir Bey’i öldürüp Gözel Ahmet’in intikamını alırlar (Öcal, 1999: 472). “Peri Padişahının Oğlu” masalında padişahın kızı, bir oğlanla evlenir. Kocasının karnındaki anahtarla kilitli odayı açar. Kız, kocasının Peri Padişahının oğlu olduğunu anlar. Kocasını öğrendiği için kızını ölümle cezalandırır. Cariye kıza kıyamaz onun yerine bir kuşu vurur ve kızını bırakıp döner (Şimşek, 2001b: 104). “İnsan Kılığındaki Dev” masalında padişahın kızı, cariyesinin bulduğu anahtarla kilitli

odayı açar ve kocasının sırrını öğrenir. Bu sırrı cariyesinin kılığına giren kocasına söyler. Kocasını da ceza olarak onu yakmak ister (Şimşek, 2001b: 135).

Üvey annenin, üvey çocuklarını kıskançlık ya da basit sebeplerle ortadan kaldırmak istediği masallar yer alır. Üvey anne çocuğun yapmış olduğu en ufak şeyi bahane ederek onu ölümle cezalandırır. “Nar Adlı Kız” masalında üvey anne, kendi kızı üvey kızını kıskandığı için üvey kızının boğazına sihirli bir boncuk atıp kızı öldürür (Şimşek, 2001b: 160).

“Ettiğini Bulur” masalında fakir bir çoban, günün birinde altın bulur. Altınları yanındaki zengin adamla paylaşmak ister. Zengin adam altınların hepsini alır. Çobanın kendisini şikâyet etmesinden korktuğu için de onu öldürür (Alptekin, 2002: 314). “Kör Canavar” masalında tembel bir çoban çalışmak istemez. Bu sebeple karısıyla tartışır ve karısını döver. Kadın dağa gider ve tesadüfen dağda altın bulur. Altınları toplamak için komşusundan yardım ister. Bu sırada altınlar arıya dönüşünce kadın yine de arıları toplamak ister. Çünkü arıları, evin bacasından aşağı atarsa arıların kocasını öldüreceğini düşünür. Ancak kadının düşüncesi beklediği şekilde gerçekleşmez. Arılar bacadan düşünce tekrar altına dönüşür. Böylece tembel çoban oturduğu yerden nasibini bulur ve zengin olur (Alptekin, 2002: 322-323). Bu masalda kadın kahraman tembelliği sebebiyle eşine kızar ve onu öldürmek ister. Tembellik eden kişilere ölüm cezası verilebileceği mesajı yer almaktadır. Ayrıca masalda çalışmadan zengin olunabileceği mesajı da verilmektedir. “Yedi Kardeş Yedi Dev” masalında babalarının öğüdünü dinlemeyen yedi kardeşe devler musallat olur. Kardeşler, devleri öldürerek onlardan kurtulurlar (Alptekin, 2002: 356-360). “Mercimek Çocuk” masalında Mercimek Kız, annesinin sözünü dinlemez ve cadı karısının eline düşer. Kız, cadı karısını ve kızını öldürerek annesinin yanına geri döner (Alptekin, 2002: 383). “Padişahın Kırk Oğlu” masalında padişahın kırk oğlu, aynı ana babadan olan kırk kız bulup evlenmek isterler. Ahmet ve kardeşleri kızları aramak için yola çıkarlar. Ahmet, devler ülkesinde karşılarına çıkan kırk devden otuz dokuzunu öldürür. Masalın sonunda da Canpolat’ı öldürür (Alptekin, 2002: 401). “Çıkrıkçı Fatma” masalında kim olduğu hakkında bilgi yer almayan birisi, padişahın sarayının karşısında ip sattığı gerekçesiyle Çıkrıkçı Fatma’yı kesip öldürür (Alptekin,

2002: 419). “Bacadan Atılan Ölü” masalında Keloğlan, yengesinin sevgilisini öldürür. Masalın sonunda da Keloğlan’ın sevgilisinin kardeşi, Keloğlanı öldürür (Sakaoğlu, 2002b: 534).

“Yiğit Çoban” masalında çoban, şehzadenin gerdeğe girdiği gece batıdan gelen bir yılan ve doğudan gelen bir ejderha; kuzeyden gelen bir kurt ve güneyden gelen bir dev tarafından parçalanıp öldürüleceğini öğrenir. Akıllı ve bilgili çoban şehzadeyi, kurtarmak için gece bahçede bekler. Ancak sabah şehzade, gece çok gürültü yaptığı gerekçesi ile babasına şikâyet eder. Padişah, çobanı aslanlara parçalatmaya karar verir. Çoban, padişahın müsaade ister ve gerçekleri deliller ile anlatır. Ancak bildiklerini anlattığı için taş kesilir. Padişah, yaptığı haksızlığı anlar ve durumu çözer. Çobanı kurtarıp vezir yapar (Özçelik, 2004: 354-355). Bu masalda haksız yere verilen ölüm cezası sonucu çobanın taş kesilmesi padişaha ibret olur. Padişah, durumu çözüme kavuşturup hatasını telafi etmeye çalışır. “Hasan Tay” masalında padişah, kendi mührünün taklidini yaparak hazinesinden para çalan hain bir adama ne ceza vereceğini bulmaz. Vezirlerinden fikir alır. Vezirlerden biri adamın etlerini parça parça etmeyi, biri keşkek gibi kaynatmayı, biri de affedip hizmetlerinde çalıştırmayı teklif eder. Padişah da gururlanarak son teklifi kabul eder. Vezirlerden biri daha sonra padişaha başka bir ülkenin padişahının karşılıksız olarak halkına para dağıttığını söyler. Padişah eğer verdiği bilgi doğru değilse vezirinin kellesini alacağını söyler. Vezirin dedikleri doğru çıkar. (Özçelik, 2004: 397-398). “Hasan Tay” masalında padişahın kızı kaçırlır. Padişah kızının kurtulmasında yardımcı olan oğlanı kızıyla evlendirir. Onu başveziri yapar. Padişahın damadı diğer vezirlerin iftirasına uğrayınca padişah damadının cellatlara teslim edilmesini ister. Ancak cellatlar ona kıyamaz ve kaçmasına izin verirler (Özçelik, 2004: 401). “Çiftçinin Kızı” masalında padişah, vezir yapacağı kişileri halkın içinden seçer. Ancak vezir yapmak için onları bazı sınavlardan geçirir ve sınavı geçemeyenlerin boynunu vurdurur (Özçelik, 2004: 418).

“Kaz Yollasam Yolar Mısın” masalında padişah, tebdil kıyafetle gezerken bir kulübeye girer. Burada bir kızla sohbet eder ancak sorduğu sorulara kızın verdiği cevapları anlamaz. Padişah cevapların ne anlama geldiğini bulması için vezirini

görevlendirir. Eğer konuşulanların mânâsını çözemezse veziri cellat ettireceğini söyler (Boratav, 2006: 249). “Nar Tanesi” masalında anne babası ölen kız, amcası ve yengesiyle yaşamaktadır. Ancak yengesi kızı evde istemediği için kocasına kızı götürüp öldürmesi için ısrar eder. Amcası, kızı götürür ancak öldüremez. Kızı ormanda bırakır. Kızın ölmediğini fark eden yenge daha sonra kocasına tekrar ısrar eder. Amcası bu kez kıza kırmızı boncuk yutturur ve kız ölür. Masalın sonunda Nar Tanesi dirilir ve paşanın oğlu ile evlenir. Yenge ise atların kuyruğuna bağlanıp parçalanarak cezalandırılır (Doğan, 2007: 146-149). “İhtiyar Baba” masalında bir padişah, sorduğu sorulara cevap bulamayınca memleketteki tüm ihtiyarları öldürtür. Daha sonra yaptığına pişman olur (Kasımoğlu, 2010: 496-501). “Söylemez Hanim (Melikşah)” masalında Melikşah ve arkadaşı Keloğlan Köse’nin oyunlarına engel olur. Köse kesilen horuzun içinden çıkan mühürdeki ifritlere Keloğlan’ı öldürtür (Kasımoğlu, 2010: 524). “İfrit ile Ahsî Gadin” masalında bir dağda odunculuk yapan karı kocadan, kadın bir gün bir kuyu bulur. Kocası, kadını kuyuya bakmaması için uyarır. Ancak kadın dinlemez ve kuyuya bakarken içine düşer. Kuyudan ifrit çıkar. Adam ifritten karısını öldürmesini ister. İfrit de kadını öldürür (Kasımoğlu, 2010: 548- 549). “Destebozan” masalında iki komşudan biri diğerinin karısına göz koyar ve kadınla evlenebilmek için kadının kocasını öldürür (Kasımoğlu, 2010: 691). “Hocaker Gızı” masalında padişahın oğlu bir kızla evlenmek ister. Kız, düğün yemeğinin içine tuz doldurur. Misafirler yemeği yiyemez. Padişahın oğlu da misafirlere rezil olduğunu düşünerek kızı öldürmeye karar verir. Kız, göğsünü pekmezle doldurur. Padişahın oğlu, kızın kanı yerine pekmezi içince kanının çok tatlı olduğunu düşünüp pişman olur. Daha sonra kızın ölmediğini anlar (Kasımoğlu, 2010: 709-710). “Bilisuk” masalında ev sahibi karısıyla düğüne giderken evini ve oğullarını hizmetkâra emanet eder. Hizmetkâr, evin oğlunu ağıladığı ve susmadığı için kafasını keserek öldürür (Kasımoğlu, 2010: 743). Bu masalda ise bebeğin ağlaması, durmaması ölümüne sebep olmuştur. Bu açıdan çocuklar için korkutucu bir örnektir.

İncelemiş olduğumuz masallarda suçsuz olduğu halde ailesi, eşi, ülkenin padişahı, beyi tarafından ölümle cezalandırılan, cellada verilen kahraman ya kendi çabasıyla ya da ona yardımcı başka bir kahramanın yardımıyla kurtulur. Masalda

kahramanın bu cezadan kurtulabilmek için verdiği mücadele yer alır. Kahramana yardım eden bir derviş, bir hayvan veya ailesinden biri olabilir. Kahraman masalın sonunda haksız yere ona ölüm cezası veren kişiden intikam almak ister.

Aile içinde verilen ölüm cezalarında iftiraya uğrayan kız çocuk ise onu öldürmesi için erkek kardeşi görevlendirilir. Kızın, ağabeyi ya da erkek kardeşi, kıza kıyamaz. Onun yerine bir hayvanı öldürüp onun kanı ile bulanmış bir gömlek götürerek ailesine yalan söyler. İftiraya uğrayan kadın kahramana ise ölüm cezasını eşi verir. Ancak gerçeklerin ortaya çıkması ile bu ceza da uygulanmaz. Padişah ya da bey tarafından verilen ölüm cezalarında da cellatlar, ölüm emri verilmiş olan kişiye kıyamaz ve onu öldürmemek için kaçmasına müsaade ederler. Ancak haksız yere suçlanıp verilen ölüm cezasının uygulandığı durumlarda incelediğimiz masallar içerisinde yer almaktadır.

4.1.2.1.2. Kötülük Yapan Kahramanın Cezalandırılması

Kötülerin cezalandırılması ise masallarda beklenen bir sonudur. Bir suç işleyen, kötülük eden kahraman genellikle doğrudan veya dolaylı olarak ölümle cezalandırılır. Bu şekilde yaptıklarının sonucuna katlanır, bedelini öderler. Bazı masallarda ise verilen ölüm cezası değiştirilir. Bunun yerine kahramana bir görev verilir. “Hırsız Padişah” masalında padişah, tebdil kıyafet gezerken iki berduşla arkadaş olur. Daha sonra bu iki berduşun kendi sarayına girip hırsızlık yapması üzerine önce onları darağacına asmaya karar verir sonra da onları affeder (Günay, 1975: 278). “Çoban” masalında padişah, kendisine ihanet eden vezirlerini ölümle cezalandırır (Günay, 1975: 293). “Kurnaz Besleme” masalında kırk adam, kendileriyle alay eden kızı öldürmek isterler ancak başaramazlar (Günay, 1975: 322). “Terzi Kızı” masalında Terzi Kızı, Kırk Haramiler ile uğraşıp alay eder. Haramiler de kızı cezalandırmak amacıyla öldürüp, üç avuç kanını içmeye karar verirler. Ancak kızı öldürmeyi başaramazlar (Seyidoğlu, 1975: 357). “Müezzini” masalında hacca giden baba, yokluğunda ahlaksızlık yapan büyük ve ortanca kızları ile müezzini öldürtür (Günay, 1975: 297). “Helvacı Güzeli” masalında kızın babası, kızına iftira atan vezir ve katircının başını vurdurur (Günay, 1975: 395). “Helvacı Güzeli” masalında şehzade karısına iftira atan vezir ve müezzini öldürtür (Radloff ve Kúnos,

1998: 254). “İğci Baba” masalında İğci Baba, kendi parmağını keser ve yanındaki üç kız kardeşten parmağı yemelerini ister. Parmağı yemeyen iki kız kardeşi ölümle cezalandırır ve onları keserek öldürür. Masalın sonunda ise İğci Baba tüm yaptıklarından sonra ateşe verilip öldürülür. Böylece cezalandırılmış olur (Günay, 1975: 309-311; Alptekin, 2002: 220-223; Doğan, 2007: 92-94; Alangu, 2011: 188-199). “Uzun Kavak, Uzun Kavak” masalında ise Köse, parmaklarını yemeyen iki kız kardeşin üzerine ölü toprağı serper. Kızları ölü gibi uyutur (Sarıyüce, 2010: 92). “Kız Padişah” masalında iftira atan bir ahçı idam edilir (Günay, 1975: 318). “Bacı Bacı Can Bacı” masalında yalan söyleyip kötülük yapan kız ölüm ile cezalandırılır (Günay, 1975: 337; Boratav, 2009: 108). “Kül Eşek” masalında kız kardeşlerini tehdit eden devi, kızın abileri öldürür (Günay, 1975: 339-340). “Kara Dirhem Hokkası” masalında padişahın oğlu, sevdiği kızı alabilmek için kızın dev anasını öldürür (Günay, 1975: 414). “Sıçan Çocuk” masalında değirmeni yuvarlayıp ortadan yaran kadın, değirmen ve değirmenci kılığına giren oğlu ve gelinini öldürür (Günay, 1975: 420).

Yalan söylemek suretiyle karşısındakini kandırarak onun yerine geçme davranışı masallarda çok sık görülür. Asıl kahramanın yerine geçen ve herkese yalan söyleyen kahraman gerçek anlaşılnca ölümle cezalandırılır. “Üç Nar” masalında gurbet kızı, yalan söyleyerek padişahın oğlunun sevdiği kızın yerine geçer. Padişahın oğlu da gurbet kızını öldürerek cezalandırır (Günay, 1975: 430). “Üç Turunçlar” masalında çingene kızı, peri padişahının kızını kandırıp yerine geçer. Çingene kızı ve padişah evlenir. Peri padişahının kızı da bir selvi ağacı olur. Bu ağaçtan yapılan beşik çingene kızının bebeğini sıkıp öldürerek çingene kızını cezalandırır (Seyidoğlu, 1975: 294). “Sırma Saç” masalında padişah kendisini kandırarak oğlunun yerine geçen Keloğlan’ın kafasını dibek taşında ezdirerek onu öldürür (Seyidoğlu, 1975: 307). “Bir Göze Bir Gül” masalında padişah, eşinin yerine kendi kızını geçiren üvey anneyi ve kızını kırk katıra bağlatıp dağlara salar (Tezel, 1992: 144). “Nar Tanesi” masalında Beyoğlu ve Nartanesi evlenmek üzeredir. Bir çingene kızı da Nartanesi’ni suya itip onun yerine geçer. Beyoğlu bunun üzerine çingene kızını, aç ve susuz bırakılmış atlara bağlayarak ölümle cezalandırır. Masalda ayrıca Nartanesi yengesinin iftirasına uğramaktadır. Nartanesi’nin ağabeyleri kız kardeşlerinin aslında

masum olduğunu ve ona yengelerinin iftira attığını öğrenir. Bu durumu amcalarına söylerler. Amcaları da karısını öldürerek cezalandırır (Yavuz, 1994: 258-259). “Limon Kız” masalında Arap kızı, Limon Kızın yerine geçtiği için kırk katıra bağlanarak cezalandırılır (Tezel, 1997: 93). “Limon Kız” masalında padişahın oğlu, çingene kızını evleneceği kızın yerine geçtiği için ölümle cezalandırır (Şimşek, 2001b: 82). “Muradına Ermeyen Kız” masalında şehzade, evleneceği kızın yerine geçip kıza kötülük eden, kendisine yalanlar söyleyen kız ve annesini cezalandırmak ister. İkisini de döverek öldürür (Radloff ve Kúnos, 1998: 190). “Muradına Eren Kız” masalında şehzade, evleneceği kızın yerine geçen kendisine yalan söyleyen halayığı kırk katır ile cezalandırır (Radloff ve Kúnos, 1998: 193). “Giyik” masalında üvey anne kendi kızını, beyin oğluyla evlenen üvey kızının yerine geçirir. Beyin oğlu da üvey anne ve onun kızını bu sebeple cezalandırır. Üvey anneyi bir katırın arkasına bağlayıp gönderir (Öcal, 1999: 209). “Garga” (Öcal, 1999: 213) ve “Sabır Taşı” (Alptekin, 2002: 430) masallarında adam, uyuduğu sırada başında bekleyen kızın yerine yalan söyleyerek geçen çingene kızını katırın kuyruğuna bağlayarak cezalandırır. “Gülüncü Güler Açı Gız” masalında padişahın oğlu kendi karısının yerine kızını geçiren teyzeyi ve onun çirkin kızını atın kuyruğuna bağlayıp cezalandırır (Öcal, 1999: 366). “Öksüz Kız” ve “Fatmacık ile Üvey Annesi” masallarında da üvey anne ve öz kızı para hırsı ve kıskançlık sonucunda ölümle cezalandırılırlar (Şimşek, 2001b: 38; Özçelik, 2004: 443). “Muradına Nail Olmayan Dilber” masalında padişah, evleneceği kızın yerine geçen vezirin kızını atın arkasına bağlayarak cezalandırır (Alptekin, 2002: 336). “Gurbete Giden Gelin” masalının sonunda padişahın oğlu, gerçek gelinle yer değiştirip kendisini kandıran Arap’ı kırk katırın arkasına bağlayıp öldürür (Özçelik, 2004: 426). “İki Bacı” masalında padişahın oğlu kendisiyle evlenmek üzere olan kızın yerine kendi kızını geçiren teyze ve kızını iki ata bağlayıp param parça ettirir (Doğan, 2007: 99). “Yumurta Gızı” masalında adam, evleneceği kızın yerine geçen Arap kızını param parça olması için atın arkasına bağlar (Doğan, 2007: 202). “Sütli Fatma” masalında oğlan, yedi yıl boyunca başında bekleyen Fatma’nın yerine geçen beslemenin başını vurdurur (Kasımoğlu, 2010: 386). “Meyit” masalında Meyit, kendisini yedi sene bekleyen Fatma’nın yerine geçip kendisini kandıran Karaçi Kızı’nı öldürür (Kasımoğlu, 2010: 722). “Terzi Kız” masalında şehzade karısını kuşa çeviren Karakız’ı kırk katırın

kuyruğuna bağlayıp cezalandırır (Sarıyüce, 2010: 111). “Mercan Kız” masalında Karakındıra, Beyoğlu’nu kandırarak Mercan kızın yerine geçer. Beyoğlu, Karakındıra’yı kırk tane deli katırın arkasına bağlayarak cezalandırır (Sarıyüce, 2010: 220).

Toplum tarafından kabul görmeyen hırsızlık, ihanet, eşini aldatma vb. davranışlar sonucunda kahraman ölümle cezalandırılır. Yapılan bir kötülük sonucu intikam almak isteyen kahraman ise kötülük yapan kahramanın cezasını ölümle verir. “Cevheri Firoş” masalında cariye, hırsızlık yaptığı için parça parça edilerek öldürülür (Günay, 1975: 444). “Hırsız” masalında yeğeni ile beraber padişahın sarayını soyan adamın başı kesilir (Günay, 1975: 446). “Şah Meranın Yüzüğü” masalında padişahın kızı, kocasını aldatır. Padişah da bu sebeple kızını ve kızın sevgilisini öldürür (Günay, 1975: 475). “Kır Atlı” masalında padişah evli bir kadını beğenir ve kadını saraya gelmesi için ikna eder. Kadın saraya gidebilmek için kocasını zehirler. Padişah da kadının kocasını zehirlemiş olduğunu duyurup tüm kadınların asılmasını ister (Günay, 1975: 509-510). “Sadık Kadının İhaneti, Kadınların İhaneti” masallarında da padişah, eşini aldatan kadınları görür. Bu sebeple tüm kadınların kesilmesi ister (Sakaoğlu, 2002b: 483-485). Bu iki masalda meydana gelen kötü davranış üzerinde bir genelleme yapılarak davranıştan tüm kadınların sorumlu tutulması durumu mevcuttur. Bir kişinin yapmış olduğu davranış herkese mal edilerek ceza verilmek istenmiştir. “Gül Sinan’a Ne Yaptı Sinan Gül’ü İncitti” masalında padişahın oğlu, Dünya Güzeli’ni iki kardeşinin boynunu vurduğu için öldürür (Günay, 1975: 524). “Topal Leylek” masalında prenses ve Topal Leylek evlenir. Topal Leylek, prensesi köle olarak satar. Prensese satın alan ailenin bir deli oğlu vardır. Kesiş, bu oğlanın aklını bir kazanın içinde kaynatmaktadır. Prensese, bu sebeple kesişi öldürür. Böylece oğlanın üzerindeki büyü bozulmuş olur. (Seyidoğlu, 1975: 172). “Celali Ahmet” masalında Celali Ahmet, ev halkının canlarını toplar. Bu sırada Ahmet’in kaçırmaya çalıştığı kız da Ahmet’i merdivenden atarak aslan ile kaplana parçalatır (Seyidoğlu, 1975: 378). “Hain Vezir” masalında padişah, hocayı karısına tecavüz etmeye kalktığını öğrendiği için öldürür. Daha sonra yine kadına tecavüz etmeye kalkan ve kadın karşı çıktığı için üç oğlunu kesen veziri öldürerek cezalandırır (Seyidoğlu, 1975: 384). “Çuhadaroglu” masalının sonunda kız, annesi ve

onlara iftira atıp eşlerinden ayrılmalarına sebep olan Çuhadaroglu'nu öldürerek cezalandırır (Seyidoğlu, 1975: 388). “Toktok” masalında padişahın eşi, yıllar önce hamileyken ölür. Bir adam da padişahı, ölen karısının mezarında doğum yaparak kendisini doğurduğu yani kendisinin padişahın oğlu olduğu konusunda aldatır. Adam yalan söylediği için padişah tarafından idam cezasına çarptırılır (Seyidoğlu, 1975: 412). “Keloğlan” masalında Keloğlan'ın babası, Keloğlan'a kızar ve onu öldürmeye karar verir. Ancak Keloğlan babasının elinden kaçır (Seyidoğlu, 1975: 413). “Serencam” masalında padişah, hain olduğu söylenen vezirlerini tek tek muayene eder ve sünnetsiz olan iki tanesini ölümle cezalandırır (Seyidoğlu, 1975: 427).

Olağanüstü güçlere sahip olduğu için insanlara zulmeden onları korkutan dev, ejderha vb. kahramanlar yaptıklarından dolayı cezalandırılır. “Ayı Kulağı” masalında Ayı Kulağı, kızları kurtarmak için onları kuyuya hapseden devi öldürür (Günay, 1975: 332). “Ayı Musa” masalında Ayı Musa, dört kızı kurtarmak için onları odaya hapseden devi öldürür (Taner, 1995: 81). “Yarımca” masalında Yarımca, devin başını bıçağı ile kesip kardeşlerini devden kurtarır (Günay, 1975: 284). “Zümrütanka”, “Üç Şehzade”, “Zümrüt Anka Kuşu”, “Zümrüdüanka Kuşu” masallarında küçük şehzade suyun başını tutan devi ve iki ağabeyini öldürür (Güney, 1992: 252; Yavuz, 1994: 116-117; Radloff ve Kúnos, 1998: 288; Alptekin, 2002: 294-297). “Zümrüdüanka Kuşu” masalında padişahın küçük oğlu, babasının istediği elmayı her defasında alan ve üç kızı da kuyuda hapseden devi öldürür (Alangu, 2011: 150). “Şamdan Kutusundan Çıkan Kız” masalında dev, kedisini kıza emanet ederek kızıdan kediyle ilgilenmesini ister. Kız kediye bakmaz. Dev kızın başını kılıçla keserek öldürür ve kızı odadaki diğer cesetlerin yanına atar. Aynısını kızın diğer kız kardeşine de yapar (Taner, 1995: 97-98). “Dıngıl Ali” ve “Mustan” masallarında Dıngıl Ali'nin ve Mustan'ın eline düştüğü devler, masalın sonunda ölür (Şimşek, 2001b: 144; Özçelik, 2004: 364). “Keloğlan ile Dev” masalında dev, sebepsiz bir şekilde Keloğlan ve kardeşlerini yemeye kalkar. Keloğlan ve dev arasında yalanlarla geçen mücadele sonucunda Keloğlan önce devin karısını sonra da devi öldürerek onları cezalandırmış olur (Özçelik, 2004: 361). “Padişahın Üç Oğlu” masalında küçük kardeş, babasının mezarını eşeleyen devi, devin kızlarının da yardımıyla öldürür. Oğlan daha sonra da suyu tutan ve padişahın kızlarını almak şartıyla suyu

bırakacağını söyleyen ejderhayı öldürür (Alay, 2005: 185-186). “Devin Oğlu” masalında devin oğlu, gerçek babasının bir dev olduğunu öğrenir. Ancak öz babasının annesine başka bir adamla evli olmasına rağmen göz koyduğunu öğrendiğinde dev olan babasını bulup öldürür (Alay, 2005: 197). “Helal Hamza ile Haram Hamza” masalında Haram Hamza suyun başını tutan ve köylülere su vermeyen ejderhayı ve kardeşinin sevdiği kızla onun kardeşini kaçıran devi öldürür (Doğan, 2007: 76-78). “Hırsız Keloğlan” masalında Keloğlan hırsızlık yapmıştır ve kendisini yakalayıp paşaya teslim etmek üzere gelen cadıyı öldürür (Doğan, 2007: 84). “Kader” masalında kadın kendisiyle evlenmek isteyen devin elinden kurtulup başka biriyle evlenir. Ancak dev kadını yine bulur. Kadın, devi oyuna getirip sırtına binmek için çağırır. Devi yedinci kattan iterek öldürür (Doğan, 2007: 105). “Keloğlan ile Hazal” masalında Keloğlan, kendisini ve Hazal’ı yiyecek olan devi okla gözünden vurup öldürür (Doğan, 2007: 121-122). “Kırbaç” masalında Paşa, karısını takip ederken yolunun düştüğü mağarada kendisini yiyecek olan devi öldürür (Doğan, 2007: 123). “Kırk Kardeş” masalında Keloğlan’ın otuz dokuz kardeşi babalarının nasihatini dilemeyip gece bir mağarada kalmakta ısrar ederler. Keloğlan başlarına bir şey geleceği korkusuyla gece gizlenerek bekler. Kırk devi kardeşlerine ve kendisine zarar verecekleri için öldürür (Doğan, 2007: 127).

Kahramanın herkesten sakladığı bir sırrı olduğunda bunun ortaya çıkmaması için çabalar. Öğrenen ya da öğrenmeye çalışan kahramanları ise ölümle tehdit eder hatta cezalandırır. “Kırkinci Oda” masalında Arap’ın sırrı Domuz Dağı’nda bulunan domuzdur. Şehzadenin kızı Bilge, Arap’ın sırrını Kaplan Adam’a söyler. Arap, Bilge’yi ölümle cezalandırmak ister ama başaramaz (Tezel, 1992: 128). “Eşmanip” masalında Eşmanip cinlilerin padişahıdır. Eşmanip, eşek sıpası kılığında dünyaya gelir ve padişahın kızıyla evlenir. Cinliler, evli olduklarını öğrenirlerse hem Eşmanip’i hem de padişahın kızını öldüreceklerdir. Eşmanip, bu durumdan kurtulmak için tüm cinlilere uyku verip cinlilerin geçemeyecekleri bir sınırın ötesine karısını da alıp kaçar (Yavuz, 1994: 41-42). “Çirkin Kız” masalında peri tarafından güzelleştirilen kıza, çirkin kıza ceza vermek amacıyla fiziksel zarar göreceği yalanlar söyler. En sonunda çirkin kızın kaynayan kazana düşüp ölmesine sebep olur (Yavuz, 1994: 47).

“Çömüdük” masalında küçük kardeş ağabeylerini öldüren Arap’ı; Çömüdük ise dayısını öldürme planı yapan anne babasını ve dayısını öldüren köseyi öldürür (Yavuz, 1994: 53-56). “Gülbahar ve Gülbarın” masalında şehzadenin karısına ablaları iftira atar. Şehzade ailesine kötülük yapan ve çocuklarından ayrılmasına sebep olan karısının ablalarını cezalandırır. Onları kırk gün aç bırakılmış atlara bağlayıp parçalatır (Yavuz, 1994: 79). “Çiğ Süt” masalında Ayyüzlü, kocası Gürbüz’ü aldatır. Sevgilisi ile birlikte Gürbüz’ü öldürmek için plan yapar. Ayyüzlü, hasta olduğunu ve tek çaresinin Kral’ın kalbi olduğunu söyler. Gürbüz, Kral’ın kalbini almak için saraya gittiği sırada Kral’ın adamları onu yakalayıp öldürecektir. Gürbüz, Kral’ı öldürmeden saraydan çıkar. Kral ise daha önce düşman ülkenin kralı ile arkasından planlar kuran karısının kız kardeşini öldürür. Masalın sonunda Gürbüz ve Ayyüzlü’nün evine misafir olarak bir karı koca gelir. Bu çiftten de adam, karısını öldürür (Yavuz, 1994: 95). “Anne Sütü Emmeyen Kadın” masalında adam özellikle anne sütü emmeyen bir kızla evlenir. Kadın daha sonra paşanın oğluyla adamı aldatır ve öldürmeye çalışır. Adam da karısının sevgilisi olan paşanın oğlu ve adamlarını öldürür. Karısını ve kendisine yardım etmeyen kızını da bir mağaraya kendi kendilerine ölmeleri amacıyla kapatır. Bir sene sonra kızı, iki sene sonrada karısı mağarada ölür (Doğan, 2007: 34). “Fatma” masalında Yusuf ve Hüseyin, kardeşleri Fatma’nın her gün kanını içen devi öldürürler. Yusuf ve Hüseyin devin kızları ile evlenirler. Yengeleri, Fatma’ya iftira atar. Masalın sonunda bu durum ortaya çıkınca devin kızları kocaları tarafından öldürülerek cezalandırılır (Yavuz, 1994: 99-100). “Üç Kardeşler” masalında padişahın en küçük oğlu kuş yavrularını yemeye gelen ejderhayı öldürür (Yavuz, 1994: 103). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında Ahmet Şah, kardeşi İbrahim’e zarar veren, kötülük eden Yahudi’yi öldürtür (Yavuz, 1994: 169). “Balığın Gülmesi” masalında padişah karısının kendisini aldattığını öğrenince hem karısının hem de kadının sevgilisinin başını kestirir (Yavuz, 1994: 194). “Boncuk Padişah” masalında Boncuk Padişah karısının kendisini İran Kralı ile aldattığını ve iki çocukları olduğunu öğrenir. Padişah, İran Kralı’nı ve çocukları öldürür ancak karısına dokunmaz (Yavuz, 1994: 197). “Paşanın Oğlu ile Dünya Güzeli” masalında Köse, paşanın oğlunun yerine geçip paşaya öz oğlu gibi davranır. Paşa, oğlu olduğunu sandığı Köse’den kendisini tıraş etmesini ister. Köse ise diğer oğlanın tıraş etmesini teklif eder. Oğlan, paşayı tıraş ederken Köse oğlana bir şamar

vurunca oğlanın ağzındaki jilet paşanın yanağını keser. Paşa, hemen oğlanın öldürülmesini emreder. Ancak oğlanın Dünya Güzeli'ni bulup getirmesi şartı ile onu affeder. Masalın sonunda Köse'nin kendisini kandırdığını öğrenen paşa, onu kırk katırın kuyruğuna bağlayıp dağ taş süründürüp öldürtür (Yavuz, 1994: 218).

“Evliya ile Kevliya” masalında Evliya, cinlerin kendi aralarında konuştuklarını ağacın tepesinden tesadüfen duyar. Evliya cinlerin altınlarla ilgili sırrını öğrenir ve zengin olur. Daha sonra Evliya başından geçenleri Kevliya'ya anlatır. Kevliya da kıskançlık duygusu ile ağacın tepesine gidip cinleri dinler. Cinler de kendilerini dinleyip körlerin iyileşme sebebini öğrenen ve yıkıntının altından altınları bulan kişinin Kevliya olduğunu düşünerek Kevliya'yı öldürürler. Böylece Kevliya hem kıskançlığının hem de Evliya'ya yaptıklarının cezasını çeker (Yavuz, 1994: 230). Aynı örneğin bulunduğu “Ali ve Musa” masalında kahramanların isimleri Ali ve Musa'dır. Masalda cinler yerine bazı adamlar kahraman olarak geçmektedir. Masalın sonunda adamlar kendilerini dinleyip altınları alanın Musa olduğunu sanıp Musa'yı öldürürler. Musa, Ali'ye karşı kötü kalpli olmasının ve aç gözlülüğün cezasını çekmiş olur (Yavuz, 1994: 279-280). “Kırk Oğlanın Bacısı” masalında kız, kendisi eşkıyalarla anlaşıp beraber dağa kaçır. Kızı ve eşkıyaları bulan adam hepsini öldürerek cezalandırır (Yavuz, 1994: 247). “İki Kardeş” masalında ise iki kardeşten küçük olanı karısının baskısı ile gurbete çalışmaya gider. Uyumak için bir köşeye çekildiğinde tesadüfen bulunduğu yere bir ayı, kurt ve tilki gelir. Oğlan, hayvanlar onu görmesin diye un teknesine saklanır. Saklandığı yerden ayı, kurt ve tilkinin aralarında geçen konuşmaya şahit olur. Ertesi gün gidip hayvanların anlattığı eşyaların hepsini alır hayvanları da yaralı bırakır. Kıskanç kardeşi de olanları öğrenince hırsı ve açgözlülüğü sebebiyle aynı yerlere gider. Hayvanlar ise onu malları alan kardeş sanıp gözlerini çıkarıp, kollarını ve bacaklarını yerler (Yavuz, 1994: 320-321). “Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş” masalında ayı, kurt ve tilki kendilerine ait olan bal, kavurma ve altınları çalanın kim olduğunu bulmaya çalışırlar. Bu sırada ahırda deli kardeşi bulurlar. Asıl hırsızlığı yapan akıllı kardeş olmasına rağmen hayvanlar gerçeği yanlış anladıkları için deli kardeşi öldürürler (Alay, 2005: 181).

“Ormana Atılan Kız ile Kediler Padişahı” masalında kötü kalpli üvey anne ve kızı, masalın sonunda yaptıkları kötülükler ve para hırsı yüzünden Kediler Padişahı’nın verdiği torbadan çıkan yılanlar tarafından öldürülürler. Masalın sonunda bu şekilde cezalarını çektikleri ifadesi geçmektedir. (Taner, 1995: 13).

Kız kardeşler arasında kıskançlık sebebiyle atılan iftiranın sonu ölüm cezası olmaktadır. “Güneş Kızı” masalında adam, karısına iftira atan ve çocuklarından ayrılmalarına sebep olan teyzeleri kırk katıra bağlatır (Tezel, 1997: 27). “Güneş Kızı” ve “Çan-Kuşu, Çor-Kuşu” masallarında, kardeşlerinin mutluluğunu kıskanan ablaları, kardeşlerinin yeni doğan iki bebeğinin hemen ortadan kaldırılması için bir ebeye para verirler. İki bebek, köpek yavruları ile değiştirilip teyzeleri tarafından sandığa konularak dereye atılır (Tezel, 1997: 11; Boratav, 2006: 107). “Altın Saçlı Oolan- Gilaboru Saçlı Gız” (Öcal, 1999: 200) ve “Dilerim Çengisi” (Öcal, 1999: 283) masallarında padişahın oğlu, çocuklarını alıp atan, karısına iftira atan diğer iki eşini (çocukların öz teyzeleri) atın kuyruğuna bağlayıp dağa gönderir. “Kaya Koltuğu” masalında ise kahraman olarak padişah yerine bey vardır. Çocukları değiştiren beyin sadece baldızlarıdır (Öcal, 1999: 303). “Padişahın Oğlu ile Üç Kız Kardeş” masalında padişahın oğlu karısına iftira atan iki teyzeyi öldürür (Alay, 2005: 226). “Çan-Kuşu, Çor-Kuşu” masalında padişah, karısının iki ablasını ve onlara yardım eden ebekadını kırk katıra bağlayıp cezalandırır (Boratav, 2006: 114). “Gavur Gül” masalında da iki teyze atın kuyruğuna bağlanarak öldürülür (Doğan, 2007: 65). “Altın Perçemli Çocuklar” masalında kötü kalpli ve kıskanç iki teyze ailenin parçalanmasına sebep oldukları için ölümle cezalandırılır (Kasımoğlu, 2010: 653).

Aldatma, ihanet gibi yapılmaması gereken kötü davranışların sonucunda kahramanların sonu ölüm cezası olur. “Keloğlan’ın Köse’ye Masalı” masalında köse, Keloğlan’a bir masal anlattır. Masalda adam, karısının üç sevgilisini öldürür (Tezel, 1997: 152). “Sihirli Tavşan” masalında şehzade Kızlar Padişahı’nın sarayına gizlice girip kızlarını yıkanırken izler. Sarayın incisi olan altın kızı zorla götürmeye çalışır. Padişah, şehzadeye ölüm cezası verir. Araya giren lala, şehzadenin altın atı getirmesi şartı ile affedilmesini önerir. Şehzade atı getirir ölüm cezasından bu şekilde kurtulur (Tezel, 1997: 60). “Sülüman Ağa’nın Gızı” masalında Sülüman Ağa kızını emanet

ettiği hocayı ve veziri kızına iftira atıp kıza göz koydukları için satırla keserek öldürür (Öcal, 1999: 420). “Hacı Mahmud Ağa’nın Gızı” masalında kızın babası ve kocası kızı emanet ettikleri ancak kıza iftira atan hoca ve çavuşu satırla keserek öldürürler (Öcal, 1999: 425). “Mısır’da İki Arhadaş” masalında Ahmed, karısını ve karısının sevgilisini öldürür (Öcal, 1999: 450). “Sihirli Yüzük” masalında da padişah kocasını aldatan kızını ve kızın sevgilisini öldürür (Şimşek, 2001b: 35). “Yeşil Gözlü Sarışın Adam” masalında adam, karısının sevgilisini evine girip öldürür (Alay, 2005: 238). “İyilik ile Kötülük” masalında iyilik, kötülüğü idam ettirerek kendisine yaptığı kötülüklerin cezasını vermiş olur (Şimşek, 2001b: 51). “Üç Ölü” masalında karısı tarafından aldatılan adam, karısının kendisini aldattığı kişileri öldürür (Şimşek, 2001b: 247). “Kaygısız Ev” masalında Avcı Müşekka, köyün ağası ile karısının kendisini aldattığını öğrenince adamı öldürür (Özçelik, 2004: 438). “Kara-Tavuk” masalında uzak bir memlekete padişah oğlan oğlan, anne ve babasını da yanına aldırır. Daha sonra da annesinin, ağabeyi ve kendisini öldürmek istediğini, babasını aldattığını ortaya çıkarıp annesini cellada verir (Boratav, 2006: 95).

“Keloğlan” masalında padişah kızını Keloğlan ile evlendirir. Ancak kız başka bir adamı sevmektedir ve onun yanına kaçar. Bu sebeple padişah, kızını öldürtür (Doğan, 2007: 113). Bu masalda baba kızını evli olduğu hâlde sevgilisine kaçtığı için kızını ölümle cezalandırmaktadır.

“Sandıktaki Kız” masalında Mehmet annesine atılan bir iftiraya inanır. Mehmet evlerinde bulduğu kızı bu sebeple yanlış anlayarak öldürmek ister. Mehmet kızı bıçaklar ama kız ölmez (Doğan, 2007: 154). “Senem” masalında Senem’in kocası, karısına iftira atan imam ona yardım eden cadı, yine karsına iftira atan ve kendi yanında çalışan azaplarını ölümle cezalandırır (Doğan, 2007: 167). “Yedi Kardeşin Bacısı” masalında kıza iftira atan kadın ölümle cezalandırılır (Doğan, 2007: 196). “Gazvanci” masalında kızın babası ve kardeşi, hocayı; kızın kocası da gazi, kaymakam ve hocayı öldürttürür (Kasımoğlu, 2010: 424).

“Ayı Musa” masalında Musa, kendisini kuyuda bırakan arkadaşlarını topuzu ile vurup öldürür (Taner, 1995: 84-85). “Çiçekçi Kız ile Büyülü Karanfil” masalında şehzadeye büyü yaparak onu yedi yıl boyunca bir karanfile çeviren vezirin karısı,

ceza olarak cellada verilir. Cellat kadının kafasını uçurur (Taner, 1995: 115-116). “Karıncalar Padişahı ile Küçük Kardeş” masalında b   k kardeş a  g  zl     ve hırsı sonucunda Karıncalar Padişahı tarafından çuvalla kendisine verilen yılanlarca        r (Taner, 1995: 119-120).

“Kahraman Kara Mustafa” masalında çok korkak bir adam olan Mustafa, kamasıyla bir gece çok sayıda sinek       nce kendisinin çok cesur bir adam olduğuna inanır. Kar ıla tı ı kırk deve de çok yi it bir adam olduğunu anlatır. Devlerin yerine getirilmesini istediği her içten bir şekilde sıyrılır ve bunun üzerine devler Mustafa’yı     rmeye karar verir. Ancak Mustafa yaptığı oyunla ölmekten kurtulur (Radloff ve K nos, 1998: 207-209). “Devri ” masalında devri , bir kızı kendisiyle birlikte olması için zorlar. Kız da aklını kullanarak devri e oyun oynar ve onu       r. Devri ’in kız kardeşleri de intikam almak için kızı bulup     rmek için gelirler. Kız, kocasının kapıya koyduğu aslan ve kaplan yardımıyla dervişin bacılarından temelli kurtulur ( cal, 1999: 404-405). “Usta Nazar” masalında Usta Nazar yanlarında kaldığı devleri çok g     , pehlivanlar ile g     en bir adam olduğu konusunda kandırır. Devler, Usta Nazar’a hizmet ederler. Devler, Usta Nazar’ın gittikçe kendisine g  veninin gelip ve yanlarından ayrılmaya niyeti olmadığını d    nerek     rmeye karar verirler. Usta Nazar bunu duyar ve her defasında bir oyun yaparak     nden kurtulur. Masalda ortaya çıkan bir  eytan yine Usta Nazar’ı     rmeye çalışan deve, Usta Nazar’ın aslında korkak bir adam olduğunu anlatır. Dev inanmaz. Bunu da duyan Usta Nazar yine oyun yaparak  eytanı deve        r (Boratav, 2009: 235-236). Devleri kullanarak kandırdı ı halde masalın sonunda devlerin altınları ile rahat bir hayat yaşayarak           len Usta Nazar olmuştur. “Musa Bey” masalında Vali, Musa Bey’i kandırarak karısını kaçıran tüccarı      le cezalandırır (Radloff ve K nos, 1998: 237). “Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı?” masalında padişah başına gelenlerden sonra çobanlık yaparken karısını kaçıran bezir  n  bir atın kuyruğuna ba layıp salıverir. Bezir  n  bu şekilde cezalandırır (Alptekin, 2002: 265). “Evvel mi Gelsin Sonra mı?” masalında pa a, karısını kaçıran kervan ba ının kellesini koparttırır (Alay, 2005: 212).

“Dört Köşeler” masalında üç köşe, koyun toplamak için kendilerini hamamın kazanına atarlar ve boğularak ölürler (Öcal, 1999: 203-204). “Yidi Başlı Dev” masalında kahraman, kendisini kuyunun dibinde bırakıp evlenmek istediği kızla düğün yapan arkadaşının düğün esnasında cirit oynarken başını keser (Öcal, 1999: 250). “Cıncih Kız” masalında Cıncih Kız’ın kocası, kızın eski kocası olan keçi kılığında evlerine giren adamı aslanla kaplanın önüne atar (Öcal, 1999: 269). “Padişaan Oolu” masalında küçük kardeş, kuyunun dibinde kendisini terk eden büyük ve ortanca ağabeyini düğünleri sırasında cirit oynarken öldürür (Öcal, 1999: 278-279). “Altın Tabak” masalında kuyuda, büyük ve ortanca şehzadenin terk ettiği küçük kardeşleri geri döner ve ağabeylerin öldürür (Öcal, 1999: 294). “Ayı Kulak” masalında padişahın kızının kendisini kaçırان ayıdan bir oğlu olur. Bu oğlan okula başladığında diğer çocukların kulaklarını koparır. Dedesi de çocuktan kurtulmak için onu devin yüzüğünü almaya gönderir ancak planı tutmaz. Oğlan arkadaşları ile yedi başlı devin kardeşini öldürür. Ayıkulak daha sonra devı de öldürür. Arkadaşları tarafından kuyuda bırakılan Ayıkulak kurtulunca arkadaşlarını da öldürür (Öcal, 1999: 305-310). “Deli Gardaşman Ahıllı Gardaş” masalında Delioğlan, köyün hocası ölçü kabının altına karasakız yapıştırıp ne ölçtüklerini öğrenmek istediği için hocayı öldürür (Öcal, 1999: 314). “Giyik Gardaşınan Gözel Ayşe” masalında şehzade kendisini kandırıp karısını denize atan analığı ve kızını eşeğin kuyruğuna bağlayıp, köpeklere parçalatıp cezalandırır (Öcal, 1999: 356). “Hüsnu Yusuf” ve “Hüsnu Yusuf Şehzade” masallarında Hüsnu Yusuf, onu kaçırان perilerden (kuşlar) kurtulmak için kendisini ölmüş gibi gösterir. Böylece kuşların da kendilerini ateşe atıp yanmalarına neden olur (Öcal, 1999: 221; Boratav, 2009: 178). “Şekerpare” masalında da kuş şeklinde bulunan padişahın oğlu, tekrar insan kılığına kavuşabilmek için peşinden gelen kuşların geçeceği pencerenin ağzına keskin bıçak koyar. Kuşlar bıçaklar yüzünden ölür (Öcal, 1999: 288). “Eşek-Kafası” masalında Eşek Kafası, Kuşlar Padişahı’nın kızı tarafından zapt edilir. Karısı kendisini bulup almaya gelince Kuşlar-Padişahının kızından ve onun askerleri olan kuşlardan kurtulmak için plan yapar. Karısından geniş bir meydana kafes yaptırmasını kafesin tellerinin ucuna dışarı doğru diken koymasını ister. Bu şekilde tuzağa düşen bütün kuşlar ölür (Boratav, 2006: 150). “Keloolan (5)” masalında Keloğlan, canavarı öldürüp canavarın karnındaki babası ve iki ağabeyini kurtarır (Öcal, 1999: 331).

“Hoca” masalında köyün imamı tarafından yerin dibine hapsedilen kız, hocanın sırrını öğrenir. Hoca da kızı yakarak öldürüp cezalandırmak ister ancak kız yoldan geçen kervancıların yardımıyla kaçar. Daha sonra hoca kızı tekrar bulup yakmak istediğinde kızın yardımına iki güvercin gelir. Kızın kocası hocayı yakarak öldürür. Hoca, ölümle cezalandırılmış olur (Şimşek, 2001b: 85-87). Aynı masalın sonunda ise güvercin kılığındaki oğlan, ailesine kavuşmak için hile yapar. Güvercin olan kardeşlerinin kendisini öldürmemesi için onları yakar (Şimşek, 2001b: 93).

“Dev Garısı” masalında üvey anne aynı zamanda bir dev karısıdır. Kahramanın babasını ve tüm köy halkını yer. Çocuğu da yemek isteyince, çocuğu yanına alan padişahın da yardımıyla dev karısını öldürülür (Şimşek, 2001b: 133). “Gül ile Sinan” masalında padişah kendisi öldükten sonra yerine kimin geçeceğine karar vermek amacıyla üç oğlunu da para kazanmaları için gönderir. Küçük oğlu geri döndüğünde bulduklarını yitirdiği için ona ölüm cezası verir ancak veziri oğlana üç sefer hak vermesini söyler (Şimşek, 2001b: 173). “Parlak Ahmet” masalında kırk adama ait olan mağaradan Parlak Ahmet’in ağabeyi altın çalar. Altınların sahibi olan adamlar da onu yakalayarak öldürür. Parlak Ahmet de adamların ağabeyini öldürdüklerini anladığında kendi canını kurtarmak için onları öldürür (Şimşek, 2001b: 186-187). “Hırzıva Güzeli” masalında vezir, geyik avlayan oğlanı kıskandığı için sürekli padişaha oğlandan isteklerde bulunmasını söyler. Asıl amacı oğlanı öldürtmektir. Masalın sonunda Hırzıva Güzeli veziri öldürerek ölümle cezalandırır (Şimşek, 2001b: 204). “İki Dişli ile Üç Dişli” masalında demirci, güzelleşmek için kendisine gelen yaşlı kadının güzelleşebilmek için çok ısrar etmesi üzerine kadını öldürür (Şimşek, 2001b: 210).

“İyilikle Kötülük” masalında arkadaşı İyilik’i kandırıp gözlerini alan Kötülük’ü şeytanlar parçalayıp öldürerek cezalandırır (Alptekin, 2002: 291). “Allah’ı Arayan Adam” masalında bir adam dünyadan bıkip Allah’ı aramaya çıkar ancak karşısına çıkan fırsatları değerlendiremez. Yolun en başında karşılaştığı bir kurt ise adamın tüm arayışının sonunda ahmaklığı sebebiyle yolun sonunda tekrar karşısına çıkarak onu yer (Alptekin, 2002: 331). “Keloğlanla Kötü Köse” masalında Deli Oğlan’ın kardeşi bir ağanın yanında çalışır ve işini tam yapamadığı için Köse, Akıllı

Oğlan'ın yüzünün derisini yüzer. Deli Oğlan da önce Köse'nin çocuğunu bir taşa çarparak öldürür sonra Köse Deli Oğlan'ı öldürmek isterken kadınla yer değiştirir ve Köse'nin kendi karısını öldürmesine sebep olur (Alptekin, 2002: 460). “Keloğlan ile Köse” masalında Keloğlan, kardeşinin kafa derisini yüzen Köse'nin karısını denize yuvarlayarak öldürür. Keloğlan'ın amacı Köse'yi cezalandırmaktır (Özçelik, 2004: 458).

“Ne İdim, Ne oldum, Ne Olacağım” masalında padişah, kızını taciz etmeye çalışan vezirinin başını vurdurur (Sakaoğlu, 2002b: 357). “Hayat Otu” masalında padişah, kendisine yalan söyleyen veziri ölümle cezalandırır (Sakaoğlu, 2002b: 433). “Taraktan Çıkan Dost” masalında padişah, kendini aldatan karısını ve kadının dostunu, hocanın karısını, kadının da dostunu ve masalın sonunda karısının kendisini aldatmasına izin veren adamı öldürerek hepsini cezalandırır (Sakaoğlu, 2002b: 490). “Cindar¹³” masalında Harbiye Nazırı, kendi karısının da içlerinde olduğu kadınları hamamda çıplak halde seyreden cindara, ölüm cezası verir. Daha sonra bu cezadan vazgeçip adamdan hükümete cindarlık yapmasını ister (Sakaoğlu, 2002b: 512-513). “Akıllı Kardeşle Deli Kardeş” masalında babaları ölünce mal paylaşımında kurnazlık yaptığını sanan akıllı kardeş, masalın sonunda kendi kurnazlığına kurban giderek ölür (Sakaoğlu, 2002b: 519).

“Yılan Bey” masalında zalim bir padişah ve emrindeki adamları, ahali tarafından ele geçirilir. Meşveret kurulur adamlar vahşi hayvanlara verilip paramparça ettirilir. Ancak halk son anda padişaha ölüm cezası vermekten vazgeçer (Dilçin, 2002: 165). “Dipsiz Kuyu” masalında küçük kardeş, kendisini kuyuda bırakıp birde sevdiği kıza âşık olan ağabeylerini öldürmek için kılık değiştirip köyüne gider. Ağabeylerini öldürür (Özçelik, 2004: 304). “Pamuk Ana ve Çocukları” masalının sonunda çocuk hırsızı, kılıçların içine düşerek ölür ve bu şekilde cezasını bulur (Özçelik, 2004: 311). “Peri Kızı” masalında iki karış sakalı olan adam, kendi oğluna haksızlık edip gelinine göz diken padişah ve Lala'yı öldürerek cezalandırmış olur (Özçelik, 2004: 315). “Arslan Ali” masalında zalim bir padişah, kendisinden sonra yerine kimseyi layık görmediği için ülkesindeki tüm erkek çocukları tek tek

¹³ **Cindar:** Falcı

öldürtmektedir. Masalın sonunda ise padişahın kötülüklerini ve erkek çocuklarını öldürtmesini öğrenen Arslan Ali, hayvanlardan bir ordu kurup padişahın adamlarını ve askerlerini öldürtür (Özçelik, 2004: 356). “Şah Mehmet” masalında da paşa, doğan erkek çocuklarını öldürmektedir. Kendi oğlunu da defalarca öldürmeye çalışır ancak başarılı olmaz. Masalın sonunda ise Şah Mehmet babasını öldürerek yerine onun geçer (Doğan, 2007: 168-171). “Akıllı Çoban ile Padişah” masalında çoban, sultanı kaçıran Arap’ın canının Kaf Dağı’nın ardında bulunan ejderhanın karnındaki güvercinler olduğunu öğrenir ve ejderhayı öldürüp güvercinleri uçurur böylece Arap ölür (Özçelik, 2004: 395).

“Hasan Tay” masalında Arap padişahın kızını kaçıır. Padişahın askerleri de kızı kurtarmak için Arap’ı öldürürler (Özçelik, 2004: 401). “Kırk Oğlanla Kırk Kız” masalında kırk erkek kardeş evlenmek için kırk kız aramaya çıkarlar. Ejderhanın eline esir düşerler. Küçük kardeş, kırk tane kızı da esir alan ejderhayı öldürerek kardeşlerini ve kızları kurtarır. Ejderhayı da cezalandırmış olur (Özçelik, 2004: 406-407). “Padişah Kızıyla Evlenen Genç” masalında Yemen Padişahı’nın karısı, kocasını eşkıya başıyla aldatır. Padişah bunu öğrenince eşkıya başının kellesini uçurup karısına getirir. Padişah ayrıca özel hayatını öğrenenlerin boynunu vurdurmuş. Bütün bunları öğrenen oğlan da padişahın kendisini de öldüreceğini anlayınca ölmek için kaçır (Özçelik, 2004: 409). “Üç Nasihat” masalında adam evini basıp kendisini döven ve karısını taciz eden eşkıyaları öldürür (Özçelik, 2004: 447).

“Cazı-Kız” masalında kız, anne babasını ve tüm köy halkını yer. Kız, erkek kardeşinin yanına giderken de delikanlının tayı gelir. Delikanlının kız kardeşini çifte atarak parçalar (Boratav, 2006: 104). “Cadı” masalında oğlan, cadı olan ve çevreye zarar veren kız kardeşini aslan ve kaplana parçalatır (Doğan, 2007: 44). “Telli-Top” masalında padişah, iki büyük kızını küçük kardeşlerini kuyuya atıp ölüme terk ettikleri için kırk katırın arkasına bağlayarak cezalandırır (Boratav, 2006: 171). “Hızır” masalında padişah, kendi çıkarları için fakir bir adama padişaha yalan söylediği gerekçesiyle ölüm cezası verdirmeye çalışan birinci ve ikinci vezirinin boynunu vurdurur (Boratav, 2006: 206-207).

“Cennetlik Adam” masalında otuz dokuz kişiyi öldürmüş olan bir adam, kendisinin cennetlik mi cehennemlik mi olduğunu öğrenmek ister. Bunun için bir hocanın yönlendirmesi ile mezarlığa gider. Mezarlıkta başka bir adamın, mezar kazıp ölü ciğerini yediğine şahit olunca bunun çok büyük bir suç olduğunu düşünüp adamı öldürür (Doğan, 2007: 45). “Köse ile Yaşlı Annesi” masalında köylüler ve Köse arasında çıkara dayalı anlaşmazlık yaşanır. Masalda kahramanlar sürekli birbirlerini kandırmaya çalışmaktadırlar. Her iki tarafında yanlış davranışlarına rağmen Köse masalın sonunda galip gelir. Köyün tamamının suya atlayıp ölmesine sebep olur. (Doğan, 2007: 137). “Nalıncı ile Padişah” masalında yeni doğmuş ama konuşabilen bir çocuk, padişah’a kızdığı için “*yıkıl karşımdan*” der ve bunun üzerine padişah taş kesilir. Bu sayede Mehmet Ağa, padişahın yaptıklarından kurtulur (Boratav, 2009: 214).

“Oduncunun Kızı” masalında Arap, oduncunun kızına özellikle bir odaya girmemesini söyler. Ancak kız odaya girer ve Arap’ın sırrını öğrenir. Arap, kızın ölümüyle cezalandıracağını söyler. Kız, Arap’ı oyalayarak elinden kaçmayı başarır. Masalın sonunda kızın evlendiği padişah, Arap’ı aslan ve kaplanın önüne atarak parçalatır (Boratav, 2009: 193-197). “Derviş Baba” masalında da kahraman Arap yerine Derviş Babadır. Masalın sonunda kızın evlendiği padişah, Derviş’i aslan ve kaplanın önüne atar (Kasımoğlu, 2010: 351). “Yedi Çeşit Mehmet Ağa” masalında padişahın kızı, kim olduğunu bilmeden evlendiği ve mezarları açıp ölü ciğeri yiyen Mehmet Ağa’dan kaçıp başkasıyla evlenir. Mehmet Ağa kızını bulup evine girer. Kız da Derviş’i kocasının kapıya bağladığı aslan ve kaplana parçalatır (Sarıyüce, 2010: 230).

“Bostancı Dede” masalında şehzade, devleri kandırır ve duvardan aşağı baktırarak enselerine kılıç indirip öldürür. Şehzade, masalın sonunda padişahın kendisi ve karısı ile ilgili sırrını öğrenir. Padişah da sırrını anlattığı kişileri öldürürmüş. Şehzadeye de ölüm cezası vereceğini söyleyince şehzade kaçarak kurtulur (Boratav, 2009: 224). “İnanoğlu Nankördür” masalında padişah, hanedan mensubu bir adamın evlat edindiği ve iyilik edip yetiştirdiği oğlanın babasına nankörlük etmesi üzerine oğlanı ölümle cezalandırır (Boratav, 2009: 242).

“Ayının Oğlu” masalında küçük kızları kaçıran bir ayı, padişahın küçük kızını kaçıır. Kızın, bu ayıdan bir oğlu (Ayıoğlu Abbas) olur. Ayıoğlu Abbas, büyüdüğü zaman ana oğul beraber olup ayıyı öldürürler. Ayıoğlu Abbas masalın sonunda bir şehre gelen devi öldürüp oranın padişahı olur (Kasımoğlu, 2010: 441-442). “Söylemez Hanim (Melikşah)” masalında padişahın kızı, Melikşah ile evlenmek üzeredir. Ancak kız, Arap Seyis ile kaçar. Padişah kızının ve seyisin başını kestirir (Kasımoğlu, 2010: 547). “Demirci, Hoca, Hafız” masalında padişah, demirci, hoca ve hafızın uygun olmayan davranışlarından ötürü onları ölümle cezalandırıp başlarını vurdurur (Kasımoğlu, 2010: 566). “Tağ Tağ Eden Ğabacığ Bizi Yaldatañ Babacığ” masalında üvey anne, iki tane aç atın arkasına bağlanarak cezalandırılır (Kasımoğlu, 2010: 717). “Görünmez Adam” masalında padişah, başvezirini kötü bir büyücü olduğı ve kızını alıp geceleri dans ettirdiğı için ölümle cezalandırır (Sarıyüce, 2010: 184). “Kara Kadı ile Kara Ahmet” masalında Kara Kadı, verdiği haksız ceza ve uygunsuz davranışları sebebiyle bir sandığa kapatılır. Sandığın içinde halkın tükürüğü içinde kalarak boğulur (Sarıyüce, 2010: 346). “Saka Güzeli” masalında padişah, vezirin kızının oyunu sebebiyle vezirden kızı öldürmesini ister. Vezir kızına kıyamaz ve bir köpeğı öldürüp onun kanını padişaha götürür. Ayrıca masalda vezirin kızı, iftiraya uğrayıp yollara düşer. Kızın karşısına bir Yahudi çıkar ve kıza kötülük yapmak ister. Masalın sonunda ise kızın kocası olan şehzade, Yahudi’yi ölümle cezalandırır (Alangu, 2011: 250-263).

Masallarda kötü olan kahramanın cezalandırılması beklenen bir sonudur. Bu şekilde haklının ve iyinin kazandığı kötülerin yaptıklarının mutlaka bir ceza ile karşılık bulduğı düşüncesi perçinlenmiş olur. İncelemiş olduğumuz masallarda da kötüler yapmış oldukları davranışlar sonucunda cezalandırmaktadır. Verilen bu ölüm cezalarının çocuk algısı açısından uygulanma şekline dikkat çekilmek istenmiştir.

Ölümün ve sonrasında yaşanan sürecin özellikle erken çocukluk döneminde açıklanması zordur. Yaşamın bir parçası olan bu gerçeğı çocuklar farklı şekillerde bireysel tecrübeleri ışığında değerlendirirler. Oyunlar, televizyon, hayvanların ölümü, ailede yaşanan bir kayıp, okuduğı bir kitap vb. birçok faktör ölümü konu edinmektedir. Çocuğun bu konuda ne derece de hangi bilgiye sahip olduğuna dikkat

edilerek doğru bilgi aktarımı sağlanabilir. Ebeveynler, iletişim engeli koymadan, açık, net, doğru ifadelerle çocuğunda bildiklerinden yola çıkarak bilmesi gerekenden fazlasını vermekten kaçınarak çocukla konuşmalıdır (Yıldız, 2004: 130-131).

Çocuğun ölüm anlayışını sadece bilişsel gelişim teorileriyle de açıklamamak gerekmektedir. Dil gelişiminin de burada büyük önemi bulunmaktadır (Köylü, 2004, 97). Dil gelişimini henüz tam anlamıyla tamamlayamamış bir çocuğun yaşadıkları, hissettikleri karşısında duygularını tam anlamıyla ve doğru şekilde ifade etmesi beklenemez. Özellikle ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş bir çocuğun yaşadığı kayıp, bu süreçte hissettikleri onun tüm yaşamına travma olarak etki edecektir. Dolayısıyla çocuğun ölüm, kayıp, yas konusunda yaşadığı süreçte özenli yaklaşılmalı ve etkileri en aza indirilmeye çalışılmalıdır.

Çocuğa ölümün anlatılması, doğru şekilde açıklanması için bir kriz anı beklenmemelidir. Bunun yerine “öğretilebilir anlar” kollanarak kitaplar, hikâyeler ve diğer materyallerden yardım alarak çocuğun ölüm hadisesi hakkında doğru bilgi sahibi olması sağlanabilir (Köylü, 2004: 111-113). Ölüm gerçeği her birey için sarsıcı ve kabullenmesi zor bir durumdur. Dolayısıyla çocuğun bu gerçekle sevdiği birini kaybederek tanışması daha da zor olacaktır. Bu noktada da masallar doğru şekilde kullanılarak ölümün çocuğa anlatılmasında kullanılabilir. Ancak dikkat edilmesi gereken ölümü, kişilerin birbirlerine uygulayabilecekleri bir güç gösterisi, cezalandırma yöntemi olarak kullanmanın yanlış olduğunun vurgulanmasıdır. Burada da dikkat çekilmek istenen yaşamın doğal akışı içinde gerçekleşen ölüm hadisesinden ziyade masal kahramanlarının birbirlerine uyguladıkları ölüm cezalarıdır.

Ölüm kavramının yaşamın içinde her canlı türü için var olan bir gerçek olması sebebiyle çocukların ölümü tanınmasından kaçınmak, ölümü konuşmamak çok mümkün değildir. Özellikle dikkat edilmesi gereken ise bireysel farklılıklardır. Çocuğun zihinsel ve duygusal gelişim alanları ve sahip oldukları gelişim düzeyleri, yaşamışlıkları, çevre etkeni (din, inanışlar, örf ve adetler, inanışlar vb.) ölüm gerçeğinin kavranması açısından önemli değişkenlerdir. Masalların sonunda kötülerin cezalandırılması, yapmış olduklarının bedelini canları ile ödemeleri

genellikle Anadolu Türk masallarında da bulunmaktadır. Ölüm cezası, asılma, boynunun vurulması, katırın ya da atın arkasına bağlanıp parçalanma, kesici bir cisimle paramparça edilme, bir yerden yuvarlanma vb. şeklinde olmaktadır. Verilen ölüm cezalarının şekli ve ayrıntılarının masalda yer alması da sakıncalıdır. Ölüm cezasını alan kişi, kötü kahramanlar olsa da yapılan davranış ve davranışlarının bedelinin ölüm olması kahramanların öldürülme şekli çocuğun dünyasında olumsuz biçimde yer edinebilir. Bunun yanı sıra kişilerin, kendilerine kötülük yapan kişileri kendilerinin cezalandırabileceği algısı oluşturabileceği için dikkat edilmesi gerekir.

4.1.2.2. Anadolu Türk Masallarında Hayvanların Cezalandırılması

Kahramanlarının tamamının ya da bir kısmının hayvanlardan oluştuğu masallarda, hayvan kahramanlar sembolize edilmek suretiyle bir ders vermek amaçlanır. Kahramanlar üzerinden rekabet, kurnazlık, azim, çalışkanlık gibi kavramlar vurgulanarak ifade edilir. Kahramanlar kasıtlı olarak yapılan yanlışları kendi aralarında cezalandırma yolunu seçerler. Kahramanlarının bir kısmının hayvan bir kısmının insan olduğu masallarda ise genellikle hırsızlık, yalan söyleme, başka birisine ait olan bir mala bilerek zarar verme gibi davranışlar sonucu hayvan kahramanlar cezalandırılır. Verilen cezalar çoğunlukla fiziksel ceza ya da ölüm cezası şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

“Anakarıyla Tilki” masalında tilki, ihtiyar kadın ve kızına yalanlar söyler. Buna karşılık kadın ve kızı tilkinin kuyruğunu koparır (Günay, 1975: 286). Bu masalda kadın kahraman ve kızı tilkiyi suçlu gördükleri için ona fiziksel zarar vererek kendileri bir ceza uygulamışlardır. “Çoban” masalında bir çoban, sürüsünde bulunan tokluları kurtla beraber yiyen köpeğini ağaca asarak öldürür (Günay, 1975: 292). Çoban köpeği burada sahibine ihanet etmiştir. “Deve-Tilki-Çakal” masalında deve, tilki ve çakal üç arkadaştır. Deve sürekli kendisine yiyecek otlar bularak günden güne gelişir. Tilki ve çakal ise yiyecek bir av bulamadıkları için aralarında deveye karşı plan yaparlar. Deveyi kendilerine av yapmaya karar verirler. Oynadıkları oyun esnasında tilki ve çakalın oyununu anlayan deve, çakala nalinin altında babasının vasiyeti olduğunu söyler. Çakal vasiyeti okumak için nalin atına

baktığı sırada deve çakala bir çiftte vurup öldürür. Tilki ise korku ile oradan hemen kaçar (Yavuz, 1994: 288).

Yavrularını evde bırakıp onlar için yiyecek bulmaya gitmek zorunda kalan keçi ya da koyun eve döndüğünde kurdun yavrularını yemiş olduğunu görür. Bunun karşılığında da koyun ya da keçi hem kendi çabası hem de diğer kahramanların yardımıyla yavrularını kurtarır. Kurt ise farklı şekillerde cezalandırılır. “Keçi ile Kurt” masalında keçi yavrularını yiyen kurdu köyün büyüklerine şikâyet eder. Mahkeme kurulur ve kurt ile keçinin dövüşeceğini ilan eder. Kurdun dişleri sökülüp yerine hamur yerleştirilir. Keçinin de boynuzları sivriltilip boynuna demir tasma takılır. Keçinin boynuz darbeleriyle kurdun karnı yarılr yavrular kurtulur. Kurt yaptığını canıyla öder (Yavuz, 1994: 291). “Tüm Tüm Tümencik” masalında anne koyun, yavrusunu yiyen kurdun karnından yavrusunu çıkarıp yerine taş doldurur. Kurt ise karnındaki taşların ağırlığı ile bayırdan yuvarlanıp ölür (Şimşek, 2001b: 4). “Ayşe, Fatma Kuzular” masalında koyun, iki kuzusunu yiyen kurdu bir kuyunun içine yaktığı ateşin içine düşürüp yakarak cezalandırır (Boratav, 2006: 34). “Gurdınan Keçi” masalında bir keçi, iki oğlağını yiyen kurdu bir kuyu kazıp içine düşürür. Keçi, kurdu o kuyuda yakarak cezalandırır (Doğan, 2007: 68). “Kurt” masalında anne, kızlarını yiyen kurdun midesine taş doldurur. Kurdu kuyuya düşürerek yakar (Doğan, 2007: 139).

Kedi veya tilki olan kahraman, yaşlı bir kadının sağdığı sütü çalar, içer ya da kasıtlı olarak döker. Yaşlı kadın da bunu yapan hayvanın kuyruğunu kesmek ya da koparmak suretiyle onu cezalandırır. Sadece bir masalda kahraman kedi diğerlerinde ise tilkidir. “Ali Balo ile Akıllı Kedi” masalında yaşlı bir nine, sütünü döken kedinin kuyruğunu kopartır. Ancak masalın sonunda “akıllı kedi yalandı bunun için Allah’tan af dileriz” ifadesi yer almaktadır (Yavuz: 1994: 293-294). “Nine ile Tilki” masalında nine, sağdığı sütü çalan tilkinin kuyruğunu keser (Yavuz, 1994: 301). “Tilki ile Ebegarı” masalında ebekarı, sağdığı sütü içip kaçan tilkinin kuyruğunu keser (Şimşek, 2001b: 311). “Koca-Nine ile Tilki” masalında tek ineğinden sağdığı sütle geçinen bir nine sütünü çalan tilkinin kuyruğunu kopartır (Boratav, 2006: 29). “Gozmo Golot” masalında bir nine, sütünü çalan kurdun kuyruğunu keserek onu

cezalandırır (Kasımoğlu, 2010: 771). “Tilki ile Sütçü Nine” masalında da tilki bir ninenin sütünü çalar. Nine tilkiyi yakalayınca tilkinin kuyruğu kadının elinde kalır (Sarıyüce, 2010: 333-334).

Başkasına ait olan bir şeye izinsiz el koyma sonucu kahramanın cezalandırıldığı başka masallar da vardır. “Hoca ile Tilki” masalında Hoca, kemerini çalan tilkiyi eşeğin yardımıyla bulur. Tilkinin derisini yüzüp tuzlayarak onu cezalandırır. Tilki zar zor inine geri döndüğünde kardeşi, tilkinin dikkatsizliğine kızar ve ceza olarak onu kızartıp yer (Yavuz, 1994: 296). “Tilki ile Cıvcivler” masalında tilki, cıvcivleri oyuna getirerek birer birer yutar. Durumu öğrenen anne tavuk, bir nineden yardım ister. Tilkinin karnını kesip yavrularını kurtarır. Böylece tilkiyi de öldürmüş olur. Bu masalda hayvanlar isteyerek birbirlerine zarar verir (Taner, 1995: 69-70). Kahramanın yapmış olduğu art niyet taşıyan davranış zarara uğrayan kahraman tarafından cezalandırılır.

Bilerek ve isteyerek birini kandırma, ondan üstün gelme isteğiyle yapılan her türlü kötü davranışın karşılığı ceza olmaktadır. “Tavasyon” masalında çakal, boya dükkânında boya küplerinin içine girer. Gölde boyalı hâlde kendi aksini görür. Kendisini hayvanlar padişahı sanar. Diğer hayvanları da bu şekilde kandırır. Boyaları aktığında ise durumu anlayan kaplan, çakalı cezalandırmak için öldürür (Alptekin, 2002: 214-215). “Tilkinin Hacca Gitmesi” masalında üzerine yanlışlıkla boya dökülen bir tilki artık erişkin olduğuna inanıp hacca gitmeye karar verir. Yolda karşılaştığı keklik, horoz ve hububuk kuşu da ona katılır. Yolda konuşmak yasaktır kim konuşursa katli vacip olacaktır. Tilki bu bahane ile keklik ve horozu yer. Hububuk kuşu da tilkinin yerini tazı ve avcılara söyler (Alptekin, 2002: 216-217). “Osturgan Böcü” masalında fare, “osturgan böcü”nü suya gömüp öldürür (Alptekin, 2002: 219). “Akıllı ve Akılsız Kardeş” masalında Keloğlan, davarlara yemeleri için harnup (keçiboynuzu) verir ancak kendisine de bırakmalarını söyler. Yere indiğinde sadece bir davarın boynuzunda keçiboynuzu gören Keloğlan, diğerlerini keser. Elinde kalan davarı da satmayı götüren Keloğlan bir yolda sürüngene rastlar. Davar satın alıp almayacağını sorar. Sürüngenin, kendisine kafa salladığını düşünerek davarı satar. Ertesi gün parasını almaya gider ancak parayı göremez ve sürüngenin

içine girdiği duvarı söker (Alptekin, 2002: 345-346). “Keloğlan ile Tilki” masalında tilki, Keloğlan’ın başında beklediği bağa dadanıp zarar verir. Keloğlan tilkiyi yakalar ve sopayla döver (Özçelik, 2004: 290). “Pirey ile Pisink” masalında kedi, Pirey’in zorla yaktığı ateşi söndürünce Pirey kedinin kuyruğunu keser (Alay, 2005: 280). “Ayı ile Tilki” masalında bir ayı ile tilki, Mehmed Ağa’nın bağına girip üzüm yerken Mehmed Ağa gelir ve ayıyı tuzağa düşürür. Tilki, tuzaktan kaçır kendini kurtarır. Ayıya yardım etmez (Boratav, 2006: 36). “Kurnaz Tilkinin Son İşi” masalında tilki, bir kümesteki tavuklara göz dikince çiftçi de tilkiye pusu kurar. Çiftçi, tilkiyi ele geçirip sopa ile döver. Sonrada onu köy meydanına götürüp köpeklerin önüne atar. Daha sonra tilki kurtulur ve tesadüfen bir gelin odasına sığınır. Tilki yine rahat durmaz ve gelin yellenince onunla alay eder. Hatta bu durumu herkese anlatacağını söyler ve gelini tehdit eder. Ancak tilki yaptıklarından dolayı köy meydanında taşlanıp, sopa ile dövülerek öldürülür (Taner, 1995: 68-75). “Ayı ile Tilki” masalında ayı ve tilki arkadaşdır. Ancak sürekli birbirlerine oyun oynarlar. Masalın sonunda girdikleri mücadelede tilkinin elinde sırık ayının elinde balta olduğu için ayı galip gelir. Ayı, tilkiyi bir ağaca asıp öldürür (Alptekin, 2002: 213). “Kurnaz Tilki” masalında tilki, sadece kurnazlıkla hakkı olmadan buğday, un, koç alır. Tilki en son yanına bir düğün evinden gelin alır. Yolda rastladığı çoban, tilkinin torbasına azgın bir köpek koyar. Köpeğin eline düşen tilki yaptıklarını canıyla öder (Alay, 2005: 160). “Yılan ile Tilki” masalında tilki, erimeyen karın içinde bekleyen yılanı ölümden kurtarır. Yılan, tilkiyi öldürmeye kalkınca tilki de yılanı öldürüp kurtulur (Alay, 2005: 161). Bu masalda tilki iyilik yaptığı hâlde yılanın ihanetine uğrar. “Ayı ile Üç Kurdun Arkadaşlığı” masalında arkadaş olan üç kurt, ayının, yalanlarına inanırlar. Oyuna gelen kurtlardan ikisi, birbirlerini öldürür. En son hayatta kalan kurtta arkadaşlarına olan ihaneti yüzünden kendisini suçlar. Bu sebeple ölümü hak ettiğini düşünür. Ayı son kalan kurdu öldürür (Alay, 2005: 163-164). “Yılan ile Abdullah” masalında ise Abdullah adındaki adam yolda bitkin hâlde bir yılan görür ve ona yardım eder. Yılan daha sonra Abdullah’ı öldürmeye kalkınca Abdullah, bir tilkiden akıl alır. Abdullah yılanı öldürür (Alay, 2005: 176-177). “Tilki ile Yılan” masalında arkadaş olan tilki ve yılan, bir çaydan karşıya geçerken yılan tilkiden yardım ister. Ancak karşıya geçerken yılan, tilkinin boynunu sıkmaya başlar. Tilki de dişlerini yılanı batırıp onu öldürür (Boratav, 2006: 46-47). Yılan bu masalda

arkadaşı tilkiye yapmış olduğu ihanetin bedelini canı ile ödemiştir. “Elma” masalında yılan, paşanın bahçesinde bulunan elma ağacının meyvelerinin daha küçükken düşüp kaybolmasına sebep olur. Paşanın küçük oğlu bu sebeple yılanı öldürür. Ayrıca oğlan başka bir yılanı ise bir kuyunun başını tutup su akmasına engel olduğu için öldürür (Doğan, 2007: 57-59). “Kurt ile Tilki” masalında bir kurt, tilkiyi kandırıp onu tavukların padişahı yaptığını söyler. Tilki de kurda inanıp küme girer. Köylüler de küme girip tavukları yiyen tilkiyi yakalayıp döverler. Öldüğünü düşünüp tilkiyi kuyuya atarlar. Tilki ölmemiştir ve kurtulur. Daha sonra tilki de kurdu oyuna getirip kuyuya düşürür. Köylüler de kuyudakini tilki sanarak aslında kurdu öldürürler. Kurt, kurduğu tuzağa kendisi düşer (Doğan, 2007: 140-141). “Tilki” masalında bir tilki, kızına erzak götüren yaşlı kadını kandırıp kadının elindekileri tezek ve keçi pisliği ile değiştirir. Yaşlı kadında tilkinin kuyruğunu keserek onu cezalandırır. Arkadaşları tilkiyle dalga geçerler. Tilki ise masalın sonunda kuyruğunu geri alır. Kendisi ile dalga geçen arkadaşlarının göle atlamalarına ve ölmelerine sebep olur (Doğan, 2007: 175-177). “Köpeğin İdamı” masalında bir çoban köpeğini idam eder (Kasımoğlu, 2010: 577).

“Celali Ahmet” masalında padişahın istemiş olduğu geyik sütünü bulmaya giden Celali Ahmet, ayağında çıban çıkmış olan bir geyiği önce ayağından vurup şişliğini indirir. Sonra da geyiği yakalamakla tehdit eder. Geyik ise kendisini çıbandan kurtaran Celali Ahmet’e dileğini sorar. Aslan derisi içinde geyik sütü bulmak istediğini öğrenir. Geyik, iki aslan yavrusu olduğunu söyler ve onları Ahmet’ verir. Ahmet gidip aslanları keser ve geyikten süt alır (Seyidoğlu, 1975: 377). Bu masalda yaşananlar cezalandırma şeklinde gerçekleşmemektedir. Celali Ahmet’in geyiğe hem yardımcı olma hem de geyiğin rızası ile de olsa kendi emeline ulaşmak için yavru aslanların kesmesi yer almaktadır. Yavruların annelerinden uzak bir yere götürölüp kesildiklerinin belirtilmesi durumu çocuk açısından sakıncalı olabilir. “Ayı Musa” masalında ayı bir kıza tecavüz eder. Kızın abileri de ayıyı silahla vurup öldürür. Masalda ayrıca Ayı Musa kartal yavrularını yemeye kalkışan yılanın kafasını parçalar (Taner, 1995: 80-82).

Hayvanlara uygulanan cezalar genellikle şiddet içerir. Dövmeye, asma, boğma, yakma, kızartma, kuyuya düşürme sonucunda kahramanın ölür. Geri dönüşü olmayan cezanın ve öldürme şeklinin açık açık tasvir edildiği masallardır. Bunun dışınca kahramanın tilki olduğu ve tilkinin kurnazlıkları sonucu cezalandırıldığı masalarda tilkinin kuyruğu kesilir ya da kopartılır. Ancak bu masalarda tilki masalın sonunda kuyruğunu geri alır.

Bir suç bulunmadığı halde insanlar tarafından itham edilen hayvanların yer aldığı masalarda bulunmaktadır. Kahraman haksız yere suçlanarak fiziksel bir zarara uğrar hatta ölümle cezalandırılır.

Hayvan kahramanın acizliğinden, güçsüzlüğünden faydalanan diğer kahraman kendi can güvenliği için hayvan kahramana zarar verir. “Bilgili Adam” masalında adam, karısı ısrar ettiği için kendini hoca olarak tanıtır. Adam, tesadüf eseri padişahın hanımının yüzüğünü çalanın cariye olduğunu öğrenir. Hoca, cariye beğendiği için kızla birlikte plan yaparlar ve yüzüğü bir kaza yuttururlar. Adam, yüzüğün kazın midesinde olduğunu söyler ve kazı kestirir. Bu şekilde yüzüğü bulmuş gibi yaparlar (Şimşek, 2001b: 268). “Baş Münecim” masalında fakir olduğu için karnını doyuramayıp kendini hoca olarak tanıtan adam, padişahın karısının kaybolan yüzüğünü total bir kaza yutturur. Yüzüğün kazın karnında olduğunu söyleyerek kazı kestirir (Alptekin, 2002: 368). “Cindar” masalında adam kendini cindar olarak tanıtır. Adam yalanı ortaya çıkmasın diye Rus Kralı’nın yüzüğünü çalan hizmetçi ile plan yapar. Yüzüğü bir kaza yutturup kazın ayağını kırarlar. Kral’a da yüzüğün total bir kazın karnında olduğunu söyleyip tüm total kazları kestirirler (Sakaoğlu, 2002b: 515). Bu üç masalda kazların hiçbir suçu yoktur. Ancak diğer kahramanlar kazların yüzüğü yuttuğu yönünde şüphe oluşturularak kesilmelerine sebep olmuşlardır. “Yarım Horoz” masalında bir beyoğlu, Yarım Horoz’un altınını zorla alır. Altını almak için adamın sarayına gelen Yarım Horoz’u da ateşin içine attırır. Yarım Horoz karnındaki seli kusup ateşi söndürür. Bu defa beyoğlu onu katırların teperek öldürmeleri için katır damına attırır. Horoz oradan da kurtulur. Beyoğlu bu horozda bir iş olduğunu düşünüp altınını vererek onu gönderir (Özçelik, 2004: 287). “Yarım-Horoz” masalında ağa, kendisinde alacağı bulunan ve almak için

gelen Yarım-Horoz'un kazlar tarafından didiklenip öldürülmesi için kaz damına kapatılmasını emreder. Yarım-Horoz vücudunda bulunan canavar kazları öldürür. Padişah, ardından horozun hayvan damına kapatılmasını emreder. Yarım-Horoz canavar sayesinde yine ölümden kurtulur (Boratav, 2006: 27). "Keloğlan ile Çil Horoz" masalında Keloğlan ve Çil Horoz, Keloğlan'ın incisini emanet ettiği adamdan inciye almak için yola çıkarlar. Yolda tilki ve kurt da onlara yardım etmek isterler. Adam, inciye vermemek için Keloğlan'dan kurtulmak ister. Onu önce kaz ahırına kilitler. Tilki tüm kazları boğup öldürür. Daha sonra birçok boğanın bulunduğu ahıra kilitler. Bu defa da kurt boğaları parçalayıp öldürür. Masalda kaz ve boğalar bir suçları olmadığı halde adamın inciye vermek istememesi üzerine zarar görmüşlerdir (Sarıyüce, 2010: 40-41).

Suçu olmamasına rağmen cezalandırılan kahramanın cezası boğma, kesme, yakma gibi ölümle sonuçlanan cezalardır. Genellikle cezayı veren kahraman bir insandır ve ceza verdiği hayvanın suçsuz olduğunu bilir. Ancak kendi işlediği bir suçtan kurtulmak, başka birini korumak amacıyla suçu hayvanın üzerine atarak hayvan kahramanı feda eder.

Doğruluk, dürüstlük, emanete sahip çıkma, ihanet etmeme, iyilik yapma, büyüklerin sözünü dinleme vb. insana dair önemli değerlerin öğretilmesinde kıssadan hisse hayvan masalları kullanılır. Çocukların hayvanlara karşı olan ilgileri ve kurmuş oldukları sempati sayesinde aşılacak istenen duygu ve düşünce daha kolay aktarılır. Sevddiği bir kahramanın içinde yer aldığı masalı dinlemek çocuk için daha ilgi uyandırıcı olur (Bakırcı, 2004: 29). Bununla beraber bu masalarda yer alan olumsuzluklar da çocuk açısından daha etkilidir ve kalıcı iz bırakabilir. Verilen cezanın uygulanma şeklinin çocuğa nasıl aktarıldığı önemlidir. Burada şiddet ve ceza cezbedici olmamalıdır.

Çocukların, adil olmak, yardımseverlik, eşitlik, barışçıl olmak, zeki olmak, iş birliği içinde yaşamak gibi önemli görülen değerlerin farkına vararak içinde yaşadığı topluma karşı görev ve sorumluluklarının farkına varması için hayvan masalları önemlidir. Toplum içinde farklı gruplardan bireyleri sembolik anlamlarla temsil eden hayvan kahramanlar önemli değerlerin aktarılması ve kazandırılmasında yardımcı

olmaktadır. Bu amaçla seçilen masalların şiddet içermemesine ve çocuğa uygun olarak seçilmesine özen gösterilmelidir (Dağı vd., 2018: 237-244).

Kahramanlarının hayvanlardan oluştuğu ya da bir kısım kahramanların hayvanlar olduğu masallarda yapılan yanlış bir davranış ceza ile karşılık bulmaktadır. Kahramanlar çoğu zaman yaptıklarının bedelini canıyla öder. Kötü davranış özelliklerinin insana zarar vereceğini kendisine verilen öğütlerle öğrenen çocuk sevdiği bir hayvanın yer aldığı masalda bunu pekiştirebilir. Çocuklar arkadaşlığın, dostluğun, dürüstlüğün, vefanın insana kazandırdıklarını; açgözlü olmanın, kurnazlığın, yalanın, hırsızlığın kaybettirdiklerini somut örneklerle masallardan öğrenirler.

4.1.2.3. Anadolu Türk Masallarında Ceza Olarak Evden Kovulma, Ayrılma, Evi Terk Etme

Anadolu Türk masallarında kahraman başka bir kahramanın tarafından evden kovulabilir ya da evden ayrılması için zorlanabilir. Aynı zamanda kahraman birisinden veya bir şeyden korktuğu için evden kendi isteği ile ayrılmayı bazen de kaçmayı tercih edebilmektedir. Kahramanın evden uzaklaştırılması özellikle ailesinden ayrılması şeklinde uygulanan bir ceza şeklidir. Dolayısıyla evinden ayrılan ve tanımadığı bir çevreye girmek zorunda kalan kahraman için bu zor bir durumdur.

Kahramanın ceza verilerek başka birinin baskısı ya da kendi arzusuyla evinden kovulması, ayrılması sembolik açıdan da değerlendirilmektedir. Kahramanın evden ayrılışı onun kendi iç dünyasına yolculuğu şeklinde de yorumlanabilir. Ev, kahramanın sığınağı, barınağıdır. Onu dış dünyanın tehlikelerinden koruyan sembolik bir anlama sahiptir. Çıkmış olduğu bu yolda yine sembolik anlam taşıyan karşılaştığı durumlar, kişiler özellikle de zorluklar sayesinde kahraman kendi gücünü, yapabileceklerini fark eder. Bir başka deyişle kahramanın kendini gerçekleştirdiği bu yolculuğu sahip olacağı güzelliklerle tamamlanır.

4.1.2.3.1. Kahramanın Evden Uzaklaşması

Üvey anne ve masal kahramanıyla aynı cinsiyetten üvey kardeş (çoğunlukla kız) kahramanı kıskanır. Bunun sonucunda onu evde istemez ve kahraman evden gitmek zorunda kalır. Kimi zaman da kahramanın öz anne babası zorunlu bir durum, çözülemeyen bir problem karışında çocuğun evden ayrılmasını ister. Öz kardeşler arasında yaşanan anlaşmazlıklarda kahramanın evden uzaklaşma sebepleri arasında yer almaktadır. Bazen de masal kahramanı sırf kendi isteği ile bir kahramanlık yapmak, arzu ettiği bir şeye kavuşmak amacıyla evden ayrılır.

Kahramanın kendi isteğiyle evden ayrılışını konu alan masallar oldukça fazladır. Kahramanların kendi iradeleriyle evden ayrılma sebepleri ise birbirinden farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Kahraman almış olduğu bir bedduadan kurtulmak, bir şeyler öğrenmek, sevdiği kişiye kavuşmak, ailesinden birinin isteğini yerine getirebilmek, kardeşlerini bulmak, ailesinden birine şifa olacak bir şey bulmak, para kazanmak, iş bulup çalışmak, evi terk eden eşini bulmak, bir tehlikeden korunmak vb. amaçlarla evden ayrılır. Burada evden ayrılma başkasının uygulamış olduğu bir ceza şeklinde değil arzu edilen şeye, sevgiliye ulaşmak için kahramanın kendi kendine çile çektirmesi, zorlu yollara, mücadelelere girmesi, hayatta kalmaya çalışması şeklinde gerçekleşmektedir. Genellikle bu masalarda kahramanın karşısına birden fazla seçeneği olan durumlar çıkar. Zorlu yollara ve mücadeleye razı olan asıl kahramanın karşısına yol göstermesi için bir ihtiyar, derviş, aksakallı, dev anası ya da bir hayvan vb. çıkabilir. Onu zorluklara karşı uyarır, bazen geri dönmesini salık verir ancak kahraman yolundan dönmez.

Evden ayrılmanın dolaylı olarak kahramanın kendi isteğiyle gerçekleştiği masalarda kahraman bir beddua alır. Genellikle şehzade, beyoğlu gibi güç sahibi bir kahraman kendisinden daha güçsüz birine bilerek ya da dikkatsizlik sonucu zarar verir. Kahramanın yaşlı bir kadının testisini kırdığı masal örneklerinde yaşlı kadın korktuğu için kahramana bir şey diyemez. Sadece bedduada bulunur. Kahraman aldığı bedduanın etkisinden kurtulmak için evden ayrılır. Çıktığı yolculukta beddua sonucu âşık olduğu kızı bulmak zorundadır. “Üç Turunçlar” masalında beddua sonucu üç turunçlara âşık olan şehzade sevdiğini bulmak için evinden ayrılır (Güney,

1971a: 9; Güney, 1992: 45; Seyidoğlu, 1975: 291; Özçelik, 2004: 316). “Üç Nar” masalında şehzade, aldığı beddua sonrası âşık olduğu üç narı bulabilmek için evden ayrılır (Günay, 1975: 426). “Nartanesi” masalında bir şehzade, Perili Ana’nın testisini bilerek kırar. Perili Ana’nın bedduasıyla da Nartanesi’ne âşık olur. Kızı bulmak için evden ayrılır (Seyidoğlu, 1975: 150). “Hışların Hışmı” masalında kahramanın, şımarıklıkları sonucu yaşlı bir kadından beddua almasıyla hışların hışmını bulmak için evden ayrılışı bulunmaktadır (Taner, 1995: 24). “Limon Kız” masalında ihtiyar bir kadının testisini kırıp bedduasını alan şehzade, Limon Kızı bulmak için evden ayrılır (Tezel, 1997: 79). “Mercan Kız” masalında beyoğlu, bir ninenin yeni yıkayıp serdiği kilimini çiğner. Nine, beyoğluna beddua eder. Beyoğlu da beddua tutunca âşık olduğu Mercan Kız’ı bulmak için evden ayrılır (Sarıyüce, 2010: 219-220). “Mercan Kız” masalında da şehzade, kocakarının bedduası sonucu âşık olduğu Mercan Kız’ı bulmak için evden ayrılır (Alangu, 2011: 293). Bu masallarda kahraman kendi isteğiyle evden gitmeyi tercih etse de uğradığı beddua sonucunda yaşadığı sıkıntıdan kurtulmak asıl gayesidir. Evden ayrılıp yola düşen kahraman tek başına çıktığı bu yolda zorluklarla karşılaşp mücadele etmek zorunda kalır. Sonunda ise amacına ulaşır aradığını bulup evine geri döner.

Kahraman içinde bulunmak istemediği bir durum karşısında evden kendi rızasıyla kaçır. Ancak bu duruma mecbur bırakıldığı için evden uzaklaşmaktadır. “Acemoğlu” (Seyidoğlu, 1975: 348), “Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 361), “Altın Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 364), “Çıralıhdad Kız” (Öcal, 1999: 468), “Keçeli” (Alptekin, 2002: 409), “Tüylüce” (Sakaoğlu, 2002b: 394), “Ütelek” (Boratav, 2006: 173), “Ahu Melek” (Boratav, 2009: 162) ve “Yıldırım Padişahı” (Boratav, 2009: 204) masallarında kahramanın evden ayrılma sebebi kahramanın annesinin vasiyetiyle yine kahramanın öz babasının kendi kızıyla evlenmek istemesidir. “Ahu Melek” masalında kayınvalidesi Ahu Melek’i, oğlu ile evlenmesine engel olmak için kandırıp ormana terk eder (Boratav, 2009: 168).

Kahramanın evden ayrılması bir arayış ile başlar. Kahraman evlenmek ya da âşık olduğu kişiyi bulmak amacıyla kendi arzusıyla evden ayrılır. “Hint Padişahının Kızı” masalında kız, âşık olduğu Yemen Padişahı’nın oğlunu bulmak için evden

ayrılır (Günay, 1975: 307). “Dünya Güzeli” sevdiği kızı bulabilmek için evden ayrılır (Günay, 1975: 525). “Üç Narlar” masalında yaşlı bir kadının bahsettiği hayra ulaşabilmek amacıyla kahraman evinden ayrılır (Seyidoğlu, 1975: 298). “Köroğlu” masalında Hasan, Telli Hanım’ı almak için evden ayrılır (Seyidoğlu, 1975: 341). “İlk Bahtım İlk Tahtım” masalında şehzade, subaşında uyurken gözüne görünen periye bulmak için evden ayrılıp yollara düşer (Güney, 1992: 380). “Üç Yumurta” masalında padişah ve karısı dışında herkesin girmesinin yasak olduğu bir oda vardır. Padişahın oğlu çok merak ettiği bu odada beşik kertmesi olan dünya güzeli Peri Padişahı’nın kızının resmi olduğunu öğrenir. Oğlan, resmi de alarak kızı bulmak için evden ayrılır (Yavuz, 1994: 43). “Tüylü” masalında Hint Padişahı’nın kızı Yemen Padişahı’nın oğluna âşık olur. Kızın babası, Yemen Padişahı’na bir mektup yazarak oğlunu ister. Oğlan olumsuz cevap verince kız yanına kırk cariyesini alarak Yemen’e gider (Yavuz, 1994: 156). “Cadı Kızı ile Üç Kardeş” masalında cadının kızına âşık olan büyük kardeş, kızı alabilmek için evden ayrılır. Cadı, onu öldürdüğü için geri dönemez. Kardeşleri de onu bulmak için cadının konağına gitmek amacıyla evden ayrılırlar (Taner, 1995: 14). “Billur Köşk” (Radloff ve Kúnos, 1998: 270-273) ve “Billur Köşk ve Elmas Gemi” (Alangu, 2011: 15, 29) masallarında önce padişahın kızı âşık olduğu Yemen Padişahı’nın oğlunun peşinden giderek evden ayrılır. Onu bulur ve ona kendisini bıraktığı için ders vermek ister. Bu sebeple evine döner. Arkasından şehzade kızı bulmak için kızın peşinden İstanbul’a giderek evinden ayrılır. “Şah İsmail” masalında Şah İsmail, babasının gitme demesine rağmen evden ayrılır (Öcal, 1999: 326). “Ya Velvele” masalında kız, sevdiği genci bulabilmek için evden ayrılır (Öcal, 1999: 333). “Kirli Tahta” masalında bir oğlan resmini görüp beğendiği kızı bulmak için evden ayrılır (Öcal, 1999: 410). “Padişahın Oğluyla Hizmetkârı” masalında padişahın oğlu, rüyasında Peri Padişahı’nın kızına âşık olur. Padişahın hizmetkârı olan Musa’yı da yanına alarak kızı bulmak için evden ayrılır (Alptekin, 2002: 394). “Yılan Bey” masalında Yılan Bey, âşık olduğu kızı bulabilmek için evden ayrılır (Dilçin, 2002: 194). “Ecel Ecayip” masalında padişahın kızına âşık olan ve kızla evlenmek isteyen kahramanın, padişahın şartını yerine getirebilmek amacıyla evden ayrılışı vardır (Sakaoğlu, 2002b: 381). “Aynı Kızı Seven Üç Kardeş” masalında padişah, üç oğlu da aynı kızla evlenmek isteyince onlara para verip gurbete yollar. Hangisi en kıymetli eşyayı getirirse kızıyla onu

evlendireceğini söyler (Sakaoğlu, 2002b: 501). Bu masalda geri gelmesi şartıyla evden gönderilme vardır. “Hibari” masalında anne babasının yıllar sonra dünyaya getirip el bebek gül bebek büyüttükleri kız çeyiz işlerken yanına gelen bir güvercine âşık olur. Sevdiğine kavuşmak için evden ayrılıp onu aramaya çıkar. İncelemiş olduğumuz masallar içinde evden ayrılan ve sevdiğini bulmak için uğraşan kahraman genellikle erkektir. Ancak bu masalda kahraman kızdır (Özçelik, 2004: 323). “Kayaoğlan” masalında yedi erkek kardeş, nasiplerini aramak için evden ayrılırlar (Özçelik, 2004: 339). “Gurbete Giden Gelin” masalında padişahın oğlu, âşık olduğu kızı bulmak için evden ayrılır. Yedi yıl yol yürür ve kızın evini bulur (Özçelik, 2004: 423). “Erler-Karısı’na Koca Olmaya Giden Keloğlan” masalında Keloğlan, yiğitliğin şartının Erler-Karısı’na koca olmak olduğunu öğrenince Erler-Karısı’nı bulmak için evinden ayrılır (Boratav, 2006: 51). “Kral-Padişahının Kızı” masalında padişahın oğlu, Kral-Padişahı’nın kızını bulmak için evinden ayrılır (Boratav, 2006: 81). “İlik-Sultan” masalının birbirlerini bulmak için evden ayrılan kahramanları ise Mısır Padişahı’nın kızı ve Yemen Padişahı’nın oğlu şeklindedir (Boratav, 2006: 189-195). “Sefa ile Cefa” masalında Sefa resmini görüp âşık olduğu kızı bulmak için yola düşünce Cefa da onun peşinden gider (Doğan, 2007: 160). “Bilinmeyen Zanaat Öğrenen Oğlan ile Arap Dev” (Taner, 1995: 86), “Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” masalında Keloğlan (Tezel, 1997: 143); “Bilmez Hoca” (Kasımoğlu, 2010: 429) masallarında ise kahraman, sevdiği kızla evlenebilmek için bir sırrı çözmek zorundadır bunun için evden ayrılır. “Alicengiz Oyunu” masalında delikanlı, padişahın istediği alicengiz oyununu öğrenmek için evden ayrılır (Sarıyüce, 2010: 52; Alangu, 2011: 240). “Sefa ile Cefa” masalında padişahın oğlu Sefa, bir dervişin verdiği resimde gördüğü kıza âşık olup hastalanır ve yataklara düşer. Sefa, Yemen Padişahı’nın kızını bulmak için padişah babasından izin ister. Lalanın oğlu olan Cefa ile birlikte kızı bulmak için evden ayrılırlar (Alangu, 2011: 220). “Tombul Çanak” masalında tombul çanak, üzerine düşen görevleri yerine getirmek için evinden ayrılır (Sarıyüce, 2010: 65). Bunların dışında kendi istekleri ile bir amaç için kahramanın evden ayrılıp amacına ulaştıktan sonra eve dönüşünü konu alan benzer masallar vardır: “Ahmet Şah” (Seyidoğlu, 1975: 316), “Melikşah” (Sakaoğlu, 2002b: 397-401), “Şah İsmail” (Seyidoğlu, 1975: 341), “Şah İsmail” (Öcal, 1999: 326), “Şemşirak Taşları” (Sakaoğlu, 2002b: 405), “Yemen Padişahı’nın Oğlu”, (Sakaoğlu,

2002b: 479). Kahraman sevdiği, evlenmek istediği kişiyi bulmak amacıyla çıktığı yolda mücadele ederek sevdiğine ulaşır. Kahraman, sevdiğini de yanına alarak düğün yapmak için evine geri döner. Bir arayış, istediği bir nesne ya da kişiye ulaşma arzusuyla evden ayrılan kahraman merak duygusu ile çıktığı zorlu yolculuktan istediğine ulaşmış olarak evine geri döner.

Kahraman maddi bir kaygı ile evinden ayrılır. Amacı iş bulmak, para kazanmak, borçlarını ödemek, başlık parası biriktirmek şeklinde değişmektedir. “Keloğlan” masalında annesine bakmak istemeyen Keloğlan, evinden kendi isteği ile ayrılır (Günay, 1975: 494). “İncili Yorgan” masalında üç erkek kardeş iş bulmak için evden ayrılırlar (Güney, 1992: 22-23). “Fatma” masalında bir ailenin üç çocuğundan Yusuf ve Hüseyin, anne babalarından izin alarak uzaklarda bir yere odunculuk yapmaya giderler (Yavuz, 1994: 97). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında baba, iki oğlunu halkın taht konusunda tehlike oluşturabileceği konusunda uyarır. Babalarının vefatının ardından iki kardeş halk tarafından kendilerine karşı bir tehlike sezince hazineden bir elmas alarak ülkeyi gizlice terk ederler. Büyük kardeş Ahmet uzaktan bir ışık fark edince, küçük kardeşi İbrahim’i yorulduğu için bir mezar kümbetinde bırakır. Yolda gördükleri ışığa doğru gitmeye devam eder (Yavuz, 1994: 165). “Mirza Mehmet” masalında babası Mirza Mehmet’e mirasından pay bırakmamıştır. Mirza Mehmet bir zamanlar babasının yönettiği ülkede parasız kalınca hayatını kazanmak için mecburen gurbete gider (Yavuz, 1994: 177). “Şerbetçi Güzeli” masalında Şerbetçi Güzeli’nin babası vefat eder. Şerbetçi Güzeli de komşularına olan borçlarını ödeyebilmek için annesini bırakıp gurbete para kazanmaya gider (Yavuz, 1994: 240). “İki Kardeş” masalında küçük kardeş, karısının baskısıyla çalışıp para kazanmak için evden ayrılır (Yavuz, 1994: 319). “Üç Kardeş” masalında fakir bir ailenin üç oğlu para kazanmak için evden ayrılırlar (Yavuz, 1994: 332). “Karıncalar Padişahı ile Küçük Kardeş” masalında ise iki kardeş kendi işlerini yapmak isterler. Bu amaçla ile birbirlerinden ve evlerinden ayrılırlar (Taner, 1995: 119). “Doğruluk” masalında üç erkek kardeş, babalarının ölümünün ardından iş bulmak için birlikte evden ayrılırlar (Tezel, 1997: 123). “Altın Tabak” masalında bir köyde çobanlık yapan üç kardeş para kazanmak için evden ayrılır (Öcal 1999: 291). “Mustafacık” masalında fakir bir oğlan olan Mustafa, bir kıza âşık

olur. Kızı, Mustafa'ya verirler ancak Mustafa başlık parası bulmak için köyden yedi yıl ayrılır (Öcal, 1999: 428). “Şifaî ve Selvi Han” masalında Şifaî'nin âşık olduğu Selvi Han ile evlenebilmek için başlık parasına ihtiyacı vardır. Bu sebeple para kazanmak için gurbete gider. Evden ayrılma sebebi başlık parasını bulabilmektir (Dilçin, 2002: 44). “Horoz Çocuk” masalında horoz çocuk, babasının isteği ile babasının Mire'de bulunan parasını almak için evden ayrılır (Alay, 2005: 244). “Azap” masalında anne babaları olmayan üç kardeş para kazanmak için sırayla evlerinden ayrılır (Doğan, 2007: 35). “Üç Kardeş” masalında kendi yaşadıkları memlekette iş bulamayan üç erkek kardeş, başka bir yerde iş bulmak için evden ayrılır (Kasımoğlu, 2010: 455). “Söylemez Hanim (Melikşah)” masalında padişah, en küçük oğlu olan Melikşah'a sadece bir kümes ve horoz bırakır. Melikşah bunun üzerine arkadaşı Keloğlan ile memleketinden ayrılıp başka bir yere gider. Gittikleri yerde horoz dövüştürüp para kazanırlar (Kasımoğlu, 2010: 519-520). “Safoğlan” masalında Safoğlan ve anası birlikte yaşamaktadır. Safoğlan kendi köyünde iş ve yiyecek aş bulamaz. Bu sebeple anasını köyde bırakıp İstanbul'a çalışmaya gider. Kahraman para kazanınca memleketine geri döner (Sarıyüce, 2010: 77). Maddi sebeple evden ayrılan kahraman dışarıda çalışırken erkek kılığında yer almayı seçer. Bu sayede hem daha kolay iş bulur hem de kendini çevreden gelebilecek tehlikelere karşı korur. Erkek kılığına giren kahraman bazen de bunu ailesi tarafından tanınmamak için tercih eder. Kahraman eski kimliğine geri dönüp evine tekrar dönene kadar bu şekilde korkusuzca mücadele gösterir.

Kahramanın eşinin kimsenin bilmemesi gereken bir sırrı bulunur. Ancak kahraman bu sırrı öğrenir. Hatta bazen bunu biriyle paylaşır. Eşi de bu sebeple evden ayrılır. Aralarında kırgınlık yaşanan eşin evden ayrılması ile kahraman da eşini aramak için ardından gider. “Sabırtaşı” masalında padişahın küçük kızı Akça Kızın kocası, güvercin şeklinde Kocabey adında bir yiğittir. Kocabey, Akça Kızı bu sırrını kimseye dememesi için tembihler. Ancak Akça Kız dayanamaz ve kız kardeşlerine durumu anlatır. Bunun üzerine Kocabey evden ayrılır. Akça Kız da eşini bulabilmek için kendini yollara vurur (Güney, 1992: 210-214). “Peynir Tulumu” masalında genç kız, peynir tulumu şeklindeki kocasının aslında yakışıklı bir delikanlı olduğunu öğrenir. Kocasının sırrını ablaları ile paylaştığı için kocası evden ayrılır. Genç kız da

kocasını bulmak için kocasının ardından evden ayrılır (Tezel, 1992: 70). “Eşmanip” masalında da benzer bir örnek bulunmaktadır. Eşmanip, eşek sıpası şeklinde dünyaya gelmiştir ancak aslında bir insandır. Eşmanip, padişahın kızıyla evlenir. Gece olunca karısının yanında insan olur. Bu sırrı kimseyle paylaşmaması gerektiğini karısına söylemesine rağmen padişahın kızı dayanamaz. Eşinin sırrını annesine anlatır. Annesi de kocası soyunduğunda derisini yakmasını söyler. Derisi yanan ve sırrı ortaya çıkan Eşmanip bir güvercin olup evden uçar. Bunun üzerine padişahın kızı da kocasını bulmak için onun arkasından evden ayrılır (Yavuz, 1994: 40). “Şah Bender” masalında bir eşek ile evlenen padişahın kızı, kocasının aslında yakışıklı bir delikanlı olduğunu öğrenir. Bu sırrı kardeşlerine söyleyince kocası evden ayrılır. Kız da kocasını aramak için erkek kılığına girip evden ayrılır (Radloff ve Kúnos, 1998: 217). “Padişaan Güccük Gızı” (Öcal, 1999: 465) ve “Sır Saklamayan Padişah Kızı” (Sakaoğlu, 2002b: 320) masallarında padişah kızı, aynı şekilde yılan olan kocasının sırrını öğrenir. Sırrı ortaya çıkan adam evden ayrılır. Kahraman da kocasını aramak için evden ayrılır. “Demir Asa, Demir Çarık” masalında kocasının kaz tavuğu olmadığını ablalarına söyleyen kızın kocası evden ayrılır. Kız da kocasını bulmak için peşinden gider (Alptekin, 2002: 440). “Baykuş ile Padişah” masalında masalın içinde anlatılan hikâyede kızın kocası başkasına âşık olup evden ayrılır. Kız da erkek kılığına girerek kocasının peşinden gider (Alay, 2005: 240). “Çember-Tiyar” masalında padişahın kızı, kocasının aslında bir at olmadığını insan olduğunu ablalarına söyler. Kocası da sırrı açığa çıktığı için uçup gider. Kız, kocasını bulmak için ardından gider (Boratav, 2006: 128-129). “Eşek-Kafası” masalında sırrı ortaya çıkan Eşek-Kafası, karısını bırakıp evinden ayrılır (Boratav, 2006: 146). “Balıkçı-Güzeli” masalında Sultan Hanım, kocasını darıltır. Kocası da önceden verdiği söz üzerine her şeyi bırakıp başka bir yere gider. Sultan Hanım kocasının ardından gidip onu bulur (Boratav, 2006: 199). “Dev Yavrusu” masalında dev, karısı sırrını paşa olan babası ile paylaşıp derisinin yakılmasına sebep olduğu için evden ayrılır. Kız da kocasının arkasında onu bulmak için evden ayrılır (Doğan, 2007: 52). “Fehimsiz Gelin” masalında adam, karısının yapmış olduğu bir hatadan dolayı artık kendi memleketinde kalamayacağını düşünerek evinden ayrılır (Kasımoğlu, 2010: 355).

Kardeşini ya da kardeşlerini bulabilmek için kendi isteğiyle evden ayrılan kahramanlar çıktıkları yoldan başarıyla geri dönerler. “Şehzade Hüdada ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında kız, üç erkek kardeşini bulmak için evden ayrılır (Yavuz, 1994: 131). “Yidi Başlı Dev” masalında erkek çocuk, kız kardeşini yedi başlı devin elinden kurtarmak için evden ayrılır (Öcal, 1999: 243). Erkek evlatların annelerine kız kardeş isteğiyle baskı kurduğu masallarda evden ayrılan erkek kardeşler olur. “Yasemin” masalında bir annenin yedi oğlu, hiç kız kardeşleri olmadığı için evden ayrılırlar (Yavuz, 1994: 126). “Nardene” masalında yedi erkek kardeş, kız kardeşleri olmadığı için evden ayrılır. Annelerine doğacak olan kardeşlerinin cinsiyetini belli etmek için al ya da kara bayrak takmasını söylerler. Kızı olan kadın, müjde vermek için al bayrak takar ancak düşmanları bayrağı kara bayrakla değiştirir. Bunun üzerine üzülen yedi erkek kardeş eve geri dönmez. Kız kardeşleri de büyüyünce onları aramak için evden ayrılır (Öcal, 1999: 260). “Congalaz Karısı” (Alptekin, 2002: 443) ve “Yedi Kardeşin Bacısı” (Özçelik, 2004: 367) masallarında kız çocuk doğuran kadın, ava giden yedi oğluna kardeşlerinin cinsiyetini haber vermek isterken yanlış renkte bayrak takar. Oğlanlar erkek kardeşleri olduğunu düşünerek eve dönmez. Kız, büyüdüğünde ağabeylerini bulmak için evden ayrılır. “Yedi Kardeşin Bacısı” masalında kız, yedi erkek kardeşini bulmak için evden ayrılır (Alay, 2005: 219). “Yedi Kardeşler” masalında bayrağı, düşmanca bir hisle bilerek yanlış asan ebe kadındır. Avdaki erkek kardeşler, anneleri erkek doğurduğu için başlarını alıp giderler. Dünyaya gelen kız bebek de aradan yıllar geçtikten sonra yedi oğlan kardeşinin peşinden gider (Boratav, 2009: 109-110). “İnci Mercan” masalında bir kadının yedi oğlu vardır. Yedi erkek kardeş, hiç kız kardeşleri olmadığı için evi terk ederler. Bir zaman sonra anneleri bir kız evlat doğurur. Kız büyüdüğü zaman ağabeylerini bulmak için evden ayrılır (Kasımoğlu, 2010: 477). “Büyülü Çiçek” masalında on iki erkek kardeş annelerinin doğum yapacağı gün ormana saklanarak gelecek haberi beklerler. Ancak doğan kız bebeğin sevinci ile yanlış renkte bayrak asılır. On iki erkek kardeş babaları kendilerini öldürmesin diye kaçarlar. Kız kardeşleri de büyüdüğü vakit ağabeylerini bulmak için evden ayrılır (Sarıyüce, 2010: 353-355). “Keloolan (5)” masalında Keloğlan’ın babası yıllar önce altın aramak için evden ayrılır. Keloğlan, geri dönmeyen babasını ve onun ardından giden iki ağabeyini bulmak için evden ayrılır (Öcal, 1999: 329).

Maddi varlığını, evini, işini kaybeden kahraman artık kendi memleketinde yaşayamayacağını düşünür. İçinde bulunduğu durumun utancıyla evinden ayrılarak başka yere gider. “Rüzgârıoğlu” masalında kime ait olduğu belli olmayan bir ses Rüzgârıoğlu’na, fakirliği gençlikte mi ihtiyarlıkta mı istediğini sorar. Rüzgârıoğlu bu durumu karısına da danışır ve gençlikte fakirlik, ihtiyarlıkta zenginlik istediğini söyler. O zamana kadar sıkıntı dert görmemiş olan Rüzgârıoğlu’nun evi yanar. Tüm varlığını kaybettiği için ailesini de alarak yaşadığı yerden ayrılır (Tezel, 1997: 38-41). “Musa Bey” masalında Musa Bey, avdan dönerken bir ses “Ön gürlüyü mü istersin, son gürlüyü mü istersin” diye sorar. Musa Bey, karısıyla karar verir ve son gürlüğü istediğini söyler. Ertesi gün tüm malını kaybedip sokakta kalan Musa Bey ailesini de alıp başka bir memlekete gider (Radloff ve Kúnos, 1998: 234). “Gonya Valisi” masalında zengin bir ağa başına gelecek kötü şeylerin gençliğinde gelmesini tercih edince tüm malını kaybeder. Ailesini de alarak çobanlık yapmak için başka köye gider (Öcal, 1999: 437). “Gül Senem” masalında bir köyde yaşayan adam, köyün mallarını, naharlarını güddüğü için onunla “Hergeleci Mehmet” diye alay ederler. Adam da bu sebeple memleketini terk eder (Şimşek, 2001b: 224). “Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı?” masalında sakallı ihtiyar bir adam, padişaha rüyasında Allah’ın kendisine vereceği belâyı gençlikte mi ihtiyarlıkta mı istediğini sorar. Padişah gençlikte vermesini ister. Kısa sürede başına türlü belâlar gelir. Padişah evini terk edip başka bir yerde çobanlık yapmaya başlar (Alptekin, 2002: 262). “Gençlikte mi Kocalıkta mı?” masalında ise zengin adama, bir ses gece rüyasında bir felaketi gençliğinde mi ihtiyarlığında mı çekmek istediğini sorar. Adam gençliği seçer. Başına gelen felaketlerden sonra ailesi ile beraber evinden ve yaşadığı yerden ayrılır (Sakaoğlu, 2002b: 343). “Evvel mi Gelsin Sonra mı?” masalında bir adama, yolda rastladığı bir kuş başına bir hal geleceğini bunun evvel mi sonra mı gelmesini istediğini sorar. Adam evvel gelmesini ister ve kısa sürede malını mülkünü kaybeder. Adam ailesini de alıp başka bir yere gider (Alay, 2005: 210). “Devriş” masalında kız, kendisiyle zorla birlikte olmak isteyen devrişi öldürür. Kız, düşman sahibi olduğunu düşünerek köyünden ayrılp başka yere gider (Öcal, 1999: 403). “-----” isimsiz şekilde yer alan masalda çok zengin bir beyin oğlu, tüm malını mülkünü kaybeder. Bununla ilgili karısından laf işitince utancından önce memleketini sonra da ülkeyi terk eder (Öcal, 1999: 432). “Padişah Olan Çoban” masalında kendi halinde karısı ve

iki çocuğu ile yaşayan bir adam evlerini ve öküzlerini kaybeder. Kahraman, kendi köyünü terk eder başka bir köyde çobanlık yapar (Özçelik, 2004: 350). “Keloğlan ile Dev” masalında Keloğlan ve iki kardeşi, anne babalarının ölümünün ardından köylerini terk etme kararı alırlar (Özçelik, 2004: 361). “Dev ile Üç Kardeş” masalında üç kardeş, kaynanalarından usanır. Başka bir aşirete sığınır orada para kazanabilmek için evden ayrılırlar (Alay, 2005: 213). Kahramanın maddi durumunun kötüleşmesiyle evini, memleketini bırakarak başka bir yere gitmek zorunda olduğu masallarda kahraman bu duruma üzüldü, utanç duymaktadır. Bu masal örneklerinde kahraman, maddi çöküşünün, parasızlığının vermiş olduğu hisle yaşadığı yerden ayrılarak bu şekilde kendisini cezalandırmaktadır. Kahraman istemeden içinde bulunduğu bir durum sonucu yaşadığı utanç duygusuyla da uzaklaşabilir. “Mollanın Köye Dönüşü” masalında molla, namaz esnasında gaz çıkarttığı için tüm cemaat onunla alay edince köyünden ayrılmak zorunda kalır. On yıl sonra geri döndüğünde ise olayın unutulmadığını anlayınca tekrar köyden ayrılır (Alay, 2005: 273-274).

Erkek evladı olmayan baba, ısrarla bir erkek çocuk ister. Eşinin tekrar kız çocuk doğurması ise kadının yalan söylemesine neden olur. Çünkü baba, eşini ve kızını öldürmek ister. Anne, yalanı ortaya çıkacağı zaman da kızıyla birlikte evden ayrılır. Kendisinin ve evladın canını kurtarmak isterken evinden, ailesinden uzak kalmış olur. “Ālayan Nar ile Gülen Ayva” (Radloff ve Kúnos, 1998: 223), “Ağlayan Narla Gülen Ayva” (Alptekin, 2002: 449), “Ağlayan Narla Gülen Ayva” (Sakaoğlu, 2002b: 311), “Ağlayan Narla Gülen Ayva” (Alangu, 2011: 59), “Horhor At” (Kasımoğlu, 2010: 694) masallarında baba, dünyaya gelecek çocuğunun erkek olmasını ister. Bu sebeple kız olduğunu saklayan ve korkusundan erkek kılığında gezen kahraman, sünnet edilme zamanı geldiğinde evden ayrılır. “Padişahın Kızı” masalında padişah ve eşinin yedi kızı vardır. Erkek çocukları olmadığı için padişahın karısı, sekizinci çocuğunun kız olduğunu saklar. Çocuğun sünnet edilme vakti gelince de kız annesi ile helalleřiپ gizlice memlekettten ayrılır (Özçelik, 2004: 330). “Eğer bu çocuk da kız olursa seni de kızını da öldürürüm. Ben ava gidiyorum. Eğer kız olursa kara bayrak, oğlan olursa al bayrak asın.” (Özçelik, 2004: 330) incelemiş olduğumuz masalda geçen bu ifadeye benzer bir durum Dede Korkut Kitabında, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda Bayındır Han’ın tertip ettiği ziyafette “Bir

yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz bilsin demiş idi.” şeklinde bulunmaktadır (Ergin, 2009a: 21). Kızı olan, oğlu olanla bir tutulmaz. Hatta çocuk sahibi olmayan kişinin Allah tarafından cezalandırılmış olduğu gibi bir düşünce mevcuttur. Kız evlat ve erkek evlat ayrımı, soyun devamı, taht-veliaht gibi düşünceler zaman zaman toplum içinde her seviyeden sosyoekonomik ve sosyokültürel kesimde görülebilmektedir.

Kahramanın mitolojik yolculuğunun “maceraya çağrı” olarak değerlendirilen ilk aşaması onu bilinmeyen, sınırları olmayan bir bölgeye çağırır (Campbell, 1999: 72). Masal kahramanının evinden, ailesinden yani kendi güvenli alanı içinden çıkıp sınırları belirsiz olan bir bölgeye doğru yola çıkmaktadır. Bunun farklı sebepleri olduğu görülmüştür. Kimi zaman kahramanın mutluluğunun, çıkacağı yolun sonunda olması kimi zamanda kahraman ailesinden birinin mutluluğu ya da hastalığının şifası için kimi zamanda evden ayrılan başka bir aile ferdini bulmak amacıyla bu yola kendi arzusuyla çıkar. Kahraman kendisini tesadüfi şekilde evinden ayrılmış olarak da bulabilir. Çıkılan yolculukta alışılmışın dışında yollar, maceralar ona bu serüvende eşlik eder.

Kahramanın çıktığı yolculuk sonrası eksiliğini hissettiği nesneyi, kişiyi bularak eve dönmesi aidiyet duygusunu yansıtır. Kahraman çıktığı yolda ne kadar zorlansa da isteyerek çıktığı yolculuğun sonunda amacına ulaşarak evine geri döner. Masal mutlulukla sona erer. Kahramanın evden ayrılışı yolcuğu ve sonra yine evine dönmesi şeklinde işlenen olay örgüsü çocukta da güven ve aitlik duygularını pekiştirir.

4.1.2.3.2. Kahramanın Evden Uzaklaştırılması

Kahraman ceza olarak aile bireyleri tarafından evden gönderilir. Annesi, babası, ağabeyleri, yengesi ya da kocası tarafından cezalandırılan kahraman kendisinden istenilen bir şeyi yerine getirmediği için evden kovulur. Kimi zaman da

kahraman kendisine verilen ölüm cezası sebebiyle evini terk eder. “Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın” masalında kadın, kocası tarafından haksızlığa uğrar. Kadın, kocasından kendisini bir dağın başına bırakmasını ister. Böylece kadın evinden ayrılmış olur (Günay, 1975: 291). Burada kadın hem kendisini hem kocasını cezalandırmaktadır. “Kız Padişah” masalında ise ahçı, padişahın kızının kendisine gönüllü olduğunu ifaden bir mektup yazar. Ancak mektubu kızın ağzından yazar. Mektubu gören padişah da kızını pencereden aşağı atar. Kız da evden ayrılır (Günay, 1975: 316). “Kül Eşek” masalında kıza, ağabeylerinin eşleri iftira atar. Kardeşlerine değil de eşlerine inanan ağabeyler kızı evden gönderirler (Günay, 1975: 339-340). “Bıra Mus” masalında yengesinin iftirasına uğrayan kızı, ağabeyi ormana terk eder (Yavuz, 1994: 149-150). “Dertli Fatma” masalında yengesi, Fatma’ya iftira atar. Ağabeyi de karısının isteğiyle Fatma’yı bir dağ başına bırakır (Yavuz, 1994: 250). “Nar Tanesi” masalında kötü kalpli yengesi, Nartanesi’nin birisiyle ilişkisi olduğu ve hamile kaldığını söyler. Nartanesi’ne atılan iftiraya inanan en büyük ağabey, kız kardeşini uzak bir yere götürüp bırakır (Yavuz, 1994: 256). “Yedi Kardeşin Bacısı” masalında ağabeyi hamile olduğunu düşündüğü kardeşini öldürmek için ormana görürür. Ancak kardeşini öldürmekten vazgeçip onu ormanda bırakır (Alay, 2005: 220). “Dul Kadının Oğlu” masalında padişah, kızının “evi yapan da kadın, yıkan da kadındır” demesine kızar. Kızını evlatlıktan reddedip evden gönderir (Günay, 1975: 351). “Cevheri Firoş” masalında kahraman, ailesine haber vermeden evlenmek için evden ayrılır (Günay, 1975: 442). “İsfahan Padişahının Üç Oğlu” masalında padişah, sağlığında sırayla üç oğluna yerine geçmelerini teklif eder. Çocukları babaları sağ olduğu için bunu kabul etmez. Padişah da oğullarını evden kovar (Günay, 1975: 449). “Rüya” masalında çocuk, rüyasını anlatmadığı için evden kovulur (Günay, 1975: 491). “Rüya” masalında şihin oğlu, kimse rüyasına “hayırdır” demediği için memleketinden kendi isteğiyle ayrılır (Şimşek, 2001b: 194). “Hayırsız Kız” masalında iki erkek kardeş, kız kardeşlerinin kolunu keser. Babalarından korktukları için de evden ayrılırlar (Günay, 1975: 496). “Leylek (2)” masalında ise Peri Padişahı’nın oğlu, geceleri karısı baygın halde iken onun yanına gelmektedir. Kız bir gece kendisine verilen şarabı içmeyip uyuyor taklidi yapar. Kocası yanına gelip uyuduğu vakit ise eşinin gerçek kimliğini öğrenmeye çalışır. Perçemleri arasında bulduğu anahtarlar ile kulağının altındaki kilitleri açar. Tam kocasının kulağını tekrar

kilitleyeceği sırada adam uyanır ve eşine kızar. Adam eşini beline bir kayış bağlayarak onu evden kovar (Seyidoğlu, 1975: 166). “Çoban Mehmet Baba” masalında Ahmet, evlendiği gece kardeşinin tembihlerini unuttur ve namaz kılmaz. Kardeşi Çoban Mehmet de onu ayağına basıp Aras nehrinin kenarına gönderir. Onu karısından ve doğacak çocuğundan ayırarak cezalandırmış olur (Seyidoğlu, 1975: 327).

Kibir ve kendini büyük görme duygusu aile bireyleri arasında evden uzaklaştırma cezasıyla sonuçlanmaktadır. “Dünyanın Tadı” masalında padişah, üç kızını çağırıp kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. En küçük kızının “tuz kadar severim” demesine sinirlenen padişah, kızını cezalandırmak ister. Kızını, düşün bile yapmadan tuz ekmekle geçinen birine verip evden gönderir. Diğer iki kızının verdiği cevapları beğendiği için onları vezirleri ile evlendirir (Güney, 1992: 355-356). “Tuzun Değeri” masalında Kral’ın yedi oğlundan en küçüğü, babasını tuz kadar sevdiğini söyler. Kral buna sinirlenerek oğlunu evden kovar (Yavuz, 1994: 334). “Muradına Ermeyen Dilber” masalında padişah, kızlarının kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Kızlardan en küçük olanı “tuz kadar” der. Bunun üzerine babası kızını cezalandırıp evden atar (Sakaoğlu, 2002b: 277). “Tuz Kadar Sevgi” masalında ise padişah, aynı sebeple kızını Tembel Ahmet’in evine gönderir (Sakaoğlu, 2002b: 469). “Tuz Kadar Sevgi” masalında Sultan, en küçük oğlunun kendisini tuz kadar sevdiğini söylemesi üzerine onu ülkesinden kovar (Alay, 2005: 231). “Yatalak Mehmet” masalında aynı sebeple babasının verdiği ölüm cezasından kaçan kız, küçük bir kulübede annesi ile yaşayan Yatalak Mehmet’in yanına sığınır (Boratav, 2009: 137).

“Terzi Kızı” masalında şehzade, Terzi Kızı’yla başa çıkamayacağını anlar. Kız kardeşlerinin arkadaşlarıyla ormana gezmeye gideceğini öğrenen şehzade, Terzi Kızı’nı götürmelerini ve orada bırakıp gelmelerini söyler (Seyidoğlu, 1975: 355). “Dal Boylu Dal Yusuf” masalında padişahın kızı, âşık olduğu için babasının ölüm cezası vermesi üzerine evden ayrılır (Seyidoğlu, 1975: 371). Bu masalda baba kızını fikir ayrılığı yaşadığı için evden kovarak cezalandırır. “Altın Bülbül” masalında padişah, büyük ve ortanca oğlunun küçük oğluna yaptıkları haksızlıkları ve

söyledikleri yalanları öğrenir. Diğer iki oğlunu evden kovar (Tezel, 1992: 187). “Doğruluk” masalında iş aramak için evden ayrılan üç erkek kardeşten büyük ve ortanca olanı küçük kardeşlerini ormanda bırakıp kaçarlar (Tezel, 1997: 125). “Üç Şehzade” masalında padişah, büyük ve ortanca oğlunun küçük şehzadeyi kuyuda bilerek terk ettiklerini öğrenince büyük ve ortanca şehzadeyi saraydan kovar (Yavuz, 1994: 118). “Rüzgâroğlu” masalında Rüzgâroğlu, karısına göz koyup kaçırarak baş veziri ceza olarak memleketten gönderir (Tezel, 1997: 48). Kahramanın herhangi bir sebeple ceza olarak kovulduğu masallara örnek gösterilebilir. “Zümrüt Anka Kuşu” masalında ise küçük şehzadeyi kuyuda terk eden büyük ve ortanca şehzadedir. Onlara saraydan kovulma cezasını küçük kardeşleri verir (Radloff ve Kúnos, 1998: 291). Kardeşler arasında yaşanan ve özellikle en küçük kardeşin diğerleri tarafından mağdur edildiği durumun ortaya çıkışı ile büyük ve ortanca kardeşler evden kovularak cezalandırılır.

Padişahlar, uzak bir yerde bulunan ve ulaşmayı arzu ettikleri bir eşya, hayvan vb. şeyleri alıp getirmesi için çocuklarını görevlendirirler. Kahraman kendisine verilen görevi yerine getirebilmek için evden ayrılır. Bulmayı amaçladığı şeye ulaştığında ise evine geri döner. “Altın Bülbul” masalında padişahın üç oğlu, altın bülbulü bulmak için evden ayrılırlar (Tezel, 1992: 147). “Saraydaki Eksik” masalında padişah, üç yüz yıllık bir yolda tüylerinden her biri ayrı ses veren bir kuş olduğunu öğrenir. Büyük oğlundan bu kuşu getirmesini ister. Oğlu, üç yüz yıl gidip üç yüz yıl da geri dönemeye ömrünün yetmeyeceğini söyleyerek kabul etmez. Padişah, oğlunun cevabına sinirlenir onu huzurundan kovar. Aynı isteği ortanca oğluna söyler. Ondan da olumsuz cevap alır. En son küçük oğlu isteğini kabul eder. Diğer iki oğlunu da kardeşlerine yardımcı olmaları için yanında gönderir (Yavuz, 1994: 70-71). “Sihirli Tavşan” masalında büyük şehzade, altın kuşu bulmak için evden ayrılır. Şehzadenin geri dönmemesi üzerine sırayla ortanca ve küçük şehzade de ağabeylerini ve altın kuşu bulmak için saraydan ayrılırlar (Tezel, 1997: 53-55). “Gülmez Padişah” masalında padişahın üç oğlu, cinlerin babalarından çaldığı aynayı bulmak için evden ayrılırlar (Alptekin, 2002: 266). Kimi zaman da kahraman babasının hastalığına şifa olacak şeyi getirebilmek için evden ayrılır. “Yeraltı Diyarının Kartalı” masalında üç kardeş, babalarının hastalığına şifa olacak Hezaran

Bülbülleri'ni getirmek için evden ayrılırlar (Boratav, 2006: 97). “Yezit” masalında Nur Muhammet, babasının isteği ile Yezit Mir'in kızını bulmak için evden ayrılır (Kasımoğlu, 2010: 612). “Karlı Dağdaki Güzellik Ağacı” masalında padişah, içinde hayat suyu bulunan mermer havuz, yanında güzellik ağacı, ağaç üstünde hiç durmadan şakıyan altın bülbül ister. Bunlar olmayınca hastalanıp yataklara düşünce sırayla iki oğlu ve bir kızı bunları bulup getirmek için evden ayrılırlar (Sarıyüce, 2010: 264-266). “Gülmeyen İnsanlar Ülkesi” masalında padişahın üç oğlu, Cıda Bülbül'ünü bulup getirmek için yola düşerler (Sarıyüce, 2010: 312). Üç erkek kardeş olarak çıkılan yollarda büyük ve ortanca kardeş başarısız olur. Geri dönemez ya da başarısızlıklarını küçük kardeşi ortadan kaldırarak kapatmak isterler. Ancak küçük kardeş akıllı ve cesareti sayesinde mutlaka başarıya ulaşmış olarak geri döner. Kahramanın kendisinden istenen nesneyi bulmak için çıkmak zorunda olduğu yol onun gireceği mücadeleler aynı zamanda kahramanın yaşaması gereken erginleme sürecinin bir parçasıdır. Kahramanın eve geri döndüğünde bir olgunluk kazanmış ve karşısına çıkan tüm zorlukları aşmış olması da bunda etkilidir.

Kahramanın aile bireylerince evden kovulması çeşitli sebeplerle gerçekleşir. Ancak kimi zaman kahraman kendisine ceza uygulanmaması için evden kaçır. “Şehzade Hüdadad ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında elli tane karısı olup hiç çocuğu olmayan bir padişah vardır. Rüyasında bir aksakallı ihtiyardan Firuze dışındaki bütün eşlerinden çocuğu olacağını öğrenir. Bu sebeple Firuze'yi Suriye'deki kardeşinin yanına sürgün eder (Yavuz, 1994: 128). “Keşiş” masalında oğluna kızan padişah, onu bir tabur asker ile evden sürgün eder (Yavuz, 1994: 161). Padişahın neye kızdığı ise masalda yer almamaktadır. “Kırk Oğlanın Bacısı” masalında kırk erkek çocuktan sonra dünyaya gelen kız, ahırdaki koyunu canlı canlı yerken ağabeylerinden biri onu görür. Durumu babasına anlatır ancak babası ona inanmaz. Oğlan da bunun üzerine evden ayrılır (Yavuz, 1994: 244). “İnsan Yiyen Kız” masalında üvey kız kardeşinin geceleri bir ejderha olup ahırdaki öküzleri yediğini fark eden erkek çocuk, babası kendisine inanmayınca evden ayrılır (Sakaoğlu, 2002b: 359). “İnsan Yiyen Kız” masalında da aynı şekilde kız hayvanları canlı canlı yer. Babası ve küçük ağabeyi kendilerini de yemesinden korkarak evden ayrılırlar. Ancak annesi ile diğer iki ağabeyi evde kalır. Kız bir süre sonra onları da yer (Özçelik, 2004: 358). “Cazı-Kız”

masalında fakir bir karı kocanın bir kız çocukları dünyaya gelir. Kız doğduğu gün bir eşek yer. Ertesi gün de anne ve babasını yiyince ağabeyi korkarak evden kaçır (Boratav, 2006: 103). “Cadı” masalında yaşlı bir karı kocanın kız çocukları evdeki koyunları birer birer yer. Erkek kardeşi de bunu fark edip anne babasına söyler. Ancak anne baba oğluna inanmaz. Bu sebeple oğlan evden kaçır (Doğan, 2007: 42-43). “Halik Bilmezse Mahluk Bilir” masalında padişah, kendisine şifa olacak balığı öldürmeye kıyamayan oğlunu ölümle cezalandırır. Padişahın karısı da oğluna bir küp altın verip evden kaçmasına yardım eder (Yavuz, 1994: 312). “Yedi Bacılar” masalında yedi kız kardeşi, bir sebeple kızan kocaları evden kovarlar (Yavuz, 1994: 273-274). “Yedi Yıl Çoban Olan Padişahın Kızı” masalında padişah, kendisine küfür ettiği gerekçesi ile bir genci zindana atar. Bu gence âşık olan padişahın küçük kızı, gencin zindandan kaçmasına yardım eder. Daha sonra babasının kendisini cezalandıracağı endişesi ile kız da saraydan kaçır (Taner, 1995: 137). “Padişahın İki Oğlu” masalında padişahın iki oğlundan küçük olanı ava çıkmaktan kılıç kullanmaktan hoşlanmamaktadır. Bu durumu başta ağabeyi ve babası sonra da vezirlerin çocukları dalga konusu yaparlar. Oğlan kendini okumaya, kitaplara vermek amacıyla evden ayrılır (Taner, 1995: 42-43). “Şekerpare” masalında padişahın hanımı, oğlu kuş olup uçunca gelinini de evden gönderir. Gelini hamiledir ancak padişahın hanımı bunu bilmemektedir (Öcal, 1999: 287). “Dünya Gözeli” masalında vezir ve karısı oğullarından geldiğini sandıkları mektubu okurlar. Mektupta gelinleri hakkında doğru olmayan şeyler yazmaktadır. Karı koca mektupta yazanlara inandıkları için gelinlerini evden gönderirler (Öcal, 1999: 368). “Hezer” masalında kadın, kocası Hezer’i çalışıp para kazanmadığı için evden kovar (Öcal, 1999: 391). “Sarıtıraş” masalında gözleri görmeyen padişah, oğlu padişaha derman olacak balığı bulup tekrar denize bıraktığı için oğlunu evden kovar (Şimşek, 2001b: 42). “Dıngıl Ali” masalında Ali’yi annesi, arkadaşlarıyla odun kesmeye gönderir. Ali, bıçağını kaybeder ve bulamadığı için eve geri dönmez (Şimşek, 2001b: 140). “Ahmet ile Mehmet” masalında iki kardeş, annelerinin sevgilisi için kestiği tavuğun ciğerini ve yüreğini yer. Kadın kedi ve köpekten şüphelenerek midelerini kontrol etmek için önce kedi ve köpeği keser. İki kardeş, annelerinin gerçeği anlayıp kendilerini kesmesinden korkarak evden kaçır (Şimşek, 2001b: 165). “Kuş Başı” masalında annelerinin kesip pişirdiği kuşu yiyen iki kardeş annelerinin onları öldüreceğinden

korkup evden kaçarlar (Sakaoğlu, 2002b: 386). “Kara-Tavuk” masalında da annelerinin sevgilisi için kestirip pişirdiği tavuğu yiyen iki kardeş annelerinin onları öldürmesinden korkarlar. Bu sebeple evden kaçarlar (Boratav, 2006: 94). “Mayıl ile Âbı-ı Güneş” masalında padişah, eskiden kendisinin âşık olup uğruna savaştığı kıza, oğlunun âşık olduğunu öğrenir. Oğlunu önce zindana sonra da Korku Dağı’na attırır. Böylece oradaki canavarlar oğlunu parçalarsa kendisi evlat katili olmayacaktır (Şimşek, 2001b: 238). “Havva Hanım” masalında Havva Hanım’ın kocası, karısının yalanlarını ve yaptığı kötülükleri öğrenince onu evden kovar (Alptekin, 2002: 232). “İyilik Yapan Balık ve Balıkçı Çocuğu” masalında balıkçının oğlu, babasının dayağı yüzünden evden kaçar (Sakaoğlu, 2002b: 281). “Korkak Deli” masalında korkudan evden çıkamayan bir çocuk, kendi isteği ile evinden ayrılır (Sakaoğlu, 2002b: 375). “Devleri Korkutan Bilâl Ağa” masalında iki karısı, Bilâl Ağa’yı evden kovarak kapı dışarı ederler (Sakaoğlu, 2002b: 373). “Köyün Çapkın Hocası” masalında köydeki kadınları taciz eden hocanın karısı, kocasını terk eder (Alay, 2005: 233). “Culfa Kadınları” masalında sığırtmaç, altınları boş yere harcadı diye karısını döver ve evden kovar (Boratav, 2006: 281). “Çoban ile Üç Kız Kardeş” masalında çobanın en küçük eşi doğum yapar. Diğer iki eşi, bebekleri köpek yavrusuyla değiştirir. Çoban durumu öğrenince iki eşini de kapı dışarı eder (Alay, 2005: 228). “Altın Oğlan ile Altın Kız” masalında padişahın oğlu, karısını maymun yavrusu doğurduğu için saraydan kovar. Daha sonra bunun diğer iki karısının planı olduğunu öğrenir. Padişahın oğlu, hainlik yapan iki eşini kırk katıra bağlayıp saraydan gönderir (Sarıyüce, 2010: 362,366). “Yılanlı Kadın ile Çoban” masalında Mehmedi, karısının kendisine ihanet ettiğini düşündüğü için onu evden kovar (Alay, 2005: 229). “Üşengeç” masalında Üşengeç bir gün otururken yanına bir Boz-Yılan gelir. Üşengeç’e ne dilerse yerine getireceğini söyler. Üşengeç, padişahın kızının kendisinden gebe kalmasını diler. Padişahın kızı dokuz ay sonra bir oğlan doğurur. Bu işe akıl erdiremeyen padişah yedi sene kızını bir odaya hapseder. Çocuk, Üşengeç’e baba dediğinde ise kızı ve torununu saraydan göndererek cezalandırır (Boratav, 2006: 152-154). “Senem” masalında imamın, kızına atmış olduğu iftiraya inanan baba oğlundan kızını dağa bırakıp gelmesini ister. Ağabeyi de kızı dağa terk eder (Doğan, 2007: 165). “Yedi Kardeş Bir Bacı” masalında ağabeyi, karısının iftirası sonucu öldürmek için ormana götürdüğü kardeşini öldürmeye kıyamayıp

ormanda bırakır (Doğan, 2007: 194). “Saçı Uzun Seyran Hanim Boyı Uzun Boylan Hanim” masalında bir adam, karısına vurup kadını evden atar (Kasımoğlu, 2010: 727). “Başlama Masalı” adlı masalda on beş yaşında bir oğlan, babasının buyurduğu işi yapmaz. Annesi de oğlunun kulağını çeker bu sebeple oğlan evinden ayrılır (Sarıyüce, 2010: 1) “Tek Köse, Çift Köse” masalında köseler kendi aralarında üstünlük kurma birbirlerini aldatma mücadelesine girer. Tek Köse, Çift Köseler’in ölümüne sebep olur. Köylüler de bu nedenle Tek Köse’yi köyden kovarlar (Sarıyüce, 2010: 15). “Büyülü Sofra” masalında Keloğlan, annesinin el emeği ile ördüğü çoraplardan kazandığı para ekmek alır. Ancak ekmekleri balıklara yem olarak verir. Annesi de sinirlenip Keloğlan’ı evden kovar ve gidip para kazanmasını söyler (Sarıyüce, 2010: 32). “Deliler Ülkesi” masalında adam, eşi ve kız kardeşinin deliliklerinden, sıra dışı hareketlerinden bıkar. Daha akıllı insanların yaşadığı bir yer bulmak için evinden ayrılır. Ancak karşılaştığı insanlar kendi ailesinden daha deli çıkınca evine geri döner (Sarıyüce, 2010: 43). “Gülmez İnsanlar Ülkesi” masalında padişah büyük ve ortanca oğlunun kendisine yalan söyleyip, küçük kardeşlerini de kuyuya attığını öğrenir. Büyük ve ortanca oğlunu ceza olarak sürgün eder (Sarıyüce, 2010: 317).

Kahramanın annesinin ölümüyle birlikte babası yeniden evlenir. Böylece eve üvey anne ve bazen üvey kardeş gelir. Gelen üvey anne çocuğu evde istemez. Kahramanı evden kovma, uzaklaştırma üvey anne tarafından uygulanan bir ceza şeklidir. “Bacı Bacı Can Bacı” masalında üvey anne, kocasını çocuklarını ormana bırakması için ikna eder (Günay, 1975: 335). “Sedef Bacı” masalında üvey anne aynı zamanda bir büyücüdür. Üç erkek, bir kız olan kardeşlerin gece bir araya gelip dertleşmelerine sinirlenir ve üç şehzadeyi büyüler. Şehzadeler gün doğunca kuş olup uçar, gün batıp kararınca ete kemiğe bürünür insan olurlar. Kız da kardeşlerini bulmak için yollara düşer. Kardeşler bir süre sonra buluşurlar (Güney, 1992: 67-68, Güney, 2005: 18-26). “Bir Göze Bir Gül” masalında üvey anne, padişahla evlenmek üzere olan üvey kızını ormana terk eder (Tezel, 1992: 139). “Oduncu ve Kızları” masalında karısı öldükten sonra evlenen oduncu, karısı istemediği için üç kızını ormana bırakır (Yavuz, 1994: 252). “Ormana Atılan Kız ile Kediler Padişahı” adlı masal kahramanın annesinin ölümü ile başlar. Baba bir süre sonra evlenir. Üvey

anneninin kahramanın yaşlarında bir kızı vardır. Üvey anne, eşinin kızını evde istemez. Kocasını da bu duruma ikna eder ve kızı ormana terk ederler. Kız, ormanda kediler padişahına rastlar ve onların yardımıyla eve elinde altınlar, zümrütler olan torba ile döner. Üvey anne sırf daha çok altın, zümrüt alabilmek için aynı şekilde kendi öz kızını da ormana terk eder (Taner, 1995: 6-13). “Giyik” masalında bir kızı bir oğlu olan adam, karısı ölünce yeniden evlenir. Eve gelen üvey anne çocukları evde istemeyince adam çocuklarını ormanda bırakır (Öcal, 1999: 207). “Şahmaran Padişahının Oğlu” masalında padişah kızını bir sandığa koyup denize bırakır (Öcal, 1999: 240). “Giyik Gardaşın Gözel Ayşe” masalında annenin ölümünün ardından eve gelen üvey anne, üç oğlan bir kız kardeşi ormana terk eder (Öcal, 1999: 347-349). “Dev Garısı” masalında ise kahraman, babasının evleneceği kadının bir dev karısı olması sebebiyle evden ayrılır. Babası çocuğunun gitmesini istemez ama evlenmekten de vazgeçmediği için çocuk evden ayrılır (Şimşek, 2001b: 130). “Nar Adlı Kız” masalında annesi öldükten sonra babası evlenen kız, üvey anneden bıktığı için evden kaçır (Şimşek, 2001b: 159). Masalda kahraman kendisi evden kaçmaktadır ancak kaçma sebebi üvey annesinden korkmasıdır. “Nartanesi” masalında kahramanın annesinin ölümünün ardından komşuları olan bir kadın, kızın babası ile evlenebilmek için kızı ikna eder. Baba önce karşı çıksa da kızını dinleyip evlenir. Ancak üvey anne, kızı evde istemez. Bir süre sonra üvey anne, kocasını ikna ederek kızı dağa bıraktırır. Yıllar sonra kız evlenir ve çocuğu olur. Üvey anne kızın yaşadığını öğrenince peşini bırakmaz. Kıza iftira atar ve kızın kocası da kızı ormana bırakır (Alptekin, 2002: 284). “Geyik Oğlan” masalında üvey anne, avcının vurduğu kuşu kendisi pişirip yer. Kocasına da mahcup olmamak için kendi m... kesip pişirir ve önceki yemeği çocukların yediğini söyler. Adam da insan etinin tadını beğenince ertesi gün çocukları kesip yemek ister. Bunu duyan iki kardeş evden kaçarlardı (Alptekin, 2002: 462). “Hani Ya Bacımın Ayağı” masalında üvey annenin kıskançlığı söz konusudur. Baba, kendi kızı ve oğlunu evden başka yere götürüp bırakır (Sakaoğlu, 2002b: 378). “Gül ile Sinaver” masalında Sinaver’e, üvey annesi iftira atar. Babası önce idam cezası verir ancak daha sonra oğluna atılan iftiraya inanmaz. Padişah, cezayı değiştirip oğlunu çok uzak bir memlekete gitmeye mecbur eder. Küçük kardeşi de olanlardan habersiz ağabeyi ile gitmeye karar verir (Sakaoğlu, 2002b: 451). “Kuşdili Bilen Şehzade” masalında padişah, yeni evlendiği

eşi istediği için oğlunu bir sandığa kapatıp denize bırakır (Sakaoğlu, 2002b: 459). “Fatmacık ile Üvey Annesi” masalında Fatmacık’ın annesi ölür ve eve üvey anne gelir. Fatmacık evdeki tüm işleri yapar yine de üvey annesine yaranamaz. Bir gün yanlışlıkla testi kırınca üvey anne onu dövüp evden kovar (Özçelik, 2004: 442). “İki Kardeş ile Tın Tın Kabak” masalında annelerinin ölümünün ardından eve gelen üvey anne, kocasına baskı yaparak iki çocuğu odun kesmeye gittiği yerde terk etmesini ister (Alay, 2005: 191). “Tın Tın Eden Kabacığım” masalında da üvey anne evlendiği adamın iki çocuğunu evden götürmesini ister (Sarıyüce, 2010: 134). “Garip ile Nasip” masalında Garip, üvey annesinin kötü davranışları ve Garip’in öküzünü kesmek istemesi üzerine öküzünü de alıp evden kaçır (Alay, 2005: 204). “Ceren” masalında karısı ölünce evlenen baba, karısının isteği ile iki kızını ormana bırakır (Doğan, 2007: 46). “Nardaniye Hanım” masalında üvey anne, iftira atarak üvey kızının hamile olduğunu söyler. Öz babası da kızı dağın tepesinde tek başına bırakıp evine döner (Boratav, 2009: 115-116). “Tağ Tağ Eden Gabacığ Bizi Yaldataan Babacığ” masalında üvey anneleri iki çocuğu evde istemez. Baba, çocukları ormana bırakır (Kasımoğlu, 2010: 711). “İki Yılanla Evlenen Kız” masalında kız, bir yılanla evlenir. Kızın eşi başka memlekete gidince üvey annesinin de ısrarıyla kocasının ailesi kızı evde istemez ve evden uzak bir mağaraya bırakırlar (Şimşek, 2001b: 110-111). Kahraman evlenip başka eve gitmiş olsa da üvey annenin kıskançlığının ve kötülüklerinin devam ettiği görülmektedir. “Habibe” masalında eve gelen üvey anne kocasına ‘ya kızın ya ben’ diyerek onu bir tercihte bulunmaya zorlar. Adam öz kızını ormana bırakıp eve döner (Özçelik, 2004: 370). “Oduncunun Çocukları” masalında da üvey anne, kocasını çocukları ve kendisi arasında tercih yapmaya zorlar. Oduncu, çocuklarını ormana bırakır (Özçelik, 2004: 372). “Altın Saçlı Oğlanla Altın Saçlı Kız” masalında ise adamın üç tane eşi olduğu için evdeki üvey anne sayısı da birden fazladır. Üçüncü eş doğum yapınca diğer eşler, doğan çocukları doğum yaptıran ebeye verir. Ebeye çocukları bir sandığa koyarak denize bırakmasını söylerler (Özçelik, 2004: 420). “Akkız ile Karakız” masalında Ayşegül’ü, üvey annesi yün eğirip ormanda çobanlık etmesi için ormana gönderir. Ayşegül eve güzelleşip döner. Üvey anne aynı şekilde kendi öz kızı Fatmagül’ü de gönderir. Ancak Ayşegül’e yardım eden yaşlı kadın Fatmagül’ün kötü niyetli olduğunu anlayınca tam tersini yapıp onu çirkinleştirir. Üvey anne kızının başına gelenlerden Ayşegül’ü sorumlu

tutar. Ayşegül'ü evden kovar (Sarıyüce, 2010: 10). “Karlı Dağları, Aşan Kız” masalında Kelkız, üvey babası tarafından evde istenmediği için evden kovulur (Sarıyüce, 2010: 319). İncelemiş olduğumuz masalarda sadece bu masalda kötü bir üvey baba vardır. “Mavi Kuşum, Gökkuşağının Altından Çabuk Geç” masalında üvey anne, Ayşegül'ü evde istemez. Eve aldığı kuşu da bahane ederek kızı kovar (Sarıyüce, 2010: 324). “Gül Ağacı Olan Kız” masalında padişah, karısı ölüp Kara Padişah'ın kızıyla evlenir. Üvey anne, padişahın iki kızına rahat vermez. Kızlar da daha fazla dayanamayıp bir gece saraydan kaçarlardı (Sarıyüce, 2010: 328-329). Bu masalarda kahramanın evden ayrılmasını isteyen ya da buna zemin hazırlayan üvey annedir. Ancak kahramanın öz babası da bu durumu kabul eder. Üvey anne ile birlikte hareket eder. Üvey annenin davranışının, çocuk açısından kabul edilebilir olmamasının yanında öz baba duruma karşı koymaz. Bu durum çocuk açısından kötü bir algı oluşturabilir. Üvey anne baskısı, üvey annenin ceza olarak evden göndermiş olduğu kahraman, evinden ve güvendiği yerden ayrılır. Genellikle kahramanın karşısına iyi insanlar çıkar. Evlenen kahramanın iyi bir eşi olur.

Kahraman başına gelecek bir tehlike ile ilgili uyarı alır. Bu uyarı kahramanın duyduğu bir ses ya da bir kuşun gelip uyarması şeklinde olabilmektedir. Herhangi bir sebeple çocukları için tehlike sezen ailelerin çocuklarını evden uzaklaştırdıkları örnekler bulunmaktadır. Kızlarının bir ölünün başını bekleyeceğini öğrenen anne babalar kahramanı korumak amacıyla evden uzaklaştırmak isterler. “Kırk Gün Ölü Bekleyen Kız” (Günay, 1975: 447), “Uyuyan Delikanlı” (Seyidoğlu, 1975: 214), “Muradına Eren Kız” (Radloff ve Kúnos, 1998: 191), “Garga” (Öcal, 1999: 211), “Sabır Taşı” (Boratav, 2009: 198), “Meyit” (Kasımoğlu, 2010: 718), “Muradına Eren Dilber” (Alangu, 2011: 88) masallarında bir kuş her gün gelerek ailelerine kızlarının bir ölünün başında bekleyeceğini söyler. “Gül Hanım” masalında her gün pencerenin önünde gergef işleyen Gül Hanım'ın penceresine bir gün bir kuş gelir. Ona kırk gün bir ölünün başını bekledikten sonra muradına ereceğini söyler. Gül Hanım, durumu anasıyla babasına anlatır. Durumdan korkan anne baba hemen kızlarını alıp yaşadıkları kenti terk ederler. Gece konakladıkları yerde herkes uykudayken birileri kızı alıp kaçıtır. Kızı içinde hiçbir canlının olmadığı bir saraya kapatırlar. Prens, Gül Hanım'ın yerine geçip kendisiyle evlenen cariye'nin yaptıklarını öğrenir. Ceza olarak

cariyeyi saraydan kovar (Yavuz, 1994: 202-204). “Nar Tanem Bir Tanem” masalında bir kasabada anne ve babasıyla yaşayan bir kıza, bir serçe her gün gelerek kırk gün kırk gece ölü başı bekleyeceğini söyler. En yakın arkadaşıyla gezmeye çıkan kız kasabanın yolunu kaybedince evine geri dönemez. Serçenin dediği gerçek olur ve kız ölünün başını bekler (Yavuz, 1994: 236-237). “Kāveci Ömer” masalında kıza, hocası kısmetinin cenazeden olduğunu söyler. Bunun üzerine annesi ve babası kızı alıp başka yere gitmek üzere yola çıkarlar. Kız su içmek için indiği kayaların içinde kalır (Radloff ve Kúnos, 1998: 294). “Sabır Taşı” masalında bir kuş, kızın yanına gelerek kırk gün bir mevtayı sallayacağını söyler. Kızın ailesi de kuşun dediklerinin gerçekleşmesinden korkarak kızlarını alıp uzak bir yere giderlerse kurtulacaklarına inanırlar. Kızlarını da alıp evlerinden ayrılırlar (Alptekin, 2002: 429). “Sütli Fatma” masalında Fatma’nın kulağına gelen ses yedi sene bir ölünün başını bekleyeceğini söyler. Ailesi kızlarını alıp evlerinden ayrılırlar (Kasımoğlu, 2010: 382). Bu örneklerde kahramanın evden uzaklaştırılması, başka bir yerde yaşamına devam etmesinin uygun görülmesi ceza vermek amacıyla değildir. Kahramanın başına gelebilecek sıkıntılı durumlardan, tehlikelerden onu korumak için ailesiyle birlikte evden uzaklaşması şeklindedir. Ancak sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için dahi olsa kahramanın kendi isteği dışında verilen bir kararla evden ayrılması söz konusudur. Neticede kahramana gelen sesin ya da kuşun dedikleri gerçekleşir. Kahraman evden ayrılırken yaşanacaklardan onu korumak için ailesi de yanındadır ancak kırk gün ölünün başında beklerken kahraman yalnız kalır.

Anne baba çevreden gelebilecek tehlikelerden çocuklarını korumak isterler. Özellikle kahramanın sebep olduğu olumsuz bir durum sonrası kahraman ve ailesi çevreden tehdit alır. Bunun üzerine de kahramanı korumak amacıyla kahramanın evden uzaklaştırıldığı masallar bulunmaktadır. Aile öz çocuğunu korumak ormana, ıssız bir yere bırakır. Ancak çocuk kahraman tek başına bilmediği bir yerde kalmaktadır. “Ahmet Turan Mehmet Turan” masalında Ahmet Turan, çevresindeki insanlara zarar verir. Ahmet Turan’ın annesi bu duruma çare bulmak için bir hocaya danışır. Hocanın da tavsiyesi ile oğlu ile beraber yaşadıkları yerden ayrılırlar (Seyidoğlu, 1975: 321). “Şato” masalında bir adamın, cadının verdiği elmalar sonucu iki kız evladı olur. Cadı dünyaya gelen kızlardan birini istemektedir. Baba, kızı

Deniz beş yaşına gelince onu götürüp cadıya verir. Daha sonra Deniz'i kardeşi Gül şatodan kurtarır (Yavuz, 1994: 120-121). Bu masalda baba cadıdan elma alırken kızını vereceğine dair söz vermiştir. Yıllar sonra cadının kızlarına zarar vereceğinden korktuğu için verdiği sözü tutmak zorunda kalır. “Padişah Olan Kız” masalında kıllı kız, çevresine fiziksel zarar verir. Komşuları bu sebeple onu öldürmek isterler. Anne babası da kızlarının ölmesinden korktukları için onu ormana terk ederler (Taner, 1995: 127-128). Kahramanın evden gönderilmesinin sebebi onun iyiliği ve hayatta kalabilmesi için yapılmıştır. Ancak kahraman henüz on beş yaşında ormanda tek başına kalmakla cezalandırılmış olmaktadır. “Kazan Kafalı Kazma Dişli” masalında çevresine fiziksel zarar vermeye başlayan kızlarının kendilerini de öldüreceğinden korkan anne baba evden ayrılarak kızı tek başına bırakırlar (Şimşek, 2001b: 125). Bu masalda evden ayrılan çocuk değil anne baba olmuştur. “Yusufçuk” masalında karı koca, çocuklarını biraz huysuz olduğu gerekçesiyle dağ başına bırakıp terk ederler (Alptekin, 2002: 465). “Hayat Otu” masalında kahramanın süpürgesi kardeşi, kahramanın çocuklarına iftira atar. Daha sonra da onları öldürmekle tehdit eder. Baba iki oğlunu korumak amacıyla onları ormana bırakır (Sakaoğlu, 2002b: 430). “Ne İdim Ne Oldum Ne Olacağım” masalında padişahın kızının çaresiz bir hastalığı vardır. Padişah elinden geleni yapar hocalar, hekimler gelir ancak kızına çare bulunmaz. Padişah üzüntüden kahrolur. Kızını görmeye dayanamadığı için de vezirlerinden kızını bir dağın başına bırakmalarını ister (Özçelik, 2004: 352). Bu masalda kahramanın evden gönderilme sebebi hastalıktır. Padişah öncelikle kızına çare bulmak ister ve elinden geleni yapar. Ancak çare bulamadığı ve kendisini üzmemek istemediği için kızını evden gönderip ölüme terk eder. Hastalık bahane edilerek kahramanın evden gönderilmiş olması, tek başına ormanda kalması çocuklar için korku ve endişe oluşturabilir. Çocuğun elinde olmayan bir sebeple hasta olup evden gönderilişi onun cezalandırılması anlamına gelmektedir. “Arslan Ali” masalında padişah ülkedeki tüm erkek çocuklarını öldürmektedir. Padişahın, oğlunu da öldürmesinden korkan bir kadın henüz yaşını doldurmamış olan oğlunu ormanın kuytu bir yerine bırakır (Özçelik, 2004: 356). Burada anne oğlunu koruma içgüdüğü ile yaklaşp ormana bırakarak kurtarmak istemiştir. Ancak çocuk ormanda tek başına terk edilmiş olmaktadır. “Hırsız Keloğlan” masalında yaramaz bir çocuk olan Keloğlan hiç yerinde durmaz ve sürekli çevresine zarar verir. Annesi de bu sebeple

onu başka bir şehre hocaya gönderir (Doğan, 2007: 83). Çocuğun yapmış olduğu yaramazlıklar sonucunda ceza olarak evden uzaklaştırılmış olması bu örnekle karşılaşan bir çocuk için kaygı verici olabilir. “Keloğlan ile Hazal” masalında adam kendi maddi durumu iyi olmadığı için bir oğlunu Ağa’nın yanına bırakır. Keloğlan, Ağa’nın yanında hizmet etmektedir ancak aynı zamanda da şımarık bir çocuktur. Çevreye rahatsızlık verir ve sürekli başını belaya sokar. Ağa da Keloğlan’ı evden göndermek ister. Adamları ile beraber bir bahane bulmaya çalışırlar (Doğan, 2007: 114-117). “Şah Mehmet” masalında ise bir paşa, doğan erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını sağ bırakmaktadır. Paşanın da bir oğlu olunca da paşanın karısı kızı olduğunu söyler. Kadın, uzun süre bu yalanı sürdüremeyeceği için oğlunu da alıp evden kaçar (Doğan, 2007: 168).

Masal kahramanının evi onun girdiği mücadelelerin, kazandığı kahramanlıkların ardından döneceği yerdir. Aynı zamanda onun ailesi ve geçmişidir. Ancak masal kahramanı zorla ya da ceza olarak evinden uzaklaştırıldığında evine dönmeyip başka bir yerde yaşamayı da seçebilir.

Çocuklar masal dünyası ile gerçek yaşam arasında bağ kurarlar. Masallarda yer alan mekânları da gerçek yaşamda yer aldıkları şekliyle toplumsal ve kültürel bağlamda değerlendirirler. Kahramanın evden uzaklaştırılması, yapmış olduğu bir davranış sonucu evden kovulması ve başka bir yerde yaşamaya zorlanması çocuklar açısından tedirginlik oluşturabilecek bir konudur. Dolayısıyla evden uzaklaşma konusunda masaldaki sembolik anlamdan uzak olan ve bunu kavrayamayan bir çocukta dinlediği bu masal korku oluşturabilir. Buradaki sembolik anlamı çözemeyen çocuk için kahramanın evden ayrılışı güvenli alanından, ailesinden kopuş olarak değerlendirilebilir.

4.1.2.4. Anadolu Türk Masallarında Bir Yere (Oda, Kuyu, Zindan vb.)

Kapatma, Hapsetme Cezası

Halk anlatılarında kuyu, mağara, zindan vb. mekânlar bir cezalandırma unsuru olarak kullanılmaktadır. Bu mekânlar aynı zamanda kahramanın erginleme sürecini geçirdiği bir mekân olma özelliğine de sahiptir.

Bilinmeyen bir alan olma özelliği taşıyan kuyu, mağara, bilinmedik diyarlar vb. bilinçdışının yansıtıldığı yerler olarak kabul edilir (Campbell, 1999: 96). Kahraman, çeşitli sebepler gösterilmek suretiyle kendisinden daha güçlü olan başka bir kahraman tarafından bir yere kapatılmakta, hapsedilmektedir.

Anlatılarda yer alan mekân adlarının sembolik bir çağrışım anlamı vardır. Ancak anlatıda kapalı olarak verilen bu imge anlatıcı tarafından her defasında açığlanmaz (Balkaya, 2014: 56-57).

Yer altı ile ilgili algının oluşmasında “yeraltının teolojide yer alan ceza ödül sisteminin gereksinim duyduğu mekânsal temsiliyle ilişkilendirilmesi, yeraltının sunduğu koşulların, alışılacelmış fizyolojik koşullardan farklı uç koşullar sunması ve bu koşulların bilinmezlik ile harmanlanıp farklı yaşam biçimleri ve fiziki koşulların hayal edilmesini tetiklemesi ve son olarak, yeraltının, yeryüzünde hüküm süren düzeni reddeden ve ona karşı sürdürülecek muhalefete karşı korunaklı, gizli ve özgür koşullar sunmasından dolayı politik anlamda bir simgeselliğe ulaştırılmasıdır” düşünceleri hâkimdir (Güneş, 2010: 126).

4.1.2.4.1. Kahramanın Haksız Şekilde Hapsedilmesi

Kahramana verilen ceza bir yere kapatılması şeklinde gerçekleşmektedir. Cezayı veren kişi, korkutmak, bir isteğini yaptırmak vb. sebeplerle kahramanı bir yere kapatır. “İğci Baba” masalında İğci Baba, bir delikanlıyı asarak bir odaya kapatır (Günay, 1975: 311; Alptekin, 2002: 222; Doğan, 2007: 93; Alangu, 2011: 195). “Kız Padişah” masalında Keloğlan, annesini bacanın içine koyar (Günay, 1975: 315). “Kurnaz Besleme” masalında kara kız, ihtiyar sakallıyı kandırarak zembile koyup tavana bağlar. Kuyunun içine itip kuyunun kapağını kapatır (Günay, 1975: 320, 321). “Ayı Kulağı” masalında kuyuda üç kız (Günay, 1975: 333); “Ayı Musa” masalında ise dev tarafından bir odaya kapatılan dört kız vardır (Taner, 1995: 87). “Ayı Kulağı” masalında dev tarafından kuyuda dört kız tutulmaktadır (Öcal, 1999: 306). “Ayı Kulağı” masalında Ayı Kulak, arkadaşları tarafından kuyunun dibinde bırakılır (Öcal, 1999: 307). “Yogud Paşa” masalında geçmişten gelen düşmanlık yüzünden bir kız, babası ve abileri tarafından tam otuz sene bir odaya kilitlenir

(Günay, 1975: 390). “Yaban Tezeği” masalında öz annesi, kızının evdeki mercimeğin yarısını bir fakire vermesini sürekli dillendirir. Kız da annesi onu rezil etmesinden korkarak annesini bir kuyuya atar (Günay, 1975: 432). “Bir Allahım Bir” masalında kız, kendisine tecavüz etmek isteyen adama karşı koyar. Bu sırada bıçaklanan kız bir sandığa konulur (Günay, 1975: 476). “Rüya” masalında ise rüyasını anlatmayan çocuğu, bir yolcu kuyuya atar (Günay, 1975: 491). “İngiliz Kırılı” masalında padişah, kendisine rüyasını anlatmayan başka bir padişahın oğlunu zindana atar (Seyidoğlu, 1975: 247). “Rüya” masalında padişah, gördüğü rüyayı kendisine anlatmadığı için delikanlıyı zindana atar (Yavuz, 1994: 268). “Rüya” masalında oğlan, bir padişahın hüküm sürdüğü bir memlekete gidip çalışmaya başlar. Oğlanın işlediği bir suç sebebiyle padişah zindana atılmasını ister (Şimşek, 2001b: 194). Masalda oğlanın işlediği suçun ne olduğundan söz edilmemektedir. “Topal Leylek” masalında evin dadısı, evin oğluyla evlenmek ister. Evliliğe razı etmek amacıyla oğlanı yıllarca bir kuyuya hapseder (Seyidoğlu, 1975: 171). “Hoca Efendi” masalında şehzade, karısının üç çocuğunu yediğini düşünür. Bu sebeple karısını sekiz yıl boyunca zindana kapatır (Seyidoğlu, 1975: 190). “Kamçı” masalında bir bezirgân, iş vereceğim diye kandırdığı adamları mücevher dolu bir kuyuya getirir. Adamlara kuyudan kova ile mücevher aldırıp adamları kuyuya kapatır. Orada ölüme terk eder (Seyidoğlu, 1975: 239). “Uçkur Terleten” masalında dadı, padişahın oğluyla evlenmek ister. Padişahın oğlunun bu durumu kabul etmemesi sonucu dadı, oğlanı bir kuyuya hapseder. Onu perçemlerinden asarak cezalandırır (Seyidoğlu, 1975: 336). “Toktok” masalında kadın ile kocası bir inatlaşmaya girer. Kadın aslında baygın olan kocasının öldüğünü ilan eder. Kadın bu şekilde kocasının mezara gömülmesini sağlar (Seyidoğlu, 1975: 410). “Köse Ayak Kaç” masalında köse ve karısı bir inatlaşmaya girerler. Köse inadından düşer ölür. Köse gerçekten ölmemiştir. Ancak kadın kocasının öldüğünü ilan edip onu gömdürür (Boratav, 2006: 259-260). “Kırkinci Oda” masalında şehzade, Kaplan Adam’dan pek hoşlanmaz ve tedirgin olur. Kaplan Adam’ın uykuda olduğu sırada onu sıkı sıkı bağlatıp demir kafesin içine kapatır (Tezel, 1992: 101-102). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında çirkin bir Yahudi, Çin Padişahı’nın kızı Şereban’a âşıktır. Yahudi, Şereban’la evlenmek için İbrahim’i kullanır. Şereban’ı aldıktan sonra da İbrahim’i bir sandığa koyarak gemiden atar (Yavuz, 1994: 167). “Üç Şart” masalında padişah,

şehzadeye kızını vermek için üç şart sunar. Şehzade şartları yerine getirince de kızını vermemek için onu zindana attırır. Kızı da bu durumu vezirler vasıtasıyla tüm ülkeye duyurur. Bu şekilde şehzadeyi zindandan kurtarır (Yavuz, 1994: 176). “Kel Hasan ile İhtiyar Nine” masalında ağa, Kel Hasan’dan ihtiyar ninenin kızı Kutie’yi kaçırmasını ister. Kel Hasan da kızı sandığın içine kilitleyip ağaya götürür (Yavuz, 1994: 207). “Terliklerin Getirdiği Mutluluk” masalında üç kız kardeş aralarında konuşurken en küçük kız, “Padişah benimle evlense ensesine bir tokat atarım” der. Bu konuşmayı duyan padişah, kızı cezalandırıp zindana atar (Yavuz, 1994: 265). “Yarış” masalında padişah, at yarışlarını çok sever. Bu nedenle yerine geçecek oğlunu bir at yarışıyla seçmek ister. Ancak yarışta birinci gelen şehzadenin değil de en sona kalanın padişah olacağını söylenir. Padişah, vezirler bu duruma itiraz edince onları zindana attırır (Yavuz, 1994: 336). “Hışların Hışmı” masalında dev, Peri Padişahı’nın dört kızını hapseder (Taner, 1995: 37). “Beyoğlu” masalında beyoğlu, dokuz tane ekmek yiyen dokuz yaşındaki kızı evlenmek için kaçırmak ister. Bey, kızı konağında bir odaya hapseder (Taner, 1995: 46-56). “Rüzgârı” masalında baş vezir, Rüzgârı’nın karısını kendine cariyelik yaptırmak için bir sandığa kapatır (Tezel, 1997: 47). “Hamamcı ile Keloğlu” masalında padişah, Keloğlanı kendisiyle serbest bir şekilde konuştu diye zindana attırır (Tezel, 1997: 160). “Üç Gardaş” masalında babalarının vasiyetini dinlemeyen üç kardeş dev tarafından esir edilir. Küçük kardeş, devin canını alarak kardeşlerini ve devin karısını esaretten kurtarır (Öcal, 1999: 378-381). “Şahmeran” masalında Lokman kuyuda bal bulur. Ancak arkadaşları arkadaşları, bala ortak olmaması için Lokman’ı kuyuda bırakırlar (Şimşek, 2001b: 27). “Üç Bacı” masalında vezirin oğlu, üç kız kardeşle evlenir. Kızlardan ilk ikisi, vezirin oğluna verdikleri vaatleri yerine getiremezler. Vezirin oğlu da onları ayrı ayrı odalara kapatarak cezalandırır (Şimşek, 2001b: 213). “Şifaî ve Selvi Han” masalında Şifaî, başlık parası kazanmak için gurbette gider. Orada haramilerle karşılaşır. Haramiler, Şifaî’nin malını alıp onu zindana atarlar (Dilçin, 2002: 71). “Yılan Bey” masalında padişah ve onun emrindeki adamlar, bir kadın ve kızını kaçırmak ister. Kadın ve kızı bir mahzene kapatılır. Padişah, ahali tarafından yakalanır ancak kız ve annesine bir kötülük etmediği için öldürülmez. Padişah sadece bir süreliğine mahzende hapsedilir (Dilçin, 2002: 164-166). “Aslan Mehmet” masalında annesi Aslan Mehmet’i atın yelesine bağlayıp kuyuya atar. Aslan Mehmet

kuyudan daha önce bir devin bahçesinde bulduğu kız sayesinde kurtulur (Alptekin, 2002: 236). “Dünya Güzeli” masalında köse, padişahın oğlunun yerine geçip oğlanı kendine köle yapmak ister. Bu amaçla oğlanı sarnıca hapseder (Alptekin, 2002: 423). “Padişahın Kızının Ahlâksızlığı” masalında padişah, her gün remil baktırır. Kızının hırsızlık, kötülük, ahlâksızlık yapmasından korkar. Bu sebeple sarayın içinde kilitli bir odaya yaptırıp kızını burada mezara kapatır (Alptekin, 2002: 431). “Gede Kız” masalında üvey anne, beyoğlunun üvey kızıyla evlenmesini istemez. Üvey anne, beyoğlunun kızı görmemesi için gede kızı bir odaya hapseder (Özçelik, 2004: 297). “Çocuk İsteyen Kadın” masalında çocuğu olmayan adam, karısına kuma getirir. Daha sonra adamın, ilk eşinden bir kızı olur. Ancak bebek kırk günlükken adamın eşi ölür. Kuma, bebeği alır ve bir mahzene koyar. Daha sonra da bebeği bir ekmek teknesine koyup sel sularına salar (Özçelik, 2004: 376). “Çocuk İsteyen Kadın” masalında üvey anne bir büyücüdür. Üvey kızını yıllar sonra dilenci kılığına girerek bulur. Üvey anne, kızı zindana atar (Özçelik, 2004: 377). “Devin Oğlu” masalında dev, kendisine sığınan karı kocaya evini açar ancak kadına göz koyduğu için adamı zindana kapatır (Alay, 2005: 196). “Evvel mi Gelsin Sonra mı Gelsin?” masalında kervan başı, kaçırdığı kadını bir sandığa kapatır (Alay, 2005: 212). “Akıllı Oğlanlar ile Deli-Oğlan” masalında deli oğlan, iki kardeşiyle altınları bölüşürken kendine de pay alan kadıya altınları taşırken yardım eder. Merdivenden düşüp ayağını kıran kadıyı bir kuyuya atar. Üç kardeş başkalarına ait olan keçileri keserler adamlar da üç kardeşi ceza olarak hapse atar (Boratav, 2006: 284). “Sitti Nusret” masalında şehzade, karısının üç çocuğunu da yediğini düşünür. Eşine ölüm cezası yerine sadece odaya hapsedme cezası verir (Boratav, 2009: 186). “Cırt Cüce” masalında padişahın oğlu bir cüce kıza âşık olur. Kızı bir odaya kapatır (Kasımoğlu, 2010: 438). “Mavi Kahkaha Çiçeği” masalına padişah, ülkede iki kişinin yan yana gelmesini yasaklar. Yasağı çiğneyenleri zindana atacağını duyurur (Sarıyüce, 2010: 58). “Uzun Kavak, Uzun Kavak” masalında ise köse, üzerine ölü toprağı serptiği kızları ve delikanlıları evinde saklar (Sarıyüce, 2010: 95). “Ne Gördün Ne Görmedin” masalında padişahın kızının geceleri ortadan kayboluşunun sırrını Keloğlan çözer. Ancak padişah inanmaz ve Keloğlan’ı zindana atar. Sonra Keloğlan, gerçekleri açığa çıkarınca asıl müsebbibi olan Zülüflü’yü zindana atar (Sarıyüce, 2010: 252-255). “Hamal Hasan” masalında Vali, Hamal Hasan’ı kendisine saray yaptırdığı için suçu ispat olmadığı

halde zindana atar (Sarıyüce, 2010: 273). “Üç Kız Kardeş” masalında padişah, geceleri lamba yakılmamasını emreder. Bu karara uymayan ve gece evde çorap ören üç kız kardeşi zindana kapatır (Sarıyüce, 2010: 370). “Saka Güzeli” masalında padişah, vezire kızını öldürmesini söyler. Vezir, kızını kurtarmak için onu bir sandığa kapatıp mezata gönderir (Alangu, 2011: 251). Haksız yere bir yere kapatılan, özgürlüğü elinden alınan kahraman kendisine verilen cezaya karşı çıkar. Kapatıldığı yerden kurtulmak için çaba gösterir. Kendi uğraşları sonucu ya da kendisine yardım eden başka birinin yardımıyla bu cezadan kurtulur.

Kendi oğlunu cezalandırarak haksız yere kuyuya atan padişahların olduğu örnekler de bulunmaktadır. Padişah, oğlundan üstün gelme, oğlunun sahip olduğu bir şeyi elinden almak gibi sebeplerle oğlunu kuyuya attırır. “Şah İsmail” masalında padişah, oğlunun gözlerine mil çektirip onu kuyuya attırır (Günay, 1975: 348). “Şah İsmail” masalında padişah, oğlu Şah İsmail’i iple bağlatır. Gözlerin oydurur cebine koyup derin bir kuyuya atar (Öcal, 1999: 327-326). “Allahın Belası” masalında padişah, oğlunun evleneceği kızla kendisi evlenmek için oğlunu kuyuya attırır (Günay, 1975: 384). Baba oğul arasındaki iktidar savaşından ileri gelen durumlarda baba oğlunu bir kuyuya attırır.

Baba ile oğlu arasında gerçekleşen mücadelenin galibinin oğlan olması aynı zamanda oğlun “küçük” sıfatından sıyrılıp “erişkin” sıfatına terfi etmesi anlamına gelmektedir. Bu durum oğlun, hükmü ele almasının da göstergesi olmaktadır (Işık, 2009: 79).

Kardeş kıskançlığı masallarda sık karşılaşılan bir durumdur. İncelemiş olduğumuz masallarda genellikle üç kardeş arasında yaşanan kıskançlıklarda küçük kardeşin başarısı ön plana çıkar. En küçük kardeşin diğerlerinden daha başarılı olması, yerine getirilmesi gereken bir görevi gerçekleştirmesi büyük ve ortanca kardeşlerin hasetlik duygusuna kapılmasına sebep olur. Büyük ve ortanca kardeşler, küçük kardeşlerinden kurtulmak için onu bir kuyuya atarlar. Küçük kardeş masalın sonunda kuyudan kurtulup evine geri döner. “Altın Bülbul” masalında büyük ve ortanca kardeş, küçük kardeşlerinin kendilerinden daha akıllı olmasını kıskanır. Babalarının istediği altın bülbulü bulmuş olması sebebiyle ondan kurtulmak isterler.

Küçük kardeşi su alma bahanesi ile bir kuyuya indirip orada bırakılır (Tezel, 1992: 172-173). “Altın Bülbul” masalında kıskançlık yüzünden büyük ve ortanca şehzade küçük şehzadeyi kuyuda bırakır (Yavuz, 1994: 145). “Saraydaki Eksik” masalında büyük ve ortanca şehzade, küçük kardeşlerini kiskandıkları için kuyuya atarlar (Yavuz, 1994: 73). “Altın Tabak” masalında da büyük ve ortanca kardeş, kiskandıkları için küçük kardeşlerini kuyuda bırakır (Öcal, 1999: 293). “Dipsiz Kuyu” masalında büyük kardeş, küçük kardeşini taht kavgası sebebiyle kuyuya atar (Özçelik, 2004: 301). “Telli-Top” masalında iki abla, küçük kız kardeşlerinin tellitopunu kıskanır. Onu kör bir kuyuya atıp öldürmeye çalışırlar. Kız, ölmez ve bir tüccarın yardımıyla kuyudan kurtulur (Boratav, 2006: 169-170). “Elma” masalında paşanın büyük ve ortanca oğlu, küçük kardeşlerini kuyuda bırakırlar (Doğan, 2007: 58). “Gülmez İnsanlar Ülkesi” masalında padişahın büyük ve ortanca oğlu, küçük kardeşlerini kuyuya atıp ülkelerine dönerler. Babalarına da Cıda Bülbulü’nü kendilerinin bulduğunu söylerler (Sarıyüce, 2010: 314). Kardeşler arasında yaşanan olumsuz durumlarda küçük kardeşin diğer kardeşleri tarafından kuyuda bırakıldığı görülür. Kıskançlık duygusu ve küçük kardeşi ortadan kaldırma isteği sonucu gelişen bu durumda bir süre sonra kuyuda kalan kardeş kurtularak evine döner. Başına gelenleri babasına anlatır ve diğer kardeşler cezalandırılır. Kardeş kıskançlığı ve kardeşine zarar verme duygusunun yer aldığı masallarda bu bir üstünlük kurma yolu olarak görülebilir. Bu bakımından çocuklar için sakıncalı olabilecek örneklerdir. Kahramanın kaldığı kuyudan çıkabilmek için vermiş olduğu mücadele tıpkı gerçek yaşamdaki gibi arzu edilen durum ya da nesneye ulaşmak için verilen çabaya benzetilir. Bu durum aynı zamanda anlatıda kahramanın erginleme süreci olarak da değerlendirilir.

Çalışmamız kapsamında incelemiş olduğumuz masallarda kardeş kıskançlığı üç kız kardeş arasında da yaşanır. Kardeşlerin üçü de aynı kişiyle evlenir. Kahramanlar kendi aralarında konuşurken arzu ettikleri kişiyle evlendikleri takdirde neler yapabileceklerini anlatırlar. Büyük ve ortanca abla evlendikten sonra sundukları vaadi yerine getiremezken küçük kız kardeş vaadini yerine getirir. Ablaları da söz verdiği bebekleri doğuran kız kardeşlerini kıskanırlar. Kızın, kedi ve köpek yavrusu doğurduğunu söyleyerek cezalandırılmasına sebep olurlar. Küçük

kardeş kocası tarafından bir yere hapsedilmek suretiyle cezalandırılır. “Dilâremcengi” (Seyidoğlu, 1975: 217) ve “Güneş Kızı” (Tezel, 1997: 11), “Üç Bacı” (Şimşek, 2001b: 214), “Padişahın Üç Kızı”¹⁴ (Alptekin, 2002: 242) masallarında padişah, karısını köpek yavrusu doğurduğu için yarı beline kadar toprağa gömer. Gelip geçenin kadının yüzüne tükürmesini ister. Aynı durum “Gül Sinan” masalında köpek yavrusu ve kedi yavrusu doğurma şeklinde geçmektedir. Padişah karısını beline kadar toprağa gömüp her geçenin ona bir taş atmasını ister (Seyidoğlu, 1975: 225). “Gülükân” masalında adam, karısını iki köpek yavrusu doğurduğu gerekçesiyle yedi caddenin ortasında domuz dersine sardırıp yatırır (Günay, 1975: 362; 482). “Altın Saçlı Oğlanla Altın Saçlı Kız” masalında ise aynı sebeple bey, karısını gübrelige gömdürüp yüzüne tükürülmesini ister (Özçelik, 2004: 420). “Zülfü Mavi” masalında ise kocası kadını aynı sebeple bir mezara gömer ve lanetlenmesini ister (Günay, 1975: 362). “Gülbahar ile Gülbarin” masalında iki abla, kız kardeşlerinin kocasına, karısının iki tane köpek yavrusu doğurduğunu söylerler. Şehzade bu yalana inanır. Ablalar, kardeşlerinin inek derisine sardırıp dört yol ağzına atılmasını yoldan gelip geçenin yüzüne tükürerek kadını lanetlemesini söyler. Şehzade de onların dediklerini yapar (Yavuz, 1994: 75). “Altın Saçlı Olan- Gilaboru Saçlı Gız” masalında padişahın oğlu, karısının köpek yavrusu doğurduğunu düşünür. Karısını kapının arkasına bağlatıp yıkadıkları bulaşık sularını üstünden döktürür (Öcal, 1999: 197). “Dilerim Çengisi” masalında ise aynı sebeple padişah, karısını kapının arkasına bağlatır. Kadına, gelip geçenin tükürmesini ister (Öcal, 1999: 280). “Kaya Koltuğu” masalında bey, karısını kurutulmuş bir hayvan derisinin içinde tepe üstü kapı ağzına astırır. Gelip geçenin kadına vurmasını ister (Öcal, 1999: 300). “Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu” masalında padişah, karısını köpek eniği doğurduğu gerekçesiyle yedi yolun ağzına gömdürüp gelip geçenin kadına tükürmesini ister (Alptekin, 2002: 435). “Padişahın Oğlu ile Üç Kız Kardeş” masalında padişahın oğlu, evlendiği üç kız kardeşten ikisini söz verdikleri vaadleri yerine getiremedikleri için ağaca bağlar. Üçüncü eşini ise köpek yavrusu doğurduğu gerekçesiyle eşek derisine sarıp yol kenarına bırakır (Alay, 2005: 224-225). “Çoban ile Üç Kız Kardeş” masalında üvey anne, üç kız kardeşi kuyuya atar. Bu kızlar bir

¹⁴ Masalda doğan çocuklar bir kedi ve bir köpek yavrusu ile değiştirilir.

çobanla evlenir. Ancak çobanın diğer iki karısı, en küçük karısından olan bebekleri köpek yavrusuyla değiştirir. Çoban, bir çukur kazarak karısını beline kadar gömer (Alay, 2005: 227). “Çan-Kuşu, Çor Kuşu” masalında padişah, köpek eniği doğurduğunu düşündüğü karısını boğazına kadar taşla gömdürür (Boratav, 2006: 107). “Gavur Gül” masalında paşa, köpek yavrusu doğurduğunu düşündüğü karısını domuz derisinin içine koyup yolun ortasına bırakır. Gelen geçenin kadına bir tokmak vurmasını ister (Doğan, 2007: 61). “Altın Perçemli Çocuğlar” masalında padişah karısının iki köpek eniği doğurduğunu düşünür. Kadının, beline kadar çimento dökülüp yedi yolun ortasına gömülmesini emreder (Kasımoğlu, 2010: 637). Karısının kız kardeşlerinin atmış olduğu iftiraya inanarak karısını cezalandıran kahraman kendi çocukları sayesinde yapmış olduğu hatayı fark eder. Karısına verdiği cezayı sonlandırır. Aynı masallarda kız kardeşlerine iftira atıp cezalandırılmasına sebep olan ablalar, kardeşlerinin yeni doğan çocuklarını da bir kutu ya da sandık içine kapatıp nehre ya da denize atarlar. “Dilâremcengi” (Seyidoğlu, 1975: 217), “Gül Sinan” (Seyidoğlu, 1975: 225), “Üç Bacı” (Şimşek, 2001b: 214), “Zülfü Mavi” (Günay, 1975: 362), “Gülükân” (Günay, 1975: 482), “Güneş Kızı” (Tezel, 1997: 11) masallarında kıskanç teyzeleri para karşılığında biriyle anlaşarak yeni doğan yeğenlerini köpek yavrusu (“Gül Sinan” ve “Zülfü Mavi” masallarında bir köpek ve bir kedi yavrusu) ile değiştirirler. Bebekleri de bir sandığa kapattırıp suya atırırlar. “Gülbahar ile Gülbarin” (Yavuz, 1994: 75) ve “Altın Perçemli Çocuğlar” (Kasımoğlu, 2010: 637) masallarında kötü kalpli kıskanç iki teyze, kardeşlerinin doğurduğu iki bebeği, köpek yavruları ile değiştirir ve sandığa koyup denize atarlar. “Yedi Çingene” masalında iki kardeşi sandığa koyup nehre atan altı tane teyzedir (Yavuz, 1994: 171). “Eskici Kız” masalında teyzelerinin sandıkla denize attığı bebekler farklı zamanlarda dünyaya gelmiştir (Radloff ve Kúnos, 1998: 198-199). “Altın saçlı Oolan-Gilaboru Saçı Gız” masalında padişahın oğlunun üç karısı aynı zamanda kardeşler. En küçük eşi doğum yapınca iki abla bebekleri dağın arkasına atar (Öcal, 1999: 198). “Dilerim Çengisi” (Öcal, 1999: 280) ve “Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu” (Alptekin, 2002: 435) masallarında ise büyük ve ortanca teyze küçük kardeşlerinin doğurduğu iki çocuğu kıskanır. Bebekleri köpek yavruları ile değiştirip denize atarlar. “Padişahın Oğlu ile Üç Kız Kardeş” masalında da aynı örnek vardır (Alay, 2005: 224). “Kaya Koltuğu” masalında iki teyze, kardeşlerinin

iki bebeğini sepete koyup bir kayanın yanına atar (Öcal, 1999: 300). “Gavur Gül” masalında iki teyze bebekleri köpek yavrusu ile değiştirip leğenle nehre bırakır (Doğan, 2007: 61). Bu masallarda henüz yeni doğmuş bebekler bir nesnenin içine kapatılıp atılır. Çocukların ölmesi amaçlanır ancak çocuklar karşılarına çıkan her türlü zorlukla mücadele ederek hayatta kalırlar.

Kahramanlar suçsuz oldukları halde kendilerinden fiziksel ya da maddi olarak daha güçlü başka kişilerce hapsedilmektedir. Kahramana verilen bu cezada amaç onu ortadan kaldırmaktır. Hapsedilen kahramanın bu durumdan kurtuluşu başka biri tarafından bulunması ya da cezayı veren kişinin yaptığı haksızlığın farkına varması ile gerçekleşmektedir.

Masal kahramanı, kuyu, mağara, mahzen vb. kapalılığı ve darlığı çağrıştıran mekânlardan bir fark edişle çıkar. Bu mekânlar kahramanın var olan ancak farkında olmadığı gizli güçlerinin ortaya çıkabilmesine yardımcı olan yerlerdir (Doğan, 2006: 126-127).

Kahraman kapatıldığı yerden kurtulmak için bir mücadele verir. Bu esnada ona yardım eden birileri olur. Kahraman da daha önceden kendisinde bulunan ancak farkında olmadığı bazı güçlerini keşfeder. Bu sayede daha güçlenerek çıkmış olur. Ancak sembolik anlamlarının ötesinde çocuk algısı bakımından değerlendirildiğinde kahramanın kapalı kalması bir ceza şeklidir.

4.1.2.4.2. Kahramanın Korunmak Amacıyla Kendini Bir Yere

Kapatması veya Kapatılması

Mağara, ilk insanların barınmak, korunmak amaçlı olarak dağ, tepe, yamaç, ağaç kovuğu gibi yerlerin kovuğunda bulunur. Medeniyetin getirmiş olduğu kaos, tehlikeler, tehditler sonucunda mağara insanoğlu tarafından sığınma ihtiyacını karşılayan korunaklı yerler olarak düşünülmüştür (Doğan, 2006: 122). Dolayısıyla padişahın mekân olarak mağarayı seçmesi koruma içgüdüsünden kaynaklanmaktadır. Dünyaya yeni gelmiş çocuğunu anne karnındaki gibi güvenli bir yerde bulundurma isteği taşımaktadır. Ancak kahraman açısından bakıldığında bir yerde kapalı şekilde dışarıdaki dünyadan ayrı kalmak bir cezaya dönüşmektedir.

Padişahın bütün çocukları dünyaya geldikten kısa bir süre vefat etmektedir. Padişah yaşanan bu duruma bir çözüm bulmak ister. “Billur Köşk” (Radloff ve Kúnos, 1998: 269) ve “Billur Köşk ve Elmas Gemi” (Alangu, 2011: 9) masallarında padişah, dünyaya gelen kızını yaşatabilmek için çare arar. Danıştığı kişilerin de ortak fikri ile yer altında bir mağara yaptırır. Kızına mağarada yaşaması için bir düzen kurar. Hayatta kalabilmesi, başına bir kötülük gelmemesi amacıyla kızını korumak için mağaraya kapatır. Kızın hayatına devam etmesi, okuması için yanında yardımcı olan birileri bulunur. Kız, mağaranın tepe camından bakıp dışarıdaki dünyayı gördüğünde ise artık orada kalmak istemez. Kendi çabasıyla yeryüzüne çıkar. “Benli Dilber” masalında Hint Padişahı, kızını altı aylıkken bir odaya kapatır. Kız, o odadan hiç çıkmaz hizmetini de hizmetçiler görür (Alptekin, 2002: 278). İncelemiş olduğumuz diğer masallardan farklı olarak kızın, mağara ya da odada yaşamak zorunda bırakılması aslında bir ceza verme amacıyla yapılmamaktadır. Ancak kız durumu fark ettiğinde içinde bulunduğu hapis hayatından kurtulmak ister. Kahraman kapalı kalmış olmayı kısıtlanmak olarak değerlendirir. Bu durumu kabul etmez. Padişaha göre de kızı orada kaldığı sürece güvendedir.

İçinde bulunduğu zor bir durumdan kurtulma ya da korunma amacıyla kahraman kendini bir yere kilitler. “Acemoğlu” (Seyidoğlu, 1975: 348), “Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 361) ve “Altın Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 365) masallarında kız, öz babası ile evlenmemek için kendini şamdanın içine kilitler. “Geyik Hanım” masalında padişahın kızı, kendi babasıyla evlenmemek için su almayan bir fayton yaptırır. Onunla saraydan ve babasından kaçır (Yavuz, 1994: 91). “Tüylüce” masalında ise kız, babası ile evlenmekten kurtulmak için koyun postu yaptırıp içine saklanır (Sakaoğlu, 2002b: 394). “Ahu Melek” masalında yine aynı sebeple padişahın kızı, altın öküz yaptırıp içine saklanır (Boratav, 2009: 161-162). “Hint Padişahının Kızı” masalında kız, sevdiğine kavuşabilmek için kendini bir kütüğe kapatır (Günay, 1975: 307). “Şamdan Kutusundan Çıkan Kız” masalında kız, devin elinden kurtulabilmek için şamdanın altında bulunan kutuya kendini kilitler (Taner, 1995: 100). “Takırdak” masalında padişahın küçük kızı, kardeşlerinin kendisini öldüreceğinden korkarak tahtadan bir hayvan yaptırır ve içine saklanır (Radloff ve Kúnos, 1998: 195). “Mettah Masalı” masalında padişahın kızı, bir beye âşık olur. Bu

durumdan babası haberdar olunca da babasının kendisini öldürmesinden korkarak demir bir sandık yaptırıp içine girer. Sandığı bu şekilde sattırır (Radloff ve Kúnos, 1998: 297-298). “Topal Dev” masalında vezir, kendi kızını padişah öldürecek diye demir bir sandığa kapatır (Öcal, 1999: 271). Bu masalda kızını korumak amacıyla kapatan kişi babadır. “Kirli Tahta” masalında bir çingene kızı, kahramanın düğünü sırasında onun yerine geçer. Bunun üzerine de kahraman kirli bir tahta yaptırıp içine saklanır. Bu şekilde oğlanın evine gelir (Öcal 1999: 412). “Hürü” masalına Hürü, kendisine tecavüz etmeye kalkan Arap kölenin elinden kurtulmak için dua edip kayanın açılmasını diler. Dua kabul olup kaya açılınca içine saklanır (Dilçin, 2002: 250).

Masal kahramanının “dış dünyadan iç dünyaya makro kozmozdan mikro kozmoza” doğru çekilişi onun aynı zamanda bir erginleme sürecine girişi ve bunun tamamlanmasıdır. Kahraman, özellikle bir amaca ulaşmak için çıktığı yolda kendini bir kuyu, zindan, oda gibi kapalı bir mekânda bulur. Mitolojik kahramanların da yardımıyla bu süreci tamamlar. Belirsizlikler, engeller aşılar. Bu süreç zaman zaman biraz sancılı, acılı olabilir ancak sonucu kahraman açısından güzel olur. Güçlenmiş ve ulaşmak istediklerini almış olur (Campbell, 1999: 27-43).

Kahraman kendini korumak amacıyla bir yere kapatır. Durum kahramanın istediği şekilde gerçekleşir. Bu masalarda kahraman, içinde bulunduğu zorunlu durumdan kurtulmak amacıyla evinden aynı zamanda iç dünyasından kaçarken başka bir yere sığınma yine korunma ihtiyacı hisseder.

4.1.2.4.3. Kötülük Yapan Kahramanın Hapsedilmesi

Masaldaki kötü kahramanlar ya da gerçekten suçu olan kahramanların cezalandırılmasında bir yere kapatılması yer almaktadır. “Altın Şamdan” masalında şehzade, nişanlısını kesip doğrayan kızı kuyuya atar (Seyidoğlu, 1975: 367). “Kırkıncı Oda” masalında şehzade, kızını kaçıran ve fena bir adam olan Arap’ı bir odaya kapatır (Tezel, 1992: 108). “Şehzade Hüdadad ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında padişahın kırk dokuz oğlu, kendisine Hüdadad ile ilgili yalan söyler. Bu yalanları ve Hüdadad’ın öz oğlu olduğunu öğrenen padişah, kırk dokuz oğlunu hem

zindana atar hem de onlara ölüm cezası verir. Ancak Hüdada kardeşlerini affeder (Yavuz, 1994: 129-130). “Altın Bülbul” masalında padişah, büyük oğlunun ortanca ve küçük oğluna yaptıklarını öğrenince büyük oğlunu zindana kapatır (Yavuz, 1994: 146). “Şerbetçi Güzeli” masalında padişahın kızı, kendisine iftira atan adamı buldurup zindana attırır (Yavuz, 1994: 243). “Yedi Yıl Çoban Olan Padişahın Kızı” masalında padişah, kendisine küfür eden genci cezalandırmak için zindana hapseder (Taner, 1995: 135-136). “Güneş Kızı” masalında adam, karısına iftira atan karısının ablalarını öldürmeden önce zindana atar (Tezel, 1997: 29). “Sihirli Tavşan” masalında padişah, altın kuşu kendisinden çalan küçük şehzadeyi zindana attırmak ister ancak padişahın karısı, altın kızı kendilerine getirmesi şartı ile şehzadeyi affeder (Tezel, 1997: 58-66). “Kırk Haramiler” masalında Mısır Padişahı, Hırsız Tahir’i cezalandırmak için zindana attırır (Tezel, 1997: 122). “Çıralıhdad Kız” masalında beyin oğlunun karısı, çıralıktaki kızı dövüp ormana atar. Beyin oğlu da karısını atın kuyruğuna bağlayıp gönderir (Öcal, 1999: 470). “Rus Kralını Çalan Hırsız” masalında hırsız, padişahın hazinesini soyar. Padişahın kızı hırsızı yakalar. Kız, hırsızı kendi evinde hapseder ve dışarı çıkmasını yasaklar (Sakaoğlu, 2002b: 522). “Arslan Ali” masalında Arslan Ali, padişahı yaptığı kötülükler ve erkek çocuklarını öldürtmesinden dolayı masalın sonunda zindana kapatarak cezalandırır (Özçelik, 2004: 357). Padişah böylece tüm yaptıklarının cezasını çekmiş olur. “Beyoğlu ile Akıllı Kız” masalında beyoğlu, emrinde çalışan kadının emanet ettiği yüz altından birini çaldığını anlar. Kadını ceza olarak zindana attırır (Özçelik, 2004: 416). “Nohut Oğlan” masalında köylüler, sürekli etrafa zarar veren Nohut Oğlan’ı köy odasına hapsederler. Zamanı gelince de oğlanı anne babasına teslim ederler (Özçelik, 2004: 445). “Sandıktaki Kız” masalında kız, kendisine kötülüğü dokunan Mehmet’i, Yahudi’yi, ağanın oğlunu ve kırk eşkıyanın başını hapseder. İmamı ise pireli ahıra kapatır (Doğan, 2007: 157). “Uzun Kavak, Uzun Kavak” masalında büyücü köse, yaptığı kötülükler, kızları ve delikanlıları evinde hapsedmesi sebebiyle yargılanır. Ömür boyu hapsedilir (Sarıyüce, 2010: 95). “Tın Tın Eden Kabacığım” masalı suçlular zindana atılır şeklinde sonlanmaktadır. Hangi karamanların zindana atıldığı açıkça belirtilmemiştir (Sarıyüce, 2010: 140).

Bir cezalandırma şekli olarak karşımıza çıkan hapsetme bir yere kapatma örnekleri masallarda kötülerin cezalandırılma şekillerinden biridir. Kuyu, yer altı ile yer üstünün mücadelesinde ceza aracı olarak kullanılır. Kahraman, kuyuya bilerek atılır tesadüf eseri bir düşme yaşanmaz. Kapalı oda, zindan ya da bir yere gömülme kahraman için ceza niteliği taşır.

Kahramana verilen cezaların bir yargı makamına gidilmeden diğer kahramanlar tarafından uygulanıyor olması bakımından yanlış bir algı oluşturabilir. Suçlu olduğu için bir yere atılan ya da kapatılan kahramanın oradan kurtuluşuna dair bir bilgiye masalda yer verilmez. Kahraman aldığı ceza ile yapmış olduğu kötülüklerin bedelini ödemektedir.

4.1.3. Anadolu Türk Masallarında Aile ve Aile İçi İlişkiler

Aile, biyolojik bağlar sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ortaya çıktığı ilk yapıdır. Aynı zamanda psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri sahip olan toplumsal bir kurumdur. Karşılıklı ilişkileri belirli kurallara bağlayarak o güne kadar toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri de kuşaktan kuşağa taşır. (Sayın, 1990: 2).

Aile, tüm toplum yapılarında bulunan birbirine kan, evlilik ya da evlat edinme yolu ile bağlanmış toplumsal bir kurumdur (Bahar, 2015: 225).

Bir milletin tarihi, siyasi, sosyal vb. açılardan incelemek için aile yapısına dikkatli bakmak gerekir. Aile yapısının sahip olduğu özellikleri çözümlemek o toplumun en eski tarihine kadar ışık tutacaktır (Öğüt Eker, 2001: 131). Kültürel ve sosyal bir kavram olan aile kavramı, devletin temel taşıdır. Türk milleti için daima kutsal kabul edilmiştir. Aile kurumu geçmişten bugüne kadar gelmiş ve gelecekte de varlığını sürdürecektir olan toplumsal yapıyı ve kültürel mirası yarınlara aktarır.

İnsan toplumda etkileşim içindedir. Karşısına çıkan kişi ve kişilerle sosyal ilişkilerde bulunur. Bu esnada kendisinden beklenen davranışları hazırlaması

toplumda ne şekilde davranacağını gösterir. İnsanın sosyalleşme sürecini oluşturan zincirin ilk halkası ise ailedir (Nirun, 1994: 69).

Türk toplumu için tarihin tüm dönemlerinde aile kutsal kabul edilmiştir. Ailenin birliği, huzuru ve devamlılığı önemsenmiştir. Aileyi oluşturan bireyler arasındaki ilişkilerde saygı esas alınmıştır. Türk tarihinin, töresinin, kültürünün, kısaca Türk medeniyetinin en önemli yazılı belgesi olan Orhun Abideleri'nde yer alan:

“Yukarıda Türk Tanrısı, Türk(ün) mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş, Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlderik Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış olacak... Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı, annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, kendimi, o Tanrı, kağan (olarak) oturttu tabii.” (Ergin, 1978: 21-24). Bu ifadeler aileye, aile birliğine ve ana babaya karşı olan saygıyı göstermektedir.

Toplumun düşünce yapısı, kültürü sözlü kültür ürünlerine de yansımıştır. Masal motifleriyle, aile ve toplum yaşantısına dair gerçekler sezdirilmektedir (Güney, 1971b: 90). Aile yaşamına dair izlerin yansıtılması anlamında masal metinlerinin de önemli işlevi bulunmaktadır. Aile bireyleri arasında yaşanan sevgi, kıskançlık, çekişme vb. duygular masallarda yoğun şekilde yaşanır. Dolayısıyla masal dinleyerek büyüyen çocuk bu duygu durumları ile tanışır.

Çalışmamız kapsamında incelemeye dâhil olan masallarda yer alan aile kavramı çekirdek ailedir. Anne, baba, çocuklardan oluşur. Zaman zaman teyze, amca, yenge ve onların çocukları da bulunur. Ancak bu kişiler çekirdek aile içerisinde yer alan aile bireylerinin iyiliğini pek istemezler. Genellikle iyi görünür ancak kahramanın aleyhine davranırlar. Çekirdek aile içinde birtakım zor durumlar, ya da kötü karakterin dâhil olması sonucu mecburi ayrılıklar yaşanabilir. Ancak masalın sonunda aile bir araya gelir ve mutlu son yaşanır. Aile bireyleri açısından masalın mutlu neticelenmesi Türk toplumunda aile kavramına verilen önem ve bağlılığın göstergesidir. Bunun yanında bazı masallarda ise örnek aile tablosunun aksine alışılmışın dışında örnekler yer alır. Aile içinde yaşanan kıskançlıklar, baba oğul ya da kardeşler arasında yaşanan birbirine üstün gelme çabaları ve yine

kardeşler arası kıskançlıklar kötü sonuçlar doğurur. Kötü niyete sahip kahraman cezalandırılrsa da kimi zaman geri dönüşü olmayan ve ölümle sonuçlanan durumlar görülmektedir.

Toplumun sağlıklı ve sağlam bir temelde kurulmasının ön koşulu düzgün bir aile yapısı olmasına bağlıdır. Türk toplumunda aile içi saygı, sevgi dayanışma, bütünleşme ve aile fertlerinin birbirleri ile iyi ilişkiler içinde olmaları daima önem arz etmiştir. Bu düşünce ve duyguları Anadolu Türk masalları içinde de görmek mümkündür. İncelemiş olduğumuz masallar içinde geçen aile ile ilgili unsurları başlıklar altında değerlendireceğiz.

4.1.3.1. Masallarda Çocuksuzluk

Türk toplum yapısında çocuk, öncelikle neslin devamlılığını sağlayacak olması açısından önemlidir. Anne babanın kendisinden sonra maddi varlığını ya da tahtını bırakacağı kişidir. Çocuk sahibi olamamak ise anne ve baba için üzüntü verici bir durumdur. Türk halk edebiyatı yazılı ve sözlü ürünlerinde çocuksuzluk oldukça fazla yer alan bir motiftir:

“Türk destan geleneğinde, “çocuksuzluk” olarak adlandırılan motif, kahramanın babasının bir bey olması, çok mal-mülke sahip bulunması, bir veya birçok eşi olmasına rağmen bir çocuğa sahip olamayışı, çocuğun haberinin mucizevi bir şekilde verilmesi, şartlı olarak bağışlanması gibi temalarla zenginleştirilir. İleri yaşlardaki anne ve babadan dünyaya gelme, bu kahramanın başka alternatifinin olamayacağını; dolayısıyla önemini vurgulamak için destancının kullandığı bir yoldur. Bu motif, sadece kahramanlık destanlarında değil, Türkiye Türkçesinde halk hikâyesi, ancak diğer Türk boylarında aşk destanı/ muhabbet destanı/sosyal konulu destan vb. olarak adlandırılan türlerde de geçerlidir.” (Yıldız, 2009: 87).

Masallarda “çocuksuzluk” motifi sıklıkla karşımıza çıkar. Uzun zaman çocuk sahibi olmak istemesine rağmen çocuğu olmayan kahramanın bu arzusuna kavuşması ile başlayan masallar vardır. Bu sürede yaşananlar, dünyaya gelecek olan çocuk kahramanın önemini henüz dünyaya gelmeden vurgulamaktadır.

“Çocuksuz ailenin çoğunlukla bir erkek evladı dünyaya gelir ki bu evlat destan anlatılarının da ana kahramanı olarak boy gösterecektir. Aile bağları, kahraman ve onun etrafında gelişen olaylar millet olarak hür, devlet olarak güçlü yaşama ile ilgilidir.” (Emeksiz, 2016: 67).

Destanlarda olduğu gibi masallarda da çocuksuz ailede dünyaya gelen kahraman masalın ana kahramanıdır. Ancak masal metinlerinde bu kahraman kız ya erkek olabilmektedir.

Masallarda çocuksuzluk masal kahramanlarının yaşadığı üzüntü verici durumlar arasında yer almaktadır. Çocuk sahibi olmak hem aile çevresi hem de toplum tarafından önem arz etmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyen kahramanlar, adak adayıp, dua eder. Çocuk sahibi olmak için türlü çarelere başvururlar. Çocuğu olmayan kadın bu durumu kabul etmekte zorlanır. Hiç beklemedikleri bir an da karşılırlarına çıkan bir derviş, aksakallı dede, ak saçlı nine onların duası ya da yapmalarını söyledikleri şeyi gerçekleştirmeleri sonucu kadının hamile kaldığı görülür.

“Üç Elma” masalında padişah ve karısının çocukları yoktur. Yedi yıl boyunca bu dertlerine çare ararlar. Bir gün padişah güngörmüş, umur görmüş biri ile karşılaşır ve ona derdini açar. Adam, padişaha efkâr dağıtacak bir bahçe yaptırmasını söyler. Padişah, adamı dinleyip dillere destan güzellikte bir bahçe yaptırır. Ancak bu bahçe padişaha kasvetli görünürken, eşine en güzel renkleri ile görünür. Hatunun bahçede dertlendiğı bir gün kuru bir ağaç dile gelir. Eğer sabretmesini biliyorsa üstündeki filizleri koparıp dikmesini gün gelip elma verdiğinde de o murat elmasını padişah ile birlikte pay ederek yemesini söyler. Bu şekilde muradı yerine gelecektir. Hatun yedi yıl yedi ay sabreder ve beklediğı elmayı alır. Padişah ile paylaşır ve bir oğulları olur (Güney, 1971a: 70-80; Güney, 1992: 113-119; Güney, 2005: 8-15). “Şah İsmail” (Günay, 1975: 341), “Şah İsmail” (Öcal, 1999: 326) ve “Melikşah” (Seyidoğlu, 1975: 272; Sakaoğlu: 2002: 397), “Mayıl ile Âbı-ı Güneş” (Şimşek, 2001b: 236) masallarında padişah, Hızır’ın verdiğ elmayı yiyerek çocuk sahibi olur. Ancak Hızır, padişaha çocuğun adını gelip kendisinin koyacağını söyler. Bahsi geçen masallarda elmanın kabukları ve diğ er yarısı da elmayı veren kişinin tavsiyesiyle bir kısrığa verilir. Kısrığın bu şekilde dünyaya getirdiğı tay da dünyaya gelen şehzadenin olur.

“Şah İsmail” masalında çocuğu olmayan padişah hocaya gider. Hoca padişaha bir muska yazar ve bir elma verir. Elmayı karısına, kabuğunu kısırağa yedirmesini söyler. Padişahın bir oğlu, kısırağında erkek bir tayı olur (Alptekin, 2002: 446). “Topal Leylek” (Seyidoğlu, 1975: 169), “Tasa Kuşu” (Seyidoğlu, 1975: 232) ve “Nar Danesi” (Seyidoğlu, 1975: 252) masallarında çocuğu olmayan bir padişahın, karşısına bir derviş çıkar. Derviş, padişaha bir elma verir. Padişah elmayı karısı ile paylaşır ve karısı hamile kalır. “Serencam” masalında da bir derviş Sultan Murat ve lalasına çocuk sahibi olmaları için birer elma verir (Seyidoğlu, 1975: 423). “Kara Yılan” masalında padişah, bir dervişin verdiği elmayı karısı ile yarım yarım yedikten sonra çocuk sahibi olur (Radloff ve Kúnos, 1998: 203). “Gül Senem” (Şimşek, 2001b: 224), “Ne idim, Ne Oldum, Ne Olacağım?” (Sakaoğlu, 2002b: 356) ve “Yazı Bozulmazmış” (Özçelik, 2004: 344) masallarında hem padişah hem vezir, dervişin verdiği elmayı yemeleri sonucunda çocuk sahibi olurlar. “Uyudum N’ettim, Ben Bana Ettim, Gül ile Nergis, Yârimi N’ettin” masalında çocuğu olmadığı için çok üzülen padişah ve karısı bir geziye çıkarlar. Karşılarına çıkan bir derviş iki elma verip yemelerini söyler. Bir kız evlat sahibi olan padişah ve karısı kızlarını korumak için bir camekânın içinde büyütürler (Sarıyüce, 2010: 69-71). Bu masalda ise diğer masal örneklerinden farklı olarak eşlere birer tane elma verilmiştir.

Masallarda çocuk sahibi olmak isteyen ana baba bu isteklerinin yerine gelmesi için Allah’a dua ederler. Genellikle de bir süre sonra duaları kabul olur ve istekleri yerine gelir. “Altın Perçemli Çocukla Sırma Saçlı Kız” masalında Edi ile Būdū adındaki karı kocanın çocukları yoktur. Her gün bir evlat sahibi olmak için Allah’a dua ederler. Bir sabah altın perçemli bir çocukla, sırma saçlı bir kızları olur (Güney, 1992: 105-109). “Kırk Oğlanın Bacısı” masalında kırk oğlu olan adam, bir kız evladı olması için Allah’a dua eder. Duası kabul olan adamın bir kız çocuğu olur (Yavuz, 1994: 244). “Hibari” masalında ise çocukları olmayan karı koca seneler boyunca Allah’a dua edip bir evlat isterler ve çocukları olur (Özçelik, 2004: 325).

Çocuğu olmayan kadın ve erkek kahramana yardım etmek amacıyla gelen dervişin geldiği bazı masallarda ise çocuğa ad konmaması şartı sunulur. Ad vermek için dervişin tekrar gelmesi gerekir. “Güzel Ahmed” masalında çocuğu olmayan padişah ve karısı, bir dervişin verdiği elmayı yer. Derviş, elmanın kabuklarını da

kısrağa yedirmelerini söyler. Dünyaya gelecek olan erkek çocuğa da derviş gelene kadar ad koymamalarını tembih eder (Radoff ve Kúnos, 1998: 262). “Keloolan (1)” masalında padişahın çocuğu yoktur. Bir derviş gelir ve padişaha eşiyle yemesi için elma verir. Ancak dünyaya gelecek olan çocuğu isim koymamalarını kendisinin gelip koyacağını söyler. Derviş, çocuğa isim konulacağı sırada gelip çocuğu alır (Öcal, 1999: 222). “Keloolan (3)” masalında çocuğu olmayan bir adamın yanına bir pirivani gelir. Verdiği elmayı soyup kabuklarını bağa atmasını elmayı da yarım yarım karısıyla yemesini öğütler. İki oğlu olacağını, çocuklara ad koymamasını ve gelip çocuklardan birini alacağını söyler (Öcal, 1999: 251). “Akgavak Gızı ile Babörek” masalında çocuğu olmayan bir adam bunun sebebini bulmak için yola çıkar. Bir pir ile karşılaşır. Pir, adama bir elma verip elmayı kendisinin, kabuklarını da atının yemesini söyler. Çocuğa ad koymak için kendisinin geleceğini söyleyip gider. Adamın bir oğlu olur (Öcal, 1999: 319). “Şifaî ve Selvi Han” masalında zengin bir adam olan Beyzade ile fakir bir adam olan Ebusef vardır. Ebusef bir gün fakirliğine ve çocuğunun olmamasına ağlarken bir derviş gelip bir elma verir. Bir oğlu olursa adını Şifaî koymasını ister. Beyzade’ye de bir elma vererek kızı olursa adını Selvi Han koymasını söyler. İkisnin de dervişin dediği gibi çocukları olur (Dilçin, 2002: 27). “Esman ile Zeycan” masalında Kal’alı Bey ve onun yazıcısı Derviş İsmail’in çocuğu yoktur. Bir derviş onlara Murat Suyu’na gidip iki dalga koparıp bu dalgaların arasında kurban kesip bırakmalarını, dalgalardan gelen narları da eşleri ile yarım yarım yemelerini söyler. Çocuklara Esman ve Zeycan adlarını vermelerini öğütler. Bu çocukları asla birbirlerinden ayırmamalarını tembih eder. Bey’in bir kızı, Derviş İsmail’in de bir oğlu olur (Dilçin, 2002: 93-94). “Yazı Bozulmazmış” masalında derviş, dünyaya gelecek çocukları birbirleri ile evlendirmelerini söyler (Özçelik, 2004: 344). “Aslan Mehmet” masalında çocuğu olmaya padişaha, bir derviş karısı ile paylaşarak yemesi için bir elma verir. Elmanın kabuklarını kısrağın yemesini söyler. Derviş, dünyaya gelen erkek çocuğun adını Aslan Mehmet koyar (Alptekin, 2002: 233). “Sefa ile Cefa” masalında çocukları olmayan paşa ve vezirine, yaşlı bir dede elma verir. Eşleri ile ikiye bölüp yemelerini, kabuklarını da atlarına vermelerini söyler. Çocukları olduğunda kendisinin gelip ad koyacağını ifade eder (Doğan, 2007: 159). “Sefa ile Cefa” masalında padişahın çocuğu olmamıştır. Bir gün tebdil giyinmiş gezerken lala ile dua ettikleri sırada bir derviş gelir. Bir elma vererek

eşleriyle birlikte yarım yarım elmayı yemelerini, bu çocuklara kendisi gelmeden ad vermemelerini söyler. Padişah ve lalanın birer erkek çocukları olur. Uzun süre geçtiği için artık çocuklara isim verme zamanının geldiğini düşünürler. Derviş, daha önce söylediği gibi gelip çocukların adlarını koyar (Alangu, 2011: 213). Bu masalda dünyaya iki erkek çocuk gelmiştir. “Dervüş Baba” masalında derviş, çocuğu olmayan padişaha karısıyla yemesi için bir elma verir. Eğer kızı olursa gelip kızını ondan alacağını söyler (Kasımoğlu, 2010: 342). “Zöhre Bani (Gıtmenço)” masalında bir derviş, çocuğu olmayan bir padişaha elma verir. Padişaha bir kız evlat sahibi olacağını ve kızın adını söyler. Kızının gözünün dışarıda olacağı konusunda onu uyarır (Kasımoğlu, 2010: 358).

Masallarda çocuk kahramanın dünyaya gelmesi için anne babaya elma veren derviş, çocuk dünyaya geldikten sonra tekrar gelerek çocuğun adını koyar.

“Ad verme Türk epik ananesinde (özellikle de Dede Korkut Kitabı’nda) yaygın motiflerden biridir. Bu kutsal merasim, motif seviyesinde Oğuz destancılığında da gerçekleşir.” (Bayat, 2006: 144).

Her toplumun, dünyaya gelen çocuğa ad verme geleneği kendine özgüdür. Toplumların ad koyma geleneklerinde dönemsel olarak farklılıklar görülebilir. Türk tarihinde, çocuğa verilen adın onun kaderini etkilediği düşüncesiyle verilen ad özenle seçilmiştir. Hem İslamiyet öncesinde hem İslamiyet sonrasında “ad koyma geleneği” önem arz etmiştir. Eski Türklerde, Oğuz Kağan Destanında ve Dede Korkut Kitabında da olduğu gibi dünyaya gelen çocuğa hemen ad verilmez. Çocuk ya adını kendisi kazanır ya da daha sonra ona uygun bir ad belirlenir.

Dede Korkut Kitabı’nda çocuğa ad verilmesi için baş kesip, kan dökmesi beklenir. Bu durum çocukluktan gençlik devrine geçiş şeklinde takdim edilir (Bayat, 2006: 145). Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda, Dirse Han’ın oğlu boğa ile girmiş olduğu mücadeleyi kazanır. Bunun üzerine Dede Korkut gelerek oğlanın babasına “...Bayındır Han’ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin” der (Ergin, 2003: 26). Ancak masallarda yer alan dervişin gelerek ad koyması için çocuk kahramanın bir kahramanlık yapması beklenmez. Burada bahsi geçen “ad koyma”

için beklenen şart çocuk kahramandan bağımsızdır çocuğun bir etkisi bulunmaz. Sadece dervişin gelmesi gerekir.

“Türklerde (ve Türklerin yakın komşusu, dil akrabası Moğollarda) yeni doğan çocuğa ad verme geleneği çok eskiye dayanan bir TÖRE'dir. Çocuk doğduğu zaman olan bir hâdisе veya ya da obaya gelen bir ziyaretçi, ilk görülen nesneye, hayvan veya bitki adı, kız ya da erkek kişiye ad olabilir.” (Gülensoy, 1994: 5)

Çocuklara verilen adlar farklı birçok kaynaktan beslenebilir. Bunun için doğa olayları, dini inanç, tarih, hayvanlar, bitkiler, madenler, çocuğun dünyaya geldiği yer, hava olayları, kültür, moda gibi etmenler önem taşır (Örnek, 1995: 151-158). Türk kişi adları, tarihsel olarak uzunca bir süre bulunduğu coğrafyaya ve yaşattığı töreye göre farklı şekiller göstermiştir (Gülensoy, 1999: 3). Çocuğun fiziksel özelliklerinden, ailesi ile ilgili bazı durumlardan, dünyaya geliş zamanından, adı çocuğa koyan kişilerin çocukla ilgili beklentilerinden vb. durumlardan esinlenerek çocuğa ad verilir (Türktaş, 2019: 35). Masalarda çocuk kahramanlara verilen adlar konusunda çocuğun fiziksel özelliklerinden, toplumun gelecekte çocuktan ne beklediğinden etkilenilmiş olduğu gözlenir.

Kahraman, çocuk sahibi olmak isteği üzerine kendisine yardım etmek için gelen dervişin dediklerini yapmaz ya da eksik yapar. Bu şekilde dünyaya gelen çocuk kahraman ise değişik birtakım özelliklere sahip olur. Böyle bir örnek “Eşe-Kafası” masalında yer almaktadır. Bir çiftçi ve karısının çocukları olmamıştır. Adam bir gün çift sürerken çocuk sahibi olmak için de dua eder. Karşısına bir Arap çıkar, adama ne istediğini sorar. Adam çocuğu olmasını istediğini söylediğinde Arap bir elma verir. Elmayı karısı ile paylaşıp yemesini söyler. Arap'a inanmayan adam elmayı tek başına yer. Dokuz ay sonra adamın karnından bir eşek kafası çıkar. Eşek kafasından kurtulmak için onu toprağa gömer denize atar. Ancak kurtulamaz ve kaderine razı olur (Boratav, 2006: 143-144). İncelemiş olduğumuz masalda bulunan bu örnek çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma konusunda diğer masallardan farklıdır. Adam elmayı tek başına yer. Neticesinde de dokuz ay sonunda eşek kafası şeklinde çocuğu dünyaya getirir.

Çocuk sahibi olmak isteyen kadın ve erkek kahramana çocuğun şartlı şekilde bağışlanması durumu görülür. “Topal Leylek” masalında derviş, padişaha çocuğu olması için elmayı verirken şart koşar. Kızı olursa ilk kısmetine vermesini oğlu olursa da istediğini almasını söyler. Padişahın kızı olur. Bu kızı on beş yaşına geldiğinde topal bir leylek ister. Padişah sözünü tutar ve kızını mecburen leyleğe verir (Seyidoğlu, 1975: 169). “Ölü Yiyen Derviş (1) masalında karı kocanın çocukları olmaz. Adam, Allah’ a dua ederken eğer bir evlat sahibi olursak ve o evlat kız olursa ilk isteyene vereceğim der. Adamın üç kızı olur ve kızını ilk isteyene verir (Seyidoğlu, 1975: 181). “Şato” masalında yoksul bir karı koca vardır. Kadın bir gün hastalanır ve canı meyve ister. Adamın meyve alacak parası yoktur. Bu sebeple kötü kalpli bir cadının şatosunun bahçesinden karısına meyve almak ister. Cadı önce çok sinirlenir. Ancak adama bir tane karısı bir tane de adam için iki elma verir. Elmaları yedikten sonra iki çocukları olacağını ama birini getirip şatoya bırakmasını söyler. Adam cadının şartını kabul eder fakat karısına durumdan söz etmez. Bir zaman sonra iki kızları olur ve cadı adamı çağırıp şartını hatırlatır. Adam zorla da olsa kızlardan birini cadıya verir (Yavuz, 1994: 119-120). “Köpekle Evlenen Kız” masalında da çocuğu olmayan kadın evlat sahibi olabilmek için dua ederken, “Ey koca kudret, bana bir kız evladı ver. Köpek istesin köpeğe; kedi istesin kediye vereceğim.” der. Üç tane kızı olur büyük kızlarını bey oğulları ile evlendirir. Küçük kızı da bir köpek isteyince ona verir. Aslında gerçekte kızın kocası kulağında anahtar, göbeğinde kilit olan yakışıklı bir delikanlıdır (Özçelik, 2004: 333). “Küçük Kız ile Sihirli İğne İplik ve Makas” masalında dokuz yaşındayken bir bey konağına hapsedilen kıza yardım etmek için bir nine gelir. Nine, kıza yardım edeceğini ama bir çocuğu olursa onu kendisine verip vermeyeceğini sorar. Kız, çocuğu olursa nineye vermeyi kabul eder. Zaman geçip çocuk bir yaşına geldiğinde nine tekrar gelir. Kızın içi burkulur ancak ikiletmeden çocuğunu verir. Nine, kızı sadece denemiştir bu sebeple bebeği almaz (Taner, 1995: 54-56), “Köpekle Evlenen Kız” masalında bir köpek, çocuğu olmayan padişahın karısına bir kız çocuğu olursa kendisine verip vermeyeceğini sorar. Kadın, eğer bir kız çocuğu olursa vermeyi kabul eder. Padişah ve karısının bir kızları olur. Köpek kızı almaya geldiğinde de kız verirler (Sakaoğlu, 2002b: 324). “Sitti Nusret” masalında zengin bir tüccar ve karısı çocukları olmadığı için hayattan zevk almadan yaşadıklarını düşünürken günün birinde bir dervişle karşılaşırlar. Derviş, tüccara

gece abdest alıp iki rekât namaz kılmasını ve bir kız evladı olacağını söyler. Ancak kızı yedi yaşından sonra onlardan alacağını şart koşar. Tüccar ve karısının, dervişin söylediği gibi bir kız çocukları olur. Kızlarını söz verdikleri şekilde dervişe verirler (Boratav, 2009: 179-180).

Çocuğu olmayan kahramana, bir şart sonucu çocuğun bağışlandığı durumlarda kahraman şartı kabul eder ve mutlaka yerine getirir. Şartı yerine getirmedeği takdirde çocuğa bir şey olacağı korkusu yaşar. Bu örneklerde kahramanın şartı yerine getirip getirmeyeceği öğrenilmek istenir. Kahraman özellikle çocuğu ile ilgili bir durum söz konusu olduğunda kendisine sunulan koşullara uyar.

Kahramana çocuk sahibi olabilmesi için yardımcı olan derviş, aynı zamanda çocuğun dünyaya geldikten sonraki hayatı için uyarılarda bulunur. “İlik-Sultan” masalında bir derviş, çocuğu olmayan Mısır Padişahı’na bir elma verir. Elmayı, hanımı ile paylaşarak yemesini ve bir kız çocukları olacağını söyler. Dünyaya gelecek sultana iyi bakmalarını gözünün dışarda olmamasını tembih eder (Boratav, 2006: 186).

Çocuk özlemi çekip bir derviş, aksakallı ya da yaşlı bir kadın vb. yardımı sonucu çocuk sahibi olan kahramanlar bu kişilerin sözlerine kıymet verirler. Kendilerine söylenenleri yerine getirirler. Bu durum aynı zamanda bir özlem sonucu kavuşulan evlada dünyaya geldikten sonra da kıymet verildiğini göstermektedir.

Masal kahramanları ayrıca çocuksuzluk konusunda dertlerine çare bulabilmek için zaman zaman hocaya ya da imama başvururlar. Kimi zaman da sosyal çevrelerinden destek alırlar. Çaresiz kaldıkları durumlarda da özellikle kadın kahramanların farklı nesneleri kundak yapıp çocuk dünyaya getirmiş gibi davrandıkları masal örnekleri bulunmaktadır. “Yarımca” masalında çocuğu olmayan kadına, komşuları “Eve git, bir üskürüye¹⁵ bulgur doldur, üzerine altı soğan koy, yalnız bir tekini ikiye böl de koy. Bir fukara gelince ver, çocuğun olur” derler. Kadının beşi tam, biri yarım altı tane çocuğu olur (Günay, 1975: 282). “Üç Nar” masalında padişahın evine bir derviş konuk olur. Padişaha çocuklarının olması için bir kâğıt verir. Bu kâğıdı suda ezip içmelerini söyler (Günay, 1975: 425). “Tavuk

¹⁵ Tas, kâse

Kız” masalında çocukları olmayan bir karı koca vardır. Kadın bir yumurtayı kundağa sarar ve kocasına çocuğumuz oldu der. Kırk gün beşikte sallayınca tavuk kılığında bir peri kızı ortaya çıkar (Seyidoğlu, 1975: 242). “Hamur Bebek” masalında Hılı ve Dılı adında kimseye zararları olmayan, herkes tarafından sevilen bir karı kocanın hiç çocukları olmamıştır. Bir evlat sahibi olmayı çok istedikleri için bir gün Dılı belki Allah yaşatır umuduyla bir hamur yoğurup bebek yapmaya karar verir. Umut ettiği gibi olur ve bebeğin adını Çıtcıtlı koyarlar (Güney, 1992: 81-85, Güney, 2005: 41-42). “Altın Kozalaklı Gümüş Selvi” masalında çocuğu olmayan kadın kendisini avutmak için bir tahta parçası üzerine kaş, göz yaparak onu bezlere sarar. Bebek gibi salıncakta sallar (Tezel, 1992: 227). “Padişah Olan Kız” masalında çocuk sahibi olmak isteyen kadın, kocasıyla konuşurken “Bir çocuğumuz olsaydı da bir kolu sakat olsaydı, kıllı millı, bir hayvan olsaydı da kulağının dibinde bir çocuk sesi olsaydı.” diye yakınır. Bunun üzerine bir ihtiyar gelir. Eve gidip namaz kıldıkları postun ucundan birer parça kesip yemelerini söyler. Aylar sonra kadın dünyaya kıllı bir çocuk getirir (Taner, 1995: 126-127). “Boynuzlu Yılan” masalında çocukları olmayan bir karı koca, bir gün çift sürerken bir yılan yavrusu bulurlar. Bu yılanı evlatları gibi sevip bakarlar. Yılan aslında yakışıklı bir delikanlıdır (Radloff ve Kúnos, 1998: 242). “Arzıyman Gamber” masalında çocukları olmayan bir karı koca bir kız bir erkek çocuk evlat edinirler. Bu çocuklar kardeş olduklarını sanarlar ancak aynı zamanda da birbirlerine âşıktırlar. Çocuklar büyüdükları zaman bir kocakarı onlara kardeş olmadıklarını söyler (Öcal, 1999: 397). “Miski Bahar” masalında çocuğu olmamış bir kadın vardır. Yıllar boyu çocuğu olsun diye türlü hocalara, hekimlere gider ama derdine çare bulamaz. Komşusu bir tarif verir. Kırk türlü baharatı karıştırıp bebek yaparak seccadenin yanına koymasını ve kırk gün bebeğin canlanması için Allah’a dua etmesini söyler. Kadın önce kulak asmaz ama daha sonra komşusunun tavsiyesini dinler. Kırk gün sonunda tarife uygun olarak yaptığı bebek canlanır (Özçelik, 2004: 308). “Kaygısız Ev” masalında bir kasının yedi senedir çocuğu olmamıştır. Kadının kayınvalidesi her gün ikindi namazından sonra gelininin çocuğu olması için Allah’a dua eder. Sonunda duaları kabul olur ve gelininin bir oğlu olur (Özçelik, 2004: 436). “Dülger Kızı” masalında hiç çocuğu olmayan dülger, bir ağaçtan kocaman bir kız çocuğu yapıp onu süsler. Süslediği bebeği kendi kızı gibi sever (Boratav, 2009: 155). “Cırt Cüce” masalında Mehmed ve

Cemile adlı karı kocanın çocuğu olmamıştır. Cemile, bir gün bir yumurtayı bezlere sarıp beşikte sallar. Mehmed, yumurtayı yere atınca yumurta çatlar. Yumurtadan bir cüce çıkar (Kasımoğlu, 2010: 436-437). “Civciv Gız” masalında çocukları olmayan nahırcı ve karısı bir kocakarıya gider. Kocakarı yumurtayı sarıp kadının karnına bağlar. Kadının civciv kılığında bir kızı olur (Kasımoğlu, 2010: 753). “Tombul Çanak” masalında bir kadının evli kaldığı süre boyunca çocuğu olmamıştır. Kocasının ölümünden sonra komşunun yaptığı çömlek konuşmaya başlar ve çömlek kadının çocuğu olur (Sarıyüce, 2010: 63-64). “Çıtı Pıtı Hanım” masalında çocukları olmayan karı koca yardım istemek için padişaha giderler. Padişah onlara hamurdan bir bebek verir. Ancak dönüş yolunda bebek düşüp parçalanır. Böylece kahraman çocuk sahibi olamaz (Sarıyüce, 2010: 156).

Çocuk sahibi olamamak kadın ve erkek için toplumsal baskı da oluşturabilmektedir. Ancak incelemiş olduğumuz masallarda çocuk sahibi olamayan kahramanlara karşı böyle bir baskı kurmak yerine yardımcı olmaya çalışıldığı görülmektedir. Sosyal çevresinden yardım alan ya da çaresizliği sonucu yumurta, çömlek, hamur vb. nesneleri çocuk gibi kundaklayan kahramanın gerçek bir çocuğu olur.

Çocuksuzluk, masalın başkahramanları dışındaki diğer kahramanlarda görülür. “Dilâremcengi” (Seyidoğlu, 1975: 217), “Gül Sinan” (Seyidoğlu, 1975: 225), “Gülükân” (Günay, 1975: 482), “Üç Bacı” (Şimşek, 2001b: 214) masallarında iki kardeş, anne ve babasından teyzelerinin kurduğu tuzak sonucu henüz bebekken ayrılır. İki kardeşi, çocukları olmayan bir değirmenciyle karısı bulup büyütür. Karı koca bu çocukların kendilerini bulmasını sevinçle karşılar. “Mektup” (Seyidoğlu, 1975: 360), “Kader” (Şimşek, 2001b: 120) masallarında çocukları olmayan değirmeci ve karısı, bir padişah tarafından ölüme terk edilen çocuğu bulurlar. Çocuğu değirmenci ve karısı büyütür. “Bir Göze Bir Gül” masalında kocakarı, gelin alayı giderken gerçek gelinin yerine kendi kızını geçirir. İssız bir yere atılan kızı bir oduncu bulur. Çocukları olmayan oduncu ve karısı Allah’ın kendilerine bu şekilde bir evlat nasip ettiğini düşünerek kıza bakarlar (Güney, 1992: 293). “Gülbahar ile Gülbarın” masalında balıkçı ve karısı, bir sandık içinde atılmış olan çocukları bulup büyütür (Yavuz, 1994: 75). “Yedi Çingene” masalında teyzelerinin sandığa koyarak

nehire attığı iki kardeşi, hiç çocukları olmayan ihtiyar bir karı koca bularak büyütür (Yavuz, 1994: 172). “Güneş Kızı” masalında teyzeleri tarafından henüz bebekken sandığa konularak dereye bırakılan iki çocuğu bir çoban bulur. Çoban, çocukları ihtiyar bir kadınla kocasına verir. Çocuklar, o karı kocayı ana baba bilirler. (Tezel, 1997: 13). “Kaya Koltuğu” masalında teyzelerinin köpek eniği ile değiştirip attığı iki çocuğu bir nenekarı büyütür (Öcal, 1999: 301). “Eskici Kız” masalında iki kardeşi doğdukları zaman teyzeleri köpek yavrusu ile değiştirir. Sandığa konularak denize atılan kardeşleri çocuğu olmayan bir değirmenci bulur ve büyütür (Radloff ve Kúnos, 1998: 199). “Dilerim Çengisi” masalında da aynı şekilde atılan iki kardeşi evladı olmayan bir adam bulup büyütür (Öcal, 1999: 281). “Altın Saçlı Oğlanla Altın Saçlı Kız” masalında da çocukları kedi ve köpek eniği ile değiştirip ölüme terk eden evdeki iki üvey annedir. Çocukları şimdiye kadar çocuğu olmamış değirmenci ve karısı bulup büyütür (Özçelik, 2004: 420). “Padişahın Oğlu ve Üç Kız Kardeş” masalında öz teyzeleri tarafından ölüme terk edilen çocukları ihtiyar bir karı koca büyütür (Alay, 2005: 224-225). “Altın Oğlan ile Altın Kız” masalında da sandık içinde teyzeleri tarafından nehre atılan oğlan ve kızı, bir dervişle karısı bulup büyütür (Sarıyüce, 2010: 362). “Altın Perçemli Çocuklar” masalında sandıkla denize atılan iki çocuğu değirmenci ve karısı bulup büyütür (Kasımoğlu, 2010: 638). Ancak bu masallarda çocuklar bir süre sonra öz anne babaları ile kavuşmaktadır. “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında Ahmet Şah, kardeşinin yorulmaması için onu mezar kümbetinde bırakır. İbrahim’i hiç çocuğu olmayan bir harami bulunca alıp kendisine evlat edinir (Yavuz, 1994: 166). “Gavur Gül” masalında ki çocuğu suyun kenarında bulan yaşlı bir kadın büyütür (Doğan, 2007: 6).

Çocuk sahibi olmak isteyen erkek kahramanın birden fazla evlilik yaptığı görülür. “Çocuk İsteyen Kadın” masalında çocuğu olmayan zengin bir adam vardır. Adam çocuk sahibi olabilmek için ikinci defa evlenir. Adamın ilk karısı, kuma geldiği için çok üzülür. Her gün mezarlığa gidip dua eder. Bir yılan, kadına bir çocuğunun olacağını ama çocuk kırk günlük olduğunda kadının öleceğini söyler. Kadın bu şartı kabul eder. Bir kızı olan kadın kırk gün sonra ölür (Özçelik, 2004: 376). “Altın Saçlı Oğlanla Altın Saçlı Kız” masalında da çocuğu olmayan adam, çocuk sahibi olmak için üç defa evlenir (Özçelik, 2004: 420).

Çocuğu olmayan bir padişah para karşılığında ailelerden çocuklarını alır. “Davran” masalında çocuğu olmayan bir padişah, vezirlerine memleketteki bütün çocukları toplamalarını söyler. Beğendiği çocuğun ailesine, çocuğun ağırlığınca altın vereceğini söyler. Padişah, yaşlı bir kadının gösterdiği çocuğu beğenip kadına altın verir (Kasımoğlu, 2010: 513). “Guri El” masalında ise hiç çocuğu olmayan bir padişah, karısını doktora götürür. Kadın, kırk tane oğlan doğurur. Padişah çok sevinir ve hemen tellal bağırıp çocukları emzirmek isteyen kim varsa gelip çocukları büyütmesini söyler. Çocuklar memeden kesilir kesilmez yedi yaşına geldiğinde ise padişah ağırlığınca altın verecektir. Padişah bütün çocukları verir ancak en küçük oğlu Mirza Muhammet’i vermez (Kasımoğlu, 2010: 654). İncelemiş olduğumuz masallar içinde ailenin kendi isteği ile bebeğini sütanneye verdiği başka bir örnek görülmemiştir.

Anadolu Türk masallarında çocuk sahibi olmayan baba, kendisinden sonra tahtını bırakacağı, malını mülkünü emanet edeceği bir çocuğu olmadığı için üzülür. Uzun zaman çocuk özlemi çekip daha sonra annenin hamile kalmasıyla çocuk haberi mucizevi bir şekilde verilir. Dünyaya gelecek olan çocuğun ana babaya şartlı olarak bağışlanması, bir dervişin, aksakallının, ihtiyarın, ak saçlı ninenin hızırın, pirin vb. söylediklerinin yerine getirildiği uygulamalarla zenginleştirilir. Masallarda bulunan ve kahramana özellikle manevi yönden yardımcı olan genellikle de olayların yönünü değiştiren bu kişiler tecrübe sahibidirler. Masallarda kahramanı zor durumdan kurtarma, çocuğu olmayanın çocuğunun olmasını sağlamak gibi bir faydası dokunur. Kahramanların çocuk sahibi olabilmek için bir elmayı paylaşarak yemeleri, belirli bir çeşmeden ya da pınardan su içmeleri gibi bazı mitolojik unsurları içeren pratikleri yerine getirmeleriyle çocuk kahramanın dünyaya gelir. Çocuk kahramanın bu şekilde dünyaya gelmesi ise onun diğer çocuklardan farklı olduğunu ve ilerde önemli birtakım işler, görevler gerçekleştireceğini gösterir.

4.1.3.2. Çocuğun Dünyaya Gelişi

Doğum, dünyaya gelen çocuğun ailesi kadar toplumu da ilgilendiren ve mutluluk veren bir hadisedir. İnsanoğlunun hayatında önem arz eden geçiş

dönemlerinin ilki olan bu evre, Anadolu Türk masalları içinde de kahramanın doğumu şeklinde yer almaktadır.

İnsan yaşamının üç önemli geçiş evresi olan doğum, evlenme ve ölüm de kendi içlerinde bazı alt bölümlere ayrılmaktadır (Örnek, 1995: 131). Anadolu Türk masallarında doğum ile ilgili olarak karşımıza çıkan uygulamalar kahramanın gebe kalmak isteyip kalamaması ve bununla ilgili yapılan pratiklerdir.

Aile kurumunun temelinde çocuk sahibi olma düşüncesi vardır. Neslin devamını sağlamak için çocuk sahibi olmak aile kurumunun temel fonksiyonlarından kabul edilmektedir. Ailenin sosyal bütünlüğünü çocuğun tamamlandığı düşünülür (Öğüt Eker, 2001: 17).

İncelemiş olduğumuz Anadolu Türk masallarında annenin hamilelik dönemlerinden ayrıntılı bir şekilde söz edilmez. Ancak bazı masallarda annenin farklı şekillerde hamile kaldığı vurgulanır. Bebeğin dünyaya gelmesi için gerekli olan süre masallarda da genellikle dokuz aydır. Bu süre tamamlandıktan sonra çocuk kahraman doğar. Kadının, hamile kalıp doğum yapması örnek masallarda çoğunlukla benzer zaman aralıklarını işaret eder. “Yılan Bey” (Seyidoğlu: 1975: 153), “Karayılan” (Güney, 1982: 178) masallarında doğuma kadar geçen süre “Aradan dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika, dokuz saniye geçer” şeklinde ifade edilir. “Nar Danesi” masalında dokuz ay, dokuz saat tekmi oldu denilmektedir (Seyidoğlu, 1975: 258). “Sabırtaş” masalında Akça Kız ve Kocabey’in dokuz yıl, dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika sonra bir ikiz çocukları dünyaya gelir (Güney, 1992: 236). “Bahtiyar’la Hoptiyar” masalında küçük sultan nur topu gibi bir oğlan doğurur (Tezel, 1992: 207). “Eşmanip” masalında çobanın karısı, günü gelince doğum yapar (Yavuz, 1994: 35). “Padişah Olan Kız” masalında “Aradan aylar, haftalar geçmiş. Günü gelmiş, kadın hamile kalmış. Kadın doğum yapacak güne ulaşmış. Ebeler gelmiş, kadının başına toplanmışlar. Kadının sancıları başlamış, doğum yapmış” ifadesi yer almaktadır (Taner, 1995: 127). “Kara Yılan” masalında padişahın karısı, dokuz ay on gün sonra doğum yapar (Radloff ve Kúnos, 1998: 203). “Giyik” masalında kız, ikiz çocuk dünyaya getirir (Öcal, 1999: 210). “Keloolan (3)” masalında dokuz ay, dokuz gün deyince kadın doğum yapar (Öcal, 1999: 251).

“Kabak Kız” masalında kadının hamile kalması, “Ay olmuş, gün olmuş kadın hamile kalmış Allah bir evlat vermiş.” şeklinde ifade edilmiştir (Şimşek, 2001b: 73). “Kazan Kafalı Kazma Dişli” masalında doğumun “vakti gelince” gerçekleştiği ifade edilmektedir (Şimşek, 2001b: 125). “Padişahın Üç Kızı” masalında padişahın karısı hamile olur ve günü gelince çocuklar dünyaya gelir (Alptekin, 2002: 242). “Melikşah” masalında dokuz ay, dokuz gün tamam olunca doğum gerçekleşmektedir (Sakaoğlu, 2002b: 405). “Esman ile Zeycan” masalında dokuz ay on bir gün sonra çocuklar dünyaya gelir (Dilçin, 2002: 94). “Yılan Bey” masalında kendisini kaçıran padişah ile evlenen Fadime Sultan, hamile kalır. Dokuz ay on gün tamam olunca doğum yapar (Dilçin, 2002: 167). “Melikşah” masalında Melikşah ve Şemse-bânû’nun ile dokuz ay dokuz gün sonra dünyaya gelen erkek bebekleri dokuz aylık olduktan sonra ölür (Sakaoğlu, 2002b: 403). Bahsi geçen masalda meydana gelen çocuğun doğumdan kısa süre sonra vefat etmesi örneği ise incelemiş olduğumuz diğer masallarda bulunmamaktadır. “Fesliğenci Kız” masalında kız, bey oğlundan hamile kalır ve dokuz ay on gün sonra doğum yapar (Boratav, 2009: 130-133). “Karayılan” (Alangu, 2011: 267) masalında ise süreç “Aradan günler, aylar geçer. Dokuz ay tamam olunca...” şeklinde izah edilmektedir. “Mercan Kız” masalında Arap cariyeye, hamile kalır. Dokuz ay sonra doğum yapar (Alangu, 2011: 317). “Tasa Kuşu” masalında da aradan dokuz ay geçer şehzade ve Hanım Sultan’ın nur topu gibi bir kızı dünyaya gelir (Alangu, 2011: 128).

İncelemiş olduğumuz masallarda hamilelik ve doğum hakkında uzun bir anlatım ya da detay verme söz konusu değildir. Genel olarak aynı ya da benzer ifadelerle bu süreç tasvir edilmiştir. Annenin hamileliği ve doğumun aynı ya da benzer ifadelerle yer almış olduğu masallar içinden konunun anlaşılması için temel örnekler detaylı olarak anlatılmıştır. Benzerlik gösteren diğer masalların ise tekrara düşmemek adına sadece künye bilgileri verilmiştir. Bu masallar: “Üç Turunçlar” (Seyidoğlu, 1975: 59), “Ahmet Turan Mehmet Turan” (Seyidoğlu, 1975: 291), “Çoban Mehmet Baba” (Seyidoğlu, 1975: 321), “Uçkur Terleten” (Seyidoğlu, 1975: 327), “Köroğlu” (Seyidoğlu, 1975: 335), “Gülbahar ile Gülbarin” (Yavuz, 1994: 75), “Yedi Çingene” (Yavuz, 1994: 171); “Eskici Kız” (Radloff ve Kúnos, 1998: 199), “Tasa Kuşu” (Radloff ve Kúnos, 1998: 239), “Peri Ölü” (Radloff ve Kúnos, 1998:

1985), “Altın Saçlı OÖlan-Gilaboru Saçlı Gız” (Öcal, 1999: 198), “Hüsnü Yusuf” (Öcal, 1999: 220), “Topal Dev” (Öcal, 1999: 271), “Dilerim Çengisi” (Öcal, 1999: 280), “Kaya Koltupu” (Öcal, 1999: 300), “Dünya Güzeli” (Alptekin, 2002: 423), “Padişahın Kızının Ahlâksızlığı” (Alptekin, 2002: 433), “Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu” (Alptekin, 2002: 435), “Şah İsmail” (Alptekin, 2002: 446), “Keçi Kız; Yazı Bozulmamış; Altın Saçlı Oğlanla Altın Saçlı Kız” (Özçelik, 2004: 322; 345; 420), “Yılan Kılığında Bir Delikanlı” (Alay, 2005: 193), “Çan-Kuşu, Çor Kuşu” (Boratav, 2006: 107), “Gavur Gül” (Doğan,2007: 61), “Hüsnü Yusuf Şehzade” (Boratav, 2009: 175), “Sitti Nusret” (Boratav, 2009: 184), “Dervüş Baba” (Kasımoğlu, 2010: 342), “Ğuşlar Padişahi (Hublar Padişahi) (Kasımoğlu, 2010: 374), “Altın Perçemli Çocuğlar” (Kasımoğlu, 2010: 637), “Göbeğı Kilitli Padişah” (Kasımoğlu, 2010: 737), “Uyudum N’ettim, Ben Bana Etm, Gül ile Nergis, Yârimi N’ettin” (Sarıyüce, 2010: 71,100), “Keçi Kız” (Sarıyüce, 2010: 174), “Altın Oğlan ile Altın Kız” dır (Sarıyüce, 2010: 361).

Hayatın geçiş dönemlerinden olan doğumun, zamansal olarak öngörülebilir olması doğum öncesinde birtakım hazırlıklar yapılmasına imkân sunar. Kahraman, çocuğunun doğumunu gerçekleştirmek için özel bir yere gider ya da doğum esnasında kahramana yardımcı olmak için yanında eşlik eden birileri bulunur. Kahramanın kendisinin hamile olduğundan habersiz olduğu masallarda ise doğum zamanı geldiğinde anne, öncesinde bir hazırlık yapmadan doğumunu gerçekleştirir. Hamilelik ve doğum süreçlerinin yukarıda bahsi geçen masallardan daha farklı örneklerle gerçekleştiğı masalarda bulunmaktadır. “Leylek (1)” ve “Leylek (2)” masallarında Peri Padişahı’nın oğlu “Elim eline değmedikçe bu çocuk dünyaya gelmesin” ve “Kayışa elim değmedikçe bu çocuk dünyaya gelmesin” der. Peri Padişahı’nın oğlunun ve kızın elleri, oğlanın cariyesi olan leyleğin yardımıyla birbirine değer. Oğlanın elinin kayışa da değmesiyle zaten hamile olan prenses orada doğum yapar. Masalda hamile olan cariyenin doğumunun gerçekleşmesi bir şarta bağlanmıştır (Seyidoğlu, 1975: 161-168). “Hasanı Çelebi” (Seyidoğlu, 1975: 175-176), “Hüsnü Yusuf” (Seyidoğlu, 1975: 177-179) ve “Yüzük Kaçırın Kuş” (Seyidoğlu, 1975: 180) masallarında birbirine benzer şekilde padişahın kızı, bir gece yanında kaldığı kuş şeklindeki nişanlısından hamile kalır. Dokuz ay dokuz gün

dokuz saat sonra da doğum yapar. “Muradına Nail Olmayan Dilber” masalında fakir bir kadın hamile olduğundan habersizdir. Hamama giden kadın orada bir kız bebek dünyaya getirir. Dünyaya gelen bu kız daha sonra öldüğü düşünülerek gömülür. Ancak kızın yanaklarında açan gülleri, Haleb Müftüsü’nün oğlu koklamıştır. Kız mezarında hamile kalır (Seyidoğlu, 1975: 285-290). “Muradına Ermeyen Kız” (Radloff ve Kúnos, 1998: 186), “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Alptekin, 2002: 332), “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Sakaoğlu, 2002b: 440), “Muradına Ermeyen Dilber” (Alangu, 2011: 97-98) masallarında kadın hamile olduğunu bilerek hamama gider ve hamamda doğum yapar. Bahsi geçen dört masalın burada verilme sebebi doğumun hamamda gerçekleşmiş olmasıdır. “Balığın Gülmesi” masalında iki kardeşten erkek olanı bulduğu kurukafayı kapıya asar. Kurukafanın ağzından sıçrayan mercimek büyüklüğünde bir şeyi yutan kız hamile kalır. Doğum zamanı gelince de ağzından bir çocuk doğurur. Çocuk yedi yaşına geldiğinde ise gelecekte haber verebilmektedir (Yavuz, 1994: 191). “Giyik Gardaşınan Gözel Ayşe” masalında ise kahraman evlendiği şehzadenin analığı tarafından hamileyken denize atılır. Kızı bir balık yutar ve balığın karnındayken doğum gerçekleşir (Öcal, 1999: 354). “Gülüncü Güller Açan Gız” masalında padişahın oğlu, sevdiği kızın öldüğünü görür. Kızı bir tabuta koyduğu esnada oğlanın burnundan damlayan bir damla kanla kız hamile kalır (Öcal, 1999: 365). “Gül Senem” (Şimşek, 2001b: 229) ve “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Sakaoğlu, 2002b: 443) masallarında padişahın oğlu nişanlısının yanağından düşen gülü koklar ve nişanlısı hamile kalır. “Muradına Nail Olmayan Dilber” masalında kahramanı, annesi hamamda dört perinin yanında dünyaya getirir. Kız, padişahın oğlu ile hiç yan yana gelmemesine rağmen padişahın oğlundan hamile kalır. Bir oğlan çocuğu dünyaya getirir (Alptekin, 2002: 335-336).

“Kayaoğlan” masalında ise yedi erkek kardeşten sonra dünyaya gelen kız kardeş, evden ayrılan ağabeylerini bulmak için onların peşlerine düşer. Kız, ağabeylerinin yanına gittikten sonra sürekli karnı büyümeye başlar. Hepsi kızın hamile olduğundan şüphelenirler. Kız, kardeşlerinin yanına gelirken denizden geçtiğini, kül eşeğe bindiğini, kayanın gölgesinde uyuduğunu anlatır. Altı ay sonra geçirmeye başlayan kız ağzından balık gibi bir oğlan dünyaya getirir. Çocuğun kayadan olduğunu anladıkları için de adını Kayaoğlan koyarlar. Kayaoğlan, altı aylık

olduğunda fiziki olarak on sekiz yaşında gibidir. Ev işlerinde annesine yardım eder. Devin elinden padişahı kurtarır. Padişah, onu kızıyla evlendirip kendi yerine geçirir (Özçelik, 2004: 340). Bu masalda kadının hamile kalma şekli, ağzından balık oğlanı doğurması ve dünyaya gelen bebeğin insan yavrusunun fiziksel gelişimi için çok kısa sayılabilecek altı ay gibi bir süre içinde gelişip büyümesi bakımından incelemiş olduğumuz diğer masallardan farklı bir örnek teşkil etmektedir. Masallar olağanüstü özellikler barındırmalarına rağmen dünyaya gelen bebeğin altı aylıkken bir yetişkin özelliği göstermesi destan kahramanlarını çağrıştırmaktadır. Eski Türk tarihinde kahramanların dünyaya gelişi, büyümesi kutsallıklar içinde ifade edilir. Örneğin Oğuz Kağan doğar doğmaz bir olgunluk, erginlik göstermiştir. Eski Türklerde, mitolojide önem teşkil eden üç, yedi, dokuz gibi sayılar bulunmaktadır. Türk mitolojisinde kahramanlar üç ya da yedi günde konuşmaktadırlar. Oğuz Kağan da henüz üç günlük bir bebekken annesi ile konuşmuştur. Kahramanlar fiziksel olarak güçlü ve korkunç hayvanlara benzetilirken örnek masalda kahramanın annesinin hamilelik süreci altı ay, dünyaya gelen kahramanın erginlik düzeyine gelme süresi altı ay sürmüştür. Doğarken benzetildiği hayvan ise balıktır. Oğuz Kağan destanında Oğuz, korkunç bir gergedanı öldürüp erginliğini ispat ederken masal kahramanı Kayaoğlan, devlerin elinden padişahın karısı ve kızını kurtarıp devleri öldürür. Padişahın tahtına geçer ve kızı ile de evlendirilerek ödüllendirilir (Ögel, 1989: 157-159; Özçelik, 2004: 340-341). “Dev Yavrusu” masalında bir kadın, yolda kocasıyla giderken çok susar. Yol kenarında dev izi olan bir çukurdan su içer. Kadın hamile kalır ve dokuz ay on gün sonra çocuğu dünyaya gelir. Çocuğun babası bir devdir (Doğan, 2007: 49).

Bu başlık altında yer verdiğimiz masallarda kadın kahramanın hamile kalması olağanüstü olaylar ile mümkündür. Yanağından yetişen ya da düşen gülün koklanması, özelliği olan çeşmeden su içilmesi, bir nesnenin, canlının (mercimek, balık vb.) yutulması vb. şekilde gerçekleşmektedir. Çocuğun dünyaya getirilmesi, bebeğin doğumunun gerçekleşmesi ise hamile olan kadının eşinin bir şartı yerine getirmesi, özellikle doğum için belirli bir mekânın (hamam) tercih edilmesi, balığın karnında doğum yapma gibi yine alışılmışın dışında yaşanan hadiseler sonucu

meydana gelmektedir. Bu şekilde dünyaya gelmiş olan çocuk kahramanın da farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

4.1.3.3. Dua Edilmesi Sonucu Çocuğun Dünyaya Gelişi

Hayatın geçiş dönemlerinden doğumla ilgili olarak çocuk sahibi olmak isteyen karı kocanın dua etmesi, dilekte bulunması gibi durumlarda kadının hamile kalması masallarda çok sık rastlanan örneklerdir. Ancak kahramanların dua ederken, dilekte bulunurken dile getirdikleri sözler dünyaya gelecek olan çocuğun özellikleri bakımından önem teşkil eder. Çocuk kahraman birtakım fiziksel farklılıklara sahip olarak doğar. Bu özellikler anne babanın dua ederken söyledikleri ile örtüşür.

Masallarda çocuk özlemini giderebilmek ve ne olursa olsun bir çocuğa kavuşma arzusu ile bazen farklı dua ediş şekilleri karşımıza çıkmaktadır. Ailenin dünyaya gelen çocuğunun bir hayvana benzemesi, vücudunun belli bir yerinin bir hayvan şeklinde olması vb. durumları ile neticelenebilmektedir. Bazı masallarda ise fiziksel farklılık yerine dünyaya gelen çocuk hayırsız bir evlat olarak karşımıza çıkar.

“Yılan Bey” masalında padişahın dua ederken “Bana da bir evlat ver de tek bele yılan olsun” şeklindeki duası kabul olur ve karısı hamile kalır ancak dünyaya gelen oğlu bir yilandır (Seyidoğlu: 1975: 153). Aynı masalın varyantları olan “Karayılan” (Güney, 1992: 178), “Yılan Adam” (Özçelik, 2004: 335), “Karayılan” (Alangu, 2011: 267) masallarında da çocuğu olmayan padişahın dünyaya gelen oğlu bir yilandır. Anne babanın ettiği duaya bağlı olarak kahraman, “Ahmet Ağa” masalında yılan (Günay, 1975: 399), “Sıçan Çocuk” masalında sıçan (Günay, 1975: 418), “Yılan” masalında yılan (Öcal, 1999: 214), “Kabak Kız” masalında kabak (Şimşek, 2001b: 79), “Yılan Kılığında Bir Delikanlı” masalında yılan yavrusu (Alay, 2005: 193) şeklinde dünyaya gelir. “Hayırsız Kız” masalında padişahın üç oğlundan sonra doğan kızı dünyaya geldiği geceden itibaren her gün bir at çatlar. Kız, atları boğmaktadır (Günay, 1975: 496). “Ahmet Turan Mehmet Turan” masalında çocuğu olmayan bir kadın, “Benim bir çocuğum olsun da hayırsız olsun. Beni dövsün öldürsün.” şeklinde dua eder. Dua sonucu dünyaya gelen Ahmet Turan, annesinin bir dev ile gizlice evlenip kendisini zehirlmek istediğini öğrenir. Bu sebeple annesini ve

devi öldürür. Böylece kadının duası da gerçekten kabul olmuş olur (Seyidoğlu, 1975: 321-322). “Padişah Olan Kız” masalında çocukları olmayan karı kocanın duasına uygun şekilde normal insandan farklı aşırı kıllı ve orantısız fiziksel güce sahip bir kız çocuğu dünyaya getirir (Taner, 1995: 126-127). “Naharcı ile Oğlu” masalında ise çocuğu olmayan bir adamın duası sonucu bir kayanın arkasından çıkan eşek sıpası, adamın çocuğu olur (Şimşek, 2001b: 94). Bu masalda, diğer masallardan farklı olarak çocuğun dünyaya gelişi annenin hamile kalıp doğurması şeklinde gerçekleşmemektedir. “Kazan Kafalı Kazma Dişli” adlı masalda kadının “Allahım, bir çocuğum olsun da tek gazan gafalı, gazma dişli olsun.” şeklindeki duası sonucu dünyaya gelen ikiz çocuklardan erkek olanı normaldir. Ancak kız, kazan kafalı ve kazma dişlidir (Şimşek, 2001b: 125). “Eşmanıp” masalında çoban ve karısının çocukları olmamıştır. Bir eşeğin yavrulaması üzerine çoban Allah’a bari bize de şu eşek sıpası gibi bir evlat ver diye dua eder. Çobanın duası kabul olur ve karısı bir eşek sıpası doğurur (Yavuz, 1994: 35). “Mercimek Çocuk” masalında çocuğu olmayan adam tarladaki mercimeklerin sayısı kadar çocuğu olması için dua eder. Adamı duası kabul olur. Mercimek çocuklar, adamın eşinin pişirdiği bazlamaları alıp kaçar. Kadın bunun üzerine sinirlenir ve çocukların hepsini oklava ile döver. Çocuklardan biri hariç hepsi ölür (Şimşek, 2001b: 252). “Mercimek Çocuk” masalında çocuğu olmayan kadın muska yazdırmak için hocaya gider. Hocanın kendisine söylediklerini yapar. Kadının bir kese mercimek sayısı kadar çocuğu olur. Çocukların çokluğu karşısında şaşırان kadın oklava ile vurup hepsini öldürür. Çocuklardan biri saklandığı için kurtulur (Alptekin, 2002: 383). “Sır Saklamayan Padişah Kızı” masalında fakir bir karı kocanın çocukları yoktur. Adam bir gün “Ya Rabbi, bana bir oğul ver de yılan olsun.” der. Odunculuk yaparak geçinen adam bir gün eve getirdiği odunların arasından çıkan yılanın kendi duası sonucu gelen evladı olduğunu anlar (Sakaoğlu, 2002b: 318). Masalda adamın duası sonucu çocuk sahibi olması doğum ile değil yılanın eve gelmesiyle gerçekleşmiştir. “Nohut Oğlan” masalında çocuğu olmayan bir karı koca vardır. Ancak bu sebeple adam her gün karısına sitem eder. Kadın, bu duruma çok üzülür ancak bir şey diyemez. Daha sonra her gün bir çocuğu olup babasına yemek götürmesi için dua eder. Bir gün nohut pişirirken yine aynı duayı edince ocaktaki nohutların hepsi çocuk olur. Nohut çocuklar evdeki tüm yiyecekleri yiyip bitirir. Bu duruma öfkelenen kadın çocukların

hepsini ocağa süpürür. Kadın yine çocuksuz kalır. Kadın, kocasına pişirdiği böreği götürmesi için keşke çocukların biri kalsaydı diye pişmalık duyar ve bunu dile getirir. O sırada rafa sıçradığı için yanmaktan kurtulan bir çocuğu görüp sevinir (Özçelik, 2004: 444). “Nohut-Oğlan” masalında da çocuğu olmayan bir kocakarı, kalburun içinde nohut ayıklarken şu nohutlar kadar çocuklarım olsaydı der. O anda kadının duası kabul olur. Ancak kadın nohut çocuklarla başa çıkamaz. Hepsini kızgın suda öldürür. Bir tanesi saklanıp kurtulur. Kadının kocası da o oğlanı bir padişaha satar (Boratav, 2006: 272-273). “Kabak” masalında çocuğu olmayan bir karı koca, bir çocukları olsa alacakları şeyleri onun alacağını düşünürler. Bu şekilde dua ederler. Bunun üzerine oradaki bir kabak dile gelir ve kendisinin gidip alacağını söyler (Şimşek, 2001b: 254) Bu masal içinde karı kocanın çocuğu olmuştur şeklinde geçmemekle birlikte duanın çocuk isteği şeklinde olması sebebiyle bu bölüme eklenmiştir. “Keçi Kız” masalında çocuğu olmayan kadın, çocuk isterken yanlış dua edince kadının keçi şeklinde bir çocuğu olur (Özçelik, 2004: 322). “Keçi Kız” masalında çocuk sahibi olamayan kadın uzun uzun dua eder. Duasında bir çocuk ister. “İsterse keçi yavrusu olsun, razıyım!” deyince de keçi şeklinde bir dişi oğlak dünyaya getirir (Sarıyüce, 2010: 174). “Kuru Kafa” masalında da yanlış dua sonucu bir karı kocanın kuru kafalı bir oğlanları olur (Özçelik, 2004: 328). “İnsan Yiyen Kız” masalında da üç oğulları olan karı koca, bir de kız evlatları olsun isterler. Sürekli bunun için dua ederler. Sonunda bir kız evlatları olur. Ancak zaman içinde fark edilir ki bu kız hayvanları canlı canlı yemektedir (Özçelik, 2004: 358). “Horoz Çocuk” masalında çocukları olmadığı için adam, karısını her gün dövmektedir. Bir gün adam, karısına değirmenden gelene kadar bir çocuk doğurmasını söyler. Kadın da çaresizlikle bir horozu sarıp kocasına çocuk doğurdum diye verir (Alay, 2005: 244). “Havuçcuk” masalında bir karı koca aldıkları havuçları paylaşırken bir tane artar. Karı kocanın, “Bir çocuğumuz olsaydı bu havucu da ona verirdik.” demelerinin üzerine havuç “Sizin çocuğunuz ben olayım!” der. Karı koca bunu kabul ederler (Doğan, 2007: 74). “Mercimek” masalında da çocukları olmadığı için adam her akşam eve gelip karısını azarlar. Hatta kadını evden göndereceğini söyler. Kadının yanına gelen bir çingene ise kadına yardım eder. Bacadan bir tabak mercimek döker. Dökülen mercimekler çocuk olur ancak kadın onları öldürür. Mercimeklerden biri saklanıp kurtulur (Doğan, 2007: 143). İncelemiş olduğumuz masalarda çocuksuzluk

örneğini sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun yaşandığı masal örneklerinde eşler çocuk sahibi olamadıkları için birbirlerini suçlamazlar. Ancak “Nohut Oğlan” (Özçelik, 2004: 444-445), “Horoz Çocuk” (Alay, 2005: 244-246), ve “Mercimek” (Doğan, 2007: 143) masallarında çocuk sahibi olamayan eşlerden kocanın, karısını suçladığı görülmektedir. Bu şekilde üç örnek yer almaktadır.

Öz annenin çocukların yiyeceklerin hepsini bitirmesi üzerine öfkelenip çocukların hepsini yakması ya da öldürmesi ise “Mercimek Çocuk” (Alptekin, 2002: 382), “Nohut Oğlan” Özçelik, 2004: 445) ve “Nohut-Oğlan” (Boratav, 2006: 273), “Mercimek” (Doğan, 2007: 143) masallarında karşımıza çıkmıştır. Çocuğu olmayan anne babalar değişik fiziksel özelliklerde bir evlada sahip olduklarında onları her koşulda sever ve korurlar. Zaman zaman bazı masallarda çocuklarının canını korumak için evden uzaklaştırmayı seçerler. Ancak yukarıda adı geçen dört masalda öz anneler çocuklarını bilerek öldürmektedir.

Masal kahramanının maddi durumu, mesleği, sosyal statüsü ne olursa olsun çocuk sahibi olamaması kahramanlar için üzüntü verici bir durum oluşturmaktadır. Kahraman, çocuk sahibi olabilmek için her türlü çareyi dener ve kendisine bu konuda gelen yardımları da kabul eder. Hayatın geçiş dönemlerinden olan doğumla ilgili olarak uygulanan pratikler ise yaşanan coğrafya ve kültüre göre değişiklik gösterebilmektedir.

4.1.3.4. Çocuk ve Anne İlişkisi

Toplumun ferdi olan kadın ve erkek yaratılış özellikleri, biyolojik farklılıkları ile toplumda farklı rollere sahiptir. Türk toplumunda sosyal hayatının temelini oluşturan aile birimi içerisinde kadın her zaman önemli bir yerdedir. Kadın toplumun her kesiminde eş, anne, üvey anne, kardeş, abla, kız çocuk kimlikleriyle yer aldığı gibi masallarda da karşımıza bu kimliklerle çıkar. Kadının anne kimliği ise Türk toplumunda daima kutsal kabul edilir ve saygı duyulur.

Annelik, kadına geçmişten günümüze kadar çeşitli haklar kazandırmıştır. Türk aile hayatı içinde tarihsel süreçte kadın “anne” statüsü ile tartışılmaz bir

konuma sahip olmuştur. İslamiyet'in kabulü, Cumhuriyet'in ilanı gibi toplumda köklü değişiklikler meydana getiren bu önemli süreçler ile beraber daha da pekişmiştir. Eğitimden ekonomiye, siyasetten diğer alanlara kadar kadın toplumda erkek eşit haklara sahip olmuştur (Bilge Zafer, 2013: 123-132). Kadının konumunda her alanda yaşanan bu değişme ve gelişme toplumdan aile içine kadar tesir etmiştir. Anne evin içinde birçok konuda sorumlu ve hâkim kişi kabul edilmiştir. Çocuk ve anne birlikte anlam kazanmış ve bir bütün oluşturmuştur.

“Türk devletlerinde hâfunlar söz (Hâfunluk hukuku) sahibi idiler. Hâfunların gelecekteki hâkanların anneleri olacağı göz önünde bulundurularak ilk zevce yani asıl (Türk) olmasına dikkat edilirdi” (Kafesoğlu, 2012: 259).

Kadının, çocuk -bilhassa erkek çocuk doğurarak- aile ve toplum içinde pekiştirdiği yerini kayıvalide olarak daha da sağlamlaştırdığı bilinen bir gerçektir. Tarihî vesikalarda da rastlandığı gibi eski Türklerde, babadan sonra aileyi anne temsil etmektedir (Türkdoğan, 1992: 35). “Ana gibi yar, vatan gibi diyar olmaz” sözü anneye verilen önemi göstermektedir. Kadın, ancak anne olduktan sonra aile içinde erkek kadar bazen daha da fazla söz sahibi olmaya hak kazanır. Türk aile yapısı içinde anne ve babanın eşit haklara sahip olduğu iki yönlü bir kimlik ve yapı bulunmaktadır (Türkdoğan, 1992: 40).

Kadının toplum içinde sahip olduğu birbirinden farklı roller yazılı ve sözlü kültür içinde zengin bir konu içeriği oluşturur. Aynı zamanda da bu eserler sayesinde toplumsal yaşam içinde kadına verilen değer ve bakış açısında anlaşılabilir.

Dede Korkut Kitabı'nda kadının annelik görevi önem arz eder. Dede Korkut hikâyelerinde ana hakkı, Tanrı hakkı'yla birlikte anılır. Anaya el kalkmaz ve söz söylenmez. “Beri gel, ak sütünü emdigim kadını ana”, “Ak bürçekli izzetli canım ana”, “Ak sütünü anam bana helâl eylesin” sözleri anneye ve ana hakkına verilen önemi gösteren örneklerdendir (Ergin, 2009a: 32, 106).

Adler'e göre de,

“Bir çocuk doğduğu andan başlayarak annesiyle bağlantı içinde yaşar. Tüm devinimlerin amacı bu bağlantıyı ayakta tutmaya yöneliktir. Aylar boyu, anne, çocuğun yaşamında

alabildiğine önemli bir rol oynar, çocuğun hayatta kalması tamamıyla anneye bağlıdır. Çocuğun ruhundaki toplumsallık yeteneğinin ilk tohumları bu evrede yeşerir. Anne, çocuğun kendisinden başka biriyle ilk kez ilişki kurmasını bu evrede sağlar. Anne, toplumsal yaşamla çocuk arasındaki ilk köprüyü kurar. Annesiyle ya da anne işlevini üstlenen bir başkasıyla hiçbir bağlantı kuramayan bir çocuğun mahvolup gitmesi kaçınılmazdır.” (Adler, 1997: 135).

Dünyaya gözlerini yeni açan bir çocuk belli bir fiziksel ve ruhsal gelişim evresine erişene kadar annesine muhtaçtır. Anne de çocuğun dünyaya açılan penceresidir ve onu toplumsal yaşama hazırlayan en önemli kişidir. Beslenme, korunma gibi temel gereksinimlerin yanında anne sevgisi ve anne şefkatini alarak büyümesi çocuğun tüm yaşamına etki edecek önemli bir durumdur. Çocuğun ruh, düşünce ve duygu dünyasının temelini belli bir uyum içinde şekillenmesi onun tüm yaşamına olumlu etkilerle yansıyacaktır.

Anne evrensel bir arketiptir. Ancak her toplumun kendi algı ve yorumlayış şekli ile yeniden şekillenir. Anlatıma dayalı olan türler içinde yaratılış, doğum, ölüm, karanlık gibi kavramlar ve geyik, mağara, kayın ağacı, güneş, ay gibi kavramlarla da temsil edilir (Dursun ve Torun, 2020: 537).

Anne arketipinin sayısız tezahürü bulunur. Olumlu özellikleriyle, iyi peri, kraliçe, anne, büyükanne, kayınvalide, ilişki içinde bulunan herhangi bir kadın tanrıça, dadı, bilge kadın olabilir. Olumsuz özellikleriyle de üvey anne, kötü periler, cadı, sütanne yılan, ejderha, gibi figürlerle karşımıza çıkabilir. Esasında tüm simgelerle iyi ya da kötü şekilde karşılaşmak mümkündür (Jung, 2005: 22-23).

“Bilinmeyen Zanaat Öğrenen Oğlan ile Arap Dev” (Taner, 1995: 86), “Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” (Tezel, 1997: 142) masallarında merhametin, iyiliğin sembolü olan anne, padişahın kızıyla evlenmek arzusunda olan oğlunu kıramaz. Padişahın bu evliliğe izin vermeyeceğini bilse gidip kızını oğluna ister. Anne, oğlunun mutlu olmasını sağlamak için imkânsız görüneni denemekten kaçınmaz.

Anne, daima koruyucu, kollayıcı çocuklarının iyiliğini isteyen ve başına kötü bir şey gelmesine engel olmaya çalışandır. “Hoca” masalına ise bir hocadan kaçan

kız, padişahın oğlu ile evlenip hamile kalır. Hocadan kaçmak için kocasıyla denizin ortasında bir evde saklanırlar. Kuş kılığına girerek evlerine gelen hoca kızı yakacakken iki güvercin kıza yardıma koşar. Ancak kıza karnındaki bebeği onlara vermesi şartıyla onu kurtaracaklarını söylerler. Kız, çocuğunu güvercinlere vermeyi kabul eder (Şimşek, 2001b: 87). Bu masalda kahraman henüz çocuğu dünyaya gelmemiş olmamasına rağmen kendisi yanarsa bebek de yanacağı için güvercinlerin şartını kabul eder. Bu şekilde çocuğunu korumak ister. “Pamuk Ana ve Çocukları” masalında Pamuk Ana, üç çocuğunu kaçırmak için eve gelen çocuk hırsızına engel olmak ister. Çocukların ellerine sihirli sabun, tarak ve bıçak vererek onları evden gönderir. Çocukları bulamayan hırsız ise kadını döver (Özçelik, 2004: 311-312).

Masallarda, kimi zaman ahirete göçmüş artık hayatta olmayan bir annenin de çocuğuna yardımının dokunduğu görülmektedir. “Karayılan” (Güney, 1982: 178), “Kara Yılan” (Radloff ve Kúnos, 1998: 203), “Yılan Adam” (Özçelik, 2004: 335-337), “Karayılan” (Alangu, 2011: 269-276), “İki Yılanla Evlenen Kız” (Şimşek, 2001b: 107-110) masallarında üvey anne evlendiği adamın kızını padişahın yılan şeklindeki oğlu için saraya gönderir. Kız, şehzadenin doğumu, eğitimi ve onunla evlenmek için saraya gitmek zorunda kalır. Öz anne ise mezarından kızına yardımcı olur. Kızın girişeceği işlerden sağ salim çıkabilmesi için yapması gerekenleri ona söyler. Mezarının başına gelen çocuğuna yardım eder. Bazı masallarda ise anne, çocuğunun rüyasına girer. “Yılan” masalında öksüz kız, bir yılanla evleneceği zaman korkudan annesinin mezarına gider. Kız uyuduğunda annesi rüyasına gelip kıza yardım eder (Öcal, 1999: 214). Mezarından çocuklarına yardım eden annelerin bulunduğu masallardan biri de “Peri Kızı” masalında padişah, oğlunun eşine âşık olur. Oğluna zor işler verip onu öldürmek için bahane arar. Oğlundan ölmüş annesinin yüzüğünü ister. Mezardaki anne, oğluna yardım eder ve yüzüğünü verir (Özçelik, 2004: 314). Anne, aile birliğinin devamını sağlayan ve koruyandır. Hayatta iken bunu en iyi şekilde yapan bir annenin hayata gözlerini yumduktan sonra da bazı masallarda evladını koruma kollama gayreti içerisinde olduğu görülür. Annenin, çocuğu hayatın zorluklarına karşı hazırladığını örnekleyen masallar bulunmaktadır.

Annelik içgüdüğü çok kuvvetli bir duygudur. Bir anne evladının ölmüş olduğunu bilse dahi her zaman içinde bir umut taşır. “Vezirin Kızı ile Hoca” masalında vezirin kızı, bir kalp rahatsızlığı sonucu vefat eder. Kıza âşık olan hoca mezarı açınca kız temiz hava alıp dirilir. Ancak ailesinin durumdan haberi yoktur. Hoca ile kız evlenir ve bir kız çocukları olur. Çocuk sokakta oynarken vezirin eşi yani çocuğun anneannesi onu görür. Kendi kızına benzetip bir yakınlık hisseder. Durumda bir gariplik olduğunu sezer (Şimşek, 2001b: 260). Kızını ölü olarak bilen bir anne, üzerinden yıllar geçmiş olsa bile annelik içgüdüğü ile torununu gördüğünde değişik hislere kapılır. Durumun üzerine gider ve gerçeği öğrenip kızıyla kavuşur.

Zaman zaman kendi canından dahi vazgeçen kahraman anasından vazgeçmez. Bazı durumlarda da yiğit annesine kızıp onun hata yaptığını düşünse dahi süt hakkı için ona ilişmez, fenalık etmez, ana hakkını tanrı hakkı sayar. Çocuk için anneden değerli kimse yoktur. Türk milletinde anne ve anne sütü kutsal sayılmaktadır (Kabaklı Çimen 2008: 154).

Masallarda kadınlar, anneler sadece kendisini düşünen bencil karakterli kahramanlar değildir. Aksine ailesini, çocuklarını, çevrelerini düşünen fedakâr ve yol göstericidirler. Haksızlığın karşısında duran, etrafındakilere yardım eden, düşünceli ve akıllı kişilerdir. “Kurbağa Oğlan ile Güzel Kız” masalında anne hastalanır ve ölümünün yaklaştığını hisseder. Kızına evlerinde baktıkları kırmızı ineğe sahip çıkmasını ve bir sıkıntısı olursa ineğe söylemesini tembihler (Taner, 1995: 104). Burada ölüm döşeğindeki anne kendisinden sonra kızının sıkıntı çekmemesi gayesiyle henüz hayattayken kızı için bir şeyler yapmaya çabalamaktadır. Çocuğunu toplumsal yaşama hazırlar. “İnsan Yiyen Kız” masalında çevreye zararı olan bir kız vardır. Anne durumun farkındadır hatta yakında kendi canına da kast edebileceğini bilir. Baba kızı evden göndermek ister ancak annesi kabul etmez. Kızının evde yanında kalmasını için ısrar eder. Kız bir süre sonra annesi ve iki ağabeyini yer. (Özçelik, 2004: 358). Ancak anne burada kızını korumak istediği için ondan ayrılıp gitmek istemez.

Bazı masallarda ise anne, babanın gerisinde kalmıştır. Anne masalın hemen başında hastalanıp ölen bir kahraman olarak karşımıza çıkar. Ancak bu tür masalların

sayısı çok fazla değildir. Bu şekildeki masalların bir kısmında aileye üvey anne dâhil olmaktadır. Üvey anne, çocuğun öz annesinin aksine sevgiden ve merhametten yoksundur

Ölüm döşeğindeki anne, kızına vasiyette bulunur. Bu vasiyette anne, ölümünden sonra kocasının nasıl bir kadınla evlenmesi gerektiğini söyler. “Kurbağa Oğlan ile Güzel Kız” masalında anne, kızından kendisi öldükten sonra tüm elbiselerini yoksullara vermesini ancak beyaz elbisesini kimseye vermemesini ister. Eğer babası bir gün evlenmek isterse evleneceği kadına o elbiseyi giydirmelerini söyler. Elbisenin bedeni kadının üzerine uyarı evlenmelerini vasiyet eder (Taner, 1995: 104-105).

Masalın konusuna göre evladın annesine karşı kötü duygular besleyip canına kastetmek zorunda kaldığı durumlar da görülür. “Melikşah” masalında öz anne ve evlat ilişkisi bakımından diğer masallardan farklı bir durum söz konusudur. Anne, eşinin ölümünden sonra sarayda bulunan köle sevgilisini, padişah yapmak ister. Bunun için evladını öldürmek ortadan kaldırmak amacıyla sevgilisi ile birlikte tuzak kurar. Kadın kendi oğlunun gözlerini oyar. Defalarca onu öldürmeye çalışır. Melikşah, bir peri kızının yardımıyla annesinin gerçek yüzünü öğrenir. Masalın sonunda öz annesini ve sevgilisini öldürür (Seyidoğlu, 1975: 273-276). “Ahmet Turan Mehmet Turan” masalında benzer olayların yer alır. Anne kocasıyla birlikte, oğlu Ahmet Turan’ı öldürmeye çalışır. Ancak, Ahmet Turan, annesi ve onun kocası olan devı öldürür. (Seyidoğlu, 1975: 321-322) “Topal Dev” masalında da annesi ve âşık olduğu dev kahramanı öldürmek ister. Kahraman ellerinden kurtulur ve onları öldürür (Öcal, 1999: 271-274). Bu masalarda öz anne kötülüğu temsil etmektedir. Bu şekilde öz evladının ölümünü isteyen ancak sonunda evladın annenin gerçek yüzünü görmesiyle anneyi öldürdüğu masal sayısı azdır.

Toplum tarafından kabul görmeyecek bir davranışta bulunan eşini destekleyen kadın bu şekilde davranarak kendi öz çocuğunun da karşısında yer alır. “Padişah ile Çocukları” masalında padişah, oğlunun evleneceği kızla evlenmek ister. Karısı da oğluna karşı eşini destekler. Hatta oğlunu öldürmesi için kocasına yardımcı olmaya çalışır (Yavuz, 1994: 58). “Topal Dev” masalında ise oğlunun ölmesini göze

alan bir anne vardır. Öldüremeyince tılsımını öğrenip oğlunun gözlerini oydurur ve onu kuyuya attırır. Oğlu ise annesi ile annesinin evleneceği devin tuzaklarından kurtulup onları öldürür (Öcal, 1999: 271-274). “Tılsımlı Padişah” masalında anne, kocasının vefatının ardından tahta oturan oğlunu evlendirmek ister. Bir kulübede bir adama rastlar ve onunla kendisi evlenmek ister. Ancak adam, kadının oğlundan korktuğu için evlenmeyi kabul etmez. Anne de oğlunu öldürmek ister ancak öldürmeyi başaramaz. Oğlunun bir tılsımı olduğunu anlayan kadın bunu öğrenebilmek için de oğlunu sütünü helal etmemekle tehdit eder. Oğlunun gözlerini oydurup kuyuya atar. Daha sonra tılsımını geri alan ve kuyudan kurtulan oğlan annesini ve annesini kocasını aslanlara parçalattırır (Öcal, 1999: 335- 341). “Aslan Mehmet” masalında ise anne onu ölümden kurtaran oğluna hainlik yapar. Bir devle birlikte türlü oyunlar kurarak oğlunu öldürmeye çalışır. Sonunda oğlan annesini öldürür (Alptekin, 2002: 234-237). “Konuşan Bebek” masalında ise oğlunun getirdiği güzel kızı kendi eşine layık gören bir öz anne vardır (Sakaoğlu: 2002: 303) “Kral-Padişahının Kızı” masalında padişah, oğlunun evleneceği kızla evlenmek isteyince karısı da öz oğlunu öldürmek için kocasına yardım eder. Sonunda oğlan anne ve babasını öldürür (Boratav, 2006: 89). Öz anne evlat ilişkisi bakımından farklı bir örnekte annesinin bedduasına uğrayan bir bey oğlunun bulunduğu “Üç Turunçlar” masalıdır. Kadın yaramazlık yapan oğluna “Sararıp solasın üç turunçlara âşık olasın.” şeklinde beddua eder (Özçelik, 2004: 316). Annenin oğluna ettiği beddua tutar ve oğlu üç turunçlara âşık olur.

“Küllü Fatma” masalında işleri olmayan sadece çıktık eğirerek geçinen bir kadın ve üç kızı vardır. Kendi aralarında kimin urganı koparsa onu kesip yemeye karar verirler. Kızlardan biri hariç diğerleri annelerinden habersiz urgan yeniledikleri için annelerinin urganı hemen kopar. Kadın söz verdiği gibi kızlarının kendisini kesip yemesine razı olur. Ancak kadın, diğer kızı Küllü Fatma’ya kendisinin etinden yemeyip kemiklerini kör kuyuya atmasını bundan çok fayda göreceğini vasiyet eder (Alptekin, 2002: 248). Bu masalda anne kendisine oyun oynayan kızlarının yaptığına karşılık masum olan kızına yardımcı olur.

Dev ya da dev anasının, kahramanı kendi çocuğu gibi görüp kabul ettiğı ve ona yardımcı olduğu masallarda bulunur. “Gölmez Padişah” masalında padişahın oğlu, çocuğu olmayan bir devin memesini emer. Dev de onu onu evladı gibi görür (Alptekin, 2002: 267). “Gölmez İnsanlar Ülkesi” masalında padişahın oğlu, devin memesini emer ve artık dev onu kendi oğlu gibi gördüğü için ona zarar vermez (Sarıyüce, 2010: 312). Dev, memesini emen oğlanın öz annesi olmamasına rağmen sütünü emdiği için onu evladı gibi kabul eder koruyup kollar. Bu masallarda anne motifi insan dışı bir varlığa yüklenmiştir. Dev, anne içgüdüğü ile çocuğa yaklaşarak onun iyiliğini ister.

Anne sevgisi hayattaki en büyük, derin, kutsal sevgilerin başında gelir. İnsanoğlu hayatının her döneminde anne şefkati ve sevgisine ihtiyaç duymuştur. Anne olarak kadın da bu duygusu ile merhametin ve şefkatin simgesi olmuştur. Hayvanlarda dahi bu sevgiyi gözlemlemek mümkündür. Anne masallarda en sık rastlanan sembolik tiplerden biridir. Anadolu Türk Masalları içerisinde anne sevgisi ve şefkatinin değeri, insan hayatındaki önemi ve yeri sık sık işlenen konular arasında yer alır. Hem iyi hem de kötü anne tipleri neredeyse bütün masallarda bulunmaktadır. Kötü örnekler olmakla beraber iyi kalpli sabırlı, güvenilir, vefakâr ve fedakârdır. Anne olup evlat yetiştiren kadın, gelecek nesiller için de iyi bireyler yetiştirerek topluma fayda sağlar.

Aile içinde sağlıklı bir anne-çocuk ilişkisi çocuğun mevcut davranışlarına etki eder hem de çocuğun gelecekteki kişilik özelliklerinin de belirlenmesinde önemli rol oynar. Aile tutumları kültürler ve toplumlar arası değişiklik gösterse bile bu tutumların çocuklar üzerindeki etkileri aynıdır (Şahin ve Cevher, 2007: 775).

Anne sevgisi ve yol göstericiliğı ile yoğrulan toplumsal hayata bu şekilde giren bireyler de hayatta emin ve sağlam adımlarla ilerler. Yoplumsal yaşam içinde kendi üzerine düşen görevleri de doğru bir şekilde yerine getirebilir.

4.1.3.5. Çocuk ve Üvey Anne

Bütün arketipler çift kutba sahiptir. Annenin de olumlu, iyi, merhametli, sevgi dolu olmasının yanı sıra sevgisiz, korku veren, acımasız tarafı bulunmaktadır (Jung, 2005: 22-25). Bu özellikler, korkutucu üvey anne figürüyle özellikle mitlerde ve masallarda yer almaktadır

Dünya coğrafyasında yer alan tüm masallarda üvey anne, şiddet unsuru olarak karşımıza çıkar (Kuzu, 2003: 22). Türk masalları için de üvey anne motifi ile ilgili olarak durum aynı şekilde tezahür eder (Cengiz, 2000: 619). Masallarımızda bulunan üvey annelerin hepsinin kötü kalpli ve acımasız kadınlarıdır (Yavuz, 2009: 83).

Üvey anne motifi, masallar içinde sıkça yer alan sembolik tiplerden biridir. Daima acımasız, hile yapan, kıskanç ve kötü kalplidir. Üvey anne, üvey çocuğuna türlü eziyetler eder. Hatta çocuğun babası ile arasını açmak, onu evden göndermek ister. Daha da ileri gidip çocuğun ölmesini isteyen ve öldürmeye çalışan üvey anneler de masallarda bulunmaktadır.

Anne babalar, öğretmenler ya da çocuğun bakımını üstlenen tüm ebeveynler çocuklara iyi, güzel, doğru olan örneği sunmak ister. Sevgiyi, merhameti, olumlu duyguları aşılamaaya çalışır ancak bazı durumlarda çocukların olumsuz örneklerle de karşılaşır. Masallarda bulunan “kötü üvey anne” ve “üvey anne şiddeti”de bu duruma örnek gösterilebilir.

Üvey anne kimi zaman kahramanın sadece evden gitmesiyle yetinirken bazen de kahramanı öldürmek ister. “Bacı Bacı Can Bacı” (Günay, 1975: 335) masalında üvey anne çocuklardan kurtulmak için onları ormana bıraktırırken; “Bacı Bacı Can Bacı” (Boratav, 2009: 103) masalında üvey anne çocukları fırında yakmaya çalışır.

Üvey annenin evden gitmesini istediği üvey çocuğun cinsiyeti çoğunlukla kızdır. Üvey anne, çocuğa her türlü eziyeti eder ve eline geçen her fırsatı kendi lehine değerlendirir. “Yılan Bey” (Seyidoğlu, 1975: 153), “Karayılan” (Güney, 1982: 178), “Kara Yılan” (Radloff ve Kúnos, 1998: 203), “Yılan Adam” (Özçelik, 2004: 335), “Karayılan” (Alangu, 2011: 267) masallarında padişahın karısının, bir yılan

doğuracağı ve dünyaya gelen bu yılanın kendisini doğurtan ebeyi öldüreceği bilinmektedir. Bu sebeple hiçbir doktor ya da ebe doğumu yaptırmayı kabul etmez. Üvey anne de üvey kızından kurtulmak istediği için durumu fırsata çevirerek kızı doğuma ebe olarak gönderir. Söz konusu masallarda kahraman doğuma yardımcı olup sağ salim evine geri döner. Yıllar sonra padişahın oğlu olan yılan, büyüüp evlenmek istediğini söyler. Üvey anne bu kez de kızı öleceğinden emin olarak yılan oğlanla evlenmesi için saraya gönderir. Emeline ulaşamayan üvey anne tekrar tekrar kızı kötülük etmeyi ve kızı öldürmeyi dener. “Yılan Bey” masalında üvey anne padişahın oğlu ile evlenen kızı kıskanır. Kızın saraydan kovulmasını ister. Bu amaçla kızın kocasının ağzından bir mektup yazar (Seyidoğlu, 1975: 156). “Yılan Adam” masalında üvey anne evden gönderdiği kızın hayatta olduğunu öğrenince kızı zehirli bir yüzük hediye ederek kızı öldürmek ister (Özçelik, 2004: 337). “İki Yılanla Evlenen Kız” masalında karısı ölen zengin bir adam ve kızı vardır. Kızın hocası, babasına göz koyar. Kızı kandırıp babası ile evlenir. Üvey anne kızıdan kurtulmak için her yıl, bir yılan doğuran padişahın karısına kızı ebe olarak gönderir. Yılan, onu doğurtan kişiyi sokup öldüreceği için üvey anne kızı doğuma gönderip kızın ölmesini planlar (Şimşek, 2001b: 106-107). Bu masalarda üvey anne, kahramanı evden gönderme isteğini gerçekleştirir fakat kızı öldürmeyi başaramaz.

“Gülenber Hanım” masalında üvey anne, tarlaya buğday eker. Ancak ekinlerin çıkabilmesi için o tarlaya çocuklarının kanını dökmesi gerektiği konusunda kocasını ikna eder. Çocuklar babalarından kaçtığı için adam karısının dediğini yapamaz. Üvey anne bu seferde bir kocakarı ile anlaşır çocukların peşinden onu gönderir. Çocukların kanlı gömleğini getirmesini ister (Seyidoğlu, 1975: 221). Burada gerçekleşen olaylar gerçek hayatta olması mümkün olamayacak kadar sıradışı görünse de bu masalı dinleyen bir çocuk için tedirginlik verici olabilir. “Nar Tanesi” masalında annesi ölen Nar Tanesi babasını evlendirir. Ancak üvey ana (cadı kadın) onu evde istemez. Kahramanın babasından kızını ormana atmasını ister. Bacadan gelen seslerden Nar Tanesi’nin ölmediğini hayatta olduğunu öğrenen üvey anne, onu öldürmek için tekrar gider. Sihirli bir yüzükle uyutur. Ancak üvey anne yine bacadan gelen seslerle hayatta olduğunu öğrenir. Nar Tanesi’nin evlendiği padişahın sarayına gider kahramanı bir kuşa çevirip yerine geçer (Seyidoğlu, 1975:

252-257). “Nar Danesi” masalında anne, hastalanıp öleceğini anladığı zaman kocasına kızına iyi davranacak bir kadınla evlenmesini vasiyet eder (Seyidoğlu, 1975: 258). İki masalda da kahramanlar arasında bazı farklar mevcut olmakla beraber konu aynıdır.

“Sedef Bacı” masalında padişah ve karısının üç oğlu, bir kızı vardır. Mutlu bir hayatları varken annenin ani ölümüyle her şey tersine döner. Kara vezir, padişahı kendi kızıyla evlenmesi için ikna eder. Masalda üvey anne aynı zamanda bir büyücüdür. Üvey anne, padişahın çocuklarına da büyü yapar (Güney, 1992: 67, Güney, 2005: 17-18). “Dev Anası ve Cake” masalında hem öksüz hem yetim olan Cake’in üvey annesi onu hiç sevmez. Cake’in tüm sırlarını köye anlatır. Üvey anne, arkadaşlarıyla pancar toplamaya giden Cake’in dev anasının evinde gördüğü değerli eşyaları köyün ağasına anlatır. Ardından da devin çok güzel yemek yaptığından söz ederek ağanın Cake’i dev anasının evine göndereceğini Cake’in de öleceğini düşünür. Cake, ağanın istediği eşyaları ve devı alıp gelerek üvey annenin hain planından kurtulur (Yavuz, 1994: 110-115). “Oduncu ve Kızları” masalında karısının ölümünden sonra evlenen adamın üç kızı vardır. Üvey anne bu kızlara evin bütün işlerini yaptırır fakat kızlara hiç yemek vermez (Yavuz, 1994: 252). “Kıskançlık” masalında üvey anne ve kızı kötü kalpli ve kıskançtırlar. Evin bütün işlerini üvey kızı olan Berivan’a yaptıran üvey anne ve kızı masalın sonunda kıskançlıklarının kurbanı olur. Berivan ise mutlu bir evlilik yapar (Yavuz, 1994: 323-324). “Hasaniko ile Cıtto Pıttı” masalında geçen üvey anne, kocasına hasta olduğunu ve çocukların kanını içerse iyi olacağı yalanını söyler (Yavuz, 1994: 104). “Ormana Atılan Kız ile Kediler Padişahı” masalında annenin aniden hastalanıp ölmesi sonucu baba kız yalnız kalırlar. Bir süre sonra baba evlenir. Üvey anne ve üvey kız kardeş eve gelirler. İlk başlarda üvey anne iyi davranırsa da kızı kıskanmaya başlar. Kocasının kendi kızını sevmemesini bahane ederek adamdan kızını ormana götürüp bırakmasını ister (Taner, 1995: 6-7). “Akgavak Gızı ile Babörek” masalında Babörek’in analığı, eşini aldatır. Üvey anne, Babörek’in bir şey yapmasından korktuğu için sevgilisi ile plan yapar Babörek’i birkaç defa öldürmek istese de başaramaz (Öcal, 1999: 320). “Arzıyınan Gamber” masalında analık, evlat edindiğı çocukların kardeş olmadıklarını öğrenir. Çocukların evlenmek istemeleri üzerine oğlu Kamber’i

zehirleyip öldürmek ister (Öcal, 1999: 398). “Kuşdili Bilen Şehzade” masalında üvey anne kıskançlık ederek padişaha oğlunu evden göndermesini söyler (Sakaoğlu, 2002b: 459).

“Habibe” masalında adam, karısı ölünce tekrar evlenir. Üvey anne ise üvey kızını kıskandığı için onu evde istemez. Evdeki tüm zor işleri ona yaptırır. Hatta kızı döver ama kız korkusundan babasına bir şey diyemez. En sonunda babası kızı ormana bırakır. Yıllar sonra kızın yaşadığını öğrenen üvey anne, kızı kötülük yapmak ister. Kızı öldürmek için arayıp bulur (Özçelik, 2004: 370). “Oduncunun Çocukları” masalında da annelerinin ölümünden sonra eve gelen üvey anne, ahlaksız ve çocuklara eziyet eden bir kadındır. Bir beyoğlu ile evlenen kızın hamile kaldığını öğrenen üvey anne bir bahane ile kızın yanına gider. Kız, üvey annesini en son gördüğünde yaşı küçük olduğu için tanıyamaz. Üvey anne, hamile olan kızı denize yuvarlar. Kızı bir yunus yutar (Özçelik, 2004: 372). “Altın Saçlı Oğlanla Altın Saçlı Kız” masalında bir adam, çocuğu olmadığı için üç kez evlenir. Üçüncü hanımı doğum yapınca adamın diğer iki eşi çocuklardan kurtulmak isterler. Kıskançlık yapıp çocukları evden uzaklaştırırlar. Yıllar sonra çocukların yaşadığını öğrenirler ve çocukları öldürmek amacıyla tekrar bulurlar (Özçelik, 2004: 420-421). “Fatmacık ile Üvey Annesi” masalında da üvey anne, üvey kızına eziyet eder. Kızın evde olmasını istemez ve kendi kızını kayırır (Özçelik, 2004: 442). “İki Kardeş ile Tın Tın Kabak” masalında annelerinin ölümünün ardından eve gelen üvey anne kendi çocuğuna iyi davranırken kocasının çocuklarına işkence yapar. Üvey çocuklarını evden gönderir (Alay, 2005: 191). “Tın Tın Eden Kabacığım” masalında da üvey anne evlendiği adamın iki çocuğuna kötü davranır ve onları döver (Sarıyüce, 2010: 134). “Garip ile Nasip” masalında üvey anne, kendi oğlu Nasip’i daha çok sever ve kocasının oğlu olan Garip’in daha sağlıklı, daha iri bir çocuk olmasına kıskanır. Kendince bir plan yapar ve çocukları ayrı ayrı mahzenlere kapatıp orada beslemek için kocasını ikna eder (Alay, 2005: 202). “Çoban ile Üç Kız Kardeş” masalında anneleri ölen üç kız kardeşi, hocaları babalarıyla evlenmek için kandırır. Üvey anne evlendikten sonra ise çocuklara zulüm eder. Onları bir kuyuya atar (Alay, 2005: 227). “Üvey Anne” masalında eve gelen üvey anne, bütün ağır işleri üvey kızına yaptırır ve kızı sopa ile döver (Doğan, 2007: 185). “Nardaniye Hanım” masalında da karısı ölen adamın on

iki on üç yaşlarında bir kızı vardır. Kızın hocası, adamla evlenebilmek için adamın kızını ikna eder. Üvey anne, birkaç defa üvey kızından kurtulmak için kızı tuzaklar kurar (Boratav, 2009: 114-117). “Gülhanım ile Zülhanım” masalında hükümdar Gülsinan Bey, eşini kaybettikten sonra iki çocuğu ile yalnız kalır. Uzun süre kimse ile evlenmez. Daha sonra çocukları büyüyünce Zülhanım adında bir bey kızı ile evlenir. Bir büyücü olan Zülhanım elindeki sihirli sopayla üvey oğlunu bir yaban atına, kızı da yeşil bir yılanı çevirir. Babaları bir şehzadenin yardımıyla durumu öğrenir. Çocuklarını içinde bulundukları zor durumdan kurtarır (Sarıyüce, 2010: 97-102). “Ayşecik ile Fatmacık” masalında üvey anne, Ayşecik’e eziyet ederken kendi kızı olan Fatmacık’a çok iyi davranır (Sarıyüce, 2010: 198). “Mavi Kuşum, Gökkuşağının Altından Çabuk Geç” masalında eve üvey anne gelmesiyle evdeki eski mutluluk kalmaz. Üvey anne, üvey kızı Ayşegül’e eziyet eder (Sarıyüce, 2010: 323-324).

Üvey annenin kötü davranışları aileyi ve aile birliğini kötü etkiler. Baba, karısının tehditlerine ve ısrarlarına karşı gelemeyip durumu kabullenir. Ancak çocuğunu öldürmeye kıyamaz. Çocuğunu evden uzaklaştırır. Üvey anne, kurduğu tuzakların istediği şekilde sonuçlandığını ve çocuktan kurtulduğunu düşünür. Ancak masalın sonunda çocuk kahraman rahat ve huzurlu bir hayata kavuşurken, üvey anne mutlaka yaptığı kötülüklerin karşılığını almakta ve cezasını çekmektedir.

Üvey anne, çocuğa gücünün üzerinde işler buyurup onları yapmasını ister. Böyle durumlarda kahramanın yardımına koşan ihtiyar bir dede/ nine, bir kuş ya da yanından ayırmadığı bakımını üstlendiği bir hayvan, bir çiçek, ağaç vb. olabilir. Kahramanı zor durumdan kurtarıp feraha çıkmasına yardım eder. “Öksüz Kız” (Günay, 1975: 418), “Ormana Atılan Kız ile Kediler Padişahı” (Taner, 1995: 9-11), “Padişahın Oğlu ile Evlenen Öksüz Kız” (Taner, 1995: 66), “Kurbağa Oğlan ile Güzel Kız” (Taner, 1995: 106-110) bu duruma örnek masallardır. “Öksüz Kız” masalında kızı sonradan tanıştığı ihtiyar bir kadın yardım eder (Şimşek, 2001b: 36). “Fatmacık ile Üvey Annesi” masalında kahramana üvey annesinin yaptığı kötülüklerden sonra bir cadı karısı yardımcı olur (Özçelik, 2004: 442).

Kıskanç üvey anne, eziyet ettiği üvey kızının kendisinden ya da kendi kızından daha güzel olmasına katlanamaz. Masallarda bulunan üvey anneler genellikle fiziken çirkin kadınlardır. Bir de masalda üvey annenin aynı yaşlarda kendi kızı varsa o da günden güne çirkinleşir. Kimi zamanda üvey kızıyla evlenmek isteyen beyoğlu, şehzade, padişah vb. kandırarak üvey kızının yerine kendi öz kızını geçirmeye çalışır. “Muradına Ermeyen Dilber” masalında üvey anne, üvey kızını padişaha gelin götürürken onu ıssız bir yere bırakıp kendi kızını padişaha götürür (Seyidoğlu, 1975: 282). “Sırmalı Pabuç” masalında eve gelen üvey anne taş yürekli biridir. Evde tüm zor işleri üvey kızına yaptırır. Padişahın oğlu bu kızla evlenmek istediğinde de üvey anne kendi öz kızı ile gelini yer değiştirmek ister Ancak başarılı olamaz (Güney, 1992: 2-19). “Bir Göze Bir Gül” masalında da kızın üvey annesi, kendi kızının gelinin yerine geçirmek ister (Tezel, 1992: 136-39). “Padişahın Oğlu ile Evlenen Öksüz Kız” masalı annesi yıllar önce ölen bir kızın babasının evlenmesi ile başlar. Üvey anne çok güzel olan bu üvey kızını kıskanır ve ona türlü kötülükler yapar. Kıskançlığından kızın padişahın oğlu ile evlenmesine engel olmaya çalışır (Taner, 1995: 63-67). “Hani Ya Bacımın Ayağı” masalında iki kardeşin annelerinin ölümü ile babaları evlenir. Eve üvey anne ile üvey kardeş gelir. Üvey anne, bu iki kardeşe yemek vermez. Buna rağmen çocukların kilo almasından şüphe duyar ve bu durumu kıskanır. Çocukların annelerinden kalan ineği emdiklerini fark eder. Kocasına yalan söyleyip ineği kestirir (Sakaoğlu, 2002b: 378).

“İnsan Yiyen Kız” masalında üvey anne çocukla iş birliği yaparak çocuğun öz annesini öldürüp babasıyla evlenir (Sakaoğlu, 2002b: 358). Bu masalda ise çocuğun öz annesine karşı, kendisine üvey anne olmasını istediği kişiyle beraber tuzak kurması dikkat çekmektedir.

“Padişahın Oğlu ile Evlenen Öksüz Kız” masalında üvey anne yaşadıkları yere padişahın oğlunun geleceğini öğrenir. Padişahın oğlu kimi beğenirse onunla evleneceğini söyler. Üvey anne, padişahın oğlunun kendisini beğeneceğini umut ederek sarayda zenginlik içinde yaşama hayali kurar (Taner, 1995: 64) Bu masalda üvey annenin kötü kalpliliği yanında hâlâ evliyken padişahın oğlu ile evlenme hayali kuruyor olması aynı zamanda onun iffetsiz bir kadın olduğunu göstermektedir. “Gül

ile Sinaver” adlı masalda padişah, karısının ölümünün ardından evlenir. Padişahın iki tane de oğlu vardır. Eve gelen üvey anne büyük oğlan Sinaver’in güzelliğini görünce oğlanla yakınlık kurmak ister. Aslında o eve babası için değil de Sinaver için geldiğini söyler (Sakaoğlu, 2002b: 451). Bu masalda üvey annenin ahlaksız davranışı görülmektedir.

“Kör Dev” masalında ise bir padişahın iki eşi olduğu iki eşinden de ayrı ayrı çocukları olduğu ifadesi yer almaktadır. Ancak masalda üvey anne ya da kardeşler arası kıskançlık bulunmamaktadır (Şimşek, 2001b: 68). “Dev Garısı” masalında karısı ölen adam, tekrar evlenmek ister. Evlenmek istediği kadının kim olduğunu oğluna söyler. Ancak adamın oğlu, kadının bir canavar, dev karısı olması sebebiyle babasına karşı çıkar. Baba, oğlunu dinlemez ve evlenir. Bu masalda üvey anne sadece çocuğa değil tüm köy halkına zarar vermektedir. Üvey anne, kocası dâhil köydeki herkesi yer. En sonunda çocuğu yemek istediğinde ise uçurumdan düşer (Şimşek, 2001b: 130). Ayrıca bu masalda üvey anne, insan dışında bir varlıkla ilişkilendirilir.

Çalışmamız dâhilinde incelemiş olduğumuz masalarda bulunan kötü üvey anne ile ilgili örneklerin dışında “Konuşan Kaval” masalında ise üvey anne iyi biridir. Küçük yaşta annelerini kaybeden Yaprak ve Fidan’ı üvey anneleri öz çocukları gibi sever ve onlara bakar. Ancak bu masalda yer alan iki çocuğun ahlakları iyi değildir. Çocuklar, dünyaya yeni gelen kardeşlerini de sevmezler (Tezel, 1997: 70-71).

“Bütün toplumlarda üvey ananın adı kötüye çıkmıştır.” (Yörükoğlu, 1997: 273). Kötü üvey anne konusu hemen hemen tüm yazınsal türlerde mevcuttur. Masalarda da bir sebepten ötürü annesini kaybeden (genellikle ölüm) çocuk kahraman üvey anne ile beraber yaşamak durumunda kalır. Çoğu zaman üvey anneler kötü kalpli güçlü ve zalimdir, kahraman ise savunmasız ve masumdur. Hatta bazı üvey anneler büyücü, cadı bile olabilir. Kahraman sürekli olarak üvey annesi tarafından şiddete, cezaya maruz kalmaktadır.

“Elbette iyi üvey anneler de vardır çünkü, toplumumuzda iyi insanlar vardır. Fakat, bu üvey anne sözcüğüyle “kötülük” kavramı öylesine özdeşleşmiştir ki, bazı üvey anneler bu özdeşleşmeyi aşip çocuğa ulaşamamakta ve amaçladığı sağlıklı, iyi iletişimi kuramamaktadırlar. Çünkü, toplum ve dolayısıyla da çocuk, üvey anneden hep kötülük beklemektedir. Böyle olunca da öz anne yaptığı zaman gayet doğal sayılabilecek bazı eğitici, yönlendirici yaptırımlar, çocuğa üvey anne tarafından uygulandığında, acımasızlık olarak kabul edilebilmektedir. Öyleyse, üvey anneleri hep kötü gösteren ve belirli bir kesimin davranışlarını yansıtan bu masallara karşı, iyi üvey annelerin de olabileceğini örnekleyen, başka masallar yaratılmalıdır. Böylece, topluma bu konuda daha yapıcı iletiler verilmiş olacaktır ki, sanırım doğrusu da budur.” (Yavuz, 2009: 83).

Üvey annenin yaptıkları çocuğun hayat akışı içerisinde belirleyici olmakta ve gidişata yön vermektedir. Kahramanın kaderi üzerinde etkili olmaktadır. İncelemiş olduğumuz Anadolu Türk Masalları içerisinde de üvey anne ve üveylik kavramları çok sık rastlanan konular arasındadır. Üvey anne hiçbir zaman öz anne sevgisi ve şefkatini göstermemektedir. Üvey anne her zaman eziyet eden, kötü kalpli, üvey çocuğuna acı çektiren, kötülük yapan ve hatta onu evinden uzaklaştırıp babasından ayıran kişi rolündedir. Daima öz anne sevgisinin önemi vurgulanmaktadır. Oysa masallarda öz anne şiddetine, öz annesinin kötü davranışlarına maruz kalan çocuklarda bulunmaktadır.

Yıllardır insanoğlunun zihninde yerleşmiş olan üvey annenin kötü olduğu yargısı zaman zaman doğru olmakla birlikte iyi kalpli üvey annelerin olması mümkündür. Ancak anlatılarda daima kötü üvey anne ile karşılaşırız. Dolayısıyla çocuğun zihnine her daima üvey annenin kötü olduğu algısı yerleşir. Bu durum kendi aile yaşantısı içinde üvey anneye sahip çocuklarda ise bir ön yargı oluşturur. Üvey anneye sahip çocuklar düşünüldüğünde masallardaki kötü üvey anne ve onun uyguladığı şiddeti dinleyerek büyümek bir çocuk için zordur. Çocukta önyargı oluşabilir. Çünkü dinlediği masallarda üvey annenin kötü olduğu bilinçaltına yerleşmiştir. Bu durumun çocuğun ruhsal sağlığına ve kişilik ve sosyal gelişimine etkileri olumsuz olur. Bu sebeple mutlaka güzel örneklerin bulunduğu masalları da çocuğa sunmak gerekir.

4.1.3.6. Çocuk ve Baba İlişkisi

Anne sevgisi olduğu gibi baba sevgisi de Türk toplumunda oldukça önemli ve kutsaldır. Babaya gösterilen saygı, hürmet babanın sözüne değer verme Türk toplumunda ve kültüründe önemli yer tutmaktadır. Hem kız hem de erkek evlat için baba çok önemli ve yol göstericidir.

Baba evlât ilişkisi, sevgi, saygı, fedakârlık ve himâye gibi ahlaki esaslar üzerine kurulmuştur (Uludağ, 1991: 365).

Bozkır kültüründen günümüz modern dünyasına kadar gelen geleneksel aile anlayışında ve yaşayışında, “ana-baba değeri”ne önem verilmiştir. Bu değerler, başta sevgi ardından da saygı gibi evrensel değerler etrafında geleneksel bir özellik kazanmıştır (Tuna, 2018: 137).

Anne ve baba, çocuğun sosyalleşme sürecindeki ilk modelleri olması bakımından da önemlidir. Çünkü anne ve baba toplumsallaşan ve kültür edinmeye başlayan bir çocuğun hayatı boyunca karşılaştığı kişiler içinde en çok iz bırakanlardır (Zeybekoğlu, 2013: 326).

Toplumların kültürel yapılarına bağlı olarak değişik özellikler gösterebilen aile kurumu sağlıklı nesiller yetiştirebilmek ve kültürü gelecek nesillere aktarabilmek temeli üzerine kurulmuştur. Aile, çocuğun hem ilk sosyal ve hem de ilk öğrenme ortamı kabul edilir. Anne kadar babanın da çocukla yakın ilişki içinde olması çocuğun bilişsel, duyuşsal, sosyal, kişilik gelişimi üzerinde olumlu etkiler oluşturur.

Sanayileşme, kentleşme, göç gibi olguların getirmiş olduğu sonuçlar toplum yapısını ve toplumu ilgilendiren her türlü kurumu etkilemektedir. Toplumu ilgilendiren her türlü gelenek-görenek, din, cinsel tabular, kadın-erkek ilişkileri geçmişe nazaran değişiklik göstermektedir. Bütün bunlar da kadının hem toplum hem aile içi konumunu etkilemekle beraber evlilik ve aile kurumuna ait birtakım yeni durumları getirmektedir. Kadın ve erkeğin aile ve evlilik kurumu içinde değişen rolleri de kadın/anne, erkek/baba ve çocuğun alışlagelmiş aile yaşantısından daha farklı bir yaşantıyı gerektirir (Zeybekoğlu, 2013: 297-298). Anne kadar babanın da

çocuğun beslenme, bakım ve gelişiminde etkili ve söz sahibi olması çocuğun hem bedensel hem de ruhsal gelişimine fayda sağlamaktadır.

Anne, baba ve çocuğa ait aile içi roller toplumlara hatta zamana göre değişkenlik gösterir. Anne daha çok merhamet, sevgi, fedakârlık gibi duygularla anılırken; baba, toplum içinde ve ailede otorite, güç kavramları ile karşılık bulur. Anne evin içinde aile hayatının gereksinimlerini düzenleyen çocuğun bakımından sorumlu kişidir. Baba ise görev dağılımında ekonomik ve toplumsal hayatın içinde maddi ihtiyaçları karşılayan olmuştur. Annenin sosyal ve ekonomik hayat içerisinde daha aktif hale gelmesi ise aile içinde ve çocuğun bakımı konusunda babayı aktif kılmıştır. Kadının sorumluluklarının ve toplumsal rolünün değişmesi erkeğinde sorumluluk ve toplumsal rollerinde değişiklik meydana getirmiştir.

Çocuk ve baba ilişkisi bağlamında Anadolu Türk masalları içinde değişik örnekler görmek mümkündür. Babanın evlatlarına duyduğu sevgi, evladının mutlu bir hayat sürmesi için gösterdiği çaba sıkça işlenen konular arasındadır. “Üç Turunçlar” masalında baba, oğlunun daha iyi şekilde vakit geçirebilmesi için ona bir çeşme yaptırır. Yaşamsal olarak önem taşımayan bir durum olsa da bu babanın evladına verdiği değer, önemin ve sevginin göstergesidir. Aynı masal içinde oğlunun Üç Turunçlar’ı bulmaya gitmek istemesine başına bir iş gelir düşüncesi ile engel olmaya çalışır. Babanın evladının canı için endişe ediyor olmasından ileri gelir. Bu, babayla evlat arasındaki sevgiye örnek gösterilebilecek bir durumdur (Güney, 1971a: 8-9; Güney, 1992: 45; Seyidoğlu, 1975: 291). “Üç Nar” masalında da benzer bir baba oğul ilişkisi bulunmaktadır (Günay, 1975: 426).

“Padişahın İki Oğlu” masalında şehzade, babasının isteklerinin aksine ava çıkmayan, kılıç kullanmaktan hoşlanmayan bir kişiliğe sahiptir. Bu sebeplerle kendini kitaplara adamak için saraydan ayrılır. Bir bilgenin yanında yaşamaya başlar ve bilgeden pek çok şey öğrenir. Günlerden bir gün şehzadenin babası hastalanır. Bilge yaşlandığı için tedaviye şehzadeyi gönderir. Ancak padişah iyileşemez. Ölmeden önce oğlundan af diler ve onun kim olduğunu gizleyerek vezirine tüm isteklerini karşılamalarını söyler (Taner, 1995: 42-46). Masalda padişahın oğlu, yıllar

önce babasının yanından ayrılmış olsa da edindiği bilgilerle babasının hastalığında yardımcı olmaya çalışır.

Anadolu Türk masallarında babanın çocuklarına ölmeden önce tavsiye vermesi, vasiyetini bildirmesi sık karşılaşılan bir konudur. Baba, kendisi hayattan göçüp gittiğinde evladının iyi ve başarılı olmasını, işlerinin yolunda gitmesini, maddi sıkıntı yaşamamasını ister. Tahtını kime ne şartla bırakacağı, malını evlatları arasında nasıl paylaşılacağını bildirir. Çocuk ya da çocuklarının kimlerle iş yapıp kimlerle yapmaması gerektiği ve de genel anlamda hâl ve davranışlar üzerine tecrübelerinden de yola çıkarak hayatta iken vasiyette bulunur. Bazı masallarda vasiyette bulunan baba bir süre sonra vefat ederken bazı masallarda hayattadır.

Anne gibi baba da çocuğunun iyiliği için çabalar. Sıkıntı çekmesini istemez ve çocuğuna yardımcı olmak yol göstermek ister. “İhtiyar Adamın Oğlu” masalında baba hayattadır. Babasının verdiği nasihatleri dinleyen kahramanın işleri hep rast gider (Günay, 1975: 312-315). Baba oğul arasındaki iyi ilişkiyi örneklediren bir masaldır. “Kara üzüm” masalında ise üç kardeşten ikisi babalarının vasiyetini dinlemez. Bir derviş iki kardeşi öldürür. Küçük kardeşleri ise vasiyeti dinler ve böylece dervişten kurtulur (Günay, 1975: 468). “Çini Maçın Padişahı” (Günay, 1975: 517) ve “Gül Sinan’a Ne Yaptı: Sinan Gül’ü İncitti” (Günay, 1975: 521) masallarında baba ölümünden sonra da çocuklarına yardımcı olmak onlara yol göstermek ister. Bu sebeple çocuklarına öğütler verir. “Beyböyreğ” masalında baba hayatta iken kırk oğluna, sağdaki yoldan gitmelerini vasiyet eder. Küçük kardeş, babalarının ölümünün ardından vasiyeti uygulamak adına çaba gösterse de büyük kardeş dinlemez. Vasiyeti dinlemedikleri için başlarına kötü işler gelir (Seyidoğlu, 1975: 197). “Kısmetimi Arıyorum” masalında padişah, ölmeden önce üç oğluna vasiyetini bırakır. Kendisinden sonra tahta kimin geçeceğini ve mallarının nasıl paylaştırılacağını söyler (Tezel, 1992: 33). “Çömüdüğü” masalında padişah ölmeden önce çocuklarına dağa ava gitmemelerini ve hiçbir kösenin yanında çalışmamalarını vasiyet eder. Ancak çocukları bu vasiyete uymaz. Büyük ve ortanca oğlan bu sebeple canlarından olurlar (Yavuz, 1994: 53-54). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında padişah, hasta olduğu için yakın bir zamanda öleceğini düşünür. Vefatının

ardından halkın taht için oğullarını öldürebileceğini düşünerek çocuklarını uyarır. Ülkeyi terk etmelerini söyler (Yavuz, 1994: 165). “Paşanın Oğlu ile Dünya Güzeli” masalında paşa, başka bir ülkeye gidecektir. Hamile karısına, doğacak olan oğlunu büyüdüğü zaman yanına göndermesini söyler. Ancak oğlunun yolda körlerle ve köselerle arkadaşlık etmemesi gerektiğini öğütler. Babasının öğüdünü dinlemeyen kahramanı bir köse kandırır (Yavuz, 1994: 217). “Sihirli Yüzük” masalında babası ölmeden önce Hasan’a sihirli bir yüzük vererek o yüzüğü iyi saklamasını vasiyet eder (Yavuz, 1994: 315). “Keloğlan’ın Köse’ye Masalı” adlı masalda Keloğlan’ın babası, son günlerinde oğluna köselerle alışveriş etmemesini öğütler (Tezel, 1997: 150). “Üç Gardaş” masalında bir adam, ölüm döşğinde üç oğluna handa, inde, deniz kenarında yatmayın diye vasiyet eder. Babalarının vasiyetini dinlemeyen üç kardeş türlü zorluklarla mücadele etmek zorunda kalır (Öcal, 1999: 378). “Avcı Ahmet” masalında Avcı Ahmet’e, babası ölmeden önce avlanırken gitmesi ve gitmemesi gereken yerler hakkında nasihat eder. Avcı Ahmet önce babasının vasiyetini yerine getirir sonra merakına yenik düşer. Babasının gitme dediği yere de gider (Alptekin, 2002: 224). “Horasan Padişahı” masalında Eski Horasan padişahlarından biri ölmeden önce üç oğluna vasiyet eder. Dere ağzında yatmamalarını, zaptiyelerle arkadaşlık yapmamalarını ve köselerle alışveriş yapmamalarını söyler (Alptekin, 2002: 251). “Yedi Kardeş Yedi Dev” masalında padişah, yedi oğluna çadırda, değirmende ve çadırda yatmamalarını öğütler. Babalarının öğüdünü dinlemeyen kardeşlere ise dev musallat olur (Alptekin, 2002: 354). “Balık Bilmezse Hâlîk Bilir” masalında bir baba, oğluna iyilik ve arkadaşlık konusunda nasihat verir. Oğlan, babasının nasihatlerini uygular (Alptekin, 2002: 364). “Gümüş Boynuzlu” masalında bir padişah, üç oğlunu çağırıp onlara ölmeden önce kendisinden ne isteklerini sorar. Büyük ve ortanca kardeş altın ve vasiyet; küçük kardeş dağdaki öküzü ve vasiyeti ister (Alptekin, 2002: 388). “Avcı Mehmet” masalında babası Avcı Mehmet’e avlanmak için gitmemesi gereken bir dağı söyler. Mehmet, en başta babasının vasiyetini dinlemez. Ancak daha sonra hatasını anlar (Sakaoğlu, 2002: 292), “Yazılan Yazı Bozulmaz” masalında padişah, oğluna ölümünden sonra kabristanın üç ekmek hakkı olduğunu söyler. Her gün mezarına üç ekmek getirmesini söyler. Padişahın oğlu, babasının vasiyetini yerine getirir. Birkaç gün sonra ise götürmemeye başlayınca bununla ilgili bir rüya görür. Tekrar gittiğinde ise

kabristandaki delik oğlanı içine alır (Sakaoğlu, 2002b: 332). “Keloğlan ile Köse” masalında babalarının vasiyetini dinlemeyen üç kardeşten ikisi kösenin oyununa gelip ölür (Sakaoğlu, 2002b: 528). “Padişahın Üç Oğlu” masalında padişah, ölmeden önce üç oğluna ölümünden sonra her gece sırayla çocuklarının mezarında nöbet tutmalarını ister. Büyük ve ortanca kardeş nöbet esnasında mezarı eşmek için gelen devden korkup kaçar. Küçük kardeş ise devi kılıcıyla yaralar (Alay, 2005: 184). “Babanın Oğullarına Vasiyeti” masalında bir baba, üç oğluna kendisi öldükten sonra gidip tarlanın kenarında bulunan pınardan abdest alarak namaz kılmalarını söyler. Namazın bitiminde ise sola dönüp her ne görürlerse onun peşinden gitmelerini vasiyet eder (Alay, 2005: 188). “Köse Adam” masalında bir baba ölmeden önce üç oğluna köse adamlarla ticaret yapamamayı nasihat eder. Büyük ve ortanca oğlu bu nasihate uymazken küçük oğlan nasihate uyar. Ancak sonunda köse ile baş edemez. (Alay, 2005: 259-260). “Kırk Kardeş” masalında baba gördüğü rüya sonucu kırk oğluna yapmaları ve yapmamaları gereken şeyleri nasihat eder. Otur dokuz oğlan babalarını dinlemez sadece Keloğlan dinler. Keloğlan kardeşlerini ve kendini felaketlerden korur (Doğan, 2007: 126-128). “Bostancı Dede” masalında bir memlekette kırk dev, ölümlerin ciğerini çıkarıp yemektedir. Padişah da ölürken üç oğlunu yanına çağırır ve evlatlarına kırk gün mezarını beklemelerini vasiyet eder (Boratav, 2009: 223). “Söylemez Hanim (Melikşah)” masalında padişah, ölümünün ardından üç oğlu arasında kavga olmaması için vasiyetinde mal mülk paylaşımı yapar. Malını mülkünü büyük ve ortanca oğluna bırakır. Küçük oğlu Melikşah’a da bir kümes ve bir horoz verir. Çocukları en baştan vasiyeti kabul ettikleri için bu duruma ses çıkarmazlar (Kasımoğlu, 2010: 518). “Üç Köseye Bir Keloğlan” masalında Keloğlan’ın babası ölmeden önce, oğluna köselerle yakın olmamasını öğütler. Keloğlan babasının öğüdünü farkında olmadan çiğner (Sarıyüce, 2010: 25).

Babasının vasiyetini dinlemeyerek gitme denilen yere giden, iş yapmaması söylenen kişilerle iş yapan, babasının vasiyet ettiği konulara uymayan kahramanlar mutlaka sıkıntılı bir durum yaşarlar. Birden fazla kardeşe, babaları tarafından bırakılan vasiyete genellikle büyük kardeşler karşı çıkar. Babanın vasiyetini uygulayan küçük çocuk olur.

Baba, ölmenden önce çocuklarına evlilik ile ilgili nasihatler, tavsiyeler verir. “Padişahın Üç Kızı” masalında padişahın üç oğlu, üç kızı vardır. Oğullarına, kız kardeşlerini kapıya gelen ilk kismetlerine vermeleri için vasiyet eder. Ağabeyler karşı çıksa da küçük erkek kardeş babalarının vasiyetini yerine getirir. Üç kız kardeşi istemek için gelen sırasıyla kuş, tilki ve kurt olmuştur (Seyidoğlu, 1975: 264). “Ateşkâr Oğlan” masalında ise babanın aynı şekildeki vasiyetini küçük erkek kardeş yerine getirir. Kız kardeşleri istemeye gelen tilki, atmaca kuşu ve şahin kuşudur (Günay, 1975: 300). “Sırma Saç” masalında padişah evlendiği kızın yanından ayrılırken onu maaşa bağlar. Oğlu olursa bıraktığı kılıç ve atı alıp yanına gelmesini eğer kızı olursa çeyizinin yapılıp evlendirilmesini söyler. Bu masalda padişah hayattadır. Çocuğu olduktan sonra yerine getirilmesini istediği arzusunu eşine bildirmektedir (Seyidoğlu, 1975: 305). “İlk Bahtım İlk Tahtım” masalında bir oğlu bir kızı olan¹⁶ padişah, çocuklarına alacağınız kızın ne konağına bakın ne otağına; gönlünüz kimi severse onu alın der. Kızı için ise, kismetini çıkarsa ayağına bağ olmayın; ne yaşına bakın ne başına; kim olursa olsun ilk isteyene verin şeklinde vasiyette bulunur (Güney, 1992: 377). “Takırdak” masalında padişah, üç kızı için birer saray yaptırır. Bu saraylara koca değil erkek koyun eti dahi almamalarını vasiyet eder (Radloff ve Kúnos, 1998: 194). “İfrit” masalında Ahmet Ağa, kendisi öldükten sonra Ahmet Ağa’nın musalla taşına oturan kişiye kızını vermeleri için üç oğluna vasiyette bulunur. Musalla taşına leylek şeklinde bir ifrit oturur. Kardeşler, kızı leyleğe verirler (Öcal, 1999: 228). “Piri Yili” masalında padişah, ölüm döşeginde iken üç oğluna vasiyette bulunur. Üç kızına, kim dünür gelirse vermelerini, mezarı başında her cuma Kur’an okumalarını ister. Bu vasiyete sadece küçük erkek kardeş uyar (Öcal, 1999: 406-409). “Cansız” masalında üç oğlu ve üç kızı bulunan padişah, ölmenden önce oğullarına, kızları için kim önce dünür gelirse ona vermelerini vasiyet eder. Kardeşler vasiyeti yerine getirip kız kardeşlerini evlendirirler (Özçelik, 2004: 410). “Altın Toplu Sultan” masalında padişah ölmenden önce üç oğluna, üç kızını Allah’ın emri ile gelip ilk isteyene vermelerini vasiyet eder. Büyük kızı doksan yaşında bir pirifâniye, ortanca kızı ihtiyar bir adama, küçük kızı

¹⁶ Masalın girişinde padişahın bir oğlu bir kızı olduğu ifadesi geçmesine rağmen masalda padişahın iki oğlu bir kızı bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eflatun Cem Güney, **Masallar**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1992, s. 376-386.

daha da ihtiyar bir adama vasiyete uygun olarak verirler (Boratav, 2009: 215). “Kırk Dev, Kütük Ev” masalında da bir adam, gördüğü rüyalarından da etkilenecek üç oğluna üç kız kardeşlerine gelecek dünürler ile ilgili vasiyette bulunur. Küçük erkek kardeş babasının vasiyetine uyar (Sarıyüce, 2010: 374-384). “Vasiyet” masalında ise babanın vasiyeti, öldükten sonra her sabah mezarına kim gelip okursa kızlarının ona verilmesi şeklindedir. Mezara bir dev, kurt ve zümrüdüanka her sabah gelip okuyunca kızlar bunlara verilir. Dev aslında bir padişah, kurt ise bir insandır. Zümrüdüanka gerçekten kuştur (Kasımoğlu, 2010: 686-687).

Babanın çocuklarının evliliği hakkında çocuklarına vermiş olduğu vasiyet evlenecekleri kişi hakkında olmaktadır. Kız çocuk için söylenen bir vasiyet olduğunda eğer birden fazla ağabey varsa kardeşler vasiyete karşı çıksa bile genellikle küçük ağabeyin vasiyeti yerine getirdiği görülür. Bunun sonucunda da kahramana kız kardeşlerinin eşleri, kahraman zor durumda kaldığı zaman yardım ederler. Erkek çocuk için yerine getirilmesi istenen vasiyette ise kahraman babasının vasiyetini uygulama hakkına kendisi sahip olmaktadır. “Sırma Saç” (Seyidoğlu, 1975: 305) ve “Paşanın Oğlu ile Dünya Güzeli” (Yavuz, 1994: 217) masallarında ise çocuk kahraman henüz doğmamış olduğu için baba, vasiyetini yerine getirmesi için eşine söylemektedir.

Baba, evladına özellikle belirli bir yeri işaret ederek kendisini asmasını vasiyet eder. Babanın amacı kendisi vefat ettikten sonra oğlunun maddi sıkıntı çekmemesi, parasız kalmamasıdır. “Bedestenli Hacı Ahmet Ā” masalında Hacı Ahmet Ā, oğluna vefatından sonra şayet parasız kalırsa sıkıntı çekmemesi için kendisini sarı odanın tavanına asmasını vasiyet eder (Radloff ve Kúnos, 1998: 230). “Hasan Tay” masalında padişahın, oğluna son nasihatı “falan odanın tavanındaki tokaya” kendisini asmasıdır (Özçelik, 2004: 403). Bu iki masalda babanın gayesi kendisi öldükten sonra oğlunun parasız pulsuz kalmamasıdır. Aynı durum “Ġaz ve Kotan” masalında da yer almaktadır. Padişah, oğlunun çok hayırsız olduğunu bildiği için karısına bir anahtar verir. Padişah kendisi vefat ettikten sonra oğlunun parasız kalıp gelmesi durumunda bu anahtarı oğluna vermesini söyler. Oğluna da odada bulunan ipten kendini asmasını vasiyet eder. Bu masalda baba, oğlunun menfaatini

düşünerek vasiyeti eşine söylemiştir. (Kasımoğlu, 2010: 444). Kahraman, düştüğü sıkıntılı durumdan kurtulabilmek ve babasının vasiyetini yerine getirmek için intihar etmeyi göz alır. Ancak baba söylemiş olduğu odanın tavanına para saklamıştır. Asıl amacı oğlunun dara düştüğü zaman ona bıraktığı parayı bulması ve refah içinde yaşamına devam etmesidir.

“İki Kardeş ile Tın Tın Kabak” masalında baba, eşinin ölümünün ardından evlenir. Çocuklarını da üvey anne yüzünden terk eder. Baba, her gün iki kuşun sesini duyar ve çocuklarını hatırlar. Çocuklarını bulmak için onları bıraktığı yere gider. Ancak oraya gittiğinde çocuklarını bulamaz. Aslında adamın her gün duyduğu kuş sesi çocuklarına aittir. Bir peri, adama kuşlarla ilgilenmesini söyler. Kuşları eve alan adam bir sabah kuşların yerinde çocuklarını bulunca çok sevinir (Alay, 2005: 191). İncelemiş olduğumuz bu masal örneği üvey anne baskısı ile çocuklarını terk eden baba yönünden diğer masallardan farklıdır. Masalda baba pişman olur ve çocuklarını aramaya gider. Üvey anne yüzünden çocuklarını terk eden babaların bulunduğu diğer masalarda böyle bir durum görülmemiştir.

“Kaderini Arayan Üç Arkadaş” masalında kaderlerini aramak isteyen üç arkadaş yola çıkarlar. Aksakallı bir ihtiyar, üç arkadaşın dileklerini yerine getirir. İçlerinden biri helal süt emmiş bir kızla evlenmek ister. İsteği yerine gelen kahramanın bir de çocuğu olur. Bir süre sonra da onları denemek isteyen aksakallı, farklı biri gibi karşılırlarına çıkar. İhtiyar, çok hasta olduğunu ve şifasının da bir çocuğun kesilip kanının yaralarına sürülmesi olduğunu söyler. Adam, karısının da rızasını alarak kendi çocuğunu kesip ihtiyarı iyileştirir. Adamla karısı sınavı geçmiştir bu sebeple ihtiyar da evden ayrılmadan çocuğu eski haline getirir (Alay, 2005: 200-201). İncelemiş olduğumuz bu masalda dikkat çeken nokta bir anne babanın kendi evlatlarını, tanımadıkları bir adamın şifası için kesmeleridir. “Dev-Baba” masalında bir padişahın kızı haksız yere verilen ölüm cezası sonrası cellatın yardımı ile evinden ayrılır. Kız bir devle karşılaşır ve devin boynuna sarılıp elini öper. Deve babacığım dediği için dev onun artık kendi evladı olduğunu ve ona bir şey yapmayacağını söyler (Boratav, 2006: 59). Genellikle kahraman ve devanası arasında yaşanan bu örnekte dev babadır.

Çocuk ve baba ilişkisinde zaman zaman kötü örnekler de yaşanmaktadır. “Şehzade Hüdada ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında çeşmenin başını tutan bir ejderha, her hafta bir kız yemek şartıyla suyu serbest bırakır. Sıra padişahın kızına gelir. Bir delikanlı, ejderhayı öldürüp kızı kurtarır. Buna inanmayan padişah, su içebilmek için kızın ölmesini göz alarak, kızına ejderhanın yanına gitmesini söyler (Yavuz, 1994: 134-135). “Tuz” (Tezel, 1997: 101) ve “Tuz Kadar Sevgi” (Özçelik, 2004: 441) masallarında baba, küçük oğlunun kendisini tuz kadar sevdiğini söylemesi üzerine oğluna çok hiddetlenir. Baba, oğlunu bu sebeple ölümle cezalandırır. Cellatlar sayesinde oğlan kaçır ve baba oğul yıllar sonra kavuşurlar. Padişah yaptıkları için çok mahcup olur. “Yatalak Mehmet” masalında padişah aynı sebeple ve aynı şekilde küçük kızını cezalandırmıştır (Boratav, 2009: 137). “Güzel Ahmed” masalında çocuk hasreti çekerken yıllar sonra kavuştuğu oğluna karşı gaddar davranan bir baba vardır. Padişah, oğlunun eve üç kızla birden dönmesini hazmedemez. Oğlunun gözlerini oydurup, dikenlerin içine atılmasını emreder (Radloff ve Kúnos, 1998: 267-268). Masalda oğlunu kışkandığı için onun ölümünü göze alan kötü bir baba örneği görülmektedir. “Lale” masalında padişah, oğlunun evleneceği kızı kıskanır ve oğluna tuzak kurar. Padişahın kurduğu tuzaklardan kahramanı lalasını kurtarır. Padişahın hilelerini anlatan lala taş olup kalır. Bir dede, şehzadeye lalanın kurtulabilmesi için şehzadenin iki çocuğunu acımadan kesip kanı ile taş olan lalaya sürmesi gerektiğini söyler. Şehzade, dedenin söylediklerini aynen yaparak lalasını kurtarır (Öcal, 1999: 264-265). Öz babasından kötü muamele gören şehzade o durumda kendisini koruyan lalasına karşı sadakatini gösterirken öz çocuklarının zarar görmesini göze alır. “Çifçinin Gızı” masalında dev, çiftçi bir babayı onu yemekle tehdit eder. Baba, devin elinden kurtulmak için devin üç kızıyla da evlenmesini kabul eder. Baba, kendisi ölümden kurtulmak için kızlarını deve verir. Dev, büyük ve ortanca kızı öldürür (Öcal, 1999: 385-386). “Aslan Ali” masalında padişah evlenmeden önce bir rüya görür. Rüyada, padişaha dünyaya gelecek olan oğlunun başına yetmiş iki felaket getireceğini bu nedenle doğum esnasında çocuktan kurtulması gerektiği söylenir. Padişah da çocuk dünyaya gelirken çocuğu cellatlara verip kanlı gömleğini getirmelerini ister. Çocuğu kendileri öldürmeye kıyamayan cellatlar ise çocuğu aslanlar yesin, parçalasın diye bir aslan yatağına bırakılır. Çocuk orada aslan yavruları ile birlikte büyür. Padişah bir gün kör

olur ve dermanı için bir aslanın kanını gözüne sürmesi gerekir. Padişah, ölüme terk ettiği oğlu tekrar ile karşılaşır. Ayrıca padişah, oğullarının evleneceği kızlarla kendisi evlenmek ister ve oğullarına tuzak kurar. Ancak Aslan Ali babasının kurduğu tuzağı bozar (Alptekin, 2002: 316-321). “Hırızmalı Güzel” masalında padişah, oğlunu kendisinin sevdiği kıza âşık olduğu için cezalandırır. Oğlunun gözlerini oydurup onu ölüme terk eder (Alptekin, 2002: 387). “Konuşan Bebek” masalında baba, oğlunun evleneceği kızla kendisi evlenmek ister. Bu sebeple oğlunu sürekli olarak güç işlere göndererek cezalandırır (Sakaoğlu, 2002b: 303-304). “Keloğlan ile Hazal” masalında dokuz on tane çocuğu olan bir adam, geçim sıkıntısı çeker. Bu sebeple çocuklarından birini ağanın yanında kurban etmeye karar verir. Eğer çocuğunu keserse ağanın kendisine birkaç ölçek buğday vereceğini düşünür. Bunu öğrenen ağa, adama buğday verir. Baba da hizmet etmesi için oğlunu ağaya bırakır. (Doğan, 2007: 114). “Ahu Melek” masalında padişahın ölen karısının vasiyetindeki evlilik şartına sadece öz kızı uymaktadır. Babası ile evlenmek istemeyen kız, babasından söz ederken “herif” demektedir (Boratav, 2009: 162). Kahramanın babasına karşı oluşan bu olumsuz tavrı babasının kendisi ile evlenmekte ısrar etmesi üzerine gelişir.

Çocuk ve baba ilişkisinde sıra dışı ve kötü örnekleri yansıtan masallarda baba çocuğundan vazgeçebilmektedir. Kendi canını korumak için evladını kurban etmesi, oğlunu ve onun evleneceği kızı kıskanması, maddi sıkıntı çekmesi, gelecekte oğlunun kendisine problem oluşturacağını düşünmesi, çocuğun istenmeyen bir davranışta bulunması gibi durumlar buna sebep olmaktadır. Kimi zaman böyle durumlarda annenin de eşini desteklediği görülür. Bahsi geçen örnekler bu masalları dinleyen ya da okuyan bir çocuk açısından sakıncalı durumlar oluşturur. Çocuk zihninde yanlış bir baba algısı yer almasına sebep olur. Bu sebeple mutlaka yanlış olan davranışın belirtilmesi ve doğru örneklerinde vurgulanması gerekir.

Geçmişten beri baba ailede otoritenin, gücün temsilidir. Değişen zaman ve şartlar bağlamında babanın aile içindeki misyonu değişime uğramış. Sert, sevgisini içinde yaşayan ve göstermeyen bir baba figüründen çocuklarıyla daha yakın ilişkiler kuran ve onların gelişim süreçlerinde anne ile beraber görev alan bir baba figürüne geçilmiştir. Bu durum dar çerçevede aile, geniş çerçeve de ise toplum yapısı üzerinde

olumlu gelişme ve değişimleri getirmiştir. Babanın, dışarıda ailenin geçimi ve ekonomisi için çalışma görevi annenin de dışarıda çalışması ile yeni bir boyuta evrilmiştir. Çocuğun gelişiminde en önemli kişilerin başında gelen baba, çocuk gelişimi ve psikolojisini iyi bilmelidir. Olumlu anne baba tutumu, sağlıklı bir iletişimle büyüyen bir çocuğun kişilik gelişiminin olumlu yönde etkilenmesinin yanı sıra yaşamının ileriki dönemleri için de sağlıklı temeller atacaktır.

4.1.3.7. Çocuk ve Üvey Baba

Üvey baba, “Öz olmayan baba, babalık.” (Türkçe Sözlük, 2019: 2457) şeklinde tanımlanır. Ebeveynlerin, kayıp ya da ayrılık sonrası başka biri ile yeniden evlenmesi üveylik olan yeni bir aile düzenine geçiş demektir. Çocuğun doğumundan itibaren aile içinde oluşan duygusal bağ üveylik bulunan bir ailede sonradan oluşturulmaya çalışılır.

“Karlı Dağları Aşan Kız” masalında Kelkız’ın babası ölünce annesi henüz kocasının toprağı kurumadan başka biriyle evlenir. Üvey baba, Kelkız’a çok kötü davranıp tüm zor işleri ona yaptırır. Üvey baba kendi kızını ise el üstünde taşır (Sarıyüce, 2010: 318). Üvey baba örneği incelemiş olduğumuz masallar içinde üvey anne kadar yaygın değildir, tek bir masalda bulunmaktadır.

Üvey anne algısında olduğu gibi üvey baba algısı da toplumda kötüdür. Öz anne babanın aile içindeki yeri ve ondan beklenen görevler açık olarak belliyken üvey anne ya da baba için beklentiler süreç içinde şekillenmektedir. Çocuğun yaşının büyük olması ise sonradan oluşturulmaya çalışılan bir düzen içerisinde dezavantaj olabilir. Çocuğun üvey babayla olan ilişkisinin çocuk açısından olumsuz bir algı oluşturmaması için verilen olumsuz örneklerin yanında mutlaka iyi, güzel örneklerde çocuğa sunulmalıdır.

4.1.3.8. Kardeşler Arası İlişki

Sağlam ve güçlü bir toplum yapısı oluşturabilmek için sağlıklı ilişkileri olan aile birliği son derece önemlidir. Bir ailenin bütünlük ve birlik içinde yaşayabilmesi

için tüm aile bireylerinin birbirlerini sevmeleri ve saygı içerisinde yaşamaları gerekmektedir. Aile içinde çocuğun ebeveynleriyle arasındaki bağ ve sevginin yanında kardeş sevgisi de son derece önemlidir.

Kardeş, “Aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı.” şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2019: 1325). Kardeş kavramı ve kardeşlik düşüncesi tüm toplumlarda yer alan evrensel özelliğe sahip değerlerdendir.

Aynı anne babadan dünyaya gelmiş ya da aynı ev içerisinde doğan, büyüyen kardeşlerin birbirlerini sevmeleri, koruyup kollamaları aile birliğinin devamı için gereklidir. Aile birliğine ve aile bireyleri arasındaki ilişkilere önem veren Türk toplumunda da kardeş sevgisi önemli bir yere konmaktadır. Bu duygunun yansımaları bazı masallarda net bir şekilde görmek mümkündür. Bazı masallarda ise kardeşler arası kıskançlık ve rekabet duygusundan ileri gelen bir çekişme sonucu birbirine üstün gelme arzusu mevcuttur.

Kan bağı ile gelen öz kardeş kavramı çoğu masalda yer almaktadır. Kardeşler arasındaki sevgi, dayanışma, zor bir duruma düşülmesi anında birbirini kurtarabilmek adına mücadele verilmesi gibi pek çok örnek mevcuttur. Masal kahramanı karşısına çıkan zorluklarla kardeşinin desteğini alarak daha kolay mücadele etmektedir. “Dilâremcengi” (Seyidoğlu, 1975: 217-220), “Gül Sinan” (Seyidoğlu, 1975: 226-231), “Zülfü Mavi” (Günay, 1975: 362-365), “Gülükân” (Günay, 1975: 480), “Gülbahar ile Gülbarın” (Yavuz, 1994: 75-76), “Güneş Kızı” (Tezel, 1997: 20), “Üç Bacı” (Şimşek, 2001b: 216-220), “Altın Saçlı Oğlanla Altın Saçlı Kız” (Özçelik, 2004: 420-421), “Çan-Kuşu, Çor Kuşu” (Boratav, 2006: 107), “Gavur Gül” (Doğan, 2007: 63) masallarında kardeşler, annelerine atılan iftira sonucu anne babalarından ayrılıp ölüme terk edilir. Öz ailelerinden ayrı büyüyen bir erkek ve bir kız kardeş birbirine sevgiyle bağlıdır. Erkek kardeş zaman zaman kendi canını tehlikeye atarak kardeşinin mutlu olması için onun isteklerini yerine getirir. “Eskici Kız” masalında iki kardeş arasında güzel bir kardeş ilişkisi vardır. Hatta erkek kardeş, kız kardeşinin tüm isteklerini karşısına çıkan zorluk ve tehlikelere rağmen yerine getirmek için uğraşır (Radloff ve Kúnos, 1998: 199-202). “Yedi

Çingene” masalında ise aynı örnek biraz daha değişik biçimde karşımıza çıkmaktadır. Doğdukları gün iki kardeşi, teyzeleri öldürmek ister. Daha sonra çocukların hayatta olduklarını öğrenip tekrar kardeşlere kötülük etmek isterler. Çocukların yaşadığını anladığında ninelerinden bu çocukları yok etmesini isterler. İki kardeş yaşadıkları kötü olaylarda birbirlerini koruyup destek olurlar (Yavuz, 1994: 172-173). Örnek masallarda kardeşler arası sevgi ve birbirine bağlılık söz konusudur. Kardeşler, birbirlerinin mutluluğu ve geleceğinin garanti altına almak isterler. Diğer taraftan da çocukların annesine iftira atan ve çocukları ölüme terk eden kahramanlar çocukların öz teyzeleri olduğu için anne ve kardeşleri arasındaki olumsuz kardeşlik ilişkisi de bulunmaktadır. “Cadı Kızı ile Üç Kardeş” masalında ise kimseleri olmayan üç erkek kardeşin dayanışması ve birlikte mutlu yaşam sürmeleri masalın girişinde anlatılmaktadır. Ancak bu masalın ilerleyen bölümlerinde en büyük kardeş bir cadı kızına âşık olur. Ona ulaşmak için evden ayrılır. Türlü mücadelelerden geçtikten sonra kızı bulur ancak en sonunda cadının tuzağına düşüp ölür. Ortanca kardeş de ağabeyini bulmak için gider ama o da cadı tarafından öldürülür. En son küçük kardeş gider ve cadının kurduğu oyunu tersine çevirip cadıyı öldürür. Kızı kurtarır ve onunla evlenir. Bu masalda küçük kardeş en büyük ağabeyinin âşık olduğu kızla evlenmiş olur (Taner, 1995: 14-23).

“Ahmet Turan Mehmet Turan” masalında iki kardeşin anneleri bir, babaları farklıdır. Ancak kardeşler arasında güzel bir ilişki vardır (Seyidoğlu, 1975: 322-324). “Yasemin” masalında Yasemin’in yedi erkek kardeşi vardır. Yasemin’in öldüğünü sanan ağabeyleri yıllar sonra tesadüfen kardeşinin yaşadığı köye gelir. Çeşme başında oynayan kız çocuğunu Yasemin’e çok benzetirler. Kızı sevmek isterler. Kız, Yasemin’in kızıdır ve oradan kaçıp durumu annesine anlatır. Yasemin gerçeği anlar ve kardeşler kavuşurlar (Yavuz, 1994: 127). “Nartanesi” masalında da erkek kardeşler, kız kardeşlerinin öldüğünü sanmaktadırlar. Erkek kardeşlerden en küçüğü, tesadüfen kız kardeşi ve ailesinin yaşadığı yere gelir. Yeğenini görür ve kendi kız kardeşine yani Nartanesi’ne çok benzetir. Bunu duyan Nartanesi, kardeşine her şeyi anlatır ve kardeşler kavuşurlar (Yavuz, 1994: 143). “Ayı Musa” masalında anne babaları hayatta olmayan dört oğlan bir kız kardeşin arasında iyi bir kardeşlik bağı vardır (Taner, 1995: 79). “Eskici Kız” masalında iki kardeş arasında güzel bir kardeş

ilişkisi vardır. Hatta erkek kardeş, kız kardeşinin tüm isteklerini karşısına çıkan zorluk ve tehlikelere rağmen yerine getirmek için uğraşır (Radloff ve Kúnos, 1998: 199-201). “Gül ile Sinaver” adlı masalda anneleri ölen Gül ve Sinaver, üvey anne yüzünden evden ayrılmak zorunda kalırlar. Gül ve Sinaver, birbirlerini seven ve kendinden önce kardeşinin iyiliğini düşünüp isteyen iki kardeşdir (Sakaoğlu, 2002b: 452).

Masallarda kardeşlerin arası, içlerinden birinin evlenmesiyle beraber eve gelen ailenin yeni üyesi yüzünden bozulur. “Kül Eşek” masalında yedi erkek kardeşi olduğunu sonradan öğrenen kız, kardeşlerini arayıp bulur. Aralarında sevgi dolu bir ilişki varken ağabeylerin evlenmesi ile eve gelen yengeleri kıza iftira atar. Ağabeyleri de kızı evden gönderir (Günay, 1975: 338-340). Erkek kardeşler arasındaki bağın kız kardeşler arasında olmadığı “Çömüdük” masalında kız, iki ağabeyini öldüren Arap ile evlenir. Daha sonra da hayatta kalan tek ağabeyini öldürmek için kocasıyla plan yapar. Kahramanın öldürülmesine yeğeni engel olur (Yavuz, 1994: 53-54).

Aile içinde kız evlada verilen ölüm cezasını uygulama görevi kızın ağabeyine aittir. Ancak ağabey, kardeşini öldürmeye kıyamaz. “Hürü” masalında kız kardeşini öldürmekle görevlendirilen ağabeyi kardeşine kıyamaz ve kızı öldürmez. Ancak kızın kanına ihtiyacı olduğu için serçe parmağını keser. Daha sonra da onu ormanda yalnız başına bırakır. Ağabey bunu kardeşini kurtarmak için yapar ancak onu ormanda tek başına bırakmış olması sebebiyle kız, ağabeyine gönül koyar (Dilçin, 2002: 240-241). Kız, ağabeyinin arkasından ormanda tek başına terk edilmiş olduğu için kırgınlığını dile getirmektedir.

Anadolu’da ve Türk toplumunda önemi olan süt kardeş, “Aynı kadından süt emmiş, kardeş olmayan çocukların her biri.” olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2019: 2191). Süt kardeşler de tıpkı öz kardeş gibi birbirlerine yakın olurlar. Birbirlerinin iyiliğini ister, zorluklarla başa çıkmada birbirlerine yarenlik ederler. Süt kardeş kavramı masallarda farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. “Altın Bülbul” masalında küçük şehzade, devin memesini emince dev ona artık kendi evladı olduğunu söyler. Devın çocukları da, şehzadeyi artık kendi kardeşleri gibi görür (Tezel, 1992: 158-

159). “Hışların Hışmı” masalında ise aradığı “hışı” bulmak için yola çıkan şehzadenin yolu bir deve çıkar. Şezade, işlerini çözmek ve kendini devden korumak için devin memesini emer. Deve, “ana” demesi gerekir. Böylece şehzade, devin üç oğlu ile de kardeş olur. Aslında insan eti yiyen devin çocukları, şehzade ile kardeş oldukları için ona zarar vermezler. Hatta amacına ulaşabilmesi için yardımcı olurlar (Taner, 1995: 27-33). “Habibe” masalında da aynı örnek yer almaktadır (Özçelik, 2004: 370- 371). Kahramanın annesi dışında bir canlıdan süt emerek onun evladı ve çocuklarının kardeşi olduğu diğer masal örnekleri ise “Erler-Karısı’na Koca Olmaya Giden Keloğlan” (Boratav, 2006: 52), “Nar Tanesi” (Doğan, 2007: 147) masallarıdır. Ancak “Nar Tanesi” masalında dev yerine cadı yer almaktadır.

Dev, cadı vb. tehlikeli unsurlardan korunma durumlarında kardeş dayanışması yaşanır. Böyle zor durumlarda kardeşler birbirlerine yardım eder ve birbirlerini kollarlar. “Yarımca” masalında Yarımca, kardeşlerini devin elinden kurtarır. Ancak diğer beş kardeşi ise Yarımca’yı devin evindeki kuyuda bırakmaya çalışırlar. Yarımca kurnaz davranarak onlardan kurtulur. Yarımca iyi niyetle kardeşlerini kurtarmasına rağmen diğer beş kardeş Yarımca’nın yaptığına kötü niyetle karşılık vermiştir (Günay, 1975: 284). “Hayat Otu” masalında iki kardeş arasında iyi bir ilişki vardır. Zor durumlarda birbirlerine yardım ederler (Sakaoğlu, 2002b: 434).

Kardeşlik bağı sevgi üzerine kurulmuş bir bağ gibi düşünülse de kardeşler arasında ciddi problemler de yaşanır. Bazı uzmanlar kardeşlik ilişkisinin öncelikle rekabetten ileri geldiğini ve oluşabilecek bir rekabet ortamında kolaylıkla bozulabileceğini düşünürler. Annenin sadece kendisine ait olmasını isteme, anneyi paylaşmama isteği öncelikle bu rekabet duruma örnek gösterilebilir (Yavuzer, 1995: 103).

Kız kardeşler arasında yaşanan olumsuz örneklerde kıskançlık hâkimdir. Genellikle üç kız kardeşten büyük ve ortanca abla, küçük kız kardeşi kıskanırlar. Bu masallarda ablalar, küçük kardeşin zor durum kalması için çaba gösterirler. Genellikle bu üç kız kardeş aynı kişiyle evlenir. “Dilâremcengi” (Seydidoğlu, 1975: 216-217), “Gül Sinan” (Seydidoğlu, 1975: 224-225) masallarında üç kız kardeş,

padişahla evlenmek için vaadlerde bulunurlar. Ancak büyük ve ortanca abla, padişaha verdikleri sözleri evlendikten sonra yerine getiremezler. Padişah daha sonra en küçük kız kardeşe de evlenir. Ablaları, padişaha çocuk doğurma sözü verip bunu yerine getiren küçük kardeşlerini kıskanırlar. Bir ebe kadınla anlaşılır ve kızın doğurduğu çocukları köpek yavruları ile değiştirip nehre atırırlar. “Gülükân” masalında iki abla, küçük kız kardeşlerini kıskanırlar. Kızın doğurduğu bebekleri köpek eniği ile değiştirip atarlar (Günay, 1975: 482). “Üç Bacı” masalında da ablaları kardeşlerinin doğurduğu çocukları köpek eniği ile değiştirip atması için cadı karısıyla anlaşılır (Şimşek, 2001b: 214). “Muradına Ermeyen Dilber” masalında kötü kalpli teyzeleri, küçük kardeşlerinin kızını kıskanırlar. Kızın başına kötülük gelmesi için cadı kadın ile anlaşılır (Sakaoğlu, 2002b: 278). “Muradına Nail Olmayan Dilber” masalında kardeşinin kızını kıskanan teyze, cadı kadınla anlaşır kızı öldürmeye çalışır ancak kız kurtulur (Sakaoğlu, 2002b: 443).

Masallardaki akıllı, başarılı çocukların, diğer kardeşler tarafından kıskanılmasına çok rastlanmaktadır. Kıskanç kardeş, diğerine kötülük yapar. Fakat bu çocuklar zaman içinde zekâ ve becerileriyle bu sıkıntılardan, güçlüklerden kurtulup mutlu sona ulaşırlar. Çoğu zaman da kendilerine kötülük yapan kardeşlerini affederler (Yavuz, 2009: 101). “Müezzin” masalında müezzin, üç kız kardeşten büyük ve ortanca olanı kandırır. Ablaları aynı şekilde küçük kardeşlerine kötülük yapması için müezzine yardım ederler (Günay, 1975: 296). “Saraydaki Eksik” masalında padişahın büyük ve ortanca oğlu, babalarının isteğini yerine getirebildiği için küçük kardeşlerini kıskanırlar. Onu ortadan kaldırmak için bir kuyuya atarlar. Oğlan cebindeki sihirli kıllar yardımıyla Arap’ı çağırır kuyudan kurtulur (Yavuz, 1994: 73). “Padişahın İki Oğlu” masalında büyük kardeş yıllar önce değerini bilemeyip saraydan ayrılmasına sebep olduğu kardeşini yıllar sonra bulunca af diler. Kardeşlik bağları daha da güçlenerek mutlu şekilde yaşarlar (Taner, 1995: 42-46). Ancak kardeşlerini bağışlamayıp cezalandırılmalarını isteyen kardeşlerde vardır. “Padişahın Üç Kızı” masalında ablaları tarafından cellada verilen küçük kardeş masalın sonunda ablalarını affedemez. Öldürülmelerine razı olmaz ama saraydan kovulmalarını ister (Taner, 1995: 59-62). “İki Kardeş” masalında iki kardeş yola çıkar ve yolda azıklarını sırayla yeme kararı alırlar. İki kardeşten küçük olanın

azığını önce bitirirler. Sıra büyük kardeşin azığına geldiğinde ise kardeşine yemek vermek için bir gözünü çıkarmasını ister. Küçük kardeş de sözünde durmadığı için ağabeyine kızar ve aralarında kardeşlik bağı kalmadığını söyler (Doğan, 2007: 100). Büyük kardeşin sözünde durmaması kardeşler arasındaki ilişkinin bitmesine sebep olmuştur.

Kardeşlerin kişiliklerinde ya da görünür başka özelliklerinde uyumsuzluk olan masallar bulunur. Kardeşlerden biri zengin diğeri fakir ya da biri mantıklı diğeri daha dikkatsiz olur. Bu durum aralarında özellikle kıskançlık duygusunu tetikler. “Yogud Paşa” masalında biri okumuş ve paşa olmuş, diğeri ağa reçber olan iki kardeş birbirine düşmandır. Paşa olan kardeş, reçber olan kardeşini öldürür (Günay, 1975: 388). “Bacılar” masalında biri zengin biri fakir olan bacılar arasında kıskançlık ve arkasından oyun çevirme görülür (Günay, 1975: 402). “Elma Ağacı” masalında abileri en küçük kardeşi kıskanıp onu bir kuyuda bırakırlar (Günay, 1975: 504). “Yedi Kancık Babası” masalında da kardeşler arasında kötü bir ilişki bulunur (Seyidoğlu, 1975: 392). “Altın Bülbül” masalında üç kardeş, altın bülbülü bulmak için birlikte yola çıkar. Büyük ve ortanca kardeşler, yol ayrımı yapacakları sırada küçük kardeşlerini bataklık yoldan gitmesi için yalnız bırakır (Tezel, 1992: 148). “Üç Kardeşler” masalında iki ağabey, küçük kardeşlerini kuyuda bırakırlar (Yavuz, 1994: 101). “Padişaan Oolu” masalında da iki ağabey, küçük kardeşlerini kuyuda bırakır (Öcal, 1999: 276). “Üç Kardeş” masalında büyük ve ortanca kardeş, küçük kardeşleri Mirza Mehmed’in parasını ve koyunlarını alıp kardeşlerini bir kuyuya atarlar (Kasımoğlu, 2010: 456). “Şehzade Hüdada ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında Hüdada’nın kırk dokuz kardeşi, babalarının onun aslında padişahın oğlu olduğunu öğrenmesini istemezler. Hüdada’yı kanlar içinde bırakırlar (Yavuz, 1994: 134). “Padişahın Üç Kızı” masalında üç kız kardeşten büyük ve ortanca olanı küçük kardeşlerini sırf kıskançlık yüzünden öldürtür (Taner, 1995: 57-62), “Karıncalar Padişahı ile Küçük Kardeş” (Taner, 1995: 119-120) masalında ise yıllar önce kendi işine ve kazancına bakmak için ayrılır. Yıllar sonra büyük kardeş çok zengin olur ve kardeşini bulup yanına alır. Ancak onun yoksulluğu ile alay edip kardeşini hor görür. “Sihirli Tavşan” masalında altın kuşu bulmak için evden ayrılan üç şehzade, küçük kardeşlerini kıskanır ve onu bir kuyuda terk ederler (Tezel, 1997: 66). “Zümrüdüanka

Kuşu” masalında padişah, yılda bir kere olan ve her seferinde devin gelip aldığı elmayı yemek ister. Küçük oğlu da devı yaralayıp öldürmek için devin gittiğı kuyuya gider. Orada bulduğı üç kızı kendisi ve ağabeyleri için çıkarır. Ancak küçük kardeşlerini kıskanan ağabeyleri onu kuyuda bırakır (Şimşek, 2001b: 52-54; Alangu, 2011: 148-151), “Üç Şehzade” (Yavuz, 1994: 116-117), “Zümrüdüanka Kuşu (Alptekin, 2002: 292-293) aynı masalın değişik varyantları olan “Zümrütanka” masalında ağaç, üç yılda bir üç elma verirken (Güney, 1992: 239-254), “Zümrüt Anka Kuşu” masalında ağaç, senede üç elma vermektedir (Radloff ve Kúnos, 1998: 287). “Sihirli Elma” masalında ise elmanın sırrını öğrenmek ve yaraladığı devı bulmak için iki ağabeyinden sonra kuyuya inen küçük kardeş kuyuda kalınca ağabeyleri çok üzülerek saraya dönerler (Öcal, 1999: 344). Bu masalda iki büyük kardeş, küçük kardeşlerini isteyerek bırakmamıştır. “Ya Velvele” masalında üç kız kardeşten iki büyük kız, küçük kızı çok kıskanırlar ve onun kötülüğünü isterler. Küçük kızın penceresine gelen bir güvercin aslında kızın sevdiği yakışıklı bir delikanlıdır. Bu fark eden ablaları pencereyi kapatıp kuşun kanadının incinmesine sebep olurlar. Güvercin de sevdiği kıza darılıp bir daha gelmez (Öcal, 1999: 332). “Üç Gardaş” masalında büyük ve ortanca kardeş üç güzel kız bulurlar. Ancak kızlardan biri ölünce evlenecekleri kız için aralarında kavga ederler (Öcal, 1999: 381). “Onüç” masalında kardeşlerinin kazandığı parayı kıskanan on iki kardeş, kardeşleri Onüç’ü devin öldüreceğini bilirler. Padişahı ikna ederek onu devin yanına göndermesini isterler (Sakaoğlu, 2002b: 371-372), “Şemşirak Taşları” masalında en küçük kardeş, babasının isteğini yerine getirip zenginleşir. Ağabeylerinin ve kendisinin evleneceği kızları da bulur. Ağabeyleri ise onu kıskandıkları için kuyuda bırakırlar (Sakaoğlu, 2002b: 410). “Dipsiz Kuyu” masalında yaşladığını düşünen baba, tahtını çocuklarından birine bırakmak ister. Üç kardeş bunun üzerine babalarının isteğini yerine getirmek için yola çıkarlar. Yolda büyük kardeş, kardeşini kuyuya atar (Özçelik, 2004: 301). “Gülü Koparan Dev” masalında küçük kardeş, devı öldürüp babasının istediğı gülü almayı başarır. Ağabeyleri tarafından kıskançlık sebebiyle kuyuda bırakılır (Özçelik, 2004: 303). “Padişahın Üç Oğlu” masalında babalarının mezarını eşleyen devin peşinden giden üç kardeş, en küçük kardeşlerini devin mağarasında terk ederler (Alay, 2005: 185). “Gavur Gül” masalında üç kız kardeşten büyük ve ortanca olanı evdeki yiyecekler tükenince küçük kardeşlerini

kesip yemeğe karar verirler (Doğan, 2007: 60). Bu masalarda kıskanılan, ezilen ve kötülüğü istenen en küçük kardeştir. Masalarda üç kardeşten en küçüğü daima içlerinde en çalışkan, akıllı ve güzel olanıdır.

Kardeşler arası kıskançlık, rekabet duygularının oluşmaması ya da bu duygunun kötü bir duruma evrilmemesi için öncelikli görev anneye düşer. Kardeşler arası sevginin eşit dağıtılması, çocuğa kendini eksik bırakılmış hissettirmemek önemlidir (Yavuzer, 1995: 103). Burada babanın da rolü yok sayılmamalıdır. Baba da otoritesi ile anneyi desteklemeli ortak bir davranış sergilenerek devamlılığı sağlanmalıdır.

“Guri El” masasında ise kırk oğlan kardeşten sadece Mirza Muhammet anne ve babasının yanında büyür. Diğer kardeşler bu sebeple Mirza Muhammet’i kıskanırlar (Kasımoğlu, 2010: 667). Anne babanın sadece bir çocuklarını yanlarında büyütmiş olmaları sebebiyle kardeşler arası kıskançlık oluşmaktadır. Sadece bu masalda kardeşler arası kıskançlığın sebebi anne baba tutumundan kaynaklanmaktadır.

Özellikle iki ve daha fazla çocuğa sahip ebeveyleerin çocukların dünyaya geliş sıralamalarında oluşabilecek dezavantajlı durumlardan doğabilecek sorunların önüne geçmesi gerekir. Büyük, ortanca ya da en küçük kardeş olmanın getirdikleri ve hissettirdikleri konusunda dikkatli olunmalıdır (Yavuzer, 1995: 105-107).

Evinden ayrılan, genellikle annesini kaybeden kahramanlar arasında sevgi bağının kuvvetli olduğu bir kardeşlik ilişkisi bulunur. Kardeşler yaşadıkları zorluklar karşısında kenetlenir ve birlikte mücadele eder. Bir amaca ulaşma, maddi çıkar, taht gibi maddesel kazançların olduğu masalarda ise kahraman kardeşler zıt karakterlere sahiptir. Bu tezatlık üzerinden yaşanan çekişme de masallara yansır.

İyiliğin, iyilikle karşılık bulacağı; kötülüğün, kıskançlığın, hasetliğin de cezasız kalmayacağı masalarda kardeşler arasında yaşanan olaylar üzerinden gösterilmiştir. Birlik ve beraberlik içinde olan sevgiye dayalı, birbirine yardım eden kardeşler zorlukları daha kolay aşar ve sonucunda aile birliği içerisinde mutlu yaşamlarına devam ederler. Hasetlik ve kıskançlıktan beslenen diğerinin kötülüğünü

isteyip bunun için çaba gösteren kötü kardeşler ise mutlaka yaptıkları için cezalandırılıp sonunda yalnız kalmışlardır.

4.1.3.9. Üvey Kardeşler Arası İlişki

Üvey kardeş “Anaları ve babaları ayrı olan kardeşlerden her biri.” (Türkçe Sözlük, 2019: 2458) şeklinde tanımlanır.

Masalda üvey anne bulunuyorsa genellikle üvey kardeş de vardır. İncelemiş olduğumuz masalarda bulunan üvey kardeş genellikle kız ve kahramanla aynı yaşlardadır. Eve sonradan gelen üvey kardeş tıpkı üvey anne örneğinde olduğu gibi hep kötü kalplidir. Kardeşini kıskanır asla onun iyiliğini istemez. Annesi ile birlikte kötülük yapar annesi ile işbirliği yapmadığı örneklerde ise annesinin kötülük yapmasına engel olmaz.

Üvey olduğu için kardeşleri tarafından dışlanan ve sevilmeyen masal kahramanları vardır. “Kotan” masalında yedi kardeşten en küçüğü üvey olduğu için ağabeyleri, üvey kardeşlerine sürekli kötülük yaparlar (Günay, 1975: 359). “Çocuk İsteyen Kadın” masalında yoksul balıkçı, ekmek teknesine konularak atılmış bir kız bebek bulur. Balıkçının evde de dokuz çocuğu vardır. Bu kızı da kendi çocukları ile birlikte büyütür (Özçelik, 2004: 376). Masalda kardeşler arası üveylik olduğu yer almış olmasına rağmen aralarındaki ilişkiye değinilmemiştir.

Üvey anne, kendi kızına çok iyi davranıp onu korurken, aynı yaştaki üvey kızına kötü davranır. Masaldaki üvey annenin bir de kendi evladının olmuş olması durumu daha karmaşık hale getirir. Kahramana eziyet eden kişi sayısı ikiye çıkmış olur (Yavuz, 2009: 85). “Padişahın Oğlu ile Evlenen Öksüz Kız” masalında üvey anne ile birlikte eve üvey kız kardeş de gelir. Ancak masal içinde kardeşler arasında bir ilişki yer almamaktadır. Üvey annenin kendi kızını kayırması davranışı bulunmaktadır “Öksüz Kız” (Günay, 1975: 416; Taner, 1995: 63-67), “Öksüz Kız” (Şimşek, 2001b: 36) masalları da aynı duruma örnektir. “Nar Adlı Kız” masalında ise üvey anne yüzünden evden ayrılan kızı, üvey kardeşi de kendisinden daha güzel olduğu için kıskanır (Şimşek, 2001b: 160). “Ayşecik ile Fatmacık” masalında

Fatmacık tıpkı annesi gibi kötü kalplidir ve üvey kardeşi Ayşecik’e kötü davranır (Sarıyüce, 2010: 198). “Karlı Dağları, Aşan Kız” masalında Kelkız’ın annesi başka bir adamla evlenince Kelkız’ın bir de üvey kardeşi olur. Ancak babası gibi kız da kötü kalplidir (Sarıyüce, 2010: 318).

Çocuk, insan ilişkilerini, toplum içindeki rolleri ilk olarak aile içinde öğrenirler. Anne, baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerin hayata hazırlanan çocuk açısından büyük önemi vardır. Kardeşler arası ilişkilere her ailenin kendi içindeki dinamiği, kardeş sayısı, kardeşlerin cinsiyetleri, yaşları yön vermektedir. Kardeşler arasındaki ilişkiler sahip olduğu özelliklere göre çocuğun bilişsel, duyuşsal, fiziksel, ahlaki, kişilik gelişim alanlarına ayrı ayrı katkı sağlayacaktır.

4.1.4. Olumsuz Bir Modelleme Olarak Çevre

Çocuklar, yaşamlarının ilk yıllarından başlayarak yaşadıkları dünyaya uyum sağlama, çevreyi tanıma ve öğrenme eğiliminde olurlar. Aynı zamanda kendileri ile ilgili özellikleri keşfederler. Bu sürecin doğru ve kontrollü bir şekilde ilerleyebilmesi için çevrelerinde onlara yol gösterici olacak, kılavuzluk edecek ebeveynlere ve yetişkinlere ihtiyaç duyarlar. Bu yolda rehberlik eden de genellikle aileleri olur. Dolayısıyla çocuğun aile bireyleri, sürekli iletişimde bulunduğu çevresi çocuğun davranışlarının ve kişiliğinin temellerinin atıldığı bu süreçte büyük rol oynar hatta çocuğun yaşamında olumlu ya da olumsuz birçok iz bırakır.

“Çocuklar gelişimlerini tamamlamadıkları ilk aylarda ve yıllarda büyüklerini bilinçsizce taklit ederler. Ancak üç yaşından sonra bu taklit daha da bir bilinçli yapılmaktadır. Bunun için evde olsun okulda olsun öğütten çok, iyi davranış örnekleri vermek daha etkili ve daha yararlı olduğu belirtilmektedir. Ancak çocuklar iyi örnekler görsünler diye iyi davranmak çok sakıncalıdır. Davranışlarımız, kişiliğimizin gerçekten değişmeyen belirtileri olmalıdır. Göstermelik örnek davranışları çocuklar fark ettiklerinde bu davranışlarımız tersine zararlı olur. Bu nedenle anne babalar çocuklarından önce kendilerini değiştirme çabası içine girmelidirler. Çocuklarımıza olumlu örnekleri kapsayan bir çevre hazırlanması sorunu önemli ölçüde çözüme götürecektir.” (Ercan, 1975: 46-47).

Masalların içinde çocuk ve çevre ilişkisi açısından çok sayıda farklı örnek görülmektedir. Çocukların çevreyi tanıma, dünyaya adapte olma, doğru davranış geliştirme süreçlerine katkı sağlayabilecek olumlu olabilecek çok sayıda örnek mevcuttur. Buna karşılık günlük yaşamımızda da olduğu gibi doğru ve güzel davranışların yanında olumsuz örneklerde mevcuttur. Çocuklar yaşları ve gelişimleri itibariyle doğru ve yanlış ayırt edemezler. “Olumlu ve olumsuz davranışı birbirinden ayıramazlar.” (Ercan, 1975: 35). Dolayısıyla henüz bu ayrımı yapma becerisine sahip olmadıkları için çocuklar şahit oldukları olumlu ve olumsuz davranış şekillerini taklit etme eğilimi içinde olurlar.

“Masal, bir yandan çocukların düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirirken bir yandan da onların kazanması gereken iyilik, dürüstlük, çalışkanlık ve yardım severlik gibi erdemlerin olaylar içinde edinimini sağlamaktadır.” (Karatay 2007: 471).

“Masal dinleyicilerini, iyilik yapmaya teşvik etmekte ve masallar eğiticilik ve ders verme özelliklerini barındırmaktadır.” (Şimşek 2001: 5).

Masallarda açık olarak verilen ya da cümlelerin altında gizlenen mesajlar bulunur. “Nohut Oğlan” masalında “Doğru yoldan git kimsenin malına el uzatma!” sözü ile masalda doğruluktan ayrılmamayı, başkasına ait olanı almamayı, çalmamayı öğütlemektedir (Özçelik, 2004: 445).

Masalların içinde, kötü davranışlar sergileyen birçok kahraman da yer alır. İyinin karşısında kötü bulunur. Bu kahramanlar zaman zaman kıskançlık, iftira atma, yalan söyleme, hile yapma, aç gözlülük, kurnazlık, eşini aldatma gibi davranışlar sergilerler. Aynı zamanda cinsel taciz, işkence gibi kötü olaylar da masallarda zaman zaman yer bulur (Yavuz, 2009: 70-90). Gerçek hayatta olduğu gibi masalların içinde de kötü örnekleri görmek doğaldır. Ancak önemli olan bu örneklerin çocuğa aktarılma şekli ve çocuğun doğru muhakeme yapabilmesi noktasında ona yol gösterici olmaktır.

4.1.4.1. Yalan Söyleme

Türkçe Sözlük'te yalan, “Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, ktır.” olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2019: 2510).

Yalan konusu, psikoloji, eğitim bilimleri, kriminoloji, felsefe ve iletişim gibi birçok disiplin alanının incelemesine dâhil olmaktadır. Bilim alanları kendi bilimsel sınırları içinde yalanı değerlendirmektedir. Bu bağlamda yalanın tanımını katı bir çizgi çizmek zorlaşmaktadır. Aynı zamanda yalan söyleme davranışının değerlendirilmesini kısıtlanmaktadır. Yalan söyleme davranışı toplumlarda hoş karşılanmayan ayıp kabul edilen davranışlar arasında yer alır. Kişi ya da kişileri bilinçli ve istekli olarak yanıltmak, kandırmak, asıl gerçeğin dışında başka bir şeye inandırmak doğru bir davranış şekli olarak görülmemektedir. Bunun yanı sıra psikoloji ve eğitim bilimleri alanlarında yalan konusunda çalışma yapan araştırmacılar yalanın söylenme amacına ve hizmet ettiği duruma göre farklı şekillerde kategorize edilebileceğini de ifade etmektedirler. Bu durumda ise kişi ya da kişilerin hangi sebeple yalan söyledikleri, yalanın altında yatan amaç önemli olmaktadır.

Dört yaşından küçük çocuklarda yalan söyleme davranışı bulunmamaktadır. Çünkü bu yaş grubu çocukları henüz bilişsel düzey olarak henüz doğrunun ne olduğunu bilme, ayırt etme düzeyine erişememişlerdir. Dolayısıyla bu dönemde çocukların söyledikleri yalan kasıtlı olarak söylenen yalandan ziyade farklı şekillerde gerçekleşir. Örneğin cezadan, otoriteden kaçma amaçlı ya da istenmeyen bir gerçeğin yok sayılması gibi (Arslan ve Evliçe, 1995: 69-70).

Yalan kötü çağrışımları olan bir kavramdır. Ancak yalan söylemeye başlamanın, yalanın öğrenilmesinin bireyin ruhsal gelişiminin önemli bir basamağı ve duygusal gelişimde olumlu bir rolü olduğu da kabul edilir. Çocuklar, annenin babanın her şeyi bilmediğini ilk yalan deneyimleri ile fark ederler. Bu kavramın farkındalığı yaklaşık olarak iki yaş civarı ortaya çıkar. Çocuğun bireyselleşmesinin, kendi iradesine sahip bir birey olduğu yönünde duygu geliştirmesi için de önemli bir adım kabul edilir. Çocuklar 4,5 yaşından önce olayların herkesin aynı kendilerinin

gördüğü şekilde olduğunu düşünürler. Bunu anlayabilme yetenekleri henüz gelişmemiş olduğundan başka bir görüşün olabileceğini bilmezler. Yapmış oldukları bir hatadan dolayı yalan söyleyerek ceza almadıkları vakit küçük çocuklar yalan söylemeyi yaşayarak öğrenirler. Dolayısıyla ahlaki olarak da yalan söylemenin nasıl bir davranış olduğunu bilmedikleri için ahlak boyutunda da yalan söylemekten kaçınma gereği duymazlar. Çevrelerinde yalan söyleyen insanları ve yalanın doğurduğu sonuçları gözlemleyerek yalan ve yalan söyleme konusunda bilgi sahibi olurlar. Yaşantı sonucu kazandıklarıyla da yalan söyleme davranışını alışkanlık haline getirebilir ya da dürüst olma, yalandan kaçınma eğiliminde olabilirler (Atalay, 2014: 7).

Belli bir yaşa geldiklerinde çocuklar geliştirdikleri zihin teorisiyle başkalarının zihninde ne olduğunu tahmin edebilirler. Bununla beraber başkalarının zihnini değiştirebileceklerinin farkına varırlar. Böylece kandırma becerileri gelişir. Büyükler, çocukları yalan söylememeleri gerektiği konusunda uyarır. Ancak çocuklar için iki buçuk üç yaşında gelişmeye başlayan bu işlev yeni ortaya çıkan bir becerinin denemesidir. Yalan, çocuk için önceleri başkalarını kandırma amacıyla yaptığı bir oyundur. Ancak daha sonra kendisini cezadan korumak için kullanmış oldukları bir araç haline gelir. Uzun süreli plan yapabilme becerilerinin de gelişmesiyle çıkar sağlamak, başkalarını bilerek kandırmak davranışına dönüşebilir (Kılıç, 2014: 20). Yalanın ve yalan söylemenin bir alışkanlık haline gelmesi toplumsal ilişkilerde çıkar elde etme amacına dönüşmesi kötü sonuçları da beraberinde getirir.

İncelemiş olduğumuz masallarda söylenen yalanları iki şekilde değerlendirmek mümkündür. Kahraman kasıtlı olarak kötü niyetle yalan söyler. Bunun yanında zor durumda kalması sebebiyle mecbur kalarak yalana başvurur. Kahramanın amacı bulunduğu zorlu koşullardan kurtulmak kimi zaman çocuğunun kimi zamanda kendi kendisinin canını kurtarmak olmaktadır.

Baskı ve korku duygusu insanları yalan söylemeye yöeltebilir. Masallarda da bu duyguları yaşayan kahramanlar zaman zaman yalan söylemektedir. Eğitimsel açıdan bakıldığında çoğu masalda yalanın, yalancılığın ve yalan söyleme

davranışının kötü olduğu mesajı masal içinde çocuğa verilmeye çalışılır. Masalların büyük bir kısmında yalan yetişkinler tarafından söylenmektedir. Söylenen yalan, masal içinde ortaya çıkar ve gerçekler aydınlığa kavuşur. Yalancı kişilerde sebep oldukları durumların cezasını çekerler. Yalan söyleyen kişinin bunun sonucunda hiçbir ceza almaması, hayatına istediği şekilde devam etmesi ise çocuğun zihninde tezatlık oluşturacaktır. Çünkü masal kahramanı toplum tarafından hoş karşılanmayan bir davranışı sergilemiş ve üstelik bundan bir kazanç elde etmişse çocuğu yalanın kötü bir şey olduğuna ikna etmek zor olacaktır. Bu sebeple mutlaka hatalı davranış anlatılırken doğru ve olması gereken şekli ile beraber verilmelidir. Yanlış davranış ve onun getireceği sonuçlar vurgulanmalıdır.

Kötü niyetle, haksız kazanç elde etmek, birine bilerek kötülük yapmak, birini kandırmak amacıyla söylenmiş olan yalanlar masalın sonunda ortaya çıkar. Yalan, söylendikten sonra gelen mutluluk kısa sürelidir ve yalan söyleyen kişi de masalın sonunda çoğu zaman cezalandırılır.

İncelemiş olduğumuz masalarda kahramanların yalan söylerken taşıdıkları amaçlar çeşitlilik göstermektedir. “Keloğlan Sarmısaki Beyoğlu” masalında tilki, Keloğlan’a zengin olması için yardım eder. Ancak bunu yaparken sürekli yalan söyler türlü oyunlar çevirir. Hatta çevredeki insanlara da yalan söyler. Amacı insanları kandırmaktır (Günay, 1975: 279). “Arsız Kız” masalında köpek ile evlenen kızın sürekli yalan söylemesinin sebebi evlendiği köpeğin aslında insan olduğunu kanıtlayabilmektir. Kahraman masalın sonunda köpeğin bir delikanlı olduğunu ortaya çıkarır (Günay, 1975: 287-289). “Gelin Kaynana” masalında kaynana gelininin yemek yiyip yattığı aç olmadığı konusunda sürekli oğluna yalan söyler. Oğlu da gerçeği öğrenmek ister. Annesine yemek yaptırabilmek amacıyla eve misafir gelecek diye yalan söyler (Günay, 1975: 293-294). Annesinin doğru söyleyip söylemediğini anlamak isteyen kahraman da annesini denemek için yalana başvurmuştur. “Çulfacı Oğlu Mehmet Onbaşı” masalında fakir bir ailenin çocuğu olan Mehmet, şans eseri padişahın üç oğluyla tanışır. Onlara kendisini farklı tanıtır ve yalan söyler. Padişahın kızıyla evlenir. Mehmet yalan söylemesine rağmen her defasında işi yolunda gider. Masalın sonunda ise doğruları itiraf eder (Günay, 1975:

461-463). “Tavuk Kız” masalında çocuğu olmayan kadın, bir yumurtayı kundaklayarak çocuk doğurdum diye kocasına yalan söyler (Seyidoğlu, 1975: 241). “İngiliz Kralı” masalında padişahın oğlu, İngiliz Kralı’nın sorduğu her marifeti bilir. Kral da padişahın oğluna kızını vereceğini söyleyerek onu kandırır. Asıl amacı bu sayede istediğini yaptırıp kızını geri almaktır (Seyidoğlu, 1975: 250). “Sırma Saç” masalında şehzade, babasının yanına giderken Keloğlan yolları iyi bildiği ona yardım edeceği yalanını söyler. Padişahın oğlu da Sırma Saç’ı bulunca ona kendisinin padişahın oğlu olmadığı konusunda yalan söyler (Seyidoğlu, 1975: 305-307). “Hz. İsa Hikâyesi” masalında Hz. İsa ve arkadaşı kahvaltı edecektir. Arkadaşı, Hz. İsa’ya iki ekmeği olduğu halde bir ekmeğim var diyerek yalan söyler. Böylece ekmeğini Hz. İsa’dan saklamayı düşünür ancak Hz. İsa aslında onun iki ekmeği olduğunu bilmektedir. Defalarca arkadaşına kaç ekmeği olduğu sorar. Arkadaşı da her defasında aynı yalanı söyler (Seyidoğlu, 1975: 325). Burada arkadaşının yalan söylediğini bildiği halde Hz. İsa ses çıkarmaz. “Tembel Ahmet” masalında Ahmet, iş yaptığı tüccarla yola çıkar. Bir kuyuya rastlarlar ancak korkudan kimse bu kuyuya inemez. Tembel Ahmet, kuyuya inebileceğini söyler ve iner. Ancak tüccara geri çıkacağım diye yalan söyler. Kuyudan geri çıkmaz ve ipi kesip kuyunun içine kendisini atar (Seyidoğlu, 1975: 332). “Ahmedi Dürre” masalında padişahın kızı, Ahmedi Dürre’nin de kendisine vurgun olup olmadığını öğrenebilmek ister. Bu sebeple yalandan yere düşmüş gibi yapar. Bu sayede onun kendisine olan ilgisini öğrenmeye çalışır (Seyidoğlu, 1975: 376). “Hoca, Kadı, İmam” masalında kadın, bir altın karşılığında evine hoca, kadı ve imamı davet eder. Kadın aslında onlara yalan söyleyip kandırmıştır. Misafirler evdeyken eve gelen kayınbiraderinin oğlunu onlara kocam diye tanıtır. Oğlana da amcan öldü diyerek yalan söyler (Seyidoğlu, 1975: 402-405). “Kaz Hikâyesi” (Seyidoğlu, 1975: 408) ve “Aptal Koca” (Seyidoğlu, 1975: 409) masallarında canı kaz yemek isteyen adam üç gün boyunca eve gelirken kaz alır. Karısı, adam eve gelmeden kazı yer ve adama kaz almadın diyerek yalan söyler. “Evliya ile Kevliya” masalında Evliya ve Kevliya birlikte yola çıkarlar. Yanlarına aldıkları azıklarından önce Evliya’nın ardından Kevliya’nın azığını yemeye karar verirler. Evliya’nın azığı biter ve sıra Kevliya’nın azığına gelir. Ancak Kevliya azığını paylaşmaz. Yemeğini paylaşmak için gözünün birini bıçakla çıkarıp vermesi şartını sunar. En başta verdiği sözü tutmayıp yalan söylemiş olur (Yavuz,

1994: 228). “Ali ile Musa” masalında aynı olay Ali ile Musa arasında geçer (Yavuz, 1994: 279-280). “Doğruluk” masalında üç kardeş iş bulmak için evden ayrılırlar. Büyük kardeş, kardeşlerine yiyeceklerinin bitmemesi için sırayla yemeyi teklif eder. Kardeşleri kabul eder ve önce en küçük kardeşin torbasındaki yiyecekleri yerler. Bir süre sonra küçük kardeş acıkıp tekrar yiyecek istediğinde ise büyük kardeş, kendi yiyeceklerinin biteceğini söyleyip kardeşine yiyecek vermez (Tezel, 1997: 124). “İyilikle Kötülük” masalında da yola çıkan iki arkadaşın Kötülük, arkadaşı İyilik’e yemekleri sırayla yemeyi ve önce İyilik’in yemeğinden başlamayı teklif eder. Ancak sıra onun yemeğine geldiğinde ise arkadaşına vermez (Alptekin, 2002: 289). Benzer şekilde arkadaşıyla yemeğini paylaşmayıp, sözünde durmayarak yalan söyleme davranışının örneği “Namert ile Cömert” masalında da bulunmaktadır (Sakaoğlu, 2002b: 284). Kahraman, kardeşine ya da arkadaşına en başta verdiği sözü tutmayarak yalan söylemektedir.

“Molla ile Dul Kadın” masalında molla, evlenmek istediği kadının tutarsız isteklerini yerine getirebilmek için yalan söyleyerek yaptıklarına kılıf hazırlar (Alay, 2005: 235). “İki Kardeş” masalında iki kardeşten biri namazlı niyazlı biri de çok yalancıdır. Yalancı olan kardeş her gün cemaate gider yalanlar söyler. Cemaatte onu sevdiği için bu yalanlara hep güler (Alay, 2005: 251). “Deli Kadın ile Kocas” masalında kadın gelip önüne oturan yüklü bir deveyi alıp evine götürür. Deve, bir mire aittir. Mirin adamları deveyi aramak çıkarlar. Kadının kocasına deveyi görüp görmediğini sorarlar. Adam görmedim diyerek yalan söyler (Alay, 2005: 253-254). “Köse Adam” masalında baba, üç oğluna köse adamlarla ticaret yapmamalarını söyler. Büyük ve ortanca kardeş bu nasihati dinlemeyip hem paralarını hem öküzlerini köseye kaptırırlar. Babalarına da yolumuzu eşkıyalar kesti diyerek yalan söylerler (Alay, 2005: 259-260). “Deli Adam ile Karısı” masalında ne yaptığının pek de farkında olmayan deli bir adam yaptıkları ile ilgili karısını korkutmak ve çalışmaktan kaçmak için karısına yalan söyler (Alay, 2005: 267). “Yalan” masalında birbirinden yalancı üç kardeş vardır (Doğan, 2007: 189).

Yalan, bilerek ve isteyerek karşısındakini kandırmak, yanıltmak anlamına gelir. Dolayısıyla masallarda sıkça yer alan yer değiştirme motifinde de kahraman yalan söyleme davranışında bulunmuş olur.

Kahramanın kendi kimliğini saklamak, ailesinden gizlenmek amacıyla kılık değiştirip kendisini başka biri gibi tanıttığı masallar bulunmaktadır. Kahraman tanınmamak, asıl kimliğini saklayarak amacına daha kolay ulaşmak ya da yanlış bilinen gerçeklerin açığa çıkmasını engellemek gibi sebeplerle asıl kimliği konusunda yalan söyler. Ailesinden saklanmak ya da kaçmak isteyen kahramanların kılık değiştirip kimlikleri hakkında yalan söyledikleri görülür. Özellikle de kadınların, kızların çalışabilmek ve iş bulabilmek için keloğlan, çoban, keşiş kılığına girerek erkekmiş gibi davranıp yalan söyledikleri masallar çoğunluktadır. “İki Kardeş” masalında para kazanmak için başka memlekete giden kız, padişahın yanında hizmetkâr olur. Herkese erkek olduğunu söyler (Günay, 1975: 295). “Tüylü” masalında padişahın kızı, padişahın oğluna âşık olduğu için ölüm cezası alır. Acem ülkesine gider çirkin bir kız kılığına girer bir süre başka biri gibi davranır. Bu şekilde de yalan söylemiş olur (Günay, 1975: 298). “Ahmet Ağa” (Günay, 1975: 401), “Bacılar” (Günay, 1975: 403), “Kara Köpek” (Günay, 1975: 466-467) masallarında padişahın kızıyla evlenen Kara Köpek sırrı ortaya çıkmasını diye yalan söyler. Kızın annesinin ve ablasının kılığına girer. Kocasının sırrı ortaya çıkıp kocası kaybolunca kız da evden ayrılır bir yerde barınabilmek için erkek kılığına girerek ev sahibine yalan söyler. “Bir Allahım Bir” masalında kahraman, erkek elbisesi giyip kocasını aramaya çıkar (Günay, 1975: 477). “Altın Bülbül” masalında küçük şehzade, ağabeylerinin onu kapattığı kuyudan çıkıp memleketine dönerken keloğlan kılığına girer. Ailesinin yanına gittiğinde de gerçek kimliğiyle ilgili yalan söyler (Tezel 1992: 176). “Saraydaki Eksik” masalında padişah, başka bir şehzadeden kendisine prensesi getirmesini ister. Prensesi, padişaha vermek istemeyen şehzade Arap’la iş birliği yapar. Arap ve prenses kılık değiştirip yer değiştirirler. Daha sonra da şehzade, rüzgârdan daha hızlı giden atını padişaha vermek istemediği için yine Arap ve atı yer değiştirir (Yavuz, 1994: 72). “Keşiş” masalında güzel kız kimliğini saklamak için yolda gördüğü keşişin elbiselerini alıp giyer (Yavuz, 1994: 162). “Elma Yanaklı Kız” masalında elma yanaklı kız, kocası Yemen Padişahı’nın kızıyla da evlenmek için

saraydan ayrılıp geri dönmeyince onu bulmak için erkek kılığına girerek kocasının peşinden gider (Yavuz, 1994: 182). “Balığın Gülmesi” masalında padişahın karısı, sevgilisini kadın kılığına sokarak saraya yanına alır (Yavuz, 1994: 194). “Tüylü” masalında Hint Padişahı’nın kızı, kendisini istemeyen Yemen Padişahı’nın oğlunun memleketine gider. Tüylü bir elbise giyip kimliğini saklayarak gündüzleri saraya gider. Yemen Padişahı’nın oğlu hamamdaki güzel kızı görebilmek için kadın kılığında hamama girer (Yavuz, 1994: 155-159). “Cesur Kız” masalında babasının yerine padişaha koruyuculuk yapacak olan kahraman, kız olduğunu saklar. Erkek olduğu konusunda yalan söyler (Yavuz, 1994: 180). “Şirin ile Şevketli” masalında Şevketli, kocasının diğer eşini kurtarabilmek için erkek kılığına girer ve kocasına yardım eder (Yavuz, 1994: 216). “Kadının Çilesi” masalında kadın, denizcilerin de iftirasına uğrayınca saçlarını kesip erkek kılığında gezer (Yavuz, 1994: 226). “Terliklerin Getirdiği Mutluluk” masalında padişahın cezalandırıp zindana kapattığı kız, zindancıyı kandırıp ara ara dışarı çıkar. Bahçede gezen padişahla karşılaşır. Kız, kim olduğu konusunda padişaha yalan söyler (Yavuz, 1994: 266). “İyi Kalpli Kadın” masalında kadın, bir kayıkçının saldırısına uğrar ve o sırada kayık devrilir. Kayıkçı ölür, kadın da kayıkçının elbiselerini giyerek kılık değiştirir (Yavuz, 1994: 277). “Nar Tanesi” masalında ise üç erkek kardeş, kız kardeşleri Nartanesi’nin hakkında çıkan söylentilerden dolayı yaşadıkları yerde kılık değiştirip başka işlerde çalışırlar. Nartanesi köye döndüğünde ise onun suçunun olup olmadığını anlamak için ona da asıl kimliklerini saklayarak yalan söylerler (Yavuz, 1994: 258-259). “Yedi Yıl Çoban Olan Padişahın Kızı” masalında kız, babasının zindana attığı gence âşıktır. Onu korumak için kaçmasına yardım eder. Kız erkek kılığına girip yedi yıl çobanlık yapar. Asıl kimliğini herkesten gizleyerek yalan söyler. Gerçekleri yıllar sonra açıklar (Taner, 1995: 134-143). “Askere Giden Kız” masalında kız, babasının yerine askere gitmek için yalan söyler. Erkek kılığına girer (Sakaoğlu, 2002b: 298). “Bacı ile Bocu” masalında yıllarca askere giden ve savaflara katılan babanın tekrar askere gitmek için gücü kalmayınca kızı babasının yerine askere gidebilmek için erkek kılığına girip yalan söyler (Sarıyüce, 2010: 128). “Ālayan Nar ile Gülen Ayva” (Radloff ve Kúnos, 1998: 224), “Billur Köşk” (Radloff ve Kúnos, 1998: 271) ve “Billur Köşk ve Elmas Gemi” (Alangu, 2011: 17) masallarında padişahın kızı âşık olduğu şehzadenin peşinden gittiği Yemen’de erkek kılığına girerek bir tüccarın oğlu

olduğunu söyler. Beraberinde getirdiği cariyelerini, yardımcılarını erkek olarak tanıtır. Kendi kimliğini de saklar. “Bahtiyar Bey” masalında kız, padişahın isteklerini yerine getirebilmek için gurbete gitmek zorunda kalır. Bu yüzden erkek kılığına girip adının Ali olduğunu söyler. Gittiği yerde Bahtiyar Bey’in konağında kalır. Bahtiyar Bey, Ali’nin kız olduğundan sürekli şüphe duyar ama Ali ısrarla yalan söylemeye devam eder. Masalın sonunda Ali, gerçeği itiraf eder. (Radloff ve Kúnos, 1998: 278-281). “Dünya Gözeli” masalında kız, çoban kılığına girerek yalan söyler (Öcal, 1999: 368). “Ahizar” masalında padişahın oğluna âşık olan Ahizar, keloğlan kılığına girip oğlanın yanında gezer. Padişahın oğlu başka biriyle evlendiği gün keloğlanın aslında Ahizar olduğunu öğrenip düğünden vazgeçer (Öcal, 1999: 389-390). “Kırlı Tahta” masalında kahraman, fotoğrafını gördüğü kızı çok beğenir. Kızın köyüne yabancı erkek girmesi yasaktır. Kahraman kız kılığına girip köye girer. Daha sonra kahraman kızla evleneceği sırada bir çingene kızı araya girip gelinin yerine geçer. Bu defa çingene kızı yalan söyler (Öcal, 1999: 410-411). “Hırzıva Güzeli” (Şimşek, 2001b: 208), “Suyu Altın Eden Tas” (Sakaoğlu, 2002b: 290) masallarında oğlan, kadın kılığına girer. “Dokuz Kızlı Baba” (Şimşek, 2001b: 303-305), “Yedi Kızlar” (Özçelik, 2004: 465-466), “Altı Kız Babası” (Boratav, 2006: 161-165) masallarında kız, kendini ispat edebilmek için çalışırken erkek kılığında dolaşır. Herkese erkek olduğunu söyler. Şüphelenenlere de erkek olduğu konusunda ısrarla yalan söylemeye devam eder. “Gelin ve Kayını” (Alptekin, 2002: 342-343) ve “Hain Kardeş” (Doğan, 2007: 71) masallarında gemici, kadını kendisiyle birlikte olması için zorlar. Gemiciden kurtulan kadın erkek kıyafetleri giyerek kılık değiştirir. Kendi kimliğini saklayarak yalan söyler. “Padişahın Oğluya Hizmetkârı” masalında Musa, padişahın oğlu ve Peri Padişahı’nın kızının kaçmasına yardım etmek için gelinlik giyerek gelinin yerine geçer (Alptekin, 2002: 397). “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masalında padişahın kızı, erkek olmadığı için babasından kaçır. Gittiği memlekette ise erkek kılığına girip bir lokantada işe girer. (Alptekin, 2002: 449). “Ağlayan Narla Gülen Ayva” (Alangu, 2011: 64) masalında padişahın kızı, gurbete gitmek zorunda kalır. Kılık değiştirip erkek gibi davranır. Bir aşhanede işe girer. “Yılan Bey” masalında Yılan Bey, kadın kılığına girip sevdiği kızın yanına girer (Dilçin, 2002: 204). “Hürü” masalında kız, kılık değiştirip keloğlan olur. Böylece dağlarda ve dışarıda kaldığı vakitlerde bir şeyden korkmaz (Dilçin, 2002: 254). “Kaz Çobanı” masalında iftiraya

uğrayıp kaçmak zorunda kalan kız, kılık değiştirip kim olduğunu saklayarak yalan söyler (Özçelik, 2004: 429). “Avcı Mehmet” masalında padişahın adamları, Avcı Mehmet’i padişaha getirmek için Mehmet’in en yakın arkadaşı kılığına girerler (Özçelik; 2004: 292). “Elma Ağacı” masalında padişahın oğlu, keloğlan kılığına girer ve asıl kimliğini saklayıp başka biri olduğu yalanını söyler (Özçelik, 2004: 506). “Sefa ile Cefa” masalında Sefa ve Cefa, kadın kılığına bürünüp Sefa’nın âşık olduğu kızı aramaya çıkarlar. Kız tam evlenmek üzeredir. Kızın evine gidince Cefa gelinin yerine geçerek Sefa ve gelinin kaçmasına yardım eder (Doğan, 2007: 160-161). “Sefa ile Cefa” masalında Sefa ile Cefa, Yemen Padişahı’nın kızının yanına girebilmek için bir kocakarıdan yardım alırlar. Sefa ile Cefa kadın elbiseleri giyerler. Daha sonra Cefa, Yemen Padişahı’nın kızının yerine geçerek Hint Padişahı’nın oğluna gelin gider. Ancak kimseye erkek olduğunu söyleyemez. Damadın kız kardeşi ile karşılaşp çok iyi anlaşrlar. Dolaşırken girdikleri bir tapınakta su dökünen kişi kadınsa erkek, erkekse kadın olur. Cefa bu durumdan yararlanıp su dökünür. Kıza suyu dökündüğü için erkek olduğu yalanını söyler (Alangu, 2011: 222-229). “Fesliğenci Kızı” masalında bey oğluna âşık olan Fesliğenci Kız, bir süreliğine başka bir yere giden bey oğlunu görebilmek için erkek kılığına girip onun peşine düşer. Karşılaştıklarında da kimliğini saklayıp yalan söyler (Boratav, 2009: 130-132). “Ahu Melek” masalında Ahu Melek, evleneceği şehzadenin annesi tarafından ormana terk edilir. Ahu Melek, bir şehre gidip orada oğlan kılığına girer (Boratav, 2009: 169). “Zöhre Bani (Gıtmenço)” masalında kız, bir çobandan koyun alıp koyunu keser ve keloğlan kılığına girer (Kasımoğlu, 2010: 363). “Horhor At” masalında bezirgânın kızı, bir çobanın kıyafetlerini alıp erkek kılığına girer (Kasımoğlu, 2010: 695). “Büyülü Çiçekler” masalında kız, ağabeylerini bulmak için yola çıkarken erkek kılığına girer (Sarıyüce, 2010: 355). “Üç Kız Kardeş” masalında üç kız kardeş rahatça para kazanmak ve çalışmak için erkek kılığına girerler. Bu şekilde sarayda kaz çobanlığı yaparlar (Sarıyüce, 2010: 372).

Kendisini başka biri gibi tanıtmak için söylenen yalanlarda amacı iyi olmayan, karşısındakini kandırarak onu kötülük etmek isteyen kahramanlarda vardır. “İğci Baba” (Günay, 1975: 309; Alptekin, 2002: 220-222; Doğan, 2007: 92-93; Alangu, 2011: 185) masalında İğci Baba, kız kardeşleri kandırıp kendi evine

götürmek için sürekli yalan söyler. İğci Baba'nın kandırıp evine getirdiği kızlar da ölmekten korktukları için kesik parmağı yedikleri yalanını söyler. “Uzun Kavak, Uzun Kavak” masalında ise köse, üç kız kardeşe sırayla yalan söyleyip kandırarak evine getirir. Kendi parmaklarını kesip yemeleri için onlara baskı yapar. En küçük kız, başına kötü bir şey gelmesinden korktuğu için parmağı yedim diye yalan söyler (Sarıyüce, 2010: 93-94). Bahsi geçen masalarda İğci Baba ve köse kötü bir niyetle yalana başvurmaktadır. Ancak kız kardeşler içinde bulundukları zor durumdan kurtulmak, canlarını kurtarabilmek için yalan söylerler. İğci Baba ve köse masalın sonunda cezasını çekmektedir. “Toktok” masalında bir adam, padişaha yalan söyleyerek padişahın oğlunun yerine geçer (Seyidoğlu, 1975: 411). “Paşanın Oğlu ile Dünya Güzeli” masalında köse, paşanın oğlunu tehdit ederek yerine geçer. Köse, daha önce oğlunu hiç görmemiş olan paşaya kendisini oğlu olarak tanıtarak yalan söyler (Yavuz, 1994: 218). “Dünya Güzeli” masalında köse, oğlunu hiç tanımayan bir padişaha yalan söyleyerek padişahın oğlunun yerine geçer (Alptekin, 2002: 424). Şehzadenin yerine geçen kahramanın amacı padişahı kandırmaktır. Oğlu gibi davranarak padişahın imkânlarından faydalanmak ister. Gerçekler anlaşıncı yalan söyleyen kişi cezalandırılır. “İfrit” masalında Mehmet Ağa, karısının kendisini ölü ciğeri yerken görmesi üzerine onu konuşturmak için ninesinin kılığına girip kandırır (Öcal, 1999: 229). “Hoca” (Şimşek, 2001b: 85) masalında hoca; “İnsan Kılığındaki Dev” (Şimşek, 2001b: 135) masalında kızın kocası; “Sitti Nusret” (Boratav, 2009: 182-183) masalında ise derviş baba, sırrı öğrenen kahramanı denemek için karşısına kılık değiştirerek sırayla annesi, babası ve dadısı olarak çıkar kıza yalan söyleyerek ağzını ararlar. “İnsan Kılığındaki Dev” masalında ise kahramanı denemek için anne, baba dışında kılık değiştirerek en son cariye olarak da gelir. “Kader” masalında da dev, karısının onun sırrını öğrenip öğrenmediğini test etmek için sırayla annesi, kız kardeşi ve teyzesi kılığında karşısına çıkar (Doğan, 2007: 104). “Yedi Çeşit Mehmet Ağa” masalında Mehmet Ağa, karısının kendi sırrını öğrenip öğrenmediğini sınamak için sırayla annesi, babası ve dadısı kılığında karısının yanına gelip onu sınamak için yalan söyler (Sarıyüce, 2010: 225). “Tüm Tüm Tümencik” masalında anne koyun, yavrusunu evde bırakıp ot getirmek için evden ayrılır. Kurt, yavruyu yemek için kapıya gelir. Kuzuya annesi olduğu yalanını söyler ve onu kandırır (Şimşek, 2001b: 3-4). “Ayşe, Fatma Kuzular” masalında koyun, iki kuzusunu evde bırakıp otlamaya

gider. Kapıya gelen kurt, kuzulara kapıyı açtırabilmek için yalan söyler. Önce sesini inceltip konuşur sonra da ayaklarını una bulayıp kuzuları ikna eder (Boratav, 2006: 33). “Kurt” masalında da kurt, anneleri evde olmayan kuzuları kandırmak için kapıya gelip anneleriymiş gibi yalan söyler. Annelerinin giysisini giyerek kuzuları kandırmayı başarır (Doğan, 2007: 138). “Gıdgıdı Mecmeci Arpacılı Tobacılı” masalında kurt, keçinin dört yavrusunu yemek için anneleri evde yokken kapılarına gider. Yavrulara kapıyı açmaları için anneleri gibi davranıp yalan söyler (Kasımoğlu, 2010: 333).

Başka birine ait giysileri giyerek onun kimliğine bürünme şeklinde kahramanın yalan söylediği diğer benzer masallar: “Hint Padişahının Kızı” (Günay, 1975: 306), “İğci Baba” (Günay, 1975: 311; Doğan, 2007: 92; Alangu, 2011: 197), “Kız Padişah” (Günay, 1975: 316), “Şah İsmail” (Günay, 1975: 346), “Dallan Reyhanım Dallan” (Günay, 1975: 366-370), “Helvacı Güzeli” (Günay, 1975: 394; Yavuz, 1994: 224; Radloff ve Kúnos, 1998: 253; Şimşek, 2001b: 234; Sakaoğlu, 2002b: 448; Alangu, 2011: 48), “Zümrütanka” (Güney, 1992: 273), “Zümrüdüanka Kuşu” (Şimşek, 2001b: 57; Alptekin, 2002: 297; Alangu, 2011: 164), “Sihirli Tavşan” (Tezel, 1997: 67), “Tasa Kuşu” (Radloff ve Kúnos, 1998: 220), “Altın Tabak” (Öcal, 1999: 293-294), “Sülüman Ağa’nın Gızı” (Öcal, 1999: 419) ve “Hacı Mahmud Ağa’nın Kızı” (Öcal, 1999: 424), “Baykuş ile Padişah” (Alay, 2005: 240), “Gazvancı” (Kasımoğlu, 2010: 401), “Üç Kardeş” (Kasımoğlu, 2010: 457), “Senem” (Doğan, 2007: 167), “Emir Yemen” (Kasımoğlu, 2010: 703), “Göbeği Kilitli Padişah” (Kasımoğlu, 2010: 735), “Uzun Kavak, Uzun Kavak” (Sarıyüce, 2010: 95), “Kırk Haramiler” (Sarıyüce, 2010: 148)’dir.

Masallarda kızlar iş bulmak, çalışırken rahat etmek; sevdiğinin ya da eşinin peşinden gittiğinde onu kolay bulmak için kimlik değiştirirler. Kendilerini erkek gibi tanıtırlar. Erkek kahraman ise sevdiğini bulmak ve onun yanına kolaylıkla girebilmek; kardeşleri tarafından herhangi bir haksızlığa uğradığında memleketine dönerken tanınmamak için kimlik değiştirir. Kahramanın burada yalan söyleme amacı birisine zarar vermek, kötülük yapmak değildir. Aksine kendisini ya da yanında bulunan birini korumak, yapması gereken işi daha kolay gerçekleştirmek

içindir. Kendisini başka biri gibi tanıtan kahraman masalın sonunda mutlaka doğruyu söyler.

Kötü niyetli bir kahraman, yalan söyleyip evlenme hazırlığında olan kahramanın ya da eşinin yerine geçer. Yalan söyleyerek başka birinin yerine geçen kahraman yerine geçtiği kişiyi ortadan kaldırdıktan sonra da mevcut durumunu korumak için yalan söyleme davranışına devam etmektedir. Yalan söyleyip gelinin yerine geçen kahramana bazı masallarda kendi annesi ya da damadın annesi de yardım eder. “Terace Kızı” masalında ise padişahın karısı, oğlunun nişanlandığı kızı çirkin bulacağını düşünür. Oğluna, gerçekte sevdiği ve güzel olan kızı gelin olarak gösterip yalan söyler (Günay, 1975: 324). “Bacı Bacı Can Bacı” masalında kız, padişahı kandırıp padişahın karısının yerine geçerek yalan söyler (Günay, 1975: 336; Boratav, 2009: 106). “Muradına Ermeyen Dilber” masalında ise muradına ermeyen dilberin yerine kendi kızını geçirmek için yalan söyleyen kişi üvey annedir (Seyidoğlu, 1975: 281-286). “Muradına Ermeyen Dilber” masalında aynı yalanı söyleyen kızın sütninesidir (Yavuz, 1994: 260). “Bir Göze Bir Gül” masalında ise düğün alayında gelinin başına giden kocakarı, herkese yalan söyleyip kendi kızını gelinin yerine geçirir (Güney, 1992: 293). “Muradına Ermeyen Kız” masalında yalan söyleyerek gelinin yerine kendi kızını geçiren gelinin sütninesidir (Radloff ve Kúnos, 1998: 188; Alangu, 2011: 104-118). “Gül Senem” masalında kızın dadısı asıl gelinin yerine başka kızı geçirmek ister (Şimşek, 2001b: 226). “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Sakaoğlu, 2002b: 441) masalında kıskanç teyze; “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Alptekin, 2002: 333) masalında vezirin karısı kendi kızlarını gelinle yer değiştirmek isterler. “Muradına Eren Dilber” masalında ise yalan söyleyen cariyedir (Alangu, 2011: 85). “Bir Göze Bir Gül” masalında üvey anne, hem kızın üvey kızı olduğunu saklar hem de gelinin yerine kendi kızını geçirir (Tezel, 1992: 136). “Tüylü” masalında amcasının kızıyla evlenen oğlan, evlendiği kızın çok çirkin olduğunu bilmez. Oğlanın annesi, gelini çirkin olduğu için oğlunun sevdiği güzel kızı bir gece için gelinin yerine geçirir. Anne kendi oğluna yalan söyler (Yavuz, 1994: 163). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında Yahudi, Çin Padişahının kızı Şereban’a âşıktır. Yahudi çirkin olduğu düşüncesiyle Şereban’ın kendisini beğenmeyeceğine inanır. Şereban’ın, İbrahim’in güzelliğine âşık olacağını düşünerek

İbrahim'i babasından ister. Kıza da sanki İbrahim'le evlenecekmiş izlenimi vererek yalan söyler (Yavuz, 1994: 167). İncelemiş olduğumuz masallarda evlilikle ilgili yer değiştirmelerde genellikle gelinin yerine geçme, güzel kızı çirkinle değiştirme görülmüştür. Bu masalda ise gelin değil damatla ilgili bir yer değiştirme yapılmıştır. "Nar Tanesi" masalında çingene kızı, Beyoğlu ile evlenmek üzere olan Nartanesi'nin yerine geçer. Beyoğlu'na yalan söyler (Yavuz, 1994: 257). "Limon Kız" masalında Arap kızı, şehzade ile evlenmek üzere olan Limon Kızın yerine geçerek şehzadeye yalan söyler (Tezel, 1997: 87). "Limon Kız" masalında çingene kızı, padişahın oğlu ile evlenecek olan Limon Kız'ın başına iğne batırıp onu güvercine çevirir. Kızın yerine geçip yalan söyler (Şimşek, 2001b: 82). "Gülüncü Güller Açan Gız" masalında kızın öz teyzesi (Öcal, 1999: 360), "Kör Gız" masalında ise kızın halası (Öcal, 1999: 374) kendi kızlarını gelinin yerine geçirerek yalan söylerler. "Giyik" masalında üvey anne, beyin oğlu ile evlenmek üzere olan kızı denize atar. Kendi kızını gelinin yerine geçirir (Öcal, 1999: 209). "Giyik Gardeşinan Gözel Ayşe" masalında analığı, şehzadenin karısı ile kendi kızını yer değiştirir (Öcal, 1999: 354). "Küllü Fatma" masalında padişahın oğlu ile evlenmek üzere olan Küllü Fatma'yı kız kardeşleri sihirle kuşa çevirirler. Gelinin yerine kardeşlerden biri geçerek yalan söyler (Alptekin, 2002: 250). "Padişah'ın Oğluyla Hizmetkârı" masalında Musa, padişahın oğlu ile Peri Padişahı'nın kızını kavuşturabilmek için Peri Padişahı'nın kızının başka biriyle olan düğününde gelinle yer değiştirip gelin gibi saraya gider (Alptekin, 2002: 396). "Hani Ya Bacımın Ayağı" masalında besleme, yalan söyleyerek, padişahın karısının yerine geçer (Sakaoğlu, 2002b: 379). "İki Bacı" masalında da teyze, padişahın oğlu ile evlenmek üzere olan yeğeninin yerine kendi kızını geçirir. Gelinin kendi kızı olduğu yalanını söylemiş olur (Doğan, 2007: 97). "Üvey Anne" masalında üvey anne, kendi kızı ve kocasının kızını düğün esnasında yer değiştirir (Doğan, 2007: 188). "Yumurta Gızı" masalında Arap kızı, gelinin yerine geçerek yalan söyler (Doğan, 2007: 200). "Ben Bir Yeşil Yaprak İdim..." masalında Yemen Padişahı'nın oğlu, padişahın kızıyla evlenir. Şehzade, karısına yalan söyleyer ve kendisini kaz çobanı olarak tanıtır (Boratav, 2009: 123). "Altın Toplu Sultan" masalında şehzadenin arkadaşı, şehzade gibi davranıp yalan söyler. Bu şekilde şehzadenin evleneceği kızı ister ve bu şekilde şehzadenin yerine geçmeye çalışır (Boratav, 2009: 222). "Tağ Tağ Eden Ğabacığ bizi Yaldatan Babacığ"

masalında üvey anne, üvey kızının yerine geçerek padişahın oğlunu kandırır (Kasımoğlu, 2010: 714). “Mercan Kız” masalında Karakındıra, beyoğlu ile evlenecek olan Mercan kızı kandırıp yerine geçer. Beyoğluna yalan söyler (Sarıyüce, 2010: 214). “Mercan Kız” masalında Arap cariye, padişah ile evlenecek olan Mercan Kız’ın yerine geçip yıllarca padişaha yalan söyler (Alangu, 2011: 309). Yalan söyleyerek padişahın ya da şehzadenin evleneceği kızla yer değiştiren çingene kızı, çirkin kız tarafından Peri Padişahı’nın kızının yalanla kandırıldığı diğer masallar, “Üç Turunçlar” (Güney, 1971a: 9; Güney, 1992: 61; Seyidoğlu, 1975: 291; Özçelik, 2004: 317), “Üç Nar” (Günay, 1975: 427), “Üç Karpuz Güzeli” (Seyidoğlu, 1975: 296), “Üç Narlar” (Seyidoğlu, 1975: 300) masallarındır. Gelinin yerine geçen kahraman ve varsa ona yardım eden kişiler yer değiştirmeyi gerçekleştirmek için söyledikleri yalanı daha sonra da sürdürürler. Yalanlarının ortaya çıkmaması için yeni yalanlar söylerler. Gerçeklerin ortaya çıkması ile yalan söyleyen kişiler cezalandırılır.

Ölü olduğunu sandığı delikanlının başında bekleyen kız, kendisine arkadaş olması için yanına birini çağırır. Kıza arkadaşlık etmek için gelen kahraman kişi yalan söyleyerek asıl kahramanın yerine geçer. “Kırk Gün Ölü Bekleyen Kız” masalında gurbet kızı (Günay, 1975: 447-448), “Uyuyan Delikanlı” masalında çingene kızı (Seyidoğlu, 1975: 214-215), “Gül Hanım” masalında bir cariye (Yavuz, 1994: 203), “Nar Tanem Bir Tanem” masalında Nartanesi’nin yakın arkadaşı (Yavuz, 1994: 237), “Kāveci Ömer” masalında tesadüfen yoldan geçen bir kız (Radloff ve Kúnos, 1998: 294), “Garga” (Öcal, 1999: 212) ve “Sabır Taşı” (Alptekin, 2002: 429) masallarında çingene kızı, “Sabır Taşı” masalında Arap kızı (Özçelik, 2004: 386), “Sabır Taşı” masalında çingene kızı (Boratav, 2009: 199), “Sütli Fatma” masalında yedi sene sonra oradan geçen gezici kadınlardan biri, uzun zamandır uyuyan delikanlının başında bekleyen kızın yerine geçer. Delikanlı uyandığında ona, başında bekleyenin kendisi olduğu yalanını söyler. “Muradına Eren Kız” masalında ölü gibi uyuyan bir şehzadedir ve şehzadenin başını bekleyen kızın yerine geçen bir halayıktır (Radloff ve Kúnos, 1998: 191). “Meyit” masalında ise Meyit uyurken yedi sene başında bekleyen Fatma’nın yerine yalan söyleyerek Karaçi Kızı geçer (Kasımoğlu, 2010: 720). “Muradına Eren Dilber” (Alangu, 2011: masalında ise

kişiler, şehzade ve şehzade uyurken başını bekleyen kızın yanına çağırdığı cariye olarak değişir (Alangu, 2011: 85). Bu masallarda kahraman, uyandığında kendisini günlerce başında sabırla bekleyen kızla evlenmek ister. Delikanlı ya da şehzade ile evlenen kız söylemiş olduğu yalanı bir süre daha devam ettirir. Ancak daha sonra gerçekler ortaya çıkar. Bir emek vermeden, çaba göstermeden başka birinin hakkına sahip olmak için söylenen yalan anlaşılır. Yalanı söyleyen kişinin mutlaka bu sebeple cezalandırıldığı görülür.

Üvey anne tarafından masallarda söylenen yalanlar kötü niyet taşır. Üvey anne, çocuğu ya da eşini kandırmak amacıyla kolaylıkla yalan söyler. “Sırmalı Pabuç” masalında üvey anne yalancı bir kadındır. Kocasına ve çevresine çekinmeden yalan söyler (Güney, 1992: 5-18). “Bir Göze Bir Gül” masalında üvey anne yalan söyleyerek, padişah ile evlenecek olan üvey kızının gözlerini alır (Tezel, 1992: 138-139). “Ormana Atılan Kız ile Kediler Padişahı” masalında üvey anne, ormana terk ettiği üvey kızı eve döndüğünde kızın elindeki torbanın altın ve zümrüt dolu olduğuna inanmaz. Onu yalan söylemekle suçlar (Taner, 1995: 11). Bu masalda ise yalan söyleme davranışı değil yalanla suçlanma vardır. “Geyik Oğlan” masalında üvey anne, yemeği kendisi yediği halde kocasına çocuklar yedi diyerek yalan söyler (Alptekin, 2002: 462). “Habibe” (Özçelik, 2004: 371) ve “Çocuk İsteyen Kadın” (Özçelik, 2004: 377) masallarında üvey anne, üvey kızını öldürmek için dilenci kılığına girip kıza yalan söyler. “Habibe” masalında üvey anne, üvey kızının yanına gider ve kim olduğu ile ilgili yalan söyler. Kızın yerine geçerek ve kızın kocasının konağına gider. “Habibe” masalında baba, üvey anne istediği için kendi kızını ormana bırakır. Karısına kızımı öldürdüm diyerek yalan söyler (Özçelik, 2004: 370). “Çocuk İsteyen Kadın” masalında ise büyücü olan üvey anne, kahramandan kurtulmak için onun yerine geçer ve kahramanı öldürmek amacıyla yalan söyler (Özçelik, 2004: 377).

Aynı kişiyle evli olan üç kız kardeşten büyük ve ortanca olan kardeşler kıskançlık sebebiyle küçük kız kardeşlerinin, bebek yerine bir hayvan yavrusu (kedi, köpek, maymun) doğurduğu yalanını söyleyerek doğan bebekleri de ölüme terk ederler. Yıllar sonra çocukların hayatta olduğunu öğrendiklerinde de onları

öldürebilmek için yalan söyleyip evlerine girmeye çalışırlar. “Gülbahar ile Gülbarın” masalında kötü kalpli teyze yeğenlerinin hayatta olduğunu öğrenince onları öldürebilmek için yalan söyler (Yavuz, 1994: 77-78). “Çoban ile Üç Kız Kardeş” masalında iki kız kardeş, kocalarına diğer kardeşlerinin köpek yavrusu doğurduğu yalanının söylerler (Alay, 2005: 227). “Çan-Kuşu, Çor Kuşu” masalında eve gidip yalan söyleyen ebe kadındır (Borataş, 2006: 110). “Gavur Gül” masalında ise bir cadı kadın çocukların yanına giderek yalan söyler (Doğan, 2007: 63-64). “Altın Oğlan ile Altın Kız” masalında da aynı kişiyle evli olan üç kız kardeşten ikisi diğer kardeşlerinin maymun yavrusu doğurduğu yalanını söylerler (Sarıyüce, 2010: 362).

Kahramanlar, anlık problem durumlarından kurtulmak, kendilerine maddi bir çıkar sağlamak amacıyla yalan söylerler. “Keloğlan” masalında Keloğlan, kendi işini kolaylaştırmak sebep olduğu durumlardan kurtulmak için çevresine, anne ve babasına kolayca yalan söyler. Bu durumdan rahatsızlık duymaz (Seyidoğlu, 1975: 413). “Gelincik Günü” masalında Germen Beyi’nin oğlu, bir derde düşer. Derdin sebebini kimse bulamaz. Bir gün bey oğlu, sarayın önünden geçen bir kocakarıya oralarda neden gezdiğini sorar. Kadın da hemen bir yalan bulup söyler. Kendisinin bir oğlu olduğunu onunla ilgili sıkıntısını olduğunu anlatıp bey oğlu ile konuşmanın yolunu bulur. Amacı oğlanın derdini öğrenip bu şekilde Germen Beyi’nden dünyalığını almaktır (Güney, 1992: 76, Güney, 2005: 31-32). “Kül Kedisi” masalında Keloğlan’ın ekmeğini emanet ettiği kocakarı; yün ve yumağı emanet ettiği kilimci; kilim ve keçeyi emanet ettiği düğün başı ağa emanetlerine sahip çıkacaklarını Keloğlan geri döndüğünde teslim edeceklerini söylerler. Fakat yalan söylerler ve sözlerinde durmazlar (Güney, 1992: 134-139). “Peri Kızı” masalında köylü kadın, koca bir tas sütü sokağa döker. Delikalı, kadına bunu niye yaptığını sorar. Köylü kadın, o döktüğünün süt değil kızının elinin kiri olduğunu söyler. Ancak kadın aslında evli değildir ve bir kızı yoktur delikanlıya şaka olsun diye yalan söyler. Delikanlının annesi, o kızı oğluna istemeye gider. Köylü kadın, yalanını sürdürür ve doğruyu açıklamak yerine kızım hasta yatıyor der. (Tezel, 1992: 22). “Çirkin Kız” masalında yoksul bir nine süt sağıp yoğurt mayalar ancak yoğurt tutmadığı için süt bahçeye döker. Padişahın oğlu bu durumu görür ve sebebini sorar. Nine, hiç gün ışığına çıkmamış dünyalar güzeli kızım her gün sütle banyo yapar ve o sütü bahçeye

dökerim diye yalan söyler. Söylenen yalanın doğuracağı sonuçları düşünmeden yalan söyleyen kadın yalanını sürdürmeyi tercih etmesi onu daha zor duruma sokar ve bu defa kadın tekrar yalan söyleyerek durumdan kurtulmaya çalışır (Yavuz, 1994: 45). “Menekşe Yaprığından İncinen Kızım...” masalında doksan yaşındaki kadının yetmiş yaşında bir kızı vardır. Memleketin padişahı, bahçe duvarının ardından kadının seslenişini duyar ve annesini kızı kendisine istemesi için kadının evine gönderir. Ancak yaşlı kadın kızının yetmiş yaşında olduğunu söyleyemez ve gelen görücülere kızım yok diyerek yalan söyler. Sultan, oğlunun duyduklarını söyleyince de yaşlı kadın şaşırır. Kızımdan ayrılmak istemediğim için yalan söyledim der (Boratav, 2009: 145-146). “Dülger Kızı” masalında dülger ve karısı bir ağacı kız çocuğu gibi süsleyip severler. Onların seslerini duyan şehzade kıza âşık olur. Karı koca, kızlarını istemek için gelen elçilere kızımız yok diyemezler ve yalan söylerler. Gelin, odasına girene kadar kimsenin onu görmemesi şartıyla kızı verirler. Gelin alayı giderken kadın, ağaçtan kızı ırmağın kenarından geçerken atar. Kız düştü diyerek tekrar yalan söyler (Boratav, 2009: 155). “Menekşe Yaprığından İncinen Kızım” masalında çocuğu olmayan bir kadın, bez bebek yapar. Padişahın oğlu için bu kızı isterler ancak kadın, kızının bir bez bebek olduğunu söyleyemez. Bebek, gerçek bir genç kızmış gibi davranarak yalan söyler. Gelin alıcılar kızı alıp saraya götürürken kızı suya düşürür. Sudan çıkan bir göl kızını gelin yaparlar. Kız da bu yalana ortak olur ve kimseye söylemezler (Sarıyüce, 2010: 328-247).

“Kırkıncı Oda” masalında Arap yalancı bir adamdır. Yalan söyleyip Kaplan Adam’ı da kandırır (Tezel, 1992: 109). “Altın Bülbül” masalında iki ağabey, küçük kardeşlerini kuyuda bırakır. Babalarına da kardeşlerinin başına ne geldiğini bilmedikleri ve altın bülbülü kimin bulduğu konusunda yalan söylerler (Tezel, 1992: 174). “Uykuşah” masalında geceleri ışık yakmanın yasak olduğu bir memlekette padişahın adamları, bir gece evleri kontrol ederler. Bir kızın uykusuna seslenişini duyarlar. Kız uykusuna uykuşah diye seslenmektedir. O memleketin padişahının adı da Uyküşah olduğu için adamlar, padişahın o evde olduğunu sanırlar. Sabah çuvallar dolusu yiyecek getirirler. Kız yalanını sürdürmeye devam eder. Günler geçer padişaha haber yollayıp oğlundan hamile kaldığı yalanını söyler. Doğum yaptıktan sonrada bir kundak yapıp içinde bebek varmış gibi davranır (Yavuz, 1994: 51-52).

Kahramanın en başta söylemiş olduğu yalanın ortaya çıkmaması hatta eve erzak gönderilmesi sonucu kahraman durumdan memnun olur. Yalan söylemeye devam eder. Ancak yalanın ödüllendiriliyor oluşu yanlış bir algı oluşturmaktadır. “Şehzade Hüdada ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında üç kız arkadaş, ormanda dolaşırken kızlardan biri kuşun yuvasına basıp yumurtalarını kırar. Yuvaya gelen kuş, kimin yaptığını sorar. Yuvaya basan kız, kuşa ben basmadım diyerek yalan söyler. Diğer iki kız kardeşlerinin üzerine yemin eder. Üçüncü kız kardeşi olmadığını söyler. Kuş, kızı yalan söylemekle suçlar (Yavuz, 1994: 131). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında kasap, İbrahim yerine hayvanların kanını buladığı gömleği Yahudi’ye vererek yalan söyler. Yahudi de Ahmet Şah’ın yanına giderek İbrahim’in karısını elinden aldığı yalanını söyler (Yavuz, 1994: 168). “Yedi Çingene” masalında yedi çingene kız kardeş, aralarında konuşurken padişahın oğlu kendileri ile evlenirse ne yapacakları konusunda vaatlerde bulunurlar. Gizlice onları dinleyen şehzade, hemen birinci kızı çağırıp onunla evlenir. Düğünden sonra da kızın söz verdiği şekilde her gün eline su dökmesini ister. Kız, şehzadeye “Bir yalan attım, bir koca aldım.” diyerek karşılık verir. Sırayla diğer beş kız kardeşle evlenen şehzade hepsinden aynı cevabı alır. Yedinci kız kardeş, sözünü tutup iki tane altın çocuk doğurur. Diğer altı kız kardeş, kıskanıp çocukları köpek yavrusu ile değiştirir. Şehzadeye ve kız kardeşlerine yalan söylerler (Yavuz, 1994: 170-171) .

“Üç Şart” masalında batı padişahı, doğu padişahının oğluna kızını vermek için üç şart sunar. Şehzade, üç şartı da eksiksiz yerine getirir bunu rağmen doğu padişahı kızını vermekten vazgeçerek yalan söylemiş olur. Daha sonra halkın ayaklanması ile sözünü tutmak zorunda kalır (Yavuz, 1994: 176). “Keloğlan” masalında Keloğlan’ın eşeğini satmaya giderken karşılaştığı iki kardeş, Keloğlan’a yalan söyleyerek eşeğin kulaklarını ve kuyruğunu kestirirler (Yavuz, 1994: 233). “Nar Tanem Bir Tanem” masalında Nar Tanesi ve en yakın yollarını kaybederler. Arkadaşı geri döneceğini söyler. Nartanesi, arkadaşından ailesine uçurumdan düşerek öldüğü yalanını söylemesini ister (Yavuz, 1994: 237). “Keze Bacı Masalı” masalında kurnaz bir kadın ülkelerinde yaşayan pamuk tüccarı ile kızını evlendirebilmek için kızının çalışkanlığı konusunda tüccara yalan söyler. Tüccar, kızla evlendikten sonra aldatıldığını anlar. Kız, işten kaytarmak için tüccara

teyzesinin çok çalışmaktan böceğe dönüştüğü yalanını söyler. Tüccar kızın yalanına da inanır ve karısının böcek olmasından korkar. Çok çalışmamasını ister böylece kız söylediği yalanla amacına ulaşmış olur (Yavuz, 1994: 339-341). Bu masalda, tembel kız ve kurnaz annesi yalanlar ile galip gelip istediklerini yaptırmakta ve emellerine kavuşmaktadır. “Kahraman Kara Mustafa” (Radloff ve Kúnos, 1998: 207-211) ve “Usta Nazar” (Boratav, 2009: 236) masallarında kahraman yalan söyleyip devleri kandırmasına rağmen masalın sonunda yaptıklarından dolayı cezalandırılmaz aksine mükâfatlandırılır. “Boynuzlu Yılan” (Radloff ve Kúnos, 1998: 244) ve “Eşek-Kafası” (Boratav, 2006: 146-149) masallarında padişahın kızı, kocasını bulabilmek amacıyla bir hamam yaptırıp herkesi bedava yıkanmaları için hamama çağırır. Böylece herkes bildiğini anlatacak ve kız kocasını bulacaktır. Keloğlan anlatacak bir şeyi olmamasına rağmen bir yalan uydurup bedavaya yıkanmak için annesini de alıp gider. Keloğlan, yalan söylerken durumdan kendisine fayda sağlamayı amaçlarken tesadüfen de olsa kızın kocasını bulmasına yardım etmiş olur. “Hüsnü Yusuf” masalında padişahın kızı, Hüsnü Yusuf kuşunu bulmak için hamam yaptırır. Keloğlan anlatacak bir şeyi olmamasına rağmen hamama gidince bir şey bulup anlatırım diye düşünür (Öcal, 1999: 217). “Pamuk Kız” masalında çocuğu olmayan bir kadın, kocasının bu sebeple başkası ile evleneceğini duyunca kocasına hamile olduğunu söyler. Dokuz ay sonra da doğum yaptığı yalanını söyler. Daha sonra da olmayan kızını isteyen dünürçülere yalan söyler (Alptekin, 2002: 416). Kadın kocasının başka biriyle evlenmemesi için en başta söylemiş olduğu yalanı sürdürünce bu durum başka yalanları da getirmiştir.

“Tilki” masalında tilki yaşlı kadına erzaklarını taşıırken yardım edeceğini söyleyip kadının erzaklarını alarak yalan söyler. Kadın, bu sebeple tilkinin kuyruğunu keser tilki kuyruğunu geri alabilmek için yardım istediği kişi ve hayvanlara yalan söyler (Doğan, 2007: 174-177). Bu masalda tilki sürekli yalan söyleyerek çevresini kandırmakta ve böylece istediklerine ulaşmaktadır. “Gülüncü Güller Açan Gız” masalında iki abla, hamile olan küçük kız kardeşlerini yemeğe davet eder. Ancak söz verdikleri yemeği kardeşlerini vermeyip yalan söylemiş olurlar (Öcal, 1999: 357-358). “Keloğlan ile Cambazlar” masalında hem Keloğlan hem annesi yalan söylemektedir (Özçelik, 2004: 452). “Ese ile Köse” masalında

Köse'nin çok yalancı bir insan olduğundan bahsedilir. Köse, hiç çekinmeden kendi çıkarı için sürekli yalan söyler, insanları aldatır. Karısını öldürüp suçu başkasının üzerine atar (Özçelik, 2004: 456-461). “Erler-Karısı’na Koca Olmaya Giden Keloğlan” masalında Erler-Karısını bir kirpi öldürür. Keloğlan, durumu bildiği halde ölen Erler-Karısı’nın kulaklarını kesip delikanlıların yanına gider. Kendisi öldürmüş gibi yalan söyleyerek ve bu sayede delikanlılardan hürmet görür (Boratav, 2006: 56). “Hızır” masalında padişah, Hızır’ı bulup getiren kişiye ne isterse vereceğini söyler. Fakir bir adam, padişah’tan çocuğu ve uşakları için ölünceye kadar yetecek yiyecek ister. Karşılığında kırk gün içinde Hızır’ı bulacağım diye yalanını söyler (Boratav, 2006: 205). “Culfa Kadınları” masalında kadın, tesadüfen altın bulur. Sığirtmaç, karısının bulduğu altınların padişaha ait olduğunu öğrenir. Sığirtmaç, altınları kaybetmemek için yalan söyler. Haksız yere zengin olurlar (Boratav, 2006: 281-282). “Yoksul Kocanın Şeytan Karısı” masalında kadın, kocasının da haberi olacak şekilde maddi kazanç sağlamak için yalanlar söyler. Yaptıkları sonucunda istediklerini elde eder (Doğan, 2007: 197-199). “Köse ile Yaşlı Annesi” masalında köse, bir adamın evine bir ölçek mısır almaya gider. Evde adamın karısı ve kadının sevgilisini görür. Her şeyi adama anlatır. Adam da karısının sevgilisini öldürür ancak köse durumdan faydalanmak için ölen adamın kardeşi olduğunu söyler. Köse aynı adamın ölüsünü kullanarak karşısına çıkan kişilere yalan söyler. Aynı zamanda durumdan maddi çıkar sağlar. Yaşadığı köyde bulunan köylülere de yalan söyler (Doğan, 1997: 135-137). “Üç Köseye Bir Keloğlan” masalında bilmeden babasının nasihatini bozan Keloğlan, köselerin yanında işe girer. Köseler, tarafından kandırılan Keloğlan parasını alamayınca yalana başvurur. Bu şekilde alması gereken parayı alır. (Sarıyüce, 2010: 28-30). “Yıldırım Padişahı” masalında kız, kırk bir güvercinin girme dediği odaya girer. Kız her defasında güvecinler odaya girip girmediğini sorduklarında girmedim diyerek yalan söyler (Boratav, 2009: 206-208). “Hasses Paşa” masalında kız, insanlara yalan söyleyerek onları aldatır. Maddi zarara uğratır. Aile yaşantılarına zarar verir. Erkek elbiseleri giyerek kılık değiştirip insanları kandırır. Ancak daha sonra hepsi kızı affeder (Boratav, 2009: 245-254). “Köseler” masalında bir karı koca, yedi tane köseye oyun oynamak amacıyla beraber yalan söylerler (Kasımoğlu, 2010: 492). “Tintin Horoz” masalında Doğrucu Nine, Doğrucu

Emmi ve Doğrucu Dayı adlı kişiler insanlara doğrulukla ahkâm keserken kendileri yalan söyler. Yalanları bir horoz ortaya çıkarır (Sarıyüce, 2010: 289-293).

“Kurnaz Besleme” masalında adam altınlarını kemerinde biriktirir. Bunu gören bir kadın, adamın altınlarını almak ister ve polise adamın kocası olduğunu söyler. Altınlarında aslında kendisine ait olduğunu iddia eder (Günay, 1975: 321), “Fakir Adam” masalında bir adamın kemerinde altın biriktirdiğini gören kadın, altınları alabilmek için polise o adamın kendi kocası olduğunu ve altınlarını aldığı yalanını söyler (Günay, 1975: 356). “Kotan” masalında kardeşleri Kotan’dan kurtulmak için sürekli yalan söylerler. Kotan da bu durumu fark edip içine düştüğü zor durumdan kurtulmak amaçlı yalan söyler (Günay, 1975: 359-360). “Helvacı Güzeli” masalında baba, kızını bir din görevlisine emanet eder. Ancak adam kıza âşık olur ve kötülük etmek ister. Bir kocakarıdan yardım alır. İkisi kıızı yalan söyleyerek oyunla evden çıkarıp hamama getirirler (Günay, 1975: 392; Yavuz, 1994: 222; Radloff ve Kúnos, 1998: 249 Şimşek, 2001b: 231; Sakaoğlu, 2002b: 445; Alangu, 2011: 33). “Gülnazik” ve “Kaz Çobanı” masallarında da aynı örnek bulunmaktadır (Yavuz, 1994: 211; Özçelik, 2004: 427). “Hürü” masalında hocaya, kıızı kandırabilmesi için yardım eden kızın hacı nine diye bildiği bir koca karıdır (Dilçin, 2002: 225). “Sülüman Ağa’nın Gızı” masalında ise aynı örnekte bir kocakarı, kıza hocaların hasta olduğunu yalanını söyler. Bu sayede kıızı hocaya götürür (Öcal, 1999: 417). “Sandıktaki Kız” masalında imam, yaşlı kadının avlusunda bulunan kıızı görüp cadı kadından onu kendisine getirmesini ister. Cadı, yaşlı kadın ve kızına yalan söyleyerek kıızı imamın yanına hamama götürür (Doğan, 2007: 154).

“Elma Ağacı” masalında iki ağabey, babalarına kuyuda bıraktıkları küçük kardeşlerini ejderha parçaladı diyerek yalan söylerler (Günay, 1975: 504). “Zümrütanka” (Güney, 1992: 271), “Zümrüdüanka Kuşu” (Alangu, 2011: 153) masallarında ağabeyleri, en küçük kardeşlerini kuyuda ölüme terk ederler. Babalarına ise öldü diyerek yalan söylerler. “Üç Kardeşler” masalında ise ağabeyler, kuyuya bıraktıkları kardeşlerinin kendi isteği ile kuyuda kaldığı yalanını söylerler (Yavuz, 1994: 101). “Üç Kardeş” masalında üç kardeş iş bulmak için birlikte başka memlekete giderler. Büyük ve ortanca olanı küçük kardeşlerinin parasını ve

koyunlarını alıp onu kuyuya atarlar. Geri döndüklerinde ise kardeşleri Mirza Mehmed'in karısına, kardeşlerinin öldüğü yalanını söylerler (Kasımoğlu, 2010: 456). “Gülmez İnsanlar Ülkesi” masalında padişahın büyük ve ortanca oğlu, küçük kardeşlerini kuyuya atıp ülkelerine dönünce babalarına kardeşimizi bulamadık diyerek yalan söylerler. Küçük kardeş de, kendisini arayan kızla karşılaştığında kıza kendisini haramilerin kuyuya attığı yalanını söyler (Sarıyüce, 2010: 314).

“Yedi Kardeşin Bir Bacısı” masalında yengeleri kızı öldürüp bir yere bağlar. Akşam abileri eve gelip kızı sorduklarında aşağıya indi diyerek yalan söylerler (Şimşek, 2001b: 155). “Kırk Avşar” masalında kırk Avşar, ölü taklidi yaparak insanlara yalan söylerler. Hatta ölen yakınlarından haber getirmiş gibi davranırlar. Masalın içinde insanları kandırmak için söylenen başka yalanlarda yer almaktadır (Şimşek, 2001b: 284-286). “Şifaî ve Selvi Han” masalında Selvi Han'a, Şifaî'nin öldüğü yalanını söyleyerek onu başka birine verirler (Dilçin, 2002: 84). “Esman ile Zeycan” masalında bey, bölükbaşlarını Esman'ı öldürmeleri için görevlendirir. Bölükbaşları da Esman'ı Murat suyuna attık diye yalan söylerler (Dilçin, 2002: 119). “Hürü masalında hoca efendi çevresine sürekli yalan söyler (Dilçin, 2002: 220-235). “İyilik Yapan Balık ve Balıkçı Çocuğu” masalında çocuk, babasının tuttuğu balığı denize geri atar. Babası sorduğunda ise yalan söyler (Sakaoğlu, 2002b: 281). “Oduncu” masalında oduncu, kocası ölen kadının evine gider ölen eşinden haber getirdiğini ve kocasının kırk altın istediğini söyleyip kadını kandırır (Özçelik, 2004: 470). “Telli-Top” masalında adamın üç kızından, iki büyük kızı babalarına küçük kardeşlerinin kendilerini dinlemeyip yanlarından ayrıldığı ve onu bir kurdun parçaladığı yalanını söylerler (Boratav, 2006: 169). “Senem” masalında azap, Senem'i taciz edince Senem kaçır. Azap, Senem'i ailesinin yanına bıraktım diyerek yalan söyler (Doğan, 2007: 167).

“Anakarıyla Tilki” masalında tilki, ihtiyar kadını sana evlat olayım diyerek kandırıp yalan söyler. Kuyruğu kopan tilki tekrar kuyruğuna kavuşmak için daha sonra çiftçiye de yalan söyler (Günay, 1975: 285). “Keloğlan” masalında Keloğlan türlü yalanlar söyleyip, oyunlar çevirerek zengin olur (Günay, 1975: 374-378) “Köse” masalında ise yalan söyleyip oyun çevirerek zengin olur (Günay, 1975: 387).

“Köse” masalında zamanında tek bir ineği olan köse, zengin olabilmek için yaşadığı köyde köylülere, yolda rastladığı kervancı başına ve çobana yalan söyleyerek mal mülk sahibi olur (Öcal, 1999: 460-462). “Keloğlan’ın Oyunları” masalında da Keloğlan, yalan söyleyerek para, mal sahibi olur (Sakaoğlu, 2002b: 525-526). “Keloğlan” masalında Keloğlan bir adamı öldürür. Yalan söyleyerek bu suçu başkalarının üzerine atar ve onları bu duruma inandırır (Günay, 1975: 386-387). “Bacadan Atılan Ölü” masalında da Keloğlan, dayısının eşinin oynasını öldürür ve adamı başkaları öldürmüş gibi insanları kandırır (Sakaoğlu, 2002b: 534). “Keloğlan ile Köylüler” masalında Keloğlan’ın arkadaşları her hafta sırayla birimiz masraf ederek eğlenelim, yiyip içelim derler. İlk sırayı alan Keloğlan olur ve öküzünü kesip arkadaşlarına ziyafet verir. Ancak arkadaşları yalan söyleyip onu kandırmıştır. Keloğlan öküzün derisini alıp satmak için yola çıkar. Yolda rast geldiği insanları kandırıp yalan söyleyerek zengin olur (Özçelik, 2004: 453-455).

“Doğruluk” masalında iş aramak için üç kardeş yola çıkarlar. İki ağabey, küçük kardeşi ormanda terk ederler. Küçük kardeş, devlerin evine girip saklanır. Devlerin konuşmalarından Hint Padişahı’nın gözleri kör olan kızının şifasının aslında sarayın bahçesinde bulunan hurma ağacında olduğunu öğrenir. Hint Padişahı’nın sarayına gider ve hekim olduğunu, körlerin gözlerini açtığını söyler. Hekim olmadığı ve şifayı tesadüfen öğrenmiş olduğu için aslında yalan söylemektedir (Tezel, 1997: 132). “Değirmenci ile Tilki” masalında tilki, kendini padişaha çok zengin birisiymiş gibi tanıtır ve yalan söyler. Dev ve adamlarına oyun oynayıp yalan söyler ve onları değirmencinin zengin olduğuna inandırır (Şimşek, 2001b: 13-16). “Değirmenci ile Tilki” masalında bir tilki, çak çak padişahı için diğer padişahın kızını ister. Kızı vermezse çak çak padişahının onu berhava edeceği konusunda yalan söyler. Tilki masalda birçok kişiye de yalan söyler (Sakaoğlu, 2002b: 276). “Tilki ile Değirmenci” masalında tilki, padişaha, padişahın adamlarına ve deve yalan söyler (Alay, 2005: 171-172). “Keloğlan ile Tilki” masalında tilki, Keloğlan’ın ve kendisinin zengin olduğu konusunda padişaha yalan söyler (Özçelik, 2004: 291). “İyilik ile Kötülük” masalında körlüğün çaresini tesadüfen bulan adam, körlerin yaşadığı ülkeye gider ve kendini göz doktoru olarak tanıtarak yalan söyler (Şimşek, 2001b: 50). “Bilgili Adam” masalında karısının ısrarı sonucu adam kendisini herkese hoca olarak tanıtıp

tesadüfen bildiği şeyler ile ilgili herkesi kandırır. Masalın sonunda da padişahı etkileyip vezir olur. Adam söylediği yalanlar sonucunda ödüllendirilmiş olur (Şimşek, 2001b: 267- 271). “Baş Münecim” masalında çok fakir olduğu için para kazanmak amacıyla kendini hoca olarak tanıtan adam söylediği tüm yalanlardan sonra memlekete padişah olur (Alptekin, 2002: 368-371).

“Havva Hanım” masalında çıkıık eğirmekle uğraşan Havva Hanım, ölü bir çocuğu kullanarak bir kuyumcuya yalan söyler ve kuyumcudan altın alır. Padişahın adını kullanıp kumaş alır. Bir cenaze sahibini soyup onunla evlenir. İnsanlara yalan söyleyip kandırır ancak masalın sonunda gerçekler ortaya çıkar (Alptekin, 2002: 230-232). “Fesatçı Saliha” masalında Saliha, sırayla bir paşanın hanımına, kumaş satan bir satıcıya, karısı ölen bir adama ve kayınvalidesine yalan söyleyerek elde etmek istediği her şeyi elde eder. Yalanları ortaya çıkmaz ve mal mülk sahibi olur (Boratav, 2006: 223-227). Bu iki masal çok benzer olmalarına rağmen “Havva Hanım” masalında masal kahramanı söylediği yalanlar ortaya çıkınca cezalandırılırken; “Fesatçı Saliha” masalında Saliha söylediği yalanlar neticesinde tüm isteklerine kavuşur.

“Kurnaz Çiftçi ile Ayı ve Tilki” masalında çiftçi, yalan söyleyen bir adamdır (Sakaoğlu, 2002b: 279). “Balık Kız” masalında balıktan bıkan balıkçının karısı, ölen eşinin yaptığı iş konusunda ve de oğlunun eve getirdiği balığı pişirmemek için sürekli yalan söyler (Sakaoğlu, 2002b: 305-306). “Hızır’ı Bulan Keloğlan” masalında üç vezirin de karısı, çocuklarının gerçek babalarının vezir olduğu konusunda padişaha yalan söylemiştir (Sakaoğlu, 2002: 329). “Yaşlı Kadınlar” masalında, altmış beş yaşındaki nine beyoğlu ile evlenmek için yalan söyler onu genç kız olduğu konusunda kandırır (Sakaoğlu, 2002b: 438). “Yemen Padişahının Oğlu” masalında Türk Padişah’ın karısı ve Yemen Padişahı’nın oğlu ile birbirlerini beğenirler. Bir süre Türk Padişah’a yalan söyleyip onnu kandırırlar (Sakaoğlu, 2002b: 479-481).

“Ayı ile Üç Kurdun Arkadaşlığı” masalında üç kurtla arkadaşlık eden bir ayı bir süre sonra etrafta avlanacak hayvan kalmayınca kurtları ortadan isteyen ayı, yalanları ile hayvanları kandırıp birbirlerine düşürür (Alay, 2005: 163). “Üç-Bilecenler” masalında yankesici ve karısı kapılarına gelen dervişlere yankesicinin

çaldığı paraları saklamak için yalan söylerler. Ancak dervişler gerçeği ortaya çıkarıp parayı alırlar (Boratav, 2006: 218-220).

Kahramanın içinde bulunduğu zor durum, onu korku ve baskı sonucu yalan söylemeye yöneltebilir. “Terace Kızı” masalında fakir kız, padişahın oğlu ile evlenebilmek için onu kandırıp sarayı, bahçeyi üzerine yaptırıp aralarındaki maddi engeli kaldırmak için sevdiği oğlanı kandırır ona yalan söyler (Günay, 1975: 325). “Yogud Paşa” masalında bir anne, evladı katil olmasın diye ondan babasının amcası tarafından öldürüldüğünü saklar. Oğluna, babasının eceliyle ölmüş olduğu yalanını söyler (Günay, 1975: 388), “Ahmet Ağa” masalında baba, evlenmek isteyen yılan oğluna padişahın kızını vermeyeceğini düşünür. Ancak oğlu üzülsün diye oğluna kızı istedim diyerek yalan söyler (Günay, 1975: 399). “Naharcı ile Oğlu” masalında oğlu eşek sıpası olan adam, oğlu beyin kızı ile evlenmek isteyince kızı babasından istedim diye yalan söylemeyi düşünür (Şimşek, 2001b: 96). “Nasihat” masalında kocasının bezirgân kılığında gece kucağından kendi çocuklarını alıp gittiğini bilmeyen kadın, korkudan kocasına nene karının da verdiği akılla çocuk öldü diyerek yalan söyler. Hatta bir kuzuyu kendi çocuğu gibi mezara gömer (Günay, 1975: 398). “Üç Nasihat” masalında da adam, karısının kendi ailesinin evinde kaldığı bir gece uyurken kendi bebeklerini alır evlerine döner. Kadın çocuğu eşinin aldığından habersiz annesi ile anlaşır korkudan bebek öldü diyerek yalan söyler (Özçelik, 2004: 447). “Sitti Nusret” masalında Sitti Nusret’in kayınvalidesi, torunlarını gelininin kucağından derviş babanın alıp götürdüğünü bilmediği halde oğluna ilk iki çocuk için çocuklar öldü diyerek yalan söyler. Üçüncü kez aynı olay yaşanınca oğluna, Sitti Nusret’in ağzındaki kandan bahsederek Sitti Nusret’in çocukları yediğini söyler (Boratav, 2009: 184-185).

“Kesik Kafa” masalında padişahın küçük kızı, kendi kocasının düzgün ve temiz giyimli halini tanımayıp evlerine misafirlige gelen ailesinin yanında sırf mahcup olmamak için “Sen bu evin beyi benim kocam değilsen de, dünya ahiret kardeşimsin. Hiç olmazsa babamlar buradayken eve gel ve ben bu evin beyiyim de” demiştir. Kahraman yaşadığı evden, kocasından, maddi durumlarından utanır. Bu sebeple de yalan söylemeyi tercih eder (Seyidoğlu, 1975: 213). “Şahmeran”

masalında Şahmeran, Lokman’a yardım eder ve yerini kimseye söylememesini ister. Lokman da ilk başta Şahmeran’ın yerini sorduklarında yalan söyler. Ancak daha sonra dayanamaz ve kendini kurtarmak için gerçeği söyler (Şimşek, 2001b: 28). “İncili Yorgan” masalında üç erkek kardeş, devin tarlasında çalışıp ona yardım ederler. Dev, evde üç kızı olduğunu Allah hangisini hangi kardeşe yazdıysa vermek istediğini söyler. Dev karısı bir mektup yazar ve Mıstık’ı karısına gönderir. Fakat dev, kardeşlere yalan söylemiştir Mıstık’ı eve gönderme sebebi Mıstık’ı pişirip yemektir. Mıstık, yolda mektubu açıp okur ve devin yalan söylediğini anlar. Dev’in evine gittiğinde bu defa Mıstık yalan söyler (Güney, 1992: 23-24). “Ālayan Nar ile Gülen Ayva” (Radloff ve Kúnos, 1998: 224), “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masallarında kadın, kız evlat doğurur. Kocasının, kendisini ve kızını öldürmesinden korktuğu için de bebeğin erkek olduğu yalanını söyler (Alptekin, 2002: 449; Sakaoğlu, 2002b: 311; Alangu, 2011: 54). “Padişahın Kızı” masalında da aynı sebeple kadın, padişaha kız değil oğlan doğurduğu yalanını söyler. Evinden ayrılıp başka memleketlere giden kız bu yalanı gittiği yerlerde de sürdürür (Özçelik, 2004: 330-331). Padişahlar, beyler genellikle kendilerinden sonra tahtı bırakacak bir erkek çocuk isterler. “Ālayan Nar ile Gülen Ayva” (Radloff ve Kúnos, 1998: 224), “Ağlayan Narla Gülen Ayva” (Alangu, 2011: 57-58) ve “Horhor At” (Kasımoğlu, 2010: 693-694) masallarında kahramanın sünnet olma yaşı gelince babası ona sünnet düğünü yapmak ister. Kahraman ve annesi sırları ortaya çıkmasın diye babasından düğünün ertelemesini isterler. Böylece kız da annesinin söylediği yalana ortak olur. “Şekerpare” masalında padişahın hanımı bir yılan doğurur. Kadın, padişahın kendisini kesmesinden korktuğu için bebeğin oğlan olduğunu söyler (Öcal, 1999: 286). “Şah Mehmet” masalında ise paşa, erkek çocukları öldürdüğü için paşanın karısı kızı olduğu yalanını söyleyerek oğlunu ölümden kurtarır (Doğan, 2007: 168). “Hoca” masalında anne, oğlunun güvercin kılığında gezmesini istemez. Oğlunun eve dönmesi için gelinine yalan söyler (Şimşek, 2001b: 93). “Onüç” masalında on üç kardeş, bir devin tarlasında çalışıp ona yardım eder. Dev, okuma yazma bilmediklerini söyleyen üç kardeşi bir mektup yazıp eve yollar. Mektupta karısına “Bu on üç avı kes fırına at.” yazmaktadır. Kardeşler mektubu değiştirip “evdeki camışları kes, yatakalari yap, on üç tane kız bul” şeklinde değiştirirler (Sakaoğlu, 2002b: 368). “Keloğlan ile Dev” masalında Keloğlan, devin kendisini ve yanındaki

kızları öldürmesini engellemek için deve yalan söyler (Sakaoğlu, 2002b: 371; Özçelik, 2004: 361). “Dev ile Üç Kardeş” masalında dev, karısına mektup yazarak Hasan’ı kesip etiyle pilav pişirmesini söyler. Hasan, mektupları kendi istediği şekilde değiştirerek kadına verir (Alay, 2005: 231-214). “Hibari” masalında anne ve baba, çocuklarına ettikleri bedduadan vazgeçerler. Ancak eve gelen güvercinler Hibari’ye zarar vereceği için Hibari’nin öldüğü yalanını söylerler (Özçelik, 2004: 327). “Hüsnu Yusuf Şehzade” masalında sultan, makasını, yüksüğünü ve gergefini çalan kuşu aradığı için karşılaştığı herkese sohbet edip onlardan bir şeyler öğrenmeye çalışır. Keloğlan ve annesi bu kuşa rastlamıştır. Ancak annesi o sırada uyuduğu için kuşu ve Sultan’dan aldıklarını sadece Keloğlan görmüştür. Keloğlan, Sultan’ın aradığının bu kuş olduğunu bilmeden bunu sultana anlatır. Annesi bir şey görmediği için Keloğlan’ı yalan söylemekle suçlar. (Boratav, 2009: 172-173).

“Fatma” masalında Fatma hamile olduğu düşüncesi ile ailesi tarafından ölümle cezalandırılır. Onu öldürme görevi ise ağabeyine verilir. Ancak ağabeyi, kardeşine kıyamaz ve onu kurtarmak için öldürdüm diyerek ailesine yalan söyler (Yavuz, 1994: 100). “Tuz” (Tezel, 1997: 96) ve “Tuz Kadar Sevgi” (Özçelik, 2004: 440) masalında cellatlar, padişaha oğlunu öldürdüklerini söyleyip yalan söylerler. Aslında oğlana kıyamayıp kaçmasına izin verirler. “Hürü” (Dilçin, 2002: 240) ve “Kaz Çobanı” (Özçelik, 2004: 427) masallarında babası tarafından kız kardeşini öldürmesi için görevlendirilen ağabey kardeşine kıyamaz ve öldürmez. Babasına öldürdüm diyerek yalan söyler. “Yedi Kardeşin Bacısı” masalında kız kardeşini öldürmek için ormana götürdüğü ağabey, kız kardeşine kıyamaz ve diğer kardeşlerine yalan söyleyerek öldürdüm der (Alay, 2005: 220). “Yatalak Mehmet” masalında cellatlar, padişahın kızını öldürmeye kıyamadığı için padişaha kızını öldürdüklerini söyleyerek bir kuşun kanı olan gömleği götürürler (Boratav, 2009: 137). “Gül Ağacı, Olan Kız” masalında kulübede kalan iki kız kardeşten küçük olanı, avcılar gelince tek başımayım diyerek ablasını korumak için yalan söyler (Sarıyüce, 2010: 330).

“Bilinmeyen Zanaat Öğrenen Oğlan ile Dev” masalında kahraman, bilinmeyen zanaat öğrenmek için Arap devin yanında kalır. Devin yanında kalan kız,

oğlanı uyarır ve oyunları öğrenmedim demesini söyler. Oğlan da Arap devin onu yemesinden korkarak yalan söyler (Taner, 1995: 88). Aynı masalda oğlan eve döndüğünde bilinmeyen zanaatı öğrenmiştir ve annesi ile birlikte insanları kandırıp bu şekilde para kazanmaya başlar (Taner, 1995: 89-93). “Ecel Ecayip” masalında ise devin yerinde sihirbaz, oğlanın yanında anne yerine baba vardır (Sakaoğlu, 2002b: 382). “Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” masalında Keloğlan, padişahın kızıyla evlenebilmek için Ali Cengiz’in yanına oyunlarını öğrenmeye gider. Adamın kızı, Keloğlan’ı, eğer oyunları öğrenirse babasının onu öldüreceğini söyleyerek uyarır. Oyunları öğrense dahi öğrenmedim diye yalan söylemesini tembih eder. Keloğlan tüm oyunları öğrendiği halde adama yalan söyler. Keloğlan daha sonra çevresindeki insanlara da bu oyunları yaparak yalan söylemeye devam eder (Tezel, 1997: 144-148). “Alicengiz Oyunu” masalında Keloğlan’ın annesi, padişaha kızını istemeye gider. Padişah bu duruma çok sinirlendiği halde bir şey belli etmez ve kızımı verdim diyerek yalan söyler. Ancak Keloğlan’ın alicengiz oyunu öğrenmesini şart koşar. Keloğlan, alicengiz oyunu öğrenmek için kösenin yanına gider. Kösenin kızı da Keloğlan’ı babası hakkında uyarır. Oyunu ya da sorduğu soruları öğrenince dahi öğrenemedim diye yalan söylemesini tembih eder (Sarıyüce, 2010: 52). “Alicengiz Oyunu” masalında ise gergef işleyen kız, padişahın alicengiz oyunu öğrenmesini istediği delikanlıya, dervişin okuttuklarını yanlış okumasını, doğruyu söylememesini öğütler. Çünkü delikanlı doğru okuyunca derviş onu öldürecektir (Alangu, 2011: 242).

“Balıkçıl” masalında babası ile balığa çıkan kahraman, her gün bir öncekinden daha büyük bir balık tutar. Balıkları satmak için babasına çarşıya gittiğini söyleyerek yalan söyler. Kahraman balıkları padişahın sarayına götürür. Padişahın kızına üç gün vücudundaki bir nişanı göstermesi koşuluyla balıkları verir (Günay, 1975: 406-409). “Cevheri Firoş” masalında kendisine zengin bir kısmet çıkan oğlan evlenmek için ortadan kaybolur ama düğün yapıp işinin başına döndüğünde nereye gittiğini soran ailesine hiçbir yere gitmedim diyerek yalan söyler (Günay, 1975: 443). “Hayırsız Kız” masalında Keloğlan, vezirlere kalçalarına nal vurmak şartıyla aradıkları ceylan sütünü vereceğini söyler. Vezirler kabul eder ancak nalı vuran Keloğlan ceylan yerine eşek sütü verir (Günay, 1975: 500).

Yalan, masallarda kahramanlar arası ilişkilerde gerek aile içinde gerek sosyal yaşamda yaygın şekilde yer almaktadır. Kahramanın yalan söylerken içinde bulunduğu durum ve niyeti bu davranışın sonuçlarını da belirlemektedir. Kötülük yapmak, zarar vermek ya da çıkar sağlamak isteyen kahraman karşısındakini kandırmak amaçlı yalan söylemektedir. Kimi zaman hayatta kalma gayesi kimi zaman sevdiklerini koruma isteği ya da çevresine mahcup olmamak için kahraman yalana başvurmaktadır. Ancak kaynağı ne olursa olsun yalan toplum tarafından kabul görmeyen davranışlar arasındadır.

Çocukların yalan ve gerçek kavramalarını fark etmeye başlama dönemleri ile bireyselleşme, anne babadan özellikle de anneden ayrışma dönemi süreç olarak paralellik göstermektedir. Bu dönem hem fiziksel hem de ruhsal olarak bir ayrılma gerçekleşmektedir. Çocuk, kendi özerkliğinin sınırlarının çizilmesinde yalanı bir araç olarak kullanabilmektedir. Ancak henüz doğru yanlış kavramları gelişmemiş olan çocuklara yalanın söylemenin yanlış bir davranış şekli olduğu ifade edilmelidir.

“Çocuk yalan söylediğinde annesi ona doğru söylüyor gibi davranıyorsa, çocuk annenin kendisini ve davranışlarını denetleyebileceğini düşünür.” (Arslan ve Evliçe, 1995: 70).

Kişiler yalan söylemeyi bir savunma mekanizması olarak kullanabilir. Çocukların kendi içsel dünyalarını çözümlemeleri, yaşadıkları problemlerin kaynağını fark etmeleri yetişkinler gibi kolay değildir. Bu nedenle de savunma mekanizmalarına daha çok başvurabilirler. Çocuklarda yalan söyleme davranışında öncelikle çocuğu bu davranışa iten sebep ya sebepler öğrenilmelidir. Çocuklara yalan söylemenin kötü bir davranış olduğu söylenirken yetişkinler de doğru davranış şekliyle onlara örnek teşkil etmelidir. Yalan, karşısında aşırı tepkilerden ve cezalandırma yöntemlerinden kaçınılmalıdır. Ebeveyn tutumları çocuğun cezadan kaçmak, baskı, korku, stres sonrası yalana başvurma davranışlarının yönünü belirlemektedir. Yalan söyleme davranışının alışkanlık haline dönüşmesi ve yetişkinlikte de devam etmesi ileride şiddet, bağımlılık gibi istenmeyen davranış

bozukluklarını da beraberinde getirebilmektedir¹⁷ (Gür, 2011) “Çocuklarda Yalan”, Erişim Tarihi: 02.09.2021).

Zaman zaman toplumsal ilişkileri de kolaylaştırmada bir araç olarak kabul edildiği görüşü olmasına rağmen güven ve dürüstlük insan ilişkilerinde önemlidir. Yalan ve yalan söyleme davranışı gibi çocuk açısından olumsuz örnek teşkil edebilecek davranışlar masal içinde çocuğa aktarılırken çok dikkat edilmelidir. Zorda kalınca yalan söyleyerek içinde bulunduğu zor durumdan kurtulan bir masal kahramanını örnek alan çocuğun “zor durumda yalan söylenebilir” gibi yanlış çıkarım yapmasının önüne geçilmelidir.

4.1.4.2. Küçümseyerek Alay Etme

Küçümsemek “Değer ve önem vermemek, küçük görmek.” şeklinde tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2019: 1554).

Baba oğlunun ya da kızının ileride evleneceği kişiyi bir tesadüf sonucu, fal bakan ya da kendisine gelecekte olanlarla ilgili yorum yapan birisinden öğrenir. Çocuğunun evleneceği kişiyi maddi anlamda küçümseyen, yaptığı mesleği uygun bulmayan baba yaşanacak evliliğin önüne geçmek ister. “Neydim Ne Oldum Ne Olacağım” masalında padişah, tek kızının yazısına baktırıp onun fakir biriyle evleneceğini öğrenir. Duyduklarını ciddiye almaz. Fakir birine kızını verme düşüncesi hoşuna gitmez ve kahramanı bu sebeple küçümser (Günay, 1975: 281). “Mektup” masalında padişahın kızı, çobanın oğlu olur. Lala, bu çocukların birbirine yazılmış olduğunu söyler. Padişah bu evliliğe karşı çıkarak “Ben bir Padişahım o da bir çoban” der. Padişah, çoban ve oğlunu küçümser (Seyidoğlu, 1975: 359). “Ağaoğlunun Kaderi” masalında ihtiyar bir derviş, ağa oğlunun falına bakıp kaderinde bir çoban kızının olduğunu söyler. Bir çoban kızını kendisine uygun bulmayan ağa oğlu kızı bulup ortadan kaldırmaya çalışır (Yavuz, 1994: 208). “Kader” masalında bir padişah, doğacak olan kızının bir çobanın aynı gün doğacak olan oğluna yazıldığı kaderini öğrenince kızını çobanın oğluna layık görmez (Şimşek, 2001b: 119). “Çöpçatan” masalında bir derviş, yolda karşılaştığı vezire

¹⁷ “Çocuklarda Yalan”, <http://www.turkpdr.com/makale/ozel-egtim/cocuklarda-yalan.htm>

evlenme vakti gelen gençleri birleştirdiğini söyler. Vezir de kendi kızının fakir bir adamın oğluna yazıldığını öğrenince çok öfkelenir. Kızını, fakir adamın oğluna layık görmez (Özçelik, 2004: 342). “Ağanın Rüyası” masalında bir ağa, gördüğü rüyada çobanın oğlu ile kendi kızının evleneceğini öğrenir. Kızının, çobanın oğluna layık olmadığını düşünür (Alay, 2005: 206). “Tahdir, Tebdil Olmaz” masalında da padişah, kızının köyde doğan bir oğlanla evleneceğini öğrenince çok sinirlenir. Oğlanı, kızına layık görmez (Doğan, 2007: 172). Masallarda genellikle fala bakılması, bir dervişin sözü, rüyasın görme sonucu kahramanın babası çocuğunun kendilerinden maddi olarak daha düşük biri ile evleneceğini öğrenir. Kahramanın ailesi küçümsediği için durumu kabul etmek istemez. Ancak bütün engellemelere rağmen bahsi geçen evlilik gerçekleşir.

Evlenilecek olan adayın dış görünüşünü beğenmeme, maddi yetersizlik sebebiyle kahramanın ailesi ya da kahraman kendisi evleneceği kişiyi küçümser. “Kız Padişah” masalında kızın, Keloğlan’a “Kel mel artık ben seni alacağım” demesi onun fiziksel görünümü ile alakalı bir küçümseme içermektedir (Günay, 1975: 316). “Terace Kızı” masalında ise padişahın oğlu, fakir bir adamın kızına gönlü düşmesine rağmen çevresindekilerin kızı ona yakıştıramayıp alay edeceklerini düşünür. Kahramanın annesi de bu evliliğe karşı çıkarak kızı küçümser (Günay, 1975: 324). Kahramanın kendisi aslında fakir adamın oğluyla evlenmek istemesine rağmen çevresinden gelecek baskıdan çekinmektedir. “Dallan Reyhanım Dallan” masalında yine padişah oğlu ve fakir bir kız arasında birbirlerini sevmelerine rağmen maddi durum farklılığından dolayı küçümseme vardır (Günay, 1975: 366). “Balıkçı Güzeli” masalında fakir bir balıkçı, kendini padişahın kızına layık görmez ve kendini küçümser (Günay, 1975: 437). “Balıkçının Oğlu” masalında padişahın kızı, balıkçının oğlu ile evlenmek ister. Ancak oğlan kendisini küçümseyerek padişahın kızına layık görmez. Bunun üzerine kız, aradaki maddi farkı ortadan kaldırmak için balıkçının oğluna para verip ev ve dükkân almasını sağlar (Özçelik, 2004: 391-392). “Tavuk Kız” masalında padişahın karısı, oğlunun âşık olduğu kızı (tavuk kılığındaki Peri kızı) ve annesini fakir oldukları için küçümseyip beğenmez (Seyidoğlu, 1975: 242-246). “Abalı Dondon ve Has Altın Halis Gümüş Paslı Pul” masalında da benzer şekilde küçümseme mevcuttur (Seyidoğlu, 1975: 329). “Has Altın Halis Gümüş Paslı

Pul” masalında padişahın oğlu süpürgecinin kızıyla evlenir. Ancak kızı küçümsemekten vazgeçemediği için günlerce suratına bakmaz (Seyidoğlu, 1975: 351-353). “Elma Yanaklı Kız” masalında padişahın oğlu elma yanaklı bir kızla evlenmek ister. Annesi oğlunun istediği gibi bir kız bulur ancak kız yoksuldur. Bu kadar yoksul bir kızla oğlunun evlenmesini istemez. Padişahın oğlu ve elma yanaklı kız evlenir ancak oğlan kızla evlenmeyi kendisi istemiş olsa da bu durumu kendisine yediremeyerek kızı her gece döver (Yavuz, 1994: 181-182). İncelemiş olduğumuz diğer masallar içinde bu masalda olduğu gibi kendi isteğiyle bir kızla evlenip daha sonra durumu kabul edememe, evlendiği kıza şiddet gösterme örneği bulunmamaktadır. “Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” (Tezel, 1997: 140-141) ve “Alicengiz Oyunu” (Sarıyüce, 2010: 51) masallarında Keloğlan, annesine padişahın kızını kendisine istemesini söyler. Annesi Keloğlan’a, padişahın kızı vermeyeceğini düşünür ancak oğlunun ısrarıyla saraya gider. “Billur Köşk” (Radloff ve Kúnos, 1998: 272) ve “Billur Köşk ve Elmas Gemi” (Alangu, 2011: 21-24) masallarında Yemen padişahının karısı, oğlunun âşık olduğu kızı istemek için kızın konağına kıymetli hediyeler alıp gider. İlk iki gidişinde kız bilerek oğlana ders vermek ister. Hem annesine hem de getirdiği hediyelere kıymet vermeyip hediyeleri küçümser. “İlik Sultan” masalında da aynı küçümseme örneği yer almaktadır (Boratav, 2006: 191-195). “Dünya Gözeli” masalında padişahın oğlu, halhalcının kızına âşık olur ve evlenmek ister. Annesi ve babası şanına layık bir kızla evlenmesi gerektiğini söyleyip ona karşı çıkar (Öcal, 1999: 367). “Nenarı” masalında padişahın kızı ve nenârinin oğlu birbirlerini severler. Ancak padişah kızını soylu ve zengin biriyle evlendirmek ister nenârinin oğlunu beğenmez. Kız ve oğlan kaçarak evlenirler (Öcal, 1999: 413). “İnsan Kılığındaki Dev” masalında padişah ve karısı, devin elinden kaçıp gelen kızı dağdan geldiği için küçümserler. Oğulları ile evlenmesini istemezler. Aslında kız, padişahın kızıdır (Şimşek, 2001b: 137). “Kedi, Köpek ve Yılanın Mükâfatı” masalında padişah, kızıyla evlenmek isteyen Keloğlan’ı küçümser. Ondan yerine getiremeyeceğini düşündüğü şeyler ister bulunur. Keloğlan sahip olduğu sihirli yüzükle padişahın taleplerini yerine getirir (Alptekin, 2002: 361). “Şifâî ve Selvi Han” masalında fakir bir adamın oğlu olan Şifâî, zengin bir adamın kızı olan Selvi Han’a âşık olur. Ancak kendisi fakir olduğu için bundan utanır. Selvi Han’ın ailesi başlık parası şartı ile kızlarını verseler de herkese rezil olacaklarını düşünürler

(Dilçin, 2002: 28, 42, 79). “Esman ile Zeycan” masalında Esman, beyin kızı Zeycan ile evlenmek ister. Ancak Zeycan’ın ailesi hizmetkârlarının oğlu olduğu için Esman’ı kızlarına layık görmezler (Dilçin, 2002: 96). “Padişah Kızıyla Evlenen Genç” masalında fakir bir kocakarının oğlu, Hint padişahının kızına âşıktır, annesine Hint padişahının kızını kendisine istemesini söyler. Annesi fakir oldukları için padişahın, kızını oğluna vermeyeceğini düşünür. Oğlunu kırmamak için gidip ister. Padişah şartlarını yerine getirirse kızını oğlana vermeyi kabul eder (Özçelik, 2004: 408). “Cansız” masalında Tireci kız, padişahın oğlu ile evlenmek ister. Ancak padişahın oğlu, kızı fakir olduğu için küçümser kendine layık görmez. Masalın sonunda kız, padişahın oğluna bir ders verir ve evlenirler (Özçelik, 2004: 413). “Keloğlan” masalında Keloğlan, padişahın kızıyla evlenmek ister. Ancak annesi fakir olmaları için padişahın bunu kabul etmeyeceğini düşünür. Padişah sunduğu şartlar yerine getirilirse kızını vereceğini söyler. Keloğlan şartları sihirli yüzük sayesinde gerçekleştirir (Doğan, 2007: 111-112). “Üvey Anne” masalında padişah, oğlunun bir çobanın kızıyla evlenecek olmasına kızar ve koskoca paşa olduğunu bir çobanın kızını alamayacağını söyler (Doğan, 2007: 188). “Süpürgeci Baba” masalında padişahın oğlu, süpürgecinin küçük kızının zekâsına hayran kalır ve kızı görmek ister. Ancak daha önce kızın babasının asılmasını istediği için hem de bir çöpçünün evine gidemeyeceğini düşünerek kendi yerine lalasını gönderir (Sarıyüce, 2010: 87). “Hamal Hasan” masalında vali, Hamal Hasan’ın kendisine güzel bir saray yaptırmasına akıl sır erdiremez. Onun bu kadar para kazanamayacağını düşünür. Hamal Hasan için “bir hamal parçası” der (Sarıyüce, 2010: 270). Bu masallarda küçümseven kişinin süpürgecinin, hammalın kızı olması bir meslek adının özellikle belirtilmiş olması çocuğun zihninde bazı meslekleri değersizleştirmesine sebep olabilir. “Menekşe Yaprığından İncinen Kızım” masalında padişah, oğlunun halktan bir kızla evlenmek istemesine sinirlenir. Bu sebeple kendisinin küçük düşeceğini düşünür (Sarıyüce, 2010: 238). “Nahırcı’nın Kızı” masalında padişahın oğlu, nahırcının kızına âşık olur. Kızı istemeye giderler ancak nahırcı kendini küçük gördüğü için kızını vermez. Masalın sonunda kızını vermesi için başka bir arkadaşı nahırcıyı ikna eder (Kasımoğlu, 2010: 378). “Bilmez Hoca” masalında seyisin oğlu, padişahın kızı ile evlenmek ister. Seyis, padişahın kızı istemeye gider. Padişah bu

işe çok hiddetlenir ve seyisin oğluna kızını vermek için Bilmez Hoca'nın sihirbazlıklarını öğrenmesini şart koşar (Kasımoğlu, 2010: 429).

Fiziksel olarak farklı özelliklere sahip olması sebebiyle kahramanın küçümsendiği masallar vardır. “Eşmanip” masalında çoban ve karısının çocukları eşek sıpası (Eşmanip) şeklinde dünyaya gelmiştir. Eşmanip büyüdüğü zaman padişahın kızı ile evlenmek ister. Anne ve babası padişahın onlara kızını vermeyeceğini düşünürler. Kızı istemek için saraya giden kadını dilenci sanıp kapıya bile yaklaştırmazlar. İkinci gün Eşmanip annesine bir kese altın ve güzel kıyafetler vererek onu saraya yollar. Bu defa da padişah kızını bir eşek sıpasına vermek istemez. Ancak padişah daha önceden kızını ilk isteyene vereceğim dediği için sözünü çiğneyemez. Eşmanip'ten yerine getirilmesi zor isteklerde bulunur. Eşmanip hepsini yerine getirip kızla evlenir (Yavuz, 1994: 36-39). “Naharcı ile Oğlu” masalında eşek sıpası şeklindeki oğlan, babasına beyin kızını kendisine istemesini söyler. Adam da beyin kendisine kız vermeyeceğini düşünür. Oğlu durumu anlayıp ısrar edince adam kızı ister (Şimşek, 2001b: 96-97). “Keçi Kız” masalında padişahın oğlu, keçi kızla evlenmek için ısrar edince kızı isterler. Kimseye duyurmadan düğün yaparlar (Özçelik, 2004: 322). “Ünlü Bey” masalında aslında bir ermiş olan Ünlü Bey, tilki kılığında gezmektedir. Padişahın sarayına tilki olarak gider ve yardım ettiği bir oğlana padişahın kızını ister. Ancak padişah ilk başta onu küçümseyerek kızını vermek istemez. Padişah sonradan ikna olur (Yavuz, 1994: 298-299). “Boynuzlu Yılan” masalında çiftçi karı kocanın evlat edindiği boynuzlu yılan, padişahın kızıyla evlenmek ister. Ancak annesi padişahın kızı vermeyeceğini düşünür ancak yine de kızı istemeye gider (Radloff ve Kúnos, 1998: 242). “Gurbete Giden Kız” masalında padişahın oğlu Arap kızını küçümser, dış görünüşü ile alay eder ve evlenmek için kendisine uygun olmadığını söyler. Kız buna çok üzülür (Özçelik, 2004: 423). “Eşek-Kafası” masalında Eşek-Kafası şeklindeki oğlan, padişahın kızıyla evlenmek ister. Annesi, padişahın kızını kendilerine vermeyeceğini düşünür (Boratav, 2006: 144-145). Kendini evlenmek istediği ya da evleneceği kişiye layık görmeyip küçümseyen kahramanların bulunduğu benzer örnekler: “Keloolan (3)” (Öcal, 1999: 253), “Sihirli Yüzük” (Şimşek, 2001b: 32), “Değirmenci ile Tilki” (Sakaoğlu, 2002b: 276), “Avcı Mehmet” (Özçelik, 2004: 292) masallarında yer alır. İncelemiş

olduğumuz masallarda çocuklarının evlenmek istediği kişiyi ve ailesini maddi durumu, sosyal statüsü yüzünden istemeyen anne babalar genellikle padişah, vezir ya da bey olmaktadır. Kahraman masalın sonunda ailesinin ya da kendisinin önceden küçümsediği kişiyle evlenir.

“Arif Yusuf” masalında on beş yaşında olan kahraman (Arif Yusuf) padişaha harbe giderken kendisinden bir kâğıt alması gerektiğini söyler. Padişah, çocuğu ciddiye almayıp harbe gider. Harpte büyük yenilgiler almaya başlayınca çocuğa hak verir. Aynı masalda Arif Yusuf daha sonra annesine padişahın kızını kendisi için istemesini söylediğinde annesi aradaki maddi uçurumu kast ederek kendini ve oğlunu küçümser. Padişah, kızını vermeyi kabul ettiğinde ise bu defa padişahın kızı, oğlanı küçümser (Günay, 1975: 454). “Hayırsız Kız” (Günay, 1975: 499), “Dünya Güzeli” (Günay, 1975: 528). “Zümrüdüanka” masalında padişah, küçük şehzadenin devin elinde bulunan perili ağacın elmalarını kurtaracağına inanmayarak onu küçümser. Büyük ve ortanca şehzade, kıskançlığında da etkisi ile küçük şehzadeyi bu işi başarmak için küçük ve güçsüz olduğunu düşünürler. Ancak devden elmaları kurtaran küçük şehzade olur (Güney, 1992: 241-248). “Kamer Tay” masalında padişah, işlerini yoluna koyup kendini kitaplara verir. Bir gün gözleri görmez olur. Şifasının atının ayak basmadığı yerden getirilen bir avuç toprakta olduğunu öğrenir. Büyük ve ortanca oğlu toprağı getirmeyi başaramaz. Bu defa en küçük şehzade gitmek ister. Padişah henüz yaşı küçük ve ağzının süt koktuğu gerekçesi ile bu işi başaramayacağını söyler. Şehzade babasının kendisini küçümsediğın düşünüp üzülr. Ancak şifa olan toprağı bulup getirmeyi başarır (Güney, 1992: 319). “Zümrüdüanka Kuşu” masalında padişah, üç oğlundan en küçüğünün yaşı küçük olduğı için istediğı elmayı devden kurtaracağı konusunda oğluna inanmaz. Ancak küçük oğlu devi öldürür ve zorlu işleri başarır (Alangu, 2011: 147). “Elma Ağacı” (Günay, 1975: 502), “Şemşirak Taşları” masallarında padişah, üç oğlundan en küçüğünün şemşirak taşlarını bulmayacağını düşünür (Sakaoğlu, 2002b: 405). “Padişahın Oğlu ve Atı” masalında padişahın eşi, en küçük damadının padişahın gözlerinin açılması için gerekli olan aslan sütünü bulup getirdiğine inanmayıp damadını küçümser (Özçelik, 2004: 435). “Ütelek” masalında beyoğlu, istediğı şalı ve saati kendisine getiren Üteleği -içinde padişahın kızı olduğunu bilmediğı için- küçümser. Şalı yırtar ve saati

kırar (Boratav, 2006: 177). “Zengin Hamamı” masalında çamaşırcı kadının kızı, hamama gider. Hamamda bulunanlar kızın maddi durumundan dolayı dış görünüşüne bakarak onu hor görürler. Kızı oturduğu her kurnadan kaldırırlar (Boratav, 2006: 251). “Ben Bir Yeşil Yaprak İdim...” masalında halayık, şehzadenin sorduğu sorunun cevabını hamamda bulunan bütün kızlara sorar. Kaz çobanının karısı olduğunu söyleyen kızı ise küçümseyip kıza soruyu sormak istemez (Boratav, 2009: 126). Bu masalda da kızı küçümseme sebepleri maddi kaynaklıdır.

“Yedi Çeşit Mehmet Ağa” masalında kız, ağabeyinin eşine sürekli “kaz çobanı” der. Böyle söyleyerek yengesinin geldiği yeri ve yaptığı işi küçümser (Sarıyüce, 2010: 227-228). “Saka Güzeli” masalında biri padişahın biri vezirinin kızı olan akran iki kızdan, padişahın kızı yoldan geçen Saka Güzeli’ne hangisinin daha güzel olduğunu sorar. Saka Güzeli işin nereye varacağını düşünmeden vezirin kızının daha güzel olduğunu söyleyince padişahın kızı çok kıskanır. Vezirin kızını küçümser kendinden aşağı görür (Alangu, 2011: 249). “Mercan Kız” masalında Arap cariyeye, Mercan Kız’ın sudaki yansımasını görür ve kendi yansıması sanarak çok güzel olduğuna inanır. Saraya gidip çok güzel olduğundan söz edince sarayda kadınlar kızı küçümser. Çirkin bulurlar. Padişah, Hicaz’a giderken hayvanlarını otağından dağıtır. Mercan Kız yanında kaldığı kocakarıya gidip padişahın bir hayvan istemesini söyler. Kocakarı padişahın vermeyeceğinden emin olsa da kızı kırmaz ve gidip padişahın ister. Padişah, kadını fakir olduğu için küçümser ama sonra istediği hayvanı verir (Alangu, 2011: 306, 321).

Masallarda küçümseme davranışı genellikle evlenme isteğinde olan kahramanlar ve onların aileleri arasında, maddi duruma, sosyal statüye ve fiziksel görünüme bağlı olarak ortaya çıkar. Bu farklılıkların evlenmeye engel teşkil ettiği yönünde bir anlayış hâkimdir. Bunun yanında kahramanlar arasında bir işin yapılması konusunda rekabete de dayalı olarak sosyal statü, fiziksel güç vb. sebepler yine küçümsemeye sebep gösterilen nedenler arasındadır.

Sosyal gelişim alanının ilk adımları ailede atılır. Akran ve okul ortamının da çocuğun hayatına girmesi ile hız kazanır. Kurulan bu sosyal ilişkilerde çocukların kazanacakları olumlu davranışlar önemlidir. Saygı duyma, karşısındakini farklılıkları

ile kabul edebilme vb. davranışlar olumlu sosyalleşme sağlarken; küçümseme, sürekli başkaları ile kıyaslama gibi davranışlar olumsuz sosyalleşmeye sebep olur. Sosyal becerilerin, kuralların ve toplumsal ilişkilerin etkileri çocuğun tüm gelişim alanlarını etkileyecek işlevlere sahiptir. Çocuğun duygusal yetkinliğini destekleyen, uygun duygusal tepkiler vermesine model olarak kendini anlamasına yardımcı olan ebeveyn ilişkileri çocuğun diğer bireylerle kuracağı duygusal ve sosyal beceriler için temel oluşturacaktır.

Çocuk her bireyin farklı olduğunu, değişik beceri ve yetkinliklere sahip olduğunu ilk olarak ailede öğrenmelidir. Birbirini bu farklılıklarla kabul edebilme ile çocuk saygı duymayı öğrenir. Fiziksel ya da sözel şiddet davranışlarından uzak saygı ve uyum içerisinde kurulan sosyal ilişkiler çocuklar için güvenli sosyal çevre oluşmasına yardımcı olur.

Alay etmek yine toplumsal yaşam içerisinde karşımıza çıkan olumsuz davranış tiplerindendir. “Bir kimsenin, bir şeyin, bir durumun, gülünç kusurlu, eksik vb. yönlerini küçümseyerek eğlence konusu yapmak.” (Türkçe Sözlük, 2019: 84) şeklinde tanımlanmıştır. Sosyal bilimler literatüründe farklı bilim dallarınca gülme, gülünç olma işin mizah yanını çağrıştırmaları bakımlarından (Kılıç ve Özen, 2020: 301) ele alınmıştır. İnsanlar arasında gerçekleşen alay etme davranışının sebebi ve davranışa yüklenen anlamlar önemlidir.

Bir kişi alay etme davranışı içerisine girdiğinde erdem ve ciddiyetini korumalıdır ancak bu çok olanaklı bir durum değildir. Ciddiyet sınırları içinde yapılan ve öfke barındıran alay etme davranışı ise kabul edilebilir değildir. Bu tarz bir davranışın sonucunda da ceza yaptırımı olması gerekir. Alay etme, şayet eğlence ve şakalaşma amacıyla yapılıyorsa hoş görülebilir. Bu durumda da kişinin izni olması önemlidir (Platon, 2007: 450-452).

Alay etme sözlü ya da fiziksel şekilde gerçekleşebilir. Zaman zaman bir kişiyle gülerek alay etmenin sözlerle alt etmekten daha aşağılayıcı, keskin bir durum olmaktadır. Dolayısıyla alay edilen kişinin de bu durumun etkisinden çıkması zor olabilir (Sanders, 2001: 52).

Alay etme davranışı masallarda daha çok karşıdaki kişinin kusurlu, eksik vb. yanlarını küçümseyerek onu zor duruma düşürme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Karşısındakinin maddi durumunu küçümsediği, fiziksel gücünü azımsadığı için alay etme; kahramana ders verme ya da farklı sebeplerle küçük görme onunla alay etme örnekleri de incelemiş olduğumuz masallar içinde yer almaktadır. “Çoban Mehmet Baba” masalında iki çoban kardeş, padişahın sarayına gider. Saraydakiler onların dış görünüşlerine bakarak alay ederler (Seyidoğlu, 1975: 327). “Bana Benzer Hanım” masalında sarhoş olan adamla alay ederler (Seyidoğlu, 1975: 417). “Peri Kızı” masalında delikanlı, evlendiği kızın köylü bir kadının kızı olduğunu sanmaktadır. Karısına saka yapmak amacıyla “köylü kızı” der. Ancak kız gerçekte bir peri kızıdır ve kocasının kendisine “köylü kızı” demesini kendisiyle alay ettiği şeklinde değerlendirir ve kocasına kırılır (Tezel, 1992: 31). “Bıra Mus” masalında hiç kardeşi olmayan bir kızla, arkadaşları kardeşi olmadığı için alay ederler (Yavuz, 1994: 147). “İki Kardeş” masalında ağabeyi gurbete para kazanmaya giden kardeşinin başarısız olacağını düşünerek arkasından onunla alay eder (Yavuz, 1994: 319). “Mettah Masalı” masalında padişahın kızı, kendisine göz koyan lalaya oyun oynayıp sakalını, bıyığını kestirip onunla alay eder (Radloff ve Kúnos, 1998: 199). “Gül Senem” masalında ise kahraman, çobanlık yaptığı için onunla alay etme edilir (Şimşek, 2001b: 224). Bir meslek grubu ile alay edilmesi örneğinin bulunduğu bu masal çocuklarda yanlış bir algı oluşmasına sebep olabilir. “Keloğlan ile Ağası” masalında kafası kel olduğu için Keloğlan’ın bir iş tutamayacağını düşünen adam, Keloğlan’ı küçümser (Şimşek, 2001b: 292). “Pamuk Kız” masalında bir kadını çocuğu olmadığı gerekçesiyle herkes küçümsemektedir (Alptekin, 2002: 416). Toplumun, çocuk sahibi olmak istediği halde bu arzusu gerçekleşmeyen kadın ve erkeğe karşı olumsuz tutumu örnekleyen bir masaldır. “Peri Kızı” masalında padişahın üç oğlu, evlilik zamanları geldiğinde birer ok atarlar ve ok kimin evine düşerse onunla evlenirler. Büyük ve ortanca oğlan birer saraya, en küçük oğlan ise bir dere kenarına atar. Ağabeyleri, padişah kızları ile evlenir. Küçük kardeş ise kurbağa ile evlenir. Aslında kurbağa bir peri kızıdır. Bu durumu bilmeyen ağabeyler ve yengeleri küçük kardeşle eğlenip alay ederler (Özçelik, 2004: 312). “Kurt ile Kaplumbağa” masalında bir kurt, kaplumbağaya bakıp bakıp gülmüş onunla alay etmiştir. Ancak kurdun, kaplumbağa ile alay etme sebebine masalda yer verilmemiştir (Alay, 2005: 162). “İki Kardeş”

masalında iki kardeşten doğru olan kardeş, yalancı kardeşine özenip cemaate yalanlar söyler. Ancak cemaat onun söylediklerine aldırış etmeyip alay eder (Alay, 2005: 251). “Mollanın Köye Dönüşü” masalında cemaat, bir gün namazda yanlışlıkla gaz çıkaran molla ile alay eder (Alay, 2005: 273). “Tilki” masalında arkadaşları tilkinin kuyruğu kesik olduğu için tilki ile dalga geçerler (Doğan, 2007: 176).

“Sefa ile Cefa” masalında paşa ve vezir, çocuklarına ad koymak için onlara yol gösteren yaşlı dedenin gelmesini beklerler. Ancak çocukların adı olmadığı için diğer çocuklar onlarla dalga geçer (Doğan, 2007: 159). “Sitti Nusret” masalında dünyaya geldikten yedi sene sonra bir derviş tarafından alınmak şartı ile dünyaya gelen kıza, ailesi ismini koymak için dervişin gelmesini bekler. Kız okul çağına geldiğinde ise ismi olmadan okula gider. Ancak okulda herkes onunla adı olmadığı için alay eder (Boratav, 2009: 179-180). Destan kahramanlarının ad alabilmek için bir kahramanlık göstermeleri gerekir. İncelemiş olduğumuz masallarda böyle bir duruma rastlanmamıştır. Ancak bu iki masalda kahramana isim koymak için özellikle beklenen birisi vardır. Çocuğun adının olmaması arkadaşları arasında alay konusu olmasına sebep olmuştur.

Masallarda toplum ve aile içinde genellikle kadın-erkek arasında belirgin bir ayrımcılık görülmemesine rağmen çalışmamız esnasında birkaç masalda bu tür örneğe rastlanmıştır. “Bir Allahım Bir” masalında kadınları küçümseme, aşağılama bulunmaktadır (Günay, 1975: 476). “Terzi Kızı” masalında padişahın oğlu ve terzi kız birbirlerine küçük düşürücü bir takım oyunlar kurarlar. Birbirlerini utandırıp, alay ederler (Seyidoğlu, 1975: 354-355). Bu masalda cinsiyet ayrımı görülmektedir. “Elmas Beşik” masalında padişahın kızı Gülbahar, havuz başında gergef işlerken gelen üç kuştan birinin bakışlarından çok etkilenir. Elinde işlediği çevreyi kuşa atar kuş çevreyi alıp gider. Gülbahar’ın o günden sonra gözüne uyku girmez kuşun bulunmasını ister. Annesi bunu padişaha söylediğinde ise padişah eşine “A sultanım, demiş; söylemeye dilim varmıyor ama kız akıllı kuş akıllı derler; insan bu yumruk kadar kuş için bir yumup iki döker mi! İmrenilecek şey mi yok dünyada: Saraylar istesin, fil dışından içini döşetsin, Hint işinden... O zamana kadar da biz o göğsü nakışlı kuşu buluruz; bulamazsak, elbet bir kuş gelip konar dalına!” der (Güney,

1992: 340-341). Padişah bu masalda kızına değer verdiği halde kızının aklını kuş aklı diyerek küçümsemektedir. “Nar Tanesi” masalında bir padişahın kızı, başka bir padişahın oğlunun üzerine nar tanesi atar. Oğlan o narı yer. Kız da padişahın oğlunun nar tanesine düşmesiyle alay eder. Oğlan ertesi gün baltacı kılığında saraya gelir. Kız baltacıya âşık olur. Oğlan sen bir padişah kızısın ben oduncuyum, benimle yapamazsın der. Ancak oğlan zaten kılık değiştirmiştir, bilerek kıza bu şekilde söyler. Daha sonra kız oduncu olduğunu sandığı oğlanla birlikte kaçar. Oduncu, kızı başka birinin düğün hamamına yıkanması için gönderir. Orada bulunan kişiler de kızın eski eşya ve kıyafetlerini küçümseyerek onunla alay ederler (Özçelik, 2004: 388-390). “Baykuş ile Padişah” masalında padişah, eşinin isteği üzerine kuş tüyü bir yatak yapılmasını ister. Baykuş, serçeye padişahın kadın aklı ile hareket ettiğini söyler. Bu sebeple bu emire uymayacağını belirtir (Alay, 2005: 240). “Kırk Kardeş” masalında mağarada bulunan kuru kafa, ruhunun yerini öğrenmeye çalışan kıza ruhunun yerini sürekli yanlış söyler. Kız, kurukafanın ruhu olduğunu düşündüğü eşyaları duvara asınca da kızla “Kadın değil misin? Kadınların kafası ancak bu kadar çalışır.” diyerek kendine inandığı için alay eder (Doğan, 2007: 132). Kadın-erkek arasında ayrımcılığın yapıldığı, kızların, kadınların bir sebeple küçük görüldüğü masal örnekleri olumsuz örnek teşkil eden davranış şekilleridir. Bu masallarda ise karşımıza çıkan erkek kahraman, karşı cinsi aklının ve yeteneğinin yetersizliği, iş bilemezliği ile ilgili küçümseyip alay eder.

Kız çocuğu olup erkek çocuğu olmayan baba, yakın çevresinin alay konusu olur. “Yedi Kancık Babası” masalında küçümseme iki kardeş arasında yaşanır. Yedi erkek çocuğu olan kardeş, diğer kardeşinin yedi kızı olmasını küçümser. Kardeşine kötü sözler söyleyerek alay eder (Seyidoğlu, 1975: 392). “İki Kardeş” masalında da oğlu olan kardeş, kızı olan kardeşini küçümser (Günay, 1975: 295). “Kızlar Ağası ile Erkekler Ağası” masalında kahramanın yedi kızı vardır. Erkek çocuğu olmadığı için onunla alay ederler (Öcal, 1999: 473). “Dokuz Kızlı Baba” masalında da iki kardeşten birinin dokuz kızı diğerinin dokuz oğlu vardır. Oğlanlar, kızları ve özellikle amcalarını hakir görür (Şimşek, 2001b: 303). “Yedi Kızlar” masalında yedi oğlu olan adam, yedi kızı olan başka bir adamla oğlu olmadığı için alay eder. Köy halkı da korkudan oğlu olan adamın tarafını tutar (Özçelik, 2004: 465). Cinsiyet

ayrımcılığının bir başka şekli olan erkek evlat sahibi olma baskısı kimi zaman eşler kimi zaman da toplum tarafından gösterilen yanlış bir davranış şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal ilişkilerde kendinden daha alt kesimde bulunanlarla alay etmek, onlara gülmek ve küçümsemek tarihte sıkça karşılaşılan bir durumdur. Aynı zamanda toplumsal dışlamanın kendi sosyal konumunu belirlemenin de bir yoludur (Kılıç ve Özen, 2020: 315). Kendisini güçlü, maddi olarak üstün gören kahramanların masallarda özellikle sosyal statü vurgusu içinde karşısındakini küçümsediği, alay ettiği örnekler sosyal ve ekonomik hayatın şekillenmesinde de etkili olmuştur. Sadece sosyal ve ekonomik statü değil fiziksel görünüşle alakalı olarak kişilerin kusur ya da eksiklikleriyle de alay edilmesi yer almıştır. Bu davranışların normalleştirilmesi ve bunun sonucunda çocukta oluşabilecek yanlış algı çocuk açısından sakınca oluşturacaktır. Kendisine benzemeyen, genele göre farklılıklar barındıran bireyleri ötekileştirme, dışlama eğilimi oluşturabilir. Toplumsal eşitsizliğe iten ve bunu normalleştiren bir algı meydana getirebilir.

Küçümseme ve beraberinde gelen alay etme davranışının toplum içinde şakalaşmak, sosyalleşmek, topluluk içerisinde dikkat çekmek, taklit etmek, kabul görebilmek, üstünlük ya da güç hissi, fiziksel ya da kültürel farklılıkların yanlış değerlendirilmesi, ailesel durumlar çevre ve medya etkisi gibi pek çok sebebi olabilir. Gelişimsel dönem ve yaş itibarıyla da çocuk alay etme davranışını doğru değerlendiremeyebilir. Şakalaşma ve karşısındakini rencide etme arasındaki ayrımın somut örneklerle izah edilmesi önemlidir. Alay etme davranışının her duruma genellenmesi sakıncalıdır. Hem çocuğa karşı uygulanması hem de çocukların kendi akran grupları içinde yaygın bir davranış olmasının engellenmesi gerekir.

4.1.4.3. Beddua Etme

Farsça, kötü anlamına gelen bed ve Arapça dileme, isteme anlamına gelen dua kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Çağrı, 1992: 297). Türk Halk kültüründe bedduanın önemli bir yeri vardır. Sözlü anlatımın önemli öğelerindendir.

“Beddua ya da eski Türkçe’ deki söyleyişle “kargış”, çaresiz olan, acı çeken ve bir kötülüğe maruz kalan bir insanın bunları yapanın cezalandırılmasını istemek ve bu yolla intikamını almak ve adaleti sağlamak amacıyla söylemiş olduğu kötü dilek ve düşünceleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Bedduanın birebir sözlük karşılığı ‘kötü-duadır’.” (Çobanoğlu ve Çobanoğlu, 2015: 1).

Türkçe Sözlük’te beddua, “Birinin kötü duruma düşmesini gönülden isteme, ilenme, ilenç, kargış.” (Türkçe Sözlük, 2019: 292); beddua etmek ise, “ilenmek, intizar etmek.” şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2019: 292).

Anadolu ağızlarında çok değişik, özgün tasarımlar barındıran beddua örnekleri vardır. Bu beddualar söyleyenin duygu gücü ve yürek yangınına yeterince yansıtmaktadır (Yavuz, 2009: 141). Anadolu’nun değişik bölgelerinde kargış, karış, ilenç, ah, intizar, inkisar, lanet gibi kelimelerle de anılmaktadır (Çobanoğlu ve Çobanoğlu, 2015: 1; Kaya, 1991: 19).

Kişilerin kızgınlık anlarında karşıdaki kişinin kötülüğünü istemenin yanında başka işlevleri de yerine getirmesi düşünüldükçe de kullanılır (Ersöz, 2014: 30-43). Beddualar, kişilerin ağzından çıktıkları andaki duygu ve düşüncelerini, öfkelerini, acılarını, hayal kırıklıklarını kısaca ruh halini yansıtır. Rahatlamak, teskin olmak, çaresizlikten kurtulmak amacıyla söylenen anlamı güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir. İncelemiş olduğumuz masallarda da çeşitli konularda edilen beddua örneklerine çokça rastlanılmıştır.

Ülkenin padişahının kızı ya da oğlunun yapmış olduğu şımarık davranışlar sonucu ihtiyar bir kadının ettiği beddua örnekleri görülür. Bu beddua türleri kahramanın ağzından çıkan kalıp sözlerdir. Bedduanın edildiği kahraman, öncelikle sözün muhtevasını anlamak, başına gelebilecekleri öğrenmek için çaba harcar. Daha sonra da tutan bedduanın gerçekleşmesi ve bunun akabinde kahramanın girdiği asıl mücadele anlatılmaya başlanır. “Üç Nar” masalında padişahın oğlu top atar ve bir kocakarının elindeki bardağı kırar. Suyu dökülen kocakarı “Oğlum, ben sana bir şey diyemem. Allahtan umarım sen üç nara âşık olasın.” diye beddua eder (Günay, 1975: 425). “Nartanesi” masalında şehzade, Perili Ana’nın testisini bilerek kırar. Perili Ana da “Nartanesi’nin nârında yanasın.” diyerek şehzadeye beddua eder (Seyidoğlu, 1975: 151). “Üç Turunçlar” (Güney, 1971: 9; Güney, 1992: 43; Seyidoğlu, 1975:

291) masallarında benzer şekilde şehzade; bir yetimin, yaşlı bir kadının ya da pir bir ninenin testisini bilerek kırar ve bedduaya uğrar. “Ahmedi Dürre” masalında ise ninenin testisine ok atıp kıran ve bedduayı alan padişahın kızıdır (Seyidoğlu, 1975: 374). “Hışların Hışmı” masalında yaramaz şehzade, ülkenin en güzel suyunun bulunduğu çeşmeye gelenlere türlü yaramazlıklar yapar. Taş atıp testilerini kırar. Bir gün çeşmeye gelen yoksul ve yaşlı bir ninenin de testisini kırınca yaşlı kadın şehzadeye “Hışların hışmına uğrayasın” şeklinde beddua etmiş (Taner, 1995: 25). “Limon Kız” masalında ise yaramaz şehzade, ihtiyar kadından “Limon Kız’a âşık olasın” şeklinde beddua alır. Masalda şehzadeyi kandıran Arap Kız, Limon Kızın yerine geçer ve Limon Kız’ı güvercin şekline sokar. Limon Kız da her gün saraya gelip Arap Kız’a beddua eder (Tezel, 1997: 79, 88). “Hıyardan Şemşem Güzeli” masalında padişah, bir yanlış anlaşılma ile yanına gelen yaşlı kadının şişesini kırar. Kadın, padişaha bir şey diyemez ancak “İlahi Oğlum sana intizar edemem, annenin babanın bir tanesinin, Hıyardan Şemşem Güzeli’nin aşkına düş, onu bulamayınca oturma.” şeklinde beddua eder. Masalda kötü halayık yüzünden kuşa dönüşen Hıyardan Şemşem Güzeli her gün behçeye gelip, halayık için “Yer üstünde otusun, gongduğum dallar gurusun, ııı...!” ve “Ahçının yemekleri yansın.” der gider (Alptekin, 2002: 453). “Mercan Kız” masalında nine, beyoğluna kilimini çiğnediği için kızıp beddua eder. Ninenin, beyoğluna ettiği beddua tutar ve kıza âşık olur (Sarıyüce, 2010: 210). “Mercan Kız” masalında şımarık şehzade, kocakarının testisine ok atarak kırar. Şehzade, kocakarının “Mercan kıza âşık olasın” şeklindeki bedduasına uğrar. Aynı masalda devanası da, kızı bulup ondan kaçırın şehzadeye ve kıza yedi yıl¹⁸ hasretlik çekip kavuşmaması için beddua eder. Beddua tutar ve yedi yıl ayrı düşerler (Alangu, 2011: 291-303). Kahramanlar, düşünmeden yapmış oldukları hareketler sonucu uğradıkları bedduanın tutmasıyla başlarına gelenlerle mücadele etmek zorunda kalırlar. Yaşanan zorlu süreç sonunda da bedduanın nihayete ermesi ile kahraman sevdiğine kavuşur.

Kahraman haksızlığa uğradığı bir durum, kendisine yapılan kötü bir davranış sonucu o anda öfkesinin dışı durumu olarak beddua eder. Haksızlık eden, bilerek

¹⁸ Bedduanın ilk dile getirilişi ile masal içinde bazı yerlerde verilen zaman kavramı değişiklik göstermektedir. Biz burada bedduanın içinde geçen zaman dilimine yer verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bknz. Tahir Alangu, **Billur Köşk Masalları**, 2011, s. 291-303.

kötülük yapan kahramanlar da bedduanın sonuçlarına katlanırlar. İncelemiş olduğumuz masallarda karşımıza çıkan bu beddua örnekleri genellikle aile bireylerine (eş, üvey anne, kardeş, evlat, gelin vb.) edilmiştir. “Kamçı” masalında Çingene kızın kocası, Çingene kızın sevgilisini öldürür. Çingene kız kocasına “Ol bir köpek de düş sokaklara” şeklinde beddua eder (Seyidoğlu, 1975: 237). “Nar Tanesi” masalında Nar Tanesi, üvey annesinin onu kuşa çevirip padişahla evlenmesi sonucu, “Yatsın uyansın cazı gariya sarılsın. Benim gunduğum dallar bütün tökülmede olsun” diye beddua eder (Seyidoğlu, 1975: 256). Aynı masalın sonunda padişah, cezalandırmak için üvey anneye, “Kara saplı bıçak mı yoksa aç katıra ve susuz katıra mı bağlanmak istersin” diye sorar. Bunun üzerine üvey anne, “E gara saplı bıçak sevdiğin bağrına batsın” şeklinde beddua eder (Günay, 1975: 257). “Muradına Ermeyen Dilber” masalının sonunda benzer şekilde “kırk bıçak sevgililerin bağrına batsın” ifadesi yer almaktadır (Sakaoğlu, 2002b: 280). “Kül Eşek” masalında ağabeylerinin karısı tarafından iftiraya uğrayan kız, kendisini bir dağ başına bırakan ağabeyine “Ayağına yılan kemiği batsın benim elim değmedikçe o kemik çıkmasın.” diye beddua eder. Kızın bedduası tutar (Günay, 1975: 340). “Dertli Fatma” masalında Fatma’ya, kardeşinin karısı hamile olduğu konusunda iftira atar. Kardeşi Mehmet de bu sebeple karısının etkisiyle Fatma’yı uzak bir dağa bırakır Fatma, kardeşine ayağına bir yılan kemiği batması ve o yaranın sadece Fatma’nın eliyle iyileşmesi için beddua eder (Yavuz, 1994: 250). “Yedi Kardeşin Bacısı” masalında kız, kendisini ormana bırakan ağabeyine eline yılan kemiği batması için beddua eder (Alay, 2005: 220). “Yedi Kardeş Bir Bacı” masalında da kız, kendisini ormana bırakan ağabeyine beddua eder (Doğan, 2007: 195). “Avcı Mehmet’in Oğlu” masalında padişah, Avcı Mehmet’ten büyük bir âlimin kızını kendisine getirmesini ister. Avcı Mehmet, kızı padişaha getirir ancak padişah Avcı Mehmet’e haksızlık eder. Kız da padişaha beddua eder ve beddua tutunca Avcı Mehmet padişah olur (Günay, 1975: 436). “İncili Yorgan” masalında dev, Mıstık’a kendisini bir emlik kuzudan, üç kızdan ettiği için beddua eder. Mıstık, büyük ağabeyinin isteği üzerine devî oyuna getirip devin incili yorganını alır. Dev, “Dilerim Allah’tan bu yorganın altında yatan hiç uyanmasın!” diyerek beddua eder. Mıstık, yorganı büyük ağabeyine aldığı için beddua ona tutar. Ortanca ağabeyi için de devden şimşek taşını alması üzerine dev, “Dilerim Allah’tan buna göz koyanın gözüne uyku girmesin!” der bu

beddua da ortanca kardeşe tutar. Masalda üç erkek kardeşe üç kızını veren padişah, büyük ve ortanca kardeşlerin asıl amacının padişahın tacı ve tahtı olduğunu öğrenince iki damadı için “Gözlerini toprak doyursun.” der (Güney, 1992: 31, 32). “Eşmanip” masalında Eşmanip, bir eşek sıpası şeklinde dünyaya gelir. Padişahın kızıyla evlenmek ister. Padişah, ona yerine getirilmesi güç istekler sıralar. Eşmanip’in annesi de bu istekleri yapamazsa padişahın onları öldüreceğini bilir. Oğluna yemek götürdüğünde kızgınlıkla “Ye yemeden gidesice, şunu da ye de sabahleyin nasıl olsa sen de öleceksin biz de” der (Yavuz, 1994: 38). “Geyik Hanım” masalında padişah, karısının vasiyetine uygun olduğu için öz kızıyla evlenir. Kız da bu sebeple saraydan kaçır. Padişah, kızına “Kızım, sen bir geyik olup dağlara düşesin ve bir insanoğlu seninle konuşana kadar hep geyik kalasın.” şeklinde beddua eder. Kız, vezirin kızıyla konuşunca babasının ettiği beddua bozulur (Yavuz, 1994: 91-92). “Fatma” masalında Fatma, kendisini öldürmek için ormana getirdiği halde kıyamayıp oraya terk eden ağabeyine “Öyle bir derde düş ki benim değmedikçe iyileşme.” diyerek beddua eder. Fatma’nın bedduası tutar (Yavuz, 1994: 100). “Bıra Mus” masalında da kız, yengelerinin iftirası sonucu kendisini ormana terk eden ağabeyine benzer bir beddua eder (Yavuz, 1994: 150). “Sihirli Yüzük” masalında Veli Ağa, bir hazine bulur. Ancak bulduğu hazineyi gerçek sahibi istediğinde ona vermez. Hazinenin sahibi de beddua eder. Hazine, yılan ve akrebe dönüşür (Yavuz, 1994: 316). “Üvey Anne” masalında Ayşe, üvey kardeşine sinirlenip ona beddua eder (Doğan, 1997: 185). “Güneş Kızı” masalında dev, Güneş Kızı almak için Hint memleketine gelen oğlanı görünce “Seni gönderenin gözü kör olsun” der (Tezel, 1997: 22). “Şekerpare” masalında padişahın hanımı, oğlunu görmek isteyip odasının kapısından bakınca oğlu kuş olup uçar. Gelin de, kocası kuş olup uçtuğu için kayınvalidesine ocağın batsın diyerek beddua eder (Öcal, 1999: 287). “Arzıyman Gamber” masalında Kamber, Arzu’nun beyin oğlu ile evlendirildiğini görünce kendi atından başka bir atın Arzu’yu götürememesi için beddua eder. Arzu’nun bindiği bütün atların beli kırılır. Arzu sonunda Kamber’in atına biner. Yolda giderlerken Kamber, Arzu’yu öper bunun üzerine düğüncüler peşlerine düşer. Kamber onlara ırmağı geçememeleri için beddua eder (Öcal, 1999: 400-401). Kahramanın haksızlığa uğradığını düşünerek etmiş olduğu bu beddualar tutar.

Kahraman, kendi gücünün yetersiz kalacağını anladığı koşullarda içinde bulunduğu zor durumdan çıkmak için kendisine ya da bir başkasına kötülüğü olacak kişiye beddua eder. “Kuşlar Padişahının Kızı” masalında kuşlar padişahının kızı, insanoğlu ona hile yaparak tutacağı için insanoğlunun taş olmasını diler Onu yakalamaya çalışan askerlerde taş olup kalırlar. Kızı yakalamaya çalışan askerler, aslında kız ile evlenecek olan oğlanın babasının askerleridir. Baba, oğlunun evlenmek istediği kızı daha önce defalarca kendisi için istemiş ancak alamamıştır. Kız, padişahın kendisi hakkında ne düşündüğünü anladığında ise ona tekrar beddua eder. Padişah kör olur (Şimşek, 2001b: 67). “Kurbağa ile Padişahın Oğlu” masalında da oğlunun hanımına âşık olur. Padişah, oğlundan bir cüce getirmesini ister. Cüce, padişaha kızdığı için ona beddua eder ve padişah taş kesilir. (Şimşek, 2001b: 78). Bedduanın tutmasıyla kötülüğü yapacak olan kişi cezalandırılmış olur. Kahramanın başına kötü bir şey gelmesi sonucu kendi başına çözüm bulamadığı bir durumda beddua ettiği görülür. “Konuşan Bebek” masalında kahraman, kendi oğluna kötülük eden padişaha beddua eder. Padişah dizlerinden göbeğine kadar taş kesilir (Sakaoğlu, 2002b: 304). “Asker Karısına İftira” masalında kahramanın eşi, askere gider. Eşinin yokluğunda kadına, kocasının kardeşi, bezirgânın hizmetkârı, kadının yardım ederek idamdan kurtardığı adam, köle olarak kadını alan kaptan sırayla tacizde bulunurlar. Aynı zamanda iftiraya da uğrayan kadın, bu adamlara beddua eder. Kadının bedduası tutar (Sakaoğlu, 2002b: 463-465). “Bacadan Atılan Ölü” masalında kocasını aldatan kadının sevgilisi için hazırladığı yemekleri kocası ve kocasının yeğeni olan Keloğlan yer. Kadın da bu sebeple kocasına ve Keloğlan’a beddua eder (Sakaoğlu, 2002b: 533). “Üç Turunçlar” masalında bir Arap kızı, peri kızını kandırarak onun yerine geçer. Arap kızının kuşa çevirdiği peri kızı ise her gece konağın bahçesine gelip kendisini bu hale getiren Arap kızına beddua eder (Özçelik, 2004: 316-318). “Memiş ile Mıstık” masalında Memiş ve Mıstık birlikte çalışıp para kazanırlar. Ancak Mıstık, kazandıkları parayı alır kör hali ile Memiş’i yalnız bırakıp gider. Memiş, Mıstık’a beddua eder. Memiş’in bedduası tutar (Sarıyüce, 2010: 277).

Masallarda üvey anne ya da kötü kalpli insanların ağzından çıkan bedduaların ise tutmadığı görülür. “Dev Anası ve Cake” masalında üvey anne, pancar toplamaya giden üvey oğlunun arkasından “İnşallah gidişin olsun da gelişin olmasın.” diye

beddua eder (Yavuz, 1994: 110). “Ayşecik ile Fatmacık” masalında üvey anne, Ayşecik’i mantar toplamaya gönderirken arkasından “Taş olsun eve dönemesin bir daha.” diye beddua eder (Sarıyüce, 2010: 199).

Masallarda cinsiyetin değişmesi için kız olan kahramanın erkek, erkek olan kahramanın da kız olması şeklinde edilen bedduanın tuttuğu görülür. Bu sayede kız olan kahraman cinsiyetinin değişmesi ile evlenmek istediği ya da zaten evli olup gerçeği söyleyemediği eşine kavuşur. Bedduayı eden kişi, aslında kahramana iyilik yapar ve kahramanı içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmış olur. Gerçekleşen beddua kahramanın dileğidir. “Üç Şart” masalında şehzade, devlerin tarağını çalar. Devler tarağı çalanın erkekse kız, kızsı erkek olmasını için beddua ederler. Şehzade bu beddua sonucunda kız olur. Daha sonra devlerin sihirli aynasını çalmaya giden şehzade yine aynı bedduaya uğrayınca tekrar erkek olur (Yavuz, 1994: 176). “Ālayan Nar ile Gülen Ayva” masalında devler, şimşirek taşlarını alan kıza “Ālāhi yiğit erkeksen kız ol, kızsın erkek ol.” şeklinde beddua ederler (Radloff ve Kúnos, 1998: 224). “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masalında oğlan kılığında gezen padişahın kızı, devlerin bütün eşyalarını toplayıp yanlarından ayrılır. Su bardağını atınca her taraf deniz olur. Devler de ona “kız isen oğlan, oğlan sen kız ol” şeklinde beddua ederler (Alptekin, 2002: 451). “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masalında devler, kendilerinden şimşek taşını alan sultana “Ālāhi, ayağına yürük, eline çevik, aklına çabuk kişi, er isen kız, kız isen er yiğit olasın, ilençlere uğrayasın.” şeklinde beddua ederler. Zaten dileği bu olan sultan erkek olur (Alangu, 2011: 76). “Askere Giden Kız” masalında kısrak cinlilerin sularını alır. Cinliler, kısraka beddua ederler. Masalın sonunda da üstündeki kız ise oğlan, oğlan ise kız olun şeklinde kargışlamalarının ardından kısrakın üzerindeki erkek kılığındaki kız, erkek olur (Sakaoğlu, 2002b: 302). “Padişahın Kızı” masalında da kız olduğunu saklayan padişahın kızı, girdiği bir yarışmayı kazanınca padişah ona evlenmeleri için kendi kızını verir. Ancak kız, gerçeği söyleyemez. Padişahın gazabından kurtulmak için gittiği devin yanında uğradığı “Kızsın oğlan, oğlansın kız ol” bedduasının tutması sonucunda oğlan olan kahraman, karısının yanına geri döner (Özçelik, 2004: 332). “Horhor At” masalında da erkek olmak isteyen bir bezirgânın kızı, uğradığı beddua sonrası erkek olur

(Kasımoğlu, 2010: 702). Bu şekilde edilen bedduaların tutmasıyla masal kahramanının istediği şekilde masal sonuçlanmış olur.

“Nar Tanem Bir Tanem” masalında Nartanesi, kendisi yerine en yakın arkadaşı ile evlenen oğlandan iş seyahatinden dönerken kendisine sabır taşı getirmesini ister. Eğer getirmeyi unutursa yolunun toz duman olması için beddua eder (Yavuz, 1994: 238). “Zümrüt Anka Kuşu” masalında kız, kara saplı biri bıçak ve sabır taşı ister. Eğer getirmeyi unutursan atın yürümesin, gözlerine de duman çöksün der (Radloff ve Kúnos, 1998: 295). “Muradına Eren Kız” masalında şehzadenin başını bekleyen asıl kız, şehzadeden sabır taşı ister. Eğer taşı almayı unutacak olursan gelirken geminin önü simsiyah karanlık olsun, arkası açık olsun diye beddua eder. Şehzade taşı almayı unutunca beddua gerçek olur (Radloff ve Kúnos, 1998: 192). “Garga” masalında yedi sene ölünün başını bekleyen kız, beklediği adamdan bir sabır taşı ve bıçak ister. Eğer almayı unutursa geri dönememesi için adama beddua eder (Öcal, 1999: 212). “Sabır Taşı” masalında kız, kırk gün salladığı adamdan sabır taşı getirmesini şayet almayı unutursa yollarını kara duman bürümesi için adama beddua eder (Alptekin, 2002: 430). “Sabır Taşı” masalında kız, hacca giden kocasından sabır taşı ister. Getirmezse diye kocasına beddua eder (Özçelik, 2004: 386). “Meyit” masalında Fatma, Meyit’ten sabır taşı ister ve almayı unutursa diye Meyit’e beddua eder (Kasımoğlu, 2010: 720). Bu masallarda tutan beddua, şartın yerine getirilmesiyle son bulur. Aynı zamanda beddua sayesinde kahraman, kızın kendisinden istediği eşyayı alıp gelince gerçekleri de öğrenir.

Aile bireyleri arasında aslında birbirlerinin kötülüğünü istemedikleri ancak kızgınlık anında dile getirilen beddualar vardır. Burada asıl niyet beddua edilen kişinin başına kötü bir şey gelmesi değildir. “Yılan Bey” masalında Yılan Bey, âşık olduğu kızı bulabilmek için evden ayrılacağı konusunda ısrar eder. Babası kızgınlıkla “Var yıkıl git, cehennemde başın kaynasın, kerata!” der (Dilçin, 2002: 194). Bu beddua babanın kızgınlıkla ağzından çıkan bir cümle olarak kalır. “Hibari” masalında bir oğlan, anne babasından beddua aldığı için sabah ezanı kuş, akşam ezanı tekrar insan olur. Daha sonra bu oğlan bir kızla evlenir ve çocukları olur. Anne babası da

oğullarını affeder. Evdeki halayık da oğlanın kuş postunu bacada yakınca beddua bozulur (Özçelik, 2004: 326). “Erler-Karısı’na Koca Olmaya Giden Keloğlan” masalında Keloğlan, kahvede delikanlılardan yiğitliğin Erler-Karısı’na koca olmak olduğunu öğrenip evden ayrılıp Erler- Karısı’nı bulmaya gitmek ister. Annesi oğlunu vazgeçiremeyince “Cehenneme kadar yolun var. Ben de senin gibi bir miskinden kurtulurum.” der. Ancak oğlu gidince yasını tutar masalın sonunda oğluna tekrar kavuşunca çok sevinir (Boratav, 2006: 51-56). Anne evladına sinirle o sözleri söyler ve daha sonra pişman olur. “İncili Salkım” masalında bir tüccar İstanbul’a mal almaya giderken karısı ve üç kızının kendisinden ne istediklerini sorar. En küçük kız incili salkım ister ve “Eğer bunu almazsan bindiğin purun önü karanlık, arkası aydınlık olsun.” der. Tüccar, incili salkımı bulamaz ve onu almadan vapura biner. Kaptan, vapuru hareket ettiremediği için ilençli olan tüccarı vapurdan indirir (Sarıyüce, 2010: 186-187).

Beddular, Türk toplumunda ezelden beri var olan sözlü kültür unsurlarıdır. İnsanlar arası günlük iletişimde de pek çok farklı işlevle kullanılmaktadır. Toplumda psikolojik ve sosyolojik etkileri de bulunmaktadır. Yazılı ve sözlü kültür ürünlerinde de yer alan bedduaların kullanımında dikkat edilmesi gereken husus çocuğun dil gelişimine yapacağı katkı göz ardı edilmeden, gelişim dönemine uygun, olumsuz bir etki bırakmamasına dikkat edilerek kullanılmalıdır.

4.1.4.4. Sağlığa Zarar Veren Madde Kullanımı

Çocukların ruh ve beden sağlıklarının korunmasında birincil öncelikli sorumluluk aileye düşmektedir. Sağlıklı yetiştirilen nesiller geleceğe taşınan sağlıklı bir toplum beraberinde de sağlıklı bir sosyal yapıya sahip millet anlamına gelmektedir.

Bireylerin ruh ve beden sağlığına zarar veren, fizyolojik ve psikolojik bağımlılığa dönüşebilecek olan maddelerin kullanımının tüm dünyada artış göstermesi, özellikle genç nesilleri tehdit eden bir durum haline gelmiştir.

Bağımlılık 19. yüzyılda günah, sonrasında ahlak bakımından bir sapma olarak değerlendirilmiş ancak çoğu disiplin alanınca ve de klinik olarak tıp alanında tanımlanmış bir sorun olarak kabul edilir (Yaman, 2021: 15). Ülkemizde ve dünyada bir sorun olan madde bağımlılığı ve kullanımı için insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Klinik bir rahatsızlık olarak kabul ediliyor oluşu ise bağımlılığın tedavi yöntemlerine zemin hazırlamıştır

Fiziksel ve psikolojik açıdan sağlığa zararlı maddelerin kullanımı masallar içinde de yer almaktadır. Çocuklar için kötü örnek oluşturup özendirici olabilecek bu zarar verici maddeler incelediğimiz masalar içinde geçmektedir. “Bana Benzer” (Günay, 1975: 289-290) ve “Bana Benzer Hanım” (Seyidoğlu, 1975: 416) masallarında kadın, kocasının altın dolu güğümün içindeki altınları yoldan geçen bir atlıya verdiğini öğrenir. Kadın, altınları atlıdan geri alabilmek için adamın yanına gider ve adama içki içirip onu sarhoş eder “Müezzın” masasında babaları uzak bir yere giderken kızlarını müezzine emanet eder. Müezzın kızları dışarı çıkarmak için oyun yapar. Küçük kız da müezzinden intikam almak için onu kandırıp içki içirir. Müezzini, sarhoş şekilde bahçeye bağlayıp çamur içinde bırakır (Günay, 1975: 296-297). Kahraman kendisine kötülük yapan, ihanet eden kişiden intikam almak için ona içki içirip sarhoş onu ederek etkisiz hale getirerek kötü duruma düşürür.

“Dallan Reyhanım Dallan” masasında şehzade, sarhoş olunca kendi karısını tanıyamaz (Günay, 1975: 370). “İsfahan Padişahının Üç Oğlu” masasında sadece temiz şarap getirme şeklinde bir ifade yer almaktadır (Günay, 1975: 450). “Bir Allahım Bir” masasında da meyhaneciden şarap ve rakı alarak içki içilmektedir (Günay, 1975: 476). “Hayırsız Kız” masasında şarap alma ifadesi geçer (Günay, 1975: 497) “Terzi Kızı” masasında Kırk Haramiler, şarap içer (Seyidoğlu, 1975: 358). “Çuhadaroglu”, “Perişan Tüccar” masalarında içki içme, sarhoş olma durumu bulunmaktadır (Seyidoğlu, 1975: 386, 389). “Zümrütanka” masasında sigara yakılması ifadesi geçer (Güney, 1992: 274). “Keşiş” masasında evlenen oğlan, gece çok içip sarhoş olur (Yavuz, 1994: 163). “Ormana Atılan kız ile Kediler Padişahı” masasında kediler padişahı ve diğer kediler nargile içerler (Taner, 1995: 10-13).

“Sihirli Tavşan” masalında içki içip eğlenceye dalmak ifadesi yer almaktadır (Tezel, 1997: 54). “Yapış” masalında Mehmet, evin beyinin eve misafir davet ettiğini düşünerek meyhaneye gidip misafirler için içki alır (Radloff ve Kúnos, 1998: 212). “Bedestenli Hacı Ahmet Â” masalında iki adam, babasının ölümünün ardından Mehemed Efendi’yi babasının arkadaşı oldukları konusunda kandırır. Evine gelip içki içirmek isterler. Mehemed Efendi önce itiraz etse de adamlar onu kandırmayı başarır (Radloff ve Kúnos, 1998: 212). “Tasa Kuşu” masalında şehzadenin, ihtiyar bir tiryakisi vardır. İhtiyar tiryaki afyon içer (Radloff ve Kúnos, 1998: 240). “Korku” masalında güvercin şeklindeki üç kız, korkuyu arayan yiğidin aşkından şarap içtiklerini söyler (Radloff ve Kúnos, 1998: 247). “Uslu Ölan ile Deli Ölan” masalında iki kardeş, bir çadırın içinde kırk haramiye rastlar. Kırk harami, sarhoş olmuş şekilde yatmaktadır (Radloff ve Kúnos: 1998: 276). “Mettah Masalı” masalında padişahın kızı, lalaya oyun oynar ve onu meyhaneye yollar (Radloff ve Kúnos, 1998: 299). “Üç Gardaş” masalında içki içildiği yer almaktadır (Öcal, 1999: 378). “-----” isimsiz bir masalda babası çok zengin bir bey olan oğlan, içki içip arkadaşları ile eğlenirken tüm malını kaybeder (Öcal, 1999: 430-431). “Köse” masalında köse, yolda rastladığı kervancıları kandırmak için onlarla beraber içki içiyor numarası yapar (Öcal, 1999: 461). “İyiliğin Bedeli” masalında sigara içmek ifadesi geçer (Şimşek, 2001b: 41). “Padişahın Üç Kızı” masalında çocuk, devin tarif ettiği şekilde çeşmenin teknesine rakıyı döker. Oraya su içmek için gelen at tekneden su yerine rakı içince sarhoş olur (Alptekin, 2002: 245). “Gülmez Padişah” masalında Nemşehir Güzeli’nin babası, padişahın oğlu ile içki içer (Alptekin, 2002: 271). “Zan Uşakları” masalında üç kardeş, yemek yerken şarap içerler (Alptekin, 2002: 352). “Askere Giden Kız” masalında bir tay, şarap içirilip sarhoş edilir (Sakaoğlu, 2002b: 299). “Padişahlar Padişahı” masalında “Bir cigara, sert tütün...” ifadesi geçer (Sakaoğlu, 2002b: 355). “Kuş Başı” masalında Dünya Düzeli, kuşun kalbini yiyen oğlanı kusturmak için ona rakı ve şarap içirir (Sakaoğlu, 2002b: 388). “Melikşah” masalında Melikşah ve arkadaşları, maymunlara rakı içirip onları sarhoş ederler (Sakaoğlu, 2002b: 398). “Ahmet ile Mehmet” masalında Küpeli Hatun, Ahmet’i sarhoş edip onu önce tuvalete sonra da denize attırır (Şimşek, 2001b: 165). “Avcı Mehmet’in Oğlu” masalında rakı, şarap içip sarhoş olma davranışı bulunur (Sakaoğlu, 2002b: 414). “Şifaî ve Selvi Han” masalında tütün içmek ve bundan

keyif almak şeklinde bir ifade geçmektedir (Dilçin, 2002: 35). “Yılan Bey” masalında padişah, misafir olduğu evde şarap ve rakı bulunmadığını öğrenince ev sahibinden almasını ister (Dilçin, 2002: 154). “İnsan Yiyen Kız” masalında sigara içmek ifadesi yer alır (Özçelik, 2004: 259). “Dünya Güzeli” masalında Dünya Güzeli, kendisini görmek için gelen fakir oğlanı sarhoş eder. Dünya Güzeli, sarhoş olan oğlanın elinden babasından kalan ve birtakım özelliklere sahip kese, keçe, kırık düdüğü alır (Özçelik, 2004: 380-381). “Molla ile Dul Kadın” masalında molla, evlenmek istediği kadının isteği ile cuma hutbesi esnasında sigara içer (Alay, 2005: 234). “Altı Kız babası” masalında masal kahramanlarının sigara içtiklerinden söz edilir (Boratav, 2006: 161, 163). “Çiftçi Mehmed Ağa” masalında Mehmed Ağa’nın fakirliği, bir sigara alacak parasının olmaması ile ifade edilir. Aynı zamanda masalda kahramanlar sigara içmektedir (Boratav, 2006: 237-238). “Kırk Haramiler” masalında Keloğlan, kılık değiştirip evlendiği haramiyi sarhoş eder. Masalda şarap içme, kafaları çekme ifadeleri yer almaktadır (Sarıyüce, 2010: 150). “Gülmez İnsanlar Ülkesi” masalında padişahın büyük ve ortanca oğlu içki ile dost olurlar. Küçük kardeşleri onları sarhoş halde bulur (Sarıyüce, 2010: 314). “Kara Ahmet ile Kara Kadı” masalında Kara Ahmet’in karısı, kocasına kötülük eden kadından intikam almak için içki sofrası hazırlayıp onu eve davet eder (Sarıyüce, 2010: 345). “Altın Oğlan ile Altın Kız” masalında padişahın oğlu, karısının maymun doğurduğunu düşünüp kadını saraydan kovar ve kendisini eğlenceye verir. Çilingir sofrası kurup eğlence düzenler (Sarıyüce, 2010: 364).

“Gülükân” masalında ise içki içmenin kötü bir davranış olduğu ifade edilmiştir (Günay, 1975: 481).

Madde kullanımında çevre faktörünün önemli bir yönlendirici etkiye sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Yanlış ya da yetersiz eğitim, sevgi eksikliği, baskı kuran disiplin yöntemleri, çocuk istismarı, kültürel çatışmalar, ekonomik sıkıntılar, aile içi iletişim sorunları, parçalanmış aile problemleri, kitle iletişim araçlarının özendirilmesi gibi etkenler sebebi ile madde kullanımı artış gösterebilmektedir. Sosyal öğrenmenin bu konudaki önemi dikkat çekicidir.

Öncelikle aileden başlanarak çocuğun sosyal çevresinde doğru rol modeller oluşturulmalıdır (Başkurt, 2003: 110-111).

Masallarda sağlığa zararlı bu maddelerin kullanımı zaman zaman yer almakla birlikte kahramanlar arasında yaygın değildir. Masalın anlatım akışı içinde söz konusu maddelerin kahraman ya da kahramanlar tarafından kullanılmış olduğunun bahsi geçmektedir. Ancak bir bağımlılığa dönüşmesi şeklinde yer almaz.

Masal kahramanı kendisine kötülük yapan, ihanet eden, kandırmaya çalışan kişiyi alt etmek amacıyla ona içki içirerek sarhoş eder. Ayrıca masalda özellikle kötü olarak tasvir edilen kahramanların bu gibi maddeleri kullandıklarını belirtmek için de yer verildiği görülmüştür. İçki içen, sarhoş olan kişinin gülünç duruma düştüğü, çevresinin onunla alay ettiği belirtilmiştir. Hayvanlara içki içirilip sarhoş edilmesi ise onları zor duruma düşürür.

Kişilerin, sağlığına zarar veren yaşamlarına kötü etki eden bu gibi maddelerin kullanımının çocuklar için özendirici olmamasına dikkat edilmeli ve zararlarının ayrıntılı şekilde izah edilmesine önem gösterilmelidir.

4.1.4.5. Hırsızlık

Hırsız, “Başkasının malını çalan kimse, uğru.”; hırsızlık ise “Çalma, arakçılık.” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2019: 1094).

Toplumsal hayat içinde insanların birbirleriyle yaşamış oldukları çekişmeler, anlaşmazlıklar kimi zaman istenmeyen hatta suç içeren davranışların meydana gelmesine sebep olmuştur. Suç kavramı ve suç içeren davranış toplumların kültürel yapılarına, hukuk kurallarına göre değişiklik gösterebilen geniş bir çerçeveye sahiptir. Ancak başkasına ait bir eşyayı, maddi bir varlığı çalmak, izinsiz el koymak tüm toplumlarda yanlış olan kabul görmeyen bir davranış türüdür.

Çocuk, masumiyeti çağrıştıran bir varlıktır. Dolayısıyla suç teşkil eden bir davranışla çocuğu birlikte düşünmek de zor bir durumdur. Çocuğun gelişimsel dönem içinde yer aldığı gerçeği, suç içeren bir davranışı alışkanlık haline getirmesi

ihtimalini doğurur. Çocuğun yaşı, içinde bulunduğu gelişim dönemine has yaşadığı duygusal problemler, ailesinin sosyoekonomik durumu, kardeş sayısı, anne baba tutumu, akademik başarı düşüklüğü, akran çevresi, sosyal çevre gibi faktörler zaman zaman onu yanlış davranışlara itebilir.

Hırsızlık suçunu davranış haline getiren kişiler bu eğilime genellikle çocuk yaşta başlar (Kızmaz, 2006: 90). Yapılan çalışmalar hırsızlığın, çocuklar arasında en çok işlenen suç olduğunu gösterir. Çocukların bu suça yönelim zamanı ise çoğunlukla çırak ve öğrenci oldukları halde işe veya okula devam etmedikleri döneme denk düşer (Yavuzer, 2016: 42). Eğitim ya da işle alakalı bir meşguliyet, iyi bir sosyal çevre bireylerin suça yönelmesinin, örnek olmayan davranışlar içerisinde yer almasının büyük oranda önüne geçer.

İncelemiş olduğumuz masallar içinde hem planlı olarak birinin malını çalma, hırsızlık yapma eylemi hem de maddi değeri olmasa bile başkasına ait bir eşyanın izinsiz alınması gibi davranışlar bu başlık altında örneklendirilmiştir.

“Hırsız Padişah” masalında padişah, tebdil kıyafet gezerken iki berduş ile arkadaş olur. Bu iki berduş, padişahın sarayına gidip hırsızlık yaparlar (Günay, 1975: 278). “Bızdık” masalında Bızdık ve kardeşleri öldürdükleri devin eşyalarını çalarlar (Günay, 1975: 379). “Kara Dirhem Hokkası” masalında padişahın oğlu, Elazığ’a gitmek için yola çıkar. Yolda üç yol kesici adamın hırsızlık yapmak için beklediğini görür. Padişahın oğlu elindeki üç dirhem hokkası ile adamları şaşırtıp onlarla arkadaş olur. Bu şekilde hırsızlık yapılmasına engel olur (Günay, 1975: 412). “Çulfacı Oğlu, Mehmet Onbaşı” masalında padişahın çocukları, her gece bir kervan soyarlar (Günay, 1975: 462). “Bir Allahım Bir” masalında berberin oğlu hırsızlık yapar (Günay, 1975: 475).

“Tavuk Kız” masalında padişahın oğlu, bir tavuğa âşık olur. Kız aslında tavuk kılığına girmiş bir peri kızıdır. Padişahın oğlu, kızın yüzüğünü gizlice cebine saklar (Seyidoğlu, 1975: 242). Padişahın oğlunun asıl amacı hırsızlık yapmak değildir. Ancak gizlice alıp sakladığı için bu başlık altında değerlendirilmiştir.

“Kötü Arkadaşlar” masalında üç arkadaş para kazanmak için yola çıkarlar. Biri diğerlerinden daha zengin olur. Diğer iki arkadaş, kendilerinden daha zengin olan arkadaşlarının parasını çalmak amacıyla planı yaparlar. Öldürüleceğini öğrenen zengin arkadaş ise canını kurtarmak için ayaklarının kesilmesini kabul eder. Diğer iki arkadaş parayı da alıp gider (Seyidoğlu, 1975: 400). Masalda hırsızlık eylemi planlanmıştır ancak yapılan plan farklı bir şekilde gerçekleşmiştir.

“Üç Arkadaş” masalında da karı koca zengin komşularının evini soyma planı yaparlar ancak alacakları cezayı düşünüp vazgeçerler (Seyidoğlu: 1975: 406). Kahramanların, hırsızlık yapmaları sonucunda alacakları ceza onlar için caydırıcı olmuştur.

“Kösedağı” masalında memleketin birinde bulunan Türkmen beyinin yanında bulunan kâhyalar, kendi küplerini doldurmak derdinde olan, beyin hazinesini har vurup harman savuran kişilerdir. Kâhyaların hırsızlık yaptığından açıkça söz edilmez ancak temiz kişiler olmadıkları belirtilir (Güney, 1994: 91).

“Açıl Sofram Açıl” masalında Keloğlan, yolda bulduğu on para ile leblebi alır. Leblebi yerken gördüğü bir kuyuya eğilir ve yarım leblebisini kuyuya düşürür. Kuyudan çıkan Arap bacı, Keloğlan’a açıl dediğinde açılan kapan dediğinde kapanan sihirli bir sofraya verir. Keloğlan, konu komşusunu kadrini kıymetini bilsinler diye yemeğe davet eder. Keloğlan’ın sofrası o yemekten sonra kaybolur. Sofrayı kimin aldığını bulamayan Keloğlan tekrar kuyuya gider. Arap bacı bu defa sağa çevirince altın, sola çevirince gümüş öğüten bir değirmen verir. Keloğlan değirmeni de kaybeder (Güney, 1994: 121-128). Sofra ve değirmeni kimin aldığı ya da ne olduğu masalda belirtilmemiştir. Ancak Keloğlan’ın sofrasının kaybolmasının ardından sofrasının biri ya birilerince çalındığı ifadeleri yer aldığı için bu başlık altında verilmiştir. “Yılan Oğlan” masalında dilencilik yaparak geçinen adam, kızını bir yılanla evlendirir. Adama bir sihirli sofraya, eşek ve horoz hediye ederler ama sonra adam sırayla hepsini çaldırır (Şimşek, 2001b: 169). “Vur Tokmağım Vur” masalında Keloğlan’ın sihirli sofrasını padişah çalar (Alptekin, 2002: 348). “Tık Sopam” masalında Keloğlan’ın tesadüfen karşısına çıkan bir Arap, Keloğlan’a bir kutu verir. Kutu açılınca içinden türlü yemekler çıkar. Keloğlan da padişah ve vezirini yemeğe

davet eder. Padişah gizlice vezire kutuyu almasını işaret eder (Boratav, 2006: 208-209). “Büyülü Sofra” masalında Keloğlan, büyülü sofrasında yemek yemek için köylüyü evine davet eder. Ancak o yemekten sonra Keloğlan’ın sofrası yok olur. Daha sonra altın öğüten değirmenden bahseder. Köylü, değirmene bakmak için gelince değirmende kaybolur. Sofrayı ve değirmeni kimin çaldığı belirtilmemiştir (Sarıyüce, 2010: 35-36). Bu masalarda kahramanlar çaba sarf etmeden sahip olduklarını eşyaları özensiz şekilde kullanarak kaybederler. Bunun yanında başkasına ait olan eşyaların izinsiz şekilde alınması, geri verilmemesi durumu da mevcuttur. Bu davranışlar hırsızlık olarak değerlendirilebilir.

“Kül Kedisi” masalında hiçbir iş yapmayan tembel Keloğlan’ı, annesi bir baltaya sap olsun bir işin ucundan tutsun diye evden gönderir. Keloğlan, gördüğü bir kocakarıya ekmeğini emanet eder. Ancak kocakarı ekmeği geri vermeyince Keloğlan da kadının yünüyle yumağını alıp kaçar. Yünle yumağı ise kilimciye emanet eder ancak ondan da geri alamayınca kilimcinin kilimiyle keçesini alıp kaçar. Dere boyunda gördüğü bir düğünde düğün başı olan ağaya kilim ve keçeyi emanet eder. Verdiklerini ondan da geri alamayınca gelini alıp kaçar (Güney, 1994: 133-139).

“Üç Şart” masalında doğu padişahının oğlu, batı padişahının kızıyla evlenebilmek için üç şartı yerine getirmek zorunda kalır. Devlerden şimşir tarak ve sihirli ayna çalar (Yavuz, 1994: 175-176). “Kel Hasan ile İhtiyar Nine” masalında ağa, Kel Hasan’ı tehdit eder. Kel Hasan da tehditler yüzünden ihtiyar ninenin altın kaşıklarını ve kızı Kutıye’yi çalar (Yavuz, 1994: 205-206). “Kurnaz Kan Kardeşler” masalında köyün patriği ölür. Hristiyan âdetine uygun şekilde gömerken öbür dünyada dağıtması için patriğin yanına bir torba altın koyarlar. Kurnaz kan kardeşler de altınları çalmak için plan yapar. Biri diğerini mezara önce inmesi için kandırır ve altınları da alıp oradan uzaklaşır (Yavuz, 1994: 231). “Keloğlan” masalında Keloğlan, kendisini kandırıp eşeğinin kuyruğunu ve kulaklarını kestiren iki kardeşin ahırına gizlice girer. Keloğlan, kendi eşeğini, kardeşlerin ineğiyle değiştirir (Yavuz, 1994: 234). “Ali Balo ve Akıllı Kedi” masalında Dılbo, verdiği ziyafet için kestigi hayvanların kemiklerini bir çuvala doldurur. Çuvalı da yanından ayırmaz. Bunu gören kaçakçılar çuvalda çok değerli eşyaların olduğunu düşünür. Kaçakçılar

kendilerinin değerli mallarının olduğu çuvalla kemik dolu çuvalı değiştirirler. Bu sayede Dılbo çok zengin olurken kaçakçılar kendi yaptıklarının cezası olarak mallarını kaybederler (Yavuz, 1994: 294). “Hoca ile Tilki” masalında tilki, çeşmede abdest alan bir hocanın kemerini çalar (Yavuz, 1994: 295). “Nine ile Tilki” masalında kurnaz bir tilki, yaşlı ninenin keşisinden sağdığı sütü her gün çalar. Nine, kızgınlıkla tilkinin kuyruğunu keser. Tilki, ninenin kestiği kuyruğunu alabilmek için ninenin ve yardım istediği hayvanların söylediklerini yerine getirmeye çalışır. Başarılı olmayınca dürüstlikle işin içinden çıkamayacağını düşünerek samanlıktan gizlice ot çalar (Yavuz, 1994: 301-302). Bu masalda en başta hırsızlık yapan tilkinin daha sonra kuyruğunu almak için dürüstçe çabaladığı ancak sonuç alamadığı görülür. Dolayısıyla dürüstlüğün işe yaramadığı ve hırsızlık yaparak istenilen amaca ulaşılabilceği gibi bir algı oluşabilir. “Tilki ile Ebegarı” masalında bir tilki, ebekarının sağdığı sütü izinsiz içip kaçır (Şimşek, 2001b: 311). “Gozmo Golot” masalında bir kurt, ninenin sütünü izinsiz içer (Kasımoğlu, 2010: 771). “Tilki ile Sütçü Nine” masalında da tilki, bir ninenin sütünü çalar (Sarıyüce, 2010: 333). “Sihirli Yüzük” masalında Hasan’a babasından bir yüzük kalır. Hasan yüzüğü borç karşılığında Süryani’ye verir. Hırsızlar, Süryani’den yüzüğü çalar (Yavuz, 1994: 316). “İki Kardeş” masalında kahraman, para kazanmak için gurbete gider. Yolda rastladığı tilki, ayı ve kurdun konuşmalarını duyup bal, koyun ve altınlarının yerini öğrenir. Kahraman, hayvanların mallarını çalar. Bu sayede zengin olur. Ancak oğlanın kurttan çaldığı koyunlar da kör bir çobana aittir. Kurt, çobanın gözlerinin kör olmasından faydalanarak çobandan koyunlarını çalmaktadır. (Yavuz, 1994: 320). “Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş” masalında akıllı kardeş, bir çiftlik görüp içine girer. Tesadüfen ayı, kurt ve tilkinin konuşmalarına şahit olur. Akıllı kardeş, ayının balının, kurdun keçi kavurmasının ve tilkinin altınlarının yerini öğrenir. Gizlice gidip hayvanların mallarını çalar (Alay, 2005: 180). “İki Kardeş” masalında bir değirmende dinlenen küçük kardeş, ayı, kurt ve tilkinin konuşmalarına şahit olur. Hayvanların sahip olduğu maddi değeri olan eşyaların yerini öğrenip hayvanları ortadan kaldırarak mallarına el koyar (Doğan, 2007: 102).

“Karıncalar Padişahı ile Küçük Kardeş” masalında büyük kardeş, kardeşinin zengin olduğundan habersiz onun evine yemeğe gider. Ancak evin başkasına ait

olduğunu düşünür. Evin salonunda ortada bulunan altın ve gümüşlerden bir avuç alıp ceplerine koyar. Evin hizmetçilerinden şüphe edileceğini düşünür. Sonra evin asıl sahibinin kardeşi olduğunu öğrendiğinde de bundan hicap duymaz (Taner, 1995: 119-120). Burada hırsızlık davranışının yanı sıra suçsuz birine iftira atma düşüncesi de bulunmaktadır. “Kırk Haramiler” masalında kırk haramiler, zenginliği her tarafa yayılan padişahın Bağdat hazinesini soymak için plan yaparlar. Hazineyi yavaş yavaş soymaya başlarlar (Tezel, 1997: 102). “Dört Köşeler” masalında arkadaş olan dört kösedden biri diğerlerinden ayrı yaşamaktadır. Diğer üç köse ayrı yaşayan arkadaşlarının evinden et çalar (Öcal, 1999: 201). “Ayı ile Karısı” masalında ayı, oradan buradan hırsızlık yaparak evine yiyecek getirir (Şimşek, 2001b: 10).

“Çobanın Rızkı” masalında bir çoban ve karısı başka bir köye giderler ve boş buldukları bir eve girip yerleşirler. O gece çobanın hanımı doğum yapar. Çoban, yerler kirlendiği için tahtaları söküp ters çevirmek istediğinde bir küp altın bulur ve bunu alıp kullanır (Şimşek, 2001b: 123). Bu masalda direk hırsızlık amacıyla yapılan bir eylem gibi görünmese de çoban kime ait olduğu bilinmeyen bir mala el koymuş olmaktadır.

“Yedi Kardeşin Bir Bacısı” masalında kız, çok fakir oldukları için kocasını babasının evine yollar ve çatıdaki yünleri alıp gelmesini ister. Keloğlan eve gittiği sırada beygirleri çalmak için gelen bir hırsızla evde karşılaşır (Şimşek, 2001b: 157). “Parlak Ahmet” masalında Parlak Ahmet, dağdan odun toplamaya gittiği sırada kırk adamın çıktığı bir mağarada kırk küp altın bulur. Parlak Ahmet bu altınlardan alır. Daha sonra ağabeyine durumdan bahseder ağabeyi de Ahmet’ten habersiz gidip mağaradan altın alır (Şimşek, 2001b: 185-186). “Bilgili Adam” masalında padişahın eşinin yüzüğünü cariye çalar. Padişahın hazinesini de kırk eşkıya soyar. Hırsızlık yapanların hiçbiri ceza almaz (Şimşek, 2001b: 268-269). “Kırk Avşar” masalında bir Avşar, çobana yalan söyler. Dağ kepiyor diyerek onu kandırır ve sürüsünü alıp kaçar. Daha sonra kendisini bulan adamları da kandırıp mallarının üzerine konar (Şimşek, 2001b: 286-288). “Keloğlan ile Kırk Tavşan” masalında Keloğlan padişahın kızını almak ister. Vezirler de Keloğlan kızı alamasın diye sokaktaki çocukları kandırıp Keloğlan’ın tavşanlarını çalmalarını isterler (Şimşek, 2001b: 290). “Tavasyon” masalında üç yavrusu olan çakal, bir dükkâna girip sevdiği yiyecekleri izinsiz ve

gizlice yer (Alptekin, 2002: 214). “Tilki ile Çimenci Padişah’ının Oğlu” masalında tilki, Keloğlan’ın çıraklık ettiği bir değirmenden her gün un çalar (Boratav, 2006: 267). “Gavur Gül” masalında küçük kız, tesadüfen toprağı kazarak bir ahıra ulaşır ve o ahırdan yiyecek çalar. Daha sonra ahırını iki ablasına gösterir ve birlikte ahırdan izinsiz yiyecek alırlar (Doğan, 2007: 60-61). “Üç Köseye Bir Keloğlan” masalında Keloğlan, yanında çalıştığı üç kösedan yaptığı işin maddi karşılığını alamaz. Bu sebeple köselerden birinin atını, birinin kızını diğerinin de koyunlarını alarak kaçar. Daha sonra köseler de duruma razı olurlar (Sarıyüce, 2010: 29-30).

“Nartanesi” masalında üvey annesi ve öz babası tarafından dağa terk edilen kız, kırk zeybeğin evine sığınır. Zeybekler adam soyup, hırsızlık yapmaktadırlar (Alptekin, 2002: 285). “Padişahın Kızının Ahlâksızlığı” masalında padişah, kızını mezara kapatır. Kız, vezirin kızının yardımıyla çıkar ve hırsızlık yapar. Değerli şeyleri çalmayan kız daha sonra hırsızlık yapmaktan vazgeçer (Alptekin, 2002: 432).

“Avcı Mehmet” masalında padişah, vezirine yüz altın verip, Avcı Mehmet’e hizmetlerinden dolayı vermesini ister. Vezir yüz altını vermez ve kendine alır (Sakaoğlu, 2002b: 292). “Haramıbaşı Ahmet” masalında Ahmet ve otuz dokuz arkadaşı, padişahın hazinesini soymak için plan yapar. Ancak padişahın kızı otuz dokuz adamı öldürüp hazineyi soymalarına engel olur (Sakaoğlu, 2002b: 363). “Mehmed-Eşkîya” masalında padişahın en küçük kızı, babasının hazinesini soyan kırk bir haramiden kırkını öldürüp birini yaralar. Bu şekilde haramilerin hazineyi soymalarına engel olur (Boratav, 2006: 179). “Mezarda Helva Pişiren Keloğlan” masalında Keloğlan, su almak için mağaraya gider. Mağarada bulunan kızın boynundan düşen beşliklerden birini alıp cebine koyar. Bir Yahudi de altının kendi gelinine ait olduğunu iddia ederek Keloğlan’ı hırsızlık yapmakla suçlar (Sakaoğlu, 2002b: 492-493). “Cindar” masalında padişahın hazinesini kırk eşkıya soyar. Rus Kralı’nın yüzüğünü hizmetçisi çalar. Hiçbiri ceza almaz, kendilerini kurtarırlar (Sakaoğlu, 2002b: 513, 515). “Yarım Horoz” masalında Yarım Horoz, küllükten bir altın bulur. Yolda rastladığı beyoğlu da altını zorla horozdan alır (Özçelik, 2004: 287). “Kayaoğlan” masalında yedi erkek kardeş, evlenecekleri kızları bulmak için diyar diyar gezip en son Yeşildağ’a yerleşirler. Orada eşkıya olup geleni geçeni soyarlar (Özçelik, 2004: 339).

“Bahtiyar’la Hoptiyar” masalında bir güvercin, küçük sultan incili çevresini işlerken uçarak yanına gelir. Güvercin, küçük sultanın sırayla altın makasını, altın iğnesini ve incili kutusunu alıp kaçar. Güvercin aslında bir şehzadedir (Tezel, 1992: 189-190). “Hüsnu Yusuf Şehzade” masalında padişahın kızı Sultan, gergef işlerken bir kuş gelip elinden sırayla makasını, yüksüğünü ve en son da gergefini alıp kaçar. Bu kuş aslında yedi döşeğinde periler tarafından çalınan bir şehzadedir (Boratav, 2009: 170-174).

“Balıkçının Oğlu” masalında padişahın kızı, balıkçının oğlu ile evlenmek ister. Balıkçının oğlunu zengin göstermek için de babasının hazinesinden sürekli altın alıp oğlana verir (Özçelik, 2004: 392). “Hasan Tay” masalında bir padişah, hazinesinden faizsiz borç para verir. Padişahın, mührünün aynısını yapan hain bir adam hazineden yüklü miktarda para alır. Adamın yaptığı hırsızlık fark edilir (Özçelik, 2004: 397). “Beyoğlu ile Akıllı Kız” masalında Beyoğlu, evlenmek istediği kızı tarif ederek emrinde çalışan bir kadına yüz altın verir. Kızı bulması için kadını gönderir. Altınları da kıza vermesini ister. Kadın, kızı bulur ve doksan dokuz altını kıza verir. Kız, beye iletmesi için kadına bir şeyler söyler. Beyoğlu da kızın dediklerini düşününce kadının altınlardan birini çaldığını, kıza vermediğini anlar. Kadını zindana attırarak cezalandırır (Özçelik, 2004: 417). “Oduncu” masalında sürekli hırsızlık yapan iki arkadaş bir oduncuyu kandırıp oduncunun eşeklerini çalarlar. Oduncu parasını kurtarmak için ölmüş olan Mehmet Ağa’nın karısına gidip onu kandırır ve kadının kırk altınını alır. Kadın olanları ikinci kocasına söyler. Adam, oduncunun peşinden gider ancak oduncu onun da atını ve çizmelerini çalar (Özçelik, 2004: 470-471).

“Fakir Köylü” masalında fakir bir köylü, gittiği yabancı bir köyde çok acıkınca düğün evine gider. Yanlışlıkla gelinle damat odasına girdiği için dolaba saklanır. Damat, geline kılıç gösterisi yaparken dolaba vurur. Dolaptaki adamın sesi duyulunca gelin ve damat bayılır. Köylü, odadaki siniyi alır ve saman yığınları arasında yemeğini yerken bir hırsız samanları çalmak için oraya gelir. O sırada köylü bağırınca hırsız kaçar. Hırsızın, torbası ve ipi de köylüye kalır (Alay, 2005: 250). “Deli Kadın ile Kocası” masalında bir kadın, üzeri yüklü bir deve bulur ve onu alıp eve gelir. Kocası deveyi saklar. Devenin sahibi olan Mir, deveyi arar hatta

mahkemeye başvurur ancak adam karısının deliliğini kullanarak suçlamalardan kurtulur (Alay, 2005: 254). “Köylü ile Üç Kurnaz Hırsız” masalında bir köylü, pazara giderken üç kurnaz hırsıza keçisini, eşeğini ve giysilerini çaldırır (Alay, 2005: 256-257).

“Üç-Bilecenler” masalında Anadolu’dan İstanbul’a gelerek çalışan iki arkadaş, kazandıkları paraları ihtiyar bir berbere her sene emanet ederler. Berberin oğlu, parayı eve annesine götürürken bir yankesici paraları alır (Boratav, 2006: 215). “Nohut-Oğlan” masalında Nohut Oğlan, cüssesinin küçüklüğünden ve fark edilmemesinden faydalanarak padişahın cebini delip paralarını düşürür. Babası da arkadan gelip düşen paraları toplar. Daha sonra nohut oğlan, iki hırsızın koyun çalmalarına yardım eder (Boratav, 2006: 274-275). “Havuçcuk” masalında gece dışarıda kalan Havuçcuk, duyduğu sese doğru gidince üç hırsızın bir küpün içinden tasla altın çıkarıp paylaştıklarına şahit olur. Havuçcuktan gelen sestten korkan hırsızlar altınları bırakıp kaçarlar. Havuçcuk altınları alıp eve gider (Doğan, 2007: 74). “Altın Toplu Sultan” masalında şehzadenin âşık olduğu kızla evlenmek için kızın babasına götürdüğü devlerin aynasını, şehzadeye çok benzeyen bir arkadaşı, şehzadenin cebinden habersizce alır (Boratav, 2009: 222). “Bostancı Dede” masalında Bostancı Dede, şehzadenin sevdiği kızı şehzadenin atının terkisinden alıp kaçar (Boratav, 2009: 226-227). “Hasses Paşa” masalında annesini ve babasını on dört on beş yaşlarında kaybetmiş bir kız, bir tüccarın dükkânından alışveriş yaparken çantasının anahtarlarını evde unutmuş gibi yapar. Çantasını dükkânda bırakır, kumaşları alır ve bir daha gelmez. Tüccar çantanın kilidini kırıp açınca içinin taş dolu olduğunu görür. Kız, bir hocayı da evlenme vadiyle kandırıp çırılçıplak soyar. Hocanın elbiselerini, tespihini ve saatini alır. Hocanın evine gidip karısını kandırıp kadından iki yüz lira alır. Deniz kenarında gördüğü bir şehzadeyi kandırır ve onunla saraya gider. Şehzadenin bardağına uyku ilacı koyup uyuttuktan sonra mücevher çekmecesini alır kaçar (Boratav, 2009: 245-247).

“Çingenenin Üzümleri” masalında bir çingene, her sene güz mevsiminin sonuna doğru bir dostunun evine iki üç yük üzüm getirip bırakır. İlkbaharda üzümleri satmak için almaya gelir. Ev sahibinin karısı, kocasından habersiz üzümleri yer bitirir

(Kasımoğlu, 2010: 486). Esasında kahraman, masalda yer alan davranışı hırsızlık amacıyla yapmaz. Ancak onlara emanet edilen üzümleri izinsiz yediği için bu başlık altında incelenmiştir. “Şah Abbas” masalında Şah Abbas isimli bir kral zamanında çok hırsızlık olurmuş. Şah Abbas da zamanın meşhur üç hırsızını bulmak için onların aralarına girer. Şah Abbas’ın hazinesinden hırsızlık yapmak için üç hırsızla plan yapar. Böylece hırsızları yakalatır ama sonra affeder (Kasımoğlu, 2010: 503). “Marifetli Hırsızlar” masalında padişah, kılık değiştirip sürekli hırsızlık yapıp yakalanmayan hırsızların içine sızar ve onları yakalatır. Padişah, hırsızları çaldıklarını sahiplerine geri verip marifetlerini faydalı işler için kullanmaları şartı ile affeder (Sarıyüce, 2010: 256-260). “Elmas Saplı Bıçak” masalında padişah, bir genci elmas saplı bıçağını çalmakla suçlar. Gencin annesi, Keloğlan’a gidip durumu anlatır. Keloğlan, biraz araştırınca padişahın o bıçakla kadının kocasını öldürdüğü ortaya çıkar (Kasımoğlu, 2010: 591-595). “Süpürgeci Baba” masalında süpürgecinin küçük kızı ile evlenen padişahın oğlu, kıza çeyizlik çamaşır gönderir. Ancak adamlarından biri çamaşırların içinden bir tanesini çalar. Durum fark edilince padişahın oğlu adama kızar ve aldığını geri götürmesini söyler (Sarıyüce, 2010: 89). “Kırk Haramiler” masalında Keloğlan, haramilerin elbiselerini ve atlarını alıp köyüne kaçar (Sarıyüce, 2010: 151). “Memiş ile Mıstık” masalında iki arkadaş olan Memiş ile Mıstık birlikte çalışıp para kazanırlar. Memleketlerine dönerken yolda Memiş kör olur. Mıstık, Memiş’i yarı yolda bırakıp tüm parayı da kendisi alır (Sarıyüce, 2010: 277). “Kim Çaldı, Kim Oynadı?” masalında hamamcı, Keloğlan’ın hamama girerken kendisine emanet ettiği para kesesini Keloğlan’a geri vermez. Keloğlan işin peşini bırakmaz ve keseyi hamamcıdan geri alır (Sarıyüce, 2010: 338-341).

“Hırsız ile Yankesici” masalında hırsızlık ve yankesicilik yapmayı meslek haline getirmiş iki adam birbirlerinden habersiz aynı kadınla evlidir. Adamlar bu durumu tesadüfen öğrenince kavgaya tutuşurlar ve mahkemeye giderler. Kadı da onlara bu durum için kendi zanaatları ile imtihan olacaklarını söyler. İki adam hırsızlık ve yankesicilik yaparak birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışırlar. Birbirlerinden gerdanlık çalarlar. En son hırsızlık yapmak için padişahın sarayına girerler (Alangu, 2011: 200-212).

Hırsızlık, kişinin kendisine ait olmayan bir malın, eşyanın izinsiz alınması, gasp edilmesi hiçbir toplumda hoş karşılanmayan, kabul görmeyen davranışlardır. Toplumların kendi hukuk kuralları, toplumsal ahlak kuralları çerçevesinde de değerlendirilerek bu gibi davranışlar cezalandırılır. İncelemiş olduğumuz masalarda da hırsızlık davranışı ve bunu gerçekleştiren kahramanlar hoş karşılanmaz. Yapılan kötü davranış niteliğine göre cezalandırılır.

Hırsızlık davranışının, kabul görmemekle birlikte bir ceza ile sonuçlandırılmadığı örneklerde vardır. “Hırsız” masasında, çocuk büyüdüğünde hırsızlık yapar. Dayısı da bu çocuğa büyük şeyler çalmasını öğütler. Birlikte padişahın sarayını soymak için plan yaparlar. Dayısı yakalanır ve öldürülür ancak çocuk kaçar. Padişah ne kadar uğraşsa da çocuğun kim olduğunu bulamaz. Masalın sonunda padişah, çocuğu kızı ile evlendirir (Günay, 1975: 445-446). Masalın bu şekilde nihayete ermiş olması hırsızlık davranışının mükâfatlandırılması şeklinde algılanabilir. “Keloğlan” masasında Keloğlan, amcasının evinde hırsızlık planı yapar ama başarılı olamaz daha sonra insanları kandırıp onların mallarına el koyar, ölen bir adamın da eşyalarını çalar (Seyidoğlu, 1975: 414-415). Masalın sonunda Keloğlan’ın yaptıklarının yanına kâr kalıp hatta evine elinde mallarla dönmesi ve ailesinin Keloğlan’ı hoş karşılaması yanlış bir örnek oluşturmaktadır. “Hamamcı ile Keloğlan” masasında Keloğlan, hamamcının evine girerek pahada ağır ne varsa alır (Tezel, 1997: 156). “Rus Kralını Çalan Hırsız” masasında da birçok kez hırsızlık yapan oğlan, padişahın kızını da evinde alıkoyar ve masalın sonunda kızı teslim eder. Padişah da onları evlendirir (Sakaoğlu, 2002b: 520-524). Bu masalda da hırsızlık yapmayı meslek haline getirmiş bir kişi masalın sonunda ceza alması gerekirken ödüllendirilmektedir. “Keloğlan’ın Oyunları” (Sakaoğlu, 2002b: 525-526) ve “Keloğlan ile Köylüler” (Özçelik, 2004: 456-458) masalarında da Keloğlan çevirdiği oyunlar, söylediği yalanlarla mal mülk sahibi olur. İncelemiş olduğumuz masalarda hırsızlık yapan, birinin malına izinsiz el koyan kişiler cezalandırılır. Yukarıda bahsi geçen bu masalarda ise hırsızlığın ve hırsızlık yapan kişinin bulunamaması, bulunsu dahi davranışın cezasız kalması hatta üzerine kahramanın ödüllendirilmiş olduğu örneklerdir.

Kahramanın hırsızlık yaptığı ya da bilerek hırsızlığa yöneltildiği masallarda bulunur. Bu masallarda hırsızlık sonucunda yaptırım uygulanmaz. “Dünya Güzeli” masalında Dünya Güzeli, evlenmek üzere olduğu padişahın oğlunun evinde dört defa hırsızlık yapar. Durum ortaya çıkınca padişahın karısı kızın yüzüne tükürür. Ancak masalın sonunda hiçbir şey olmamış gibi kız, padişahın oğlu ile evlenir (Özçelik, 2004: 380). “Nar Tanesi” masalında padişahın oğlu, başka bir padişahın kızına kendisini oduncu olarak tanıtır. Kız, oduncuya âşık olur. Oğlan bilerek kızı bir düğün evine pirinç ayıklamaya gönderir oradan gelirken cebine pirinç saklamasını ister. Kızı evden çıkarken yakalatır. Daha sonraki günlerde de tekrar gönderip kumaş çalıp gelmesini ister. Kızı yine yakalatır (Özçelik, 2004: 389). “Ben Bir Yeşil Yaprak İdim...” masalında Yemen Padişahı’nın oğlu, kendisini kaz çobanı gibi tanıttığı karısına kendi sarayından pirinç ve kumaş çaldırarak hırsızlık yaptırır (Boratav, 2009: 123-125). Şehzadenin amacı ilk başta kendisini hor gören karısına ders vermek eziyet çekirtmektir. Masalın sonunda hırsızlık yapan kişi, hırsızlık yaptığı için cezalandırılmak yerine padişahın oğlu ile evlendirilerek mükâfatlandırılmıştır. Bu masallarda yapılan hırsızlık davranışının cezalandırılmaması kötü davranışın yaptırımı olmaması açısından tezatlık yaratır. Yanlış davranışta bulunan bir kişinin ödüllendirilmesi ve yaptığı kötülüğün cezasız kalması iyi bir örnek oluşturmamaktadır.

Hırsızlık yapan kişinin hayatına kendi istediği şekilde devam etmesi ve bir yaptırımla karşılaşmaması, çocuğa hem davranışın kötülüğünden bahsedilip hem de kötü davranışın sonucunda bir yaptırım uygulanmaması çocuk zihninde karmaşa oluşturacaktır. Hırsızlık yapan kişinin ceza almayıp yaptığı davranışın görmezden gelinmesi hatta kişiye ödül niteliğinde imkânlar sunulması doğru bir sebep-sonuç ilişkisi kurulmasına engel olur. Toplum tarafından hoş karşılanmayan, yanlış olan, kötü olarak nitelendirilen tüm davranışlar ve sonuçları verilirken bu noktaya dikkat edilmelidir.

4.1.4.6. Çocuk Kaçırma

Hukuki tanımla çocuğun hürriyetinin kısıtlanması olarak tanımlanan çocuğun kaçırılması davranışı suç içeren bir edimdir (Gönültaş, 2019: 141).

Masal kahramanının kendi çocuğunu eşinden ya da başka birinin çocuğunu çocuğun ailesinden habersizce ve alıkoymak niyetiyle kaçırdığı masallar bulunmaktadır.

Çocuğun öz babası tarafından annesinin yanından alınıp götürüldüğü masallarda masal kahramanı karısının karşısına başka birinin kılığında çıkar. “Nasihat” masalında kahraman, bezirgân kılığına girip karısının kucağından kendi oğullarını alır (Günay, 1975: 398). “Üç Nasihat” masalında da kahraman, karısı ailesinin evinde kalırken misafir kılığında oraya gider. Kendi çocuğunu herkesten habersiz alıp evine döner (Özçelik, 2004: 447). Bu iki masalda kahraman, eşi ona verdiği sözü tutmadığı için ders vermek ister. Bu amaçla kendi çocuklarını başka birinin kılığında karısının kucağından habersizce alır. Çocuğun kaybolduğu izlenimi oluşturur. Anne çocuğun kaçırıldığını düşünür ve korkuya kapılır. Çocuğun habersizce baba tarafından alınmasındaki amaç eşini cezalandırmaktır. Daha sonra aile bir araya gelir.

Masal kahramanı henüz bebek ya da çocukken cin, peri ya da başka bir masal kahramanı tarafından ailesinin yanından alınır. Kahraman henüz çocukken ailesinden uzak kalır. “Altın Perçemli Çocukla, Sırma Saçlı Kız” masalında daha kırkları dolmamış¹⁹ olan altın saçlı çocuk ve sırma saçlı kızı cinlilerin cirit attığı evde dünyaya gelir. Anne babanın beşiklerin başını boş bıraktığı bir gün bu çocukları, cin değiştirir. Çocukların yerine Aytaş ve Oytaş dedikleri cin yavrusu bırakır. Çaresiz kalan karı koca bir kocakarıdan yardım isterler. Kocakarı, bir musalla taşının üzerinde ateş yakar. Cinlere seslenerek eğer çocukları geri getirmezlerse cinlilerin kendi yavrularını ateşte yakıp kül etmekle tehdit eder. Kocakarı bu şekilde çocukları kurtarır (Güney, 1992: 110-111). “Kırkıncı Oda” masalında Arap, şehzadenin küçük kızı Bilge’yi kaçıırır (Tezel, 1992: 111). “Bahtiyar’la Hoptiyar” masalında peri kızı,

¹⁹ **Kırkı Dolmak:** Doğumdan sonra kırk gün geçmek.

daha kırk günlük bir şehzadeyi kaçırpı onu yirmi yıl kendine esir eder (Tezel, 1992: 212). “Hüsnü Yusuf” masalında Hüsnü Yusuf henüz kırk günlükken periler tarafından kaçırlır (Öcal, 1999: 220). “Hüsnü Yusuf Şehzade” masalında şehzade, yedi döşeginde²⁰ periler tarafından çalınır (Boratav, 2009: 174). “Kahraman-i Katil” masalında devler, İran padişahının oğlunu henüz beşikte iken kaçırlar (Kasımoğlu, 2010: 728). “Sihirli Değnek” masalında padişah ve lala, Mustafa’dan üç yaşında bir çocuk isterler. Bunun üzerine padişahın kızı da Mustafa’yı ölümden kurtarmak için ona, kendi kız kardeşinin üç yaşındaki çocuğunu alıp getirmesini söyler. Mustafa, çocuğu ailesinden izinsiz olarak alır (Seyidoğlu, 1975: 315). “Kırk Oğlanın Bacısı” masalında kahraman, evlenmek için bir kız aramak amacıyla yola çıkar. Yolda bir kadının doğum yapmak üzere olduğunu görür. Kadına eğer kızı olursa onu alıp evine götüreceğini söyler. Kadının kocası bebeği büyütüp vermeyi teklif eder. Oğlan bunu kabul etmez ve bebeği annesinin kucağından alıp evine götürür (Yavuz, 1994: 246).

Çocuğun cezalandırılması şeklinde kaçırlmış olduğu “Mercimek Çocuk” masalında annesinin sözünü dinlemeyip elma ağacına bakan çocuk, cadı karısına yakanınca cadı karısı çocuğu alıp heybesine atar (Alptekin, 2002: 383). Bu masalda çocuk annesinin sözünü dinlemediği için cadı karısıyla karşılaşır. Bu sebeple annesinin sözünden çıkan çocuğun cezalandırılacağı algısı oluşabilir.

“Miski Bahar” masalında yıllarca çocuğu olman kadının, dillere destan güzelliği olan bir kızı olur. Kralın kızı, bu çocuğu duyar ve kadını çok kıskanır. Kadının evine girip kızı kaçırr (Özçelik, 2004: 309). “Padişahın Kızı” masalında padişahın kızı, ormanda kaçırlmış bir çocuk bulur ve onu ailesine teslim eder. Çocuk başka bir padişahın oğludur (Özçelik, 2004: 330). “Pamuk Ana ile Çocukları” masalında ise bir kentin sokaklarından çocuk kaçırpı satan bir adam vardır. Korkudan hiç kimse çocuğunu dışarı çıkaramaz. Pamuk Ana’nın da üç çocuğu vardır. Adam, bu üç çocuğu kaçırmak için kadının evine gider. Kadın bir oyun yapıp çocuklarının evden kaçmasını sağlayarak onları kurtarır (Özçelik, 2004: 311). “Padişah Olan Çoban” masalında adam iki çocuğu ile nehirden geçerken nehrin öbür ucunda kalan çocuğunu canavar kaçırr (Özçelik, 2004: 350).

²⁰ **Yedi Döşegi:** Lohusaya, doğumunun yedinci gününde tören için hazırlanan yatak. (Boratav, 2009: 174)

Toplumlarda ekonomik sıkıntılar, sosyal ve ahlaki bozulmalar, aile içi yaşanan sıkıntılar gibi sebeplerle çocuk kaçırma vakalarında da artış olduğu söylenebilir. Bireysel boyutta başlayarak toplumu etkileyen suç teşkil eden eylemlerin sonucunda toplumda sosyal ve psikolojik tepkiler oluşmaktadır.

Çocuk kaçırma vakalarının neticesinde ortaya çıkan mağduriyet yansımaları mikro, mezzo ve makro boyutlarda değerlendirilir. Mikro boyutta çocuk, kaçırılmış olmasının dışında başka bir mağduriyet ile karşılaşmamış bile olsa bile korku yaşar. Mezzo boyutta kaçırılan çocuğun ailesi, en yakın çevresi korku, stres, çaresiz kalma duygularını en yüksek derecede hisseder. Son olarak makro boyutta ise kaçırma vakaları, toplumda korku meydana getirir. Aynı zamanda çocuğun ölümü ile sonuçlanan vakalar sonrası toplumsal tepkiler ortaya çıkar (Gönültaş, 2019: 141-142).

Masallarda ise kahraman, çocuğun annesini korkutmak için ya da kendisini içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak amacıyla çocuk kaçıtır. Cin, peri, dev, canavar vb. olağanüstü özelliklere sahip masal kahramanları ise çocuğu henüz kundakta bebekken onun güzelliğini kiskandığı için ya da çocuğun sahip olduğu olağanüstü özellikler için kaçıtırıp alıkoyarlar. Kaçırılan çocuk masalın sonunda kendi ailesine kavuşur. Çocuğun fiziksel bir zarara uğradığı ya da ölümle sonuçlanan bir çocuk kaçırma davranışı incelemiş olduğumuz masallarda bulunmamaktadır.

Çocuk kaçırma eyleminin doğrudan çocuklara yönelik bir davranış olması masalı dinleyen çocuk açısından ele alındığında tedirgin edici olabilir. Ancak bu örnekler üzerinden günlük yaşamda çocuğun dikkat etmesi gereken durumlar korkutmadan izah edilebilir.

4.1.4.7. Cinsel İstismar, Taciz, Tecavüz

Tacizin sözlük anlamı “Tedirgin etme, rahatsız etme”, taciz etmek “sıkıntı vermek, rahatsız etmek” şeklinde açıklanmıştır (Türkçe Sözlük, 2019: 2240).

“Cinsel taciz, kişinin vücut dokunulmazlığının ihlali niteliği taşımayan cinsel davranışlarla gerçekleştirilebilir. Cinsel taciz, cinsel yönden, ahlâk temizliğine aykırı olarak mağdurun rahatsız edilmesinden ibarettir” (Erol, 2007: 1303).

Yargıtay kararlarınca cinsel taciz farklı şekillerde tanımlanmış olsa da yapılmış olan tanımlar ortak noktalara sahiptir. Mağdurun vücuduna temas etmeden onun rızası dışında yapılan davranışlarla gerçekleşir. Bu davranışlar mağdura yönelik olmalı ve onu rahatsız edecek nitelikte bulunmalıdır. Bu özellikleri taşıyan ahlak temizliğine aykırı olan ve cinsel amaçla yapılan her türlü davranış cinsel taciz suçunu oluşturacaktır (Çakıcı Gerçek, 2011: 77-78). Ahlak kavramının kişiden kişiye göre değişebilir olması sebebiyle “ahlak temizliği” ifadesi göreceli bir ifade oluşturmaktadır.

“Mitolojiye göre, yeryüzündeki ruhlar geldikleri, önceden içinde bulundukları âlemin özlemi içindedirler. Yeryüzündeki kadınların örneği bu kutsal âlemde bulunan Ayzıt'dır. Onun kadar namuslu ve âhlaklı olabilirlerse belki bu “rüya âlemi”ne geri dönebilirler. Ruhlarının geldiği bu âlemde her şey ilk ve en mükemmel şekildedir. Bunun için yeryüzündeki insanlar da ilk yaratıldıkları gibi mükemmel olmaya çalışmalıdırlar. Buradaki mitolojik düşüncenin altında yatan temel fikir budur. Ayzıt²¹ onların sadık ve iffetli olmalarını istediği için kadınlar da hayatları boyunca iffetli olmaktan ayrılmamak zorundadırlar. Aksi halde Ayzıt onları kabul etmeyecek, kurbanları ona ulaşamayacaktır. Mitolojinin telkin ettiği düşünce ile kadınlar ailenin kudsietini koruyacak olan namus anlayışına sıkı sıkıya sarılacaklardır. Ailenin kudsietini ve sağlam ahlaki temellere dayanması Türk mitolojisine göre Tanrı'nın emridir. İnsanlar da kendilerini bu emirlere uymak zorunda hissederler. Aksi halde “rüya âlemi”ne asla dönemeyeceklerdir” (Seyidoğlu, 1992: 573)

Masalların büyük bölümünde kadınlar cesur, namuslu ve düzgün bir karaktere sahip olmaları ile ön plana çıkarlar. Masalların bir kısmında ise özellikle iffetli kadınlara musallat olan kötü niyetli erkek karakterler bulunmaktadır. Bu erkekler genellikle kadının ailesinin ya da eşinin yakın çevresinden bazen de herhangi bir sebeple tesadüfen karşılaşılan biri de olabilir. Bazı masallarda kadın akli ve zekâsı ile bu erkek karakterin kötü niyetini önceden çözerek birtakım zorluklar ile başa çıkar

²¹ **Ayzıt:** Namuslu ve sadık kadınları simgeleyen bir ilâhe.

ve onun elinden kurtulmayı başarır. Bazı masallarda ise ne kadar çaba gösterse de kurtulmayı başaramaz. Kimi zaman aile bireyleri kimi zaman çevre tarafından iftiraya uğrar. Ancak masalın sonunda gerçekler ortaya çıkar ve kadının suçsuz olduğu anlaşılır.

“Müezzin” masalında babaları hacca giden üç kız kardeş evde yalnız kalır. Bir sandığın içine saklanan müezzin büyük ve ortanca kardeşin odalarına girer kızları yoldan çıkarır. Küçük kız için de aynı kötülüğü yapmak ister ancak defalarca denemesine rağmen başaramaz (Günay, 1975: 296-297). “Çuhadaroğlu” masalında Çuhadaroğlu, bir baba oğul ile iddiaya girer. Evlerine girmek için sandığın içine saklanır. Eve girdikten sonra sandığın içinden çıkar ve evin kızının göğsünden öpmek ister. Kız, tokat atarak adama engel olur (Seyidoğlu, 1975: 386). “Tarakta Saklanan Dost” masalında da padişahın oğlu, beğendiği kadının evine girmek için bir kocakarıdan yardım alır. Bir sandığın içine saklanıp kadının evine gizlice girer (Sakaoğlu, 2002b: 488). Bu masallarda yer alan örneklerde kahramanlar bir kimsenin evine onu kandırarak ya da gizlenerek izinsiz girmek suretiyle kadın kahramanları rahatsız etmektedirler.

“Köroğlu” masalında Köroğlu, Hacı Ahmet’in karısının güzelliğini duyar. Kadını kandırmak için yanına gidip eşinden haber getirdiğini söyler böylece kadını kandırıp konağına girer. Kadın, Köroğlu’nun niyetini anladığı için kırk cariyesi ile birlikte kapıları kilitleyip bekler (Seyidoğlu, 1975: 338). Masal metninde Köroğlu’nun, kadını kandırarak konağa girmesi ve daha sonra kadının beklemesi yer almaktadır. Ancak aynı eserde masal metnindeki epizotların özetleri kısmında ise Köroğlu’nun Hacı Ahmet’in karısı ile zorla evlendiği ve kadının hamile kaldığı ifade edilmektedir. İkisinin Hasan adında bir oğulları olur ve Hasan on beş yaşına gelip babasını arayıp bulduğunda baba oğul aynı kadına (Telli Hanım) âşık olurlar. Köroğlu, Telli Hanım’ı yedi kez almaya çalışır ama alamaz. Telli Hanım ve Hasan birbirlerini severek ve evlenirler (Seyidoğlu, 1975: 59-60). Telli Hanım ve Hasan’ı yakalamak için gelen askerleri fark ederler. Telli Hanım en önde gelen Arap köle ile aslında nikâhlı olduğunu söyler. Hasan’dan onu öldürmesini ister ve Hasan da Arap Köleyi öldürür. Telli Hanım daha sonra karşılaştığı Köroğlu’nun Hasan’ı öldürüp

kendisini alacağını düşünerek korkuya kapılır (Seyidoğlu, 1975: 345-346). Bu masalda yer alan kahramanlar arasındaki ilişki ağı bir çocuk açısından uygun değildir.

“Hain Vezir” (Seyidoğlu, 1975: 370), “Ayı Musa” (Taner, 1994: 79-80) masallarında kadın kahramanın karşı taciz edilmesi ve bu durumu ima eden ifadeler yer almaktadır²². Ayrıca “Ayı Musa” masalında kız, ayının oyununa gelip onun inine gider ve ayıdan hamile kalır. Kız bir oğlan çocuk dünyaya getirir. Bu masallar çocuklar açısından sakıncalı ifadeler içermektedir.

“Helvacı Güzeli” masalında baba, hacca giderken kızını, yaşadıkları yerin din görevlisi olan adama emanet eder. Adam kıza göz koyar ve bir kocakarının da yardımıyla bir oyun çevirerek kıızı kandırmak ister. Kocakarı, kıızı hamama adamın yanına götürür. Kız, kendisine oynanan oyunu fark edince hamamdan kaçır. Kız, daha sonra başka biriyle evlenir. Kocasının yanında çalışan bir adamın tacizine uğrar. Adamın taciziyle karşılaşır. Adamı kandırıp elinden kurtulmayı başarır (Günay, 1975: 392; Yavuz, 1994: 223; Radloff ve Kúnos, 1998: 249; Şimşek, 2001b: 231; Sakaoğlu, 2002b: 447; Alangu, 2011: 44). “Gülnazik” masalında Ali Ağa, hacca giderken karısını ve kızını komşusu Mehmet Ağa’ya emanet eder. Ali Ağa gider gitmez Mehmet Ağa, komşusunun kıızı Gülnazik’e göz koyar. Onu, bir cadı kadının yardımıyla tuzağa düşürüp hamama getirtir. Gülnazik, başına geleceklerin farkına varır ve Ali Ağa’dan kaçmayı başarır (Yavuz, 1994: 211). “Sülüman Ağa’nın Kızı” (Öcal, 1999: 417) ve “Hacı Mahmud Ağa’nın Kızı” (Öcal, 1999: 422), “Yılan Bey” (Dilçin, 2002: 220-248), “Kaz Çobanı” (Özçelik, 2004: 427), “Senem” (Doğan, 2007: 165-167), “Gazvanci” (Kasımoğlu, 2010: 409-412) masallarında da aynı örnek bulunmaktadır. Kahramanı, babası yaşadıkları yerde bulunan din görevlisine emanet edilir. Kahraman evlendiğinde ise eşi, yolda karısına eşlik etmesi için yanında çalışan ve güvendiği bir adama karısını emanet eder. İsim ve künye bilgisi verilmiş olan masallarda örnek aynı şekildedir yalnızca masalın içindeki kahramanların meslekleri değişiklik göstermektedir.

²² Daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar**, Bilge Seyidoğlu, Baylan Matbaası, Ankara, 1975, s.320; **Yalova Masalları**, Nuri Taner, Ortipa Yayıncılık, 1994, Yalova, s.79- 80.

“Ak Gün Kara Gün” masalında Allahverdioğlu, başına gelen felaketler ve evinin yanıp kül olmasının ardından bir bezirgânın yanında çalışmaya başlar. Bezirgân, Allahverdioğlu’nu iş sebebiyle Kaf Dağı’nın ardında bir yere yollar. Allahverdioğlu giderken çocuklarını ve karısını bezirgân’a emanet eder. Ancak bezirgân’ın asıl niyeti kötüdür. Allahverdioğlu’nun karısına göz koymuştur. Kadını alıp kaçıır (Güney, 1992: 308; Güney, 2005: 75-76). “Rüzgârıoğlu” masalında maddi varlığını kaybeden Rüzgârıoğlu, ailesiyle başka bir memlekete yerleşir. Karısı da sarayda çamaşır yıkamaya başlar. Padişahın baş veziri Rüzgârıoğlu’nun eşine göz koyar ve onu kaçıır (Tezel, 1997: 47). “Musa Bey” masalında tüm malını kaybedip başka bir memlekette çobanlık yapan Musa Bey’in, çamaşır yıkayarak para kazanmaya çalışan karısına bir tüccar göz koyar. Tüccar bir gece kadını kaçıır (Radloff ve Kúnos, 1998: 235). “Gonya Valisi” masalında çok zengin bir ağa, başına gelen felaketlerle malını mülkünü kaybeder. Yaşadığı köyden ayrılıp başka bir yerde çobanlık yapmaya başlar. Karısı da çalışıp çamaşır yıkar. Kadını beğenen kervanbaşı adamlarıyla kadını kaçıır. Kadın, adamlara yalvarıp kendisine bir şey yapmamaları için onları ikna eder. Pişman olan kervanbaşı, kadını kendi yerine kervanbaşı yapar (Öcal, 1999: 438). “Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı?” masalında padişah, evi yanınca başka bir memlekette çobanlık yapmaya başlar. Karısı da yanında çamaşır yıkar. Emrinde çalıştıkları bezirgân kadına göz koyar ve kadını kaçıır (Alptekin, 2002: 263). “Gençlikte mi Kocalıkta mı?” masalında kahraman, zengin bir adamken başına gelen kötü olaylar sonucu çobanlık yapmaya başlar. Kahramanın karısı da çamaşır yıkar. Çamaşırlarını yıkadığı bezirgân kadına göz koyar ve kadını kaçıır (Sakaoğlu, 2002b: 344). “Padişah Olan Çoban” (Özçelik, 2004: 350) ve “Evvel mi Gelsin Sonra mı?” (Alay, 2005: 210) masallarında aynı örnek yer alır. Kahramanın karısına göz koyan bir kervan sahibi, kadını kaçıır. Kötü niyetli kişiler amaçlarına ulaşamaz ancak attıkları iftira ve yol açtıkları ayrılık sebebiyle kahramanların bir süreliğine de olsa ayrı kalmalarına ailelerinin dağılmasına sebep olurlar. Kadın kahramanın istikrarlı duruşu, namusunu korumaya çalışması sonucu aile bireyleri tekrar kavuşurlar.

“Kadının Çilesi” masalında da iki kardeşten bir tanesi uzak bir yere giderken karısını kardeşine emanet eder. Ağabeyinin karısına göz koyan adam kadını rahatsız

eder ancak karşılık alamaz. Kadını, daha sonra bir tüccar, başka bir adam ve limanda bulunan denizciler taciz eder ancak kadın onlara karşılık vermez (Yavuz, 1994: 225-226). “İyi Kalpli Kadın” masalında da kahraman, çalışmaya giderken karısını kendi kardeşine emanet eder. Kardeşi, ağabeyinin karısına göz koyar. Ancak yengesinden karşılık alamaz. Daha sonra kadın bir saraya gider. Oradaki bir köle de kadına göz koyar, kadın köleden de kurtulur (Yavuz, 1994: 276). “Mettah Masalı” masalında padişahın kızı, âşık olduğu beyle evlenmek üzereyken bunu bilen lala, kıza göz koyar. Kız, laladan kaçır. Daha sonra kızın karşılaştığı bir Yahudi, balıkçı, bey ile uşağı ve bir atlı da kahramanı taciz ederler. Kahraman hepsinden kurtulmayı başarır (Radloff ve Kúnos, 1998: 298-301). “Gelin ve Kayını” masalında büyük kardeş askere giderken karısını erkek kardeşine emanet eder. Küçük kardeş de yengesine sarkıntılık eder. Kadın bu duruma izin vermez ve kayını tarafından iftiraya uğrar. Kadını bir bey kurtarır ancak onun yanında çalışan bir köle, kadının ölümünden kurtardığı adam ve bir gemici yine kadına sarkıntılık ederler. Kadın hiç birinin tehdidine boyun eğmez (Alptekin, 2002: 341). “Asker Karısına İftira” masalında eşi askere giden kahraman; eşinin kardeşi, bezirgânın hizmetkârı, yardım edip idamdan kurtardığı adam ve kahramanın köle olarak satıldığı kaptan tarafından taciz edilir. Kahraman, kendisiyle zorla birlikte olmak isteyen adamların hepsinin de elinden kurtulur (Sakaoğlu, 2002b: 463-465). “Hain Kardeş” masalında da aynı örnek yer almaktadır. Ancak masalda büyük kardeş askere değil hacca gider (Doğan, 2007: 69). Bahsi geçen masalarda kahraman, uzak bir yere giderken evini, eşini güvendiği birine emanet eder. Durumu kendisi için fırsata çevirmek isteyen kötü niyetli kişiler de kadın kahramanı taciz etmek isterler. Ancak kadın kahraman her türlü tehdit ve baskıya direnerek kendisine kötülük yapmak isteyenlerin ellerinden kurtulmayı başarır.

“Yılan Bey” masalında zalim bir padişah, evine misafir olduğu bir adamın kızına ve karısına kötü gözle bakar. Kadını, kocasının elinden almak için plan yapar. Padişah, ev sahibi olan adamı evden gönderip adamın eşini ve kızını kaçıtır (Dilçin, 2002: 152). “Padişahlar Padişahı” masalında kahraman yeni bir yere yerleşerek bakkal dükkânı açar. Kahramanı, dükkânından çıkarmaya çalışan kötü niyetli arkadaşları, adamın karısına da göz koyarlar. Kahraman evde değilken onun evine

yemeğe giderler. Aralarında anlaşmazlık çıkınca evden ayrılırlar (Sakaoğlu, 2002b: 353). “Ne idim, Ne oldum, Ne Olacağım” masalında vezir, padişahın kızıyla zorla yakınlık kurmak ister. Kız, bunu kabul etmeyip vezirden kaçır (Sakaoğlu, 2002b: 356), “Avcı Mehmet’in Oğlu” masalında dünya güzelinin babası, kızını vermek için üç şart koşar. Son şartı ise Mehmet’in, oğlunu on tane kızla bir odaya koyarak kızların ırzına geçmesidir. Oğlan bunun için devden yardım ister ve şartı yerine getirir (Sakaoğlu, 2002b: 416). Masalda yer alan bu olay çocuklar için uygunsuz ifadeler içermektedir. “Çoban Ahmet” masalında vezir, Çoban Ahmet’in eşlerine göz koyar. Kadınları, kendisine ve padişaha layık görür. Padişahın da aklına girer ve kanunla Ahmet’i öldürüp onun eşlerini almak için plan yaparlar. Başarılı olamazlar (Sakaoğlu, 2002b: 424-427). “Cindar” masalında kendini cindar olarak tanıtan adam, Harbiye Nazırı’nın eşinin kayıp yüzüğünü bulma bahanesi ile kadınlar hamamına girer. Hamamda bulunan çıplak kadınları seyreder (Sakaoğlu, 2002b: 512). “Akıllı Çoban ile Padişah” masalında padişahın karısını, bir Arap kaçıtır ve kadından uzunca bir süre haber alınmaz. Sonra bir çoban kadını adamın elinden kurtarır (Özçelik, 2004: 394-396). “Üç Nasihat” masalında kahramanın evini basan eşkıyalar, karısını da taciz ederler (Özçelik, 2004: 447). “Devin Oğlu” masalında bir karı koca, kış ortasında göç ederler ve yolda gördükleri bir köşke sığınır. Evin sahibi olan dev, kadına göz koyar. Kadının kocasını zindana atıp kadınla birlikte olur (Alay, 2005: 196). “Köyün Çapkın Hocası” masalında köyün hocası, köydeki yeni gelinlerden birini taciz eder. Kadının kocası önce duruma inanmaz ancak karısıyla hocaya bir oyun oynar ve böylece gerçekleri anlar (Alay, 2005: 232). “Destebozan” masalında iki komşudan biri, diğerinin karısına göz koyar ve kadının kocasını öldürür. Kadın, gerçeklerden habersiz kocasını öldüren komşuyla evlenir (Kasımoğlu, 2010: 690-691).

Kadın kahramana karşı, kötü niyetli kişilerce gerçekleştirilmeye çalışılan tecavüz, taciz davranışları birkaç örnek dışında sadece teşebbüs aşamasında kalmaktadır. Kahraman, karşısına çıkan kötü niyetli kişilerle mücadele eder. Ancak amacına ulaşamayan erkek kahraman kadına iftira atarak aile birliğinin bozulmasına, kadın kahramanın evinden ayrı düşmesine sebep olur. Bütün bu örneklerin yer aldığı

masalların sonunda ise gerçekler ortaya çıkarak kötü niyetli kişiler ağır şekilde cezalandırılırlar.

Günlük yaşamda karşılaşılması muhtemel cinsel istismar, taciz, tecavüz gibi toplumun huzurunu bozan ahlaka ve kanunlara aykırı bu davranışların incelemiş olduğumuz masallarda da yer aldığı görülmüştür. Bu örneklerin çocuklara tüm açıklığıyla anlatılması onların bilişsel, psikolojik, sosyal gelişimleri sebebiyle uygun değildir. Aynı zamanda bu tür örneklerde yaşanan olayların açıklanması ebeveyle, öğretmenler için zor olurken çocuklar için de korkutucu olmaktadır. Ancak çocuğun öncelikle güvenliği, maruz kaldığı benzer bir durum varsa bunu ifade etmesi, yardım isteyebilmesi ve olası tehlikelerden kendisini koruyabilmesi açılarından da düşünülmelidir. Bu noktada her çocuğun bireysel olarak gelişim düzeyi göz önünde bulundurularak kendi benden algısı, güvenliği için mahremiyet konusunda uygun şekilde bilgilendirilmesi gerekir.

Telkin ve uyarılardan ziyade örneklendirerek anlatmak çocuklar açısından daha etkili olmaktadır. Masallarda yer alan bu örnekler de ebeveynlere ve çocuklara yol gösterici olabilmektedir. Çocuğun gelişim seviyesine uygun şekilde ifade edilerek çocuğa doğru ve yanlış olan davranışın öğretilmesi amacıyla masal örneklerinden yararlanılabilir. Bahsi geçen olumsuz örneklerde bu fiileri gerçekleştiren kişiler toplum tarafından zaten iyi karşılanmaz. İşlemiş olduğu suç kabul görmediği gibi hem yargı hem toplum vücdanında cezalandırılır. Bu tür bir eylemle karşılaşmadığı düşünülen bir çocuk henüz soyut düşünme becerisine de sahip değilse zihninde daha önce yaşamadığı veya görmediği bir durumu canlandıramayacaktır. Dolayısıyla kendisini ne tür kişilerden ya da davranış şekillerinden koruması gerektiği hususunda tecrübesiz olacaktır. Bu sebeple bilhassa seçilen masallarda bu örneklerin çocuğa sunulmasında dikkat edilmelidir. Örneğin çocuğun gelişim düzeyine uygun kelimeler seçilerek yeterli açıklıkta anlatılması faydalı olacaktır. Hem çocuğun eğitimi, güvenliği hem de bilinçli bir nesil yetişmesi açısından toplum yararı düşünülerek bu tarz fiillerin engellenmesi için önemlidir. Bu hususta da mümkün olduğunca farklı materyalin kullanılması, çeşitlilik sağlanarak sağlam bilinç oluşturulması açısından masallar yol gösterici olmaktadır.

4.1.4.8. Müstehcen İfadeler

Müstehcen kelimesi “Açık saçık, edebe aykırı, yakışsız.” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2019: 1734).

Kanunda müstehcenliğin, birbirinden farklı birçok tanımı bulunmaktadır. Devletlerin, müstehcenliği suç olarak düzenledikleri fakat sınırları konusunda farklı uygulamaların mevcut olduğu görülür (Taneri, 2018: 563-567).

İncelemiş olduğumuz Anadolu Türk masalları içinde müstehcen kabul edilebilecek, toplum içinde anlatılmasının ayıp kabul edileceği olay ve ifadeler yer almaktadır.

“Kurnaz Besleme” masalında padişahın kızı ve onun kırk beslemesi, kırk erkeğin olduğu yere giderler. Kurnaz besleme, padişahın kızına “Hanım, hiç korkma ben seni kız getirdim kız götüreceğim”; adamlara ise “Her birinize bir kız getirdim” der (Günay, 1975: 321). “Terzi Kızı” masalında Kırk Haramiler, kaldıkları yere gelen kırk kızı görünce hepsi birer kız alıp odalarına çekilirler (Seyidoğlu, 1975: 357). “Leylek (1) ve Leylek (2)” adlı masallarında periler padişahının oğlu, her gece kuş kılığına girip cama gelir ve cariyesi olan leyleğe, “Şarabın var mı?”, “Şurubun var mı?”, “Bana layık kızın var mı?” şeklinde sorular sorar. Masalların ilerleyen bölümlerinde periler padişahının oğlu ile evli olan kız, ablaları ile konuşurken “Bir şişe şarap verir, bir şişe şurup verir, içer yataram. Koynuma kim gider kim gelir hiç haberim yok”, “Koynuna gelenden haberi yok” ifadeleri yer almaktadır (Seyidoğlu, 1975: 159-168). “Melikşah” masalında padişahın ölümünün hemen ardından eşi, Arap bir köle ile görüşmeye başlar. Masalda kadının oğlu Melikşah’ın onları uygun olmayan vaziyette gördüğü dile getirilmiştir (Seyidoğlu, 1975: 273-276). “Ahmedi Dürre” masalında “Kızım, hele bak ergen kızın m... ergen oğlanın derdine dermandır” ifadesi yine çocuklar için uygun bir ifade değildir (Seyidoğlu, 1975: 376). “Keloğlan ile Kırk Tavşan” masalında padişahın kızının evleneceği kişiyi seçme şekli çocuklar için uygun olmayan bir örnek teşkil etmektedir (Şimşek, 2001b: 290-291). “Şah İsmail” masalında Şah İsmail, bir kıza âşık olur ve kızı görür görmez bayılır. Ayılması için kız m... Şah İsmail’in yüzüne sürer (Alptekin, 2002: 446).

“Bitle Pire” masalında, kadın m... kestiği için kocası da cinsel organını keser ve ikisi de ölür (Sakaoğlu, 2002b: 275). “Keloğlan ile Dev” masalında Keloğlan, devin karısının m... keser ve sofrada deve yemesi için verir (Sakaoğlu, 2002b: 371). “Yazı Bozulmamış” masalında padişahın kızı, kimliğini saklayıp başka biri gibi memleketine dönen vezirin oğlu ile evlenir. Ancak vezirin oğlu, asıl kimliğini henüz açıklamadığı için gece yataarken karısı ile arasına kılıç koyar. Kız aylarca geçmeyen bu durumu annesine anlatır. Anne ve kız arasında geçen konuşma müstehcen ifadeler içermektedir (Özçelik, 2004: 348). “Tireci Kız” masalında padişahın oğlu ile evlenen kız düğün günü hastalanır. Gelin, rahatsızlandığı için gerdeğe giremez. Padişahın oğlu gerdeğe girmek için ısrar edince, annesi emaneten bir gece için oğluna kız bulmak ister. İki torba altın verip oğluna âşık olan Tireci Kız’ı ailesinden istemeye gider. Aile durumu kabul etmez ama kız kabul etmek için ısrar eder. Altınları da bahane edip babasını ikna eder. Kız o gece hamile kalır. Bu durumu etraftan saklarlar kızı dokuz ay evden çıkarmazlar. Masalda padişahın oğlunun ısrarı, annesinin Tireci Kız’a ettiği teklif ve aile ile aralarında geçen konuşmalar çocuklar için uygun olmayan örneklerdir. (Özçelik, 2004: 414). “Molla ile Dul Kadın” masalında molla, evlenmek istediği kadının isteği üzerine ona müstehcen cümleler kurar (Alay, 2005: 234).

“Dallan Reyhanım Dallan” (Günay, 1975: 369), “Kâveci Güzeli” (Radloff ve Kúnos, 1998: 260-261), “Dünya Gozeli” (Öcal, 1999: 370), “Keloğlan ile Kırk Tavşan” (Şimşek, 2001b: 291), “Karalar Giyen Adam” (Alptekin, 2002: 422), “Padişahın Kızının Ahlâksızlığı” (Alptekin, 2002: 432), “Hıyardan Şemşem Güzeli” (Alptekin, 2002: 456), “Bitle Pire” (Alptekin, 2002: 473-474). “Suyu Altın Eden Tas” (Sakaoğlu, 2002b: 289-291), “Kadınların İhaneti” (Sakaoğlu, 2002b: 485), “Taraktan Çıkan Dost” (Sakaoğlu, 2002b: 491), “Cindar” (Sakaoğlu, 2002b: 512). “Bundan Büyük Dert Olur mu?” (Alay, 2005: 239), “Mercimek” (Doğan, 2007: 144) masallarında da çocuklar için uygun olmayan müstehcen ifade ve olaylar yer almaktadır²³.

²³ Masalda yer alan müstehcen ifadelere burada yer verilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız Umay Günay, **Elazığ Masalları İnceleme**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1975, Erzurum s.369; Wilhelm Radloff, Ignaz Kúnos, **Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII**, (Çev. Saim Sakaoğlu, Metin Ergun), 1998, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları s.260-261; Ahmet Öcal,

Müstehtecen kelimesinin sözlük anlamından yola çıkılarak incelemiş olduğumuz masallarda bulunan müstehtecen ifade ve olaylar, çocuk açısından uygun olmayan örneklerdir. Çocuğun bu ifadeleri olması gerekenden daha erken bir gelişim dönemi içerisinde öğrenmesi hatta buna maruz kalmış olması onun ahlaki, sosyal ve dil gelişim alanlarına olumsuz yönde tesir edebilecek özelliklere sahiptir. Daha önce duymamış olduğu müstehtecen bir kelime ya da cümle ile karşılaşması çocukta öğrenmeye sebep olur. Dolayısıyla olumsuz yönde model almanın önüne geçmek için çocuğun gelişim seviyesine uygun olmayan ifade ve örneklerle tanışması engellenmelidir.

4.1.4.9. Aile İçi Çarpık İlişkiler ve Çok Eşlilik

Bu başlık altında incelenen örneklerde kahramanın aynı aileden birden fazla kişi ile yaşadığı gönül ilişkileri, kız kardeşlerin aynı kişiyle evlenmesi; babanın kendi kızıyla evlenmesi, babanın kendi oğlunun sevdiği ya da evli olduğu kızla evlenmek istemesi yer almaktadır. Aynı zamanda nişanlı ya da evli olan kahramanın başkasıyla daha gönül ilişkisine girdiği ya da evlendiği örnekler de bulunmaktadır.

Bütün toplumlarda, kendi kültürlerine uygun olarak farklı uygulama ve ritüellerle gerçekleştirilen evlilik aynı zamanda insan yaşamında doğumdan sonra gelen ikinci önemli geçiş evresidir. Evlilikte eş seçimi, eş sayısı ve bu süreçte yerine getirilen uygulamalar toplumların kendi kültür değerlerine göre farklılık gösterir. Poligami olarak da adlandırılan çok eşlilik, kadın ya da erkeğin birden fazla evlilik yapması durumudur. Evlilikte kadının birden fazla eşi olması poliandri; erkeğin birden fazla eşi olması ise polijini olarak adlandırılır (Türkçe Sözlük, 2019: 1936).

Karakuyu Köyü (Boğazlıyan-Yozgat) Çevresi Masalları Metinler ve İncelemeler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999 Erzurum, s.370; Esmâ Şimşek, **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990, Elazığ, s.291; A. Berat Alptekin, **Taşeli Masalları**, 2002, Ankara, Akçağ Yayınları, s.422, 456, 473-474; Saim Sakaoğlu, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, 2002, Akçağ Yayınları, Ankara, s.289-291, 485, 491, 512; Okan Alay, **Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, Elazığ, s.239; Abdullah Doğan, **Adıyaman Yöresi Masalları Üzerine Bir İnceleme**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2007, s.144.

Masal kahramanı sevdiğine ulaşmak ya da başka bir sebeple çıktığı yolda tesadüfen başka biriyle daha tanışır. Tanıştığı kişiye de âşık olur. Kahramanın sevdiğini bulduğu ve kavuştuğu zaman ise her ikisiyle de evlendiği görülür. “Hint Padişahının Kızı” masalında Yemen Padişahı’nın oğlu, emmisinin kızıyla nişanlıyken başkasına âşık olur. Hint Padişahı’nın kızı âşık olduğu oğlanı bulmaya geldiği sırada oğlanın erkek kardeşinin odasında kalır. Gece gizlice saklandığı kütükten çıkarak bilmeden yanlış oğlanı öper (Günay, 1975: 307). “Terace Kızı” masalında padişahın oğlu, fakir bir hizmetçinin kızına âşıktır. Annesinin karşı çıkmasıyla teyzesinin kızıyla nişanlanır. Âşık olduğu kız ise bunu bildiği halde yine de Allah’a dua ederek padişahın oğluyla evlenmek ister (Günay, 1975: 324). “Şah İsmail” masalında Şah İsmail’in âşık olduğu Gülizar’ı, amcasının oğlu ile evlendirmek için uzaklaştırırlar. Gülizar’ı bulmak için peşinden giden Şah İsmail, yolda tanıştığı iki kızla daha evlenir. Gülizar’ı bulduğunda onunla da evlenir ve İsmail’in üç tane karısı olur. Şah İsmail’in annesi vefat edince babası evlenmek ister. Büyük beslemenin, “Şah İsmail üç tane getirmiş birini sana versin.” demesi ile babası oğlunu öldürüp onun eşlerini kendine almak ister. Ancak baba istediğini yapamaz (Günay, 1975: 343-350). Bu masalda hem birden fazla kişiyle evlilik hem de gerçeklememiş olmakla beraber aile içi yanlış bir ilişki düşüncesi görülür. “Dallan Reyhanım Dallan” masalında şehzade, hem amcasının kızı ile hem de âşık olduğu fakir kızla evlenir. Ancak evlendikleri gece ve diğer geceler fakir kızın yanında kalmaz kendisinin yerine kölesini gönderir. Kız, diğer şehzadenin diğer eşiyle pazarlık yapar ve ayağındaki elmas nalınları ona verir. Böylece gece şehzade ile kölenin yer değiştirmesini sağlar. Şehzadenin amca kızı, köleden hamile kalır (Günay, 1975: 368-370). Şehzadenin nikâhlı karısını kölesine vermesi, kadınların kendi aralarında eşlerini değiştirmeleri gibi durumlar bu masalda çocuklar açısından uygun olmayan örneklerdir. “Yılan Bey” masalında kocası askere giden kıza, üvey annesi yazdığı bir mektupla iftira atar. Kız, sarayı terk etmek zorunda kalır. Bir ağanın oğlu ile evlenir ve ondan iki çocuğu olur. Yılan Bey, askerden dönünce olanları öğrenip karısını arayıp bulur. İki kocası da kadını bırakmak istemez ve durumu çözebilmek için müftüye başvururlar. Müftü de kararı kadına bırakır. Kadın Yılan Bey’i seçer, çocuklarını diğer eşine bırakır (Seyidoğlu, 1975: 155-158). Bu masalda poliandri yer almaktadır. Kahramanın eşleri arasında seçim yaparak

çocuklarını da bırakıp diğer eş ile gitmesi masalda çocuk açısından uygun olmayan kısımlardır. “Beyböyreğ” masalında küçük şehzade, hem Dünya Güzeli ile hem de kardeşleri tarafından kuyuya atılan nişanlısı ile evlenir (Seyidoğlu, 1975: 201). “Keloğlan” masalında Keloğlan’ın, hocasının nişanlı bir kızı vardır. Ancak Keloğlan, baskıyla kızı nişanlısından ayırıp kızla kendisi evlenir (Seyidoğlu, 1975: 320). Masal genel olarak çocuklar için uygunsuz ifadeler de içermektedir. “Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 362) ve “Altın Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 365) masalında padişahın oğlu, vezirin kızı ile nişanlıyken şamdanın içinden çıkan kıza âşık olur. “İngiliz Kralı” (Seyidoğlu, 1975: 250-251), “Rüya” (Şimşek, 2001b: 197-198) masallarının sonunda şehzade, hem padişahın kızıyla hem de İngiliz Kralı’nın kızıyla evlenir. “Dal Boylu Dal Yusuf” masalında Yusuf, amcasının kızıyla nişanlıdır. Aynı zamanda padişahın kızına da âşık olur. Yusuf, kızların ikisiyle de evlenir (Seyidoğlu, 1975: 373). “Bana Benzer Hanım” masalında adamın üç karısı vardır (Seyidoğlu, 1975: 416). “Terzi ile Karısı” masalında padişahın oğlu, bir kadın görüp beğenir ve onunla evlenmek ister. Ancak kadın terzinin eşidir. Padişah oğlunun zorlamasıyla terziyi çağırıp durumu anlatır. Terziden yerine getirilmesi zor isteklerde bulunur. Kadın, terziye üzülmemesini söyler ve gizli güçleri ile padişahın isteklerini yerine getirmesi için kocasına yardım eder. Böylece terzi ve karısı padişahın oğlundan kurtulmuş olurlar (Yavuz, 1994: 64-66). Bu masalda ikinci bir evlilik gerçekleşmemektedir ancak yanlış olan durum padişahın oğlunun evli bir kadınla evlenmek için ısrarcı olmasıdır. “Gökbulut” masalında zengin bir beyin iki karısı vardır (Yavuz, 1994: 80). “Şehzade Hüdadad ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında bir padişahın elli tane karısı vardır (Yavuz, 1994: 128). “Keşiş” masalında amcasının çirkin kızıyla evlenen oğlan, âşık olduğu keşiş kılığındaki kızla da evlenir (Yavuz, 1994: 164). “Elma Yanaklı Kız” masalında padişahın oğlu kendi isteği ile elma yanaklı yoksul bir kızla evlenir. Ancak yoksul olduğu gerekçesiyle kızı sürekli olarak döver. Kız en sonunda dayanamayıp annesine durumu anlatır. Annesi kızı, gücü yetip Yemen Padişahı’nın kızını dövmesi için eşine meydan okumasını söyler. Bunun üzerine padişahın oğlu, Yemen Padişahı’nın kızıyla da evlenir. Elma yanaklı kıza haksızlık ettiğini anlayan padişahın oğlu pişman olur. Ancak kız, onu affetmez artık dünya ahiret kardeş olduklarını söyler (Yavuz, 1994: 182-187). İncelemiş olduğumuz masallarda birden fazla evlilik yapılması çoğu masalda görülmektedir. Ancak bu masalda yer aldığı

gibi ilk eşin kocasını affetmemesi ve ondan ayrılması şeklinde bir örneğe bu masal dışında rastlanılmamıştır. Ayrıca masalda kahramanın annesi oğluna ikinci bir evlilik yapması noktasında karşı çıkar. “Şirin ile Şevketli” masalında Muhammet ile Şirin evlidir. Muhammet, bir padişaha yardım eder ve onun savaş kazanmasını sağlar. Padişah da bunun üzerine Muhammet’i zorla kızıyla evlendirir (Yavuz, 1994: 214). “Rüya” masalının sonunda iki ülke padişahının da gözüne giren delikanlı, iki padişahın kızıyla birden evlenir (Yavuz, 1994: 272). “Kırk Haramiler” masalında Bağdat Padişahı’nın kızı Sultan, Hırsız Tahir ile evlidir. Sultan, Tahir’in kendisiyle intikam almak amacıyla evlendiğini öğrenince kaçır ve kendisini çok beğenen Mısır Padişahı ile de evlenir (Tezel, 1997: 116). “Kara Yılan” masalında şehzadenin karısı, saraydaki diğer kızlar yüzünden valide sultan tarafından saraydan kovulur. Bir tabutun içinde rastladığı yiğitle evlenir, çocukları olur. Daha sonra ilk eşi olan şehzade, kızı bulur. Kız, çocuğunu bırakıp ilk eşi ile saraya döner (Radloff ve Kúnos, 1998: 204-206). “Kāveci Güzeli” masalında memleketinden ayrılıp başka bir memlekette kahvecilik yapan gence, zengin bir adam kızını vermek ister. Önce adamın teklifini kabul eden kahveci daha sonra kızı bırakıp gider. Bir çobanın kızıyla da evlenir (Radloff ve Kúnos, 1998: 259-260). “Padişaan Oolan” masalında padişahın küçük oğlu, hem kuyuda bulduğu güzel kızla hem padişahın kızıyla evlenir (Öcal, 1999: 279). “Çıralıhdad Kız” masalında beyin oğlu, evliyken çıralıktan çıkan kıza âşık olur (Öcal, 1999: 468). “Kör Dev” masalında padişahın iki eşi vardır (Şimşek, 2001b: 68). “İki Yılanla Evlenen Kız” masalında kahramanı, yılan olan kocası bırakıp gider. Ailesi tarafından da bir mağaraya terk edilen kız mağarada karşılaştığı başka bir yılanla daha evlenir. İkinci kocasından iki çocuğu olur. Bir zaman sonra kadının ilk kocası gelip kadını bulur. Onu götürmek ister ancak kadın çocuklarından ayrılmamak için gitmez (Şimşek, 2001b: 111). “Gül ile Sinan” masalında padişahın oğlu, iki kız ile evlenir (Şimşek, 2001b: 184). “Çocuğun Rüyası” masalında Mehmet Bey’in üç karısı vardır (Alptekin, 2002: 261). “Şah İsmail” masalında Şah İsmail, üç kızla düğün yapıp evlenir (Alptekin, 2002: 448). “Devleri Korkutan Bilâl Ağa” masalında Bilâl Ağa’nın iki karısı vardır (Sakaoğlu, 2002b: 373). “Şemşirak Taşları” masalında padişahın oğlu, aynı anda iki kızla evlenir (Sakaoğlu, 2002b: 412). “Cinpulat” masalında padişahın küçük oğlu, iki kızla aynı anda evlenir (Sakaoğlu, 2002b: 421). “Çoban Ahmet” masalında Ahmet,

tesadüfî şekilde üç ayrı padişahla karşılaşır. Padişahların hepsinin kızı vardır. Ahmet kızların üçüyle de evlenir (Sakaoğlu, 2002b: 428). “Yılanlı Kadın ile Çoban” masalında evli olan Mehmedi, sonradan başka bir güzel kıza âşık olur ve onunla da evlenir (Alay, 2005: 229). “Tüccarın Bir Gecesi” masalında tüccarın iki karısı vardır. Biri amcasının kızı biri bir yabancıdır. Tüccar, amcasının kızı olan karısının kendisini sevdiğini ve düşündüğünü anlayınca diğer karısından boşanır (Alay, 2005: 265-266). Masalda çok eşlilik örneği görülmekle birlikte erkek kahraman daha sonra kendisini gerçekten seven kadınla evli kalmak için diğer eşinden ayrılır. “Mehmed-Eşkiya” masalında sultan, Mehmed Eşkiya ile evlidir. Kocasının aslında bir hırsız olduğunu ve kendisiyle intikam almak için evlendiğini öğrenir. Sultan, başka bir yere gider ve derebeyinin oğlu ile evlenir (Boratav, 2006: 182). Kadın kahraman kocasının asıl niyetini anladığı için başka biriyle evlenmiştir. “Allah Kerim, Padişahın Oğlu Erim” masalında şehzade, Mısır Padişahı’nın kızıyla evlenir. Ancak kızın daha önce başka biriyle beraber olduğu bilinmektedir. Bu sebeple valide sultan, gerdeğe oğluyula çamaşırcının kızının girmesini ister. Çamaşırcının kızı zaten şehzade ile evlenmek istediği için bu durumu hemen kabul eder (Boratav, 2006: 229). “Ceren” masalında beyoğlunun iki eşi vardır (Doğan, 2007: 47). “Hırsız Keloğlan” masalında Keloğlan’ın, iki eşi vardır (Doğan, 2007: 86). “Kırk Kardeş” masalında Keloğlan, hem kırk kardeşi olan kızla hem de ejderhanın kendisine verdiği iki güzel kızla evlenir (Doğan, 2007: 133). “Ben Bir Yeşil Yaprak İdim...” masalında padişahın kızı, evli olduğu adamın bir kaz çobanı olduğunu bilmektedir. Ancak kocası aslında bir şehzadedir ve kendini kaz çobanı olarak tanıtmıştır. Padişahın kızı kocasının kendisini gönderdiği hamamda şehzadenin (kocasının) sorduğu soruyu doğru cevaplayınca düğün dernek kurarlar. Kız, aslında gerçek kocası ile tekrar evlenecektir ancak bunu bilmemektedir (Boratav, 2009: 126-127). Durumdan haberi olmayan kız zaten evliyken tekrar başkasıyla evlendirildiğini düşünmektedir. “Arap Lala” masalında şehzade, peri padişahının kızıyla evliyken başka bir padişahın kızıyla da evlenir. Peri Padişahının kızı bunu öğrenince tılsım bozulur ve gider. Şehzade ve padişahın kızı mutlu olurlar (Boratav, 2009: 154). “Dülger Kızı” masalında şehzade, karısı konuşmadığı için ona kızar ve başka biriyle tekrar evlenir. İkinci karısı ölünce üçüncü kez evlenir. Üçüncü gelin de ölünce şehzade dördüncü kez evlenir (Boratav, 2009: 156-158). “Ahu Melek” masalında şehzade, amcası olan

vezirin kızı ile nişanlı iken padişahın kızına âşık olur (Boratav, 2009: 164). “Sitti Nusret” masalında şehzade, ikinci kez evlenmek için vezirin kızıyla nişanlanır (Boratav, 2009: 186). “Çiftçi Mehmed Ağa” masalında evli ve beş çocuğu olan Mehmed Ağa, kendisine hediye gelen cariyeleri Antep Padişahı’na hediye gönderir. Padişah bunun üzerine altta kalmamak için kendi kızını Mehmed Ağa ile evlendirir. (Boratav, 2006: 241-248). “Söylemez Hanim (Melikşah)” masalında Melikşah, padişahın kızıyla evlenecektir. Ancak kız, Arap seyise âşık olduğu için onunla kaçır. Padişah da Melikşah’la başka birinin kızını evlendirir (Kasımoğlu, 2010: 546-547). “Berhemigör” masalında Berhemigör şehrinin Padişahı, kırk tane kadınla evlenir (Kasımoğlu, 2010: 748). “Çiftçinen Ağa” masalında üç karısı olan ve üçüyle de anlaşılamayan ağa, bir çiftçiye dert yazar. Ağa, üç karısını çiftçiye verip, çiftçinin karısıyla kendisi evlenir (Kasımoğlu, 2010: 758-759). “Hırsız ile Yankesici” masalında kadının, biri hırsız biri yankesici olan iki kocası vardır. Hırsız ve yankesicinin bu durumdan haberi yoktur. İki adam durumu tesadüfen fark ederler (Alangu, 2011: 200). “Saka Güzeli” masalında vezirin kızı, Saka Güzeli ile evlidir. Ancak kendisine atılan iftira sonucu kocasından ayrı düşer. Bir şehzade kızı bulur. Kız hâlâ evli olduğu halde bu şehzade ile de evlenir. Masalın sonunda kız, Saka Güzeli’ne geri döner (Alangu, 2011: 261-263).

Kahraman, başka birini sevdiği ya da evli olduğu halde ailesinin baskı kurması sonucu bir de aile içi (amca kızı hala kızı vb.) bir evlilik yapar. Evden ayrılmak zorunda kalan kadın kahraman, evli olduğu halde hem ekonomik hem de güvenlik sebepleriyle tekrar evlenir. İlk eşinin kahramanı bulmasıyla kadına iki eşinden birini tercih etme hakkı verilir. Kahraman, zorlama ya da baskı olmadan âşık olduğu kişinin dışında başka biri ya da birilerine âşık olup onlarla da evlenir. Bazı masallarda ise kahramanın birden fazla eşi olduğu belirtilir ancak sebebi yer almaktadır.

Baba, oğlunun eşiyle ya da evlenme hazırlığı içinde olduğu kızla kendisi evlenmek ister. Bu yanlış düşüncenin ortaya çıkmasında ve desteklenmesinde kimi zaman anne de eşiye yardım eder. “Allahın Belası” masalında padişah, oğlunun evleneceği kızla kendisi evlenmek istediği için oğlunu ölüme terk eder (Günay,

1975: 384). “Padişah ile Çocukları” masalında padişah, oğlunun evlenmek için getirdiği kıza âşık olur ve onunla kendisi evlenmek ister. Karısı da padişaha kızla evlenebilmesi için yardım eder (Yavuz, 1994: 58). “Şirin ile Şevketli” masalında zengin bir adam ve oğlu Mirza Mehmet, Acem Şahı’nın kızı Şirin’e âşıktır (Yavuz, 1994: 213). “Tosbağa Gız” masalında padişah, küçük oğlunun tosbağa şeklindeki karısının aslında çok güzel bir kız olduğunu öğrenir. Padişah, oğlunun eşiyle evlenmek ister. Oğlu ve gelinini ayırmak için onlardan yerine getirilmesi zor isteklerde bulunur. Sonunda padişah taş kesilir (Öcal, 1999: 384). “Kral-Padişahının Kızı” masalında padişah, oğlunun evleneceği kızla evlenmek için kendi karısından yardım ister (Boratav, 2006: 89).

Düşlerin temelinde ilkel insanların cinsel arzu ve istekleri yatmaktadır. Bu arzu ve güdüler, mit efsane, masal gibi halk anlatılarında semboller aracılığıyla aktarılmaktadır. Oidipus ve Elektra kompleksi adı verilen erkek çocuğun anneye, kız çocuğun babaya âşık olabileceği tezi yer almaktadır. Bu duruma da kişisel psikozların temelinde yatan nedenlerin sebep olabileceği görüşü yer alır (Freud, 2004: 28-40).

İncelemiş olduğumuz masallar içinde yukarıda bahsi geçen Oidipus ve Elektra komplekslerini yer aldığı bir masal yoktur. Ancak durumun tersi şeklinde yaşandığı bazı masallar bulunmaktadır. Masallarda birinci dereceden aile bireyleri arasında evlilik ilişkileri gerçekleşmez. Bu evlilikler fikir aşamasında kalır ya da kahramanın karşı çıktığı bu evlilikten kurtulma çabası sonucunda gerçekleşmez. Ölüm döşeğinde bulunan anne, eşinin kendisinden sonra evlenmesi için vasiyette bulunur. Vasiyete uygun şartı sadece kendi kızının sağlaması sonucu baba kızıyla evlenmek ister. Bu evlilik, ya niyet aşamasında kalır ya da kahraman nikâhtan hemen sonra bir yolunu bulup babasından kaçır. “Acemoğlu” masalında bir bezirgânın karısı hastalanıp yatağa düşer. Ölüm döşeğindeyken kızına, kolundaki bilezikler kime uyarsa babasını onunla evlendirmesini vasiyet eder. Kız, bilezikleri herkese dener ancak bilezikler sadece kıza olur. Kahraman evliliğe karşı çıkar fakat baba karısının vasiyeti olduğu için kendi kızıyla evlenir (Seyidoğlu, 1975: 348). “Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 361), “Altın Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 364) masallarında da

padişahın karısı, eşinin evlenmesi için benzer bir vasiyette bulunur. “Geyik Sultan” masalında padişahın karısı ölürken, incili bileziği kime olursa kocasının onunla evlenmesini vasiyet eder. Kimseye uymayan bilezik en sonunda padişahın kendi kızının bileğine olur (Yavuz, 1994: 89). “Çıralıhdad Kız” masalında da ölüm döşeğindeki kadın, kocasına bileziği kime olursa onunla evlenmesini vasiyet eder. Bilezik kendi kızına uyar (Öcal, 1999: 468). “Keçeli” masalında padişahın karısı, ölmeden önce padişaha altın nalınları kimin ayağına olursa onunla evlenmesini vasiyet eder. Altın nalınlar, padişahın öz kızının ayağına uyar (Alptekin, 2002: 409). “Tüylüce” masalında anne, ölmeden önce vasiyet ederek kendisinin vefatından sonra kocasının evleneceği kişiye kendi ayakkabısının uyması gerektiğini söyler. Ayakkabı annenin kızına uyar (Sakaoğlu, 2002b: 394) “Ütelek” (Boratav, 2006: 172) ve “Yıldırım Padişahı” (Boratav, 2009: 203-204) masallarında da padişahın karısı, yüzüğünü kocasına verir. Kadın eğer ölürse o yüzük kimin parmağına uyarsa padişahın onunla evlenmesini vasiyet eder. Yüzük padişahın kızına uyar. Padişah, kendi kızı ile evlenir. “Ahu Melek” masalında da padişahın karısı, eşine vasiyet eder ve eğer ölürse padişahın kendisine kadının sandıktaki pabucunun uyduğu bir eş bulmasını söyler. Kadın ölür ancak pabuç kimsenin ayağına olmaz. Padişah evlenmekten vazgeçer. Bir gün pabucu padişahın kızı giyer ve kızın ayağına olur. Padişah, bu durumu bahçedeki elma ağacı ve onun tek elması örneği ile tasvir ederek müftüye danışır. Müftü de tek elmayı halka yedirme kendin ye deyince padişah kendi öz kızıyla evlenmek için niyetlenir (Boratav, 2009: 160-161). Kendi öz kızıyla evlenen bir baba örneği çocuk açısından oldukça sakıncalıdır. Bahsedildiği şekilde aile içinde bir evlilik gerçek anlamda gerçekleşmemektedir. Kahraman, babası ile evlenmemek için ya düğünden önce ya da düğünün hemen ardından kaçarak bu evliliği istemediğini belirtir. Böylelikle yanlış bir durumda önüne geçilmiş olur. Baba da hatasının farkına varır.

Teyze, hala ya da amca çocukları ile kahramanın evlenmesi için genellikle aileler ısrar eder. Bazı masallarda evlenecek olan kahramanlardan her ikisi bazı masallarda ise biri bu evliliğe karşı çıkar. “Yogud Paşa” masalında kahraman, amcasının kızıyla nişanlanır. Kahramanın bu evliliği kabul etme sebebi ise amcası, babasını öldürdüğü için aradaki düşmanlığı bitirmek istemesidir (Günay, 1975: 388).

“Mücevher Topu” masalında padişah, gece ışık açtığı için bir adamı huzuruna çağırır. Adam, amcasının kızıyla evlidir (Günay, 1975: 512). “Çini Maçın Padişahı” masalında babaları ölen üç kardeş, babalarının süt kardeşinin kızlarıyla evlenirler (Günay, 1975: 519). “Sabırtası” masalında Kocabey, Akça Kız ile evlidir. Kocabey’i halasının kızıyla da evlendirilmek için düğün kurulur ancak düğün gerçekleşmez (Güneş, 1992: 222-229). “Mir Mehmet ve Altı Kardeşi” masalında Mir Mehmet ve altı kardeşi, babalarının ölümünün ardından evlenmeye karar verirler. Aileleri dağılmasın diye yedi kız kardeş ile evlenmek isteyince amcaları onlara yedi kızını verir (Yavuz, 1994: 67). “Keşiş” masalında güzel bir kıza âşık olan şehzadeyi, çirkin bir kız olan amcasının kızına verirler (Yavuz 1994: 163). “Boncuk Padişah” masalında amca çocukları evlidir (Yavuz, 1994: 195). “_____” isimsiz şekilde yer alan masalda amca çocukları birbirlerini severler ve ailelerinin de isteği ile evlenirler (Öcal, 1999: 431). “Sarıtıraş” masalının içinde anlatılan hikâyede kahraman, kendi kızını sırayla üç yeğenine de vermek ister (Şimşek, 2001b: 46). “Balık Kız” masalında anne, oğlunu halasının kızıyla evlendirmek ister. Ancak kahraman annesine karşı çıkar (Sakaoğlu, 2002b: 307). “Sır Saklamayan Padişah Kızı” masalında padişahın kızıyla evli olan oğlan, bir de teyzesinin kızıyla evlendirilir (Sakaoğlu, 2002b: 323). “Kaygısız Ev” masalında Avcı Müşekka, amcasının kızıyla evlidir. Karısı tarafından aldatılan Avcı Müşekka, kasabın kızı ile evlenip mutlu olur (Özçelik, 2004: 438-439). Yapılan akraba evliliklerinin konu edildiği masallarda çoğunlukla masal kahramanının bu evliliğe engel olma isteğinden söz edilir. Şayet evliliğe karşı çıkma durumu yoksa sadece kahramanların kiminle evli olduklarına yer verilir.

Masallarda padişahın ya da padişahın oğlunun sırayla üç kız kardeş ile evlenmesi örneğine de sık rastlanmaktadır. “Arif Yusuf” (Günay, 1975: 454-456), “Dilâremcengi” (Seyidoğlu, 1975: 216) ve “Gül Sinan” (Seyidoğlu, 1975: 224), “Peynir Tulumu” masalında aslında yakışıklı delikanlı olan bir peynir tulumu için sırayla üç kız kardeşi isterler. Üç kız da peynir tulumuyla evlenir. Ancak büyük ve ortanca kız kardeş annelerinin yanına geri döner. Küçük kız ise kocasının yanında kalır ve sonunda gerçeği öğrenir (Tezel, 1992: 62-69). “Kara Kedi” masalında benzer şekilde altın top atarak evlenecekleri kişiyi belirleyen üç kız kardeş, aynı kulübeye

altın top atar. Evlenip kulübeye giden kardeşlerden büyük ve ortanca kardeş dayanamayıp saraya geri döner. Küçük kız sabreder ve evlendiği kişinin yakışıklı bir şehzade olduğunu öğrenir (Tezel, 1992: 76-88). “Gülbahar ile Gülbarın” (Yavuz, 1994: 75), “Üç Bacı” (Şimşek, 2001b: 212), “Sır Saklamayan Padişah Kızı” (Sakaoğlu, 2002b: 318) masallarında da aynı örnek bulunmaktadır. “Güneş Kızı” masalında ilk karısını cezalandırmak için yarı beline kadar toprağa gömüp bırakan kahraman, kadının küçük ablası ile evlenir (Tezel, 1997: 17). “Kalikli Mehmet” ve “Pallucu Büyük” masallarında fakir oğlan, padişahın üç kızını da sırayla ister ve onlarla evlenir. İlk ikisi fakir olduğu için kahramanı terk edip gider ancak küçük kardeş sabreder. Sonunda kahramanın aslında bir peri tarafından büyülendiği için böyle olduğu gerçekte güzel bir delikanlı olduğu ortaya çıkar. Farklı olarak “Kalikli Mehmet” masalının sonunda büyük ve ortanca kardeşler oğlan için kavgaya tutuşur. Oğlan (Kalikli Mehmet) ise eşinin küçük kız olduğunu söyler (Seyidoğlu, 1975: 202-208). Öz kardeşlerin aynı kişiyle evlenmesi ve sonrada bu sebepten kavga etmesi gerçek hayatta aile yapısına uygunluk göstermeyen yanlış bir durumdur. “Arsız Kız” masalında ise üç kız kardeş, sırayla bir köpekle evlenirler. Küçük kızın sabrı ve inadı sonucunda köpek, tüyünü giymez ve böylece insan olur (Günay, 1975: 287-289). “İğci Baba” masalında da üç kız kardeşe sevdalanma ya da üç kız kardeşle sırayla evlenme örneği görülür. Masalın başında İğci Baba’nın gönlünün üç kız kardeşe düştüğü ifadesi geçer. Ancak İğci Baba, sıradaki kız kardeşi almak için her defasında kızların evine gittiğinde kardeşlerinin başka biri ile evlendiklerini söylemektedir (Günay, 1975: 309). Bu masalda kardeşler farklı kişiler ile evlendiklerini düşünmektedirler. “İncili Yorgan” masalında üç erkek kardeş, padişahın üç kızından en küçük olanına âşık olurlar (Güney, 1992: 29). “Şah Meranın Yüzüğü” masalının sonunda padişah, eşini aldatan kızını ve onun sevgilisini öldürür. Damadına ise küçük kızını verir. Böylece iki kız kardeş aynı kişiyle evlenmiş olur (Günay, 1975: 473). “Yedi Çingene” masalında şehzade, sırayla yedi çingene kız kardeşle de evlenir (Yavuz, 1994: 170-171). “Aynı Kızı Seven Üç Kardeş” masalında üç erkek kardeş, aynı kızı istemektedir. Kız aynı zamanda amcalarının kızıdır (Şimşek, 2001b: 256). “Padişahlar Padişahı” masalında ise abisinin karısı ile evlenen bir kardeş vardır. Ancak kız yanlış kardeşle evlendiğinden habersizdir. Padişah, iki erkek kardeşin dilediklerini gizlice dinleyip büyük olana kızını, küçük olana da ölüm cezası verir.

Cellatların yanlışlıkla büyük kardeşi idam eder. Küçük kardeş gerçeği söylemez ve abisinin karısı ile evlenir (Sakaoğlu, 2002b: 352). “Üç Dokumacı Kardeş” masalında ise değişik bir durum vardır. Üç erkek kardeşten biri padişahın kızıyla, ikinci kardeş de vezirin kızıyla evlenir. Bu iki erkek kardeş eceliyle ölür. Padişah ve vezirin kızları, en küçük kardeşin ikisiyle de evlenmesini ister. Küçük kardeş bu teklifi kabul eder ama evlendikten sonra kadınların yanına gitmez (Sakaoğlu, 2002b: 349). “Melikşah” masalında ise Melikşah’ın karısını kurt yer. Melikşah bu duruma çok üzülür. Kayınpederi olan periler padişahı isterse büyük ya da ortanca kızını ona verebileceğini söyler. Melikşah, bu teklifi kabul etmez (Sakaoğlu, 2002b: 404). “Mezarda Helva Pişiren Keloğlan” masalında Keloğlan, üç kız kardeş olan peri kızlarının üçüyle de nikâhlanır (Sakaoğlu, 2002b: 495). “Padişahın Konuşamayan Kızı” masalında iki erkek kardeş, aynı kızla nikâhlanır (Sakaoğlu, 2002b: 500). “Aynı Kızı Seven Üç Kardeş” masalında ise padişahın üç oğlu, vezirin kızı ile evlenmek ister. Masalın sonunda hâkime de danışır fakat cevap alamazlar (Sakaoğlu, 2002b: 502) Bu masalda nikâhlanma yoktur. Üç kardeş aynı kızla evlenebilmek için mücadele verir. “Gökbulut” masalında ise delikanlı, iki kız kardeşten küçük olanı ile evlenir. Karısı onu aldatıp başkasıyla kaçınca kayınpederi delikanlıya büyük kızını verir (Yavuz, 1994: 83). Bu masalda aynı kişi ile evlenen iki kız kardeş bulunmaktadır. “Altın Saçlı Oolan- Gilaboru Saçlı Gız”, “Dilerim Çengisi” masallarında padişahın oğlu, üç kız kardeşin üçü ile de evlenir (Öcal, 1999: 198; 280). “Çifçinin Gızı” masalında bir dev, çiftçiden üç kızını ister ve sırayla üç kızla da evlenir (Öcal, 1999: 385-386). “Hırızmalı Güzel” masalında Güzel Ahmet, üç kızla kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenir (Alptekin, 2002: 387). “Padişahın Üç Kızı” masalında padişah, üç kız kardeşle sırayla evlenir (Alptekin, 2002: 241). “Padişahın Oğluya Üç Kız Kardeş” masalında padişahın oğlu, üç kız kardeşle sırayla evlenir (Alay, 2005: 224). “Çoban ile Üç Kız Kardeş” masalında çoban, üvey anneleri tarafından kuyuya atılan üç kız kardeşi kuyuda bulur ve üçüyle de evlenir (Alay, 2005: 227). “Çan-Kuşu, Çor-Kuşu” masalında padişah, üç kız kardeşle sırayla evlenir (Boratav, 2006: 106). “Gavur Gül” masalında paşa, üç kız kardeşle evlenir (Doğan, 2007: 61). “Kel” masalında paşa, üç kızına da birer elma verir. Kızlardan biri vezirin, diğeri kizirin oğluya, diğerkız ise kel bir oğlanla evlenir. Bir süre sonra hastalanan paşaya çare olarak kaplan sütü lazım olur. Paşa, kaplan sütünü bulanın kel

olan damadı olduğunu anlayınca, diğer iki kızını da kel olan damadına verir. Bu masalda paşa, evli olmalarına rağmen iki kızını da diğer kızının kocası ile evlendirir (Doğan, 2007: 108). “Söylemez Hanim (Melikşah)” masalında Söylemez Hanım’ın tahtında fare, Melikşah’a tahtın alt kısmından bir hikâye anlatır. Bu hikâyede bir padişahın üç oğlunun da gönlü aynı kıza düşer. Bu kız aynı zamanda amcalarının kızıdır (Kasımoğlu, 2010: 533). “Altın Perçemli Çocuğlar” masalında padişahın evlenme çağı gelmiş üç kızı, başka bir padişahın oğlu evlenir (Kasımoğlu 2010: 636). “Altın Oğlan ile Altın Kız” masalında padişahın oğlu, bahçesine gelen üç kuşa gönül verir. Bu kuşların peri padişahının kızları olduğunu öğrenir. Kuşların üzerlerindeki büyüü bozdurup üç kızla da evlenir (Sarıyüce, 2010: 361). İncelemiş olduğumuz bu masalarda aynı zamanda çok eşlilik de söz konudur.

Masal kahramanı, uzun zamandır kendi isteği dışında olağanüstü güçlere sahip bir peri kızıyla evlidir. Kahraman daha sonra kendi isteğiyle bir başkasıyla evlenir. Kahraman ve karısının sabrı sonucunda bir süre sonra peri kızı onları bırakıp gider. “Arif Yusuf” masalında yedi yaşından beri peri padişahının kızı ile evli olan Arif Yusuf, başka bir kızla daha evlenir (Günay, 1975: 459). “Kara Kedi” masalında kedi şeklinde bulunan şehzade, bir peri kızıyla evlidir. Kendi isteği dışında bir padişahın üç kızıyla da evlenir. Kardeşlerden en küçük olanı sabreder ve kedi kılığındaki şehzadenin yanında kalır. Diğer iki kız gider. Masalın sonunda peri kızı da yanlarından ayrılır (Tezel, 1992: 96). “Bahtiyar’la Hoptiyar” masalında şehzade, henüz bebekken onu kaçırıp güvercin şekline sokan bir peri kızıyla evlidir. Ancak şehzade küçük sultanla evlenmek ister (Tezel, 1992: 203-204). “Hav Hav” masalında padişahın küçük kızının evlendiği beyin oğlu, yedi senedir köpek kılığında gezer. Bir de peri kızıyla evlidir. Padişahın kızı, bilmeden onlara iyilik yapar bunun sonucunda peri kızı gider (Öcal, 1999: 289). Bu masalarda, kahraman mecburi bir şekilde çocukken ya da haberi olmadan bir peri kızıyla evlidir. Ancak daha sonra kahraman başka biriyle evlenmek ister. Masalın sonunda peri kızı gider ve kahramanlar mutlu şekilde hayatlarına devam ederler.

“Dünya Güzeli” masalında baba ve oğlu, bir resimde gördükleri kıza âşık olurlar (Günay, 1975: 525). “Kuşlar Padişahının Kızı” masalında padişah bir kızı

kendisine ister ama alamaz. Kız, padişahın oğlu ile evlenmek ister. Düğün için oğlanla beraber geldiklerinde padişah, oğlunun evleneceği kıza karşı kötü niyet besler (Şimşek, 2001b: 67). “Kurbağa ile Padişahın Oğlu” masalında da padişah, öz oğlunun hanımına âşık olur (Şimşek, 2001b: 78). “Mayıl ile Âbı-ı Güneş” masalında ise padişahın oğlu, rüyasında babasının eskiden âşık olduğu kızı görür ve ona âşık olur. Bu sebeple baba oğul birbirlerine düşman olurlar (Şimşek, 2001b: 237-238). “Konuşan Bebek” masalında kahramanın gölden bulduğu kurbağa güzel bir kıza dönüşür. Kahramanın babası, o kızla kendisi evlenmek ister. Hatta bu fikri ilk önce eşine kahramanın annesi verir (Sakaoğlu, 2002b: 303). “Peri Kızı” masalında padişah, oğlunun karısının aslında bir peri kızı olduğunu öğrenince kızı çok beğenir. Lala da padişahı bu konuda teşvik eder. İkisi beraber padişahın oğlunu öldürüp karısını padişah ile evlendirmek için plan yaparlar. Kahramandan yapılması çok güç işleri yerine getirmesini isterler (Özçelik, 2004: 313-314). “Üç Günlük Bebek” masalında paşa, küçük oğlunun karısının bir kurbağa değil de güzel bir kız olduğunu görünce kıza gönül verir. Kızla evlenmek ister (Doğan, 2007: 183). “Kurbağa Prens” masalında da padişah, oğlunun karısının kurbağa değil bulunmaz güzellikte bir kız olduğunu öğrenince kızla kendisi evlenmek ister (Sarıyüce, 2010: 124). Kahramanın babası, oğlunun karısı ya da sevdiği kıza evlenmek ister ancak böyle bir durum gerçekleşmez.

Kardeşler arasında yaşanan kıskançlıkta genellikle en küçük kardeşe karşı yapılır. Kardeşin iyi durumda olmasını istememenin yanında kardeşinin âşık olduğu kıza göz koyma şeklinde örnekler bulunur. “Üç Kardeşler” masalında küçük kardeş, kuyuda hapsedilen kızları kendisi ve ağabeylerinin evlenmesi için kuyudan çıkarır. Ancak büyük ve ortanca kardeş, küçük kardeşin evleneceği kıza âşık olurlar. Küçük kardeşi kuyuya terk ederler. (Yavuz, 1994: 101). “Üç Şehzade” masalında büyük ağabey, kuyuda bıraktıkları küçük kardeşin evleneceği kıza evlenmek üzere iken küçük şehzade geri gelir (Yavuz, 1994: 118). “Dipsiz Kuyu” masalında babasının arzusunu yerine getirip devi öldürmek için kuyuya inen küçük kardeş, kuyuda üç tane kız bulur. Ancak ağabeyleri, kardeşlerinin kendisi için seçtiği kıza âşık olurlar (Özçelik, 2004: 304). “Mirza Mehmet” masalında Mirza Mehmet’in kardeşleri de, Mirza Mehmet’in evleneceği kralın kızıyla evlenmek istemektedirler. Kralın kızıyla

Mirza Mehmet evlenir (Yavuz, 1994: 178). “Cadı Kızı ile Üç Kardeş” masalında kahraman, aslında ağabeyinin âşık olduğu ve kavuşmak uğruna canından olduğu kızla durumu bildiği halde evlenir (Taner, 1995: 23). Kardeşlerin birbirinin iyiliğini istememe durumu genellikle büyük ve ortanca kardeşlerde söz konusudur. İlk fırsatta büyük kardeşler, küçük kardeşi ortandan kaldırmaya çalışır. Küçük kardeşin tekrar eve dönemeyeceğini hatta öldüğünü düşünen kardeşlerden biri onun nişanlısıyla evlenmek ister. Kardeşinin eşi ya da nişanlısı ile evlenme durumu Türk toplum yapısı açısından kabul görmeyen bir davranıştır.

Eş seçme ritüellerinde de zaman zaman farklı örneklerle rastlanmaktadır. “Kamçı” masalında kahraman çok zengin bir köy ağasının oğlu iken babasının ölümü ile fakirleşir. Kahraman bir gün başka bir memlekete gider. Tellallar, bir saatlik bir iş karşılığında bir bakire kız, bir elbise ve yemek verileceğini bağırlarlar. Adam işi kabul eder. İş karşılığında adama üç kız kardeşten birini seçmesi söylenir. Kahraman, en küçüğünü ailesi olarak seçer (Seyidoğlu, 1975: 238-239). “Melikşah” masalında da Dünya Güzeli ile bir gece yatma karşılığında bir kat elbise ve altın verileceği duyurulur (Sakaoğlu, 2002b: 398, 401). “İhtiyar Adamın Oğlu” masalında ise padişahın kızıyla gerdeğe girene hem kırk altın hem de padişahın kızının verileceği duyurulur. İhtiyar adamın oğlu bunu kabul eder (Günay, 1975: 313- 314). “Keloğlan ile Kırk Tavşan” masalında padişahın kızının evleneceği kişiyi seçme şekli çocuklar için uygun olmayan bir örnek teşkil etmektedir (Şimşek, 2001b: 290-291).

Kahraman nişanlıyken ya da birini severken bir başkasına daha âşık olur. “Hint Padişahının Kızı” masalında Yemen Padişahı’nın oğlu, emmisinin kızıyla nişanlıyken başkasına âşık olur (Günay, 1975: 307). “Terace Kızı” masalında padişahın oğlu, fakir bir hizmetçinin kızına âşık olmasına rağmen annesinin karşı çıkmasıyla teyzesinin kızıyla nişanlanır (Günay, 1975: 324). “Keloğlan” masalında Keloğlan, baskı kurarak hocasının başkası ile nişanlı olan kızının nikâhını bozdurup kızla kendisi evlenir (Seyidoğlu, 1975: 320). Masal genel olarak uygunsuz ifadeler içermektedir. “Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 362) ve “Altın Şamdan” (Seyidoğlu, 1975: 365) masalında padişahın oğlu, vezirin kızı ile nişanlıyken şamdanın içinden çıkan kıza âşık olur “Çıralıhdad Kız” masalında beyin oğlu evliyken çıralıktan çıkan

kıza âşık olur (Öcal, 1999: 468). “Tireci Kız” masalında padişahın oğlu evlendiği gün gelin hastalanır. Gelin, rahatsızlandığı için gerdeğe giremez. Padişahın oğlu gerdeğe girmek için ısrar edince, padişahın karısı emaneten bir gecelik kız bulmak ister. İki torba altın verip oğluna âşık olan Tireci Kız’ı ailesinden istemeye gider. Aile istemez ama kız ısrar eder altınları bahane edip babasını ikna eder. Kız o gece hamile kalır. Etraftan saklarlar kızı dokuz ay evden çıkarmazlar (Özçelik, 2004: 414). Masalda, padişahın oğlunun ısrarı, annesinin Tireci Kız’a teklifi ve aile ile aralarında geçen konuşmalar çocuklar için olumsuz bir örnektir. Uygun olmayan ifadeler de içermektedir. Masalın sonunda da padişahın oğlu bir çocuğu olduğunu öğrenir ve bir yıl sonra Tireci Kız ile evlenir. “Allah Kerim, Padişahın Oğlu Erim” masalında şehzade, Mısır Padişahının kızıyla evlenir. Ancak kızın daha önce başka biriyle beraber olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Valide Sultan, oğluyla gerdeğe çamaşırcının kızının girmesini ister. Zaten şehzade ile evlenmek isteyen kız durumu hemen kabul eder. Gece şehzadeden bir hediye ister. Şehzade yüzüğünü kıza verir. Daha sonra karısına yüzüğü sorup onda olmadığını anlayınca gerçekler de ortaya çıkar (Boratav, 2006: 229). “Ahu Melek” masalında şehzade, amcası olan vezirin kızı ile nişanlı olduğu halde altın öküzün içinden çıkan padişahın kızına âşık olur (Boratav, 2009: 164). “Söylemez Hanim (Melikşah)” masalında Melikşah’ın evleneceği kız olan padişahın kızı Arap Seyise âşıktır. Onunla kaçır. Padişah da Melikşah’a başka birinin kızını alır (Kasımoğlu, 2010: 546-547).

“Çifçinen Ağa” masalında üç karısı olan ve üçüyle de anlaşılamayan ağa, bir çiftçiye dert yanar. Çiftçiye üç karısını ona verip, çiftçinin karısını kendisine almayı teklif eder. Çiftçi kabul eder (Kasımoğlu, 2010: 758-759). Masalda yer alan bu durum Türk toplumunun örf ve adetlerine ters düşen bir durum söz konusudur.

“Pamuk Kız” masalında Pamuk Kız, huri kızların emri ile kocası ile yedi sene konuşmaz. Kocas da, Pamuk Kız konuşmadığı için tekrar evlenmek ister ve iki kere daha evlenir (Alptekin, 2002: 417). “Konuşmayan Gelin” masalında fakir bir kızla evlenen padişahın oğlu, bir türlü karısını konuşturamaz. Karısı konuşmadığı için tekrar tekrar evlenir. Dördüncü evliliğinde artık karısının dermanını bulup konuşturunca yeni gelini hemen evine gönderir (Özçelik, 2004: 320-321). “Altın

Saçlı Oğlanla Altın Saçlı kız” masalında çocuğu olmayan adam, ikinci defa evlenir. Yine çocuğu olmayınca üçüncü defa evlenir. Üçüncü hanımı hamile kalır ve altın saçlı bir oğlan ve altın saçlı bir kız dünyaya getirir (Özçelik, 2004: 420). “Cazı-Kız” masalında nişanlı olan delikanlıya, yanında çalıştığı bir ağa işini beğenip kızını verince delikanlının iki karısı olmuş olur (Boratav, 2006: 103).

“Altın Toplu Sultan” masalında küçük şehzade rüyasında gördüğü bir kıza âşık olur. Onu bulmak için yola çıkar. Kızı bulması için şehzadeye, üç eniştesi güçleri yettiğinde yardım eder. Küçük ablasının kocası olan Bülbül Padişahı, kızın fotoğrafını görünce tam elli yıl o kızın peşinden koştuğunu ancak kızını elde edemediğini söyler (Boratav, 2009: 219). Masaldaki bu örnek incelemiş olduğumuz diğer masallardan farklı bir örnektir. Eniştesi daha önce kendisi için istediği kızı bulabilmesi için şehzadeye yardım eder.

Masallar, olağanüstü özellikler taşıyan halk anlatıları olmalarının yanında toplumun yapısına, geleneklerine, örf ve adetlerine dair önemli birçok unsuru da yansıtırlar. Sosyal konuların işlenmesi esnasında masal anlatıcısının yaşanmışlığı ve konuya karşı nasıl bir bakış açısına sahip olduğu önemlidir. Masalın erkek kahramanı birden fazla evlilik yaparken çevresinden olumsuz bir tepki almaz ve bu durum yadırganmaz. Aynı zamanda anlatılarda çok eşliliğin tek bir nedeni yoktur. Masal kahramanı için pek çok sebep bu evliliklerin gerçekleşmesi için bir gerekçe olabilmektedir (Türkan, 2015: 53).

Masal türü içerisinde çok eşlilik yaygın şekilde görülmektedir. Kahramanın çok eşliliği tercih etmesinin farklı sebepleri bulunur. Çocuğu olmayan kahramanın çocuk sahibi olabilme arzusu, yerine getirilmeyen vaatler, kahramanın gerçekleştirmiş bir başarısı sonrası yeni bir eşle ödüllendirilmesi, bazı masallarda kadınların ikinci ya da üçüncü eş olmak için ısrarcı olmaları, kahramanlardan birinin farklı türden (dev, peri, cin vb) bir varlık oluşu, kadın kahramanın zor durumda kaldığı bir anda erkek kahramanın ona yardımcı olmak istemesi, tesadüfî bir karşılaşma sonrası âşık olma, kahramanın eşinin konuşmaması vb. durumlarda kahraman yeniden evlenir.

Toplumun farklı kesimlerinde görülebilen akraba evlilikleri masallarda ada yer almaktadır. Ancak masal kahramanların akraba evliliğine (amca, teyze, hala çocuklarının evlenmesi) genellikle karşı çıkmaktadır. Kahramanın sevdiği ve evlenmek istediği başa biri olmakta ve kahraman ailesinin baskısına rağmen akraba evliliğinden kaçınmaktadır.

Genel toplum düzenine ve aile yapısına uygun olmayan evlilikler ise masallarda da hoş karşılanmaz. Genellikle kahramanın uygun olmayan evlilik isteğinin önüne geçilir.

4.1.4.10. Eşini Aldatma

Aldatmanın tanımı, karşılıklı sadakat sözü verilerek kurulan romantik ilişkiler açısından yapılabilir. Söz verilen ilişki devam ederken vaad edilen sadakat sözünün tutulmaması, beraberliği tehlikeye atmayı göze alarak eşinin güvenini sarsan bir davranışta bulunmak ve gizlemek eşini aldatma olarak kabul edilir (Erkan Yüce, 2019: 28).

Aldatmak kavramı içinde, kasıtlı olarak iki ya da daha fazla kişi arasında yanıltmaya dayalı davranışların tamamı bulunmaktadır. Bu kavramı evlilik birliğine dayanan ikili ilişkiler bağlamında tanımlamak gerekirse evlilik birliği devam ederken bu birliğin içinde üçüncü kişi ya da kişilerle de yaşanan duygusal veya fiziksel birliktelik sonucunda mevcut birlikteliğin beklenti ve olması gereken sınırlarının ihlal edilmesi şeklinde ifade edilebilir (Kalkan, 2019: 49).

Tezimizde incelemiş olduğumuz masalların büyük çoğunluğunda kahramanlar ailesine sadakatle bağlı ve iffetine düşkün kişilerdir. Ancak bazı masallarda kahramanların eşini aldattığı örnekler de bulunmaktadır Evliyken eşini aldatma örneklerinin yanında nişanlı ve evlenmek üzere olan kahramanın da aldatma davranışı incelenmiştir.

“Aile birliğinin temelini kocası ile birlikte oluşturan kadın evine ve kocasına sadakatla bağlıydı. Sadakatin temelini yine mitolojide buluyoruz. Yakut Türklerinde kadınların koruyucusu doğum il hesi Ayzıt’dı.” (Seyidoğlu, 1992: 573).

Eşini aldatan kahraman kimi zaman erkek kimi zaman kadındır. Kahraman eşini aldatırken bu durumu saklamak için türlü yöntemler bulmaya çalışır. “Keloğlan” masalında Keloğlan’ın misafir olarak gittiği evin hanımının bir dostu vardır (G n y, 1975: 374-385). “Cevheri Firoş” masalında Cevheri Firoş, evlidir. Beğendiği bir elması cariyeden almak için kimsenin onları görmediğini düşünerek cariyeyi   pmeyi düşünür (G n y, 1975: 443-445). “İsfahan Padişahının    OĞlu” masalında padişahın annesi, oğluna kocası harbe gittiğinde bir köle ile yasak ilişki yaşadığını ve gerçek babasının o köle olduğunu itiraf eder (G n y, 1975: 451). “şah Meranın Yüzüğü” masalında padişahın kızı evlenir ve kocasının evine gelirken sandığın içine sakladığı sevgilisini de yanında getirir. Kız, kocası evden gittiğinde sevgilisini sandıktan çıkarır (G n y, 1975: 473). “Kamçı” masalında  ingene kız, padişahın oğlu ile evlenir ancak başka bir sevdiği vardır. Çingene kız, her gece gizlice sevgilisinin yanına giderek eşini aldatır (Seyidoğlu, 1975: 236). “   Tane Vasiyet” masalında adam, karısının Arap bir köle ile ilişkisi olduğunu öğrenir. Adam, karısını ceza olarak direğe bağlar. (Seyidoğlu, 1975: 399). “Kaz Hikâyesi” (Seyidoğlu, 1975: 408) ve “Aptal Koca” (Seyidoğlu, 1975: 409) masallarında kadının bir dostu vardır. Kocasının alıp getirdiği kazı, oturup dostuyla yer. Dost ifadesi masalda iki defa geçer burada kast edilenin kadının sevgilisi olduğu düşündürmektedir. “Sırmalı Pabuç” masalında padişahın oğlu, sırmalı pabucun sahibi olan kızla evlenmek ister. Sırmalı pabucun sahibini aramak için tüm genç kızlara ayakkabıyı denetir. Bunun  zerine üvey anne, evli olduğu halde ayakkabının ayağına olma ihtimalini düşünüp ayakkabıyı dener (Güney, 1992: 16). “Gökbulut” masalında padişah, kendisine yardım ederek savaşı kazanmasını sağlayan delikanlıyı küçük kızıyla evlendirir. Kızın ise bir sevgilisi vardır ve kocasını onunla aldatır. Daha sonra da kocasının sihirli eşyalarını alıp sevgilisiyle kaçar. (Yavuz, 1994: 81-82). “Keloğan” masalında Keloğlan, padişahın kızıyla evlenir. Ancak kız başka birini sevmektedir. Kız evlendikten sonra Keloğlan’ın sihirli yüzüğünü alıp sevdiği adamın yanına gider (Doğan, 2007: 112). “  Ğ Süt” masalında Gürbüz, babasının isteği ile

çiğ süt emmemiş bir kız olan Ayyüzlü ile evlenir. Ayyüzlü, kralın oğlunun da kendisiyle evlenmek istemesi üzerine Gürbüz'ü aldatır. Kralın oğlu, gündüzleri Gürbüz ava gidince insan kılığına girer. Geceleri Gürbüz eve geldiğinde de bir eşek kılığına girer. Masalın sonunda kahramanların evlerine tesadüfen misafir olarak gelen bir karı kocadan, kadın da kocasını aldatmaktadır. Kadın, sevgilisini yanlarındaki eşeğin sırtına koyduğu sandığın içinde saklar (Yavuz, 1994: 95-96). Bu masalda Gürbüz'ün babası çiğ süt emmemiş bir kızla evlenmesi yönündeki öğüdünün boş olduğunu insanların içindeki iyiliğin ya da kötülüğün karakterle ilgili olduğu vurgulanmak istenir. “Anne Sütü Emmeyen Kadın” masalında evlenme çağı gelen oğlan, anne sütü emmemiş bir kızla evlenmek ister. Amcasının yeni doğan kızını alır. Kızı, hayvan sütü ile besler ve büyüdüğünde kızla evlenir. Bu evlilikten iki çocukları olur ancak kadının kırk tane dostu vardır (Doğan, 2007: 32). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında haraminin karısı, mezar kümbetinde bulduğu İbrahim'i evlat edinir. İbrahim büyüüp yakışıklı bir delikanlı olduğunda kadın, ona âşık olur. İbrahim, kadına yüz vermez (Yavuz, 1994: 167). “Balığın Gülmesi” masalında padişahın karısı, sevgilisini kadın kılığına sokarak kendi hizmetçisi gibi saraya alır. Bu şekilde kocasını aldatmaya devam eder (Yavuz, 1994: 194). “Ne İdim- Ne Oldum- Ne Olacağım” masalında kralın karısı, kocasını keşiş ile aldatır (Yavuz, 1994: 317). “Keloğlan'ın Köse'ye Masalı” masalında Köse, Keloğlan'a bir masal anlatır. O masalda yer alan kahramanın karısının, üç tane sevgilisi vardır (Tezel, 1997: 151). “Akgavak Gızı ile Babörek” masalında Babörek'in analığı, eşini aldatmaktadır (Öcal, 1999: 320). “Mısır'da İki Arhadaş” masalında Ahmed'in evlendiği kızın aslında başka bir sevgilisi vardır. Kız sevgilisi ortaya çıkmasın diye Ahmed'i öldürtmeye çalışır (Öcal, 1999: 450). “Sihirli Yüzük” masalında padişahın kızı evlenir ancak kızın başka bir sevgilisi vardır. Kız, kocasının sihirli yüzüğünü alıp sevgilisiyle kaçır (Şimşek, 2001b: 33). “Zekiye ile Mehmet” masalında iki amca çocuğu olan Zekiye ve Mehmet birbirinin beşik kurtmesidir. Padişahın oğlu, Zekiye'ye dünür gelince kızını padişahın oğluna verirler. Zekiye, padişahın oğlu ile nişanlı iken kaçırdığı koyunu tutması karşılığında eski nişanlısını öper. İki eski nişanlı kaçarlar. Kaçtıkları yerin padişahının oğlu, Zekiye ile evlenmek ister ve düğün hazırlıkları başlar. Mehmet, nişanlısını tekrar kaçıır. Gittikleri yerde de padişah, Mehmet'i evlat edinir. Padişahın berberi ise Zekiye'ye göz koyar. Ancak

Zekiye ve Mehmet, devler sayesinde birbirlerine kavuşup evlenirler (Şimşek, 2001b: 189-193). Bu masalda da karamanlar arasında karışık bir ilişki ağı bulunmaktadır. “Sarıtıraş” masalında padişahın konuşamayan kızı evlenir ancak kızın önceden bir sevgilisi vardır. Kahramanın sevgilisi bir ejderhadır (Şimşek, 2001b: 48). “Ahmet ile Mehmet” masalında fakir bir adamın tavuğu her gün altın yumurtlar. Adam yumurtaları padişaha satıp zengin olunca hacca gider. Adamın karısı ise gizlice padişahı sevmektedir. Kocasını gidince padişaha niyetini söyler. Padişah, kadının teklifini altın yumurtlayan tavuğu kesip yüreğini ve ciğerini kendisine yedirmesi şartıyla kabul eder (Şimşek, 2001b: 164). “Kuş Başı” masalında kocası hacca giden kadın, evlerine her gün yumurta almak için gelen adamla zorla yakınlık kurmak ister. Adam başta kabul etmez ama sonra kadına yumurtalarını aldığı kuşu kesip sofraya kurarsa yakınlık göstereceğini söyler (Sakaoğlu, 2002b: 386). “Kara-Tavuk” masalında Kara-Tavuk’un yumurtasını satan adam, hacca gidince yumurtayı karısı satmaya başlar. Keşişin oğlu, yumurta almak için kadına geldiğinde ikisi sevgili olurlar. Kadın, kocasını keşişin oğlu ile aldatır (Boratav, 2006: 93). “Gül ile Sinan” masalında Sinan Paşa’nın karısı, her gece bir mağarada bir Arap’la buluşup kocasını aldatmaktadır (Şimşek, 2001b: 180). “Üç Ölü” masalında adamın karısı kötü yoldadır ve bu durumu kocasına da söyler (Şimşek, 2001b: 247). “Ormancı ile Cadı Karısı” masalında da kadın, kocasının eve aldığı etin kilo miktarı kadar sayıda dostunu eve alır (Şimşek, 2001b: 249). “Bilgili Adam” masalında kahraman, kendisini hoca olarak tanıtarak insanları kandırır. Evli olan kahraman aynı zamanda padişahın cariyesini de beğenmektedir (Şimşek, 2001b: 267). “Fes Padişahı” masalında, anlatılan bir hikâyede Fes padişahının karısı, kocasını her gece bir Arap ile aldatır (Alptekin, 2002: 283). “Derviş Dede” masalında padişahın karısı geceleri bir Arap ile buluşup kocasını aldatır (Boratav, 2009: 230). “Gümüş Boynuzlu” masalında kahramanın karısının sevgilisi vardır. Adam da durumu bilmektedir. Kendisine oynanan oyun sonucu evini ve karısını diğer adama vermek zorunda kalır. Ancak kahraman masalın sonunda evini geri alır ve karısından boşanır (Alptekin, 2002: 390-393).

“İnsan Yiyen Kız” masalında kahraman, evli bir adama göz koyar. Adamın küçük oğlunu kandırır. Oğlan, kendi annesini kuyuya atması için kahramana yardım

eder. Kahraman, eşini kuyuya attıkları adamla evlenir. Adam da itiraz etmeden durumu kabullenir (Sakaoğlu, 2002b: 358). “Yemen Padişahının Oğlu” masalında Türk Padişah’ın karısı, Yemen Padişahı’nın oğlunu beğenir ve onunla kaçır (Sakaoğlu, 2002b: 481). Bu masalda iffetsiz davranan kadın ve oğlan bir ceza almaz aksine mutlu olurlar.

“Taraktan Çıkan Dost” masalında çocukları olmayan bir karı kocadan, kadın kocasını çocukları olmazsa evden gitmekle tehdit eder. Kocasına bir delikanlıyı eve hizmetkâr olarak almasını şart koşar ve bu şekilde kadın evde kalır. Kadın, kocasının da rızasıyla hizmetkârla birlikte olur (Sakaoğlu, 2002b: 491). Masalın son bölümünde bulunan bu olay çocuk açısından uygun olmayan ifade ve örnekler içerir.

“Kadınların İhaneti” masalında padişah ve vezirlerin eşleri, her gece haramilerle gizlice buluşup kocalarını aldatırlar (Sakaoğlu, 2002b: 485). “Tarakta Saklanan Dost” masalında Horasan Padişahı’nın oğlu evlenir. Karısını kimsenin giremeyeceği bir hisara kapatır. Başka bir padişahın oğlu da kadını görüp çok beğenir ve bir sandık yaptırıp içine girer. Kadının kocası hacca gittiğinde bir kocakarıdan yardım alarak sandığın içinde eve girer. Kadın önce karşı çıkıp istemez ama daha sonra gündüz biriyle gece biriyle vakit geçiririm diye düşünür. Aynı masalda, kadının kocası olan padişah avlanmaya çıktığında ormanda bir hocaya rastlar. Bu hoca da karısını bir tabakada saklamaktadır. Hoca uyuduğunda hocanın karısı da sakladığı sevgilisini çıkarıp kocasını aldatır (Sakaoğlu, 2002b: 488-489). “Bacadan Atılan Ölü” masalında kadın, kocasını aldatmaktadır (Sakaoğlu, 2002b: 532). “Padişah Kızıyla Evlenen Genç” masalında Yemen Padişahı’nın eşi Gül Hanım, padişah savaşa gittiğinde askerleri zorlayarak yanına alır. Padişah, döndüğünde Gül Hanım’ın kendisini eşkıyaların başıyla aldattığını öğrenir (Özçelik, 2004: 409). “Kaygısız Ev” masalında Avcı Müşekka’nın eşi, geceleri köyün ağası ile kocasını aldatmaktadır. Avcı Müşekka bir çocuğun kendisini uyarması ile durumu öğrenir (Özçelik, 2004: 438).

“Yeşil Gözlü Sarışın Adam” masalında bir tüccar, alışveriş sırasında denk geldiği bir adama karısının, yeşil gözlü sarışın bir adamla onu aldattığını anlatır. Adam, eşine çok güvendiğini söyler ancak birlikte kadını gözlediklerinde adamın

karısının da birçok kişiyle adamı aldattığını görürler (Alay, 2005: 236-238). “Bundan Büyük Dert Olur mu?” masalında bir ağanın karısı, yanlarında çalışan bir Arap’la kocasını aldatır. Ağanın da bu durumdan haberi vardır (Alay, 2005: 239). “Baykuş ile Padişah” masalında serçenin anlattığı bir hikâyede bey, hocanın kızıyla evlenir. Ancak bey daha sonra bir padişahın dünyalar güzeli bir kızı olduğunu öğrenir ve bu kıza âşık olur (Alay, 2005: 240). “Benli-Bahri” masalında Benli-Bahri bir padişahın oğludur ancak kedi şeklinde gezmektedir. İnsan şekline bürünüp ilk eşinin yanına gider. Karısı ise onu lalasıyla aldatmaktadır (Boratav, 2006: 79). “Fesatçı Saliha” masalında paşanın hanımı, bir sakayı sevmektedir. Fesatçı Saliha’nın bu durumu bildiğini anlayan hanım, Saliha’nın isteklerine boyun eğmek zorunda kalır (Boratav, 2006: 223-224).

“Hasses Paşa” masalında annesi ve babasını erken yaşta kaybetmiş kendi başına bir yalıda yaşayan kız yolda rastladığı bir hocayı evlenme vaadiyle kandırır. Hoca aslında evlidir ve iki çocuğu vardır. Kıza inanır üç defa karısını boşadığını tekrar eder. Kız, adamın karısından para alıp kaçar. Kadın daha sonra kocasını affetmez (Boratav, 2009: 245- 246).

Aile, Türk toplumunda daima önemli ve kutsal kabul edilmiş. Kadın ve erkeğin bir araya gelerek evlilik birliği kurmasıyla aile kurumunun temeli atılmış olur. Sevgi, saygı, bağlılık ve eşler arasında eşitlik, denklik olması gerektiği halk anlatılarında vurgulanır (Seyidoğlu, 1922: 578-579).

Türk toplumunda aile kurmak, evlenmek büyük bir sorumluluk olarak kabul görür ve bu sorumluluk onu taşıyabilecek olan kişilere verilir. Masallarda masal kahramanının evlilik birliğine ulaşabilmesi kolay olmaz. Türlü zorlukları aşması, kendine verilen görevleri yerine getirerek evliliği hak etmesi beklenir. Hatta eşlerin ayrı düşmelerini konu alan masallarda da eşlerin tekrar bir araya gelmeleri de kolay olmaz (Günay, 1992: 619). Dolayısıyla bu denli kutsal sayılan ve kolay erişilebilir olmayan bir yapının bozulması, eşlerin sadakatsizlik göstermesi de hoş karşılanmaz. Aldatan ve aldatılan masal kahramanı dışında kalan kahramanlar da aldatma eylemine tepkisiz kalmazlar. Aldatan eşin cezalandırılması yönünde bir anlayışla hareket ederler. Aile fertlerinin birbirine çok düşkün olduğu, sevgi ve saygıya dayalı

çekirdek aile ortamında aile birliğinin önemi masallarda vurgulanmaya çalışılır. Sadakatsizlik gösteren eşlerin bulunduğu masallar olmakla birlikte bu kahramanlar cezalandırılarak toplum içinde de ifşa edilirler. Eşlerin birbirinden anlaşmazlık sonucu boşanma yoluyla ayrılmasına rastlanmamıştır. Eşlerin başka bir sevdiği olması durumunda eşini bırakıp gitmesi şeklinde bir ayrılık gerçekleşir. Kimi zaman da kadın kahraman, sevgilisini köle olarak ya da kılık değiştirme motifi ile evine alır. Eşini aldatan kahramanın yaptıkları mutlaka ortaya çıkar ve kadın kahraman sevgilisi ile birlikte cezalandırılır.

“Sosyal psikoloji literatürü aldatmanın hem eylemin farkında olmaktan, hem de aynı durumlarda diğerinin ne yaptığından etkilendiğini göstermiştir. Başka bir deyişle, grubun diğer üyelerinin etik olmayan eylemleri gerek aldatmanın bir seçenek olduğu mesajı verdiklerinden, gerekse de bu seçeneğin izlenecek bir norm olmasından dolayı bireysel aldatmayı artırabilir.” (Atalay, 2019: 8).

Doğru olan ve yapılması gereken davranışlar örnek olarak sunulup öğretilirse yanlış olan davranışın yapılma sıklığında azalma olabileceği beklenebilir. Bu düşünceden yola çıkılarak toplum içinde olumsuzluk teşkil eden davranışların kötü ve yanlış olduğu vurgusu yapılsa dâhi çocuğa verilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle genel ahlaka, aile yapısı ve birliğine uygun olmayan davranışlar örnek olarak sunulmamalı toplum içinde bu tarz davranışların olağan olduğu algısı oluşturmamak konusunda dikkat edilmelidir.

4.1.4.11. Bir Gaye Uğruna Kendi Bedenine Zarar Verme

Kişinin kendine fiziksel zarar vermesi çeşitli şekillerde meydana gelebilmektedir. Bireyin bilerek ve isteyerek kendi vücut bütünlüğüne zarar vermesi normal karşılanabilecek davranışlardan değildir. Fiziksel sonuçlar doğuran bu davranışların altında ise kişinin ruhsal durumu ya da başkalarının zorlaması yer alabilmektedir.

“Cildi eşmek, tırmalamak, yakmak veya kesmek, saçları çekerek koparmak, hatta kemikleri kırmak, organları kesmek, gözü çıkarmak kadar ağır eylemlere varacak derecede kişinin kendi dokularına zarar vermesi psikiyatride kendine zarar verme (self-mutilasyon) olarak tanımlanır.” (Uluhan, 2021).

Masallarda kahramanın kendisine zarar verme edimi farklı amaçlarla karşımıza çıkar. Bu başlık altında ilk değerlendireceğimiz örneklerde kahraman bilerek kendi canını yakma ya da dönüşü olmayacak bir hasara sebep olma isteği içinde değildir. Masal kahramanı sevdiği kıza ulaşabilmek, bir isteğine, arzusuna kavuşabilmek için türlü maceraların içine girer. Genellikle kahraman bir kuyuda mahsur kalır ve yeryüzüne çıkmaya çalışır. Asıl amacını elde etmek uğruna geçtiği zorlu yollarda bazen bilerek kendi bedenine zarar vermek zorunda kalır. Ancak bu zarar kalıcı değildir. Kahraman genellikle hızlıca eski haline döner. Amaç içinde bulunulan sıkıntılı durumdan kurtulma çabasından ibarettir.

Masal kahramanı mekân değiştirmek zorunda kalır. Girdiği bir kuyudan çıkamama, kardeşleri tarafından kasıtlı olarak bir kuyuda terk edilme sonrası alt dünyadan yeryüzüne çıkma çabası içinde olur. Yeryüzüne çıkma yolculuğunda kahramana yardım eden Zümrüdüanka, leylek, kartal ya da karga kuşlarından biri aracı görevi üstlenir. Kahramanı yeryüzüne ulaştırabilmek için ondan yolluk olarak et ve şarap ister.

Masal kahramanı, mahsur kaldığı yerden kurtulmak için gerçekleştireceği insanüstü yolculuk esnasında kendisine yardımcı olacak iyi kalpli bir güç olduğunu bu aşamada fark edebilir (Campbell, 1999: 113).

Mitolojik özelliklere sahip olan kuş, masal kahramanına binek aracı olma görevi üstlenir. Kuşun yolculuk boyunca “gak” diyince et “guk” diyince şarap istemesi ya da kırk tulum et kırk tulum şarap yolluk gerekmesi kuşun büyüklüğü konusunda yiyeceği ve içeceği üzerinden bilgi vermektedir (Duymaz, 1998: 94).

“Zümrütanka” (Güney, 1992: 269-270), “Zümrüt Anka Kuşu” (Radloff ve Kúnos, 1998: 289), “Zümrüdüanka Kuşu” (Şimşek, 2001b: 57), “Zümrüdüanka Kuşu” (Alptekin, 2002: 296), “Dipsiz Kuyu” (Özçelik, 2004: 302), “Zümrüdüanka Kuşu” (Alangu, 2011: 162-164) masallarında ağabeylerinin kuyuda bıraktığı küçük kardeşe Zümrüdüanka kuşu yardım eder. Kahraman, yolda kuşun yemesi için yanında götürdüğü etler tükenince kendi etini koparıp kuşa verir. Ancak kuş bu eti yemez dilinin altında saklar ve yeryüzüne çıkınca oğlana geri verir. “Üç Şehzade”

masalında kuş, şehzadenin bacağından kopardığı eti yeryüzüne inince şehzadenin bacağına yapıştırıp diliyle yalar (Yavuz, 1994: 118). “Ayı Musa” masalında yerin yedi kat dibinde kalan Musa, dünyaya çıkabilmek için bir kartaldan yardım ister. Ancak kartal gak dediği zaman et, guk dediği zaman şarap vermesi gerektiğini söyler. Dünya’ya ulaşmak için az bir yol kalmışken et biter. Musa, kartala kendi dizinin kaba etinden kesip verir. Kartal bunu anlar ve o eti yemez dilinin altında saklar. Dünya’ya vardıklarında yapıştırması için Musa’ya geri verir (Taner, 1995: 84). “Yidi Başlı Dev” (Öcal, 1999: 249) ve “Ayı Kulak” (Öcal, 1999: 309) masallarında ise arkadaşları tarafından kuyuda bırakılan gence, Zümrüdüanka kuşu yardım eder. Zümrüdüanka, delikanlının yolda kendi bacağından koparıp verdiği eti yemez. Yeryüzüne çıkınca eti oğlanın bacağına yapıştırıp diliyle yalar. “Padişaan Oolan” masalında da kardeşleri tarafından kuyuda bırakılan küçük kardeş, kuşun yardımıyla çıkarken yolda kuşun yemesi için bacağından et kopartır. Kuş yeryüzüne çıkınca oğlanın bacağına eti geri yapıştırır (Öcal, 1999: 277). “Altın Tabak” masalında ise kahramanın kuyudan çıkmasına yardım eden tavus kuşudur (Öcal, 1999: 293). “Yeraltı Diyarının Kartalı” masalında ise kahramanın kuyudan kurtulmasına yardım eden bir kartaldır. Kartal da oğlanın kendi bacağından koparıp verdiği eti yemez (Boratav, 2006: 102). “Elma” masalında paşanın küçük oğlu, kaldığı kuyudan çıkıp dünyaya gidebilmek için bir leylekten yardım ister. Yolda ekmek ve hayvan ölüsü bitince oğlan kendi ayağını keserek leyleğe verir. Ancak leylek dünyaya ulaşınca oğlanın ayağını geri yapıştırır (Doğan, 2007: 59). “Helal Hamza ile Haram Hamza” masalında Haram Hamza’ya yardım edip Yemen’e gitmesine yardım eden bir kargadır. Yolda yiyecek bittiğinde Hamza, kendi sırtından bir et parçasını koparıp kargaya verir. Karga, eti yemez ve yere inince Hamza’nın sırtına geri yapıştırır (Doğan, 2007: 78). “Zümrüdi Anka ile Keçoluk” masalında kız, devlerden kaçmasına yardımcı olan Zümrüdü Anka’ya kendi ayağından koparıp bir parça verir. Zümrüdü Anka daha sonra ağzındaki köpükle kızın yarasını iyileştirir (Kasimoğlu, 2010: 751-752). Kahraman istediği amaca ulaşmak ya da gitmek istediği yere varabilmek için kendi bedenine zarar vermeyi göze alır. Kahramana yardım eden genellikle bir kuş olur. Yolda etin bittiğini fark eden kuş ve kahramana zarar vermemek için eti ağzında tutar ancak yemez. Gidecekleri yere vardıklarında da kopan parçayı kahramana geri verip onu tedavi eder.

Masal kahramanının yeryüzüne çıkabilmek için kendisine yardım eden kuşa yolda biten yiyeceği tedarik etmek amacıyla kendi etini, bacağını kesmesi bir defaya mahsus olarak gerçekleşmektedir. Nitekim bu yolda aracı olup kahramana yardım eden kuşun olağanüstü özelliklere sahip oluşu ve durumu fark etmesi sayesinde kahraman hemen eski haline döner. Dolayısıyla bu hadise psikolojik rahatsızlık içeren bir durum niteliğinde değerlendirilmemelidir.

Kahramanın kendisine zarar verme ediminin diğer yansıması ise farklı özellik taşır. Bu örneklerde bulunan davranışın altında yatan sebep ise kıskançlık duygusundan ileri gelmektedir. Görümce, eve gelen yeni gelin ya da kumasını kıskanan diğer eş, kahramanın aynı zamanda bir peri kızı olmasından kaynaklı maharetlerini kıskanır. Peri kızının yaptıklarını yapmaya kalkan diğer kahramanlar kendilerine zarar verir. “Peri Kızı” masalında görümceleri, peri kızının marifetlerini kıskanır. Peri kızı, bir sözüyle ateş yakıp tavaya parmaklarını sokup balık kızartır. Büyük görümce, aynısını yapmaya çalışınca parmakları yanar. Ortanca görümce, peri kızının kuyudan saçını bağlayıp bir kovayla su çekmesini taklit etmeye çalışırken kuyuya düşüp boğulur. Küçük görümce de peri kızının bir sözüyle fırın yakıp ekmek yapmasını taklit ederken fırının içinde yanarak ölür (Tezel, 1992: 26-29). “Menekşe Yaprğından İncinen Kızım” masalında aynı örnek menekşe yaprağından incinen kız ve üç görümcəsi arasında geçmektedir (Sarıyüce, 2010: 244-246). “Pamuk Kız” masalında da pamuk kızın kocası, eşinin üzerine ikinci kez evlenir. Eve gelen yeni gelin pamuk kızın hünelerini kıskanıp onu taklit ederken kaynayan yağda ellerini yakar (Alptekin, 2002: 417). “Dülger Kızı” masalında ise bir peri kızının evli olduğu şehzade ile evlenen ikinci ve üçüncü eşleri, peri kızının yapmış olduğu marifetleri kıskanır. Peri kızının yaptıklarının aynılarını yapmak isterler. İkinci eş, bıçakla parmaklarını doğrar. Üçüncü eş, kızgın tavaya elini daldırır. İkisi de ölür (Boratav, 2009: 157-158). Kahramanın kıskançlık sonucu kendisini yaralama, öldürme riskini göze alıp gerçekleştirdiği bu davranışlar ölümle neticelenir.

Masal kahramanının asıl amacının kendi bedenine zarar vermek olmadığı ancak amacına ulaşabilmek adına yapmak durumunda kaldığı davranışlarda kahraman kalıcı bir fiziksel zarar görmez. Kahramanın kıskançlık, üstünlük kurma

gibi olumsuz düşünceler sonucunda gerçekleştirdiği davranışlar kötü neticelenir. Esasında kahraman kendisine zarar vermeği amaçlamaz. Fakat yapabileceğinin ötesinde bir eylemi sırf kıskançlık yüzünden yapmaya çalışarak kendisini tehlikeye atar ve fiziksel zarar görür.

Gerçekleştirilme şekline, sıklığına göre farklı şekillerde sınıflandırılabilen kendi kendine zarar verme özellikle çocuklar ve ergenlik çağındaki gençler arasında sosyal öğrenme ortamlarında yayılabilmektedir. Bu sebeple çocuğu ilgilendiren halk anlatılarında ve çocukluk çağıının ilgi odağı olan masallarda bu örnekler verilirken dikkat edilmelidir. Çocuğun bu davranışa özenip onu kolaylıkla gerçekleştirebileceği bir şey gibi algılaması engellenmelidir. Masal kahramanları olağanüstü özelliklere sahiptir. Dolayısıyla bir yaralanma, kaza vb. sonrası eski hallerine dönebilmelerinin gerçek yaşamda insan ve diğer canlı türleri için bu denli kolay olmadığı çocuğa anlatılmalıdır.

4.1.4.12. Küfür Etme, Kötü Söz Kullanma

Bir arada yaşamamanın en temel gereksinimlerinden biri insanların birbirleriyle bir iletişim içinde olmasıdır. İnsanlar, dil vasıtasıyla duygu, düşünce ve bilgi paylaşımı yapar iletişim kurarlar. Bireyler önce aileden başlamak üzere akran gurubu, yakın çevre ve toplumla temas ederek kendi dil becerilerini geliştirir, yaşadığı toplumun ana dilini edinir.

İletişim kurarken insanlar yine toplumun ortak kültüründen doğan ve yeni anlamlara gelen bazı kelimeler türetebilirler. Yapma dil²⁴ olarak adlandırılan bu dil “...belli bir gurubun dışında anlaşılmacak amacıyla düzenlenmiş uydurma dillerdir.” (Devellioğlu, 1980: 9). Küfür de bu özellikleri gösteren kaba olarak nitelendirilen dillerdendir.

Küfür, “Sövmek, sövmek için söylenen söz, sövgü.” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2019: 1555). Öfke, heyecan, şaşırma, sevinç vb. duygu yoğunluğu barındıran durumlarda argo ve küfür içeren sözler kullanılabilmektedir. Argo, küfüre

²⁴ **Yapma Dil:** Sonradan oluşturulan dil. (Türkçe Sözlük, 2019: 2529)

göre zaman zaman biraz daha tolerans gösterilebilir olsa da ikisi de genel anlamda toplum tarafından hoş karşılanmayan sözlerdir (Çiçek ve Yağbasan, 2019: 15-16).

Küfür içeren kelimeler masallarda da karşımıza çıkmaktadır. Kahramanlar, öfke, nefret vb. duygular karşısında karşı tarafı kışkırtmak, kızdırmak amacıyla küfür içeren sözler kullanmaktadır. “Kız Padişah” masalında kahramanın ağzından çıkan küfür, açık olarak yer almamakla beraber masalda “küfür etmek” eylemi şeklinde geçer (Günay, 1975: 318). “Gül Sinan” masalında iki kardeş, teyzelerinin kurduğu tuzak sonucu anne babalarından ayrılır. Bir değirmenci ve karısının büyüttüğü iki kardeşe, sokakta oynarken başka bir çocuk “Annesi babası belisiz pic. Sen burda ne arırsan?” der (Seyidoğlu, 1975: 226). “Gülbahar ile Gülbarın” masalında da iki kardeş teyzelerinin tuzağı ile başka bir ailenin yanında büyümek zorunda kalır. Çocuk kahramanlardan erkek olanı sokakta oynarken komşunun oğlunun kulağını yırtar. Çocuğun annesi de kahramana, “Kimin dölü olduğu belirsiz çocuk sen benim oğlumu nasıl döversin.” şeklinde bağırır (Yavuz, 1994: 76). “Gülükân” masalında da aynı örnek bulunmaktadır (Günay, 1975: 482). “Sırma Saç” masalında Keloğlan’ın annesi, padişahın oğlu için babasının kim olduğunun belli olmadığını ima eden sözler söyler (Seyidoğlu, 1975: 305). “Keloğlan” masalında Keloğlan, bir dua okuyup hocasının kızı ile kızın nişanlısını birbirine yapıştırır. Bunları böyle gören hoca da damadına “Ulan utanmaz eşşoğlu...” der. Masalın ilerleyen bölümlerinde yine küfür ve kötü sözler yer almaktadır (Seyidoğlu, 1975: 319). “Has Altın Halis Gümüş Paslı Pul” masalında kahramanın büyük ve ortanca kızları, babalarına “Köpek ben de zannettim ki bana koca buldun” der (Seyidoğlu, 1975: 361). “Celali Ahmet” masalında cadı nine, Celali Ahmet’ten kaçan ve gittiği ülkenin padişahının oğlu ile evlenen kıza “sürpüntü” der (Seyidoğlu, 1975: 378). “Perişan Tüccar” masalında adam, perişan tüccarın dükkânına girip ona “İt oğlu it” der (Seyidoğlu, 1975: 389). “Yedi Kancık Babası” masalında iki kardeşten biri diğerine “yedi kancık babası” der. Kız da babasına “Eee sakalina ... edeyim” der. Ayrıca masalda küfür içeren başka ifadeler de yer almaktadır (Seyidoğlu, 1975: 392-397). “Bana Benzer Hanım” masalında “it oğlu it” ifadesi ve başka küfür, kötü söz içeren ifadeler yer alır (Seyidoğlu, 1975: 416-417). “Yedi Yıl Çoban Olan Padişah’ın Kızı” masalında üç arkadaş bir araya gelip gerçekleşmesini istedikleri dileklerini sayarlar. Üçüncü

arkadaş istediği hiçbir şey olmadığını sadece padişaha içinden geldiği gibi doyunca küfür etmek istediğini söyleyip ardından küfür eder (Taner, 1995: 134) Bu masalda küfür açık şekilde verilmemiştir. Sadece küfür kavramı ve küfür etmek eylemi şeklinde masal içinde yer alır. “Güzel Ahmed” masalında padişah, oğlunun yanında gelen kızlardan bahsederken küfür içeren kelimeler kullanır (Radloff ve Kúnos, 1998: 268). “Yidi Başlı Dev” masalında kahramanın kız kardeşi kaçırılır. Kahraman, kardeşini ararken okuldan gelen kızlarla kavga eder. Kızlar, oğlana kötü sözler söyleyerek onu yanlarından kovarlar (Öcal, 1999: 243). “Deli Gardaşınan Ahıllı Gardaş” masalında iki kardeş, lira ölçmek için köyün hocasından ölçü kabı alır. Hoca, kabın altına karasakız yapıştırır. Bunu gören delioğlan hocaya küfür eder (Öcal, 1999: 314). “-----“ şeklinde yer alan isimsiz masalda küfür yer almaktadır (Öcal, 1999: 434). “İsdambıl Valisi” masalında İstanbul’a Vali olan gencin, yedi yıl birlikte okuduğu arkadaşı medrese açmak ister. Vali, arkadaşı kendisinden para istemek için odasına geldiğinde arkadaşına küfür ederek onu kovar (Öcal, 1999: 458). “Değirmenci ile Tilki, Sihirli Yüzük” (Şimşek, 2001b: 16,30) ve “İnsan Kılığındaki Dev” masallarında küfür açıkça yazılmamıştır “küfür etmek” eylemi şeklinde geçmektedir (Şimşek, 2001b: 137). “Gül ile Sinan” masalında argo ifade yer alır (Şimşek, 2001b: 180). “İki Dişli ile Üç Dişli” masalında padişahın oğlu küfür eder (Şimşek, 2001b: 210). “Kırk Avşar” masalına ise “küfür savurmak” ifadesi vardır (Şimşek, 2001b: 285).

“Gelin ve Kayını” masalında beyin karısı, Arap kölenin kurduğu tuzağa inanır. Kadın, kocasına sinirlenip kötü sözler söyler (Alptekin, 2002: 342). “Vur Tokmağım Vur” masalında Keloğlan, eşeğini çaldığı hâlde inkâr eden nalbantçıya kızar. Ben küfür sevmem beni kızdırma, diye çıkışır (Alptekin, 2002: 349). “Süleyman Bey” masalında karısına sinirlenen adam için “karısına sövüp, küfür ediyor” ifadesi yer alır (Alptekin, 2002: 413). “Pamuk Kız” masalında kahraman, ablasına konuşurken “k...” şeklinde hitap etmektedir (Alptekin, 2002: 417). “Padişahın Kızının Ahlâksızlığı” masalında kötü söz içeren ifadeler yer almaktadır (Alptekin, 2002: 431-432). “Hıyardan Şemşem Güzeli” masalında halayık, diğer hizmetçilerden bahsederken “o...” ifadesini kullanır (Alptekin, 2002: 454-455). “Keloğlanla Kötü Köse” masalında köse, karısını öldüren deli oğlana küfür eder

(Alptekin, 2002: 461). “Yörükle Köylü” masalında iki asker arkadaşı olan yörük ve köylü birbirlerine kızdıkları zaman küfür ederler (Alptekin, 2002: 470-471).

“Balık Kız” masalında padişah küfür eder (Sakaoğlu, 2002b: 309). “Onüç” masalında dev, “Haydi ordan b...oğlu b..., şiş de yat aşağı” der (Sakaoğlu, 2002b: 369). “Hürü” masalında hoca efendi, Hürü’yü elde etmeyi başaramayınca ona içinden küfür eder. Masalda kahramanlar birbirlerine sinirlendiklerinde hakaret edip kötü sözler telaffuz ederler (Dilçin, 2002: 224-237). “Kaygısız Ev” masalında kaba söz içeren ifadeler vardır (Özçelik, 2004: 438). “Padişah ile Veziri” masalında eskicinin karısı, kocasından “köpek” diye bahsetmektedir (Özçelik, 2004: 472). “Bundan Büyük Dert Olur mu?” masalında ağa, karısının kendisini nasıl aldattığını anlatırken küfür eder (Alay, 2005: 239). “Yolcu ile Yılan” masalında tilki kendisini kandıran bir adamın ardında küfür eder (Boratav, 2006: 40). “Tilki ile Yılan” masalında tilki ile yılan iki arkadaştır. Yılan arkadaşına doğru davranmayıp ihanet edince tilki, yılanı öldürüp arkasından küfür eder (Boratav, 2006: 47). “Altı Kız Babası” masalında altı oğlu olan adam, altı kızı olan arkadaşına kötü sözler söyler. Kızından akıl alan adam da ertesi gün arkadaşına kötü sözlerle karşılık verir (Boratav, 2006: 160).

“İhtiyar Adam ile Yalan” masalında tilki küfür etmektedir (Doğan, 2007: 96). “Kel” masalında paşa, kızından bahsederken kızına küfür eder. Kel olan damadı da argo sözcükler kullanır (Doğan, 2007: 106-108). “Mercimek” masalında küfürlü sözler ve “küfür etmek” ifadesi yer alır (Doğan, 2007: 144-145). “Nar Tanesi” masalında cadı, Nar Tanesi’ni öldüren amcaya küfür eder (Doğan, 2007: 148). “Üvey Anne” masalında Ayşe, üvey kardeşine yardım eden kadına sinirlenip küfür eder (Doğan, 2007: 186). “Nardaniye Hanım” masalında üvey anne, üvey kızından bahsederken kız için kötü sıfatlar kullanır (Boratav, 2009: 117, 118). “Hasses Paşa” masalında hocanın karısı, eşini çıplak kapıda görünce sinirlenip küfür eder (Boratav, 2009: 246). “Nahırcı’nın Kızı” masalında padişah, oğlu içi nahırcının kızını ister. Nahırcı, kızını padişahın oğluna vermez. Onu ikna etmek için giden başka bir nahırcı kızın babasına küfür eder (Kasımoğlu, 2010: 378). “Gaz ve Kotan” masalında kırk haramiler ve padişahın oğlu arasındaki konuşmalarda kötü söz içeren ifadeler yer alır (Kasımoğlu, 2010: 443-445). “Guri El” masalında kırk kardeşten

sadece bir tanesi babasının yanında büyür. Sütanneye verilen kardeşler ise babalarının yanında kalan kardeşlerine küfürle sözlerle hitap ederler (Kasımoğlu, 2010: 656). “Papağan” masalında Bağdat Padişahı’nın papağanı, Osman Amca’yı her gördüğünde ona kötü sözler söyler (Kasımoğlu, 2010: 768). “Karlı Dağdaki Güzellik Ağacı” masalında babalarının istediği su, ağaç ve bülbulü bulmak için yollara düşen kardeşlere kayalar küfür eder (Sarıyüce, 2010: 266-267).

Küfür ve kötü söz niteliği taşıyan kelime ve cümlelerin yer aldığı diğer masallar ise: “Kuş Başı” (Sakaoğlu, 2002b: 387-391), “Şemşirak Taşları” (Sakaoğlu, 2002b: 409-411), “Avcı Mehmet’in Oğlu” (Sakaoğlu, 2002b: 414), “Gül ile Sinaver” (Sakaoğlu, 2002b: 451), “Kuşdili Bilen Şehzade” (Sakaoğlu, 2002b: 459), “Tarakta Saklanan Dost” (Sakaoğlu, 2002b: 489), “Cindar” (Sakaoğlu, 2002b: 513), “Rus Kralını Çalan Hırsız” (Sakaoğlu, 2002b: 521-524), “Keloğlan’ın Oyunları” (Sakaoğlu, 2002b: 526), “Çiftçi Mehmed Ağa” (Boratav, 2006: 247-248), “Sandıktaki Kız” (Doğan, 2007: 156)’dır.²⁵

Etik olmayan küfür içerikli dil yapısının kullanılması hoş görülmez. Ancak toplumun büyük çoğunluğu tarafından da kullanılır. Bu durum kişilerde büyük oranda eğitim süreciyle olumlu yöne doğru şekillenmektedir. Küfür etme davranışının, karşıdaki kişinin kişiliğine, onuruna, namusuna yönelik ağır sözler içeren ve saldırgan davranışlar sergileyen eğitimsiz kişilerce sergilendiği gözlenmektedir (Çiçek ve Yağbasan, 2019: 15).

İncelemiş olduğumuz masalarda da masal kahramanı karşısındaki kişiyi küçük düşürmek, onun onuruna, kişiliğine, iffetine karşı hakaret, suçlama, karalama maksadı taşıyan küfür içerikli sözler ve cümleler kullanmaktadırlar. Özellikle olumsuzluk taşıyan duygular, kin besleme, intikam alma hırsı içinde olma durumlarında kullanılmaktadır.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Saim Sakaoğlu, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, 2002, Akçağ Yayınları, Ankara, s.387-526. Pertev Naili Boratav, **Az Gittik Uz Gittik**, İmge Kitabevi, Ankara, s.247-248, 2006. Abdullah Doğan, Doğan, Abdullah: “Adıyaman Yöresi Masalları Üzerine Bir İnceleme”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2007, s.156.

Çocukların akran gurupları arasında meydana gelen isim takma, alay etme, küfür etme, küçük düşürülme vb. davranışları sözel zorbalık olarak değerlendirilmektedir. Çocukların bu tarz davranışlara maruz kalmalarının ya da bu davranışları gerçekleştirmelerinin önüne geçilmesi için çocuklar okullarda sosyal faaliyetlere yönlendirilmeli, grup çalışmalarına önem verilmelidir. Kötü söz, küfür gibi olumsuz davranışlara maruz kalan çocuklar ise gerekirse uzman desteği almaları için yönlendirilmelilerdir (Çankaya, 2011: 89-90).

Toplumsal davranış biçimleri kültürel özelliklere sahiptir. Bireyler toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğini önce aileden görüp taklit ederler. Küfür ve kötü söze maruz kalan çocuklar yaşadıkları aile ortamı içinde bunları öğrenir. Daha sonrasında ise akran çevresi öğrenme ve öğrendiklerini hayata geçirme bakımından önemli bir yer tutar. Sosyal öğrenme, rol model alma açısından hızlı bir öğrenme döneminde olan çocuk açısından aile ve çevre kadar anlatılarda da bu örneklerle dikkat edilmelidir.

4.1.4.13. Hayvanlara Kötü Davranma

Hayvanlar insanlara fiziksel güç sağlama, et, süt vb. gıda ürünleri vermenin dışında sadık bir dost, yol arkadaşı olmaktadır. İnsanlar da aynı doğayı, gökyüzünü paylaştığı hayvanlara karşı saygılı ve şefkatli olmalıdır. Bireysel ve toplu yaşamın gerektirdiği sorumluluklar tıpkı kendi haklarımız gibi savunmasız canlıların da haklarını korumayı gerektirir. Sorumluluk sahibi olmak ve bu doğrultuda hareket etmek insanın öncelikle kendisine olan saygısının bir göstergesidir.

Ali Berat Alptekin'e göre "Hayvan sevgisi olmayan bir kimsede, insan sevgisi de olmaz. Bu sebepten çocuk, hayvanları sevmeyi, masallarda öğrenmekte ve geleceğinin şablonunu daha ilk dinlediği metinde kendi kafasında kurmaktadır." (Alptekin, 2005: 28).

Çocukların, öğrenme çağlarında tanıştığı ilk anlatı türlerinden olan masallar olumlu duyguların aşılınması ve doğru davranış şeklinin gösterilmesinde yardımcı olmaktadır. İncelemiş olduğumuz masalların bazılarında kötü davranışa maruz kalan hayvanlar vardır. Bunun yanında aslında şekil değiştirme motifi ile insanken hayvan şeklinde bulunan kahramanlar da yer alır. İnsanlar tarafından zarar gören hayvanlar

bazı masalların sonunda kendilerine zarar veren kişi ya da kişilerden intikam almak amaçlı bazı davranışlarda bulunurlar.

Kahramanın aslında yakışıklı bir şehzade ya da güzel bir kız olmasına rağmen hayvan kılığında bulunduğu masallarda hayvan şeklindeki kahraman hor görülür. Fiziksel olarak şiddete maruz kalır. “Tavuk Kız” masalında peri kızı, bir tavuk kılığındadır. Onun aslında peri kızı olduğunu bilmeyen kayınvalidesi tavuğa kötü davranır (Seyidoğlu, 1975: 243-244). “Kara Kedi” masalında padişahın evlenme çağına gelen üç kızı, evlenecekleri kişiye karar verilmesi için sarayın balkonundan sırayla altın top atarlar. Üç kız kardeşin sırayla atıkları top aynı kulübeye denk gelir. Büyük ve ortanca kız kulübeye gittiklerine karşılına çıkan ve yanlarından ayrılmayan kediye dayak atarak, kötü davranırlar. Kedi, aslında yakışıklı bir şehzadedir. (Tezel, 1992: 77-82). “Avcı Ali” masalına Avcı Ali, bir güzel bir çirkin iki yılanı birlikte görünce kıskanıp çirkin yılanı vurmak ister. Ancak yanlışlıkla güzel yılanı vurur. Güzel yılan aslında yılan padişahının kızıdır (Şimşek, 2001b: 23). “Avcı Ahmet” masalında bir yılan, suyun başında su içerken beyaz bir yılan gelip onu yutmaya başlar. Avcı Ahmet, yılanlara taş atıp ikisini de yaralar. Aslında amacı yılanın, diğer yılanı yutmasına engel olmaktır. Yaralanan yılanlardan biri cin padişahının kızıdır (Alptekin, 2002: 224). “Avcı Mehmet” masalında Avcı Mehmet, biri güzel biri çirkin iki yilandan, çirkin olanın güzeli kovaladığını görür. Avcı Mehmet, yanlışlıkla güzel yılanı vurur. Güzel yılan, yılanlar padişahının kızıdır. Mehmet yaptığına pişman olur (Özçelik, 2004: 291). “Keçi Kız” masalında kayınvalidesi, keçi kılığındaki gelinini oklava ile döver (Özçelik, 2004: 323). “Keçi Kız” masalında padişahın karısı, keçi kılığındaki gelininin gerçekte çok güzel bir kız olduğundan habersizdir. Kayınvalide, keçi kılığındaki gelinini oklava, çamaşır tokacı ve maşa ile döver (Sarıyüce, 2010: 177-178). Bu masallarda hayvan kılığında bulunan kahraman aslında insandır ve masallarda sıkça rastlanan şekil değiştirme motifi ile hayvan olmuştur. Masaldaki hayvan şeklinde olan kahramana kötü davranan, zarar veren diğer kahraman onun insan dışı bir canlı olarak bulunmasından güç almaktadır. Kayınvalidenin, gelinini hor görme sebebi onun hayvan olması ve oğluna yakışmadığını düşünmesidir. Kız kardeşlerinin eşi kedi olduğu için onunla

dalga geçen ablaları gerçeği öğrenince pişmanlık yaşarlar. Bu kahramanlar masalın sonunda yine şekil değiştirip insan şekline bürünürler.

Hayvanlar, kendilerine eziyet eden, kötü davranan, zaman zaman su ve yemek vermeyen sahiplerine gün gelip de bu defa onların ihtiyacı olduğunda yardım etmezler. “Üç Turunçlar” masalında dev, yıllarca yanında duran koyun ve köpeğe kötü davranmıştır. Gün gelip işler tersine döndüğünde koyun ve köpek deve yardımcı olmayarak ondan intikam alırlar (Güney, 1971a: 15; Güney, 1982: 54). “Altın Bülbül” masalında aslan ve kaplan (Tezel, 1992: 164); “Kör Dev” masalında at ve köpek (Tezel, 1997: 82); “Eskici Kız” masalında koç ve aslan (Radloff ve Kúnos, 1998: 200-201); “Şemşirak Taşları” (Sakaoğlu, 2002b: 408) masallarında köpek aynı sebeple kendisine kötü davranan padişaha yardım etmezler. “Keloolan (1)” masalında derviş, yanında bulunan üç köpek ve üç eşeğe kötü davranır. Hayvanlar da derviş yerine dervişin kaçırdığı oğlana yardım ederler (Öcal, 1999: 222). “Padişahın Kızı” masalında da dev, yıllarca yanında bulunan köpeğe ve ata özenli davranmamıştır. Cevahir taşı almak için devler ülkesine gelen delikanlı, taşı alıp devden kaçmak istediğinde de köpek ve at deve yardım etmezler. Onun yerine delikanlının kaçmasını sağlarlar (Özçelik, 2004: 331). Masal kahramanı, sahibi olduğu hayvanın onu korumaya çalışmasını önce anlamaz. Bir tehlike olarak gördüğü hayvana zarar verir. “Balığın Gülmesi” masalında padişahın dedesi, kayadan akan bir sıvıyı içmek ister ancak atı ona engel olur. Padişahın babası, ölümüne sebep olacak sihirli elmayı yemek isterken şahin ona engel olur. Hayvanların kendilerini korumak istediğini anlamayan dede ve baba, atı ve şahini öldürürler. İkisi de aslında kendilerine iyilik etmek isteyen hayvanlarını ne olduğunu anlamadan öldürmüş olurlar (Yavuz, 1994: 192-193). “Üç Dilek” masalında çoban, kralın isteklerini yerine getirebilmek için yolda yürürken bahçeli bir köşk görür. Köşkün bahçesinde bulunan bir köpek önünden gelip geçene havlar. Köşkün içinden çıkan kadın “Hoşt, hadi oradan, öbür dünyada insanlara rahat vermezdin, bu dünyada da bağırıp durma” diyerek köpeği azarlar (Yavuz, 1994: 200). “Keloğlan” masalında eşeğini satmaya götüren Keloğlan, yolda giderken iki kardeşe rastlar. Keloğlan’ın eşeği satacağını öğrenen kardeşlerden büyük olanı, Keloğlan’a eğer eşeğin kuyruğunu ve kulaklarını keserse daha fazla para kazanacağını söyler. Keloğlan da onları dinleyerek eşeğinin

kulağını ve kuyruğunu keser. Keloğlan hem eşeğini satamaz hem de boş yere hayvana eziyet etmiş olur (Yavuz, 1994: 233). “Cadı Kızı ile Üç Kardeş” masalında kahramanlar, girdikleri türlü mücadeleler esnasında çobanların koç dövüştürmelerine denk gelirler. Çobanlar, kardeşlerden koçları ayırmalarını ister. Bu, aslında kahramanlar için düzenlenmiş bir sınavdır. Kahramanlardan büyük ve ortanca kardeş koçları ayırmayı başaramaz. Daha sonra çobanlardan biri koçları boynuzlarından yere çalarak ayırır. Koçlar o anda birer et yığınınna dönerler. Küçük kardeş ise koçları başlarına sopa vurarak ayırıp bacaklarından tutup fırlatır. Koçların birbirine zarar vereceği bilindiği hâlde dövüştürülmesi ve yine koçları ayırmak için onlara zarar verecek şekilde fiziksel şiddet uygulamış olması masal da yer almaktadır (Taner, 1995: 16-21). “Kutusundan Çıkan Kız” masalında delikanlı, kıza bir kedi emanet eder ve kızıdan kediye iyi bakmasını ister. Ancak kız, kediye yemek bile vermez (Taner, 1995: 97-98). “Kazan Kafalı Kazma Dişli” masalında kız, erkek kardeşinin yanında getirdiği hayvanların önce bacaklarını sonra tamamını yer (Şimşek, 2001b: 127).

Bir sebep olmaksızın hayvanlara zarar verilen masallar bulunmaktadır. “Kurnaz Çiftçi ile Ayı ve Tilki” masalında bir çiftçi, bilerek ayı ve tilkiye kötülük eder ayı ölür (Sakaoğlu, 2002b: 280). “Bostancı Dede” masalında şehzade, sarayda mermer taşın üzerinde yatan köpeği ensesinden vurup hançeri mermer taşına saplar (Boratav, 2009: 224). “İnsanoğlu Nankördür...” masalında adam, yolda bir kedinin bir yılanı öldürmek üzere olmasına şahit olur. Kediye bir kamçı vurarak yılanı kurtarır. Daha sonra başka bir yılanın da leylek yavrularının üzerine yürümekte olduğunu görünce bu defa yılanı kamçı vurup leylek yavrularını kurtarır (Boratav, 2009: 239). “Zöhre Bani (Gıtmenço)” masalında padişahın kızı, babasının ona vakit geçirmesi için aldığı kuşa kötü davranır (Kasımoğlu, 2010: 360). “İle İle Bile” masalında bir karı koca, iki kızlarını evlendirirler. Kızlar evlenip gittikleri yerde koyunlar sakız çiğniyor diyerek koyunların dillerini keserler. Kazların da bitlendiğini söyleyerek üzerlerine kaynar su dökerler (Kasımoğlu, 2010: 380). “Söylemez Hanım (Melikşah)” masalında Melikşah ve arkadaşı Keloğlan, Melikşah’ın babasından kalan horozu dövüştürüp para kazanırlar (Kasımoğlu, 2010: 520). “Gozmo Golot” masalında değirmenci, kurdu döver (Kasımoğlu, 2010: 775). “Hamal Hasan”

masalında Hamal Hasan, bir adamın eşyalarını taşır. Bu adam evindeki kedi, köpek ve fareye kötü davranır. Onları eski evinde yalnız bırakır. Hayvanlara Hasan sahip çıkar (Sarıyüce, 2010: 270). “Sefa ile Cefa” masalında Sefa, yolda gördüğü bir geyiği çok beğenir. Babasına götürmek için Cefa’dan geyiği tutmasını ister. Cefa geyiğin üzerine toprak serpince hayvan ölür. Geyik büyüldür (Alangu, 2011: 232).

Kahramanların kendi aralarındaki konularda ya da kendi canlarını korumak için hiç suçu olmayan hayvanları feda ettikleri görülür. “Kurnaz Besleme” masalında padişahın kızı ve kızın beslemeleri, evlenmekten kurtulmak için suçu olmayan kırk kazı kanatlarını kırıp havuza atarlar (Günay, 1975: 321). “Keloğlan” masalında Keloğlan’ın yalanına inanan kadın ve dostu kargayı öldürmek için ağaç parçası fırlatırlar. Ancak ağaç kargaya değil adama gelir ve adam kör olur (Günay, 1975: 375). “İngiliz Kralı” masalında İngiliz Kralı, üç marifeti bilen oğlanın bindiği atın dudaklarını keser. Oğlan da kralın atının kuyruğunu keser (Seyidoğlu, 1975: 250). Kral ve oğlanın kendi aralarındaki meselede zarar gören hayvanlar olmuştur.

Bir durumdan şüphe edip kendisine zarar gelebileceğini sezen kahraman canını korumak amacıyla hayvanları kullanır. “Ahmet Turan Mehmet Turan” masalında iki kardeş, anneleri ve dev tarafından zehirlenmek istendiklerinden şüphe duyarlar. Ahmet Turan’ın zehirli yemeğini kardeşi, kediye verir. Kedi, yemeği yediğinde fenalaşır (Seyidoğlu, 1975: 322). “Güneş Kızı” masalında oğlan, zehirli olduğunu düşündüğü yemeği önce kediye yedirir. Kedi, yemeklerden dolayı zehirlenip ölür (Tezel, 1997: 26-28). “Ahmet ile Mehmet” masalında kocası hacca giden kadın, altın yumurtlayan tavuğun yüreğini ve ciğerini sevgilisine yedirmek için tavuğu keser. Kadın, dolapta kestiği tavuğun ciğerini ve yüreğini bulamayınca kedi ve köpekten şüphelenir. Kedi ve köpeği kesip midelerine bakar (Şimşek, 2001b: 165). “Gavur Gül” masalında da iki kardeş, öz babalarının verdiği ve zehirli olduğunu düşündükleri yemeği kediye yedirirler. Kedi zehirlenerek ölür (Doğan, 2007: 64). “Nardaniye Hanım” masalında kız, üvey annesinin başka biri kılığında gelerek verdiği zehirli kirazları kuşlara yedirir. Kız, kirazların zehirli olduklarından habersizdir. Ancak zehirli olan kirazlar kuşların ölümüne sebep olur (Boratav, 2009: 117). Kahramanlar yemeğin içinde zehir olduğundan şüphe duydukları durumlarda

kendilerini korumak için yemeği kediye yedirerek test eder. Bu şekilde bile bile kedinin ölmesine sebep olurlar.

“İnci Mercan Dağı” masalında padişah, her yıl İnci Mercan Dağı’ndaki mücevherleri alabilmek için bir atın karnını keser. Atın içine bir adam koyup dağa çıkarır ve kurda kuşa yem eder (Şimşek, 2001b: 199). “Akıl Satan Adam” masalında akıl alan adam, diğer akıl satan adamın evinde kaldığı gece diğerinin eşeğini döver (Şimşek, 2001b: 266). “Melikşah” masalında cadı kadın, atın karnını yararak içine Melikşah’ı koyar (Sakaoğlu, 2002b: 398-401). “Keloğlanla Kötü Köse” masalında deli oğlan, kardeşi ve kendisine yaptıklarından sonra intikam için köseyi zarara uğratmak ister. Kösenin hayvanlarına kötü davranır (Alptekin, 2002: 460). “Keloğlan ile Köse” (Özçelik, 2004: 457) ve “Ese ile Köse” (Özçelik, 2004: 460) masallarında kahraman, kösedan intikam almak ve onu zarara uğratmak ister. Öküz ve katır tarlayı iyi süremiyor ayağı yüksekte kalıyor diyerek önce kösenin hayvanlarının ayaklarını keser. Sonra kösenin çiftliğindeki tazıyı, öküzleri, katır, atları keser. “Keloğlan ile Dev” (Sakaoğlu, 2002b: 371) masalında Keloğlan, devin kendisini ve yanındaki kızları öldürmesini engellemek için devin ineklerini, horoz ve kazlarını kestirir. “Keloğlan ile Dev” (Özçelik, 2004: 361) masalında ise sadece danayı kestirir. “Mustan” masalında Mustan, devin eline düşer. Mustan, kendi canını kurtarmak için devin alaca danasını çuvala koyar. Böylece devin bacadan attığı taşlar çuvaldaki danaya isabet eder (Özçelik, 2004: 365). “Cansız” masalında küçük kardeş, karısını Cansız’ın elinden kurtarmak için cansızın canının yerini öğrenir. Bir domuzun karnını yarıp, karnında bulunan üç yumurtayı kırarak cansızı öldürür (Özçelik, 2004: 412). “Altın Saçlı Oğlanla Altın Saçlı Kız” masalında kahraman, diğer iki karısına inanıp, iki çocuğunu doğuran eşine inanmayan babasına da ders vermek ister. Kahraman, bir horoz keser ve ölü horoz üzerinden babasına ders verip ona hatasını anlatır (Özçelik, 2004: 422). “Öküzün Alası” masalında çiftçi, tilkinin kendi isteği ile tilkiyi bağlayıp tilkinin her yerini dağlayarak ona acı çektirir. Çiftçi, daha sonra tilkinin intikamını almaya çalışan karganın da ayaklarını kırar (Özçelik, 2004: 288). “Padişahın Oğlu ile Atı” masalında padişahın oğlu, koyunun kafasını kendi kafasına geçirip çoban kılığına girmek amacıyla bir çobandan koyun alıp keser (Özçelik, 2004: 430). “Nohut Oğlan” masalında nohut çocuk, babasıyla tarladayken öküzün

kulağına saklanır. Babası onu bir türlü bulamaz. Tarlayı sürmek için öküzleri yürütmek istediğinde öküzler yürümeyince adam sinirlenip öküzün birini keser (Özçelik, 2004: 445). “Keloğlan ile Cambazlar” masalında Keloğlan, bilerek eşeğin ölümüne sebep olur (Özçelik, 2004: 451). “Azap” masalında ihtiyar bir adam, yanına çalışmaya giren oğlanın asıl amacı ağabeylerini öldüren bu adamdan intikam almaktır. Bu sebeple kahraman, adamın şart koştuğu işleri yaparken tazıya taş atar. Ahırda bulunan hayvanların yemlerini ulaşamayacakları bir yere koyar onları iki gün aç bırakır. Daha sonra da hayvanların kafalarını koparır (Doğan, 2007: 36-38). “İki Kardeş” masalında bir değirmende dinlenen küçük kardeş, ayı, kurt ve tikiğin konuşmalarına şahit olur. Ayı ve tilkinin sahip olduğu maddi değeri olan eşyaların ve kurdun her gün gidip aldığı koyunların yerini öğrenir. Hayvanları ortadan kaldırmak için onların canlarını riske atarak zarar verir (Doğan, 2007: 102). Hayvanların savunmasız, başına gelecek tehlikeden habersiz oluşundan faydalanan kahraman kendini korumak için hayvanlara zarar gelmesini önemsemez.

Çocukların kendi aralarında oyun oynamak amaçlı hayvanlara eziyet ettikleri, onları bilerek öldürdükleri masallar vardır. “Kara Üzüm” masalında mahalledeki çocuklar, buldukları hayvanı (yılan, kedi, köpek) öldürmektedirler (Günay, 1975: 470-471). “Sihirli Yüzük” masalında süpürgecilik yaparak geçimin sağlayan oğlan, sokakta çocukların yılan, kedi ve köpek yavrularına eziyet ettiğini görünce hayvanları onlardan kurtarır (Şimşek, 2001b: 29). “Avcı Mehmet” masalında Avcı Mehmet, sokakta çocukların yılan, kedi ve köpek yavrularına eziyet ettiğini görünce onları çocukların elinden kurtarır (Özçelik, 2004: 292). “Kedi Köpek ve Yılanın Mükâfatı” masalında Keloğlan, kedi yavrusunun bir adam tarafından dövüldüğünü görünce yavruyu alır. Daha sonra çocukların öldürmek üzere oldukları bir köpek ve bir yılan yavrusunu da çocuklardan kurtarır (Alptekin, 2002: 361). “Keloğlan” masalında Keloğlan, elindeki ipi satıp parasıyla ekmek almaya gittiği sırada çocukların bir köpek yavrusunu taşıdıklarını görür. Elindeki ekmeği çocuklara verip yavruyu kurtarır. Daha sonraki günlerde de aynı şekilde çocukların elinden kedi yavrusu ve yılan kurtarır. Keloğlan’ın kurtardığı yılan aslında yılanlar padişahının oğludur (Doğan, 2007: 109-110).

Başka bir kahramanın müdahalesi sonucu şekil değiştirip insanken hayvan olan kahramana eziyet edilir. “Büyülenen Büyücü” masalında Saidi Numan bilmeden bir büyücü ile evlenir. Karısı, Saidi Numan’ı sırrını öğrendiği için bir köpeğe çevirir ve döver. Daha sonra başka bir büyücü kız, Saidi Numan’ı tekrar insana çevirir. Kızdan büyülü bir su alan Saidi Numan da karısını bir ata çevirir ve onu her gün insafsızca kırbaçlar (Yavuz, 1994: 84-86). “Çiğ Süt” masalında kral, arkasından iş çeviren karısını kanaryaya çevirir. Her gün kuşun başına vurarak ona eziyet eder (Yavuz, 1994: 95). “Dev Anası ve Cake” masalında Cake, ağanın isteğiyle dev anasının evine altın yumurtlayan tavuğu almaya gider. Tavuk Cake’in geldiğini haber vermek için deve bağırır. Her yerde Cake’i arayan dev, onu bulamayınca kendisiyle alay ettiğini düşündüğü tavuğu sopayla iyice döver (Yavuz, 1994: 112).

Üvey annesi tarafından kötü muameleye maruz kalan, terk edilen kahraman karşılaştığı hayvanlara iyi davranır. Karşılığında hayvanlardan iyilik görür. “Sırmalı Pabuç” masalında annesi ölen öksüz kıza yardım edip arkadaşlık eden sarı horoz ve küpeli inek vardır. Üvey anne, bu iki hayvanın kıza yardım etmesine dayanamaz. Üvey anne, ineği kesmeye kalkar ancak kasabın bıçağı ineği kesmez. Böyle olunca onları açlıkla sınayıp canlarına kast etmeye çalışır. Öksüz kız ise kendi yiyeceği yemeği ineğe verir (Güney, 1992: 9-10). “Ormana Atılan Kız ile Kediler Padişahı” masalında öz babası ve üvey annesi tarafından ormana terk edilen kız, ormanda bir kedi ile karşılaşır. Kedi, küçük kıızı bir eve götürür. Kedilerin yaşadığı bu evi gören kız, önce çok şaşırır sonra onlara ev işlerinde yardım eder. Kediler padişahı da kıza altın ve zümrüt dolu bir torba verip ve onun evinin yolunu bulmasına yardım eder. Kız eve dönünce başından geçenleri anlatır. Üvey anne, daha çok altın alabilmek için öz kızını da ormana terk eder. Ancak üvey kardeş kedilere kötü davranır. Onlarla alay eder. Kediler padişahı da kıza yılan dolu torba verip onu evine gönderir (Taner, 1995: 6-13). “Ayşecik ile Fatmacık” masalında üvey annesi Ayşecik’i cadının evine gönderir. Ayşecik evdeki hayvanlara çok iyi davranır. Ertesi gün o eve giden üvey kardeş ise hayvanlara kötü davranınca hayvanlar Fatmacık’a yardımcı olmazlar. Fatmacık’ın cadıdan dayak yemesine göz yumarlar (Sarıyüce, 2010: 199-201). Hayvanlar kendilerine iyilik eden kahramana yardımcı olurken kötü niyetli kahramanı cezalandırırlar.

Hayvanlardan yardım ve iyilik gören bazı kahramanlar, kendisine yapılan iyilikleri unutup nankörlük eder. “Değirmenci ile Tilki” masalında değirmenci, hile yaparak ve yalan söyleyerek de olsa kendisine bir sürü iyiliği dokunmuş olan tilkiye daha sonra kötü davranır. Değirmenci, tilkiye karşı nankörlük eder (Şimşek, 2001b: 16-17; Sakaoğlu, 2002b: 278). “Keloğlan ile Tilki” masalında ise aynı şekilde Keloğlan, kendisine iyilik eden tilkiye nankörlük eder (Özçelik, 2004: 291). “Tilki ile Değirmenci” masalında tilki, çeşitli yalanlar söyleyerek, değirmenciye yardım eder. Değirmencinin zengin olmasına ve padişahın kızıyla evlenmesine aracı olur. Değirmenci ise tilkiye nankörlük eder, hastalandığını düşündüğü tilkiyi hemen evden atmaya çalışır (Alay, 2005: 171-172). “Tilki ile Çimenci Padişahının Oğlu” masalında tilki, Keloğlan’a iyilik yapmasına rağmen Keloğlan tilkiye karşı kötü davranır ona nankörlük eder. Keloğlan’a yardım eden tilki de başka tilkileri oyuna getirip kuyruklarının kopmasına sebep olur (Boratav, 2006: 270-271). “Yılan Hikâyesi” masalında tilki, öküz, at, yılan insanoğlunun hayvanlara karşı olan kötü muamelesinden şikâyetçidir (Şimşek, 2002: 18-20).

“Kurt ile Kaplumbağa” masalında bir kurt, yolda gördüğü kaplumbağa ile alay edip pençeleriyle vurarak onu hırpalar (Alay, 2005: 162). “Tüccarın Bir Gecesi” masalında bir tüccarın oğlu, develerini yükleyip giderken yola sis ve tufan olur. Dağda kalan tüccar ve arkadaşları büyük deveyi kesip postunun içine girerek soğuktan korunup hayatta kalırlar (Alay, 2005: 265). “Filit Dayı ile Kara Eşeği” masalında Filit Dayı, bir kara tavuk için kurnazlık yapayım derken kara eşeğine kötü davranır. Eşeği ölüme terk eder (Alay, 2005: 278). “Kuyruğu Zilli Tilki” masalında tilki, yedi sene önce bir çam fidanına zilini asar. Çam, yedi sene sonra zili geri vermeyince tilki çevresindeki hayvanlardan yardım ister. Ancak hayvanların hiçbiri kabul etmez. En sonunda tilki, bir kocakarıya kedinin fareyi yemediği ile ilgili yalan söyler ve kediyi dövdürür (Boratav, 2006: 45).

Çocuğun, bulunduğu ya da kolay erişebilir olduğu ortamlarda şiddetin yer alması şiddet ortamından pasif olarak etkilenmesine neden olabilir. Çocukluk çağlarında şiddet eğiliminin ortaya çıkması ve bu durumun engellenmemesi ilerleyen dönemlerde kronikleşmesine sebep olabilir. Yaşamın bir gerçeği olan şiddet,

çocuklara ölçülü olarak sezdirilmeli ve çocuğun bu durumla başa çıkabilmesine yardımcı olunmalıdır (Turan ve Gerez Taşgın, 2018: 235-237).

Masallarda hayvan kahramana şiddet uygulayan kahraman, hayvanların kendisinden daha güçsüz ve savunmasız olduğunu düşünür. Böylece kendisine bir zarar gelmeyeceğinden emin olarak hayvanlara eziyet eder. Kahramanlar kimi zaman kendilerine yardım eden hayvanlara nankörlük yapar hatta bilerek zarar verirler. Eğlenmek, kendini korumak, başka birine kötülük etmek amacıyla kahramanlar hayvanları feda ederler. Kahraman kendi canını önemser ve kendisine kötü bir şey olmaması için hayvanlara zarar gelmesini göze alır. Bu masallarda hayvan kahraman güçsüz, savunmasız durumdadır. Hayvanların kendi aralarında bilerek birbirlerine zarar verdikleri masal örneklerinde ise şiddet bilerek uygulanmaktadır.

Bir canlıya zarar vermenin olağan bir davranış gibi sunulması çocukların da şiddeti ve hayvanlara zarar vermeyi normalleştirmelerine sebep olabilir. Aile ortamı, akran çevresi, okul ve medyanın etkisiyle çocuklar şiddete dolaylı ya da direkt olarak maruz kalmaktadır. Bu durumun kaçınılmaz etkilerinden en az hasarla çıkabilmek için çocukların yaş ve gelişim özelliklerine uygun örneklerle şiddet ve şiddete yönelten unsurlar hakkında bilgilendirilmelidirler.

4.1.4.14. Çevreye Zarar Verme

Bireyler olumlu ve olumsuz birçok davranışı öğrenerek hayatlarına katarlar. Bunlardan biri de şiddettir. İnsanın doğasında var olsa da şiddeti insan hayatında etkili kılan toplumdur (Lüle Mert, 2019: 1068).

Masallarda kahramanlar, zaman zaman çevreye, çevrelerinde bulunan eşyalara kasıtlı ya da istemeden zarar verebilmektedir. Özellikle kasten çevreye zarar veren kahramanların davranışları ise çocukların çevreye karşı duyarlı olmasına kötü örnek oluşturabilecek bir durumdur.

Kahraman fiziksel olarak farklı özelliklere sahip olarak dünyaya gelir. Bunun sonucunda kahraman orantısız fiziksel güç gösterir ve istemeden çevresine zarar verir. “Ayı Kulağı” (Günay, 1975: 326), “Ayı Musa” (Taner, 1995: 80) masallarında

fiziksel olarak çok güçlü olan kahraman, istemeden de olsa etrafına ve çevresindeki insanlara fiziksel zarar verir. “Allahın Belası” masalında Keloğlan’ın karısının dünyaya getirdiği çocuk fiziksel olarak değişik özelliklere sahiptir. Kahraman, güçlü ve zaman zaman çevresine zarar veren birisidir (Günay, 1975: 380). “Kırk Oğlanın Bacısı” masalında kırk oğlan çocuktan sonra dualar sonucu dünyaya gelen kız çocuk, ahırdaki koyunlardan başlayarak etrafta bulunan insan ve hayvanları yer (Yavuz, 1994: 244- 245). “Padişahın Oğlu ile Evlenen Öksüz Kız” masalında kız, kendisine haksızlık eden üvey anneye üzerindeki elbiseleri nasıl giydiğini öğretir. Kahraman, üvey anneye bunun için bahçedeki kiraz ağacını sarstığını söyler. Üvey anne ağacı dalından tutup hızla sarsar ve ağacın dalını kırar (Taner, 1995: 66-67). “Padişah Olan Kız” masalında da fiziksel olarak aşırı güçlü olarak dünyaya gelen kız, etrafına ve çevresine zarar verir (Taner, 1995: 127-128). “Kabak Kız” masalında da kabak şeklinde dünyaya gelen kız başka birinin bahçesine zarar verir (Şimşek, 2001b: 73). “Kazan Kafalı Kazma Dişli” masalında kız önce evlerindeki tavukları sonra komşunun tavuklarını yer. Daha sonra da büyük hayvanlara saldırmaya başlar (Şimşek, 2001b: 125). “Devin Oğlu” masalında devin oğlu olan çocuk, üç dört yaşına geldiğinde çevresine ve komşuların çocuklarına fiziksel zarar verir (Alay, 2005: 196). “Hırsız Keloğlan” masalında yaramaz bir çocuk olan Keloğlan hiç yerinde duramaz ve sürekli çevresine zarar verir (Doğan, 2007: 83). Masalda Keloğlan’ın çevresine ne gibi zararlar verdiği belirtilmemiştir.

Masallarda kahraman fiziksel gücü sebebiyle elinde olmadan çevreye zarar verir. Etrafında bulunan insanları maddi zarara uğratar. Kahramanın gücünün bilincinde olarak özellikle zarar vermek için korku salarak yapmış olduğu davranışlar da yer alır. Her iki durumda da kahramanın davranışlarından duyulan rahatsızlık vurgulanır.

Çevre bilinci, doğa sevgisi küçük yaşlardan itibaren kazanılan ve bir yaşam şekli haline getirilmesi gereken önemli hususlardır. Çocukların çevrelerine, doğaya karşı daha bilinçli ve duyarlı bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmak için onlara sunulan örnekler de özenle seçilmelidir. Yanlış davranışlar ise sonuçlarıyla açıklanmalıdır.

4.1.4.15. İntikam Alma

Türkçe Sözlükte intikam, “Öç.”, intikam almak ise “Öç almak.” şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2019: 1200).

İntikam duygusunun ortaya çıkmasında etkili olan olaylar olumsuzluk barındırır. İntikam duygusu bu olayın ortaya çıkardığı hissin yoğunluğuna göre öldürme, maddi bir cezaya çarptırma, bir yere kapatma, evinden ya da memleketinden uzaklaştırma, sırrını açığa çıkarma vb. şekillerde meydana gelmektedir (Arvas, 2011: 232).

İnsan da hem Habil’in hem Kabil’in özellikleri bulunur. Bu şekilde zıtlıklarla var olur. İçinde bulunduğu ortama, şartlara, yaşadıklarına göre de zıtlıklardan birini tercih ederek bir seçim yapmış olur. Kötülük karşısında kendisinin ya da başkasının mağduriyetini giderme isteği, yapılan zulme karşı çıkış durumu da yine insana has bir tutumdur. Bu tutum ve intikam duygusu, öfkenin sonucunda ortaya çıkan hırs ve kinle beslenerek var olan öfkenin bir davranışla karşılık bulmasıdır (Coşar, 2011: 306).

Halk anlatılarında sadece masallar da değil destanlar, halk hikâyeleri, mitler, efsanelerde de intikam alma motifi görülür. Kasten yapılan bir kötülük, haksızlık, zulüm karşısında kişinin karşısındakinden intikam alma duygusu taşıması olağan bir durumdur. Kahraman, yapılan haksızlık ve kötülüklere intikam alarak karşılık verir. İncelemiş olduğumuz masallarda kahramanlar, kendilerine yapılan kötülük, haksızlık, iftira atma vb. davranışlar sonucunda o kişilerden intikam alma isteği içinde olurlar. Başına gelen kötü olaylardan sonra intikam almak isteyen kahraman bunun için çeşitli yollar dener.

Kahraman yaşamış olduğu olayın neticesine göre taşıdığı öfke yoğunluğu oranında bir yol seçerek intikamını alır. Bazı masallarda sadece intikam duygusundan söz edilmiş hangi yolla intikam alınacağı belirtilmemiştir. “Anakarıyla Tilki” masalında ihtiyar kadın, kendisini kandırıp yağın yiyen tilkiden intikam almak ister. Kızıyla beraber tilkiye tuzak kurup kuyruğunun kopmasına sebep olurlar

(Günay, 1975: 285-286). “Kurnaz Besleme” masalında besleme kız, kırk adamı kandırır ve onlara oyun yapar. Kırk adam, küçük besleme kızı öldürüp ondan intikam almak amacıyla kızı istemeye giderler (Günay, 1975: 322). “Kamçı” masalında köy ağasının oğlu, kayınpederi tarafından kuyuya kapatılır. Kahraman da kayınpederini kuyuya atıp ölüme terk ederek ondan intikam alır (Seyidoğlu, 1975: 240). “Yedi Kancık Babası” masalında beyin oğlu, kızdaki intikam almak amacıyla onunla evlenir (Seyidoğlu, 1975: 397). “İncili Yorgan” masalında dev Mıstık’ı yemeyi planlar ve bunun için karısına bir mektup yazar. Mıstık, deve kızıp devin yazdığı mektubu değiştirir. Mektuba evdeki emlik kuzuyu pişirip göndermesini yazar. Dev, onu evdeki kuzudan eden Mıstık’tan intikam almaya karar verir (Günay, 1992: 27). “Çömüdük” masalında kahramanın iki ağabeyini bir Arap öldürür. Küçük kardeş de öç almak için Arap’ı öldürür. Kız kardeşleri de bilmeden Arap’ın mezarına bulaşık suyu döker. Arap bu suyla tekrar canlanır. Kız ve Arap evlenir. Çömüdük adında bir çocukları olur. Arap ve karısı, kahramanı zehiremeye çalışır. Çömüdük de dayısını zehiremeye çalışan annesi ve babasını öldürür. Daha sonra da dayısını öldüren köseyi öldürerek dayısının öcünü alır (Yavuz, 1994: 54- 56). “Fatma” masalında dev, Fatma’nın her gün kanını emer. Fatma’nın ağabeyleri Yusuf ve Hüseyin, devi öldürerek Fatma’nın intikamını alırlar (Yavuz, 1994: 99). “Güzel Kız ve Yedi Kardeşi” masalında yedi erkek kardeş, her gün evlerine gelerek kız kardeşlerinin kanını emen canavarı öldürürler (Yavuz, 1994: 125). “Giyik Gardaşınan Gözel Ayşe” masalında üç ağabey, kız kardeşlerini yemeye gelen devi öldürür (Öcal, 1999: 352). “Şehzade Hüdadad ile Kırkdokuz Kardeşi” (Yavuz, 1994: 133), “Congalaz Karısı” (Alptekin, 2002: 445), “Yedi Kardeş Bir Bacı” (Doğan, 2007: 194) masallarında da kahramanın ağabeyleri, devin kıza fiziksel bir zarar vermesi, kanını emip kızı öldürmeye çalışması üzerine devi öldürüp intikam alırlar. “Gözel Ahmet” masalında Mengen ve amcası, Gözel Ahmet’in intikamını almak için Zehir Bey’i öldürüp onun malına el koyarlar (Öcal, 1999: 472). “Zümrüdüanka Kuşu” masalında ağabeyleri, küçük kardeşlerini kıskandıkları için ona kötülük yaparlar. Küçük kardeş, ağabeylerinden önce öç alır. Daha sonra da onları affeder (Şimşek, 2001b: 59; Alangu, 2011: 184). “Gül ile Sinan” masalında Sinan Paşa, eşi tarafından aldatılır. Kayınvalidesi de sihirli çubukla Sinan Paşa’yı önce eşek sonra da köpek yapar. Sinan Paşa ise sihirli çubuğu ele geçirdikten sonra kayınvalidesini kütük,

karısını kedi, kadının sevgilisi Arap'ı da bir köpek yaparak onlardan intikam alır (Şimşek, 2001b: 182-183). “Çeşmedeki Katır” masalında bir yörük, kendisine hırsız diye iftira attırıp parasına el koyan savcıdan şeytanın yardımıyla intikam alır. Hem parasını kurtarır hem de savcı bir süre tımarhanede kalır (Özçelik, 2004: 475-476). “Tilki ile Kartal” masalında tilki, kargayı evine yemeğe davet eder ancak onun gagası sebebiyle yemesinin imkânsız olduğu türden bir yemek yaparak kargayı aç bırakır. Karga, tilkinin kurnazlık edip kendisine bu şekilde davranmasını hazmedemez ve aynı oyunla karşılık vererek ondan intikam alır (Alay, 2005: 158). “Kurt ile Tilki” masalında tilki, onu kandıran kurttan intikam almak için köylünün kendisini attığı kuyuya kurdu düşürür (Doğan, 2007: 141).

Bazı kahramanlar ise sırf kendi isteklerinin gerçekleşmemesini sebep gösterip intikam alma isteğine kapılırlar. “Terace Kızı” masalında padişahın karısı, fakir kız ve oğlunun evlenmesine mücadele etmez. Kız da bunun için padişahın karısından intikam alır (Günay, 1975: 325). “Tasa Kuşu” masalında prenses, hocasının hediye ettiği bir kuşu üç yıl kafeste tutar. Aslında bir padişahın oğlu olan kuş, kafesten çıktığında kızıdan intikam almak amacıyla kıza türlü kötülükler yapar. Kuş, prenses evlendikten sonra prensesin çocuklarını kaçıtır. Kahraman ölümü bile göze alır ancak kuşu ele vermez (Seyidoğlu, 1975: 232-235). “Tasa Kuşu” masalında Tasa Kuşu, annesinin ilenci yüzünden kuş olur. Tasa Kuşu’nu sultan hanıma verirler. Tasa Kuşu da kendisini kafese koyduğu için sultan hanımdan intikam almak ister. Çocuklarını kaçırmaya varan kötülükler yapar. Daha sonra Tasa Kuşu yaptıklarını hanım sultanın kocasına itiraf eder (Alangu, 2011: 139). Bu iki masalda kuşun intikam almak istediği kişi aslında suçsuzdur. “Karı Şerri” masalında kocasının bir sözüne kızan kadın, kocasını tarladan balık topladığına inandırıp tımarhaneye yollar. Orada bir süre tedavi görmesine sebep olur. Böylece kadın, kocasının söylediği sözün intikamını misliyle aldığını düşünür (Seyidoğlu, 1975: 418). “Kırk Ambar” masalında kırk adam, Çukurova’ya gelir ancak iş bulamazlar. Kırk adam, kendilerine iş vermeyen yöre halkından intikam almaya karar verir (Şimşek, 2001b: 283). “Hürü” masalında hoca, oyun yapıp elde etmeye çalıştığı kızı kandırmayı başaramayınca kızıdan intikam almayı kafasına koyar. Bir kocakarının da yardımıyla kızı kandırmak için plan yapar (Dilçin, 2002: 224-225). Bu masalda asıl kötülük

eden hoca ve kocakarıdır. “Askere Giden Kız” masalında ihtiyar adamın, kızını aynı anda iki delikanlı birden ister. Adam kızını delikanlılardan birine verince diğeri de gidip ihtiyarın askerlik yapmadığını ihbar eder ve ondan bu şekilde intikam alır (Sakaoğlu, 2002b: 297). “Öküzün Alası” masalında tilki, çiftçiden kendisine öküzün alasından yapmasını ister. Çiftçi de tilkinin her yerini dağlar. Canı çok yanan tilki, durumu kargaya anlatır. Karga da tilkinin intikamını almak için çiftçinin tarlasındaki tohumları toplar. Çiftçi kargayı yakalayıp ayağını kırar. Karga da durumu böveleğe anlatınca bövelek, çiftçinin öküzlerini kuyruk altından ısırpı kaçıır. Hepsinin intikamını almış olur (Özçelik, 2004: 288-289). “Gurbete Giden Gelin” masalında padişahın oğlu, Arap kızını küçümseyip birbirlerine denk olmadıklarını söyler. Arap kızı da padişahın oğlu evlenirken gelinle yer değiştirir. Ondan bu şekilde intikam alır (Özçelik, 2004: 424).

Köselerin kendi aralarındaki çatışma, birbirlerini aldatma davranışları sonrasında birbirlerinden intikam almaya çalıştıkları görülür. “Dört Köseler” masalında ayrı yaşayan köse, evinden et çalan üç arkadaşından intikam almak ister. Köse, bir çinik altına arkadaşlarına bir tilki satar. Daha sonra ondan intikam almak için tekrar gelen üç köseyi, satın aldığı bir düdüğün ölülerini dirilttiğini söyleyip kandırır. Üç köse, sırf düdüğü denemek için kendi eşlerini öldürürler (Öcal, 1999: 203). “Dört Köseler” masalında kösenin oğlu, öküzünü satmaya giderken üç köse onu kandırır. Oğlan ve babası, üç kösedan intikam almak için ellerindeki düdüğün ölülerini dirilttiğini söylerler. Üç köse, düdüğü denemek için kendi eşlerini öldür. Köse de üç köseyi öldürmek amacıyla çuvala koyduğu arıları serbest bırakır. Arılar, üç köseyi boğup öldürür (Alptekin, 2002: 326-327).

Kahraman, ailesinden birine ya da sevdiği insana kötülük yapan kişiden intikam almak ister. Genellikle de masalın sonunda intikamını alır. “İğci Baba” masalında en küçük kız kardeş, ablalarını öldüren İğci Baba’dan intikam almak için uğraşır (Günay, 1975: 310; Alangu, 2011: 192). “Yogud Paşa” masalında amcasının babasını öldürdüğünü öğrenen oğlan, babasının intikamını almak ister (Günay, 1975: 389). “Altın Şamdan” masalında Urum kızı, padişahın oğlunun sevdiği kızı balta ile kesip doğrar. Padişahın oğlu da Urum kızını balta ile kesip parçalar. Kızı öldürerek ondan intikam alır (Seyidoğlu, 1975: 369). “Celali Ahmet” masalında padişahın kızı,

kendisini kaçırmak isteyen Celali Ahmet'in adamlarının bacaklarını kırar. Celali Ahmet bir şekilde kızla evlenir ancak kızı adamlarının intikamını almak için onu keseceğini söylediğinde kız kaçır (Seyidoğlu, 1975: 378). "Deli Ardaşınan Ahıllı Gardaş" masalında deli oğlan, yaptıkları bir iş anlaşmasının gereğini yerine getiremediği için ağabeyinin derisini yüzen çiftçinin derisini yüzerek kardeşinin intikamını aldığını düşünür (Öcal, 1999: 316-318). "Ayı ile Tilki" masalında bir tilki, ayının gittiği yerden uzun süre dönmemesi üzerine çok acıktığı için ayının yedi yavrusunu da yer. Ayı, bu sebeple tilkiden intikam almayı kafasına koyar. Tilki sürekli ayıya zarar verecek davranışlar yapar. En sonunda ölmesine sebep olur (Şimşek, 2001b: 1). "Dünya Güzeli" masalında köse, padişaha yalan söyleyip padişahın oğlunun yerine geçer. Padişahın oğluna çeşitli kötülükler yapar. Köse bu sebeple idam edilir (Alptekin, 2002: 428). "Horasan Padişahı" masalında padişahın en küçük oğlu, iki ağabeyini öldüren kösedan intikam almak için kösenin peşini bırakmaz. En sonunda kösenin başını kesip intikamını alır (Alptekin, 2002: 255). "Keloğlan ile Dev" masalında dev, karısını öldüren ve kendisini kandıran Keloğlan'dan intikam almak için onu öldürmek ister (Sakaoğlu, 2002b: 372; Özçelik, 2004: 361). "Haramibaşı Ahmet" masalında padişahın kızı, babasının hazinesini soyacak otuz dokuz adamın başını keser. Ahmet de arkadaşlarının başını kestiği için onların intikamını almak amacıyla kızla evlenir onu yakıp öldürmeye çalışır ancak başaramaz (Sakaoğlu, 2002b: 363-367). "Mehmed-Eşkıya" masalında hazineyi soymaya çalışan eşkıya sayısı kırk birdir. Padişahın küçük kızı kırk tanesini öldürür Yaralı kurtulan Mehmed Eşkıya da intikam amacıyla sultanla evlenip onu öldürmeye çalışır (Boratav, 2006: 179-185). "Keloğlan ile Köse" masalında Keloğlan, iki abisini öldüren kösedan intikam almaya karar verir. Köseye hem maddi zarar verir hem de annesini, kızını ve karısını öldürür. Masalın sonunda da köseyi öldürerek amacına ulaşır (Sakaoğlu, 2002b: 527-531). "Keloğlan ile Köse" masalında ise baba, ölmeden önce Keloğlan ile ağabeyine bir vasiyet bırakır. Büyük kardeş babasını dinleyerek iş bulmak için evden ayrılır sürekli karşısına çıkan adamın teklifini kabul edip onun yanında işe girer. Adam oğlanın yaptığı hatalar için onun kafa derisini yüzer. Keloğlan da kardeşinin intikamını almak için adamın yanında işe girer. Adama hem maddi zarar verir hem de karısını denize atar. Adamın kafa derisini yüzüp intikamını alır (Özçelik, 2004: 456- 458). "Benli-Bahri" masalında kedi kılığında gezen

padişahın oğlu, ilk eşinin kendisini lalasıyla aldattığını öğrenir. Onlardan intikam almaya gider (Boratav, 2006: 79). “Azap” masalında küçük kardeş, iki ağabeyinin çalışmak için evden ayrılıp dönmemesi üzerine kendisi de evden ayrılır. Ağabeylerinin çalıştığı adamın yanında işe giren küçük kardeş ağabeylerini bu yaşlı adamın öldürdüğünü anlar. Yaşlı adama önce maddi zarar verir sonra kızını ve karısını öldürür. Daha sonra da yaşlı adamı öldürür (Doğan, 2007: 36-39). “Gaz ve Kotan” masalında padişahın oğlu, babasının ölümünün ardından padişahın evini basan haramileri dövdürüp öcünü almak için haramileri eve davet eder (Kasımoğlu, 2010: 444-445). “Destebozan” masalında kocasını öldürülen kadın, kimin öldürdüğünü bilmeden kocasının katili ile evlenir. Ancak bir süre sonra eski eşi ölürken şahitlik eden dikenler sayesinde kadının yeni eşi suçunu itiraf eder. Kadın, ilk eşini öldüren şimdiki eşini şikâyet eder (Kasımoğlu, 2010: 691-692). “Ne Gördün, Ne Görmedin” masalında Zülüflü Zülfüye adlı edepsiz bir kadının oğlu, işlediği suçlar sebebiyle asılır. Zülüflü Zülfüye de oğlunun intikamını almak için padişahın kızına büyü yapar (Sarıyüce, 2010: 254). “Mavi Kuşum, Gökkuşağının Altından Çabuk Geç” masalında padişah bir kocakarının kocasını idam ettirir. Kocakarı intikam almak için padişahın oğluna büyü yapıp mavi onu bir kuşa çevirir (Sarıyüce, 2010: 327). “Kara Kadı ile Kara Ahmet” masalında Zilli Hanife, Kara Ahmet’e laf atar ancak Kara Ahmet ona yüz vermez. Zilli Hanife de ondan intikam almak için Kara Ahmet’in kendisine saldırdığını söyler. Kara Ahmet’in karısı da Zilli Hanife’ye ve kocasına ceza veren Kara Kadı’ya inanmaz. Kocasının intikamını almak için Kara Kadı’ya tuzak kurar (Sarıyüce, 2010: 342-345).

Sözlü ve yazılı kültür ürünleri, insanı konu almalarının doğal sonucu olarak insana ait olan tüm duygu durumlarını da barındırır. İnsan ve insanın içinde yaşadığı toplumun kendine has özelliklerini aktarırken iyi ve güzel olanı yansıtmaya amacı taşırlar. Olumlu duygunun, doğru davranışın, iyi kahramanın öne çıkmasında olumsuz duygunun, yanlış davranışın ve düşmanlık eden kahramanın etkisi vardır. Zıtlıklar birbirini var etmektedir.

İncelemiş olduğumuz masalarda da intikam duygusu, öç alma isteği kahramanın ailesi, yakın çevresi ya da arkadaşları tarafından maruz kaldığı kötülükler sonrasında ortaya çıkmaktadır.

Sevgi, şefkat, merhamet gibi duyguların yanında kin, nefret, öfke, hırs da insana ait duygu durumlarıdır. Her türlü de insan olmanın toplum içinde birlikte yaşamının getirdikleridir. Ancak kin, öfke vb. duygular sonucu ortaya çıkan intikam ve şiddet duyguları dönüşü olmayan ve telafi edilemeyen sonuçlar doğurabilir. Her iki tarafı da mağdur konumuna getirebilir. Dolayısıyla duyguların dışa yansımalarının daha kontrollü gerçekleşmesi kötü sonuçlar için engelleyici olacaktır.

Halk anlatılarında da bu tür duyguların çocuğa yansıtılmasında neden sonuç ilişkisi kurulması faydalı olacaktır. “Öfkeyle kalkan zararlar oturur”, “Keskin sirke küpüne zara verir” atasözlerinden de yola çıkabileceğimiz gibi adaletin kişi eliyle sağlanmaya çalışılmasının yanlış sonuçlar doğuracağı çocuğa belirtilmelidir.

4.1.4.16. İftira Atma

İftira, “Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma, bühtan.”, iftira atmak, “İftira etmek.” şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2019: 1155). İftira atmak, bir kişinin saygınlığına, kişiliğine, ahlâkına, kast eden ve toplum tarafından onaylanmayan kötü olarak nitelendirilen bir davranış türüdür.

İslam’ın fert ve toplum hayatına vermiş olduğu değerle birlikte bir kişiye iftira etmek, doğruluğu kanıtlanamayan asılsız sözlerle onu suçlamak yasaklanmıştır. Çeşitli ayetlerle de bildirilmiştir (Algül, 2000: 131-133). Nur Sûresi’nde, “İmanlı, saf ve namuslu kadınlara iftira atanlar dünyada ve âhirette lânetlenmişlerdir, onlara büyük bir ceza vardır.” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022). Nisâ Suresi’nde ise, “Kim de bir hata ve günah işler, sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa şüphesiz ağır bir iftira suçunu ve apaçık bir günah işlemiş olur.” şeklinde ifade edilmiştir. (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022).

İftira kişiler üzerinde telafi edilmesi zor maddi ve manevî zararlara yol açar. Bu sebeple iftira eylemi her dönemde hemen hemen bütün hukuk sistemlerince ağır yaptırımlarla karşılık bulmuş ve bulmaktadır (Serttaş, 2018: 3).

İncelemiş olduğumuz masallarda kahramanlar çeşitli bahanelerle karşısındakine iftira atabilmektedir. Atılan iftiralar genellikle karşı tarafın hırsızlık,

ahlaksızlık, birini öldürme, kendi çocuğunu öldürme vb. ağır davranışlarla suçlanması şeklinde görülmektedir.

Üvey anne, çocuk kahramandan (üvey çocuğu) kurtulmak ister. Onu evden göndermek amacıyla ya da kahramanın babası tarafından öldürülmesi için çocuğa iftira atar. İftira sonucu çocuk evden uzaklaşmak zorunda kalabilir ancak babanın üvey anne istediği için kendi çocuğunu öldürdüğü görülmez. “Nar Danesi” masalında üvey anne, evlendiği adamın kızını evde istemez ve kızın evden gitmesi için kızı iftira atar. Üvey anne bu şekilde kahramanı evden gönderir (Seyidoğlu, 1975: 253). “Sedef Bacı” masalında üvey anne, üvey kızına büyük bir iftira atar. Sedef Kız babasının bile gözünden düşer. Masalda iftiranın ne olduğu ile ilgili ayrıntılı bir bilgi yer almamaktadır. Sedef Kız daha sonra bir şehzade ile nişanlanır. Ancak üvey annesinin büyüleyip kuşa çevirdiği kardeşlerini konuşup nişanlısına anlatamaz. Büyünün bozulması için hiç konuşmadan kardeşlerine gömlek örmesi gerektiğini öğrenir. Şehzadenin gözdelelerinden biri de Sedef Kız’ı kıskanır. Onun bir büyücü ya da sihirbaz olduğunu söyleyerek ona iftira atar. Şehzade önce inanmak istemez ama geceleri yanına gelen üç kuşu görünce şüphelenir. Sedef Kız’a konuşmadığı için gerçeği anlatamayınca şehzade de atılan iftiraya inanır (Güney, 1992: 67-72). Şehzadenin iftiraya inanmasına Sedef Kız’ın büyüü bozmak için susması sebep olmaktadır. “Oduncu ve Kızları” masalında üvey anne, kocasına üç kızının hiç iş yapmadıklarını ve kendisini çok üzdüklerini söyleyerek kızlara iftira atar (Yavuz, 1994: 252). “Giyik Gardaşınan Gözel Ayşe” masalında üvey anne, çocukların evden gitmesi için çocukların yatağına gece su döker. Çocukların uyurken yataklarını ıslattığını söyleyerek onlara iftira atar (Öcal, 1999: 347-349).

Kahramana tuzak kurularak kendi çocuğunu yediği ya da kestiği izlenimi oluşturulup iftira atılır. “Tasa Kuşu” masalında Tasa Kuşu, Hanım Sultan’a tuzak kurar. Gece gelip bebekleri alır ve Hanım Sultan’ın ağzına kan sürüp gider. Böylece herkes, Hanım Sultan’ın kendi çocuğunu yediğini düşünür (Seyidoğlu, 1975: 234; Radloff ve Kúnos, 1998: 239; Alangu, 2011: 128-131). “Nartanesi” masalında üvey annesi, üvey kızının çocuğunu keser. Kanlı bıçağı kızın hırkasının cebine bırakır. Kahramanın, öz çocuğunu kesmiş gibi iftiraya uğramasına neden olur (Alptekin, 2002: 286). “Sitti Nusret” masalında şehzade, eşi Sitti Nusret’i doğum yapmasına iki

ay kala annesine emanet edip Hicaz' a gider. Sitti Nusret doğum yaptıktan sonra bir gece duvar açılır içinden Derviş Baba çıkar. Derviş Baba çocuğu alıp Sitti Nusret'in ağzına bir parmak kan sürüp gider. Dünyaya gelen üç çocuk için de aynı olay tekrar eder. En başta aksi kanıtlanamadığı için herkes Sitti Nusret'in çocukları öldürdüğüne ilişkin iftiraya inanır. Ancak daha sonra çocukların ölmediği ve annenin böyle bir şey yapmadığı ortaya çıkar. (Boratav, 2009: 184-185).

Kahramana, üvey annesi, yengeleri ya da diğer aile bireyleri tarafından yılan, kıl vb. yutturulur. Kahramanın hamile olduğu yönünde iftira atılır. “Kül Eşek” masalında kahramana, yengeleri mumar (ince kıl gibi yılan) yutturur. Kahramanın, karnı büyüdükçe yengeleri kızın hamile olduğu yönünde ona iftira atarlar (Günay, 1975: 340). “Fatma” masalında Fatma'nın yengeleri, testinin içine yılan yavrusu atıp kızı o suyu içirirler. Fatma'nın karnı büyümeye başlayınca da kızı ağabeylerine hamile olduğunu söyleyerek iftira atarlar (Yavuz, 1994: 99). “Bıra Mus” masalında küçük yenge, su testisinin içine yılan atar. Kahraman o suyu içip karnı büyümeye başlayınca da yengeleri kızın hamile olduğunu söyleyip ona iftira atarlar (Yavuz, 1994: 149). “Nar Tanesi” masalında ise Nartanesi yengesi ve amcası ile birlikte yaşamaktadır. Kötü kalpli yenge, testinin içindeki suya yılan yavrusu koyup Nartanesi'ne içirir. Zaman içinde kızın karnı büyümeye başlayınca kızın erkek kardeşlerini çağırır. Nartanesi'nin hamile olduğunu ima ederek ona iftira atar (Yavuz, 1994: 255-256). “Dertli Fatma” masalında Mehmet ve Fatma iki kardeşir. Mehmet'in eşi, Fatma'yı hiç sevmemektedir. Gelin, bir gün Fatma'nın suyuna iki beyaz bir siyah kıl atar. Fatma siyah kılları görüp çıkarır ancak beyaz kılı görmediği için suyu içerken yutar. Günden güne karnı şişince de gelin, Fatma'nın hamile olduğunu söyleyerek kızı iftira atar (Yavuz, 1944: 249-250). “Yedi Kardeşin Bacısı” masalında yengesi, yılan ve kaplumbağa yumurtasını kavurup kahramana yedirir. Kızın karnı şişince de hamile olduğunu söyleyip kızı iftira atar (Alay, 2005: 219). “Yılanlı Kadın ile Çoban” masalında Mehmedi'nin ilk eşi, yeni gelini kıskandığı için gelinin içtiği sütün içine yılan yavrusu atar. Kadının karnı şişince de kadının hamile olduğunu söyler. Mehmedi, kısır olduğu ve çocuğu olmayacağı için karısına atılan iftiraya inanır (Alay, 2005: 229). “Yedi Kardeş Bir Bacı” masalında büyük yenge, eski kocası olan devin ölümüne sebep olduğu düşüncesi ile kahramana devin kılını

yutturup hamile diye iftira atar (Doğan, 2007: 194). “Nardaniye Hanım” masalında üvey anne, üvey kızına fark ettirmeden yılan yavrusu yutturur. Kızın karnının şişmesine sebep olarak kızın hamile olduğu konusunda kıza iftira atar. Kızın karnı büyüdüğü için herkes hamile olduğunu düşünür (Boratav, 2009: 115). Aile bireyleri tarafından henüz evli olmayan genç kıza bir şey yutturulur. Kahramanın karnı şişince de hamile olduğu yönünde iftira atılır. Evli olduğu halde çocuğu olmayacak olan geline de aynı şekilde iftira atılır. Aile bireyleri bu duruma inanarak kızı cezalandırırlar. Ancak durumun doğru olmadığı iftira atıldığı anlaşılmca bu defa iftira atan kişiler cezalandırılır.

Bir kadın ya da erkekle birlikte olmak, onunla evlenmek isteyen kişiler amaçlarına ulaşamadıklarında kendilerini reddeden kahramana iftira atar. Kahramanı, kendilerini taciz etmekle suçlarlar. Ancak işin doğrusu masalın sonunda anlaşılır. “Kız Padişah” masalında aşçı, padişahın kızının ağzından kendisine bir mektup yazarak kıza iftira atar (Günay, 1975: 316). “Dul Kadının Oğlu” masalında bir adam, gurbette bir bezirgânın evinde hizmetkârlık yapar. Bezirgânın evde olmadığı bir gece karısı, hizmetkârdan kendisiyle birlikte olmasını ister. Adam, kabul etmeyince kadın hizmetkârın kendisine tecavüz ettiğini söyleyerek ona iftira atar (Günay, 1975: 353). “Kara Köpek” masalında evin hanımı, kocası hacca gittiğinde aynı şekilde evdeki hizmetkâra iftira atar (Günay, 1975: 467). “Helvacı Güzeli” (Günay, 1975: 392; Yavuz, 1994: 223; Radloff ve Kúnos, 1998: 250; Şimşek, 2001b: 232; Sakaoğlu, 2002b: 446; Alangu, 2011: 49) masallarında müezzin; “Gülnazik” masalında komşu (Yavuz, 1994: 211); “Hürü” masalında müezzin (Dilçin, 2002: 236, 251), “Kaz Çobanı” masalında imam (Özçelik, 2004: 428), “Senem” masalında imam (Doğan, 2007: 165) ailesi tarafından kendisine emanet edilen kahramana göz koyar. Ancak kız elinden kaçınca durumdan kurtulmak ve kızı cezalandırmak amacıyla kötü yola düştüğü ile ilgili kıza iftira atar. Kahraman, evlendikten sonra da kocasının emrinde çalışan bir adamın iftirasına uğrar. Aynı örnek “Sülûman Ağa’nın Gızı” (Öcal, 1999: 419) ve “Hacı Mahmud Ağa’nın Kızı” (Öcal, 1999: 424) masallarında da yer almaktadır. “Hain Vezir” masalında vezir ve hoca, padişahın karısı ile zorla birlikte olmak isterler. Kadın bu tacizlere boyun eğmeyip kaçtığı için kadına iftira atarlar (Seyidoğlu, 1975: 380-382). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında haraminin

karısı, İbrahim'e göz koyar. İbrahim, haraminin karısına yüz vermeyince kadın İbrahim'e iftira atar. Kocasına, İbrahim'in kendisine göz koyduğunu söyler (Yavuz, 1994: 167). "Çuhadaroğlu" masalında Çuhadaroğlu adlı bir tüccar, "İstanbul'un kadınlarının hepsi kötü kadındır." der. Çuhadaroğlu'nun otelinde konaklayan bir baba ve oğlu bunu kabul etmez. Çuhadaroğlu, onların evine gizlice girip üç gün eşlerini gözetler. Oğlanın eşine iftira atar (Seyidoğlu, 1975: 386). "Perişan Tüccar" masalında aynı şekilde bir iftira yer alır (Seyidoğlu, 1975: 386). "Kadının Çilesi" masalında kocası uzak bir yere giden kadın, kocasının kardeşinin tacizine karşılık vermediği için iftiraya uğrar. Daha sonra bir tüccar kadını yanına alır. Tüccarın kötü kalpli kölesi kadını taciz edip karşılık alamayınca evin küçük çocuğunu kesip suçu kadına atar (Yavuz, 1994: 225). "İyi Kalpli Kadın" masalında aynı şekilde kocasının kardeşi tarafından iftiraya uğrayan kadın, daha sonra gittiği sarayda bir padişahın çocuğunu öldürdüğü gerekçesiyle bir kölenin iftirasına uğrar (Yavuz, 1994: 276). "Gelin ve Kayını" masalında da kaynının iftirasına uğrayan kadını bir bey kurtarır. Beyin evine giden kadına, orada çalışan Arap köle sarkıntılık eder. Kadın karşılık vermeyince köle, beyin çocuğunu kesip suçu kadına atar (Alptekin, 2002: 341). "Hain Kardeş" masalında aynı örnek ve aynı iftira yer almaktadır. Ancak bu masalda iftirayı atan kahramanın kaldığı evin hanımıdır. Evin hanımı, kadını kocasından kıskandığı için kadını evden göndermek için kendi çocuğunu kesip kadına iftira atar (Doğan, 2007: 70). "Mettah Masalı" masalında padişahın kızı, kendisine göz koyan lalanın iftirasına uğrar. Kızı elde etmek isteyen lala, kızın evleneceği beye de iftira atar (Radloff ve Kúnos, 1998: 198-299). "Aslan Mehmet" masalında padişahın karısına, Arap bir köle iftira atarak kadının padişahı aldattığını söyler (Alptekin, 2002: 233). "Gül ile Sinaver" masalında üvey anne, kendisi ile olmayı kabul etmeyen Sinaver'e iftira atar (Sakaoğlu, 2002b: 451). "Asker Karısına İftira" masalında kadın kahramana; kocasının kardeşi, bezirgânın hizmetkârı, kadının yardım edip idamdan kurtardığı adam çeşitli iftiralar atarlar (Sakaoğlu, 2002b: 463-465). "Sandıktaki Kız" masalında ise imam, Mehmet'in annesinin bahçesinde gördüğü kızı elde edemeyince Mehmet'in annesine evini kötü amaçlarla kullandığı gerekçesiyle iftira atar (Doğan, 2007: 156). "Kara Kadı ile Kara Ahmet" masalında Zilli Hanife, Kara Ahmet kendisine yüz vermeyince ondan intikam almak için Kara Ahmet'in kendisine saldırdığını söyleyerek iftira atar (Sarıyüce, 2010: 342). "Saka Güzeli" masalında

padişahın kızı, güzelliğini kıskandığı ve ölmesini istediği vezirin kızının ölmediğini ve Saka Güzeli ile evlenmiş mutlu bir hayatı olduğunu görür. Vezirin kızı, ailesini ziyarete geldiği sırada Saka Güzeli'ne bir mektup yazar ve karısının onu aldattığını söyleyerek kıza iftira atar (Alangu, 2011: 258). Kahramanlar, birlikte olmak istedikleri kişiler tarafından reddedildiklerinde bunun intikamını karşı tarafa iftira atarak alırlar. Ancak haksız yere iftiraya uğrayan kahraman, masalın sonunda gerçeklerin ortaya çıkması ile aklanır. Asıl kötülüğü yapan kişiler de cezalandırılır.

Bunların dışında herhangi bir sebeple kahramana iftira atılan masallarda iftiraların konusu çeşitlilik gösterir. “Gelin Kaynana” masalında kaynanası gelinini sürekli aç bırakır. Oğlunun karısına ısrarla yemek yedirdiği gece ise altını ıslattı diyerek gelinine iftira atar (Günay, 1975: 293-294). “Cevheri Firoş” masalında Cevheri Firoş’a âşık olan cariyeye, evden bir elmas çalar ve bir öpücük karşılığı bunu Cevheri Firoş’a verir. Cariye, elması çalanın Cevheri Firoş olduğu izlenimi oluşturup iftira atar (Günay, 1975: 444). “Bıra Mus” masalında çocuklar, otlakta oynarken etrafa pis bir koku yayılır. Arkadaşları, ortalığa yayılan kokunun sebebinin hiç kardeşi olmayan kız olduğunu söyleyerek kıza iftira atarlar (Yavuz, 1994: 147). “Şerbetçi Güzeli” masalında enişte, padişahın kızıyla evlenen Şerbetçi Güzeli'nin karısı ile mutluluklarını kıskanır. Eniştesi, kıza taktığı yüzüklerin f... tarafından takıldığını söyler. Kız, korkuyla yüzüklerini çıkarır. Enişte, yüzükleri Şerbetçi Güzeli'ne gösterir ve karısının bu yüzükleri kendisi ile birlikte olmak için verdiği konusunda kıza iftira atar (Yavuz, 1994: 242). “Ne İdim- Ne Oldum- Ne Olacağım” masalında kralın karısı, keşişle kocasını aldatmaktadır. Kızları bu durumu öğrenir. Kadın, kendini kurtarmak için kocasına kızının keşişle ilişkisi olduğunu söyleyerek kızına iftira atar (Yavuz, 1994: 317). “Hayat Otu” masalında çiftçi kardeş, süpürgeci kardeşinin çocuklarına hırsız oldukları yönünde iftira atar (Sakaoğlu, 2002b: 430). “Hasan Tay” masalında padişah, kızını Arap'tan kurtaran kişiyle kızını evlendirip onu başvezir yapar. Damadı kıskanan diğer vezirler plan yaparlar. Kongreye gelirken yanında bulundurmaması yasak maddeleri başvezirin cebine koyarak ona iftira atarlar (Özçelik, 2004: 401). “Çeşmedeki Katır” masalında kasabanın savcısı, bir yörüğün çok para kazandığını görür. Odacısına, yörüğe bir suç atıp onu yanına getirmesini söyler. Yörüğe, ayakkabı çalmış gibi iftira atarlar. Savcı yörüğün

parasına el koyar. Daha sonra yörük, şeytanın yardımıyla savcıdan parasını geri alır (Özçelik, 2004: 475). “Kurnaz Tilki” masalında tilki, gittiği düğün evinde gelini alabilmek için kendi koçunu kesip bıçağı gelinin odasına koyar. Koçu kesenin gelin olduğunu söyleyerek geline iftira atar (Alay, 2005: 159-160). “Fesatçı Saliha” masalında Saliha, kayınvalidesini tedavi etmeye gelen doktora para verip kayınvalidesini zehirletir. Suçu doktor işlemiş gibi iftira atar (Boratav, 2006: 227). “Helal Hamza ile Haram Hamza” masalında Helal Hamza’nın sevdiği kızı ve kızın kardeşini dev kaçıır. Ancak kızın kardeşleri, kızları kaçıran kişinin Helal Hamza olduğunu söyleyerek ona iftira atarlar (Doğan, 2007: 76). “Safoğlan” masalında Safoğlan’ı paralarını sayarken gören Ayyar Saliha, Safoğlan’ın paralarını alır. Safoğlan, gidip parasını istediğinde ise Saliha yaptığı işten kurtulmak amacıyla kapısına dayanan bu adamı tanımadığını söyler. Kapısına dayandığını söyleyip iftira atar. Kadının kopardığı yaygaraya inanan ahali Safoğlan’ı döver. Safoğlan’ı gören asesbaşı durumu öğrenince yaşananların Ayyar Saliha’nın işi olduğunu anlayıp Safoğlan’ın aklanması için ona yardım eder. (Sarıyüce, 2010: 80-81). Kahraman, kendisine atılan iftiradan başka birinin yardımı sayesinde kurtulmuş olur.

“Keloğlan’ın Oyunları” masalında, Keloğlan para kazabilmek için altınlarını çaldığı gerekçesiyle bir kuyumcuya sonra da aynı köyde yaşadığı insanlara iftira atar (Sakaoğlu, 2002b: 525-256). Keloğlan attığı iftiraya herkesi inandırır ve yaptığı cezasız kalır. İncelemiş olduğumuz masalarda sadece bu masalda iftira davranışının sonunda kahraman cezasız kalmaktadır.

Kıskançlık, maddiyat, sevmediği birisinden kurtulmak, sevgisine karşılık bulamamak ya da bilerek karşındakine kötülük etmek istemek gibi çok çeşitli sebeplerle kahramanların iftiraya uğradıkları görülmektedir. Kahramana atılan iftira sonucunda kahraman bir süre sıkıntı yaşamış olsa da masalın sonunda iftirayı atan kişi ve gerçekler ortaya çıkar. Suçlular cezalandırılır. Kahraman da sabrının mükâfatını alır.

İftira, hem birey hem toplum huzurunu bozan, kişilerin güven verme ve duyma duygularını zedeleyen bir davranıştır. Yol açtığı durumların telafi edilmesi zor hatta kimi zaman mümkün değildir. Bilgi ve iletişim çağının önemli

getirilerinden biri bilgiye ulaşma ve bilginin yayılma hızının gün geçtikçe artmasıdır. Bununla beraber faydalı bilgi ve eylemlerin yanı sıra suç teşkil eden hukuka aykırı eylemlerin, asılsız bilginin de yayılma hızı da yükselmektedir. İftira eylemi de birbirinden farklı birçok mecrada gerçekleşebilmektedir.

Kişilerin ve toplumun âhlaki değerlerini temelden sarsan, huzursuzluk ve kötü sonuçlara yol açan bu davranışın gerekçesi ne olursa olsun kabul görmediği çocuğa anlatılan masallarda belirtilmelidir. İftira atmanın masum birinin hayatında meydana getirdiği tahribat masallardan somut örnekler sunularak izah edilmelidir

4.1.4.17. İntihar Teşebbüsü ve İntihar Etme

İntihar, “Bir kimsenin toplumsal ve ruhsal nedenlerin etkisi ile kendi hayatına son vermesi.” şeklinde tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2019: 1199).

Ölen kişi, gerçekleştirdiği bir davranışın doğrudan ya da dolaylı şekilde sonucunun ölüm olacağını bilerek bu eylemi gerçekleştirir. Bu şekilde meydana gelen ölüm olayına da intihar denir. İntihar girişimi ise ölüm gerçekleşmeden engel olunan fiile denir (Durkheim, 2002: 21).

Adler, intiharı çevreden (akrabaları, yakınları) öç alma hareketi olarak değerlendirmektedir (Adler, 1997: 267).

Çağdaş psikolojik bilimler ve tıp alanlarına göre ise intiharı bir dikkat çekme davranışı olarak görmemek gerekir. Kişiler, başa çıkılamayan bir acı ve sıkıntı karşısında yaşadıklarını dışa vurma yöntemi olarak intiharı seçer. İntihar, yaşamı tehdit eden ve beraberinde getirdiği öfke, korku, panik, suçluluk gibi duygular eşliğinde çevreyi de etkisi altına alan önemli bir halk sağlığı sorunudur (Göka, 2015: 31).

İntihar davranışı, coğrafi şartlar, biyolojik sebepler, ailesel faktörler, yaş, cinsiyet, sosyoekonomik düzey, eğitim durumu vb. farklı değişkenlere bağlı olarak farklı oranlara sahiptir.

Freud, derin ve gizemli bir güdülemenin etkisiyle “ölüm dürtüsü”nden söz eder. Ona göre, canlı varlığa ait olan ölüm dürtüsü, özünde orijinal inorganik hâle

dönmeyi amaçlayan biyolojik bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır (Kızıltan ve Saydam, 2015: 6).

Kişinin yaşamına son vermesinin kolayca ifade edilip normalleştirilmiş bir olay gibi dile getirilmesi çocuk açısından sakıncalı bir durumdur.

“İntihar olgusu uzun süren toplum sağlığı alanında çalışan araştırmacı ve klinisyenlerin ilgi alanı haline gelmiştir. İntihar oluşu beraberinde iki önemli kavramı gündeme getirmektedir; tamamlanmış intiharlar (ki burada sonuç ölümdür) ve intihar girişimleri” (Sayıl vd, 1993: 56).

Kahraman, bir sebeple intihar etmeyi düşünür ancak bu düşünce ya da eylem bazı masalarda nihayete ermeyip teşebbüs şeklinde kalır. “Tasa Kuşu” masasında prenses, kafese kapattığı kuşun kendisinden aldığı intikam sonucu türlü felaketler yaşar. Üzüntüden sonunda pes edip kendi ölümünü diler. Ormanda kendisini hayvanların yemesini bekler ancak daha sonra vazgeçer (Seyidoğlu, 1975: 234). “Bahtiyar’la Hoptiyar” masasında şehzade, eğer küçük sultanla evlenemezse kendini öldüreceğini söyler. Dolabın içinden kendisini dinleyen ve duyduklarından sonra dışarı çıkan küçük sultanı görünce söylediğinden vazgeçer (Tezel, 1992: 203). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masasında Şereban, Yahudi’den İbrahim’i bulmasını ister. Dediğini yapmazsa zehir içerek kendisini öldüreceğini söyler (Yavuz, 1994: 167). “Gül Hanım” masasında Gül Hanım, kırk gün ölü gibi yatan delikanlının dirilmesini beklerken yalnızlıktan canı sıkılınca yanına bir cariye alır. Cariye, Gül Hanım’ı kandırıp onun yerine geçer ve ona eziyet eder. Bu duruma dayanamayan Gül Hanım, elindeki hançerle kendisini öldürmeye kalkar. Gerçeği öğrenen prens, Gül Hanım’ı kurtarıp onunla evlenir (Yavuz, 1994: 204). “Nar Tanem Bir Tanem” masasında da aynı intihar girişimi bulunmaktadır. Ancak kahramanı kandıran cariye değil en yakın arkadaşdır (Yavuz, 1994: 239). “Köpekle Evlenen Kız” masasında padişahın karısı, çocuğu olmadığı için intihar etmeyi düşünür (Sakaoğlu, 2002b: 324). “Zümrüt Anka Kuşu” (Radloff ve Kúnos, 1998: 295), “Garga” (Öcal, 1999: 213), “Sabır Taşı” (Alptekin, 2002: 430), “Sabır Taşı” (Özçelik, 2004: 387), “Sütli Fatma” (Kasımoğlu, 2010: 385) masalarında kızın başına gelen talihsizliklerden sonra sabır taşı bile dayanamayıp parçalanınca kız

elindeki bıçağı göğsüne saplamaya kalkar. Olanları seyreden ama aslında kızın kim olduğunu bilmeyen kocası kızı kurtarır. “Muradına Eren Dilber” masalında cariyeye, şehzadeye yalan söyleyerek Muradına Eren Dilberle yer değiştirir. Bunun üzerine Muradına Eren Dilber yaşadıklarına sabredemez hale gelir. Tavandaki halkaya ip geçirip intihar etmeye niyetlenir. Şehzade onu kurtarır (Alangu, 2011: 95).

Kahramanın intiharı düşünüp bu eylemi gerçekleştirdiği masal örnekleri de bulunur. “İyilik Et De Suya At Balık Bilmezse Halik Bilir” masalında anlatılan bir hikâyenin içinde Veli, kılıçla kendi kafasını keser (Seyidoğlu, 1975: 310). “Yogud Paşa” masalında nişanlısı öldürülen kız, nişanlısının intikamını almak ister. Yanına gittiği Mehmet Ağa kıza göz koyar. Kız da onunla evlenmemek için intihar eder (Günay, 1975: 391). “Acemoğlu” masalında padişahın oğlu, başka bir kızla (Acemin elbiselerini giyerek kılık değiştiren kız) evlendiği için Acemoğlu kendisini yüklükte asar (Seyidoğlu, 1975: 348). Benzer bir masal “Hint Padişahının Kızı” masalıdır ama kız, kendini saçıyla boğmadan önce emmisinin oğlu aynı zamanda eski nişanlısı onu kurtarır (Günay, 1975: 308).

“Çiğ Süt” masalında Gürbüz, evlenmek için kendisine uygun bir kız bulmak amacıyla yola çıkar. Mezarın başında ağlayan bir adam görür. Adam, Gürbüz’den mezarı açmasını ister. Mezarda yatan güzel kadın adamın amcasının kızı aynı zamanda evlenmek istediği Zeynep’tir. Amcası kızını yaşlı bir adama verdiği için Zeynep kendi canına kıyar. Adam, Gürbüz’den kendisini kılıcı, altınları ve atı karşılığında öldürmesini ister. Gürbüz, bu teklifi kabul etmeyince adam kendini öldürür. Gürbüz iki sevgiliyi aynı mezara gömer. Masalın sonunda ise Gürbüz’ün karısı Ayyüzlü’nün kocasını aldattığı ortaya çıkar. Ayyüzlü kendisini hançerle öldürür (Yavuz, 1994: 93-96). “Padişah ile Üç Oğlu” masalında en küçük şehzadenin evleneceği kız zorla başkasıyla evlendirilmek üzereyken kendini bir odaya kapatır. Yanına yaklaşan olursa da kendisini öldüreceğini söyler. Köye gelip olanları gören şehzade kızı kurtarır (Yavuz, 1994: 139-140). “Nar Tanesi” masalında yengesinin kurduğu tuzak sonucu iftiraya uğrayan ve kardeşleri tarafından terk edilen Nartanesi, yaşadıklarına dayanamayarak kendini kuyuya atıp intihar eder (Yavuz, 1994: 259). “Sel Ehmed ile Hate” masalında Hate, Sel Ehmed’i düştüğü uçurumdan kurtarmayı başaramaz. Sevddiği adamın acı çekmesine dayanamayıp Sel Ehmed’in olduğu

uçurumdan kendini atar (Alay, 2005: 223). “Ahu Melek” masalında  ehzade, gece uykuda bir yanında Ahu Melek ( oban kılığında) bir yanında amcasının kızı olan ni anlısı ile uyur. Bilmeden yüzünü amcasının kızına dönünce Ahu Melek kendini öldürür. Şehzade de Ahu Melek öldü diye kendini helak eder (Boratav, 2009: 169). “Sitti Nusret” masalında doğduğu günden beri zor günler geçiren Sitti Nusret, intihar edeceği sırada derviş baba gelip onu kurtarır. Yaşananların hepsi derviş babanın kızı sınamak amacıyla yaptığı şeylerdir. Derviş baba, zorluklara sabrettiği için kızın kendi kızı olduğunu ispat ettiğini düşünür (Boratav, 2009: 188).

Kahraman, içine d  t ğu zor durumdan kurtulmak için kendi düşüncesi ile değil de babasının vasiyeti ile intihar te ebb s nde bulunur. “Bedestenli Hacı Ahmet  ” masalında Hacı Ahmet  , oğluna kendisi öldükten sonra namerde muhtaç olmamasını söyler. Eğer parasız kalırsa kendisini sarı odaya asmasını vasiyet eder. Kahraman, babası öldükten sonra kendisini kandıran adamlar yüzünden babasının malını mülkünü kaybeder. Parasız kalınca babasının vasiyetini yerine getirmek için kendini sarı odanın tavanına asar. Ancak tavan yıkılır ve odanın ortasına altınlar yığılır (Radloff ve K nos, 1998: 231). “Hasan Tay” masalında padişahın oğluna son nasihatı “falan odanın tavanındaki tokaya” kendisini asmasıdır. Oğlan babasının dediğini yapar. Kendini asınca tavan   ker ve oğlan tavandan d   en altınların içinde kalır ( z elik, 2004: 403). “ az ve Kotan” masalında padişahın oğlu, babasının ölümünün ardından parasını pulunu kaybeder. Babasının vasiyetini yerine getirmek için kilitli bulunan odanın tavanındaki ipe kendini asar. Tavan   ker ve her yere altınlar d  k l r (Kasımoğlu, 2010: 444). Bu masallarda kahramanın intihar etmek gibi bir niyeti yokken babasının vasiyeti sonucunda intihara te ebb s  eder. Kahramanın babasının söylediği odanın tavanı   kt ğu için intihar gerçekleşmez. Babanın amacı zaten kahramanın ölmesi değildir.

Kahraman, yaşadığı bir çaresizlik, başına gelen sıkıntılardan bunalması ya da çok arzu ettiği şeyin gerçekleşmemesi vb. durumlarda ölümü düşünür. Bazen bunu bir tehdit unsuru olarak kullanır ve bu yönde girişimde bulunur. İntiharın bir çözüm yolu olarak düşünülmesi çocuğa yönelik masallarda bulunması sakıncalı unsurlar arasındadır. İntihara te ebb s  ederek amacına ulaşabileceği algısı oluşturabilir. Zor durumda intiharın bir kaçış, kurtuluş olma düşüncesi olarak görülmesine yol açabilir.

İnsanlık tarihi boyunca konu olan intihar, kendi içinde çelişki içermektedir. Birçok bilim alanının ele aldığı intihar, toplumsal yaşam içinde korkulan, ahlaki olarak yanlış, dinî boyutta ise günah olarak kabul edilir. Pek çok ülkede hukuki olarak suç kabul edilip yasaklanan bir davranıştır. Bunlara rağmen istatistiklere göre ise kendi iradesiyle yaşamına son veren kişi sayısında artış olduğu gözlenir (Güzeldere, 2015: 11).

Bireysel, toplumsal, ruhsal, fiziksel, duygusal, çevresel, sosyokültürel, dinî vb. birçok etken kişilerin intihar davranışları üzerinde rol alır. Örneğin kendine zarar verme bir coğrafyada kişinin özgürlüğü olarak değerlendirilirken bir başka coğrafya da suç olarak kabul edilebilir. İslam dininin kesin şekilde intiharı yasaklaması Müslüman toplumlarda intihara yönelik tutum ve davranışlar üzerinde etkilidir. İntihar davranışının yazılı ve sözlü kültür ürünlerine yansımaları da toplumların bakış açısından etkilenmektedir.

İntihar etme eyleminde bulunan kişi bu davranışının temelinde kendine zarar verme amacı taşır. Çocuk ve ergenler grupları arasında yapılan çalışmalar intiharın yaygın ölüm sebepleri arasında ikinci ve üçüncü sırada yer aldığını göstermektedir. Çocuk ve ergenlerde intihara gelişimsel, fiziksel, ruhsal, sosyal, çevresel vb. birçok sebep yatmaktadır (Aktepe vd., 2005: 88-95). Yetişkin bireyler kadar çocuklar arasında da sıklıkla rastlanabilen intihar girişimi ya da intihar davranışına neden olan durumun tespit edilmesi önlem alınması ve doğru yönlendirmenin yapılması açısından önemlidir.

Doğum ve ölüm yaşamın bütün canlılar için ortak bir durum olsa da ölümün meydana gelme şekli farklılıklar içermektedir. Kişinin kendi yaşamına son verme isteği içine girip bunu gerçekleştirme sınırına gelmesi yardıma ihtiyacı olduğunun göstergesidir. Çocuk ve ergenlerde de intihar davranışını özendiren, yönlendiren çevresel etmenlere dikkat edilmelidir. Yazılı ya da sözlü anlatı türlerinde yer alan örneklerin bu dikkatle sunulmasına özen gösterilmelidir. Bireylerin ihtiyaç duydukları yardımı istemekten çekinmemeleri gerektiği vurgulanmalıdır. Yaşamına son vermenin bir çözüm yolu olmadığı bilincinin çocuklara işlenmesi gerekmektedir.

4.1.4.18. Maddi Bir Çıkar Karşılığında Birine Kötü Bir Şey Yaptırma

Kahraman, kendi gücünün yetmediği ya da suç teşkil edecek bir eyleme karışmak istememesi durumunda maddi bir karşılık sunarak başka bir kahramana istediğini yaptırır. Bu genellikle kötü şekilde sonuçlanacak, asıl kahramanın aleyhine olacak bir durum olur. Kahramanın maddi karşılık sunup yardım aldığı kişi bir kocakarı, cadı, hoca ya da doktor olarak karşımıza çıkar.

Yalan söyleyerek asıl kahramanın yerine geçen kahraman, yalanının ortaya çıkmasını istemez. Sürdürmüş olduğu düzenin devamı için sözüne güvenilen ve dediğinin yapılacağına inandığı birine para vererek yalan söylemesini ister. Genellikle bir hastalık durumu ve onun şifası için asıl kahramanı ortadan kaldırmaya yönelik bir şey yapılması istenir. “Üç Turunçlar” masalında peri padişahının evleneceği kızın yerine geçen çingene kızı, onu öldürüp ortadan kaldırabilmek için eve gelen doktora para verir. Padişahın evleneceği kız ağaç, kuş ve at kılığına girer. Çingene kızı da önce bahçedeki ağacın kesilmesi sonra bahçedeki kuşun yakalanıp kesilmesi en sonunda ise padişahın sevdiği bir atını kesmesi için doktorun kocasına tavsiye vermesini ister. Doktora yalan söyler. Padişah, eşinin şifasını bu şekilde bulacağını inanır (Güney, 1971a: 27; Güney, 1992: 30; Seyidoğlu, 1975: 297). “Bacı Bacı Can Bacı” masalında padişahın karısının kardeşi, bir geyik olur. Kadının yerine geçen bir başka kadın ise hastalığının çaresi için bu geyiğin kesilip ve etini yemesi gerektiğini söylemesi için doktora para verir (Günay, 1975: 336; Boratav, 2009: 106). Hekimin söylediklerine güven duyulması, sözünün ikiletilmemesi düşüncesinin yaygın oluşu sebebiyle kahraman para karşılığında doktordan yardım alır. Parayı alan doktor yalan söylemeyi kabul eder. Söylenen yalan masalın sonunda ortaya çıkar.

Kahramanın ablaları, kardeşlerinin yeni doğan bebeklerini alıp atması için para karşılığında cadı kadından yardım alır. “Gülükân” masalında kız kardeşlerinin doğurduğu çocukları kıskanan iki teyze, bir cadı kadına para verip çocukları değiştirmek için cadı kadından iki enik isterler (Günay, 1975: 482). “Güneş Kızı” masalında aynı durum vardır. Ancak teyzelerin anlaşıp bebekleri değiştirmesini istedikleri bir ebedir (Tezel, 1997: 17). “Eskici Kız” masalında teyzeler, iki bebeği

köpek yavrusu ile değiştirip denize atmak isterler. Çocukları ortadan kaldırmak için cadı kadına para verip ondan yardım alırlar (Radloff ve Kúnos, 1998: 198-199).

Maddi sıkıntı çeken masal kahramanı karı koca birlikte plan yapıp insanları kandırıp onların paralarını alırlar. “Hoca Kadı İmam” masalında boğazlarından bir lokma yemek geçmeyen karı koca, önce dilenirler. Kadın çarşıya çıkıp bir altın karşılığında hoca, kadı ve imama kendi evinde randevu verir. Kadının başka kişilerle para karşılığında randevulaşmasından eşinin de haberi vardır. (Seyidoğlu, 1975: 402). “Fakir Avrat” masalında da çok fakir bir karı koca karınlarını doyurabilmek için plan yaparlar. Kadın şehrin kaymakamı, müftüsü ve hâkimini ayrı saatlerde eve davet eder. Gelirken de içi altın dolu kızarmış tavuk, para dolu kızarmış kaz ve kızarmış ördek getirmelerini söyler. Kadın gelen adamları sırayla kömürlüğe kapatır. Karı koca onlara yaptıklarının kötü olduğu konusunda ders verirler (Öcal, 1999: 426-427). Ancak kadın ve kocası da karınlarını doyurabilmek ve para bulmak için yanlış bir davranış sergilemişlerdir. Masallarda geçen bu olay çocuklar açısından yanlış örnek teşkil edecek niteliktedir. “Yoksul Kocanın Şeytan Karısı” masalında da kadın, kocasının savaşta olduğunu söyleyerek manifaturacıyı, kuyumcuyu ve ayakkabıcıyı kandırıp onlardan eşya alır. Akşam da evine gelmeleri için hepsine randevu verir (Doğan, 2007: 197-198).

Kendisiyle birlikte olmak istemeyen kızı elde etmek için para karşılığında birinden yardım alan kahraman bu şekilde istediğine ulaşmaya çalışır. Ancak başarılı olamaz. “Gülnazik” masalında cadı karı bir kese altın karşılığında Gülnazik ve annesini tuzağa düşürür. Gülnazik’i, Ali Ağa’nın yanına hamama götürür (Yavuz, 1994: 210-211). “Hürü” masalında hoca efendi, elde etmek istediği Hürü’yü kandırabilmesi için bir koca karıya altın verir. Kadın, yalan söyleyip kızı kandırarak hamama getirir (Dilçin, 2002: 225).

Arzu ettiği durumun gerçekleşmesini isteyen kahraman maddi bir şey teklif ederek başka bir kahramandan yardım alır. “Tembel Ahmet” masalında padişahın kızı, Tembel Ahmet’in elinde altın taşı görür. Kız, Tembel Ahmet’e birlikte olmaları karşılığında taşı kendisine vermesini söyler. Tembel Ahmet kabul eder (Alptekin, 2002: 338). “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masalında padişahın karısı, doğurduğu

çocuk erkek olmadığı için kocasının onu ve bebeği öldürmesini engellemek ister. Bunun için bir ebe kadına para verip bebeğin erkek olduğunu söyler (Alptekin, 2002: 449). “Esman ile Zeycan” masalında on sekiz kahveci, aralarında para toplayıp bir cadı kadından Esman’ı bir yere götürmesini isterler (Dilçin, 2002: 129). “Fesatçı Saliha” masalında Saliha, doktora para verip ondan kayınvalidesini zehirleyip öldürmesini ister (Boratav, 2006: 227). “Terzi Kız” masalında vezirin kızı Karakız, şehzade ile evlenen gelin hanımı kıskanır. Büyücü olan Şaziye’ye giderek para karşılığında kırk büyüğü iğne alır. Karakız’ın sapladığı kırk iğne sonucu gelin hanım kuş olur (Sarıyüce, 2010: 109). “Saka Güzeli” masalında padişahın kızı, kıskandığı için vezirin kızının ortadan kaldırılmasını ister. Kız hastalanmış numarası yapar ve bir hekimle anlaşarak babasına vezirin kızının kanını içerse iyileşeceğini söyler. Hekim bunu doğru bulmasa da yapmak zorunda kalır (Alangu, 2011: 250).

Kahramanı kandırmak için maddi bir karşılıkla yardım istenen kişinin mesleği, toplumdaki yeri, yaşı itibarıyla güven kazanmış biri olduğu görülür. Bu sayede tuzağa düşen, kandırılan kahraman kendisine yardım ettiğini düşündüğü kişiye kolayca güvenir. Onun söylediklerini tereddüt etmeden yerine getirir. Ancak masalın sonunda yapılan kötülük ortaya çıkar. Kahraman içinde bulunduğu zor durumdan kurtulur. Kötüler de cezalandırılır.

Kişinin elindeki maddi gücü kullanarak birine kötülük yapması bununla çevresindeki insanları kullanması toplum tarafından kabul edilebilir bir davranış şekli değildir. Böyle bir algının oluşturulması çocukta maddi güce sahip olan kişilerin istediği kötülüğü yapabileceği, bu sayede insanları yönlendirebileceği izlenimini verir. Aynı zamanda çevreye karşı bir güvensizlik oluşturur.

4.1.4.19. Hile Yapma

Kahramanı kandırıp onu tuzağa düşürmek böylece evden uzaklaşmasını sağlamak isteyen üvey anne ya da yengeler hile yaparlar. “Kül Eşek” masalında yengeleri, kahramana suyu bilerek ibrikle içirip mumar yutmasına neden olurlar. Yuttuğu mumar sebebiyle karnı şişen kızın hamile olduğu izlenimi oluşur (Günay, 1975: 339). “Yedi Kardeşin Bir Bacısı” masalında da kızın yengeleri çökeleğin içine

koydukları yüzüğü yutturup kızı bu şekilde öldürmek isterler (Şimşek, 2001b: 154). “Yedi Kardeş Bir Bacı” masalında yengesi, kıza devin kılını yutturup onun hamile olduğu izlenimini verir (Doğan, 2007: 194). “Nardaniye Hanım” masalında üvey anne, üvey kızının su içeceği testinin içine yılan yavrusu koyar. O suyu içen kızın karnı şişer kız hamile gibi görünür (Boratav, 2009: 115). Kahraman, üvey annesi ya da yengeleri tarafından temiz suyla kandırılır. Aslında içinde karnının şişmesine sebep olacak bir şey olan suyu içer. Oyuna gelen kahramanın karnı şişince hamile olduğu düşünülür.

Kendisine kötülük ve hile yapıldığını fark eden kahraman da engel olmak için diğer kahramana hile yapar. Bu durum genellikle kızının evleneceği adayı beğenmeyen baba ve kızı arasında gerçekleşir. “Mektup” masalında padişah, kızının çobanın oğluyla evlenmesine engel olmak ister. Oğlanı, öldürmek amacıyla ağırlığınca altın verip alır. Yolda oğlanın kalbine bıçak saplar ve oğlanı bir yere atar. Ancak oğlan kurtulur. Padişah yıllar sonra bir mektupla oğlanın ölüm emri verip onu sarayına gönderir. Padişahın kızı, mektubu herkesten önce okur ve mektubu değiştirir. Kız, yazdığı mektupla hile yaparak çobanın oğluyla evlenir (Seyidoğlu, 1975: 360). “Kader” adlı masalda da padişah, kızının kaderinde yazılı olan çobanın oğlundan kurtulmak için onu kundaktayken alır ve bir dereye atar. Ancak çocuğu bir değirmenci bulur. Padişah, oğlanın ölmediğini öğrendiğinde hemen öldürülmesini yazıp onu saraya yollar. Oğlan, okuma yazma bilmediği için yazılanı okuyamaz. Padişahın kızı, mektubu okuyunca hemen yırtıp değiştirir. Mektuba babasının kızının bu oğlanla evlendirilip saraya oturtulmasını istediğini yazar (Şimşek, 2001b: 120-121). “Yazı Bozulmazmış” masalında da padişah ve vezir, aksakallı adamın verdiği elmayı yarım yarım yemeleri sonucu evlat sahibi olurlar. Ak sakallı, onlara bu çocukları evlendirmelerini söyler. Oğlan kara tenli, kara donlu olduğu için padişah, oğlanı beğenmez. Kızını ancak hükümdar oğluna layık bulur. Vezirin oğlundan kurtulmak için ona oyun kurar. Kahraman, padişahın kendisine bir oyun kurduğunun farkındadır (Özçelik, 2004: 342). “Ağanın Rüyası” masalında ağanın kızı, çobanın oğlunu babasının kurduğu tuzaktan kurtarmak için ağanın yazdığı mektubu değiştirir. Çobanın oğlunu ölümden kurtarıp ve onunla evlenir (Alay, 2005: 206-207). “Tahdir, Tebdil Olmaz” masalında da kız, babasının ölüm emri yazdığı mektubu değiştirerek

oğlanı ölümden kurtarır. Babasına hile yaparak o oğlanla evlenir (Doğan, 2007: 173). Kendi kızının evleneceği kişiyi kızına layık bulmadığı için kahramanı hileyle öldürmeye çalışan babanın, kahramana kurduğu tuzağı kendi kızı fark ederek bozar. Kız aslında ölüm emri yazılı olan mektubu, evlilik kararı ile değiştirerek hile yapar. Babanın engel olmaya çalıştığı evlilik böylece gerçekleşmiş olur.

Kahraman, kıskandığı ve yerine geçmek istediği kişiyi hile yapıp kandırmayı amaçlar. “Sırmalı Pabuç” masalında üvey anne, bir oyun çevirip öksüz kız yerine kendi öz kızını saraya gelin etmeye çalışır. Gelinciler, gelini almaya geldiklerinde kendi öz kızını süsleyip öksüz kızın yerine geçirir (Güney, 1992: 18). Üvey annenin yaptığı oyun hemen anlaşılır. “Şehzade Hüdada ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında Hüdada’nın kırk dokuz kardeşi onu öldürtmek için aralarında plan yaparlar. Gittikleri savaştan geri dönmezlerse babalarının bu durumdan Hüdada’yı sorumlu tutacağını düşünürler. Amaçları babalarının Hüdada’yı öldürmesidir. Padişah ise tüm gerçeklerle beraber Hüdada’nın da kendi öz oğlu olduğunu öğrenir (Yavuz, 1994: 129). “Paşanın Oğlu ile Dünya Güzeli” masalında köse, babasının kendisinden uzak durması konusundaki öğüdünü dinlemeyen oğlanı kandırarak hile ile çukura düşürür (Yavuz, 1994: 218). “Kurnaz Kan Kardeşler” masalında mezardan altın çalmak için anlaşılan iki kardeşten biri diğerine hile yaparak altınları kendisi alır. Fakat aceleyle kaçarken altınları düşürür. Diri diri mezara gömülen kardeşi de mezardan kurtulup çıkınca altınları bulur. Kardeşinin kendisini rahat bırakmayacağını düşündüğü için de karısına da haber verip ölmüş gibi numara yapar. Kardeşinden şüphe duyarak mezarı başında bekleyen kardeş tesadüfen başka hırsızların altın saydıklarını duyunca “Ölüler hırsızlara saldırın” diye bağırır. Kardeşi de mezardan çıkınca hırsızlar altınları bırakıp kaçarlar. Böylece kardeşler arasındaki sorun da çözülür (Yavuz, 1994: 231). İki kardeş hile yapıp birbirlerinden altınları kaçırmak isterler. Masalda başka hırsızların işe dâhil olmasıyla iki kardeş hırsızlara hile yapar.

“Nine ile Tilki” masalında kurnaz tilki, diğer tilki arkadaşlarını kandırmak ister. Tilki, diğerlerine kuyruğunu sabaha kadar göldeki suyun içinde beklettiğini ve altınlarla süslenip güzelleştiğini söyler. Kurnaz tilkiye inanan arkadaşlarından kimi kuyruğunu kimi bacağını kimi de canını kaybeder (Yavuz, 1994: 302). “Aslan ile

Tilki” masalında tilki, aslana onunla arkadaşlık edip onu düşmanlarına karşı koruyacağını söyleyip kandırır. Aslan uyurken tilki onu bağlar. Tilkinin oyununa inanan aslanı bir fare kurtarır (Yavuz, 1994: 303). “Çobanın Fendi Tilkiyi Yendi” masalında üç arkadaş olan tilki, kaplumbağa ve kene ortaklık kurup bir tarlaya buğday ekerler. Hasat zamanı gelince üçü de diğer iki arkadaşından habersiz buğdayları yükleyip kaçmayı düşünür. Tilki, tarlaya giderken kuyruğuna saklanan keneden habersizdir. Kaplumbağanın da tarlaya gelmesi ile hepsinin oyunu ortaya çıkar. Tarladan bir avuç buğday alıp ayrılan tilki, yolda bir değirmenciye oyun yaparak değirmencinin bir çuval ununu; daha sonra kapısını çaldığı bir evde ev sahibinin öküzünü; bir köyde düğün sahibinden gelinini alır. En sonunda yolda rastladığı bir çoban tilkinin torbasındaki gelini fark edip tilkiye oyun yaparak gelini kurtarır (Yavuz, 1994: 283-286). “Kurnaz Kaplumbağa” masalında tilki, kaplumbağa ve yengeç arkadaş olurlar. Tarlaya ekin ekerler hasat zamanı da tilki tarlaya en hızlı koşan hayvanın ekinin tamamını alacağını söyler. Kaplumbağa bir gün öncesinden samanın içine saklanıp birinci olur. Yengeç de tilkinin kuyruğuna saklanmıştır ve tilkiye ondan önce geldiğini söyler. Tilki kurnazlık edip galip gelmeye çalışırken arkadaşlarının hilesine yenilmiş olur (Alptekin, 2002: 210). “Kurnaz Tilki” masalında üç arkadaş olan tilki, kaplumbağa ve sıçan bir tarlayı ekmeye karar verirler. Tam işe başlayacakları vakit tilki kurnazlık edip çalışmaz. Ürünleri paylaşma zamanı geldiğinde önce üçe ayırırlar. Tilki, yarış yapmayı ve yarışta birinci gelenin istediği ürünü almasını teklif eder. Ancak ayağına diken batan tilki en sona kalır. Tilki kendi kurnazlığına yenilmiş olur. İki tane buğday tanesini bir çuvala koyar ve üzerine hava üfleyip bir değirmenciye gider. Buğdayları öğütmesini ertesi gün gelip ununu alacağını söyler. Unu alan tilki, bir köye gider orada misafir olduğu evde bir koça göz diker hile ile koçu alır. Daha sonra da gittiği düğün evinden hile ile gelini alır. Yolda rastladığı bir çobana gelini içine koyduğu torbayı emanet eder. Çoban, torbayı açıp gelinden tüm olanları öğrenir. Torbanın içine azgın köpekleri koyar. Tilki, çobanın oyununa yenilir (Alay, 2005: 159-160). “Keçi ile Kurt” masalında keçi, otlamaya gitmek için evden ayrılır. Yavrularına kendisi geldiğinde kapıyı açmaları için söyleyeceği bir tekerleme öğretir. Gizlice onları dinleyen kurt, keçi evden ayrılınca yavrulara tekerlemeyi söyler. Yavrulara hileyle kapıyı açtırıp onları yer (Yavuz, 1994: 289-290). “Tilki ile Taktala Paşa” masalında önce tilki, ölü

taklidi yaparak kargayı yakalar. Sonrasında da karga, tilkinin elinden hile yaparak kurtulur (Şimşek, 2001b: 6). “Ayı ile Karısı” masalında kız, ayıyı hile ile içeri gönderip çocuklarını (ayı yavrularını) kaynar suya atar. Babasının yanına kaçan kız sonra da hile ile ayıyı kuyuya düşürüp öldürür (Şimşek, 2001b: 10-11). “Ayı ile Tilki” masalında tilki, yolda karşılaştığı hayvanlarla arkadaş olur ancak tilkinin kurnazlığını gören diğer hayvanlar hile yapıp ondan kaçarlardı. Tilkinin yanında ayı kalır. Ayı ve tilki birbirlerine çeşitli oyunlar kurup hile yaparlardı (Alptekin, 2002: 211-213). “Yarım-Horoz” masalında Yarım-Horoz, hile ile zengin olur (Boratav, 2006: 28). “Ayı ile Tilki” masalında bir tilki, bir ayıyı hile yaparak sürekli aldatır. Ayı en sonunda tilki ile başa çıkamayacağını anlayıp pes eder (Boratav, 2006: 37).

“Hamamcı ile Keloğlan” masalında Keloğlan’ın satmak için pazara götürdüğü tavuğu alan hamamcı, Keloğlan’a parasını vermez. Bunun üzerine Keloğlan da hamamcının karısından tavuğu hileyle geri alır. Masalda Keloğlan ve hamamcı birbirlerine üstünlük kurabilmek amacıyla hile yaparlardı (Tezel, 1997: 155-162). “Kara Yılan” masalında şehzadenin karısını kıskanan saraydaki diğer kızlar hile yaparak şehzadenin ağzından bir mektup yazıp valide sultanın kızı saraydan kovmasına neden olurlardı (Radloff ve Kúnos, 1998: 204). “Yapış” masalında Mehmet, bir yılanı yardım ederek tesadüfen öğrendiği hileyi beyin kızıyla evlenebilmek için kullanır. Mehmet, herkesi birbirine yapıştırır. Kızla evlenmesi şartıyla yapıştırdığı herkes eski haline getirir (Radloff ve Kúnos, 1998: 214-215). “Macun” masalında Keloğlan, yapışma duasını bilen adama hile yaparak ondan duayı öğrenir. Bu sayede padişahın kızını alabilmek için önce herkesi birbirine yapıştırır sonra da bütün yapışanları açar (Sakaoğlu, 2002b: 392-393). “Altın Saçlı Oolan- Gilaboru Saçlı Gız” (Öcal, 1999: 199) ve “Dilerim Çengisi” (Öcal, 1999: 281-283) masallarında iki teyze²⁶, kız kardeşlerinin iki çocuğunun da hayatta olduğunu anlayınca çocukları öldürmek için türlü oyunlar oynarlardı. Çocukları kandırıp öldürmeyi başaramazlardı. “Vur Tokmağım Vur” masalında Keloğlan’ın eşeğini götürdüğü nalbantçı, Keloğlan’ın eşeğinin altın şeklinde pislediğini görünce hile ile eşeğini alır (Alptekin, 2002: 349). “Gümüş Boynuzlu” masalında kahramanın

²⁶ “Dilerim Çengisi” masalında teyze yerine hala şeklinde geçmektedir. Ancak kast edilen çocukların annelerinin öz ablaları olduğu için teyze şeklinde verilmiştir (Öcal, 1999: 282).

karısının sevgilisi, hile yaparak adamın elinden hem evini hem karısını alır (Alptekin, 2002: 390). “Yörükle Köylü” masalında yörük ve köylü iki asker arkadaşıdır. Köylü, yörük kendisine misafir olarak geldiğinde onu güzel bir şekilde ağırlar. Ancak bir gün köylü misafir olarak yörüğe gider. Köylü beklediği ilgiyi göremediği için bir hile yapmaya karar verir. Yörüğe midisini bozacak bir yemek yedirir ve yörüğün camide herkesin içinde rezil olmasına sebep olur (Alptekin, 2002: 470-471).

“Hezer” masalında Hezer çok korkak bir adamdır. Yaptığı çeşitli hilelerle dev, tilkileri, karısını aslında cesaretli ve yiğit bir adam olduğu konusunda kandırır (Öcal, 1999: 392-393). Hezer’in söylemiş olduğu yalanlar masalın içinde ortaya çıkmaz. “Hanımından Korkan Osman Ağa” (Alptekin, 2002: 238-240) ve “Tezer Ağa” (Alptekin, 2002: 306-308) masallarında da aslında korkak bir adam olan Osman Ağa, kırk tane sineği öldürünce cesarete gelir. Yaptığı hileler ile çevresindekileri çok cesur olduğuna inandırır. “Gokah Ahmet” masalında çok korkak bir adam olan Ahmet, hile yaparak kendisinin güçlü bir adam olduğuna çevresini inandırır. Sonunda yine hile yapıp aldığı altınlarla evine gider (Doğan, 2007: 66).

“Değirmenci ile Tilki” masalında tilkinin amacı, değirmencinin zengin bir adam olduğuna herkesi inandırıp onu padişahın kızıyla evlendirmektir. Bu sebeple tilki sürekli hile yapar (Şimşek, 2001b: 12-17). “Değirmenci ile Tilki” masalında değirmenci, kendisine iyilik etmek isteyen tilkiye hile yapıp onu kandırır (Sakaoğlu, 2002b: 278). “Keloğlan ile Tilki” masalında aynı örnekte değirmenci yerine Keloğlan vardır (Özçelik, 2004: 290-291). “Tilki ile Değirmenci” masalında da tilki, değirmencinin zengin olması ve padişahın kızıyla evlenmesi için sürekli hile yapar. Yaptığı oyunlarla çevrede bulunan herkesi kandırır (Alay, 2005: 171-172). “Tilki ile Çimenci Padişahının Oğlu” masalında da tilki, Keloğlan’ın padişahın kızıyla evlenebilmesi için Keloğlan’ı zengin biri gibi gösterip hile yapar (Boratav, 2006: 268). İncelemiş olduğumuz bu masalarda masalın kahramanı olan değirmenci ve Keloğlan, tilkiden böyle bir şey yapmasını istememiştir. Tilki kendi isteği ile çevresindekileri kandırır.

“Yılan Oğlan” masalında nalbantçı, bir adama hile yaparak eşeğini değiştirir (Şimşek, 2001b: 169). “Unutkan Adam” masalında unutkan adamın yolda rastladığı

kadın, çocuğundan kurtulmak için hile yapar. Çocuğunu adama bırakıp kaçar (Şimşek, 2001b: 277). “Keloğlan ile Ağası” masalında Keloğlan, kendisinden kurtulmak isteyen adam ve karısına sürekli hile yapar. Onların yanlarında kalır ve yaptıkları sonucunda zengin olur (Şimşek, 2001b: 296). “Tarlada Bulunan Altın” masalında bir adamın tarlada bulduğu altınları, yoldan geçen başka bir adam hile ile elinden alır. Daha sonra altınları kaptıran adamın karısı ve kızları da diğer adama hile yapıp altınlarını geri alırlar (Şimşek, 2001b: 298-299). “Şibidik Ayşe” masalında Ayşe adındaki kadın, komşularına kaz okulu açacağını söyleyip hile yapıp onları kandırır. Komşularından kazlarını alır. Daha sonrada padişaha hile yapar ve padişahın karısı ölünce padişah ile evlenir. Oyunlarına devam ederek padişahın ve annesinin malını alır (Şimşek, 2001b: 300-302). “Dokuz Kızlı Baba” masalında amca çocukları aralarında yarışa girerler. Kahramanlardan kız olan, hile düşünüp oyun yaparak erkek olanı yener (Şimşek, 2001b: 304). “Yılan Bey” masalında padişah, misafir olduğu evde adamın karısına ve kızına göz koyar. Adamı çarşıya gönderme bahanesi ile hile yapıp evden uzaklaştırır. Amacı adam evde yokken karısını ve kızını kaçırmaktır (Dilçin, 2002: 154). “Yedi Kızlar” masalında bir kız bir erkek kahraman aralarında en çok parayı kazanmak için yarışa girerler. Kız, çalışmak için gittiği memlekette erkek kılığına girer ve kız olduğu fark edilmesin diye girdiği oyunlarda hile yapar (Özçelik, 2004: 465).

“Mayıl ile Âbı-ı Güneş” masalında padişah, hile ile kendi oğlunun gözlerini oydurur (Şimşek, 2001b: 242). “Bilgili Adam” masalında kendisini hoca diye tanıtan adam hile ile vezir olur (Şimşek, 2001b: 271). “Baş Müneccim” masalında kendisini hoca olarak tanıtan adam hile ile padişah olur (Alptekin, 2002: 371). “Kırk Avşar” masalında bir Avşar, evinde kalan adamların yatağını pisletir. Yatakları gece adamlar pisletmiş gibi hile yapar ve adamları korkutup kaçıır (Şimşek, 2001b: 288). “Keloğlan ile Kırk Tavşan” masalında Keloğlan, padişahın kızının vezir yerine kendisinin yanına gelmesi için hile yapar (Şimşek, 2001b: 291).

“Dört Köşeler” masalında eşeğini satmaya giden kösenin oğlu, diğer üç köse tarafından kandırılır. Köşeler, çocuğa eşeğin boynunu kestirirler. Oğlanın babası olan köse bu işe sinirlenir ve üç köseyi yanındaki tavşanla aldatır (Alptekin, 2002: 325).

“Tembel Ahmet” masalında kâfirin birisi remil atarak, Tembel Ahmet adında birinin karnında altın tas olan bir balık tutacağını öğrenir. Tembel Ahmet’i bulur ve para verip balık tutmasını sağlar. Adam, Tembel Ahmet’e hile yapar ve altın tasta söz etmez. Tuttuğu balıkların çok güzel olduğu onları o yüzden aldığını söyler (Alptekin, 2002: 337).

“Hürü” masalında Hürü, evlenmeden önce kendisini kandırıp tacizde bulunan hoca efendiden ve evlendikten sonra da kocasının emrinde çalışan bir Arap kölenin elinden kurtulmak için hile yapar (Dilçin, 2002: 232-249). “Haramibaşı Ahmet” masalında Ahmet, otuz dokuz arkadaşının intikamını almak için padişahın kızını öldürmek ister. Ahmet, padişahın yanında işe başlamak için atlara çok fazla arpa yedirip onları hasta eder. Sonra da atları iyileştirir. Yaptığı hile sonucu işe girer (Sakaoğlu, 2002b: 364). “Padişah Oğlu ile Çoban Oğlu” masalında padişah, ölüm cezası verdiği çobanın oğlunu yakalayabilmek için sarayın önüne bir sandık koyar. Padişah, sandığın içinde ne olduğunu bilen abata edeceğini söyler ancak doğru cevabı sadece çobanın oğlunun bileceğinden emindir. Oğlanı yakalamak için böyle bir hile yapar (Sakaoğlu, 2002b: 497).

“Avcı Mehmet” masalında Yahudi, hile ile yaparak Mehmet’in sihirli boncuğunu Mehmet’in karısından alır (Özçelik, 2004: 294). “Keloğlan ile Dev” masalında Keloğlan, yalanlar ve hile ile devî oyuna getirir. Dev’in tüm malını kendi üzerine geçirmek için bir kâğıt imzalatıp amacına ulaşır (Özçelik, 2004: 361). “Padişahın Oğlu ile Atı” masalında oğlanın annesi, hastalanmış gibi yaparak denizaygırının ciğerinin hastalığına tek ilaç olduğunu söyler. Hile ile denizaygırının kesilmesini sağlamaya çalışır. Ancak oğlan denizaygırını alıp kaçır. Padişahın oğlu daha sonra bacanaklarına aslan sütü yerine keçi sütü vererek onları kandırıp hile yapar (Özçelik, 2004: 432). “Keloğlan ile Cambazlar” masalında Keloğlan, eşeğine altın yutturur. Eşegin altın pislemesini sağlayarak hile yapar (Özçelik, 2004: 451). “Keloğlan ile Bey” masalında Keloğlan, danasını sattığı halde parasını alamadığı adamdan parasını alabilmek için gelinlik giyip hile ile adamın konağına girer (Özçelik, 2004: 467). “İstanbul’da Üç Köylü” masalında üç arkadaşın İstanbul’a yeni geldiğini anlayan bir adam, üç arkadaşına oyun oynar ve onları kandırıp paralarını alır

(Alay, 2005: 269-270). “Yolcu ile Yılan” masalında adam, yılanı yanmaktan kurtarır. Yılan adamı sokmak isteyince adam tilkidten yardım alarak yilandan kurtulur. Tilkiye, kendisine yardım ettiğı için kırk tavukla kırk horoz getireceğini söyler. Ancak kırk tazı getirerek hile yapar (Boratav, 2006: 39-40). “Tilki” masalında bir tilki, bağına girip üzümelerini yediğı adama yakalanınca ölü taklidi yaparak adamdan kurtulur. Ertesi gün arkadaşlarını alarak gittiğı bağa, bağın sahibi gelince kurnazlık edip kaçar ve arkadaşlarını orada bırakır (Boratav, 2006: 42). “Köse’nin Tavşanı” masalında köse, karısını öldürüp bir düdük öttürünce de kadın dirilmiş gibi yaparak oyun oynar. Bir adamı bu şekilde kandırır ve düdüğü satıp adamın karısını öldürmesine sebep olur (Boratav, 2006: 256). “Köse’nin Tavşanı” masalında köse ve ona yardım eden karısı, çevirdikleri oyunlarla insanları kandırıp zengin olurlar (Boratav, 2006: 255-257). “Köse Ayak Kaç” masalında köse, gömüldüğü mezardan çıkar ve o gece doğan Halep Valisi’nin bebeğini kendi mezarına koyup kendisi bebeğin yerine geçer. Olan biteni kösenin karısı ortaya çıkarır (Boratav, 2006: 260-261). “Üselek” masalında Üselek ve hocası sürekli hile yaparak birbirlerini kandırmaya çalışırlar. Üselek daha sonra da gittiğı evlerden, rastladığı insanlardan hile ve oyunla yiyecek alır (Boratav, 2006: 262-265). “Uyanık Köse ile Üç Kardeş” masalında köse, üç kardeşi kandırıp bir özelliğı olmayan eşeğini onlara satar. Adamlar kendisini aramaya gelince de köse ve karısı adamlara birlikte yalan söylerler. Daha sonra köse elindeki düdüğün ölüleri dirilttiğini söyler. Düdüğü denemek isteyen adamların karılarını öldürmelerine sebep olur (Doğan, 2007: 178-180). “Köseler” masalında bir adam ve karısı, yedi tane köseye oyun oynamaya karar verirler. Adam karısını dövüp öldürmüş gibi yapar ve daha sonra onu düdükle tekrar canlandırarak köseleri kandırır. Köseler, düdüğü çiftçiden satın alıp aynısını kendi eşlerinde denerler. Ancak düdük işe yaramadığı için köselerin eşleri canlanmaz (Kasımoğlu, 2010: 491-495). “Tek Köse Çift Köse” masalında köseler birbirlerine yalanla, hile ile üstünlük kurmaya çalışırlar. Tek Köse, eşeğine altın yutturup Çift Köseler’i kandırır ve aslında bir özelliğı olmayan eşeğini Çift Köseler’e satar. Çift Köseler daha sonra durumu anlayınca da Tek Köse bu defada denizin dibinde binlerce koyun olduğunu söyler. Denize giren Çift Köseler ölür (Sarıyüce, 2010: 13-15).

“Azap” masalında Azap, plan yaparak kendisini öldürmek isteyen karı kocayı hile ile kandırır. Gece kadını kendi yerine koyar ve kadının ölümüne sebep olur. Daha sonra da başka bir adamdan hile ile parasını alır (Doğan, 2007: 39-40). İncelemiş olduğumuz bu masalda Azap, iki ağabeyini bulmak için yola çıkar. Ancak ağabeylerinin, yaşlı adam tarafından haksız yere öldürüldüğünü anlar. Bu sebeple adamdan intikam almak ister. İntikamını alan Azap, başka insanlara da hile yapıp, yalan söyler. Ancak yaptıklarından dolayı cezalandırılmak yerine mükâfatlandırılır. Bu sebeple masalın vermiş olduğu mesaj çocuklar için uygun değildir. “Havuçcuk” masalında Havuçcuk, üç hırsızdan çaldığı altınları eve getirince hırsızlarda altınların peşine düşer. Altınları kimin aldığını anladıklarında Havuçcuk’u mahkemeye verirler. Ancak Havuçcuk, hırsızların sırtına vurduğu kürek darbelerinin izini kullanarak mahkemede hâkimi suçsuz olduğuna inandırıp kurtulur (Doğan, 2007: 75). “İhtiyar Adam ile Yalan” masalında ihtiyar adam, bir yılanı yardım eder. Ancak yılanın kendisini sokmasından tilki sayesinde kurtulur. Daha sonra ise tilkinin kendisinden istediği üç tavuğu ona vermemek için hile yapar tilkiyi kandırır (Doğan, 2007: 96). İhtiyar adam bu masalda kendisine iyiliği dokunan tilkiye hem hile yapmış hem de verdiği sözde durmamıştır.

“Menekşe Yaprğından İncinen Kızım...” masalında doksan yaşındaki kadının, yetmiş yaşındaki kızını padişah ister. Kadın kızının yetmiş yaşında olduğunu sakladığı için düğün gününe kadar kızı kimseye göstermez. Kızının yüzük takılacak parmağını türlü ilaçlarla beyazlatıp, yumuşatarak on beş yaşında bir kızın parmağına benzetip görücülere hile yapar (Boratav, 2009: 146).

“Çingenenin Üzümleri” masalında bir çingene, bir miktar yük üzümünü arkadaşının evine emanet bırakır. Adamın karısı, üzümleri yiyip bitirdiği için çingeneye üzümleri geri almaya geldiğinde olanları anlatmadan önce kendisine bir şey yapmaması için ona büyük yemin ettirir. Çingene gerçeği öğrendiğinde yeminini bozamayacağı için kendi kendine dövünür. Kadın, çingeneye hile yapmıştır (Kasımoğlu, 2010: 486-487). “İfrit ile Ahsî Gadin” masalında oduncu, karısını düştüğü kuyuda bir ifrite öldürtür. Oduncu, ifritten evlenmek için kendisine bir hanım bulmasını ister. Birlikte bir oyun yaparlar. İfrit, Erciş Padişahı’nın kızına

görünüp onu delirtir. Oduncu da saraya gidip kızı iyileştirir. Böylece padişah kızını oduncuya verir (Kasımoğlu, 2010: 549). “Alim Çoban” masalında vezir, padişahın sorduğu sorulara cevap arar. Vezir, soruları bir çobana sorar ancak çoban verdiği cevaplarla veziri kandırıp onun yerine kendisi vezir olur (Kasımoğlu, 2010: 552-555). “Gurnaz Adam ile Bağvancı” masalında bir adam, bağ sahibinden üzüm ister. Bağ sahibi, üzümleri yemeden önce ve yedikten sonra adamı tartıp ona göre para alacağını söyler. Adam, üzümleri yemeden önce ceplerini taşla doldurup tartılır. Üzümleri yedikten sonra ceplerini boşaltıp tartılarak adama hile yapar (Kasımoğlu, 2010: 770). “Görünmez Adam” masalında Keloğlan, padişahın kızının dışarıya çıkmadığı halde bir gecede ayakkabılarının eskimesinin sebebini bulmak ister. Keloğlan, aradığı cevaba ulaşmak için üç haraminin elindeki görünmezlik gömleğini hile yaparak alır (Sarıyüce, 2010: 183). “Alicengiz Oyunu” masalında derviş babanın yanında alicengiz oyunu öğrenen delikanlı, annesinin de yardımını alarak hayvan kılığına girer. Kurnazlıkla para kazanmaya çalışır. Hile yapıp insanları kandırır (Alangu, 2011: 243-244).

Kahraman, içinde bulunduğu zorluklardan kurtulmak, birine yardım etmek amacıyla hile yapar. “Kırk Oğlan” masalında padişahın oğlu, kendilerini dünyanın en kudretli devleri olarak tanıtan ve Acem Şahı’nın kırk kızını almaya çalışan devlere hile yapar. Onlara yanlarında olduğunu söyler. Acem Şahı’nın sarayına gidip kızlarını almak için plan yapar ve devlere de tuzak kurar (Tezel, 1992: 6). “Cesur Kız” masalında ihtiyar adamın, padişaha koruyucu olması gerekir. Adamın kızları, babalarının yerine koruyuculuk yapmak için sırayla erkek kılığına girerler (Yavuz, 1994: 179). “Askere Giden Kız” masalında zamanında askerliğini yapmamış olan ihtiyar babanın üç kızı, babalarının askere gitmesine engel olmak için erkek kılığına girerler. Adamın yerine geçip sırayla askere gitmeye çalışır ve hile yaparlar (Sakaoğlu, 2002: 298). “Bacı ile Bocu” masalında babasının yerine askere giden ve herkesi kandıran kız, hileyle çevresindekileri kandırır (Sarıyüce, 2010: 128-129). “Şerbetçi Güzeli” masalında padişahın kızı, iftiraya uğrar ve kocası tarafından bıçaklanıp terk edilir. Babasının sarayına geri döner. Kapıda bulunan bekçi, kızı tanıyamadığı için içeri almaz. Şerbetçi Güzeli, bekçiye kapıyı açtırabilmek için onunla evlenmek istediğini ve nikâh için iki tanık bulmasını söyler. Bekçi kapıdan

ayrılınca da saraya girer (Yavuz, 1994: 242). Kız saraya girebilmek için mecbur kalıp kapıdaki bekçiye hile yapmıştır onunla evlenmek gibi bir niyeti yoktur. “Hoca ile Tilki” masalında eşek, hocanın kemerini çalan tilkiyi ölü taklidi yaparak kandırır. Tilkiyi, hocaya teslim eder (Yavuz, 1994: 295). “Keloolan (4)” masalında Keloğlan, süpürge otu toplamaya götürdüğü kızlarla bir devin evinde kalır. Devin kızları yiyeceğini öğrenince dev engellemek için kızlardan ikisi ile devin kendi çocuklarını değiştirip hile yapar. Dev böylece kendi kızlarını kesmiş olur (Öcal, 1999: 312). “Mettah Masalı” masalında padişahın kızı, evleneceği beyin emrinde çalışan lalanın kendisine göz koyduğunu ve beye iftira attığını fark eder. Kız, lalayı kandırıp ona oyun kurar ve elinden kurtulur (Radloff ve Kúnos, 1998: 298-299). “Yılan Adam” masalında tilki, bir adamı öldürmek isteyen yılanın hile ile tekrar kutuya girmesini sağlayarak adamı yilandan kurtarır (Şimşek, 2001b: 21). “Dıngıl Ali” masalında devlerin kızı, Dıngıl Ali’yi fırında pişirmeyi planlar. Ali, hile yaparak fırına kızı atar (Şimşek, 2001b: 143). “Onüç” masalında on üç kardeşin en küçüğü, gece uyurken devin kendilerini keseceğini duyar. Kardeşlerini ve kendisini kurtarmak için hile yapıp yanlarındaki kızların kafasındaki taçları kendine ve kardeşlerine takar. Böylece dev yanlışlıkla kızları keser (Sakaoglu, 2002b: 369). Bu masalda onüç ölümden kurtulmak için hile yapar ama başkalarının ölümüne sebep olur. “Oduncu ile Ayı” masalında oduncu, ayının sırrını karısına anlatır. Ayı da oduncuyu yemek için yakalar. Oduncu, ayının köpeklerden çok korktuğunu bildiği için aklıktan midesinden gelen gurultu sesinden faydalanır. Karnındakinin köpeklerin sesi olduğunu söyler. Hileyle ayıyı korkutup kaçıtır (Alay, 2005: 175). “Köyün Çapkın Hocası” masalında köyün hocası tarafından taciz edilen kadın, kocasıyla beraber hocaya bir oyun oynar. Böylece hocanın gerçek yüzü anlaşılır (Alay, 2005: 232). “Gurt” masalında bir koyun, kurdu kandırarak elinden kaçır. Kurdu kendisini yemesinden kurtulur (Doğan, 2007: 67). “Yedi Kardeşler” masalında yedi oğlan kardeş, kız kardeşlerini devden korumak amacıyla deve plan kurarlar. Bir kuyu kazıp dev karısını içine atarlar (Boratav, 2009: 112- 113). “Hüsnu Yusuf Şehzade” masalında şehzade, perilerden kurtulmak için hile yapıp ölmüş gibi davranır (Boratav, 2009: 178).

“Safoglan” masalında Safoglan parasını Hacı Baba’ya kaptırınca iyi niyetli bir hanım Safoglan’a yardım etmek ister. Birlikte Hacı Baba’ya hile yaparlar ve

Safoğlan'ın parasını kurtarırlar (Sarıyüce, 2010: 79). “Şaka ile Kaka” masalında Keloğlan, komşularının sürekli kendisiyle uğraşıp kötü şakalar yapmalarından usanır ve onlara hile yapar. Onlara pazarda keçi pisliğini çok paraya sattığını söyler. Komşularının gerçeği fark edip Keloğlan'dan kurtulmak istemesi üzerine de Keloğlan hile ile köseyi kendi yerine çuvala koyar (Sarıyüce, 2010: 233-235). “Ne Gördün Ne Görmedin” masalında Keloğlan, padişahın kızının geceleri ortadan kayboluşunun sırrını çözüp padişaha anlatır. Bunun üzerine kız, Keloğlan'ı zindana attırır. Keloğlan da kızın odasından aldığı görünmezlik iksiri ile hile yaparak zindandan çıkar. Sonra da asıl büyüleri yapan ve bu işlere sebep olan kadını bulup onu kandırır (Sarıyüce, 2010: 252-255). “Küçük Hasan” masalında Hasan, annesinin ineğini alan devi ortadan kaldırmak ister. Hasan, sürekli olarak devi etkisiz hale getirecek bir şeyler arar. En sonunda ölü taklidi yapar. Kendisi için yapılan tabuta hileyle devi sokup gömdürür (Sarıyüce, 2010: 299). “Sefa ile Cefa” masalında Yemen Padişahı'nın kızı, Sefa'ya âşık olur ve Hint Padişahı'nın oğlu ile evlenmekten vazgeçer. Kendi giysilerini Cefa'ya giydirip gelin gibi arabaya bindirerek kaçır (Alangu, 2011: 225).

Kahraman hile yaparken karşısındakini yenmeyi ya da maddi zarara uğratmayı amaçlar. Kahramanların kendi menfaatlerini düşünerek karşı tarafı zor duruma düşürecek oyunları, yaptıkları hileleri mutlaka ortaya çıkar. Kahramanlar bu sebeple cezalandırılırlar. Verilen cezalar fiziksel şiddet, ölüm cezası olabildiği gibi kahramanın istemediği durumun gerçekleşmesi de onun açısından ceza olarak değerlendirilebilir.

Zor durumda kalan kahramanın bir çıkar yolu olarak karşısındakini oyuna getirerek hile yapması ise o durumdan kurtulmak amacıyla verdiği mücadele içindir. Öncesinde kendisine yapılan bir kötülüğün intikamını almak isteyen kahraman hile yapmak zorunda kalabilir. Böyle durumlarda kahraman başarılı olur ve zor durumdan kurtulur.

Hile yapmak, başka birini kandırarak çıkar sağlamak toplum tarafından hoş karşılanmayan davranışlardır. Kişinin kolay yolu seçerek kısa yoldan istediğine ulaşmak için hileye başvurması kabul edilmez. Sosyal yaşamda ya da anlatılarda

karşımıza çıkan bu davranışın uygun olmadığı, sonuçlarının birçok haksızlığı doğuracağı vurgulanmalıdır.

4.1.4.20. Kötü Örneğin Genellemesi

Bir kahramanın (özellikle kadın kahraman) yapmış olduğu hata diğer kişilere de genellenerek herkes aynı suçu işlemiş gibi cezalandırılır.

“Kır Atlı” (Günay, 1975: 510), “Mücevher Topu” (Günay, 1975: 514), “Sadık Kadının İhaneti” (Sakaoğlu, 2002b: 482) masallarında kocalarını çok sevdiklerini söyleyen ama maddi olarak daha üstün birini bulunca kendi kocalarını öldürüp diğer zengin kişiyle evlenmek isteyen kadın kahramanlar yer alır. Masalda eşini öldüren ve başkasıyla evlenen kadının yapmış olduğu davranış tüm kadınlara mal edilir. Böylece aslında suçu olmayan diğer kadınların da cezalandırılmasına karar verilir. “Gadın Kesen Padişah” masalında bir padişah, evli bir kadına âşık olur. Kadına kocasının kellesini kesip iki hamal tutup yanına gelirse onunla evleneceğini söyler. Kadın, padişahın karısı olabilmek için hemen dediklerini yapar. Padişah ise kadının yapmış olduğu hareketten dolayı tüm kadınların öldürülmesini emreder (Öcal, 1999: 453). “Kadınların İhaneti” masalında padişah ve vezirlerin eşleri, kocalarını haramilerle aldatır. Bu davranış da tüm kadınlara mal edilir. (Sakaoğlu, 2002b: 485).

Bahsi geçen masalarda bir kadının yapmış olduğu kötü davranışın tüm kadınlara mal edilip ülkedeki tüm kadınların öldürülmesi istenir. Suçu olmadığı halde masumların cezalandırılması fikri uygun değildir.

Suçun şahsiliği ve bir kimsenin işlememiş olduğu bir suç sebebiyle cezalandırılmaması gerektiği anayasada da yer almaktadır (T.C. Anayasası, 09.11.1982, sayı: 17811). İşlenen suçlar, yapılan kötülükler kişiye aittir. Kahramanın, işlemiş olduğu bir suç sebebiyle yakın çevresi, hemcinsleri yapmadıkları halde aynı suçla suçlanamazlar. Çalışmamız kapsamında incelemiş olduğumuz masallar içerisinde az sayıda masalda suçun genellenmesi örneği görülmüştür. Hem anayasada hem de toplum içinde olumlu yönde karşılığı olan bir tavır değildir. Bu tutumun yanlış olduğu çocuğa açıklanmalıdır.

4.1.5. Çocuk Eğitiminde Şiddet ve Korku

Şiddet, “Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu ve davranışta aşırılık.” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2019: 2223).

Şiddet olgusunun birden fazla çeşidi mevcuttur. Bireysel ve toplumsal şekilde gerçekleştirilebilen her türlü eziyet etme, korkutma, sindirme, öldürme, cezalandırma, baskı kurma gibi davranışlar şiddet olarak değerlendirilir.

Sözlük tanımlarının dışında şiddet içeren davranış türünün ortaya çıkmasının altında yatan sebepler farklı şekillerde açıklanmaktadır. Genetik aktarım, psikolojik etkenler, sosyal öğrenme vb. birçok sebep kişilerin şiddet eğilimi göstermesinde etkili olmaktadır.

Şiddet konusuyla üç ayrı bilim dalı ilgilenmektedir; tıp, hukuk ve psikoloji. Tıbbın tanımına göre şiddet, fiziksel bir eylemdir. Kişinin fiziksel olarak bir zarara uğramış olması doku zedelenmesi vb. gerekir. Tıp, şiddeti ispat noktasında somut bir zarar arar. Hukuk, şiddet söz konusu olduğunda somut ize bakmaksızın kişinin yaşamış olduğu şiddetin var olup olmadığı noktasında kanıt araştırıp varsa şahitleri dinler. Ruhsal bir zarar söz konusu ise bunu da şiddet olarak kabul eder. Psikolojiye göre tanımlandığında ise her türlü aşağılama, hakaret, kötü söz gibi duygusal zarara uğratan her türlü eylem şiddet kabul edilir (Güneş, 2019: 24-25).

Şiddetin ortaya çıkışı tek bir nedene bağlı olarak açıklanamamaktadır. Kişinin içgüdülerine bağlı olarak meydana gelebildiği gibi birey ve çevre etkileşimi, sosyal öğrenme gibi etkenlerin varlığı da söz konusudur. Bu sebeple şiddetin kontrol edilmesi ve engellenmesi kolay olmamaktadır.

Evrensel bir problem türü olan şiddetin, fiziksel, sözlü, psikolojik, cinsel vb. farklı türleri bulunur. Toplumsal hayat içinde yaşayan insanın, şiddetin en azından bir türünü yaşamış olma ihtimali yüksektir. Kişilerarası bir durum olarak değerlendirilen şiddeti uygulayıcı pozisyonunda bulunan tarafın öfke kontrolü, agresiflik vb. problemleri olmasından ileri gelebilir. Şiddetin ortaya çıkmasına kaynaklık eden durum sosyal, psikolojik ve biyolojik kaynaklı olabilir.

Korku ise “Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü.” (Türkçe Sözlük, 2019: 1482) olarak tanımlanır. Korku, öğrenilebilir bir duygu durumudur. Aynı zamanda korkunun bireyler üzerinde hem fiziksel hem psikolojik etkileri olur. Korkmuş olan bir kişi psikolojik ve fiziksel tepkiler gösterir.

Kişilerin yaşamış oldukları korkular gelişim dönemlerine, yaşa, türe özgü özelliklere sahiptir. Bireylerde 0-2 yaş döneminde daha çok yalnızlık, ölüm, karanlık, fiziksel yetersizlik, terk edilme korkusu yerini 6-11 yaş aralığında daha çok fiziksel güvenlikle alakalı korkulara bırakır. Bu dönemde çocuklar doktor, karanlık, yüksek ses, hayaletler, büyücüler gibi ve yaşantıya bağlı olarak öğrenilmiş korkuları taşırlar. Ergenlik dönemi korkuları daha çok gelişim döneminin de etkisiyle kabul edilmeme, eleştirilme, reddedilme gibi sosyal kaynaklı korkulardan oluşur. Yetişkinlik döneminde ise artan sorumluluklarla beraber korkular gelecek kaygısı, evlilik gibi konulardan kaynaklanır. Yaşın ilerlemesi ile yaşlılık, ölüm gibi konular korku oluşturur (Polat, 2020: 21-23). Korku insan hayatının her döneminde yer alır. Ortaya çıkış sebebi içgüdüsel ya da çevre kaynaklı olabilir.

Masallarda ise çocuklar açısından korku unsuru olabilecek konuların başında olağanüstü varlıklar ve sebep oldukları olaylar; ölüm ve ölümlerle ilgili durumlar; ceza uygulamaları; inanca ait birtakım durumların geldiği söylenebilir. Yaş ve gelişim dönemi faktörü çocukların bu korkularının perçinlenmesinde etkili olabilir.

4.1.5.1. Anadolu Türk Masallarında Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, kişinin bedenine zarar vermeye yönelik her türlü saldırıyı kast eden davranışlardır. Yaralamaya yol açan eylemlerin tümü ve öldürmek fiziksel şiddet kapsamına girmektedir.

Çocukluk döneminden itibaren bireylerde davranışları düzenleme, istenmeyen bir durumu ortadan kaldırma ya da bir hata sonrası fiziksel şiddet içeren uygulamalarla cezalandırma görülmektedir.

Yetişkinler çocukların davranışlarını düzenlemek amacıyla araç olarak ceza verme yöntemini kullandıkları zaman baskının dozunu da artırmış çocuğa aynı

zamanda şiddet uygulamış olurlar (Güneş, 2019: 24). Kast edilen şiddet türü sadece fiziksel zarar vermek değildir.

Çocuğa yönelik şiddet en büyük tahribatı yaratan şiddet türü olmasına karşılık en çok gizli kalan ve dile getirilemeyen türdür. Çocuğun gelişim sürecini etkilemesi ve engellemesi bakımından değerlendirildiğinde de sebep olduğu durumlar neticesinde çocuk istismarına girmektedir (Polat, 2016: 19).

“Çocuk kendisini cezalandıran kişiye karşı hiçbir savunma aracı kullanmazsa, boyun eğici bir tavır sergiler ve cezalandıran kişiye itaat ederek edilgenleşir.” (Güneş, 2019: 27).

Zaman içerisinde şiddeti içselleştiren ve tepki vermeyen bir çocuk kendisine uygulanan şiddeti kabullenerek normalleştirebilir. İlerleyen yaşamında da şiddet içeren fiziksel ya da sözlü bir davranışları olağan kabul edebilir. Şiddetin toplum içinde, aile ortamlarında giderek daha çok görülmeye başlanması insanlar tarafından kanıksanmasına yol açmaktadır.

Şiddete en çok maruz kalan gruplar çocuklar, kadınlar ve yaşlılardır. Şiddetin sonucu değerlendirilirken şiddet uygulanmış olan kişinin yaşamış olduğu olay üzerinden incelenir (Polat, 2016: 16).

İncelemiş olduğumuz masalarda özellikle zayıfların cezalandırılması örnekleri çok fazladır. Verilen cezalar sonucu uygulanan fiziksel şiddetin boyutu cezayı türüne göre farklılık gösterir. Çocuk kahramana uygulanan fiziksel şiddet örnekleri az sayıdadır.

Güçlü olan kahramanın kendisinden zayıf olana eziyet ettiği görülmektedir. “Yarımca” masasında Yarımca ve beş kardeşi, devin hazinesinin nerede olduğunu devin kızına sorarlar. Hazinenin yerini söylemeyen kız, ancak kolunu keserlerse kanının sıçradığı yerde hazineyi bulabileceklerini söyler. Yarımca ve kardeşleri de hazinenin yerini bulmak için kızın kolunu keserler (Günay, 1975: 284). “Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın” masasında adam, karısı namahremi gördü diye karısını haksız yere suçlar. Adam, karısının kollarını keser (Günay, 1975: 291). “Gelin

Kaynana” masalında ise kaynanası sebepsiz yere gelinine yemek vermez. Onu aç ve susuz bırakır (Günay, 1975: 293-294). “Fatma” masalında dev, Fatma’nın kanını emmek için her gün kaldıkları mağaraya gelir. Kızın parmağını delip kanını içer (Yavuz, 1994: 99). “Güzel Kız ve Yedi Kardeşi” masalında canavar, her gün gelip kızın parmağından kan emer. Kız günden güne zayıf düşer. (Yavuz, 1994: 125). Aynı şekilde devin, gelip yedi erkek kardeşi olan bir kızın parmağından kan emerek kızı zayıf düşürdüğü diğer masallar ise “Yasemin” (Yavuz, 1994: 127), “Küçük Kardeş” (Yavuz, 1994: 133), “Nartane” (Yavuz, 1994: 142), “Bıra Mus” (Yavuz, 1994:149), “Yedi Kardeş Bir Bacı” (Doğan, 2007: 193) adlı masallardır. “Elma Yanaklı Kız” masalında padişahın oğlu, kendi isteğiyle yoksul bir kızla evlenir. Ancak bu durumu bir türlü kabullenemez. Padişahın oğlu, öfkesini almak için her gece karısını döver(Yavuz, 1994: 182). “Boncuk Padişah” masalında kahraman, amcasının kızıyla evlidir. Kadın elindeki kınayı göstererek siyah ve beyazın ne güzel uyduğunu söyler. Kahraman, karısının o sırada oradan geçen bir köleye laf atmak amaçlı bunu söylediğini düşünerek kadına kırk sopa atar (Yavuz, 1994: 195). “Ağaoğlunun Kaderi” masalında ağa oğlu, kendi falında bir çobanın kızının alına yazılı olduğunu öğrenince o kızı bulur. Ağa oğlu, kıza çokça altın verip o altınlarla anne babasının ömür boyunca rahat yaşayabileceğini söyler. Kızı öldürmek amaçlı yaralar ama kız ölmez (Yavuz, 1994: 208-209).

Kahraman, karşısındakini içinde bulunduğu sıkıntılı bir durumdan kurtarmak için onu ikiye böler. Amacı zarar vermek değildir. “İhtiyar Adamın Oğlu” masalında arkadaşı ile elindeki her şeyi paylaşan delikanlı, arkadaşının isteği üzerine karısını da ikiye bölmeyi kabul eder Arkadaşının, kızı ağaca bağlayıp ikiye bölmesi sonucu kızın ağzından karnındaki yılan yavrusu düşer ve kız temizlenir. Kız ikiye bölünüp zarar görecekmış gibi bir düşünce oluşsa da bu şekilde kız içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulmuş olur (Günay, 1975: 314). “İsmail’in İyiliği” masalında İsmail ve yolda karşılaştığı adam, padişahın kızını paylaşmak için ikiye bölmeye kalkarlar. Kızın ağzından bir yılan çıkar ve karnındaki yilandan kurtulduğu için konuşmaya başlar. Kızı ikiye böleceğim diyerek yilandan kurtaran kişi İsmail’in zamanında dayaktan kurtardığı cesettir (Yavuz, 1994: 63). “Halik Bilmezse Mahluk Bilir” masalında Arap ve oğlan, kızı ikiye bölecekken kızın midesindeki yılan ve

yumurtaları dışarı çıkınca kız kurtulur (Yavuz, 1994: 313-314). “Sarıtıraş” masalında padişahın kızını alan iki oğlan, kızı paylaşmak için kesmeyi düşünürler (Şimşek, 2001: 47). “Balık Bilmezse Hâlık Bilir” masalında kazandıkları her şeyi paylaşan iki arkadaş, padişahın kızını paylaşma konusunda anlaşmazlık yaşarlar. Kızı ortadan ikiye bölerek paylaşmaya karar verirler. Yabancı kardeş kılıcı kaldırdığında kızın karnında bulunan yılanın parçaları dışarı çıkar. Yabancı kardeş kızı arkadaşına verir (Alptekin, 2002: 366). “Padişahın Konuşmayan Kızı” masalında padişahın konuşmayan kızını alan delikanlı ve kardeşi, kızı paylaşmak için ikiye bölerler. Böylece kızın ağzındaki yılan çıkar kız temizlenir (Sakaoğlu, 2002b: 500). “Balık Adam” masalında balıkçının oğlu ve Halil, yanlarında üç kızla giderlerken kızları bölüşmeye karar verirler. Balıkçının oğlu peri kızını, Halil de dünya güzelini alır. Üçüncü kızı bölüşemeyince kızı ağaca bağlayıp kıza vurmaya başlarlar. Kızın karnına vurunca karnından yılan düşer (Özçelik, 2004: 300). “Alabalık Alabalık Başım Yine Kalabalık” masalında Mehmetoğlu ve Baltabıyık arkadaş olup her kazançlarını ortadan ikiye bölme konusunda anlaşır. Baltabıyık, Mehmetoğlu’nun iki çocuğunu ve karısını da paylaşmaları gerektiğini söyler. Kadını kılıçla ikiye bölmek ister. Aslında amacı kadının karnındaki yarım yılanı dışarı çıkarmaktır. Kılıcı vurunca yılan çıkar (Sarıyüce, 2010: 208). Bahsi geçen masalarda kahraman kızı ikiye böleceğini söylerken gerçekten bunu kast etmemektedir. Ancak niyetini açıkça söylememiş olması bir ceza gibi gözüktür. Durumun aslı kızın ağzından yılanın çıkması ve rahatlamaıyla anlaşılır.

Çocuk kahraman, rüyasını anlatmak için rüyayı dinleyecek olan kişinin önce “hayır olsun” demesini bekler. İsteddiği cevabı alamayan kahraman rüyayı anlatmayınca dayakla cezalandırılır. “Rüya” masalında çocuk kahraman, anne babasına rüyasını anlatmadığı için dayak yer (Günay, 1975: 491). “İngiliz Kralı” masalında padişahın oğlu, gördüğü rüyayı hayrola demedikleri için anlatmaz. Bu sebeple kahramanın annesi ve hocası onu döver (Seyidoğlu, 1975: 247). “Çocuğun Rüyası” masalında çocuk gördüğü rüyayı hayrola demediği için annesine anlatmaz. Kadın çocuğa oklava ile vurur (Alptekin, 2002: 256). Kahraman şiddete maruz kalmış olmasına rağmen boyun eğmez ve istediği cevabı almadan rüyasını asla anlatmaz.

Kahraman, uğramış olduğu hırsızlık sonucu kaybettiği eşyalarını geri alabilmek için şiddete başvurur. “Tokmak” masalında kahraman, sihirli sofrası ve sihirli eşeğini komşusu olan hamamcıya kaptırır. Sihirli sopanın yardımıyla hamamcıyı döverek çaldıkları ondan geri alır (Seyidoğlu, 1975: 263). “Yılan Oğlan” masalında kahraman, sihirli sofrasını, eşeğini ve horozunu çalan adamı damadının verdiği sihirli tokmakla döver. Kahraman eşyalarını geri alır (Şimşek, 2001b: 170). “Keloğlan ile Hamamcı” masalında Keloğlan, kargalardan çaldıkları buğdaylar karşılığında altın veren eşek ve sihirli bir sofrası alır. Aldıklarını hamamcıya çaldırır. Daha sonra yine kargalardan aldığı tokmakla hamamcıyı döverek eşek ve sofrasını da geri alır (Özçelik, 2004: 383-385). “Tık Sopam” masalında Keloğlan, Arap’ın kendisine verdiği kutuyu çalan padişah ve veziri yine Arap’tan aldığı sopaya dövdürür. Bu sayede kutuyu geri alır (Boratav, 2006: 210). Kahraman, çaba göstermeden ya da hakkı olmadığı hâlde kolayca elde etmiş olduğu bir eşyayı, malı, hayvanı hor kullanır. Sahip olduklarıyla da çevresindeki insanlara gösteriş yapar. Bu eşyaları kaybeder ya da çaldırır. Geri almak için de fiziksel şiddet kullanır. Kahraman istediği sonuca ulaşır. Söz konusu bu masalarda kahramanın; emek vermeden sahip olduklarını özensiz kullanması, yapılan hırsızlık, kahramanın adalet sağlamak için kendince bir yöntem kullanarak şiddeti seçmesi ve şiddet sonucunda başarılı olması çocuk açısından yanlış algılanabilecek mesajlardır.

“Kırk Haramiler” masalında Hırsız Tahir, harami arkadaşları ile padişahın hazinesini soyarken padişahın kızı onları yakalar. Hırsız Tahir, ölen arkadaşlarının intikamını almak için padişahın kızıyla (Sultan’la) evlenir. Sultan’ı ağaca bağlayarak ona fiziksel şiddet uygular (Tezel, 1997: 111). Sultan, babasının hazinesini hırsızlardan korumak için onları öldürmüştür. Hırsız Tahir ise suçu oldu halde Sultan’dan intikam almak için ona eziyet eder. “Mehmed-Eşkiya” masalında padişahın hazinesini soymaya çalışan eşkiya Mehmed, intikam almak amacıyla evlendiği sultanı yakmak için bir ağaca bağlar (Boratav, 2006: 181). “Hamamcı ile Keloğlan” masalında Keloğlan, kendisini oyuna getirip tavuğunu alan hamamcıya fiziksel şiddet uygular (Tezel, 1997: 156-157).

Kahraman, çevresinde olan yanlış durumlara şiddetle çözüm bulmaya çalışır. “Sırma Saç” masalında padişahın oğlu, Keloğlan’ın çocukları dövdüğünü görür. Yaptıkları için Keloğlan’ın kulağını kopartır. Keloğlan kanlar içinde kalır (Seyidoğlu, 1975: 305). Keloğlan’ın çocuklara uyguladığı şiddet davranışı yine fiziksel şiddetle cezalandırılır. “Sırma Saç” masalında Keloğlan şehzadenin yerine geçmek ister. Sırma Saç, şehzadeyi öldürmeye çalışan Keloğlan ve ona yardım edenleri mıhlı sığır kuyruğu ile dövdürür (Seyidoğlu, 1975: 307). “Ahmet Şah” masalında da devin sarayına giren üç kardeşin en küçüğü Ahmet Şah, sarayındaki hizmetçilere ve dev anasına kılıçla zarar verir (Seyidoğlu, 1975: 316). “Keloğlan” masalında Keloğlan, hocasını insanları birbirine yapıştıran duayı kendisine öğretmesi için döver (Seyidoğlu, 1975: 319). Bu masalda Keloğlan, istediğini öğrenebilmek amacıyla şiddeti tehdit unsuru olarak kullanılmıştır. “Ahmet Turan Mehmet Turan” masalında ise fiziksel olarak aşırı kuvvetli dünyaya gelen Ahmet Turan, çevresine ve etrafındaki insanlara fiziksel şiddet uygular. Keloğlan’ın kafasını dört yerinden kırar (Seyidoğlu, 1975: 321). “Uçkur Terleten” masalında padişahın kızı kendisine büyü yapıldığı için delirir. Kız, her gün bir başka kızı yer. Kahraman çok delirdiği günlerden birinde de onu bağladıkları zincirlerle kendi dişlerini kırar (Seyidoğlu, 1975: 335). Bu masallarda fiziksel şiddet kötülük yapan kahramanlara, onların çevresine bilerek zarar vermek istemesi üzerine uygulanır. Kötülerin cezalandırılması şeklinde gerçekleşir. Şiddet içeren kötü durumdan kurtulmak için kahramanın bulduğu çözüm ceza olarak uygulanan şiddetin başarılı olduğu mesajı taşır.

“Çömüdük” masalında köse, Çömüdük’ün dayısını öldürür. Çömüdük, kösenin oğlunu bacaklarından ikiye ayırır. Bir parçasını köseye bir parçasını karısına verir (Yavuz, 1994: 55). Masalda Çömüdük’ün öfkesi aslında köseye karşı iken fiziksel şiddeti suçu olmayan kösenin oğlu görür. “Gülbahar ile Gülbarın” masalında kıskanç teyzeleri tarafından doğdukları gün denize atılan iki kardeşten Mehmet çok yaramazdır. Komşuların çocuklarını döver onlara fiziksel zarar verir. Komşular bu durumdan rahatsız olurlar. Çocukların teyzesi hâlâ hayatta olduklarını öğrendiğinde ise kendi kimliğini gizleyerek kızı öldüresiye döver (Yavuz, 1994: 76-77). Masalda iki ayrı şiddet görülmektedir. Mehmet’in yaramaz bir çocuk olması ve çevresini rahatsız etmesinin yanı sıra kız kardeşinin doğurduğu çocukları kıskanan teyze kendi

yeğenlerini denize atıp ölüme terk eder. Hayatta olduklarını öğrenince de kıza zarar vermeye devam eder. “Fes Padişahı” masalında padişah, karısının kendisini Arap’la aldattığını düşünerek Arap’ı öldürüp karısının sırtına bağlar. Karısını da her gece döver (Alptekin, 2002: 282). Padişah içinde bulunduğu duruma karşı tepkisini şiddete başvurarak göstermektedir.

Kahraman, eşinin tembellik davranışını şiddet kullanarak değiştirmeye çalışır. “Tembel Ahmet” masalında padişahın kızı, kocasının tembelliklerinden, iş yapmamasından yıldıdığı için onu sopayla döver (Seyidoğlu, 1975: 332). “Dünyanın Tadı” masalında padişahın kızı, kocası Tembel Ahmet hiçbir iş yapmadığı ve tüm gün evde yattığı için çok sinirlenir. Önce güzellikle dil döküp çalışması gerektiğini anlatır ama durum değişmeyince ocaktan bir odun alarak Tembel Ahmet’in üstüne yürür (Güney, 1992: 358). “Deli Adam ile Karısı” masalında kadın, kendisini korkutan ve işten kaçmak için türlü şeyler yapan kocasını döver (Alay, 2005: 268). “Uykucu Mustafa” masalında kadın, kocası Mustafa’nın çok uykucu olması ve bu sebeple işe gitmemesine kızar. Ocaktan aldığı kıpkızıl bir odunu kocasının ayak tabanlarına basar. Mustafa canının acısıyla uyanıp hemen tarlaya gider (Sarıyüce, 2010: 160). “Korkak Osman” masalında kadın, işe gitmeyen tembellik eden kocasını önce suyla ıslatır sonra ocaktan aldığı eysi ile döver. Kahramana bu akli komşusu verir (Sarıyüce, 2010: 301). Eşinin tembellik edip, çalışmaması üzerine onu ikna edemeyen kadın eşini işe gönderebilmek için son olarak şiddete başvurmuştur. Kahraman uygulamış olduğu yöntemde başarılı olur. Eşini işe gitmeye, çalışmaya ikna eder. “Kör Canavar” masalında çoban, sürüsündeki bir koyunun kendi başına kaybolup kör bir kurdun yanına giderek kendini emdirdiğini görür. Bunun üzerine çoban da tembellik eder ve çalışmaz. Hanımı çalışmasını söyleyince de çoban, kadını döver (Alptekin, 2002: 322). Bu masalda ise tembel çoban haklı çıkar. Yapmış olduğu tembellik yanına kalır ve masalın sonunda zengin olur. Bu sebeple masalın vermiş olduğu mesaj yanlıştır.

Kahraman, kıskandığı ve ortadan kaldırmak istediği diğer kahramandan kurtulmak için şiddete başvurur. “Şamdan” masalında padişahın oğlu ve vezirin kızı nişanlıdır. Ancak şehzade başka bir kıza âşıktır. Bu sebeple vezirin kızı ve eşi,

şehzadenin âşık olduğu kızı şamdanın içinde yakmaya çalışırlar (Seyidoğlu, 1975: 362). “Altın Şamdan” masalında ise şehzadenin nişanlısı, şehzadenin sevdiği kızın saklandığı şamdanı baltayla kırıp kızı paramparça eder. Kızı kanlar içinde bırakır (Seyidoğlu, 1975: 366-367). Şehzadenin nişanlısı, şehzadenin sevdiği kızıdan kurtulmak amacıyla şiddete başvurur. “Sırmalı Pabuç” masalında üvey anne, öksüz kızın güzelleşerek eve dönmesine dayanamaz, onu kıskanır. Kızın başından kırk kazan su döker ancak güzelliğinin silinmediğini görür (Güney, 1992: 5-7). “Kamer Tay” masalında başka bir memleketin padişahı, vezirlerinin kışkırtmasıyla, babasına şifa olacak toprağı arayan şehzadeden yapılması zor isteklerde bulunur. Vezirler, şehzadenin padişahın isteğini yerine getiremeyeceğini düşünüp şehzadeyi zor durumda bırakmak isterler. Şehzade de bu istekleri yerine getirmeden önce padişahın fikrin sahibi olan vezirin başını, diğer vezirin de ciğerini ister. Son isteğinde ise şehzade padişaha akıl veren vezirin iğneli kayıktan geçirilmesini diler. Padişah, şehzadenin dediklerini yapar böylece vezirler kurdukları plan sonucu kendileri cezalandırılmış olurlar (Güney, 1992: 326-328). “Kırkinci Oda” masalında Kaplan Adam ve domuz arasındaki boğuşmada ikisi de fiziksel olarak zarar görür (Tezel, 1992: 129).

Kahraman kimi zaman zor durumdan kurtulmak, karşısındakini etkisiz hale getirmek için fiziksel şiddete başvurur. “Celali Ahmet” masalında padişah, harbe gittiğinde padişahın kızı tek başına kalır. Celali Ahmet’in adamları kızı kaçırmaya gelir. Kız da adamların ayaklarını kırar (Seyidoğlu, 1975: 377). “Çuhadaroğlu” masalında kahramanın kendini zorla öpmeye kalkışan adama tokat atması kötülük yapmak isteyen kahramana uygulanan fiziksel şiddet örneğidir (Seyidoğlu, 1975: 386). “Üç Vasiyet” masalında kahraman, kendisini aldatan ve sevgilisi ile birlikte plan yaparak bir mağaraya kapatan karısını direğe bağlar (Seyidoğlu, 1975: 399). “Kötü Arkadaşlar” masalında iki arkadaş, diğer arkadaşlarının parasını, pulunu alıp iki bacağını keserek onu dağ başında terk ederler (Seyidoğlu, 1975: 400). “Şah İsmail” masalında kavga etme, birbirine kılıç çekme, kulağını burnunu kesme gibi fiziksel şiddetin uygulandığı durumlar mevcuttur. Şah İsmail’in babası da oğlunun gözlerini çıkarttırıp mil koydurur (Günay, 1975: 344-350). “Nasihat” masalında bir adam kızını direğe bağlayıp döver (Günay, 1975: 396). “Hayırsız Kız” masalında

ağabeyi, atı boğduğu için kız kardeşinin kolunu keser (Günay, 1975: 496). “Hürü” masalında Hürü, kendisine tecavüz etmeye çalışan hoca efendiyi hamamda kaynar suyla yıkayıp bayıltacak dereceye getirir ve döver (Dilçin, 2002: 233). “Akıllı Çoban ile Padişah” masalında çoban, sultanı Arap’ın elinden kurtarmak için Arap’ı bıçaklar. Bıçak darbeleri Arap’a sinek ısırığı gibi gelir, tesir etmez (Özçelik, 2004: 395).

Kahramanın söylemiş olduğu bir yalan, içinden çıkılmaz başka durumları meydana getirir. Kahraman da içinde bulunduğu durumdan kurtulabilmek için şiddete başvurur. “Çirkin Kız” masalında yoksul nine, evde kalmış çirkin kızını padişahın oğluna hiç gün ışığına çıkmamış, dünyalar güzeli bir kız diye tanıtır. Kızla evlenmek isteyen şehzade, düğün bitip çirkin kızı görünce çok öfkelenir. Kızı pencereden dışarıya fırlatır. Bahçede karşılaştığı bir peri ise kızı on yaşında güzel bir kıza çevirir. Kahraman nasıl güzelleştiğini sorgulayan kıskanç bir arkadaşına kızar. Onu bahçıvanın yanına gönderip kırk sopa yemesine; hayvan derilerini yüzenlerin yanına gönderip derisini yüzdürerek acı çekmesine sebep olur (Yavuz, 1994: 46-47). “Menekşe Yaprığından İncinen Kızım...” masalında padişah, evlendiği gelinin yetmiş yaşında bir ihtiyar olduğunu görünce gelini pencereden atar. Gelin ağacın dallarına takılıp kalır (Boratav, 2009: 147).

Kahramana yapılan bir haksızlık, suçlama, iftira vb. sonrası kahraman şiddet görerek cezalandırılır. Masalın sonunda gerçekler ortaya çıkınca bu defa kötülük yapan kahraman fiziksel şiddet uygulanarak cezalandırılır. “Yedi Çingene” masalında padişahın oğlu, yedi çingene kardeşten en küçük ve en güzel olanla evlenir. Kız, söz verdiği gibi iki tane altın çocuk doğurunca kızın kardeşleri çocukları köpek yavrusu ile değiştirir. Padişahın oğlu da, karısı köpek yavrusu doğurdu sanarak onu yedi yolun birleştiği meydana gönderip yanına da bir sopa koydurarak gelip geçen kızın kafasına vurmasını emreder. Şehzade masalın sonunda tüm gerçekleri öğrendiğinde karısına kötülük yapan kardeşleri birbirlerine ters duran atların aralarına, ayaklarına bağlayıp atları kırbaçlar. Kız kardeşler parçalanarak cezalandırılır (Yavuz, 1994: 171). “Kadının Çilesi” (Yavuz, 1994: 225) ve “İyi Kalpli Kadın” (Yavuz, 1994: 276) masallarında kocasının kardeşi tarafından iftiraya uğrayan kadını, ceza olarak yarı beline kadar toprağa gömerler. “Kırk Oğlanın

Bacısı” masalında doğar doğmaz bir adam tarafından evlenmek için kaçırılan kızın, büyüdüğünde bir eşkıyaya gönü düşer. Kız, eşkıyalardan evleneceği adamın gözlerini kör ederek sağ gözünü sağ cebine, sol gözünü sol cebine koymalarını ister (Yavuz, 1994: 246). Kahraman, kendini kaçıran adamı eşkıyaların yardımıyla cezalandırmak ister. “Dertli Fatma” masalında Fatma ve Mehmet adında iki kardeş anne babaları olmadığı için amcası ve yengesiyle beraber kalırlar. Yenge, kötü kalpli bir kadın olduğu için çocuklara çok az yemek verir, çocukları az uyutup çok çalıştırır ve döver. Bir gün yenge, çocuklardan pıardan su getirmelerini ister. Amacı suyu kaynatıp çocukların üzerinden döküp onlardan kurtulmaktır. Çocuklar, yengelerinin şiddetinden bir kuşun onları uyarması sayesinde kurtulurlar (Yavuz, 1994: 248-249). Masallarda çoğunlukla üvey annenin çocuklarına uyguladığı şiddetin benzeri bu masalda yenge örneği ile görülür. “Yedi Bacılar” masalında yedi kız kardeş, eve getirdikleri eşyalara, öteberiye hiç olmayacak şeyler yapıp zarar verir. Eşleri de onları dövüp evden kovar (Yavuz, 1994: 273-274). “Çiçekçi Kız ile Büyülü Karanfil” masalında kahraman, kocasını beklerken başka bir şehzade onu kaçıır. Masalda şehzadenin “kızı saçlarından tuttuğu gibi atına atıp dörtnala gittiği” ifadesi yer alır (Taner, 1995: 114). “Sihirli Tavşan” masalında küçük şehzade, altın kızı kaçırp padişaha götürmek için kızı sürükler ve zorla götürmeye çalışır. Masalda sihirli tavşan da, şehzadeyi sözünü tutmadığı için döver (Tezel, 1997: 59-66). “Gelin ve Kayını” masalında kaynının tacizine karşılık vermeyen kadına, kayını iftira atar. Bunun üzerine kadın ceza olarak bir yol ayırımında beline kadar çakıla gömülerek deriye sarılır. Gelip geçenin yüzüne tükürmesi istenir (Alptekin, 2002: 341). “Hain Kardeş” masalında da kaynının iftirasına uğrayan kahramanı, iftirayı atan kayını çölün ortasında toprağa gömer (Doğan, 2007: 69). “Zilli Tilki” masalında bir adamın sakalı tilki yüzünden yanar. Adam sakalının eşi yüzünden yandığını zannederek eşini döver (Alptekin, 2002: 474). “Keloğlan ile Bey” masalında Keloğlan bir adama danasını satar ancak adamdan parasını alamaz. Keloğlan, adamı yağhanesinde makineye bağlayıp sıkıştırır ve döver. Daha sonra doktor kılığına girip adamı muayene eder ve hamama götürür. Keloğlan, adamı jiletle diler (Özçelik, 2004: 467-468).

Masallarda yer alan taş kesilme motifinin ardından kahramanın eski haline dönebilmesi için birtakım uygulamalar yapılması gerekir. Sağaltıcı özelliği olan kana, “arınma” ve “korunma” gibi sembolik anlamlar yüklenir (Oğuz Güner, 2019: 817-818). Taş kesilen kahramanın eski haline dönebilmesi için bir çocuğun kanının kahramanın üzerine sürülmesi, akıtılması gerekir. Dolayısıyla bu kanı elde edebilmek için de çocuğun bir yerinin kesilerek kanının akıtılması gerekmektedir. “Aslan Ali” masalında Aslan Ali, Hızırların kendi aralarında yapmış oldukları konuşmaları dinler ve kardeşlerine anlatır. Bu sayede kardeşler babalarının kurduğu tuzaktan kurtulurlar. Ancak Aslan Ali, sırrı ortaya çıkardığı için taş kesilir. Düzelmesinin yolu ise babasının (padişahın) torununu kesip kanını Aslan Ali’nin üzerine akıtmasıdır. Çocuğun parmağını jiletle kesip kanını Aslan Ali’ye sürerler. Aslan Ali bu sayede düzelir (Alptekin, 2002: 320-321). “Padişah’ın Oğluyla Hizmetkârı” masalında da sırrı ifşa ettiği için taş kesilen Musa’nın düzelmesi için padişahın kızıyla oğlu, oğullarını Musa’nın üzerinde keserek çocuğun iki damla kanını akıtırlar. Musa hemen kalkar ve çocuğun kesilmesine engel olur (Alptekin, 2002: 400). Kanın, sağaltıcı ve koruyucu gücü bulunmaktadır. Masallarda taş kesilmiş olan kahraman, içinde ruh ve can barındıran kan ile diriltilebilir (Sakaoğlu ve Türkan, 2019: 185) Kanı akıtılan çocuk kahramanın vücudu kesildiği için örnekler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Kahramanın şiddet görmesi için haklı bir sebep ya da somut bir gerekçeye ihtiyaç duyulmaz. Fiziksel şiddet uygulanır. “Bedestenli Hacı Ahmet Ā” masalında Mehemed Bey, Çakal Ömer ve Tilki Hasan’a köpeğin kuzuyu yediğini haber verir. Çakal Ömer ve Tilki Hasan buna inanmayarak suçsu olmayan Mehemed Bey’i döverler (Radloff ve Kúnos, 1998: 231). “Tasa Kuşu” masalında tasa kuşu, padişahın kızının çalıştığı yerlere giderek etrafı dağıtır, çevreye zarar verir. Kızın ustaları, olan biteni tasa kuşunun yaptığını bilmedikleri için kızı suçlayarak ona dayak atarlar (Radloff ve Kúnos, 1998: 238). “Korku” masalında oğlan, gemiyi sallayan denizkızını döver (Radloff ve Kúnos, 1998: 247). “Uslu Ölan ile Deli Ölan” masalında iki kardeşten küçük olanı delidir. Annelerinin ölümünün ardından dua okutup yemek vermek için kasaptan et alırlar. Küçük kardeş, et az geldiği için işkembeyi yıkamadan yemeğin içine koyar. Büyük kardeş de küçük kardeşi döver

(Radloff ve Kúnos: 1998: 274-275). “Keloolan (3)” masalında Keloğlan, geyik eti isteyen bacanaklarına eti vermek için şart sunar. Şartı kabul eden bacanaklarının vücuduna kızgın at nalıyla damga basar (Öcal, 1999: 255). “Ceylân Yüreği” masalında ise geyik yerine ceylan eti yer alır (Alptekin, 2002: 312). “Padişahın Oğlu ile Atı” masalında padişahın oğlu, aslan sütü arayan bacanaklarına aslan sütü vereceğini ama şartının atının nalını kızdırıp vücutlarına basmak olduğunu söyler. Bacanaklar, gerçek kimliğini bilmedikleri için bir daha görmeyecekleri düşüncesiyle padişahın oğlunun şartını kabul ederler (Özçelik, 2004: 434). “Lale” masalında devler, padişahın oğlunun gözlerini oyarak onu kuyuya atarlar (Öcal, 1999: 264). “Arzıyınan Gamber” masalında kardeş olmadıklarını öğrenen Arzu ve Kamber, evlenmek isterler. Bu duruma karşı çıkan analık, tuzak kurup Arzu’yu döver (Öcal, 1999: 397). “İsdambıl Valisi” masalında İstanbul’a vali olan genç, okul arkadaşı medrese açmak için ondan para istediği için arkadaşına tokat atar (Öcal, 1999: 458). “Hoca” masalında köyde imamlık yapan hoca, her cuma günü çocuklardan cumalık alır. Bir kız, birkaç defa cumalık getirmeyi unutup hoca, kızı uyarır. Kız, tekrar unutup kızı döven hoca onu yerin yedi kat dibine gönderir (Şimşek, 2001b: 83). “İki Yılanla Evlenen Kız” masalında kahraman bir yılanla evlenir. Hamile kaldığında kayınvalidesi, yılan olan bir çocuk dünyaya getireceği için kıza karnına taş koyup çocuğu düşürmesini söyler. Kayınvalidesinin dediklerini yapan kahraman Allah katından gelen sesle taşları karnından geri alır (Şimşek, 2001b: 112). “Yedi Kardeşin Bir Bacısı” masalında Keloğlan, yün paylaşımında karısı ile annesi arasında anlaşmazlık olursa karısına bir tokat vurmaya aklından geçirir (Şimşek, 2001b: 157). Masalda fiziksel şiddet uygulanmamış kahramanın düşüncesinde kalmıştır. “Gül ile Sinan” masalında kadın, kocasının ona yorgun atları verdiğini bahane ederek kocasına tokat atar (Şimşek, 2001b: 180). “Unutkan Adam” masalında kahraman kendi kendine “bir bir bir” diyerek yürür. Balık tutan adamlar, yanlarından geçerken kendilerine az balık tutturalar diye adama tokat atarlar. Masalda kahramanın yolda yürürken denk geldiği cenaze taşıyan kişiler ve kasabadaki adamlar da söylediklerinden dolayı tokat atarlar (Şimşek, 2001b: 276-277). Adam çevresinden bağımsız kendi kendine sayıklayarak yürüdüğü halde yanlış yerde yanlış kelimeler telaffuz ettiği için dayak yer. “Şibidik Ayşe” masalında Şibidik Ayşe’nin kaynanası, Şibidik Ayşe’yi gizlice dinleyip yaptığı kötülükleri öğrenir. Şibidik Ayşe,

kayınvalidesi duyduklarını anlatmasını diye kadının dilini ısırıp kopartır (Şimşek, 2001b: 301). “Havva Hanım” masalında Havva Hanım, kayınvalidesini iki duvarın arasına kurduğu salıncakta sallayıp sersemletir. Konuşamaz hale gelmesi için dilini ısırarak koparır. Masalın sonunda Havva Hanım, başından geçenleri kocasına anlatır. Eşi de Havva Hanım’ı döver ve evden kovar (Alptekin, 2002: 223). “Fesatçı Saliha” masalında Saliha, aynada kendi kendine konuşup çevirdiği oyunları anlatır. Onu kayınvalidesi duyar. Saliha kendisini duyan kayınvalidesinin önce dilini ısırıp kopartır. Sonra da kadını duvardan duvara çarparak konuşamaz hale getirir (Boratav, 2006: 226). “İğci Baba” masalında İğci Baba, tavana asıp odaya hapsettiği ve elinden kaçan oğlana dayak atar (Alptekin, 2002: 223). “İğci Baba” masalında İğci Baba, elinden kaçan kızı bulur. Kızı, duvardan duvara vurarak kıza dayak atar. İğci Baba’nın büyülu suyla uyuttuğu oğlan uyandığında İğci Baba’yı döver (Doğan, 2007: 93-94). Daha güçsüz olan ve şiddete maruz kalan kahraman daha sonra kendisine şiddet uygulayan kişiyi cezalandırır.

“Gümüş Boynuzlu” masalında eski evine geri dönen kahraman, karısı başka bir adamla evlendiği için karısını döver (Alptekin, 2002: 393). “Muradına Nail Olmayan Dilber” masalında vezirin kızı, padişahın oğlu ile evlenebilmek için annesiyle birlikte, gerçek gelinin gözlerini yerinden çıkarttırır. Padişahın oğlu da vezirin kızının asıl gelin olmadığından şüphe duyar ve kızın yanaklarında güller açmadığı için kızı döver (Alptekin, 2002: 333-334). “Süleyman Bey” masalında Süleyman Bey’in yeni evlendiği eşi, evin hizmetçisini sebepsiz yere döver (Alptekin, 2002: 413). “Çıkrıkçı Fatma” masalında biri, Çıkrıkçı Fatma’yı padişahın sarayının karşısına götürüp dayak atar. Dayağın sebebi masalda yer almamaktadır (Alptekin, 2002: 419). “İyilik Yapan Balık ve Balıkçı Çocuğu” masalında çocuk kahraman, babasının tuttuğu balığı denize geri attığı için babasından dayak yer (Sakaoğlu, 2002b: 281). “Avcı Mehmet” (Sakaoğlu, 2002b: 292), “Avcı Mehmet’in Oğlu” (Sakaoğlu, 2002b: 414-417) masallarında vezir ve lala, haksız yere Mehmet’e dayak atar. “Yazılan Yazı Bozulmaz” masalında padişahın oğlu, bir hocanın kendisine üç günlük bir kız bebeği yazmasının üzerine bebeği bulup bıçakla yaralar (Sakaoğlu, 2002b: 332). “Kuş Başı” masalında Dünya Güzeli, kuşun yüreğini yiyip zengin olan oğlandan hem kuşun yüreğini almak hem de oğlandan kurtulmak için birçok kez

fiziksel şiddet uygular (Sakaoğlu, 2002b: 388-391), “Şemşirak Taşları” masalında Hint Padişahı, kendisine yalan söyleyen iki oğlanın vücuduna kızgın nalın basar (Sakaoğlu, 2002b: 411). “Sultan Mahmut’a Armut Veren Köylü” masalında köylü, derviş kılığında gezen padişah ve vezire, karısı söylediği için armut ikram eder. Padişah da bunun üzerine köylüyü İstanbul’a davet eder. Köylü, İstanbul’da gezerken yanlışlıkla bir tımarhaneye girer ve yedi yıl çıkamaz. Padişahla tanışmasına karısı vesile olduğu için de tımarhaneden çıktığında karısını dövmeye karar verir (Sakaoğlu, 2002b: 510).

“Habibe” masalında üvey annenin kızına uygulamış olduğu bir şiddet örneği vardır. Üvey anne, kızı döver ama kız bunu babasına söyleyemez (Özçelik, 2004: 370). “Oduncunun Çocukları” masalında karısı hastalanınca evlenen oduncunun iki çocuğuna üvey anne şiddet uygular (Özçelik, 2004: 372). “Hasan Tay” masalında padişahın oğlu, gece karısını takip eder ve kadının mezardaki ölünün yüreğini yediğini görür. Kadın, sırrını öğrendiği için eşine saldırır (Özçelik, 2004: 400). Aynı masalda on sekiz yaşında müezzinlik yapan bir çamaşırcı gördüklerini anlatır. Çamaşırcı, kabristanda kabrin başında meşale yakan bir Arap görür. Arap kocaman bir kayrak taşını kaldırıncaya içinden bir kız çıkar. Orası bir mağaradır ve Arap, kıza eziyet ettiği halde kız teslim olmaz. Gün ışıyınca da Arap kaybolur (Özçelik, 2004: 400). “Kaygısız Ev” masalında kadın, evlendikleri gece eşine güldüğü için kocası onu bir değnekle döver. Adam, yedi sene boyunca her gece karısına kendisinden daha zengin, daha müstesna biri olup olmadığını sorar. Kadın, eşine cevap veremeyince adam kadına kırk değnek vurur (Özçelik, 2004: 436). “Nohut Oğlan” masalında Nohut Oğlan, horoz ve köpeği kapıya bağlar. Onların gürültü yapıp kadını uyandırmasına neden olur. Horoz, kadının gözünü oyar, köpek de bacağını ısırır. (Özçelik, 2004: 445). Bu masalda fiziksel şiddet hayvanlar tarafından kadına uygulamaktadır. Ancak buna Nohut Oğlan sebep olmuştur. “Üç Nasihat” masalında kahramanın evini eşkıyalar basar ve kahramanı döverler. Eşinden yardım istemesine rağmen eşi yardım etmediği için kurtulduğunda kahraman da eşini döver (Özçelik, 2004: 447). “Hiç” masalında Keloğlan, annesinin dediklerini unutmamak için yolda kendi kendine tekrar ederek gider. Keloğlan, söylediklerini karıştırıp yanlış yerlerde tekrar edince tokat yer (Özçelik, 2004: 449-450). “Sel Ehmed ile Hate” masalında

ağanın adamları, Sel Ehmed'e tokat atınca, Sel Ehmed adamları döver. Daha sonra Sel Ehmed'in evlenmek üzere olduğu Hate'nin kardeşlerini, ağanın adamları dövüp Hate'yi kaçırlar. Sel Ehmed de ağanın adamlarını döver (Alay, 2005: 221). “Köyün Çapkın Hocası” masalında hoca tarafından taciz edilen kadın, kocasıyla beraber hocanın üzerine kızgın yağ dökerler. Kahraman ve eşi, hocayı hadım ederler (Alay, 2005: 233). “Yeşil Gözlü Sarışın Adam” masalında kadın ve sevgilisi, kadının kocasını döverler (Alay, 2005: 237). “Deli Kadın ile Kocası” masalında deli kadın, kocasının getirdiği altın topacı bohçacı kadına verip yerine çeşit çeşit kumaş, bez, paçavra alır. Bu sebeple eşi, deli kadını döver (Alay, 2005: 253). “Kurnaz Muhtarın tokadı” masalında muhtar, kendisine misafir olan ağaya ikram için keçi keser. Kestiği keçi bitmeden ikinciye de keser. Ağa niçin böyle yaptığını sorunca da muhtar ev sahibinin işine karışılmaz diyerek ağaya tokat atar (Alay, 2005: 262). “Üç Arkadaş” masalında üç arkadaş, kimin karısından en çok korktuğu konusunda birbirleriyle tartışır. Üç arkadaş, eşlerinin çeşitli sebeplerle kendilerini nasıl dövdüklerini de anlatır (Alay, 2005: 271-272).

“Dev-Baba” masalında şehzade her gün yaptığı gibi kazlarını sayıp kontrol ederken kazlardan birinin tüylerinin dökülmüş olduğunu görünce çobanı döver ve kovar. Aslında kazın tüyleri güzel bir kızın dereye yansıyan görüntüsünün görünce dökülmüştür. Çobanın suçu yoktur (Boratav, 2006: 60-61). “Tencerecik” masalında fakir bir ana, sabaha kadar ip eğirip satması için ipi kızına verir. Kız ipi satıp kazandığı parayla bir tencere alır. Ana, tencere aldığı için kızına dayak atar (Boratav, 2006: 211).

“Hırsız” masalında Abuzer, başka bir kadına kızdığı için yarım akıllı olan kendi karısını döver (Doğan, 2007: 81-82). “Uyanık Köse ile Üç Kardeş” masalında köse tarafından kandırılan üç kardeş, burunlarını kestiği için köseyi döverler (Doğan, 2007: 179). “Yumurta Gızı” masalında adam, dut ağacını kestiği için Arap kızını yani karısını döver (Doğan, 2007: 201). “Kara Kadı ile Kara Ahmet” masalında Kara Kadı, Kara Ahmet'e atılan iftirayı anladığı halde suçsuz olan Kara Ahmet'e ceza verir. Kadı, Kara Ahmet'e sopa vurdurup iki zaptiye ile sokak sokak dolaştırır. İnsanların Kara Ahmet'in yüzüne tükürmesini ister (Sarıyüce, 2010: 343). “Uzun

Kavak, Uzun Kavak” masalında köse, dilenci kılığında gittiği evde elinden kaçan küçük kızı döver (Sarıyüce, 2010: 95). “Altın” masalında paşanın oğlu, açgözlülüğü sonucunda kör olur ve yaptığı hatayı anlar. Bir köşeye oturup insanlara para vererek onlardan kendisine vurmalarını ister. Bu şekilde kendisini cezalandırmaktadır (Doğan, 2007: 31). “Azap” masalında Azap, ihtiyar adamdan intikam almak için adamın kızını döver (Doğan, 2007: 36). “İki Bacı” masalında teyze, yeğenine su vermek için kızın gözlerini kendisine vermesini şart koşar. Teyze, yeğenin gözlerini çıkarır (Doğan, 2007: 97). “Senem” masalında Senem, kendisini taciz eden imamın vücuduna kızgın kürekle vurur (Doğan, 2007: 165). “Ben Bir Yeşil Yaprak İdim...” masalında padişahın kızı, bir narı tek eliyle tek tanesini bile yere düşürmeden kim yerse onunla evleneceğini söyler. Yemen Padişahı’nın oğlu kendisinin şehzade olduğunu saklar. Şehzade narı yer ama tek bir tanesini yere düşürür. Kız, oğlanla kırk değnek yemesi şartıyla evlenir. Şehzade karısına kaz çobanı olduğunu söyler. Kendi sarayında bilerek karısına iki defa hırsızlık yaptırır. Karısını yakalatıp yüzüne tükürmelerini ister (Boratav, 2009: 122-125). “Ahu Melek” masalında padişahın kızı, halayık kendisine babası ile evleneceğini haber getirdiği için halayığa sopa atar. Masalda şehzadenin nişanlısı, padişahın kızını içine saklandığı altın öküzle birlikte fırına atıp yakar (Boratav, 2009: 165). “Yıldırım Padişahı” masalında annesinin vasiyeti üzerine öz babası ile evlenmek zorunda kalan kahraman, aniden açılan duvardan kaçınca kendini bir sarayda bulur. Havuzun kenarında beklerken kırk bir tane güvercin gelir. Güvercinler kızı döverler sonrada yanlarında kalmasına izin verirler. Ancak sarayda bulunan kırk birinci odayı asla açmamasını söyledikleri halde kız onlar yokken üç defa odaya girdiği için güvercinler kızı yine döverler (Boratav, 2009: 204-208). “Altın Toplu Sultan” masalında şehzadenin arkadaşı, şehzadenin yerine geçerek onun nişanlısı ile evlenmeye çalışınca bu sebeple dayak yer (Boratav, 2009: 222). “Bostancı Dede” masalında padişah ve karısının bir evlatlıkları vardır. Kadın, sevgilisinin yanına giderken atını hazırlaması için evlatlığı kırbaçlar (Boratav, 2009: 230). “İnsanoğlu Nankördür...” masalında hanedan mensubu bir adam, yolda giderken rastladığı çocukların birbirlerine tokat atıp birbirlerini hırpaladıklarına şahit olur (Boratav, 2009: 239). “Çingenenin Üzümleri” masalında bir kadın, eşinin arkadaşı olan çingenenin üzümünü izinsiz yer. Çingene, üzümünü satmak üzere geri almaya

geldiğinde adam karısını sopayla döver (Kasımoğlu, 2010: 486). “Kılso” masalında evinden hiç çıkmayan bir adam olan Kılso, bir gün karısının zoruyla evden çıkar. Bir deve ile geri döner. Karısı deveyi kesip kavurma yapar. Deve, padişahın devesi olduğu için padişahın adamları Kılso’yu döverler. “Akılsızın Devleti” masalında bir ağa, seyahate giderken kendisi için çok önemli olan Arap atını bir gence emanet eder. Oğlan, atı kaybeder. Ağa döndüğünde atı göremeyince oğlanı döver (Kasımoğlu, 2010: 601-602). “Başlama Masalı” adlı masalda bez satan bir dükkânda çalışmaya başlayan oğlan, ustası dükkânda yokken basma bezleri sattığı fiyattan Hint ipeklilerini de satar. Patron, dükkândaki tüm malı ucuza satan oğlanı döver (Sarıyüce, 2010: 4). “Keloğlan ile Çil Horoz” masalında Keloğlan’ın yaşadığı memlekette ülkenin padişahı herkesten vergi alır. Vergi vermeyeni de falakaya çeker (Sarıyüce, 2010: 39). “Safoğlan” masalında Safoğlan, paralarını sayarken kendisini aldatmaya gelen ve ısrarla soru soran çocuğa hafif bir tokat atar. Safoğlan, çocuğun asıl niyetini bilmeden dalgınlıkla tokat atmıştır. Daha sonra yine kendisini kandırmaya çalışan ve kör olduğunu söyleyen adam parasını alıp kaçarken arkasından taş atarak adamı durdurur (Sarıyüce, 2010: 80-82). “Terzi Kız” masalında vezirin kızı Karakız, şehzadenin karısını büyü ile kuşa çevirir ve şehzade ile evlenir. Karakız, gelin hanımın büyülu çiçeğine tekerlemeyi yanlış söyleyince çiçek iki kol çıkarıp Karakız’ı döver (Sarıyüce, 2010: 111). “Tın Tın Eden Kabacıgım” masalında üvey anne, eşinin iki çocuğunu döver. Masalda vezirin kızının, şehzade ile evlenen kıza kurduğu tuzak için tuttuğu haydutlar da ceza olarak kırbaçlanır (Sarıyüce, 2010: 134,140). “Kırk Haramiler” masalında Keloğlan, tekesini götüren iki haramiye nereye götürdüklerini sorunca adamlardan dayak yer. Kılık değiştiren Keloğlan, hamama götürdüğü haramiyi hamamda sarhoş eder. Keloğlan, haramiye hacamat yapar (Sarıyüce, 2010: 148-151). “Görünmez Adam” masalında padişah, dışarıya çıkmayan kızının bir gecede ayakkabılarının eskimesinin sebebini bulmak ister. Bu sırrı çözmek için gelen ancak çözemeyen adamlara dayak attırır (Sarıyüce, 2010: 181).

Kahramanlar kendi aralarında yaşadıkları problemleri çözemediklerinde şiddete başvururlar. “Hırsız ile Yankesici” masalında aynı kadınla evli olduklarını öğrenen hırsız ve yankesici, kavga edip birbirlerini döverler. Padişahın sarayına

hırsızlık yapmak için girdiklerinde de lalayı iple bağlayıp zembile sokup tavana asarlar (Alangu, 2011: 202,206). “Alicengiz Oyunu” masalında derviş, yanına gelen delikanlıyı falakaya yatırıp döver (Alangu, 2011: 243). “Saka Güzeli” masalında da üç balıkçı, denize attıkları ağdan dünya güzeli bir kız çıkınca kızı paylaşamayıp kavgaya tutuşurlar. Birbirlerine tokat atarlar (Alangu, 2011: 259).

Anadolu Türk masalları içinde incelemiş olduğumuz masallarda kahramanlara uygulanan çok sayıda fiziksel şiddet örneği mevcuttur. Kimi zaman kahramana ceza vermek amaçlı uygulanan fiziksel şiddetin yanında kimi zaman da ceza verme amacı taşımamasına rağmen kahramana fiziksel zarar verdiği için bu başlık altında değerlendirilen örnekler yer almaktadır. Kahramanın istemediği sonuçlar, beklemediği durumlar karşısında değişen duygu durumu öfke, intikam alma isteği, saldırganlık meydana gelir. Kontrol edilemeyen bu duygular sonrası kahraman fiziksel şiddet içeren cezalara başvurabilmektedir.

Kötülük yapan kahramanın şiddete uğramasının yanında suçu olmadığı halde şiddete maruz kalan kahramanlarda bulunur. Masallarda fiziksel şiddetin kolay uygulanabilir bir ceza şeklidir. Kahramanın kendisine yapılan haksızlığı, kötülüğü şekilde şiddet uygulayarak çözmeye çalışır. Bu durum bu örneklerle şahit olan çocukların hayatlarında şiddeti normalleştirmesine sebep olur.

Tarih içinde bazı toplumlarda fiziksel şiddet bir eğitim aracı olarak kullanılmıştır. Böyle olmasına rağmen tüm toplumlar şiddet gören kişinin küçük düştüğünü ve onurunun kırıldığını ifade ederler (Şenol ve Mazman, 2014: 14). Doğrudan ya da dolaylı olarak fiziksel şiddete maruz kalmış olan bir çocuğun yaşamı, gelişimi ve psikolojisi bulunduğu durumdan etkilenir. Öncelikle çocukların şiddetle bu kadar erken yaşta yüz yüze gelmesi aile fertleri başta olmak üzere okul ve çevre tarafından engellenmelidir.

“Zor ve şiddet kullanarak davranış yönlendirmeyi amaçlayan anne-baba ve diğer yetişkinler, çocukta zayıf vicdan ve ahlak gelişimine; çocuğun kendilerine karşı öfke, korku ve kızgınlık içinde olmasına; sorunları şiddet yoluyla çözmeyi öğrenmesine neden olacağı hatırdan çıkarılmamalıdır.” (Şenol ve Mazman, 2014: 14).

Fiziksel şiddetin bir terbiye ya da davranış şekillendirme aracı olmadığı öncelikle yetişkinler tarafından kabul edilmelidir. Erken yaşlarda şiddetle tanışan bir bireyin gelişim dönemlerini sağlıklı şekilde tamamlayıp ileride de sağlıklı bir yetişkin olması beklenemez. Bu sebeple çocuğun şiddete maruz kalmaması ve şiddet içeren unsurlarla dolaylı bile olsa tanışmaması önem taşır. Çocukları şiddette, saldırganlığa yönlendiren örnekler yerine, alternatif düşünme becerilerini geliştirecek örneklere yaş ve cinsiyete göre yönlendirme yapılarak yardımcı olunmalıdır.

4.1.5.2. Anadolu Türk Masallarında Sözlü Şiddet ve Baskı (Duygusal Şiddet)

Hakaret etmek, aşağılamak, baskı oluşturmak, kasıtlı olarak üzme, duygusal olarak bireye zarar vermek de bir şiddetin bir türüdür. Sözlü şiddet, toplumsal yaşam içinde bireyler arasında farklı biçimlerde gözlemlenir.

Her türlü olumsuz uyarının devreye sokularak, kişinin duygusal açıdan kişiliğini, bedenini olumlu bir şekilde algılamasının önüne geçen davranışlar duygusal şiddet olarak tanımlanır (Şenol ve Mazman, 2014: 14).

Kişilerin, duygusal ihtiyaçlarının göz ardı ve ihmal edilmesi onun duygu durumuna olumsuz etki eden durumlardır. Bunun yanında aşağılama, küçük düşürme gibi davranışlara maruz kalmak bireylerin özgüvenini sarsan psikolojik anlamda iyilik haline zarar veren psikolojik şiddettir

İncelemiş olduğumuz masallarda da kahramanlar arası ilişkilerde duygusal şiddet ve baskı olarak değerlendirilebilecek örnekler karşımıza çıkar. Kahraman, fiziksel olarak kendisinden daha güçsüz bulduğu başka bir kahramanı korkutup zorlayarak istemediği bir şeyi yapmak durumunda bırakır. “İğci Baba” masalında İğci Baba, parmağını keserek alıkoyduğu kız kardeşlere parmağını yemeleri için baskı yapar (Günay, 1975: 309-310; Alptekin, 2002: 220-222; Doğan, 2007: 92-93; Alangu, 2011: 187-195). “Uzun Kavak, Uzun Kavak” masalında ise köse, üç kız kardeşe baskı yaparak kestiği parmağını yemelerini ister (Sarıyüce, 2010: 92-93). Bu

masallarda İğci Baba ve köse, kesmiş oldukları parmaklarını kahramanı korkutmak suretiye kahramana yedirmeye çalışmaktadır.

Kahramanı ölümle korkutma, ona uygulamak istediği şiddet türünü anlatma; kahramanı üzecek, kendisini kötü hissettirecek sözler söyleme örnekleri bulunur. “Ahmet Şah” masalında dev, Ahmet Şah’a onu nasıl öldüreceği anlatıp her defasında tekrar karşısına çıkar. Ahmet Şah, devin kendisine eziyet ettiğini söyleyerek bu duruma isyan eder (Seyidoğlu, 1975: 317). “Güneş Kızı” masalında yaşlı bir karı koca tarafından büyütülen iki kardeşe insanlar, anne babalarının kim olduğunun belirsiz olduğunu imâ eden kötü sözler kullanırlar (Tezel, 1992: 14-15). Burada kahramanlara uygulanan psikolojik şiddet örneği mevcuttur “Altın Perçemli Çocuklar” masalında da aynı örnek yer alır (Kasımoğlu, 2010: 638). “Tüylü” masalında Hint Padişahı’nın kızı, tüylü bir elbise ile sarayda kimliğini gizleyerek dolaşır. Yemen Padişahı’nın oğlu da kötü sözler söyleyerek Tüylü’ye sözlü şiddet uygular (Yavuz, 1994: 159).

Hakaret içerikli, kahramanı aşağılayan, kahramanın kendisini yetersiz hissetmesine sebep olan kelimeler, hitaplar bulunur. “Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” masalında Ali Cengiz, Keloğlan yalan söylediği için Keloğlan’ın oyunları öğrenemediğini düşünür. Oyunları öğrenmeyi başaramadığı için ona “kafasız adam ve aptal” der (Tezel, 1997: 145). “Çıkrıkçı Fatma” masalında pamuk eğiren kadına “g... pamuklu” şeklinde takma isim kullanılarak seslenirler (Alptekin, 2002: 419). Kadına bu şekilde seslenilmesi sözlü şiddet olarak değerlendirilebilir. “Dev ile Üç Kardeş” masalında dev, karısına “köpeğin kızı” şeklinde hitap eder (Alay, 2005: 214). “Çember-Tiyar” masalında üç kız kardeş, kendi aralarında konuşurken birbirlerine hakaret ederler (Boratav, 2006: 128). “Altı Kız Babası” masalında altı kız evladı olan adama, altı erkek evladı olan bir arkadaşı, oğlu olmadığı için sürekli kötü sözler söyler (Boratav, 2006: 160). “Anne Sütü Emmeyen Kadın” masalında kadın aldattığı ve ayrılmaya çalıştığı kocasına hitap ederken “arsız” kelimesini kullanır (Doğan, 2007: 33). “İhtiyar Adam ve Yalan” masalında ihtiyar adamın eşi, kocası için “işe yaramaz herif” şeklinde konuşur (Doğan, 2007: 96). “Kırk Kardeş” masalında Keloğlan’ın kardeşleri, ona “pis kel” derler (Doğan, 2007: 127).

“Oduncunun Kızı” masalında, oduncunun kızı Arap’tan kaçmak için üzerine yapıştırdığı beyaz pamuklarla değişik bir mahlûk gibi görünür. Kızı, bu şekilde sarayına alan padişahın annesi ise Tüylüce dedikleri kıza sözlü şiddet uygular ve kıza kötü davranır. Kız, çörek yaptıkları hamurdan alınca padişahın annesi kıza “Çek o pis ellerini bakayım!” diye bağırır (Boratav, 2009: 195). “Akkız ile Karakız” masalında üvey anne, kocasının kızına sözlü şiddet uygular. Adı Ayşegül olan kıza “diken Ayşe ve Sarıdiken” der (Sarıyüce, 2010: 6). “Üç Köseye Bir Keloğlan” masalında köse, Keloğlan’a “kel kafalı yanaşma” der (Sarıyüce, 2010: 27). “Tın Tın Eden Kabacığım” masalında vezirin kızı, şehzade ile evlenen kızı kıskandığı için onu her gördüğünde “Ormanda bulunmuş, Saçları yolunmuş, Kimin kızısın? Yaban kazısın.” diyerek kızı üzer. Bu sözlü şiddet olarak değerlendirilebilir (Sarıyüce, 2010: 139). “Yedi Çeşit Mehmet Ağa” masalında görümcesi ağabeyinin eşine sürekli “kaz çobanı” diyerek kızın geldiği yeri ve yaptığı işi küçümseyerek sözlü şiddet uygular (Sarıyüce, 2010: 227-228). Kahramanların fiziksel özelliklerine göre onlara isim takmak, onları küçük düşürücü şekilde davranmak, kendisini ve sahip olduğu özellikleri olumsuz algılamasına sebep olur. Kahraman duygusal açıdan kendisini kötü hisseder.

Çocukların yetiştikleri ve içinde bulundukları aile, okul, arkadaş çevresi gibi ortamların güvenli olması gerekir. Zorlaşan hayat şartlarının da etkisiyle çocukların kişilik gelişimi ve duygusal gelişimi adına bu ortamlar oldukça önem taşır. Çocuklar şiddeti yetişkinlerden görerek, deneyimler ve öğrenirler. Dolayısıyla bu gibi davranışların çocukların gözü önünde olması sakıncalıdır.

Çocuklar karşılaştıkları duygusal şiddet sonrası mutsuzluk, depresyon, anksiyete, öğrenme güçlüğü, duygu ve davranış bozuklukları vb. sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Çocukluk döneminde şiddet uygulanmış olan bireylerin daha sonraki dönemlerde de başka bireylere şiddet uygulama eğilimleri, sosyal uyum sorunları, akademik başarı düşüklüğü, davranış bozukluğu gibi sorunlar yaşamaları olasıdır (Lök vd, 2016: 160).

Bireyin, başkasında görmüş olduğu davranış ve tutumları taklit etmesine dayanan modelleme çocukluk döneminde sık görülmektedir. Çocukların

ebeveynlerine ait olumlu davranışların yanında olumsuz davranış türlerini de modelledikleri görülür (Özgentürk vd, 2012: 63-64). Bu bağlamda çocuklar öncelikle onlar için en güvenli ortam olması gereken aile, okul ve akran çevrelerinde duygusal şiddet içeren davranış türlerine maruz bırakılmamalıdır. Dolaylı bile olsa şiddet içeren eylemlerle karşılaşmamalıdır. Hem bireysel hem de toplumsal bağlamda sağlıklı nesiller yetişmesi açısından bu durum önem arz eder.

4.1.5.3. Ölen Kişinin Tekrar Dirilmesi

Olağanüstü özellikler taşıyan anlatılar olması sebebiyle, gerçek yaşamda karşımıza çıkması mümkün olmayan durumlarla masalarda karşılaşmaktadır. Masal içinde ölen ya da öldürülen kahramanın yeniden dirilmesi de bu olağanüstü motiflerden biridir. Gerçekte yaşanması imkânsız olan bu olay çocuk algısı açısından değerlendirildiğinde ise bahsi geçen örnek motif çocuk için hem korku hem de kafa karışıklığı oluşturabilecek bir durumdur.

Anadolu Türk Masalları içinde incelemiş olduğumuz masalarda çeşitli sebeplerle ölen, öldüğü sanılan ve aslında uykuda olan kahraman bir sebeple uyanır. Yaşamına kaldığı yerden devam eder. Ancak bazı masalarda kahramanın “öldüğü ve tekrar dirildiği” şeklinde bir ifade söz konusudur. Dolayısıyla bir ölünün dirilmesi olayı çocuk algısı bakımında değerlendirildiğinde olağandışı ve korkutucudur.

Çocuğa gelişimsel dönem özellikleri, yaşı, yaşantısı vb. sebeplerle ölüm konusunun açıklanmasının zorluklarından “Anadolu Türk Masallarında Ölüm Cezası” başlığı altında ayrıntılı olarak söz edilmiştir (bkz. s.108) Bu başlık altında ölüm ve ölüm cezası dışında ölünün dirilmesi, öldüğü düşünülen ve ölü gibi yatan kahramanın uyanması şeklinde yer alan örnekler incelenmiştir.

Kahramanın öldüğü, öldürüldüğü ya da bir cenazenin dirilmesinden söz edilen masal örnekleri vardır. “Ateşkâr Oğlan” masasında Ateşkâr Oğlan’ın, kesip lime lime ettiği oğlan enişterinin yardımı ile yeniden dirilir (Günay, 1975: 305). “İhtiyar Adamın Oğlu” masasında iki kişi bir cenazeyi dövmektedir. Kahraman, cenazeyi kurtarır. Masalın sonunda ise o cenaze, dirilip kendisini kurtaran kahramana

yardımcı olur ardından ortadan kaybolur (Günay, 1975: 315). “Kara Dirhem Hokkası” masalında padişahın oğlu, sırrını söylediği için ölür. Kırk gün sonra hokkadan çıkan Arap’tan oğlanı diriltmesini isteyen kız sayesinde oğlan dirilir (Günay, 1975: 415-416). “Acemoğlu” masalında kendisini asarak intihar eden kız ve padişahın oğlu, öldükten sonra onlara farenin idrarının döküldüğü pamuk koklatılınca tekrar dirilirler (Seyidoğlu, 1975: 350). “Bir Göze Bir Gül” masalında bir kocakarı tarafından üzerine ölü toprağı serpilen kız, şehzadenin kol bağını koluna geçirmesi ile birdenbire gözlerini açar (Güney, 1992: 297-299). “İsmail’in İyiliği” masalında bir kadının kocası ve kocasının kardeşi bir yanlış anlaşılma yüzünden kavga ederken birbirlerinin kellesini uçurup ölürler. Kadın cesetlerin başında ağlar. O sırada bir kuş, kadına bir tüy vererek cesetlerin kafalarını ve vücutlarını birleştirmesini söyler. Kadın acele ile kafa ve gövdeleri ters birleştirmesine rağmen adamlar dirilir (Yavuz, 1994: 61). Masalda kadın kahraman, ölen kişilerin baş ve vücutlarını tekrar bir araya getirince kahramanlar olağanüstü bir şekilde yeniden canlanır. “Gülbahar ile Gülbarin” masalında Gülbarin, yol üzerinde rastladığı ve taşla çevrilmiş delikanlılara üfürerek onları tekrar canlandırır (Yavuz, 1994: 78). “Yasemin” masalında Yasemin, ayağına büyü bir çuvaldız batınca ölür. Kızın ölüsünü yıkayan kadının çuvaldızı çıkarmasıyla Yasemin yeniden dirilir (Yavuz, 1994: 127). “Nartanesi” masalında kız, devin kanını emmesi sonucu zayıflayıp yığılıp kalır. Yedi erkek kardeşi, kızın öldüğünü sanarak onu altın bir tabuta koyarlar. Bir köprüden geçerken yanlışlıkla tabur düşer. Altın tabutu bir çiftçi bulur. Tabutu açılınca yüzüne temiz hava vuran kız dirilir (Yavuz, 1994: 143). Kahramanın dirilmesine başka bir kahramanın yardımı, bir koku, bir eşya sebep olabilmektedir.

Kahramanın ölümünün üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen kahramana ait kemik vb. parçanın başka bir kahramanca bulunması sayesinde ölen kahraman dirilir. “Padişahın Üç Kızı” masalında bir çoban, iki ablası tarafından cellat tutularak öldürülen küçük kızın öldüğü yerde yıllar sonra çok güzel bir kemik bulur. Kemikten bir kaval yapar. Çoban tam kavalı üfleyecekken kaval konuşmaya ve şarkı söylemeye başlar. Padişahın iki kızı, bu kavalcıyı saraya çağırıp dinlemek isterler. Dile gelen kaval, iki ablanın kardeşlerine yaptıklarını yüzlerine karşı söyler. Kavalın ününü duyan padişah da çobanı çağırır. Kaval, bu defa padişaha yıllar önce olanı

anlatır. Kızını hatırlayan padişah, sinirle kavalı alıp yere atınca kavalın içinden küçük kız çıkar. Padişahın kızı bu şekilde dirilir (Taner, 1995: 60-62). “Konuşan Kaval” masalında padişahın küçük kızı Dal, göle düşürdüğü gümüş tasını almaya çalışırken gölde boğulur. Ablaları Yaprak ve Fidan korkudan kimseye bir şey söylemez. Sarayın çobanı, kavak ağacından kestiği bir dalı kendisine kaval yapar. Kavalın çıkardığı sesler padişahın dikkatini çeker. Padişah, çobanı çağırır ve kavalı öttürür. Kaval konuşmaya başlayınca kızı Dal’ın sesini duyan padişah kavalı elinden düşürür. Kaval iki parça olur ve Dal babasının karşısına çıkar (Tezel, 1997: 76). “Nardene” masalında kahraman, bir devin parmağına taktığı yüzük sebebiyle bayılır. Herkes kızın öldüğünü zanneder. Ancak kadının biri, kahramanın parmağındaki yüzüğü çıkarınca kız ayılır (Öcal, 1999: 260-261). “Gülüncü Güller Açan Gız” masalında teyzesi tarafından öldürülmek istenen kahraman, öldü sanılarak bir tabuta konur. Kahraman, tabutun içinde hamile kalır ve doğum yapar. Doğan çocuk, bileziği annesinin karnına koyduğunda kahraman (annesi) dirilir (Öcal, 1999: 365). “Yedi Kardeşin Bir Bacısı” masalında Keloğlan’ın annesi, mezarda ölü bir kız bulup eve getirir. Kızı bir iple kapıya bağlar. Keloğlan ipi çektikçe kızın omuzları oynar. Keloğlan bu olaya sinirlenip kıza tokat atar. Kız yere düşer ve düştüğünde boğazındaki yüzük çıktığı için dirilir (Şimşek, 2001b: 156). “Nar Adı Kız” masalında öldü sanılan kız, boğazındaki boncuk çıkınca dirilir (Şimşek, 2001b: 161). “Aynı Kızı Seven Üç Kardeş” masalında üç erkek kardeş, aynı kızı istedikleri için birbirleriyle mücadele verirler. Küçük kardeş, bu mücadele içinde ölmek üzere olan bir kişiye yedirildiği takdirde o kişiyi dirilten bir elma bulup alır. Daha sonra kahramanın evlenmek istediği kız ölür. Kahraman, bulduğu elmayı kıza yedirince kız dirilir (Şimşek, 2001b: 258). “Vezirin Kızı ile Hoca” masalında imam, vezirin kızına âşık olur. Kız, hastalanıp ölür. Ancak imam gözüyle görmeden kızın öldüğüne inanmaz ve gidip mezarını açar. Temiz havayı alan kız dirilir (Şimşek, 2001b: 259). “Nartanesi” masalında üvey anne, zehirlemek istediği üvey kızının boynuna zehirli gerdanlık takar. Kız zehirlenir ancak beyoğlu gerdanlığı çıkarınca kız ayılır (Alptekin, 2002: 285-286). “Dünya Güzeli” masalında köse, padişahın oğlunun kellesini kesip ırmağa atar. Dünya Güzeli, dalgıçlara haber verip oğlanın kellesini çıkartır ve tekrar yapııştırır. Oğlan, uykudan uyanır gibi uyanıp dirilir (Alptekin, 2002: 428). “Hayat Otu” masalında vezir, delikanlının başını keser ancak delikanlı

hayat otu sayesinde dirilir. Aynı masalda kardeşinin başını kestikten sonra pişman olan kardeş de hayat otu ile kardeşini diriltir (Sakaoğlu, 2002b: 432-436). ”Muradına Ermeyen Kız” masalında çocuk, elindeki muskayı türbede baygın yatmakta olan annesinin vücuduna sürünce annesi canlanır (Radloff ve Kúnos, 1998: 190). “Muradına Nail Olmayan Dilber” masalında çocuk, bileziği analığından alıp kendi annesinin koluna takınca ölü olan annesi canlanır (Alptekin, 2002: 335). “Muradına Nail Olmayan Dilber” masalında çocuk, annesinin vücuduna pazubenti değdirince ölü olan kadın canlanır (Sakaoğlu, 2002b: 444). “Gül ile Sinaver” masalında çoban, Gül’ün cenazesini bulur ve eve getirir. Çobanın hekimlikten anlayan annesi, Gül’ü iyileştirir. Böylece Gül canlanır (Sakaoğlu, 2002b: 453). “Hürü” masalında Arap bir köle, Hürü ve kocasına hainlik ederek iki çocuklarını da öldürür. Ayrı düşen karı koca birbirine kavuştuğunda ise iki çocuk yerden ot gibi yeşerip dirilir (Dilçin, 2002: 264). “Yedi Kardeşin Bacısı” masalında bir cadı tarafından öldürülen kızın dudağına beyoğlu elmas sürünce kız canlanır (Özçelik, 2004: 369). “Keloğlan ile Cambazlar” masalında Keloğlan, bir düdük sayesinde ölüleri dirilttiğini söyler. (Özçelik, 2004: 542). “Babanın Oğullarına Vasiyeti” masalında üç kardeşten en küçüğü evlendikten sonra bir pirey, kahramanın kafasını keser. Diğer iki kardeş, küçük kardeşlerini buldukları yerde iki farenin kavgasına şahit olurlar. Farelerden biri diğerinin kafasını koparır ardından da bir yaprak yardımıyla tekrar yapıştırınca ve fare dirilir. Bu gören kardeşler, fareleri takip edip aynı şekilde küçük kardeşlerinin boynuna sürerek onu iyileştirirler (Alay, 2005: 189). “Nar Tanesi” masalında kız, amcasının yutturduğu boncuklar yüzünden boğulur. Paşanın oğlu, kızı oyuncak sanıp kızın boğazından boncukları alınca Nar Tanesi dirilir (Doğan, 2007: 148). “Yedi Kardeşler” masalında ölü yıkayıcısı, dev karısının öldürdüğünü sanılan kızı gömmek için yıkarken kızın ayağındaki dişi çeker ve kız dirilir (Boratav, 2009: 113). “Nardaniye Hanım” masalında üvey annesi tarafından zehirli sakızla öldürülen kız, avurdundan sakızın çıkarılması ile dirilir (Botatav, 2009: 119). “Ahu Melek masalında kendilerini öldüren şehzade ve Ahu Melek bir dervişin gelip onları sıvazlaması ile dirilirler (Boratav, 2009: 169).

Ölümün çocuklara anlatılması esnasında kurulan yanlış cümleler çocuklarda farklı korku ve travmalara sebep olur. Ölen kişi hakkında derin bir uykuya daldı,

Allah'ın onu kendi yanına aldı, seyahate çıktı, hastalıktan öldü gibi anlık geçiştirici yanlış yönlendirici ifadelerden kaçınmak gerekir. Çocuğun zihninde, ölen kişinin bir gün uyanacağı, geri döneceği, ölümle hastalık ya da yaşa bağlı ilişki kuracağı bir düşünce oluşturulmamalıdır (Köylü, 2004: 110-113).

Ölüm konusu bilhassa erken çocukluk dönemi için korkutucu ve açıklanması zor olan bir durumken ölen bir kişinin dirilmesi çocuk açısından kötü etki bırakabilir. Masalı gerçek yaşamdan ayırmakta zorlanabilecek yaşta bir çocuk gerçek yaşamda bunun beklentisini yaşayabilir. Dolayısıyla gerçek yaşam ve masalda anlatılanlar arasında ilişki kuran çocuk, bir kayıp yaşadığında ölen kişinin masallardaki gibi dirileceğini düşünebilir. Çocuğun masal ve gerçek yaşam ayrımını doğru yapabilmesi konusunda dikkat edilmelidir. Gerçek hayatta ölen bir kişinin tekrar dirilmesi, geri gelmesini gibi durumların mümkün olmadığı çocuğa kesin bir dille ifade edilmelidir.

4.1.5.4. Korku Unsuru Olabilecek Durum ve İfadeler

Korku, tüm duygularda olduğu gibi insanoğlu için önemli bir duygu durumudur. Hayatın akışı içinde sıkça karşımıza çıkan korku duygusu halk anlatılarında da sıkça yer alır. Çocuk açısından ele alındığında masallar içinde yer alan olağanüstü durum ve varlıklar, ölüm ve ölümle ilgili unsurlar, ölüm cezalarının verilme ve uygulanma şekli özellikle korkuya neden olabilecek konular arasındadır.

“Korkuyu doğal faktörler kadar yapay faktörler de tetikler. Dolayısıyla korkutma edimi, tıpkı mizahta olduğu gibi, zekâ ve beceri gerektirir.” (Polat, 2020: 7).

Anlatıcı ve dinleyici arasındaki ilişkiye bağlı olarak masallarda korkuya dayalı unsurlar bir eğlence aracı olarak da kullanılmaktadır. Ancak bu bağlamda çocuklar için problem oluşturabilecek durumlar oluşabilir. Çünkü bir yetişkinin halk anlatılarında yer alan korku unsurlarını algılayışı ile bir çocuğun algısı aynı değildir.

Korku motifi içeren anlatılar, korku duygusunu kendi yapı ve işleyişleri içinde uygun şekilde oluşturarak yeniden ele alırlar. Korkunun oluşma şekli ve derecesi bireyin korkuyu hissettiği duyu organı sayısına, korku durumuna ilişkin

kolektif şuuruna ve o korkuya bağlı deneyimine göre değişiklik göstermektedir (Polat, 2020: 440-441).

Korkunun oluştuktan sonra insan vücudunda duygusal ve fiziksel olmak üzere iki tür belirtisi bulunmaktadır. Fiziksel belirtiler kızarma, çarpıntı, terleme vb. şekillerde ortaya çıkarken duygusal belirtiler ise öfke, kaygı, huzursuzluk, kendini aşığılama vb. şekillerde görülmektedir (Burkovik ve Tan, 2016: 23-25).

Korku duygusu bireyden bireye değişiklik gösteren kişisel bir durumdur. Çevrede kişiler için doğal korku kaynağı oluşturabilecek unsurlar olduğu gibi bunların dışında öğrenme edimi neticesinde gelişen korkularda olabilmektedir. Doğadan gelen ani bir ses bir çocuk için doğal bir korku kaynağı iken, olağanüstü varlıklar, hurafeler, kurukafalar vb. yapay yani öğrenmeye dayalı gelişen korkulardır.

Anlatılarda karşımıza çıkan korku türleri çok çeşitlidir. Ölüm ve ölümle alakalı unsurların, cezaların anlatıldığı masallarda korku oluşturabilecek farklı örnekler bulunmaktadır. “Keloğlan Sarmısaki Beyoğlu” masalında Keloğlan’ı zengin etmeye çalışan tilki, çevredeki insanlara padişaha yalan söylemeleri için baskı yapar. Onları ölümle korkuttuğu için insanlar tilkiye boyun eğler (Günay, 1975: 280). “Müezzin” masalında küçük kız kardeş, müezzinin tacizlerine cevap vermez. Ancak bu sebeple ablaları ve müezzinin onu öldürmesinden korkarak uyku bile uyuyamaz (Günay, 1975: 297). “Ateşkâr Oğlan” masalında kesme, kesip lime lime etme, öldürme ifadeleri yer almaktadır (Günay, 1975: 302-306). “İğci Baba” masalında İğci Baba, kendi parmaklarını keser ve kaçırdığı kızlardan parmaklarını yemelerini ister. Kesik parmaklar konuşur. Ayrıca masalda insan eti yenmektedir ve İğci Baba’nın evinde tavanda insan leşleri asılıdır (Günay, 1975: 309; Alptekin, 2002: 220-222; Alangu, 2011: 185). “İhtiyar Adamın Oğlu” masalında iki kişi, suçlu olduğunu söyledikleri bir cenazeyi döverler. Ölen kişinin Allah tarafından cezalandırıldığı için ruhunun alındığı düşüncesi de masalda yer alır (Günay, 1975: 312). “Hırsız” masalında çocuk kahramanın birlikte hırsızlık yaptığı dayısının ölüsü padişah tarafından altınla bezenir (Günay, 1975: 446). “Keloğlan” masalında Keloğlan, öldürdüğü adamı merkebin üzerine bağlayıp gezdirir (Günay, 1975: 386). “Keloğlan” masalında Keloğlan, bir ölüyü mezardan çıkartıp eşeğin üzerine bağlayıp

gezer (Seyidoğlu, 1975: 414). “Kara Köpek” masalında padişahın kızı, köpek şeklindeki kocasının bir adamı yediğini görür (Günay, 1975: 466). “Kara Üzüm” masalında padişahın deli oğlu, her gün bir insan yer (Günay, 1975: 470). “Kır Atlı” (Günay, 1975: 511), “Sadık Kadının İhaneti” (Sakaoğlu, 2002b: 484), “Kadınların İhaneti” (Sakaoğlu, 2002b: 487) masallarında çocukları korkutabilecek öldürme, başını kesme, mezar açma ifadeleri bulunur. “Bir Allahım Bir” masalında berberin oğlu, mezarlıkta yatarken ses duyar. Oğlanın ses geldiğini düşündüğü sandıktan bıçaklanmış bir kız çıkar (Günay, 1975: 475). “Ölü Yiyen Derviş (1) (Çeftençürçe)” ve “Ölü Yiyen Derviş (2)” masallarında ihtiyar derviş ölü yemektedir. “Ölü Yiyen Derviş (1) (Çeftençürçe)” masalında derviş, evlendiği kızların bunu fark etmesiyle iki kız kardeşi de paramparça ederek yer. Masalın içinde geçen unsurların çoğu çocuk açısından korku vericidir. Ayrıca masalların sonunda Ölü Yiyen Derviş öldürülerek cezalandırılır (Seyidoğlu, 1975: 181-182; Seyidoğlu, 1975: 183-187). “Hoca Efendi” masalında tacirin kızı, hocasının insan kafası yediğini görür (Seyidoğlu, 1975: 188). Masal genel olarak çocuk için uygun olmayan korkutucu unsurlar içermektedir. “Bengiboz” masalında Dünya Güzeli evlendiği padişahı ve veziri hamamda yıkar. Yıkandıkça padişah ve veziri suyla eriyip kaybolurlar (Seyidoğlu, 1975: 195). Masal türü olağanüstü özellikler taşıyan bir halk edebiyatı türüdür ve bu masalda olduğu gibi normalde gerçekleşmesi imkânsız durumların yer alması doğaldır. Ancak bir çocuk bakış açısı ile bahsi geçen örnek değerlendirildiğinde yıkanırken su ile birlikte kişilerin kaybolması korku duygusu oluşturabilecek bir durumdur. “Kesik Kafa” masalında padişah, kızlarının evlenmek istemeleri üzerine onları bir mağaraya gönderir. Mağarada kesik kafa vardır (Seyidoğlu, 1975: 209-213). “Gülenber Hanım” masalında cellat tutma, öldürme, öldürüp paramparça etme ifadeleri ve örnekleri mevcuttur (Seyidoğlu, 1975: 223). “Kamçı” masalında karısının kendisini aldattığını öğrenen şehzade, karısının sevgilisi olan Arap’ın kellesini kılıçla keser ve alıp eve getirir (Seyidoğlu, 1975: 237). “Padişahın Üç Kızı” masalında ava çıkan erkek kardeşler, karşılına çıkan devin kafasını kılıçla kesip öldürür. Daha sonra küçük erkek kardeş, küçük kızı kaçıran köseyi öldürür. Masalın sonunda bir ejderha küçük kardeşe bilmece sorar ve küçük erkek kardeşin bilmeceyi bilmesi üzerine ejderha kendini öldürür. Masalın genelinde öldürme, param parça etme, kan bulaşması ve bunların tasvir edilmesi sıklıkla görülür (Seyidoğlu, 1975: 265-272).

“Keloğlan Sarmısaki Beyoğlu” masalında tilki, devin sarayını ele geçirip Keloğlan’a vermek ve Keloğlan’ı zengin etmek ister. Keloğlan, dev, “Padişah gelip seni öldürecek” diye korkutarak konağından kaçıtır (Günay, 1975: 280). “Üç Turunçlar” masalında şehzade yolda kan ve irin akan bir nehre rastlar (Seyidoğlu, 1975: 292). “Sırma Saç” masalında musalla taşındaki cenazenin ölüp ölmediğini konuşulur (Seyidoğlu, 1975: 305). “Ahmet Şah” masalında Ahmet Şah, dev anasının sarayında kılıçla önüne geleni öldürür. Bu şekilde insanlarda korku oluşturur (Seyidoğlu, 1975: 316). “Köroğlu” masalında Telli Hanım, Hasan’a “Akan kanlarını dilimle yalayım” der (Seyidoğlu, 1975: 346). “Toktok” masalında mezardan sesler gelir, kadın öldüğü düşünülen kocasının yanına gidip sürekli onunla konuşur. Sesler geldiği için mezarı açıp bakarlar ve mezardaki adamı padişahın yıllar önce ölen karısının karnındaki şehzade sanmaları çocuklar için korku unsuru oluşturabilir (Seyidoğlu, 1975: 411-412). “İsmail’in İyiliği” masalında üç adam, onlara borcu olan başka bir adam borcunu ödeyemeden öldüğü için adamın cesedini döverler. İsmail, adamın borcunu ödeyip cesedini adamların elinden kurtarır (Yavuz, 1994: 59). “Büyülenen Büyücü” masalında Saidi Numan’ın büyücü olan karısı, geceleri mezar açarak ölü eti yer (Yavuz, 1994: 85). “Balığın Gülmesi” masalında annesi ve babası olmayan iki kardeşten erkek olanı, yolda bir kurukafa bulur. Kurukafayı getirip evin kapısının üstüne asar (Yavuz, 1994: 191). “Oduncunun Kızları” masalında babaları ve üvey anneleri tarafından ormana terk edilen üç kız kardeş, ihtiyar bir kadının evine sığınır. Kardeşler, sabah kadının evinin arka bahçesinde insanlara ait olduklarını anladıkları kemik parçaları görürler (Yavuz, 1994: 253). “Hışların Hışmı” masalında padişahın şımarık oğlu, gelene geçene sataşır. Durumdan rahatsız olanlar padişahın kendilerini öldürmesinden korktukları için şehzadeye bir şey diyemezler (Taner, 1995: 24). “Küçük Kız ile Sihirli İğne-İplik ve Makas” masalında dokuz tane ekmek yiyen kızı, yengesi karnın delinir diyerek korkutur (Taner, 1995: 47-48). “Çiçekçi Kız ile Büyülü Karanfil” masalında aslında evli olan bir çiçekçi kızı, başka bir şehzade kaçıtır. Kız düğün hazırlıkları yapılırken sürekli ağlar ve evli olduğunu söyler ancak ona inanmazlar. Düğün hazırlığında gelinin yanında bulunan diğer kızlar ve kadınlar, sürekli ağlamaya devam ederse şehzadenin onu cellâda vereceğini söyleyerek korkuturlar (Taner, 1995: 116-117). “Kara Yılan” masalında şehzadenin saraydan kovulan karısı, dağlara düşer ve bir tabuta denk gelir. Kız bu tabutun içine

girip yatar (Radloff ve Kúnos, 1998: 204). “Kazan Kafalı Kazma Dişli” masalında kahramanın, anne babası kızlarının onları öldüreceğinden korktukları için kaçarlar. Kızın oğlan kardeşi, kızı yıllar sonra bulur bir gece yanında kalır. Ancak o da kız kardeşinin kendisini öldürmesinden korktuğu için kaçmak ister (Şimşek, 2001b: 125-128). “İnsan Kılığındaki Dev” masalında kız, cariyesi kılığına girmiş olan kocasının köpek gibi hırlamasından korkar (Şimşek, 2001b: 136). “Havva Hanım” masalında Havva Hanım, ölmüş bir çocuğu mezardan çıkarıp kendi çıkarı için kullanır (Alptekin, 2002: 230). “Fesatçı Saliha” masalında Fesatçı Saliha, mezara yeni gömülmüş beş altı aylık bir çocuğu mezardan çıkarıp çıkarları için çocuğu kullanır (Boratav, 2006: 224). “Hıyardan Şemşem Güzeli” masalında padişah, yaşlı kadının şişesine vurup kırar. Kadın ölüm korkusundan sesini çıkaramaz (Alptekin, 2002: 453). “Sır Saklamayan Padişah Kızı” masalında padişahın kızının kayınvalidesi, kıza zor işler yaptırır. Kız ölüm korkusuyla hepsini yapmak zorunda kalır (Sakaoğlu, 2002b: 321-322). “Hızır’ı Bulan Keloğlan” masalında Keloğlan, padişaha Hızır’ı bulacağını söyleyip kırk gün boyunca padişahın karnını doyurmasını ister. Keloğlan, kırk gün sonunda Hızır’ı bulamadığı için ölüm korkusu yaşar (Sakaoğlu, 2002b: 328). “Kuş Başı” masalında iki kardeş, annelerinin onları öldürmesinden korktukları için evden kaçarlar (Sakaoğlu, 2002b: 386). “Mezarda Helva Pişiren Keloğlan” masalında Keloğlan, aradığı altınları bulamazsa padişah onu cellât ettireceği için ölüm korkusu ile kusurlu bir gemiye biner (Sakaoğlu, 2002b: 494). “Sabır Taşı” masalında ise bir karı kocanın yıllar sonra dünyaya gelen kızlarına, bir kuş “Baban seni ölü diriye verecek” der. Günün birinde kız, kırk odalı bir evde kapalı kalır. Evin kırkıncı kapısını açtığı anda ise kefenli bir ölüye rastlar (Özçelik, 2004: 386).

Masal motifleri sayesinde “Aile ve toplum yaşantılarına ait nice nice gerçekler sezdirilmektedir. Olayların akış ve oluşundan ibret gözüyle faydalı dersler çıkarabileceği gibi kahramanların tutum ve davranışları da insanlara, insanların ruh ve karakterlerini tanıma fırsatını kazandırabilir.” (Güney, 1971: 70).

Anlatıların, özellikle de masal türünün sağlamış olduğu psbikolojik destek öncelikle çocukların ardından da toplumun ruhsal olarak birçok ihtiyacını karşılamaktadır (Yılar, 2006. 77). Masallar çocukların korkularına ilişkin unsurların

tespit edilmesi ve üzerine çalışılması hususunda yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla masallarda korku unsuru olabilecek örnekler benzer korkuları yaşayan çocukların duygularının farkına varması ve bu durumla baş edebilmesi için kullanılabilir.

Harami, eşkıya vb. bulunduğu masalarda kahramanlar, korkutularak birtakım işler yapmaya zorlanırlar. “Korku” masasında korkuyu bulmaya çalışan bir çocuk haramilerin yanına gider. Çocuk, korkuyu aradığını söylediğinde haramiler ona unu, şekeri, kazanı alıp mezarlıkta helva yapmasını söylerler. Çocuk mezarlıkta helva yaparken bir mezardan çıkan el çocuktan helva ister (Radloff ve Kúnos, 1998: 246). “Korkubilmez” masasında kahraman, kırk tane eşkıyanın yanına gider. Eşkıyalar, adamdan dağın arkasındaki mezarlığa gidip orada yatıp helva yapıp getirirse onların başkanı olacağını söylerler. Adam mezarda helva yaparken bir el çıkıp adamdan helva ister (Alptekin, 2002: 376). “İki Yılanla Evlenen Kız” masasında kahraman, ilk eşi olan yılan gittiği için bir mağaraya terk edilir. Kadın orada bir yılanla daha evlenir. İlk kocası kadını bulduğunda ise kadın ikinci kocasından olan çocuklarından ayrılamayacağı için ikinci kocasının yanında kalır. İlk kocası gider. Ancak kadın ikinci kocasının onu öldürmesinden korktuğu için gece korkudan ölür (Şimşek, 2001b: 114).

Kahramanın, bir ölünün başında beklediği ve olacakların aslında kahramana önceden haber verildiği masallar vardır. “Kırk Gün Ölü Bekleyen Kız” (Seyidoğlu, 1975: 214) masasında padişahın; “Uyuyan Delikanlı” (Seyidoğlu, 1975: 214) masasında tüccarın; “Muradına Eren Kız” (Radloff ve Kúnos, 1998: 191) masasında ihtiyar bir kadının; “Muradına Eren Dilber” (Alangu, 2011: 87) masasında ihtiyar dul bir kadının; “Sabır Taşı” (Boratav, 2009: 198) masasında bir karı kocanın tek kızlarına, her gün bir kuş gelip bir mevtanın başında kırk gün bekleyeceğini söyler. Kuşun dedikleri gerçek olur Masalda ölü olduğu söylenen kişinin yatış şekli, ten rengi de tasvir edilmektedir. “Garga” masasında kahramana, yedi sene bir ölünün başında bekleyeceğini söyleyen bir kargadır (Öcal, 1999: 211). “Sabır Taşı” masasında ise kıza, kırk gün bir ölüyü sallayacağını söyleyen yine bir kuştur (Alptekin, 2002: 429). “Gül Hanım” masasında ise Gül Hanım’a, eğer bir ölüyü kırk gün beklerse muradına ereceği söylenir (Yavuz, 1994: 202). Masalarda kahramanın

başında beklediği delikanlı gerçekten ölü değildir gereken süre tamamlandığında ise ölü olduğu sanılan kahraman uyanır. Ancak masalın başında kahramana haber vermeye gelen kuşun sürekli aynı şeyi tekrarlaması ve bir ölüyü bekleyeceğini söylemesi korku unsuru oluşturabilecek bir durumdur.

Devlerin ya da olağanüstü güçlere sahip olan kahramanların, mezar açmaları, insan eti ya da ciğeri yemeleri çok fazla sayıda masalda yer alır. Çocuk zihni açısından, çocuğun kendi bilinciyle açıklamakta zorlandığı her şey bir karışıklıktan ibaret olabilmektedir. Dolayısıyla bir korku durumuna dönüşebilir. “Ölü Yiyen Dev” masalında ölü eti yiyen bir dev, insan kılığına girip bir adamın üç kızından en küçüğüyle evlenir. Kız, devin ölü eti yediğini görünce korkup kaçar (Öcal, 1999: 205-206). “İfrit” masalında Mehmet Ağa, mezarları açıp ölülerin ciğerlerini alıp yer (Öcal, 1999: 228). “Yidi Başlı Dev” masalında bir kuru kafa, dört arkadaşın birlikte kaldıkları evde her gün pişirilen yemekleri yer (Öcal, 1999: 245-246). “Cıncıh Kız” masalında sürekli şekil değiştiren bir adamla evlenen kız, kocasının ölü eti yediğini görür. Adam, kızı öldürür. Kervancılar kızın kemiklerini bir hana bırakırlar. Kemiklerden bir cıncıh kız meydana gelir (Öcal, 1999: 267). “Çifçinin Gızı” masalında bir çiftçinin üç kızı sırayla bir devle evlenir. Dev, iki büyük kızı öldürür. Küçük kız ise devin ölü eti yediğini öğrenir (Öcal, 1999: 387). “Hoca” masalında kız, kendini yerin yedi kat dibine gönderen hocayı hayvan kemiklerini kemirirken görür ve korkar (Şimşek, 2001b: 84). “İnsan Kılığındaki Dev” masalında kız, anahtarla açtığı odanın aslında mezarlık olduğunu ve odanın içinde bir köpeğin mezardan ölüleri çıkarıp yediğini görür (Şimşek, 2001b: 135). “Yedi Kardeşin Bir Bacısı” masalında yengelerinin öldürdüğü kızı, evde çökelek çok olduğu için ağabeyleri mezara çökelek ile gömer. Bir kadın kızın mezarını kazıp kızı bulur ve evine getirir (Şimşek, 2001b: 156). “Nar Adlı Kız” masalında üvey annesinin öldürdüğü kızı dev, bir kavran²⁷ üzerine bağlar. Bunu gören padişah ise kızı evine getirir. Köyden bir çocuk da bu ölüyü yıkarlarken görüp onlara bakmaya gider (Şimşek, 2001b: 161). “Parlak Ahmet” masalında Ahmet, altınlarını çaldıkları adamların ağabeyini öldürdüklerini anlar. Ahmet, ağabeyini arar bulur ve paramparça haldeki cenazeyi bir köşgere (ayakkabı tamircisi) diktirir (Şimşek, 2001b: 186). “Üç

²⁷ **Kavran:** Silindir biçiminde içi boş ağaç kap

Ölü” masalında adam, öldürdüğü üç cenazeyi ırmağa atması için bir adama para verir (Şimşek, 2001b: 247-248). “Vezirin Kızı ile Hoca” masalında imam, vezirin ölen kızını gözüyle görmek ister. İmam, kızın mezarını kazarak kontrol eder (Şimşek, 2001b: 259). “Kırk Avşar” masalında kırk Avşar, iş bulmaya geldikleri Çukurova’da sırayla ölmüş gibi yaparlar. Kefenle öbür dünyadan geldik diyerek yöre halkının karşısına çıktıklarında onların korkmasına sebep olurlar (Şimşek, 2001b: 284). “Nartanesi” masalında zeybekler, öldüğünü sandıkları kızı gömmek yerine bir sandık yapıp içine koyarlar. Sandığı çeşme başına bırakırlar (Alptekin, 2002: 285). “Benli Dilber” masalında periler insan eti yer (Alptekin, 2002: 279). “Ettiğini Bulur” masalında zengin adam, bir çobanı öldürdüğü yerden yıllar sonra padişaha üzüm getirir. Üzümler, padişahın yanına gidince zengin adamın öldürdüğü çobanın kafası olurlar (Alptekin, 2002: 315). “Yazılan Yazı Bozulmaz” masalında padişahın oğlu, babasının vasiyetini dinleyerek her gün kabristana üç ekmek götürür. Oğlan, birkaç gün sonra ekmekleri götürmeyi bırakınca bir rüya görür. Bunun üzerine tekrar gittiğinde ise ekmeği verirken kabir genişleyip oğlanı içeri alır (Sakaoğlu, 2002b: 332). “Haramibaşı Ahmet” masalında Ahmet, padişahın kızını öldürmek için evdeki herkesi uyutmak ister. Kızın evine kabristan toprağı serpip bir mezarın üzerinde yatar. Evdeki herkes bu şekilde uykuya dalar (Sakaoğlu, 2002b: 367). “Ecel Ecayip” masalında sihirbazın evindeki oda, insan kellesi ile doludur. Sihirbazın eve getirdiği yiğitlerin kellerini keser (Sakaoğlu, 2002b: 382). “Gül ile Sinaver” masalında çoban, ağzından altınlar çıkan bir cenazeyi sırtlanıp eve getirir (Sakaoğlu, 2002b: 453). “Tuz Kadar Sevgi” masalında Ahmet, indiği kuyuda içine girdiği konağın odalarında insan kelleri, bacakları ile karşılaşır (Sakaoğlu, 2002b: 475). “Kuru Kafa” masalında dünyaya gelen kahramanın kuru kafa şeklinde olması, evlendikten sonra eşlerinin ondan korkup evi terk etmeleri ve oğlanın sudaki aksini görünce kendinden korkması yer alır (Özçelik, 2004: 328). “Çöpçatan” masalında Allah, Azrail’e dereden geçmekte olan kadın ve iki çocuğunun yanına gidip kadının canını o derede almasını emreder (Özçelik, 2004: 342). “Hasan Tay” masalında padişahın oğlu evlenir ve gece yarısından sonra karısının teninin soğuk olmasından şüphelenerek gece uyumaz. Karısını takip eder. Kadın gece kimseye görünmeden kabristana gider. Kadının dişleri, parmakları uzayıp acayip bir mahlûka dönüşür. Bir ölünün mezarını eşer ve cesedin yüreğini çıkarıp yer. Tekrar insan kılığına bürünüp bir şey olmamış gibi

evine döner (Özçelik, 2004: 399-400). “Ölüleri Bacaya Çektiren Keloğlan” masalında Keloğlan, padişah olduğu ülkede kötülüklerin son bulması amacıyla halka baskı kurar. İsteddiği düzen gelinceye kadar ölülerin gömülmesine izin vermez ölenleri bacaya çektirir. Keloğlan yaptıkları işe yarayıp ülkede düzelme olunca da ölüleri gömülmesi için sahiplerine geri verir (Özçelik, 2004: 469). “Oduncu” masalında da oduncu, ölen Mehmet Ağa’nın evine gidip Mehmet Ağa’nın karısına kocasından haber getirdiğini söyler. Adamın geri döneceğini düşünen kadın, gelirken giymesi için elbise verip oduncu ile gönderir (Özçelik, 2004: 470). “Padişah ile Veziri” masalında eskicinin karısı, gece eskiciyi uyutup kuş olup Hindistan’a uçar ve mezarlıkta bir mezar açarak ölünün ciğerini yer (Özçelik, 2004: 472). “Padişahın Üç Oğlu” masalında bir dev, her gece padişahın mezarını eşeler. Babalarının mezarının başında nöbet tutan büyük ve ortanca kardeşler korkup kaçarlar (Alay, 2005: 184). “Babanın Oğullarına Vasiyeti” masalında babasının vasiyetine uyup evlenen küçük oğlanın başını bir pire keser. Diğer iki kardeşi onu bulduğunda başı kesik şekilde yatmaktadır (Alay, 2005: 189). “Devin Oğlu” masalında dev tarafından zindana kapatılan adam, zindanda bulunan cesetleri üst üste koyarak zindanın üzerinde bulunan kapağa ulaşır (Alay, 2005: 196). “Mezarlığı Olmayan Köy” masalında dünyada ölümün olmadığı yer arayan karı koca, mezarlığı olmayan bir köye gelince çok sevinirler. Ancak bu köyde insanlar ölmek üzere olan kişileri bekleyip ölünce kesip yemektedirler (Alay, 2005: 247). “Cennetlik Adam” masalında bir adam cennetlik mi cehennemlik mi olduğunu öğrenmek için bir hocanın yönlendirmesi ile mezarlığa gittiğinde başka bir adamın mezar kazıp ölünün ciğerini yediğine şahit olur (Doğan, 2007: 45). “Hoca” masalında adam gece uyumaz ve karısını takip eder. Kadının, mezarlığa gidip cinleri ve perileri etrafına toplayıp birlikte ateşin çevresinde eğlendiklerini sonra da yeni gömülen cenazeyi çıkarıp ciğerini çiğ çiğ yediklerini görür (Doğan, 2007: 87-88). “Cennetlik Adam” masalında hoca, kendisine gelip cennetlik mi cehennemlik mi olduğunu soran adamın kendisini öldürmesinden korkarak onu geçiştiren cevaplar verir (Doğan, 2007: 459). “Kader” masalında bir devle evlenen kız, evdeki odaları gezerken odaların birinde genç kızların, yeni gelinlerin, elleri, ayakları, gözleri, dilleri duvarlara asılı olduğunu görür ve çok korkar (Doğan, 2007: 103). “Nardaniye Hanı” masalında Nardaniye Hanım, üvey annesi tarafından zehirli sakızla öldürülünce haramiler onu gömmeye kıyamaz ve

altın bir tabut içinde gittikleri her yere taşırlar. Bunu gören bir şehzade tabutu gömmeyip odasında saklayacağına söz vererek haramilerden alır. Dayanamayıp tabutu açınca kızı çok beğenir ve tabuttan çıkarıp odasında saklar (Boratav, 2009: 118-119). “Sitti Nusret” masalında kız, derviş babayı takip eder. Büyük bir mezarlıkta bir taşın arkasına oturmuş ölüleri çıkarıp ciğerini yerken görür. Kız korkudan ne yapacağını bilemez (Boratav, 2009: 181). “Oduncunun Kızı” masalında oduncunun kızı, Arap’ın girmemesini söylediği odaya girince içeride cesetler, insan kemikleri, yerlerde kan lekeleri görüp çok korkar (Boratav, 2009: 192). “Bostancı Dede” masalında memleketteki devler, taze ölülerin mezarından ciğerlerini çıkarıp yemektedir. Babasının vasiyeti ile mezarı bekleyen büyük şehzade gece yarısı gelen seslerden dolayı korkarak bağıra çağıra kaçarken devler de onun sesinden korkup mezara yaklaşamazlar (Boratav, 2009: 223). “Dervüş Baba” masalında Dervüş Baba’nın evine götürdüğü kız, bir odada kimisi ölü kimisi diri asılmış insanlar bulur (Kasımoğlu, 2010: 346). “Üç Kardeş” masalın iş bulmak için evden ayrılan üç kardeşten küçük olan Mirza Mehmet, bir devle karşılaşır ve devin evindeki odaları gezerken kafası ve etleri kopmuş canlı insanlar görür (Kasımoğlu, 2010: 455). “Üş Balıh” masalında iki kız kardeş, devin mezar açıp ölülerin ciğerini yediğini görür ve çok korkar (Kasımoğlu, 2010: 480-481). “Yedi Çeşit Mehmet Ağa” masalında, Mehmet Ağa ile evlenen padişahın kızı, kocasının sarayına gelip kilitli kapıları açınca karşısına çıkan mezarlıkta kocasının ölülerin ciğerini yediğini görür (Sarıyüce, 2010: 223-224). “Alicengiz Oyunu” masalında alicengiz oyunu öğrenmek için dervişin yanına giden delikanlı bir kuyunun ağzına kadar insan leşi ile dolu olduğunu görür (Alangu, 2011: 241). “Mercan Kız” masalında devanası, insan ve insan eti yemektedir (Alangu, 2011: 298).

İnsan eti yeme, kan emme şeklinde bir beslenme alışkanlığı geliştiren kahramanlar genellikle devler, cadılar, demon çocuklar, ejderhalar, mahalli demonlar, ölü yiyen dervişlerdir. Bu şekilde beslenen kahramanların kurbanı olan kahramanlar ise bakire kadınlar ve çocuklar gibi mitolojide masumiyet sembolü olan kişiler olmaktadır. Çocukların kurban olduğu masallar da amaç korkutmakken kadınların kurban olduğu masallarda amaç kahramanı sınamaktır (Polat, 2020: 173-174).

Masallarda kahraman cinlerle, perilerle konuşur. “Hasanı Çelebi” (Seyidoğlu, 1975: 176), “Hüsnü Yusuf” (Seyidoğlu, 1975: 178), “Yüzük Kaçıran Kuş” (Seyidoğlu, 1975: 180) ve “Guşlar Padişahi (Hublar Padişahi) (Kasmoğlu, 2010: 374-375) masallarında padişahın kızının doğum yaptığı gece yanında cariyeye kalır. Cariye, kızın kuş kılığındaki nişanlısı ile konuşmasına şahit olur. Kızın, cinle ya da periyle konuştuğunu düşünür ve bu şekilde anlatır. “Kara Dirhem Hokkası” masalında padişahın oğlu, hizmetine aldığı Ecinli Padişahi’nin oğlundan Ecinli Padişahi’nin oğlu olması sebebiyle korkar (Günay, 1975: 411). Korktuğu için de oğlanın isteklerine karşı koyamaz. “Evliya ile Kevliya” masalında Evliya, bir ağacın dibine oturduğu sırada ağacın dibine cinler toplanıp kendi aralarında eğlenip oynarlar (Yavuz, 1994: 229). “Sarıtıraş” masalında da cinler yer alır (Şimşek, 2001b: 49). “Askere Giden Kız” masalında cinlilerden bahsedilir (Sakaoğlu, 2002b: 301-302). “Söylemez Hanim (Melikşah)” (Kasmoğlu, 2010: 518) ve “İfrit ile Ahsî Gadin” (Kasmoğlu, 2010: 548) masallarında ifritler yer alır.

Pertev Naili Boratav, cinlere ilgili olarak yapmış olduğu tespitlerde cinlerin, kızdırılmadıkları sürece insanlara kötülük etmediklerini hatta istedikleri şekilde davrananları ödüllendirdiklerini ifade eder. Bunların dışında masalarda eşlerin arasını bozdukları, evliliklerine engel oldukları görülür. Masalarda cinler başka bir hayvan şeklinde de görülebilmektedir (Boratav, 1994: 76-77).

“Keloolan (3)” masalında bir pirivani tarafından babasından alınan delikanlının önüne çıkan kuru kafa, delikanlıya başına gelecekleri anlatır. Kurukafa, pirivaninin delikanlıyı kaynar suya atacağını söyleyerek dikkatli olması konusunda uyarır (Öcal, 1999: 252). “Arap Lala” masalında padişahın üç kızı vardır. Lala, evlenme yaşı gelen kızları evlendirmek amacıyla sırayla bir konağa götürür. Büyük ve ortanca kız gittikleri konakta kapı arkasından sessizce olan biteni izler. Konakta duyulan sesler, kapıların açılıp kapanması, içeri giren deve katarı ve bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan Arap’tan korkup evlerine dönerler. Küçük kız kardeş ise konakta kalır (Boratav, 2009: 149-151). “Hüsnü Yusuf Şehzade” masalında sultanın aradığı kuşu Keloğlan görür. Sultan, Keloğlan’dan kendisini kuşu gördüğü yere götürmesini ister. Keloğlan, Sultan’ı mağaraya götürüp bırakınca sultan karanlıktan

korkar ama yerinden kımıldamaz (Boratav, 2009: 174). “Dıral” masalında başvezir, padişahın kendisine sorduğu soruları cevaplayamazsa padişahın kendisini öldüreceğinden korkar (Kasımoğlu, 2010: 568). “Hayret Baba ile Peri Gızı” masalında bir mağaranın önünden geçen Hayret Baba ve oğlu, mağaradan gelen seslerden korkarlar. Yolda karşılaştıkları adam mağarada altınlar olduğunu söyler. Ancak Hayret Baba’nın gece rüyasına giren peri kızı mağarada yılanlar olduğunu söyleyip onu uyarır (Kasımoğlu, 2010: 765-766). “Kurbağa Prens” masalında da padişahın ölümüyle tahta geçen oğlu Şan, hazinenin anahtarını bulamaz. Karısı Perişan, öbür dünyaya gidip babasına sormasını söyleyince Şan öbür dünyaya gider (cehenneme) zebanilerden izin alıp babasıyla konuşur (Sarıyüce, 2010: 126). Kahramanın, cehenneme gitmesi cehennemin gerçek hayatta gidip gelinebilecek bir yer gibi algılanmasına sebep olabilir.

Korku genel olarak karşılaşılan nesne ya da duruma verilen tepkiden çok kendi düşüncelerimize verdiğimiz bir reaksiyondur. Korkuyu yenebilmek için de bir dış etmenin yardımı değil kendi içimizde korkuya sebep olan düşünceyi bulup düzeltmek gerekmektedir (Gençöz, 1998: 15).

Mutluluk, neşe, hüznün, öfke, üzüntü, nefret vb. pek çok duygu gibi korku da insan doğasının bir parçası olan duygu durumudur. Çocuklar her türlü duygunun yaşamın doğal akışı içinde yer aldığını bilmelidir. Dolayısıyla yaşanan tüm duygu durumlarında olduğu gibi korku duygusu yaşayan bir çocukla alay edilmemelidir. Öncelikle çocuğu bu duyguya iten durumun kaynağı öğrenilmelidir.

Çocukların büyük bir bölümü gelişim süreçleri boyunca kısa ya da uzun süreli birçok korku yaşarlar. Yaşanan kısa süreli korkular çocuk açısından sorun oluşturmaz ancak uzun süreli korkular çocuğun günlük yaşamını etkiler. Korkuların farklılık gösterme sebebi ise çocukların bilişsel gelişim becerileri, yaş ve dünyayı algılama beceri gibi faktörlerdir (Erol ve Öner, 2000: 24-25).

Dünyayı tanıma süreçleri içinde maceraya ve keşfetmeye meraklı olan çocuklar aynı zamanda gelişim dönemlerine göre farklılık gösteren çocukluk çağı korku duygusunu yoğun olarak yaşarlar. Bu korkuların ortaya çıkmasında çevresel

birçok etken bulunur. Toplumun geleneksel edebiyatı içinde yer alan efsane, mit, masal vb. halk anlatıları içerisinde korku ve dehşet içeren örnekler zaman zaman bu korkuların perçinlenmesinde etkili olabilir. Masal türünün çocuklara yönelik bir anlatı olduğu düşünülse de esasında bu anlatılar meydana çıkarken yetişkin-çocuk ayrımının yapılmadığı bir çağın ürünüdürler. Toplumun ortak tecrübelerinin aktarılmasında da işlevsel olarak kullanılırlar. Bu anlatıların taşıdığı mesajla aynı zamanda çocukların eğitilmesi ve disipline edilmesi de hedeflenmiştir (İskender, 2016: 296-298).

Çalışmamızın konusu kapsamında incelemiş olduğumuz masallar korkutma, dehşete düşürme gibi bir amaç taşımamaktadırlar. Ancak bu başlık altında değerlendirmiş olduğumuz örnekler çocuk algısı bağlamında değerlendirildiğinde çocuğun gelişim dönemine de bağlı olarak korkuya yol açabilmesi olası örneklerdir. Masalların eğitsel işlevi bağlamında korku unsurlarına, didaktik bir bakış açısı ile yaklaşılması çocuklarda travmatik ve geri dönüşü zor durumlara yol açabilir. Bu sebeple mümkün olduğunca bu tür unsurları içeren masallar ebeveyn gözetiminde çocuğun bilişsel ve duyuşsal gelişim evreleri de göz önünde bulundurularak çocuğa verilmelidir.

Çocuklardaki patolojik korkuların öğrenilebilir olduğu da göz önünde bulundurularak fiziksel çevre tam (doğa olayları, afetler vb.) anlamıyla denetlenememekle beraber özellikle televizyon vb. çevresel etmenler kontrol edilebilir (Erol ve Öner, 2000: 32). Dolayısıyla masallarda yer alan korku unsuru olabilecek ifade ve örneklerde çocuğa aktarımı esnasında kontrol edilebilir.

Masalın içerisinde yer alan korku unsurları çocuğa uygun şekilde sunularak çocuğun korku ile baş etme yöntemlerini öğrenmesinde bir araç olarak kullanılabilir. Kahramanın zor durumda kaldığında ya da korktuğunda nasıl davrandığı üzerinden örnekleme yapılarak çocuğun da bunu kendi yaşamına aktarması sağlanabilir.

Korkunun öğrenilen ve çeşitli çevresel etmenlerden beslenen bir durum olması sebebiyle çocuğun korku duygusunu tetikleyen etmenlerden uzak durması sağlanmalıdır. Ancak tamamen izole bir ortam ve yaşantı sağlamak mümkün

olmadığından duygularla baş edebilme, kendini kontrol altına alma becerisi kazanması için çocuğa destek olunmalıdır.

4.1.5.5. Tehdit Etme

Türkçe Sözlükte tehdit etmek “Gözdağı vermek, tehlikeli bir durum yaratmak.” şeklinde tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2019: 2300).

İncelemiş olduğumuz Anadolu Türk masallarında kahramanlar birbirlerini çeşitli sebeplerle tehdit ederler. Tehdit unsuru, kahramanın kendisinden istenileni yerine getirmesi, korku ile tehdide boyun eğmesi ya da cesaret gösterip tehdidin üzerine gitmesi ile ortadan kalkar.

Kahraman, arzu ettiği bir durumun gerçekleşmesi ya da hoşnut olmadığı bir durumun ortadan kalkması için karşısındaki kahramanı tehdit etmeyi seçer. Kimi zaman da kahraman sadece gözdağı vermek, korkutmak amacıyla tehdit eder. “Yarımca” masalında Yarımca ve kardeşleri, hazinenin yerini söylemesi için devin kızını başını kesmekle tehdit ederler (Günay, 1975: 284). “İğci Baba” masalında İğci Baba, kılık değiştirip kandırdığı kız kardeşleri evine getirir. Onları kendisi ile evlenmeleri ve kestiği parmağını yemeleri için ölümle tehdit eder (Günay, 1975: 309; Alangu, 2011: 185). “İğci Baba” (Alptekin, 2002: 220-222) ve “İğci Baba” (Doğan, 2007: 92) masallarında ise İğci Baba, iğ satan bir adamdır. Üç kız kardeşi sadece kestiği parmağını yemeleri için tehdit eder. “Kız Padişah” masalında annesi Keloğlan’ı bir iş yapması konusunda uyarınca Keloğlan da annesini ateşe verip yakmakla tehdit eder (Günay, 1975: 315). “Ayı Kulağı” masalında ayı, odun kırmaya çıkan adamı kendisi ile oturup kalkması için tehdit eder (Günay, 1975: 326). “Kül Eşek” masalında dev, evde insan kokusu alır. Aldığı kokunun sahibinin nerede olduğunu öğrenmek için kendi eşlerini tehdit eder. Kokusunu aldığı kızın yerini öğrendikten sonra kızın parmağını emmek ister eğer izin vermezse onu yiyeceğini söyleyerek tehdit eder (Günay, 1975: 339). “Yaban Tezeği” masalında kız, kendi kendine güler. Kocasını niye güldüğünü sorar ve söylemezse onu öldüreceğini söyleyerek tehdit eder (Günay, 1975: 432). “İsfahan Padişahının Üç Oğlu” masalında padişah, annesine gerçek babasının kim olduğunu sorar. Söylemesi için annesini

ölümle tehdit eder (Günay, 1975: 451). “Bir Allahım Bir” masalında kız, bir adamı öldürmesi için kahramanı ölümle tehdit eder (Günay, 1975: 476). “Gülükân” masalında üç kız kardeş, bazı vaatler sunarak padişahın üç oğlu ile evlenirler. Padişahın üç oğlu, eşlerini verdikleri vaatleri yerine getiremezlerse babalarının evine geri göndermekle tehdit ederler (Günay, 1975: 481). “Elma Ağacı” masalında ağabeyleri, küçük kardeşlerini kuyuya düşürür. Kuyudan çıkardıkları kızları ise olan biteni babalarına anlatmamaları için tehdit ederler. Anlatırlarsa kızları keseceklerini söylerler (Günay, 1975: 504). “Gül Sinan’a Ne Yaptı Sinam Gül’ü İncitti” masalında Dünya Güzeli, padişahın oğlunu sorduğu soruya cevap veremezse öldüreceğini söyleyerek tehdit eder (Günay, 1975: 521). “Dünya Güzeli” masalında eşkıya başı, elinde bohçasıyla kapıda bekleyen gelini alıp gelen otuz dokuz eşkıyayı kızı sağ salım geri götürmeleri için tehdit eder (Günay, 1975: 529).

Kahraman, taciz ettiği kadın kahramanı istediği bir şeyi yaptırabilmek için iftira atmak ya da öldürmekle tehdit eder. Kahraman tehdide boyun eğmez. Tehdit eden kahraman genellikle kadının yakın çevresinden, ailesinden ya da eşinin yanında çalışan biri olarak karşımıza çıkar. “Helvacı Güzeli” (Günay, 1975: 394; Yavuz, 1994: 224; Radloff ve Kúnos, 1998: 250; Şimşek, 2001b: 233; Sakaoğlu, 2002b: 447; Alangu, 2011: 44-45²⁸), “Sülûman Ağa’nın Gızı”²⁹ (Öcal, 1999: 419) ve “Hacı Mahmud Ağa’nın Kızı”³⁰ (Öcal, 1999: 424), “Hürü” (Dilçin, 2002: 248), “Kaz Çobanı” (Özçelik, 2004: 428) masallarında kocasının emrinde çalışan bir adam kadını taciz edip kendisiyle birlikte olması için zorlar. Kadını çocuklarını öldürmekle tehdit eder. Kahraman adamın isteğini kabul etmeyince adam çocukları öldürür. “Hain Vezir” masalında vezir, padişahın karısını kendisi ile birlikte olması konusunda zorlar. Kadın, vezirin isteğini kabul etmeyince de vezir kadını üç oğlunun başını kesmekle tehdit eder. Kahraman bu tehdide boyun eğmez vezir de dediğini yapar (Seyidoğlu, 1975: 382). “Senem” masalında da kahramanı ailesinin yanına

²⁸ Tahir Alangu, **Billur Köşk Masalları** ve M. Hellimoğlu Yavuz, **Masallar** adlı eserlerde çocuk sayısı üçtür.

²⁹ Bu masalda kadının yedi çocuğu vardır. Ahmet Öcal, Karakuyu Köyü (Boğazlıyan-Yozgat) Çevresi Masalları II (Metinler ve İncelemeler), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1999, s.419.

³⁰ Bu masalda kadının ikiz erkek çocukları vardır. Ahmet Öcal, Karakuyu Köyü(Boğazlıyan-Yozgat) Çevresi Masalları II (Metinler ve İncelemeler), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum,1999, s.424

götüren adam, onunla zorla birlikte olmak ister. Kahraman karşı çıkınca da onu çocuğunu öldürmekle tehdit eder ve çocuğu öldürür. Sonra kahramanı da öldürmekle tehdit eder ancak kahraman adamın elinden kaçmayı başarır (Doğan, 2007: 166).

Kahraman uzak bir yere gitmesi gereken durumlarda eşini, kendi erkek kardeşine emanet eder. Ancak bu masallarda erkek kardeş hainlik yapar. “İyi Kalpli Kadın” masalında kayını, kendisiyle birlikte olması için yengesini zorlar. Kabul etmezsen iftira atarım diyerek tehdit eder. Kadın bu tehdide boyun eğmez (Yavuz, 1994: 276). “Gelin ve Kayını” masalında da kayınının sarkıntılığına boyun eğmeyen kahramanı, kayını iftira atmakla tehdit eder. Kahraman daha sonra yine kendisine sarkıntılık eden Arap köle tarafından da tehdit edilir (Alptekin, 2002: 341). “Hain Kardeş” masalında da aynı örnekler yer almaktadır. Sadece bu masalda Arap köle yoktur (Doğan, 2007: 69-72). Kadın kahraman, kendisine yapılan tehditlere asla boyun eğmez.

Masallarda padişah, oğlunun ya da kızının bir hastalığa tutulmasının, sararıp solmasının sebebinin, uğradığı bir bedduanın çaresini ya da bir sıkıntısının çözümünün bulunmasını ister. Bunun için de hizmetkârlarını, kendisine yardım etmek isteyenleri zaman zaman ölümle ya da zindana atmakla tehdit eder “Şah İsmail” masalında padişah, günden güne zayıflayan ve bir derdi olan oğlunun derdinin sebebinin öğrenmek ister. Hizmetkârlarına kırk gün süre verip oğlunun derdini bulmalarını ister. Bulamazlarsa kellelerini kesmekle tehdit eder (Günay, 1975: 342). “İsmail’in İyiliği” masalında İsmail, padişahın konuşmayan kızını konuşturmak için saraya gider. Padişah, İsmail’i çok genç bulur ve bu işi yapamazsan kellen gider diyerek tehdit eder (Yavuz, 1994: 60). “Doğruluk” masalında Hint Padişahı, kızının gözlerini açacağını ve hekim olduğunu söyleyen genci şayet kızını iyi edemezse zindana atacağını söyleyerek tehdit eder (Tezel, 1997: 133). “Sarıtıraş” masalında padişah, konuşamayan kızının derdine çare bulunmasını ister. Kızını konuşturamayanın kafasını keseceğini söyleyerek tehdit eder (Şimşek, 2001b: 43). “İyilik ile Kötülük” masalında İyilik, kızı kör olan padişaha kendisini göz doktoru olarak tanıtır. Padişah, İyilik’e eğer kızını tedavi edemezse onu öldüreceğini söyler (Şimşek, 2001b: 50). “Görünmez Adam”

masalında padişah, kızının dışarıya çıkmadığı halde bir gecede ayakkabılarının eskimesinin sebebini bulmak ister. Bu sırrı çözene kızını vereceğini duyurur. Keloğlan bu sırrı çözerim diye saraya gider. Padişah, Keloğlan'ı eğer sırrı çözemezse kel başını uçurmakla tehdit eder (Sarıyüce, 2010: 181).

Evlenmek isteyen kahraman, sevdiği kızı istemeleri için ailesini tehdit eder. “Şah Meranın Yüzüğü” masalında oğlan, padişahın kızıyla evlenmek ister. Kahramanın annesi, padişahın kızını vermeyeceğini düşünerek istemeye gitmez. Oğlan da annesini eğer kızı istemezse öldüreceğini söyleyerek tehdit eder (Günay, 1975: 472). “Kalikli Mehmet” masalında fakir Keloğlan, annesini sırayla padişahın üç kızını da istemeye gönderir. Padişahın kızlarını vermeyeceğini düşünen kadın oğlunun isteğini kabul etmez. Bunun üzerine Keloğlan, annesini öldürmekle tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 202-203). Burada evladın annesini öldürmekle tehdit etmesi olumsuz bir örnek teşkil etmektedir. “Kamçı” masalında padişah, çingene bir kızla evlenmek isteyen oğlunu evlatlıktan reddetmekle tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 236). Bu masalda ise baba oğlunu tehdit etmektedir. “Nar Danesi” masalında padişahın oğlu, Nar Danesi'ni altın bir tabut içinde uyurken bulur. Nar Danesi'ni, dervişlerin uyandırmasını ister. Bunun için annesi ve babasını ya ona can verirler ya da ben ölürüm diye tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 261). “Üç Turunçlar” masalında beddua sonucu Üç Turunçlar'a âşık olan şehzade Üç Turunçlar'ı bulmaya gitmek ister. Babasının müsaade vermek istememesi üzerine ya yârimi bulurum ya da ölürüm şeklinde tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 291). Sevdiğini bulmak ya da bulunması için ailesini tehdit eden kahramanın bulunduğu başka bir masal da “Ahmedi Dürre” dir (Seyidoğlu, 1975: 374). “Eşmanip” masalında padişah, kızını isteyen Eşmanip'ten (Eşmanip adında bir eşek sıpası) kızını vermek için zor isteklerde bulunur. Eğer bunları yerine getiremezse Eşmanip'i öldürmekle tehdit eder (Yavuz, 1994: 38). “Terzi ile Karısı” masalında padişahın oğlu, terzinin karısı ile evlenmek ister. Padişah, kadın evli olduğu için oğlunu bu sevdadan vazgeçirmeye çalışır. Oğlan ikna olmaz. Evlenemezse kendini öldürmekle tehdit eder. Küçük yaşta annesini de kaybettiği için padişah oğlunu kıramaz kadını kocasından ister (Yavuz, 1994: 65). “Şekerpare” masalında yılan şeklinde dünyaya gelen padişahın oğlu, evlenmek istediğini söyler. Babam beni evlendirecekse evlendirsın yoksa tahtını başına yıkarım

diyerek anne ve babasını tehdit eder (Öcal, 1999: 286). “Sihirli Yüzük” masalında padişah, kızını isteyen oğlanı isteklerini yerine getiremezse öldürmekle tehdit eder (Şimşek, 2001b: 32). “Yılan Bey” masalında bey, kızını kendi uygun gördüğü ve kızına dünür gelen oğlana vermek ister. Ancak kız, eğer evlendirilirse kendini öldüreceğini söyleyerek ailesini tehdit eder (Dilçin, 2002: 204-205). “Bilmez Hoca” masalında seyisin oğlu, padişahın kızıyla evlenmek ister. Kızı istemezse babasının kellesini uçuracağını söyleyerek babasını tehdit eder (Kasımoğlu, 2010: 427). Anne ya da baba, padişahın bu evliliğe karşı çıkacağını düşünürler. Kızı istemeye gitmekten çekinirler ancak kahraman çok ısrarcı olup en sonunda ailesini tehdit etme yolunu seçer. Padişah, hemen hayır cevabı vermek yerine şart sunup yerine getirilmesini ister. Kahraman padişahın tüm şartlarını yerine getirir.

Üvey anne evlendiği kişinin çocuklarını evde istemediği için evden göndermenin yollarını arar. Eşini de boşanmakla ya da kendisi evi terk etmekle tehdit eder. “Nar Tanesi” masalında üvey anne, evlendiği adamın kızını istemez. Kızı ormana bırakması için eşini boşanmakla tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 252). “Kuşdili Bilen Şehzade” masalında üvey anne, oğlunu evden göndermesi için padişahı (eşini) boşamakla tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 459). “Taht Taht Eden Gabacılı Bizi Yaldata Babacılı” masalında üvey anne, çocukları evden göndermezse kendisi evden gitmekle kocasını tehdit eder (Kasımoğlu, 2010: 711). Baba, karısının (üvey annenin) onu boşamasından, evden gitmesinden korkup çocuğunu evden uzaklaştırmayı kabul eder.

“Gülenber Hanım” masalında üvey anneleri ve babalarından kaçıp birlikte yaşayan iki kardeşten kız olan kahramanı, cadı kandırır. Ağabeyinden Gülenber Hanım’ın sihirli çekmecesini ve daha sonra Gülenber Hanım’ı istemesini söyler. Bunun zor bir iş olduğunu bilen oğlan, kardeşinin isteklerini kabul etmez. Kız da istediği olmazsa kendisini öldüreceğini söyleyerek ağabeyini tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 22). “Sırma Saç” masalında Keloğlan, şehzadeden Sırma Saç’ı kendisine getirmesini ister. Eğer kırk gün içinde getirmezse şehzadeyi öldüreceğini söyleyerek tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 306). “Ahmet Şah” masalında Ahmet Şah, kardeşlerini zehirli kahve ile uyutan hizmetçiyi, kardeşlerini uyandırması için doğramakla tehdit

eder. Devin, Ahmet Şah'a şart koşup Hint Padişahı'nın kızını istemesi eğer getirmezse onu öldürmekle tehdit etmesi de aynı masal içinde yer alır (Seyidoğlu, 1975: 316-317). "Köroğlu" masalında Telli Hanım, Köroğlu'nun kendi babası olduğunu zanneder. Onu almaya geldiğini düşünerek öldürmekle tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 346). "Terzi Kızı" masalında Terzi Kızı'na oyun kuran şehzadenin kız kardeşleri, mücevherlerinin Kırk Haramiler'de kaldığını fark edince Terzi Kızı'ndan gidip almasını isterler. Eğer almazsa onu öldüreceklerini söyleyerek tehdit ederler (Seyidoğlu, 1975: 357). "Toktok" adlı masalda kedi, toktoğu kaçar. Kahraman, bu sebeple karısını babasının evine göndermekle tehdit eder. Dediğini yaparak kadını babasının evine gönderir. Kahraman diğer eşini de aynı şekilde tehdit eder. Daha sonra kahraman, padişahın mezarda dünyaya gelen oğlu olduğu konusunda padişahı kandırır. Kahramanın karısı da, kocasını padişaha gerçekleri anlatmakla tehdit eder (Seyidoğlu, 1975: 410-412).

Padişah, isteklerinin yerine getirilmesi ve zamanında yetişmesi için emir verdiği kişileri tehdit eder. "Zümrütanka" (Güney, 1992: 274), "Zümrüt Anka Kuşu" (Radloff ve Kúnos, 1998: 289) ve "Zümrüdüanka Kuşu" (Alangu, 2011: 169-183) masallarında padişah, gelinlerinin düğün öncesi istediği eşyaların hazırlanması için emirler verir. Eğer istekleri verdiği sürede yerine getirilemezse istekte bulunduğu esnafı cellâda vermekle tehdit eder.

Kahraman, kocasını konuşmamakla tehdit eder. "Peri Kızı" masalında köylü kadın, kızım var diyerek yalan söyler. Söylemiş olduğu yalandan kurtulmak amacıyla hamurdan yaptığı bir gelini düğün günü gelin arabasından göle atar. Gölden bir peri kızı çıkar. Gerçeği bilmeyen delikanlı, eşine takılmak amacıyla ona her gün "köylü kızı" der. Peri kızı da eşinin kendisiyle alay ettiğini düşünüp ona gücenir ve konuşmamaya karar verir. Delikanlı konuşması için eşini ikna edemeyince onu bir odaya kapatmakla tehdit eder ve kapatır. Günler geçmesine rağmen peri kızını konuşmaya ikna edemeyince bu defa hiçbir yere çıkarmamakla tekrar tehdit eder. (Tezel, 1992: 25-27). "Konuşmayan Gelin" masalında padişahın oğlu, konuşmayan karısını konuşmazsa başkasıyla evleneceğini söyleyerek tehdit eder. Kadın konuşmayınca padişahın oğlu üç kişiyle daha evlenir (Özçelik, 2004: 320-321).

“Balıkçı Güzeli” masalında balıkçı bir oğlan ve bir sultan evlenir. Balıkçı oğlan, karısını eğer bir gün balıkçı olduğunu başına kakacak olursa dilsiz olup ölünceye kadar konuşmamakla tehdit eder. Bir gün şakalaşırken sultan yanlışlıkla ağzından kaçırır balıkçı oğlan gerçekten konuşmaz (Boratav, 2006: 198). “Dülger Kızı” masalında şehzade, evlendiği kızın konuşmaması üzerine onu başka biriyle daha evlenmekle tehdit eder. Kız, tehditleri dinlemeyip konuşmayınca şehzade, üç vezirin kızlarıyla sırayla evlenir. Kızın tehdide aldırış etmeyip kendisinden istenileni yapmamasının üzerine tehdidin boyutu giderek artar. Aynı masalda şehzadenin ilk eşi peri kızıdır. Tuz ve biberin masaya gelmek için kavga etmelerine “Ay-Babamın, Gün Anamın başı için tez gelin. Yoksa varır ikinizi de ayağımın altında ezerim” diyerek tehdit ederek müdahale eder. (Boratav, 2009: 156-159).

“Kısmetimi Arıyorum” masalında Acar ve karısına kötülük edip sihirli kılıcı almaya çalışan cadı karı, genç kadını kendine direnirse öldüreceğini söyleyip tehdit eder (Tezel, 1992: 55). “Çirkin Kız” masalında kahraman, normalde çok çirkin bir kızken padişahın oğlu ile evlendiği günün ertesinde bir peri tarafından güzelleştirilir. Kahraman, çirkin bir kız arkadaşını nasıl güzelleştiği konusunda defalarca kandırınca arkadaşı da onu kocasına söylemekle tehdit eder (Yavuz, 1994: 47). “Çiğ Süt” masalında yolda mezar başında ağlayan bir adam, Gürbüz’den kendisini öldürmesini ister. Gürbüz kabul etmeyince de adam onu öldürmekle tehdit eder. Gürbüz adamın tehdidine kulak asmaz (Yavuz, 1994: 93). “Dev Anası ve Cake” masalında Cake’i, üvey annesi ve köyün ağası önce dev anasının evinde gördüğü eşyaları getirmesi için, eşyaların gelmesinin ardından da dev anasını getirmesi için tehdit ederler. Cake tüm istenilenleri yerine getirir. Dev; Cake, Cake’in sevdiği kız ve bir kedi dışında herkesi yer. Ağaca kaçan kediyi de Cake’in yerini söylemesi için tehdit eder. Kedi bu tehdide aldırış etmez (Yavuz, 1994: 112-115). “Şehzade Hüdada ile Kırkdokuz Kardeşi” masalında padişah, kırk dokuz oğlunun Hüdada yüzünden savaştan dönmediğini düşünerek Hüdada’ı ölümle tehdit eder (Yavuz, 1994: 129). “Padişah ile Üç Oğlu” masalında zorla evlendirilmek istenen kız kendisini odasına kapatır. Kız, intihar edeceğini söyleyerek çevredekileri tehdit eder (Yavuz, 1994: 139). “Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalında Şereban, İbrahim’i denize attığı için Yahudi’yi tehdit ederek İbrahim’i hemen bulup getirmesini ister (Yavuz, 1994: 167). “Balığın

Gülmesi” masalında bir balıkçı, pullarından her biri ayrı renkte olağanüstü güzellikte bir balık tutar. Bu balığı padişaha götürür. Padişah, şayet karısı beğenirse kendisinin de balığı beğeneceğini söyler. Padişahın karısının hizmetçisi de balığın güldüğünü iddia ederek balığı kadının odasına almaz. Padişah da vezirlerine bu balığın neden güldüğünü bulmalarını yoksa onların kellelerini vuracağını söyleyerek tehdit eder (Yavuz, 1994: 190-191). “Kel Hasan ile İhtiyar Nine” masalında bir ağa, yardımcısı Kel Hasan’dan ihtiyar ninenin altın kaşıklarını getirmesini ister. Kel Hasan, ihtiyar ninenin kendisini keseceğinden korktuğu için gitmek istemeyince ağa, Kel Hasan’ı ölümle tehdit eder. Kel Hasan, ağadan korktuğu için isteği kabul eder. Kel Hasan’ın kaşıkları getirmesinin ardından ağa, ihtiyar ninenin kızlarından Kutie’yi getirmesini ister. Eğer getirmezse Kel Hasan’ı öldüreceğini söyleyerek yine tehdit eder. Kel Hasan, kızı getirmek zorunda kalır (Yavuz, 1994: 205). “Paşanın Oğlu ile Dünya Güzeli” masalında köse, paşanın oğlunun yerine geçebilmek için kahramanı ölümle tehdit eder. Kahraman ölüm korkusu ile kösenin tehdidine boyun eğer. Paşa, kahramandan Dünya Güzeli’ni bulmasını ister. Dünya Güzeli onunla beraber gelmek için üç şart öne sürer. Eğer yerine getirmezse kahramanı kafasını vurdurmakla tehdit eder (Yavuz, 1994: 218).

“Keze Bacı Masalı” masalında kahraman, karısının tembellik edip onu aldattığını ve iş yapmadığını fark eder. Karısını biriken pamukları akşama kadar eğirmezse boşamakla tehdit eder. Kız, korkudan annesinden yardım ister (Yavuz, 1994: 339). “Altın Araba” masalında padişah bir gün vezirine bir lira verir. Bu parayla bir koç alıp koçun etinden derisinden kürk ister. Ancak koçu ve verdiği parayı da geri getirmesini söyler. Eğer kırk günde bunu yapamazsa kırk birinci gün boynunu cellâda vereceğini söyler (Tezel, 1997: 30). “Konuşan Kaval” masalında padişah, Hint Padişahı’nın kızının düğününe giderken üç kızına kendisinden ne istediklerini sorar. Üç kız da isteklerini söyler. Padişah, küçük kızın istediği gümüş tası almayı unuttur. Bunun üzerine geminin kaptanı eğer geri dönüp almazsa gemiyi batıracağını söyleyip padişahı tehdit eder (Tezel, 1997: 71-73). “Takırdak” masalında bey, Takırdak’ın içinde gizlenen padişahın kızını dışarıya çıkması için ölümle tehdit eder. Bey, Takırdak’ın içine şiş sokunca kız korkudan dışarıya çıkmak zorunda kalır (Radloff ve Kúnos, 1998: 197).

Kahraman, erkek çocuk sahibi olmak istediği için eşini tehdit eder. “Ālayan Nar ile Gülen Ayva” masalında padişah, öldükten sonra tahtına oturacak oğlu olmadığı için hamile karısını bu sefer de kız doğurursan seni öldürürüm diyerek tehdit eder (Radloff ve Kúnos, 1998: 222). “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masalında kız evlat sahibi olan padişah, karısı tekrar hamile kalınca karısını erkek çocuk doğurmazsa kesmekle tehdit eder (Alptekin, 2002: 449). “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masalında hiç oğlu olmayan padişah, hamile karısını “bu kez de kız doğurursan seni de kızını da cellat ettireceğim” diyerek tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 311; Alangu, 2011: 54). “Padişahın Kızı” masalında da padişah, karısını yedi kız çocuktan sonra eğer sekizinci çocuk erkek olmazsa öldürmekle tehdit eder. Padişah tahtını bırakacak bir evlat istemektedir (Özçelik, 2004: 330). “Horhor At” masalında ise bezirgân, karısını eğer yine kız doğurursa eve gelmemekle tehdit eder (Kasımoğlu, 2010: 693). “Büyülü Çiçekler” masalında on iki erkek çocuğu olan padişah, hamile olan karısını bu defa kız çocuk doğurmazsa çocukları ile beraber öldürmekle tehdit eder (Sarıyüce, 2010: 353).

“Billur Köşk” (Radloff ve Kúnos, 1998: 269-272) ve “Billur Köşk ile Elmas Gemi” (Alangu, 2011: 10-21) masallarında hayatta kalabilmesi için mağaraya kapatılan padişahın kızı, yeryüzünü ve gerçek dünyayı gördükten sonra mağaradan çıkabilmek için yanındakileri kendini öldürmekle tehdit eder. Babası, kızın bu isteğini yavaş yavaş çıkması şartıyla kabul eder. Kahraman, bir süre babasının yaptırdığı Billur Köşk’te yaşadıktan sonra bir şehzadeye âşık olur. Şehzadenin peşinden gidebilmek için mücevherlerden, elmaslardan yapılmış bir gemi ister. Babasını istediği yapılmazsa kendini öldürmekle tehdit eder. Kızın âşık olduğu ve yanına gittiği Yemen Padişahı’nın oğlu da ülkesinde bir konağa yerleşen bu kıza âşık olur. Annesini kızı istemesi için başka yerlere gitmekle tehdit eder. İncelemiş olduğumuz masaldaki bu örnekte kahramanlar, ailelerine isteklerini yaptırmak için onları kendilerine zarar vermekle tehdit ederler. Bu bakımdan çocuk için uygun bir örnek değildir.

“Uslu Ŗlan ile Deli Ŗlan” masalında iki kardeşten büyük olan kardeş, küçük kardeşten eve para getirmesini ister. Eğer eve para getiremezse onu öldüreceğini

söyler (Radloff ve Kúnos: 1998: 275). “Lale” masalında padişahın oğlu, babasının yedi sene uğraşıp alamadığı bir kızı almak için lalasıyla birlikte gider. Lala, devlere eğer kızı vermezlerse hepsinin boynunu kılıçtan geçireceğini söyler (Öcal, 1999: 263). “Devriş” masalında evde yalnız kalan iki hala kızını, bir devriş takip eder. Derviş, kızlardan birini öldürmekle tehdit edip korkutur ve evden kaçıtır (Öcal, 1999: 402). “Taktala Paşa” masalında tilki, Taktala Paşa’yı yavrularını kendisine vermesi için tehdit eder. Taktala Paşa, yavruardan birini yer (Şimşek, 2001b: 5). “Şahmeran” masalında Lokman, Şahmeran’ın yerini bilmektedir. Şahmeran’ın nerde olduğunu söylemesi için padişah ve adamları tarafından ölümle tehdit edilir (Şimşek, 2001: 28). “Kurbağa ile Padişahın Oğlu” (Şimşek, 2001b: 78-79) ve “Peri Kızı” (Özçelik, 2004: 314) masallarında padişah, küçük oğlunun hanımına âşıktır. Oğlunu ortadan kaldırmak için oğlundan bazı isteklerde bulunur. Yerine getiremezse öldüreceğini söyleyerek oğlunu tehdit eder.

“Hoca” masalında kız, köyde imamlık yapan hocayı dövüp yerin yedi kat dibine gönderdiği hayvan kemiklerini kemirirken görür. Hoca, kızı sırrını saklaması için tehdit eder (Şimşek, 2001b: 84). “Dıngıl Ali” masalında devlerin eline düşen Dıngıl Ali, gece uyumadığı için devler onu tehdit eder. Daha sonra sandığın içine saklanan Ali’yi fare sanan dev, ses çıkardığı için tehdit eder (Şimşek, 2001b: 141-142). “Rüya” masalında İngiliz Kralı, padişaha sorular sorar. Eğer bilemezse ona savaş açacağını söyleyip tehdit eder (Şimşek, 2001b: 194-195). “Dağ Adamı” masalında ise Yunanistan Padişahı, başka bir padişaha elçilerini gönderir ve kızını ister. Eğer vermezse ona savaş açmakla tehdit eder. Daha sonra da Yunanistan Padişahı, Dağ Adamı’ndan şartlarının yerine getirilmesini ister yoksa onu öldüreceğini söyler (Özçelik, 2004: 305-306). “Hırzıva Güzeli” masalında padişah, sürekli istekte bulunduğu kahramanı istediklerini yapamazsa öldüreceğini söyleyip tehdit eder (Şimşek, 2001b: 205). “Avcı Ahmet” masalında cin padişahı, yılan oğlunu ölümden kurtaran Avcı Ahmet’in ağzına tükürüp ona bütün hayvanların dilinden anlama sırrını verir. Ancak bu sırrı biriyle paylaşmaması söyler ve eğer sırrı paylaşırsa öleceğini söyleyerek tehdit eder (Alptekin, 2002: 225-226). “Çocuğun Rüyası” masalında öğretmen, çocuk kahramanı rüyasını anlatması için dayakla tehdit eder. Aynı masalda çocuk, rüyasını bir çobana satıp başka bir memlekete gider.

Padişahın kızı, oğlanı alır ve birlikte kaçarlar. Gittikleri yerin padişahı da, oğlandan bazı isteklerde bulunur ve yerine getiremezse onu öldürmekle tehdit eder (Alptekin, 2002: 256-259). “Çıkrıkçı Fatma” masalında kim olduğu hakkında bilgi verilmemiş olan bir kişi, Çıkrıkçı Fatma’yı bir daha padişahın sarayının karşısına gelip iplik satmak için seslenirse kesip öldürmekle tehdit eder (Alptekin, 2002: 419). “Padişahın Kızı” masalında padişah, damadını devler ülkesinden cevahir taşı getirmesi için ölümle tehdit eder (Özçelik, 2004: 331). “Avcı Mehmet” masalında Cincime Sultan’ın kızı, padişahın Avcı Mehmet’e yüz altın ve kızını vermesini ister. Şayet yapmazsa onunla evlenmeyeceğini söyleyip padişahı tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 296). Masalda haksızlığa uğrayan kahraman hakkını savunmak için tehdit yolunu seçmiştir.

“Çirkini Güzel Yapma” masalında padişah, terziden makas kesmeden, iğne geçmeden elbise dikmesini; fırıncıdan ateş yanmadan, su görmeden filan kadar ekmek yapmasını ister. Eğer bu istekleri yerine gelmezse terzi ve fırıncıyı öldürecektir. Terzi ve fırıncı, sığırtmacının kızı sayesinde kendilerinden isteneni yerine getirerek padişahın ölüm tehdidinden kurtulmuş olurlar (Alptekin, 2002: 303-304). “Kedi, Köpek ve Yılanın Mükâfatı” masalında Keloğlan’ın kaybettiği sihirli yüzüğü kedi ve köpek bulur. Sihirli yüzüğü, Keloğlan’a götürürken denizden geçecekleri sırada köpek, kediyi yüzüğü kendisine vermezse denize atacağını söyleyerek tehdit eder (Alptekin, 2002: 363).

“Keloğlanla Kötü Köse” masalında deli oğlan, kösenin yanında çalışmaktadır. Kösenin çocuğu yemek esnasında tuvalete gitmek ister. Bir kere çocuğu tuvalete götüren deli oğlan, çocuğa eğer tekrar tuvalete gitmek isterse onu geberteceğini söyleyerek tehdit eder (Alptekin, 2002: 460). “Macun” masalında Keloğlan, padişahın kızıyla evlenmek ister. Herkesi birbirine yapıştır ve kızını vermesi için padişahı tehdit eder. Eğer kızı vermezse herkesin yapışık kalacağını söyler ve istediğine ulaşır (Sakaoğlu, 2002b: 393). “Ayağına Diken Batan Serçe” masalında serçe, kendisine yardımcı olup ayağındaki diken çıkaran nineyi, diken atmaması için tehdit eder. Serçe, bir çobanı ve gittiği düğün evindeki kişileri de istediğini yapmalar için tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 273). “Ayağına Diken Batan Karga”

masalında tehdit eden bir kargadır (Boratav, 2009: 19-21). “Horoznan Nene” (Kasımoğlu, 2010: 335-336) ve “Tıkanlı Horoz” (Kasımoğlu, 2010: 340-341) masallarında ise tehdit eden kahraman bir horozdur. “Değirmenci ile Tilki” (Sakaoğlu, 2002b: 276-278) ve “Keloğlan ile Tilki” (Özçelik, 2004: 290) masallarında da tilki istediğini yaptırabilmek için çevresindekileri tehdit eder.

“Üç Dokumacı Kardeş” masalında dokumacılığın yasak edildiği bir memlekette padişah ve veziri bir gece tebdil kıyafetle gezerek evleri kontrol ederler. Padişah ve vezir, üç kardeşin konuştuklarını dinler ve ertesi gün onları çağırıp neler konuştuklarını anlatmaları için onları tehdit ederler (Sakaoğlu, 2002b: 347). “Onüç” masalında padişah, devin yanına gitmesi için Onüçü ölümle tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 369-370). “Devleri Korkutan Bilâl Ağa” masalında Bilâl, tilkiden korktuğu için devden tilkinin kellesini kesmesini isteyerek devî tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 377). “Şemşirak Taşları” masalında Hint Padişahı, kendisinden taşları alan oğlanı bulmak için gittiği şehrin padişahını şehri yıkmakla tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 411). “Avcı Mehmet’in Oğlu” masalında padişah, Mehmet’in oğlundan Dünya Güzeli’ni getirmesini ister. Onu öldürmekle tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 414). “Cipulat” masalında Cinpulat, kırk kardeşin en küçüğünden filanca denizin ortasındaki adada bulunan kızı getirmesini ister. Getiremezse onu paramparça etmekle tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 419). “Muradına Nail Olmayan Dilber” masalında padişahın oğlu, kendi oğlu olduğunu bilmeden bulup geldiği bebeği karısına emanet ederken onu asla ağlatmaması için karısını tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 443). “Tuz Kadar Sevgi” masalında ise padişahın kızı, evinde kaldığı Tembel Ahmet’i çalışıp para kazanması için tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 469). “Yatalak Mehmet” masalında yatalak olduğunu söyleyen Mehmet, padişahın kızını ve annesini kandırır ve çalışmaz. Padişahın kızı, Mehmet’i sopa ile dövmekle tehdit eder (Boratav, 2009: 138). “Mezarda Helva Pişiren Keloğlan” masalında padişah, Keloğlan’ı Yahudi’nin gelinine ait olan altınları getirmezse öldüreceğini söyleyerek tehdit eder (Sakaoğlu, 2002b: 493). “Pamuk Ana ile Çocukları” masalında çocuk hırsızlığı yapan adam, çocuklarını kaçırmak için evine gittiği kadını çocuklarını kendisine vermesi için ölümle tehdit eder (Özçelik, 2004: 311). “Çocuk İsteyen Kadın” masalında üvey anne bir büyücüdür ve zindana attığı üvey kızını kendisine

hizmetçilik yapması için tehdit eder. Kabul etmezse eşini ve askerlerini taş a çevireceğini söyler. Kız yapamayacağını düşünüp kabul etmez ve üvey anne onları üzerlerine büyü toz üfleyerek dediğini yapar (Özçelik, 2004: 377). “Keloğlan ile Hamamcı” masalında kargalar, Keloğlan’ın annesinden tarladan kaldırdığı buğdayları çalarlar. Keloğlan da buğdayları almak için kargaları yuvalarını bozmakla tehdit eder. Kargalar, buğday yerine eşek vermeyi teklif edince Keloğlan kabul eder. Keloğlan, eşiği çaldırınca yine kargaları tehdit eder. Kargalar bu kez Keloğlan’a sofra verir (Özçelik, 2004: 383-384). “Keloğlan ile Köse” masalında köse, iş verdiği Keloğlan’ın ağabeyini daha sonra da Keloğlan’ı, yapılmasını istediği işleri tam istediği şekilde gerçekleştirmeleri için kafas derilerini yüzmekle tehdit ederler (Özçelik, 2004: 456). “Ese ile Köse” masalında Köse, Ese karşısında yenilmiş olmayı kendine yediremez ve ona yanında iş teklif eder. Karşılıklı anlaşmalar ve işler istediği şekilde yapılmazsa ve anlaşma bozulursa konuşanın ağzı dikilecek, kafasının derisi soyulacak şeklinde birbirlerini tehdit ederler. Köse, karısını öldürür. Ese tüm olanları görür onu tüm malını verip başka yere gitmesini yoksa onu şikâyet edeceğini söyleyerek tehdit eder (Özçelik, 2004: 460-461). “Zor Mehmet Ağa” masalında Mehmet Ağa çok korkak iş güç tutmayan bir adamdır. Karısı, para verip onu kasaptan et almaya gönderir. Adam, kasabın bıçağından korkup içeri giremeyince kadın eve et almadan gelmemesi için eşini tehdit eder (Özçelik, 2004: 462). “Ölüleri Bacaya Çektiren Keloğlan” masalında Keloğlan, padişah olduğu ülkede hırsızlık ve hainliğin çoğalması sebebiyle halkı tehdit eder. Eğer düzelme olmazsa ölülerini bacaya çektirip gömmelerine izin vermeyeceğini söyler. Bu haber işe yarar ve kısa sürede ülkede kötülük kalmaz (Özçelik, 2004: 469). “Oduncu ile Ayı” masalında ayı çıplak bir şekilde abdest alırken bir oduncu onu seyreder. Ayı, durumu fark edince çok utanır. Oduncuyu kimseye söylememesi için tehdit eder (Alay, 2005: 174). “Dev ile Üç Kardeş” masalında dev, Hasan’ı kesip pilav pişiremezse öldüreceğini söyleyerek karısını tehdit eder (Alay, 2005: 214). “Yeşil Gözlü Sarışın Adam” masalında kocasını aldatan kadın, kocası evlerine dönmeyi teklif ettiğinde kocasını sevgilisine söyleyip öldürtmekle tehdit eder (Alay, 2005: 237-238). “Fesatçı Saliha” masalında Saliha, karısı ölen adamı vefat eden kadının kız kardeşi gibi kandırıp kendisiyle evlenmesi için tehdit eder. Saliha, adamı tehdit ederken Azrail kılığına girer (Boratav, 2006: 225). “Akıllı Oğlanlar ile Deli-Oğlan” masalında Deli-oğlan,

babasından kendisine kalan deveyi satıp parasını alamayınca Koçmar-keleklerini balta ile öldürmekle tehdit eder (Boratav, 2006: 284).

“Altın” masalında bir paşanın oğluna yolda rastladığı ihtiyar adam yardımcı olur. Atlarında yüklü olan tezekleri altın ve elmasla değiştirir. Ancak oğlan sürekli açgözlü davranır ve daha fazlasını ister. İhtiyar adamı da öldürmekle tehdit eder (Doğan, 2007: 30). “Azap” masalında yaşlı adam, sürekli lavaboya gitmek isteyen kızını, aç oldukları için gürültü çıkaran ahırdaki hayvanları öldürmekle tehdit eder (Doğan, 2007: 37-38). “Dev Yavrusu” masalında paşa, cariyelerini kızını istemek için altın dolu bir leğenle evine gelen kadını bırakmamaları için kellelerini uçurmakla tehdit eder (Doğan, 2007: 50). “Hırsız Keloğlan” masalında Keloğlan, hırsızlık yaptığı için paşa tarafından aranmaktadır. Keloğlan’ın annesi, Keloğlan’ı arayan cadıyı eve getirir. Keloğlan da cadıyı eve getirdiği için annesini kafasını kesmekle tehdit eder (Doğan, 2007: 84). “Kırk Kardeş” masalında Keloğlan’ın karşısına çıkan ejderha, Keloğlan’ı zengin bir adamın kızını kendisine getirmesi için tehdit eder. Keloğlan karşısına çıkan zorluklara rağmen kızı getirdiğinde ejderha kızı Keloğlan’a verir (Doğan, 2007: 128).

“Yedi Kardeşler” masalında yedi oğlan kardeş, eğer bu defa da erkek kardeşimiz olursa biz evden gideriz diyerek annelerini tehdit ederler. Yine bir erkek kardeşleri olduğunu zannederek evden ayrılırlar. Dünyaya gelen kız kardeş ise evden giden oğlan kardeşlerinin peşinden gider. Yolda karşılaştığı canavarlar yüzünden ilerleyemeyen kız, her defasında eve döner. En son eve gelişinde annesi “tembih ettiklerimi unutursan seni cinlerin kör kuyusuna atarım” diyerek kızını tehdit eder (Boratav, 2009: 109, 111). “Oduncunun Kızı” masalında oduncu ormanda odun keserken tesadüfen derinden bir “of” çekince ismi Of olan bir Arap karşısına çıkar. Of, rahatını bozulduğu için oduncuyu yemekle tehdit eder. Evde karşısına çıkan ilk kişiyi kendisine getirirse bu durumdan vazgeçeceğini söyler. Adam, Arap’a kızını vererek kurtulur ancak daha sonra kız Arap’ın sırrını öğrenir. Bu sebeple Arap, kızı öldürmeye hazırlanır. Kız kaçmasın diye de dünyanın öbür ucunu da gitse onu bulacağını söyleyerek tehdit eder. Aynı masalda Arap’ın elinden vücuduna pamuk yapıştırıp başka bir mahlûk kılığına girip kaçarak kurtulan kızı ormanda bir padişah

bulur ve çok beğenir. Padişah kızı (Tüylüce) sarayına götürür. Ancak padişahın annesi oğlunun Tüylüce ile evlenmesini istemez. Padişah, annesini evlenmelerine izin vermezse kederinden ölürüm diyerek tehdit eder (Boratav, 2009: 191-193). “Yıldırım Padişahı” masalında kırk bir güvercin, yanlarında kalan kıza saraydaki kırk birinci odayı açıp içeri girmemesini söylerler. Eğer açarsa kıza evden atmakla tehdit ederler. Kız tehlide aldırış etmeyip odaya girer (Boratav, 2009: 205-207). “Nalıncı ile Padişah” masalında zamanın padişahı, Mehmet Ağa’yı huzuruna çağırıp ya Dünya Güzeli’ni ve onun on dört cariyesini kendisine getirmesini ya da istediklerinin yerine getirilmesini söyler. Mehmet Ağa’yı öldüreceğini söyleyip tehdit eder (Boratav, 2009: 212). “Bostancı Dede” masalında şehzadenin atı, Bostancı Dede’nin atının annesidir. Atı, şehzadeyi korumak amacıyla Bostancı Dede’nin atına Bostancı Dede’yi yedi kat gökten aşağı atmasını söyler. Dediklerini yapmazsa ona analık hakkını helal etmemekle tehdit eder (Boratav, 2009: 228). “Dervüş Baba” masalında Dervüş Baba, evine getirdiği kıza yemesi için et verir ve eğer o eti yemezse kıza tavana asmakla tehdit eder (Kasımoğlu, 2010: 345). “Akıllı İhtiyar” masalında padişah, vezirinden yolda rastladığı ihtiyarın kendisine sorduğu soruların cevabını bulmasını ister. Padişah, vezire soruların cevabını bulamazsa onu öldüreceğini söyler (Kasımoğlu, 2010: 395). “Üş Balık” masalında bir dev, iki kız kardeşe üç balık verir. Kızlar balıkları pişirip yerler. Ardından dev gelip balıkları geri ister. Eğer balıkları vermezlerse onları öldüreceğini söyleyerek tehdit eder (Kasımoğlu, 2010: 480). “Papağan” masalında Bağdat Padişahı, kendi papağanını Osman Amca’ya kötü sözler söylediği için başını kesmekle tehdit eder (Kasımoğlu, 2010: 768). “Yedi Kişinin Yedi İşi” masalında Dağdeviren, padişah sözünde durmayınca padişahın sarayını havaya kaldırır ve fırlatmakla tehdit eder. Padişah korkusundan sözünü yerine getireceğini söyler (Sarıyüce, 2010: 119). “Yedi Çeşit Mehmet Ağa” masalında Mehmet Ağa, daha önce kendisiyle evli olan ve ölü ciğeri yediği için elinden kaçan kıza yeni evlendiği kocasının sarayında bulur. Saraydan birlikte kaçmak için kıza elindeki şişle öldürmekle tehdit eder (Sarıyüce, 2010: 229).

“Sefa ile Cefa” masalında padişah, oğlu Sefa’nın derdini onu yataklara düşüren sıkıntısının ne olduğunu bulması için lalanın oğlu Cefa’ya kırk gün süre verir. Eğer bulamazsa kırk birinci gün onu öldürmekle tehdit eder. Cefa, Sefa’nın bir

resimde gördüğü kıza âşık olduğunu öğrenip bunu padişaha bildirir (Alangu, 2011: 218). “Mercan Kız” masalında padişah, ava giderken sarayın bahçesinde uçan kuşun Mercan Kız olduğundan habersiz kuşa bir zeval getirmemeleri için herkesi tehdit eder. Arap bacı da bunun üzerine kuşu kestirip yer (Alangu, 2011: 315).

Masallarda kahraman tehdit etmeyi bir güç, yaptırım olarak görür. Kendisinden daha zayıf ve güçsüz olan diğer kahramanı tehdit eder. Kahramanın yerine getirilmesini istediği şeyin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi ya da karşıdaki kişiyi korkutma amacıyla tehdit etmesine çok sık rastlanmaktadır. Kahraman, ailesini kendi canıyla tehdit eder. Bu masallarda kahraman sevdiği kişiyle evlenmek için ya da ailesi tarafından güvenlik için kapalı tutulduğu yerden çıkmak amacıyla tehdiye başvurur. Ancak korkutmak, yıldırım amaçlı başka biri tarafından tehdit edilen kahraman tehdiye boyun eğmez.

Tehdit etmek, karşıdaki kişiyi korkutmak, ona karşı güç gösterisinde bulunmak aynı zamanda bir psikolojik şiddet türüdür. Buna doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan kişiler için sıkıntı verici durumlar açığa çıkabilir. Tehdit etmeyi, üstünlük kurma, istediğini yaptırabilme gücü olarak öğrenen bir çocuk hem tehdiye boyun eğmeyi hem de bunu kullanmayı öğreneceği için bu tarz örnekler çocuk algısı bakımından sakıncalıdır.

SONUÇ

Toplumun sözlü ve yazılı anlatı türlerinin tümü kültür hazinesi niteliğindedir. Masallar, bir milletin yaşam deneyimlerinden süzülüp gelen, kültürün, geleneklerin, millî, ahlaki ve manevi değerlerin aktarıldığı, toplumun geçmişinden geleceğine köprü kuran, verdiği öğütlerle yarınlara ışık tutan her yaştan insanın ilgisini çeken bir sözlü anlatı türüdür. Sembolik bir anlatım gücüne de sahip olan masallar toplumun geçmişine ait şifreleriyle bugünü ve geleceğini aydınlatır.

İnsanlara iyiyi, güzeli doğruyu gösteren, hoşça vakit geçirirken düşündüren masal türü akıcı ve sürükleyici anlatımıyla zihinlerde yer edinir. Masallarda karşımıza çıkan kahramanların özellikleri çok nettir: iyi ya da kötü. Masalın sonunda iyilerin mutlu olması kötülerin ise cezalandırılması beklenir. Kötülerin cezalandırılmasında kimi zaman toplum kimi zaman kanun belirleyici olur. Kadın, erkek ya da çocuk kahramanlar esasında gerçek yaşamda var olan ve toplum içinde yaşamını sürdüren bireylerle benzer özelliklere sahiptir. Çocuklar da masallarda tanıştıkları kahramanlara ait davranış örneklerini, insan ilişkilerini, yaşanan iyi ya da kötü olayları örnek alırlar. Çalışmada 1011 Anadolu Türk masalı incelenerek bu masalların içinde bulunan ve olumsuz nitelik taşıyan unsurlar tespit edilmiştir. Yaptığımız incelemeler sonucunda bu unsurların çocuk algısı açısından çocuk gelişimi üzerinde etkisi belirlenmiştir.

Halk edebiyatı anlatıları yöresel ve milli özelliklerinin yanında insanlığın evrensel değerlerini de barındırırlar. Birey olma yolunda ilerleyen kişiliği ilmek ilmek işlenen bir çocuğun bu değerleri doğru biçimde kazanması önemlidir. Çünkü çocuk toplumun yarınıdır. Dolayısıyla iyi yetişen bir çocuk sağlam temeller üzerine inşa edilmiş bir toplum anlamına gelmektedir.

Çocuk, gelişen zekâsı, çevresini algılama biçimi, kişiliği, ahlakı, dili, duyguları, zihinsel yetenekleriyle doğumundan itibaren şekillenmeye başlayan bir varlıktır. Çocuğu temel alan bir inceleme için de öncelikle çocuk kavramının ne olduğunun anlaşılması gerekir. Çocuk ve çocukluk kavramları insanı konu edinen tüm bilim dallarının inceleme alanına girmektedir. Dolayısıyla psikoloji, tarih,

sosyoloji, eğitim, hukuk, tıp, din, antropoloji vb. birçok bilim dalı bu kavramları kendi çalışma alanları dâhilinde tanımlamışlardır. Yürütülen çalışmanın temelinde hangi bilim dalında yürütüldüğüne bağlı olarak da çocuk kavramına ait tanımın değiştiği görülmüştür. Yapılan incelemeler sonucunda birbirinden farklı birçok tanımın bulunduğu da tespit edilmiştir. Bu çeşitlilik, yapılan çalışmaların farklı bilim dallarında ve birbirinden değişik konularda gerçekleştirilmesinin bir yansıması olmuştur. Örneğin sosyolojik olarak çocuk toplumsal kodlamalar, kurgular bağlamında değerlendirilirken tıp alanında fiziksel ve ruhsal gelişimini henüz tamamlamamış olan insan yavrusu olması açısından değerlendirilmiştir. Çocukluğun doğumla başlayan ve ergenlikle son bulan bir dönemi işaret ettiği görülmüştür. Reşit olma yaşı hukuken on sekiz kabul edilirken ergenliğe giriş yaşı için topluma, coğrafyaya, çocuğun cinsiyetine bağlı olarak kesin bir sınır çizilmesinin mümkün olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan tüm tanımlar ve tespitler ışığında çocuk, ilgi ve sevgiye ihtiyaç duyan bir varlık olarak kabul edilmiştir.

Birey ve toplum bazında çocuğa karşı oluşan bakış açıları çocuğun kabul edilme ve algılanma şeklini değiştirmiştir. Çocuk ve çocukluk kavramlarının bugünkü değerini anlamak için geçmişten günümüze kadar geçirmiş oldukları sürecin analiz edilmesi gerekir. Çocuk ve çocukluğun tarihsel süreci farklı dönem ve toplumlarda çocuğun yaşamış olduğu değişimleri göstermiştir. Çocuğun, yetişkinlerden farklı özelliklere sahip bir birey olduğunun kabul edilmesi zaman almıştır. Küçük yetişkin olarak görüldüğü dönemlerin aksine değer gören, özenle yetiştirilmesi gereken bir varlık olduğu döneme uzanan yolculuğunda zaman zaman sancılı süreçler geçirmiştir. Çocuk, Orta Çağ'da ayrı bir sınıfa hatta fikre bile ait görülmemiş ve yetişkinlerin onun için belirlemiş olduğu şekilde yaşamak zorunda kalmıştır. Çoğu zaman bakımsızlık, hastalık, dünyaya geldiği ailesinden ayrı yaşamak gibi koşullara maruz kalmıştır. Toplumların benimsediği yeni dinlerin etkisi insana, aileye karşı olan bakış açılarında değişiklik oluşturmuştur. Dolayısıyla bu durum çocuğa ilişkin yeni ve ılımlı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Çocukluğun özel bir alan olduğunun anlaşılması ve hak ettiği değeri görmesinde ise Modernizm önemli bir eşik olmuştur. Çağdaş toplumlar artık çocuk, değer gören, eğitimi, yetişmesi üzerine fikir üretilen, korunması gereken haklara sahip ayrı bir birey olarak kabul

edilmiştir. Çalışmada çocuğun Türk toplumundaki yeri ise İslamiyet öncesi, İslamiyet tesirinde ve Batı tesirinde olmak üzere üç başlıkta değerlendirilmiştir. Türk toplumunda soyun devamı olarak görülen çocuğa her dönem önem verilmiştir. Eğitimi, terbiyesi ailede çocuğun yetişmesine dair sorumlulukların ebeveynler tarafından üstlenilmesi önem arz etmiştir. Özellikle eski Türk toplumlarında kız ve erkek çocuğun eğitimi ve terbiyesi hususunda ana baba arasında ailede görev dağılımı yapıldığı görülmüştür. Verilen eserlerde, yazılı ve sözlü kültür ürünlerinde de bunun yansımaları bulunmaktadır. Zaman içerisinde toplumsal yaşamın, ekonomik koşulların aile yaşantısına etkisiyle bu görev dağılımında değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Çocuk yetiştirmek ailede tek bir ebeveyne ait olan bir görev gibi görülmekten uzaklaşmıştır. Eğitim bilimleri ve psikoloji alanında yapılan çalışmalar da çocuğun her iki ebeveyni ile de ayrı ayrı paylaşımlarının olmasının gelişimi açısından önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Aile ve toplum arasında kurulan denge çok önemlidir. Çocuk kavramına verilen değer de temelleri ailede atılan toplum içinde sağlamlaşan ve zenginleşen bir özelliğe sahiptir. Farklı coğrafya ve toplumlarda değişen bakış açıları aynı toplumun farklı kesimlerinde bile çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla toplumların kültürü, inançları, dini, ekonomik yapısı, yaşadığı coğrafyanın özellikleri çocuğa yüklenen anlamlar üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak birçok etki oluşturmuştur. Bilimin, teknolojinin, eğitimin tesir ettiği bakış açıları bu anlamlarda olumlu yönde değişiklik oluşturmuştur. Çocuk ebeveynlerinden bağımsız, kendine ait hakları, seçimleri olan özgür bir birey olarak nitelenmiştir. Bu algılama biçimi ve kabul edişin çocuğun gelişimi ve eğitimi açısından da önemli farklar oluşturduğu görülmüştür.

Bir çocuğun dünyaya gelişinden yetişkin bir birey olana kadar geçen süreçte tüm alanlarda gelişiminin tamamlanabilmesi gerekmektedir. Çocuk için tüm bu süreçlerin olumlu ya da olumsuz kazanımları, onun nasıl bir insan olacağını belirlemektedir. Ortaya çıkan sonuç bireyin bütün hayatına etki etmektedir. Anne babadan geniş aileye, toplumdan okula kadar çocuğun hayatında yer alan kişiler ve bu sürece etki eden tüm çevresel faktörler çocuğun gelişiminde bir iz bırakmaktadır. Çocuğun gelişimi ve eğitiminde kullanılan materyallerden olan masallar da sahip

oldukları birçok işlev sayesinde bu sürecin içinde önemli bir çevresel etken olarak değerlendirilmektedir. Çocuk, ilk zamanlarda ebeveyn ve öğretmen denetimiyle daha sonra okuma becerisini kazanmasıyla herhangi bir yetişkinin denetimi olmadan da masallarla buluşmaktadır.

Değişen ve gelişen dünya ile birlikte değişen, eğitim anlayışı ve çocuk algısı, kapsamında çocuk ve masal ilişkisinin, çocuğun gelişim evreleri üzerinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bundan dolayı gelişim alanları kendi sınırları içinde ele alınmış ve masalın bunlar üzerinde olan etkileri incelenmiştir. Bununla birlikte gelişim esasında bir bütündür. Bir gelişim alanındaki gelişme diğer alanları da olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Bireyin gelişimi dünyaya geldiği andan itibaren onun tüm yaşamı üzerinde etkili olan kritik anları, önemli evreleri kapsamaktadır. Büyüme ve olgunlaşmanın gerçekleşmesi ile bireyin gelişimi de süreklilik arz eden bir şekilde devam etmektedir. Kalıtım ve çevre ise bu süreçte her gelişim alanı için farklı oranlarda etkiye sahip olmaktadır. Masal, çocukların hayal dünyasına, renkli düşlerine en yakın türdür. Gerek eğlence gerek eğitim anlamında çocukla buluşan masal türü çocuğu bilişsel, dil, sosyal, duygusal, kişilik ve ahlak olmak üzere tüm gelişim alanlarında etkilemektedir. Çocuğun eğitiminde masalın yeri ve masal seçiminin önemi çocuğun gelişiminde sunduğu somut verilerle karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar, yeni bilgiler öğrenme ve bunları hayata geçirmekte hızlı bir yapıya sahiptir. Bilişsel olarak bilgiye aç ve temiz bir zihne sahip olan çocuk tanıştığı her yeni değeri, duyguyu gösterme eğiliminde olmaktadır. Çocuğun temel dil becerilerini kazanmasında ilk adımı dinleme oluşturmaktadır. Masal dinleyerek büyüyen çocuk bu sayede yeni sözcükler, söz kalıpları öğrenmekte yeterli olgunlaşma ve büyüme sonucunda da öğrendiklerini kullanmaktadır. Masalın içinde yer alan insan ilişkileri, kahramanların duygu durumları, bireysel ve toplumsal yaşamı alakadar eden tüm davranışları çocuğun sosyal, duygusal, ahlak gelişim alanlarına etki etmektedir. Bu hususlarda büyük ehemmiyete sahip olan sözlü kültür hazinesinin masal türü hakkında farklı görüşlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Konuyla ilgili olarak masal türünün çocuk eğitiminde yer almasına dair iki ayrı yaklaşım bulunmaktadır. Bu hususta özellikle eğitimciler olağanüstü kahraman ve unsurların çocuk zihninde nasıl algılandığına dikkat çekmektedirler. Olağanüstülük

içeren kişi ve olayların çocuk tarafından gerçek gibi kabul edilerek ve bu durumun doğuracağı olumsuz sonuçları işaret ederler. Çocuklarda hayal ile gerçeğin ayrılması noktasının karmaşıa oluşturabileceğı görüşünü savunmaktadırlar. Aynı zamanda masallara mutlu sonların kimi zaman çaba göstermeden gelmiş olması çocuğı yanlış yönlendirmelere sevk edebilir fikrini taşımaktadırlar. Tam tersini düşünen görüşler ise olumsuz olarak nitelenen tüm bu unsurların masalın kendi öz dünyasına ait olduğunu ileri sürmektedir. Geneline iyilerin kazandığı ve mutlu olduğu, bazen kahramanlarını hayvanların oluşturduğu bir türün çocuk algısında olumsuzluk oluşturamayacağını savunmaktadırlar. Dolayısıyla çocuğun hayal dünyasını beslemek, ona iyi davranış örneklerini göstermek, kötülerle ve zorluklarla baş etme yöntemlerini öğretmek için masal türünün çocuk dünyasına en yakın tür olduğu fikrine sahiptirler. Bu sebeple de hem evde hem okulda masalın bu etkili gücünden faydalanmayı gerekli görmektedirler.

Çalışmanın temelini oluşturan 1011 Anadolu Türk masal metni okunarak bunların incelenmesi yapılmıştır. Asıl amacı masal metinlerinde yer alan olumsuz unsurların tespit edilerek çocuk algısı açısından irdelenmesidir. Dördüncü bölümü oluşturan ana ve alt başlıkların belirlenmesinde masalların okunması sonucu elde edilen malzeme en önemli yol göstericilerden biri olmuştur. Ortaya çıkan bu envanter gerçek hayatta da çocuğun karşısına çıkması olası olumsuzluklar bağlamında değerlendirilmiştir. Çocuğun öncelikle aile içinde nasıl kabul gördüğü, aile bireyleriyle olan ilişkileri dünyaya gelişinden itibaren ele alınmıştır. Sonrasında çocuğun eğitimi, sosyal ilişkileri, çevre ile olan etkileşimi ve tüm bunların çocuğun genel yaşamına etkisi bağlamında başlıklar belirlenmiştir. İlk sosyal çevre olan ailede kurulan ilişkiler çocuğun duygusal, sosyal, dil, ahlak, bilişsel ve fiziksel tüm gelişim alanlarında etkilidir. Mutlu bir çocukluk, sağlıklı bir aile yaşamı ve iyi kurulmuş aile ilişkileri çocuğun hayata emin adımlarla hazırlanmasında önemlidir. Toplumsal hayata adım atmadan önce çocuk kendi aile bireyleri ile kurduğu ilişkilerde sosyal ve duygusal gelişiminin temellerini atmaktadır. Türk toplumunda çok önemli bir yeri olan aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin masal metinlerinde incelemesi yapılarak özellikler olumsuz model teşkil eden örneklere yer verilmiştir. Masal metinleri arasında benzerlikler ve farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Üvey anne,

üvey kardeş, kardeşler arası rekabet ve kıskançlık örneklerinde birbirine benzer örnekler olduğu görülmüştür. Çocuğun ilk sığınağı, güven duyduğu ve sevdiği varlık olan anne, masallarda öz ve üvey olarak karşımıza çıkmıştır. Öz anne sevgi, güven, merhamet duygularını yansıtır ve daima çocuğunun iyiliğini istemektedir. Üvey anne ise tam aksine yer aldığı tüm masallarda kötü olan ve üvey çocuğunun kötülüğünü isteyen kişi olmuştur. Masallarda üvey annenin yanında yer alan öz baba ise pasif kalmıştır. Ancak yapmış olduğu hatanın farkına varıp ve masalın sonunda çocuğunun yanında yer alan öz babalar da görülmüştür. Üvey baba örneğinin ise çalışmada tek bir masalda yer aldığı tespit edilmiştir. Özellikle üvey annenin var olduğu masallarda kahraman masalın başında annesini kaybeder. Bunun yanında hem anne hem babanın yokluğu bulunurken babanın kaybı ve üvey babanın aileye dâhil olduğu sadece bir masal örneği tespit edilmiştir. Kardeşler arası ilişkilerde ise sevgi, yardımlaşma, dayanışma, güven duygularının yanı sıra rekabet, kıskançlık, güvensizlik örnekleri çok görülmüştür. Erkek kardeşler arasında olumsuz ilişkilerin yaşanmasında taht kavgaları, para hırsı etkili olurken kız kardeşler arasında güzellik, evlilik gibi etkenlere bağlı kıskançlıklar öne çıkmıştır. Mağdur olan ve haksızlığa uğrayan en küçük kardeş olmuştur. Aynı zamanda en başarılı ya da en güzel olan da yine küçük kardeş olarak karşımıza çıkmıştır. Masallarda yer alan aile içi ilişkilerde olumsuz örneklerin çocuğun kendi yaşamı için etkileri değerlendirilmiştir. Benzer aile yapısına sahip bireyler üzerinde oluşabilecek etkiler üzerinde durulmuştur.

Suç ve suç işleyenin cezalandırılması toplumsal yaşamda beklenen bir sonuçtur. Bunun yanında geleneksel eğitim öğretim anlayışı ve geleneksel aile yapısında da yer edinmiş olan cezanın masal metinlerinde de yer aldığı görülmüştür. Çocuğun gelişimine bir katkısı olmayan aksine olumsuz anlamda birçok sonuç doğuran ceza kahramanın içinde yer aldığı mücadelenin (ayrılma, erginleme, dönüş) yansımasıyla ele alınmıştır. Masal metinlerinde sembolik anlamlar taşıyan ceza örneklerinin çocuğun günlük yaşamına tezahürü incelenmiştir. Kahramanlara verilen cezalarının kime ne şekilde verildiği üzerinde durulmuştur. Suçlunun cezalandırılmasının dışında haksız yere cezalandırılan kahramanların bulunduğu masallar tespit edilmiştir. Kahramanın haksız yere aldığı cezalar onun bir mücadelenin içine girmesine sebep olmuştur. Kahramanın uğradığı haksızlığa, aldığı

cezaya ve yoluna çıkan kötülere karşı yılmadan, sabırla çaba gösterdiği belirlenmiştir. Bu sayede kendisine verilen cezadan, uğradığı haksızlıktan kurtulduğu görülmüştür. Ancak suç işleyen ya da kötülük yapan kahramanların bulunduğu masallar da yer almaktadır. Suç işleyen ve kötü olan kahramana verilen ölüm, hapis, uzaklaştırma vb. cezaların ise uygulandığı tespit edilmiştir. Bu cezalar caydırıcı olması amacıyla acı verici ve dikkat çekici nitelikte olmuştur. Masal kahramanları davranış özellikleri açısından genel olarak benzer bir çerçeve çizdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla kahramanlar farklı olaylar yaşamış olsalar bile birbirleri ile yakın süreçleri geçirmişlerdir. Masalın başında bir mücadelenin, sıkıntının içine giren kahraman başarı ile sonuca ulaşmıştır. Kahramanın evden ayrılmak zorunda kalması, bir yola çıkması, bir yerde kapalı kalması, haksızlığa uğrayıp cezalandırılması vb. süreçler gerçek yaşamda bireylerin yaşamış mücadelelere benzer özellikler sergilemiştir.

Masal, sadece çocuklara yönelik olduğu düşünülerek oluşturulan bir tür değildir. Dolayısıyla masal metnlerinin içinde yer alan bazı unsurların çocuklar açısından olumsuz örnek oluşturması ya da gelişim özelliklerine uygun olmaması söz konusu olabilmektedir. Çocuk ve çevre ilişkisi bağlamında masallarda kahramanların sergilemiş oldukları gelişim özelliklerine uygun olmayan olumsuz davranış örneklerine yer verilmiştir. Toplumsal yaşamda sık sık karşımıza çıkan yalan söyleme, karşısındakini küçümseme onunla alay etme, beddua etme, çocuk kaçıрма, hırsızlık yapma, taciz, istismar, müstehcen ifadeler kullanma, küfür etme, kendi bedenine bilerek zarar verme, intihar, çevreye ve hayvanlara zarar verme, intikam alma, hile yapma, maddi çıkar karşılığında birine zarar verme gibi davranışlar hoş karşılanmaz. Söz konusu bu davranışlar toplum tarafından yanlış kabul edilmesine rağmen hem gerçek yaşamda hem masal türü içinde de yer almış ve almaktadır. Aile içi ilişkilerle bireylerin toplumsal ilişkileri ve sosyalleşme içerisinde yaşanan yanlış davranış biçimleri hayatın içinden benzer örnekler taşıdığı görülmüştür.

Masal metnlerinde yer alan baskı, şiddet ve korku oluşturabilecek unsurlar yine masal örnekleri incelenerek tespit edilmiştir. Bu masallarda fiziksel şiddet, sözlü şiddet, baskı, korku duygusu oluşturabilecek örneklerin gerçek yaşamda yaşanması

olası durumlar olması ve bunların çocuğa kötü örnek teşkil etmesi üzerinde durulmuştur. Ancak bunlar haricinde ölen kişinin yeniden dirilmesi, ölen kişiyle kahramanların zaman zaman haberleşmesi gibi örnekler gerçekte yaşanması mümkün olmayan durumlardır. Bu örnekler hayal ve gerçeği ayırt edemeyen bu olgunluğa henüz erişmemiş bir çocuk için korku duygusunun ortaya çıkması açısından değerlendirilmiştir.

Geleneksel eğitim anlayışlarının aksine çocuk yetiştirmede artık çocuğun yaşadıklarından, kendi hayatından ders çıkarması karşılaştığı problem durumlarına çözüm üretebilmesi eğitimde temel yaklaşım şekli haline gelmiştir. Çocuk, büyüme evresinde edinmiş olduğu tecrübeler, yaşamışlıklar sayesinde kendini keşfedebilmektedir. Deneyimleri sayesinde insanları ve hayatı anlamlandırmaktadır. Dolayısıyla çocuğa planlı olarak sunulan materyallerin seçimi ve onların muhtevası daha önemli olmaktadır. Çocuğun ruhunu ve kişiliğini doyurmayı, bilişsel ve dil gelişim alanlarını geliştirmeyi ya da sadece çocuğun hoş vakit geçirmesini amaç edinmiş masal türünün öz dokusuna ait unsurlar çocukların dünyasında yerini almaktadır. Bu sebeple de masal türünün çocuk gelişimi ve eğitimi alanlarında yer edinmesi önem arz etmektedir. Çocuğun bütün gelişim alanlarına uzanabilen, çok yönlü ve etkileşimli bir tür olan masalın çocuğun gelişimi ve eğitiminde bilinçli ve işin ehli kişilerce kullanması sayısız fayda sağlayacaktır. Doğru yönlendirmeler kültürel belleğin oluşmasında önemli bir görev üstlenmektedir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmanın masal, çocuk, çocuk eğitimi, çocuk gelişimi konularında bundan sonra yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arvas, Abdulsalam: “Kırgız Destanlarında İntikam Duygusu ve İntikam Biçimleri”, Yıl III, Sayı 1/2, “Kültürümüzde İntikam”, Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Hilal Oytun Altun, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, s. 219-233, 2011.
- Adıvar, Adnan: “Ahlâk-ı Alâî” , **İslâm Ansiklopedisi**, Maarif Basımevi, C. 2, İstanbul, 1989, s. 15-16.
- Adler, Alfred: **Psikolojik Aktivite**, Çev. Belkıs Çorakçı, Say Yayınları, İstanbul, 1997.
- Ağakay, Mehmet Ali (Haz.): “Masal”, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1966, s. 503.
- Ahmet Mithat Efendi: **Ana Babanın Evlat üzerindeki Hukuk ve Vezaifi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018.
- Ahmet Mithat Efendi: **Çocuk Melekât-ı Uzviye ve Ruhîyesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ahmet Mithat Efendi: **Peder Olmak Sanatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ahmet Vefik Paşa: “Masal”, **Lehce-i Osmânî**, 1876, s. 1103.
- Ahmetbeyoğlu, Ali: “İslam Öncesi Türk Toplumunda Eğitim Aracı Olarak Spor”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, C. 117, S. 231, Kasım-Aralık, 2017, s. 127-136.
- Akın, Mahmut Hakkı: **Toplumsallaşma Sözlüğü**, Çizgi Yayınevi, Konya, 2011.
- Aksoy, İlhan: “Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını”, **Yasama Dergisi**, S. 32, 2016, s. 7-20.
- Aksoy, İlhan: “Türkler’de Aile ve Çocuk Eğitimi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar**: 4, S. 16, Kış 2011, s. 11-19.
- Aktepe, E., Kandil, S., Topbaş, M.: “Çocuk ve Ergenlerde İntihar Davranışı”, **TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni**, 4 (2), 2005, s. 88-97.
- Akyüz, Yahya: **Türk Eğitiminin Tarihi M.Ö 1000-M.S.2014**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2014.
- Alangu, Tahir: **Billur Köşk Masalları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

- Alay, Okan: “Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2005.
- Algül, Hüseyin: “İslâm Tarihinden Örneklerle İftira Olayına Tahlîlî Bir Bakış”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, Sayı: 9, Cilt: 9, 2000, s. 131-138.
- Alptekin, Ali Berat: **Hayvan Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Alptekin, Ali Berat: “Hayvan Masallarının Formel Yapısı”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 7, 2000, s. 157-185.
- Alptekin, Ali Berat: **Taşeli Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- Arı, R., Üre, Ö., Yılmaz, H.: **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Mikro Yayınları, Konya, 2001.
- Arslan, Halime ve Evliçe, Yunus Emre: “Psödologia Fantastika (Düşlemsel Yalan)”, **Kriz Dergisi**, C. 3, S. 1, 1995, s. 57-60.
- Artun, Erman: **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, İstanbul, Kitapevi, 2004.
- Atalay, Hakan: “Aldatmayı Saptama Algoritması İşe Yarar mı?”, **Psikeart**, S. 61, 2019, s. 7-9.
- Atalay, Hakan: “Yalan ve Riya (İkiyüzlülük)”, **Psikeart**, S. 33, 2014, s. 6-9.
- Aytaç, Kemal: **Avrupa Eğitim Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Ayverdi, İlhan: “Masal”, **Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük H-N**, C. 2, Kubbealtı Yay., İstanbul, 2006, s. 1945.
- Azadovski, Mark: **Sibirya’dan Bir Masal Anası**, Girişi Yazan ve İngilizce’ den Çeviren: İlhan Başgöz, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.
- Bacanlı, Hasan: **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004.
- Bahar, Halil İbrahim: **Sosyoloji**, Alioğlu Matbaacılık, İstanbul, 2015.
- Bakırcı, Nedim: “Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerine Bir İnceleme”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2004.
- Balkaya, Adem: “Halk Anlatılarında Kuyunun İşlevselliği Üzerine Bir Okuma”, **Milli Folklor**, Yıl 26, S. 102, 2014, s. 53-57.

- Baran, Gülen: **Çocuk Gelişimi**, YA-PA, İstanbul, 2011.
- Bascom, William R.: “Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar”, Çev.: R. Nur AKTAŞ, Banu AKTEPE, Başak DEĞER, Ayhan DOĞAN, Yeliz ÖZAY, Kıvılcım SERDAROĞLU, Redaksiyon: Yeliz ÖZAY, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Yayına Hazırlayanlar Gülin Öğüt EKER, Metin EKİCİ, M. Öcal OĞUZ, Nebi, ÖZDEMİR, Ankara, 2003, s. 468-505.
- Başkurt, İrfan: “Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım)”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, s. 73-114.
- Bayat, Fuzuli: **Oğuz Destan Dünyası**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006.
- Bayatlı, Necdet Yaşar: **Irak Türklerinin Halk Masalları**, Berikan Yayınları, Ankara, 2009.
- Bayrı, Mehmet Halit: “Halk Masalları Hakkında”, **Halk Bilgisi Haberleri**, C. 5, S. 60, 1936, s. 185-187.
- Bee, Helen, Boyd, Denise: **Çocuk Gelişim Psikolojisi**, Kaktüs Yayınları, 2009, İstanbul.
- Bettelheim, Bruno: **Masalların Büyüsü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2020.
- Bilge Zafer, Ayşenur: “Cumhuriyet ile Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadının Durumu”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 14, S. 24, 2013, s. 121-134.
- Birinci, Necat: “Masal”, **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1985, s. 285.
- Boratav, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Boratav, Pertev Naili: **Az Gittik Uz Gittik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Boratav, Pertev Naili: **Halk Edebiyatı Dersleri**, Arnold van Gennep, **Folklor**, Çev., Pertev Naili Boratav, Tarih Vakfı, İstanbul, 2011.
- Boratav, Pertev Naili: **Zaman Zaman İçinde**, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.
- Boyraz, Şeref: “Anonim Halk Edebiyatı, Araştırmalarının Tanım ve Tasnif Sorunları Bağlamında ‘Söylemelik ve Konuşmalık Türler’le İlgili Çalışmaların Durumu”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 36, S. 1, Haziran, 2012, s. 31-55.

- Brockelmann, C.: “Mesel”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 8, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1960, s. 120.
- Burkovik, Yıldız ve Tan, Oğuz: **Korkacak Ne Var: Korkunun Psikolojisi**, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2016.
- Büyükkaragöz, S. Savaş, Muştâ, Muammer C., Yılmaz, Hasan, Pilten, Önder, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Mikro Yayınları, İstanbul, 1998.
- Campbell, Joseph: **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Çev. Sabri Gürses, Kabalcı Yayınevi, 1999.
- Cengiz, Gülsüm: “Çocuk Edebiyatında Tipler ve Kavramlar”, **1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Sorunlar ve Çözüm Yolları**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi- Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayınları No: 1, 2000, s. 609-630.
- Cin, Halil: **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- Civaroğlu, Öner, **Çocuk Edebiyatı**, Esin Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Coşar, A. Mevhibe: “İntikam: Öznesi de Nesnesi de Mağdur Bir Duygu”, Yıl III, Sayı 1/ 2, Ocak 2011, “Kültürümüzde İntikam”, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, s. 302-309, 2011.
- Cumhuriyet Çocuğu, 23 Nisan Özel Sayısı, No 1, 1939, s. 2-5.
- Çağrı, Mustafa: “Beddua”, **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı C. 5, İstanbul, 1992, s. 297-298.
- Çakıcı Gerçek, Leyla: “Yargıtay Kararlarıyla Cinsel Taciz Suçu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 60, S. 1, 2011, s. 47-82.
- Çakır, Gül: “Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18 (1), s. 349-368, 2020.
- Çankaya, İ.: “İlköğretimde Akran Zorbalığı”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 24 (1), 2011, s. 81-92.
- Çiçek, A. ve Yağbasan, M: “Küfür ve Argonun Gündelik İletişimdeki Yeri Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, (AKİL) Aralık (32),

2019, s. 13-37.

- Çinpolat, Salih: “Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi”, **Dini Araştırmalar**, C. 20, S. 51, Ocak-Haziran 2017, s. 137-152.
- Çobanoğlu, Özkul ve Çobanoğlu, Sacide: “Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatler, Dua ve Beddualar”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C. 4, S. 7, 2015, s. 1-32,
- Dağbakan Öztürk, Fatma ve Dağbakan, Davut: “Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları”, **Milli Eğitim**, 36 (174), 2007, s. 155-161.
- Dağı, Fahri, Alptekin, Mehmet, Kaplan, Tuba: “Türk Dünyası Hayvan Masallarında Tespit Edilen Değerler”, **Sutad**, Bahar, (43), 2018, s. 227-247.
- Dağı, Figen Ş.: “Fiziksel Ceza ve Çocuk Üzerine Etkileri”, **Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi**, 2017, s. 11-12.
- Daşçı, Semra: **Avrupa Resminde Çocuk İmgesi**, Bağlam Yayınları, Ankara, 2008.
- Demiray, Kemal: **Türkçe Çocuk Edebiyatı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- Devellioğlu, Ferit: “Mesel”, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1978, s. 747.
- Devellioğlu, Ferit: **Türk Argosu, İnceleme ve Sözlük**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1980.
- Dewey, John: **Okul ve Toplum**, Pegem Akademi, Ankara, 2019.
- Dilçin, Dehri: **Çankırı Masalları**, Okuyan Adam Yayınları, Ankara, 2002.
- Dilek, İbrahim: **Altay Masalları**, Alp Yayınları, Ankara, 2007.
- Dilidüzgün, Selahattin: **Çağdaş Çocuk Yazını**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Doğan, Abdullah: “Adıyaman Yöresi Masalları Üzerine Bir İnceleme”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2007.
- Doğan, Ahmet: “Bireyleşim/ Kemalât Sürecinde Kapalı ve Dar Mekânlar”, **Bilig**, Bahar, Sayı 37, 2006, s. 115-130.

- Doğanç, H. Ayhan: “Stith Thompson ve Masal (The Folktale) Adlı Kitabı” **Masal Araştırmaları Folktales Studies I**, (Haz. Nuri Taner), Art-San Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 165-172.
- Durkheim, E.: **İntihar**, Çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Dursun, Aysun, Torun, Damla: “Türk Halk Anlatılarında Anne Arketipi” **Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi**, 2020, s. 537-554.
- Duymaz, Ali: “Anadolu ve Balkan Türklerinin Halk Anlatımlarında Mitolojik Bir Kuş: Zümrüdü Anka”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 1, S. 1, 1998, s. 91-97.
- Eğri, Mücahit: “Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkelerde Bebek Ölümünü Etkileyen Faktörler: Çevresel Yaklaşım” **Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi**, 4 (2), Malatya, 1997, s. 155-160.
- Eker Ögüt, Gülin: “Yazılı Kaynaklarda Türk Ailesi”, **Erdem**, S. 37, 2001, s.131-158.
- Ekici, Metin: **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, 5. Baskı, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Elçin, Şükrü: **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- Elkind, David: “Değişen Dünya’da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim”, **Dünya’da ve Türkiye’de Değişen Çocukluk**, Çev. Emine Gül Kapçı, 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk 16-18 Ekim 2000, Ed. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 9, Ankara, 2001, s. 15-25.
- Elkind, David: “Küçük Çocuk İmgeleri”, **Çocuk ve Toplum**, Çev. Demet Öngen, Yay. Haz. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 1999, s. 31-60.
- Elkind, David: “Piaget ve Montessori Sınıfta” **Çocuk ve Toplum**, Çev. Demet Öngen, Yay. Haz. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 1999, s.61-86.
- Emeksiz, Abdulkadir: **“Dede Korkut’un Paltosu**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ercan, Ahmet Rahmi: **Çocuklarımızı Başarıya Ulaştırma Yolları**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1975.
- Ergin, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1978.

- Ergin, Muharrem: **Dede Korkut**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2009a.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayım, İstanbul, 2009b.
- Erkan Yüce, Arzu: “Uçurumun Kenarı”, **Psikeart**, Aldatmak, S. 61, 2019, s. 28-32.
- Erol, Haydar: **5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu** (1. bs.) Ankara: Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2007.
- Erol, Neşe ve Öner, Özgür: “Çocukluk Korkuları”, **Türk Psikoloji Yazıları**, 3 (5), 2000, s. 23-36.
- Eröz, Mehmet ve Güler, Ali: **Türk Ailesi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 150, Editör Alev Kâhya Birgül, Ankara, 1998.
- Ersöz, Serpil: “Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Bedduaların İşlevleri” **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XIV/ 2, 2014, s. 29-46.
- Esin, Emel: “Türk Kültür Tarihi İç Asya’daki Erken Safhalar”, **Erdem**, 1 (2), 1985, s. 409-431.
- Fedakâr, Pınar Dönmez: “Karakalpak Efsaneleri (İnceleme-Metinler)”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008.
- Fidan, Nurettin: **Okulda Öğrenme ve Öğretme**, Pegem Akademi, Ankara, 2012.
- Gander, Mary J., Gardiner, Harry W.: **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Yayına Haz. Prof. Dr. Bekir Onur, Çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- Gençöz, Tülin: “Sebepleri, Sonuçları ve Başetme Yolları”, **Kriz Dergisi**, C. 6, S. 2, 1998, s. 9-16.
- Giddens, Anthony: **Sosyoloji**, Yay. Haz. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Göka, Erol: “Ölümü İstemek”, **Psikeart**, S.15, 2015, s.30-33.
- Gökalp, Ziya: “Maarif ve Hars”, **Yeni Mecmua**, 13 Temmuz, C. II, S. 52, 1918, s. 502-503.
- Gökalp, Ziya: **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I**, Haz. Rıza Kardaş, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.
- Gökalp, Ziya: **Türk Medeniyet Tarihi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Gökalp, Ziya: **Türk Töresi**, Haz. Hikmet Dizdaroğlu, Kültür Bakanlığı Ziya

Gökalp Yayınları: 6, Birinci Basılış, 1976.

- Gökalp, Ziya: **Türkçülüğün Esasları**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019.
- Gökşen, Cengiz: “Masalların Eğitim Yönünden Değerlendirilmesi”, **Eğitim Dergisi**, S. 22, Mart, 2009, s. 1-10.
- Gökşen, Enver Naci: **Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız**, Özdemir Basımevi, İlâveli 2. Baskı, İstanbul, 1972.
- Gönültaş, M. Burak: “Suçlu Bir eylem Olarak Çocuk Kaçırma Davranışının Anlaşılmasına Yönelik Kriminolojik ve Adli Psikolojik Bakış”, **2. Uluslararası 19 Mayıs Yenilikçi Bilimsel Yaklaşımlar Kongresi**, 2019, s. 141-160.
- Gövsa, İbrahim Alaaddin: “Çoğalma Davası”, **Yedi Gün**, C. 17, No 438, 28 Temmuz 1941, s. 10,11,17.
- Gövsa, İbrahim Alâettin: **Bedii Terbiye**, Elips Kitap, Ankara, 2012.
- Gülensoy, Tuncer: “Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi”, **Türk Dili**, Sayı: 565, 1999, s. 3-8.
- Gülensoy, Tuncer: “Türklerde “Ad Verme Geleneği” ve Hektor”, **Millî Folklor**, C.3, S. 22, 1994, s. 5-6.
- Güleryüz, Hasan: **Yaratıcı Çocuk Edebiyatı**, Pegem Yayınları, İstanbul, 2002.
- Gülmez, Gülcan: “Güney Azerbaycan Erdebil Bölgesindeki Türk Halk Masalları (Metin-İnceleme)”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.
- Gültekin, Mustafa: “Tataristan Masalları Üzerine Bir Araştırma”, Ege Üniversitesi, SBE, Türk Hak Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2010.
- Günay, Umay: “Masal”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 121, C. 3, Ankara, 1992, s. 321-331.
- Günay, Umay: **Elâzığ Masalları (İnceleme)**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1975.
- Günay, V. Doğan: **Dil ve İletişim**, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2004.
- Güneş Serkan: “Yeraltı Mekânının ve Kavramının Toplum ve İmgelem Üzerine Etkisi”, **Journal of Faculty of Architecture**, 27, 2010, s. 125-

- Güneş, Adem: **Cezasız Eğitim**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019.
- Güney, Eflâtun Cem: **En Güzel Türk Masalları**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1971a.
- Güney, Eflâtun Cem: **Evvel Zaman İçinde**, Nehir Yayınları, İstanbul, 2005.
- Güney, Eflâtun Cem: **Folklor ve Halk Edebiyatı, Özellikleri, Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971b.
- Güney, Eflâtun Cem: **Masallar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Gürel, Z., **Çocuk Edebiyatı**, Öncü Kitap, Ankara, 2007.
Temizyürek F.,
Şahbaz, N.K.:
- Güvenç, Bozkurt: “Çocuk ve Kültür”, **Çocuk Kültürü**, 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi 6-8 Kasım 1996 Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Yay. Haz. Prof. Dr. Bekir Onur, Ankara, 1997, s. 15-30.
- Güzel, Abdurrahman ve Torun, Ali: **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.
- Güzeldere, Güven: “Hayatla Ölüm Arasında”, **Psikeart**, S. 37, 2015, s. 10-19.
- Hançerlioğlu, Orhan: “Çocukluk”, **Kavramlar ve Akımlar, Felsefe Ansiklopedisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, C. 1, 1970, s. 260.
- Harman, Ömer Faruk: “Semavi Dinlerde Aile”, **Aile Sempozyumu Tebliğler**, Medeniyet Vakfı Yayınları-3, Ankara, 2015, s. 41-51.
- Hökelekli, Hayati: “Çocuk”, **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 8, İstanbul, 1993, s. 355-363.
- Irmak, Sadi: “Çocuk Meseleleri”, **Ülkü**, Sayı 63, 1 Mayıs 1944, s. 3.
- Işık, Neşe: “Masalların Sembolik Açıdan Çözümlemesi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- İnal, Kemal: “Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 32, S. 1, 1999, s. 195-212.
- İnal, Kemal: **Çocuk ve Demokrasi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- İnan, Abdülkadir: “Türk Düğünlerinde Exogamie İzleri”, **Makaleler ve İncelemeler I. Cilt**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,

1998, s. 341-349.

- İpek, Nigar ve Bilgin, Asude: “İlköğretim Çağı Çocuklarında Kelime Dağarcığı Gelişimi”, **İlköğretim Online**, C. 6, S. 3, 2007, s. 344-365.
- İpek, Yasin: “Yahudi ve Hristiyan Kutsal Metinlerinde Çocuk Algısı”, **Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 19, 2021, s. 256-278.
- İskender, Harun: “Korku Türünün Dünya Çocuk Edebiyatındaki Yeri ve Türk Edebiyatında Yaygın Olmamasının Nedenleri”, **Ana Dili Eğitimi Dergisi**, 4 (3), s. 295-310.
- James, Allison: “Yeni Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler” Çev.: Emine Gül Kapçı, **3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk** Ed.: Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2001, s. 241-252.
- Jung, C.G: **Dört Arketip** (Çev. Z. Aksu Yılmaz, Yay. Haz.: M. Bilgin Saydam), Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kabaklı Latife, Çimen, **Türk Töresinde Kadın ve Aile**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Kadri, Hüseyin Kâzım: “Masal”, **Türk Lügati**, C. 4, İstanbul, 1945, s. 333.
- Kafesoğlu, İbrahim: **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2012.
- Kalkan, Hira Selma: “Aldatmak Erkeğe Mahsus Değil”, **Psikeart, Aldatmak**, S. 61, 2019, s. 48-51.
- Kantarcıoğlu, Selçuk: **Eğitimde Masalın Yeri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Kara, Mehmet: “Kutadgu Bilig’de Aile”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991, s. 64-68.
- Karaca, Şahika: **Türk Edebiyatında Çocuk Millî Kimlik İnşası (1900-1923)**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Karaduman, Esra, Gökgöz Gökhan: “TRT Yerli Çocuk Programlarında Çocukluğun İnşası: Eğitim, Toplumsallaşma, Politik Özne Biçimleri”, **TRT Akademi**, C. 2, S. 4, 2017, s.376-397.
- Karatay, Halit: “Dil Edinimi ve Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, C. 5, S. 3, 2007, s. 463-477.

- Kasımoğlu, Handan: “Van Yöresine Ait Türk Halk Masalları”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- Kaya, Doğan: “Beddualar Bibliyografyası”, **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Mart, Yıl 14, S. 159, 1991, s. 19-20.
- Kaya, Umut: “Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib’in Eğitim ile İlgili Görüşleri”, **Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. I, S. I, 2017, s. 1-26,
- Kıbrıs, İbrahim: **Çocuk Edebiyatı**, Kök Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Kılıç, Gamze ve Özen, Yelda: “Alay Etmenin Sosyolojik Yönü: Toplumsal Denetim, Damga ve Simgesel Şiddet Bağlamında Alay Etme”, **Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi**, C. 10, 2020, s. 301-318.
- Kınalızâde, Ali Efendi: **Devlet ve Aile Ahlâkı**, Haz. Ahmet Kahraman, Tercüman 1001 Temel Eser, No:69, Tarihsiz.
- Kızıltan, Hakan ve Saydam, M. Bilgin: “Bir Olasılık Olarak İntihar”, **Psikeart İntihar**, S. 37, 2015, s. 6-9.
- Kızmaz, Zahir: **Cezaevi Müdavimleri: İnatçı Suçlular**, Orion Yayınevi, Ankara, 2006.
- Koca, Salim: “Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, **Türkler**, 3. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 15-37.
- Kocasavaş, Yıldız: “Kutadgu Bilig’de Eğitim Öğretim Anlayışı”, **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 2, 2006, s. 53-66.
- Köktürk, Şahin: “Azerbaycan ve Türkiye’den Derlenmiş Masalların Karşılaştırma Denemesi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996.
- Köylü, Mustafa: “Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve Ölüm Eğitimi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 17, 2004, s. 95-120.
- Kúnos, Ignác: **Türk Halk Edebiyatı**, (Haz. Dr. Tuncer Gülensoy), Tercüman, 1001 Temel Eser, İstanbul, 1978.
- Kuzu, Türkan: “Masallarda “Üvey Anne” Şiddeti”, **Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu**, Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü ve Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Osmangazi Üniversitesi

Yayınları, Eskişehir, 2003, s. 22-26.

- Küçükkaragöz,
Hadiye: **Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim**, Editör: Binnur Yeşilyaprak, Pegem Akademi, Ankara, 2008.
- Lillard, Paula P.,
Jessen, L. Lynn: **Doğumdan İtibaren Montessori**, Türkçesi Aslıhan Kuzucan, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2015.
- Locke, John: **Eğitim Üzerine**, Çev. Aylin Uğur, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004.
- Lök, Neslihan,
Başoğlu, Ceyda,
Öncel, Selma: “Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Psikososyal Desteğin Önemi”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 8 (2), 2016, s. 155-161.
- Lüle Mert, Esra: “Grimm Kardeşlerden Hayvan Masalları Adlı Resimli Çocuk Kitabında Yer Alan Şiddet, Korku, Baskı ve Ceza Öğelerinin İncelenmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 12, S. 62, 2019, s. 1068-1076.
- Lüthi, Max: “Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı”, Çev. Sevgül Sönmez, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Yayına Hazırlayanlar Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M.Öcal Oğuz, Nebi, Özdemir, Ankara, 2003, s. 314-319.
- Mahmut, Kaşgarlı: “Ödkünç”, **Divanü Lûgati't Türk**, Çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1986 s. 468.
- Mehmed Salâhî: **Kamûs-ı Osmânî**, C.2, İstanbul, 1313, s. 318.
- Meydan Larousse: “Masal”, Meydan Yayınevi, C. 8, İstanbul, 1972, s. 425.
- Morgan, Clifford T.: **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı**, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara, 1980.
- Mustafa, Şükrü: “Misâl”, **Kitâb-ı Müntehabât-ı Lügât-i Osmânî**, C. 2, 1282, s. 105.
- Naci, Muallim: “Mesel”, **Lügât-i Naci**, İstanbul, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978. s. 714.
- Nas, Recep: **Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002.
- Nirun, Nihat: **Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 73, Ankara, 1994.
- Oğuz Güner, “Kültürel Miras Olarak Kan Sembolü”, **Avrasya Uluslararası**

- Yasemin: **Araştırmalar Dergisi**, C. 7, S. 16, Mart 2019, s. 814-835.
- Oğuzkan, A. Ferhan, **Çocuk Edebiyatı Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1979.
- Onur, Bekir: “Sunuş” **Toplumâ Tarihte Çocuk Sempozyumu**, 23-24 Nisan 1993, Yay. Haz. Bekir Onur, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, s. 1-6.
- Onur, Bekir: **Çocuk, Tarih ve Toplum**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Onur, Bekir: **Türk Modernleşmesinde Çocuk**, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.
- Onur, Bekir: **Türkiye’de Çocukluğun Tarihi**, Ankara: İmge Yayınları, 2005.
- Ortaylı, İlber: **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Öcal, Ahmet: “Karakuyu Köyü (Boğazlıyan-Yozgat) Çevresi Masalları II (Metinler ve İncelemeler)”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999.
- Ögel, Bahaeddin: **Türk Kültürünün Gelişme Çağları II**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.
- Ögel, Bahaeddin: **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. I, Ankara, 1989.
- Öksüz, Melek: “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Kadı Sicillerinde Aile Kurumunun Oluşumuna Yönelik Bazı Kayıtlar”, **Karadeniz Araştırmaları**, S. 7, Güz, 2005, s. 45-59.
- Önen S. M. ve Ergüzel E.: “İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye’ye Uygulanabilirliği”, **Ombudsman Akademik**, C. 7, S. 14, Haziran 2021, s.33-65.
- Örnek, Sedat Veyis: **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Özçelik, Mehmet: **Afyonkarahisar Masalları**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004.
- Özgentürk, İlyas, Karğın, Vedat, Baltacı, Halil: “Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi”, **Polis Bilimleri Dergisi**, C. 1, 4 (4), 2012, s. 55-77.
- Özkırımlı, Atilla: “Masal”, **Türk Edebiyatı Tarihi Ansiklopedisi**, C. II, Ankara, İnkılâp Kitabevi, 2004, s. 874-875.
- Özsan, Mehmet Emin: “Refah Rejimleri İtibarıyla Çocuk Yoksulluğunun Değerlendirilmesi: AB-Türkiye Karşılaştırması”, **Çocuk ve**

Medeniyet, C. 5, S. 9, 2020, s. 113-135.

- Öztan, Güven
Gürkan: **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2009.
- Öztekin, Hülya: “Tek Parti Dönemi Çocuk Dergilerinde ‘İdeal Türk Çocuğu’nun İnşası Yavrutürk ve Cumhuriyet Çocuğu Dergileri’ Üzerine Bir İnceleme”, **Erciyes İletişim Dergisi**, Temmuz C. 6, S. 2, 2019, s. 1229-1254.
- Platon: **Yasalar**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.
- Polat, İrfan: **Türk Masal ve Efsanelerinde Olağanüstü Güçler ve Varlıklar**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2020.
- Polat, Oğuz: “Şiddet”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 22, S. 1, 2016, s.15-34.
- Polat, Sucu Müge: **Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Şiirlerinde Çocuk Teması**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.
- Postman, Neil: **Çocukluğun Yok Oluşu**, Çev. Kemal İnal, İmge Yayınevi, Ankara, 1995.
- Propp, Vladimir: **Masalın Biçimbilimi- Olağanüstü Masalların Yapısı**, Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, Om Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Prout, Alan: **Future and Childhood, Towards the Interdisciplinary Study of Children**, Routledge&Falmer, 2005.
- Radloff, Wilhelm ve
Kúnos, Ignaz: **Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme VIII**, (Çev. Saim Sakaoğlu, Metin Ergun), Türk Dil Kurumu Yayınları: 701, Ankara, 1998.
- Rousseau, Jean
Jacques: **Emile Bir Çocuk Büyüyor**, Yay. Haz. Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, İstanbul, 2009.
- Rousseau, Jean
Jacques: **Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine**, Çev. Mehmet Baştürk ve Yavuz Kızılçim, Babil Yayınları, Erzurum, 2003.
- Saçkesen, Ahmet: “Özbek Masallarının Tip ve Motif Yapısı”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2010.
- Sağlam, Mehmet,
Aral, Neriman: “Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”, **Çocuk ve Medeniyet**, C. 1, S. 2, 2016, s. 43-56.
- Sakaoğlu, Saim ve “Efsanelerden Masallara Uzanan Taş Kesilme Motifinin

- Türkan, Kadriye: "Azerbaycan ve Anadolu Masallarına Yansımaları", **Türkbilig**, 38, 2019, s. 177-197.
- Sakaoğlu, Saim: "Masallar", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi/ C. II**, AKMB Yay., Ankara, 2002a, s. 131-312.
- Sakaoğlu, Saim: **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002b.
- Sakaoğlu, Saim: **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.
- Sanders, B.: **Kahkahanın Zaferi**, Çev: Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Sarıyüce, Hasan, Latif: **Anadolu Masalları**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2010.
- Sayıl I., Oral A., Güney S., Ayhan N., Ayhan Ö., H. Devrimdi: "Ankara'da İntihar Girişimleri Üzerine Bir Çalışma", **Kriz Dergisi**, C. 1, S. 2, 1993, s. 56-61.
- Sayın, Önal: **Aile Sosyolojisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No: 57, İzmir, 1990.
- Senemoğlu, Nuray: **Gelişim Öğrenme ve Öğretim**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Serttaş, Alp Tolgahan: "Türk Ceza Hukuku'nda İftira Suçu (TCK m. 267)", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2018.
- Seyidoğlu, Bilge: "Masal", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s. 149-153.
- Seyidoğlu, Bilge: "Türk Mitolojisi ve Efsanelerinde Aile", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1992, s. 571-581.
- Seyidoğlu, Bilge: **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar**, Baylan Matbaası, Ankara, 1975.
- Sezgin, Osman: **Üçüncü Neslin Eğitimi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1991.
- Sigmund, Freud: **Düşlerin Yorumu I**, Çev. Emre Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul, 2019.
- Sigmund, Freud: **Düşlerin Yorumu II**, Çev. Emre Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul, 1992.

- Sigmund, Freud: **Totem ve Tabu**, İlyayayinevi, İzmir, 2004.
- Stith, Thompson: **The Types of the Folktale**, Helsinki, 1964.
- Şahin, M. Cem: “Ziya Gökalp’in Düşünce Sisteminde Din, Eğitim ve Kültür”, **Ekev Akademi Dergisi**, Y. 15, S. 48, Yaz 2011, s. 385-400.
- Şemseddin Sami: **Kamûs-ı Türkî**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1317, s. 1288.
- Şengün, Hayriye: “Norveç’te Çocuk Hakları ve Çocuk Politikalarının Yönetimi”, **Çocuklara Yönelik Karşılaştırmalı Yönetişel Yapılar**, Editörler Yasemin Mamur Işıkçı, Abdullah Dirikoç, Astana Yayınları, Ankara, 2020, s. 339-373.
- Şenol, Dolunay ve Mazman, İbrahim: “Çocuğa Uygulanan Şiddet: Türkiye Özelinde Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16 (26), 2014, s. 11-17.
- Şeyhülislam Mehmet Esat Efendi: “Masal”, **Lehçetü’l Lügat**, Haz. H. Mehmet Kırkkılıç, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 478.
- Şihaliyev, Gulu: “Uluslararası Boyutta Çocuk İşçiliği, Çocuk İşçiliğine Karşı Hukuki Düzenlemeler ve Mücadele Programları”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020.
- Şimşek, Esmâ: “Masalların İnsan Eğitimi Bakımından Önemi”, **Erciyes Aylık Fikir, Sanat ve Kültür Dergisi**, S. 166, Kayseri, 1991, s. 20-22.
- Şimşek, Esmâ: **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması I. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001a.
- Şimşek, Esmâ: **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001b.
- Şirin, M. Ruhi: **Çocuk Edebiyatı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Tan, Mine: “Çağlar Boyunca Çocukluk”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 22, S. 1, 1989, s. 71-88.
- Tan, Mine: “Çocukluğun Têhi Araştırmalarında Sözlü Tarih Yaklaşımı ve Sözlü Tarihte Bir Çocuk”, **Çocuk Kültürü**, 1. Ulusal Çocuk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, yay. Haz. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 1, Ankara, 1997, s. 31-56.
- Tan, Mine: “Çocukluk: Dün ve Bugün”, **Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu 23-24 Nisan 1993**, Yay. Haz. Bekir Onur, Tarih

- Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 11-26.
- Taner, Nuri: **Yalova Masalları**, Ortipa Yayıncılık, Yalova, 1995.
- Taneri, Gökhan: “Müstehcenlik Suçu”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 1, 2018, s. 561-624.
- Tellioğlu, İbrahim: “İslâmiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 2016, s. 209-224.
- Tezcan, Mahmut, **Eğitim Sosyolojisi ve Giriş**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1981, s. 7-10.
- Tezel Şahin Fatma ve Cevher, Fatma Nilgün: “Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış”, **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38. ICANAS**, Ankara, 2007, s. 775-790.
- Tezel, Naki: “Türk Halk Edebiyatında Masal”, **Türk Dili Dergisi**, C. 19, S. 207, 1968, s. 448-457.
- Tezel, Naki: **Türk Masalları 1**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Tezel, Naki: **Türk Masalları 2**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.
- Tuğrul, Mehmet: **Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı**, İstanbul, MEB Yayınları, İstanbul, 1969.
- Tuna, S.T.: “Türklerde Milli Değerlerden Birisi: Ana-Baba Sevgisi”, **Uluslararası Folklor Akademi Dergisi**, 2018, s. 137-148.
- Tunç Yaşar, Fatma: “Âdâb-ı Muâşeret”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt Ek- 1, Ankara, 2020, s. 34-36.
- Turan, L. ve Gerez Taşgın, F.: “Çocuk Edebiyatında “Şiddet Dili” Farkındalık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, (12), 2018, s. 232-248.
- Tuzcuoğlu, Necla: “Psikanaliz Kuramı ve Özellikleri”, **Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Bilimleri Dergisi**, S. 7, 1995, s. 275-285.
- Türkan, Kadriye: “Anadolu Masallarında Çok Eşlilik” **Milli Folklor**, Yıl 27, Sayı 105, 2015, s. 43-57.
- Türkçe Sözlük: Haz.: Şükrü Halûk AKALIN...(ve başk.), 11. bsk. (tıpkıbasım), Türk Dil Kurumu, Ankara, 2019.
- Türkdoğan, Orhan: “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyokültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Cilt 1, Ankara 1992, s. 22-59.

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: Tertip 5, C. 22, Sayı 17863, 09.11.1982, s. 3.
- Türköne, Muallâ: **Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü**, Ark Yayınevi, Ankara, 1995.
- Türktaş, Mevlüt Metin: “Türklerde Ad Verme ile İlgili Bazı Tespitler”, **Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilim Araştırmaları Dergisi**, Yıl 7, S. 17, 2019, s. 34-44.
- Uca, Alaattin: “Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, S. 23, Erzurum, 2004, s. 145-150.
- Uludağ, Süleyman: “Baba”, **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 4, İstanbul, 1991, s. 365-366.
- Uşun, Salih ve Alıcı Özdemir, Devrim: **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**, (1. Baskı), Lisans Yayınları, İstanbul, 2006.
- Wayland Hand: “Aerican Folklore After Seventy Years Survey and Prospect.”, **JAF Ocak- Mart**, 1960.
- Yalçın, Alemdar ve Aytaş, Gıysettin: **Çocuk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Yaman, Ömer Miraç: **Türkiye’de Gençlik ve Bağımlılık: Bibliyometrik ve Tematik Bir Araştırma (1910-2020)**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2021.
- Yavuz, Muhsine H.: **Masallar (Cigaramın Üstünde Bir Topal Karınca)**, Doruk Yayınları, Ankara, 1994.
- Yavuz, Muhsine H.: **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**, Cumhuriyet Kitapları, Ankara, 2009.
- Yavuzer, Haluk: **Çocuk Eğitimi El Kitabı**, Remzi Kitabevi, 41. Basım, İstanbul, 2021a.
- Yavuzer, Haluk: **Ana-Baba ve Çocuk**, Remzi Kitabevi, 8. Baskı, İstanbul, 1995.
- Yavuzer, Haluk: **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, 13. Baskı, İstanbul, 1996.
- Yavuzer, Haluk: **Çocuk ve Suç**, Remzi Kitabevi, 20. Baskı, İstanbul, 2021b.
- Yeni Rehber Ansiklopedisi: “Çocuk”, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, C. 4, 1993, s. 1289.
- Yılar, Ömer: **Halk Bilimi ve Eğitim**, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Yıldırım, Dursun: **Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları**, Ankara, 1999.
- Yıldız, Armağan: “Çocuk, Ölüm ve Kayıp”, **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 7, Sayı 12, 2004, s. 125-144,
- Yıldız; Naciye: “Türk Destanlarında Çocuksuzluk”, **Milli Folklor**, Yıl 21, S. 82, 2009, s. 76-88.
- Yörükoğlu, Atalay: **Çocuk Ruh Sağlığı, Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları**, İstanbul, Özgür, 1997.
- Yörükoğlu, Atalay: **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984.
- Zeybekoğlu, Özge: “Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile”, **Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 2, 2013, s. 297-328.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Diyanet İşleri Başkanlığı: (2022), (Çevrimiçi), <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tahr%C3%AEm-suresi/5235/6-ayet-tefsiri>, (Erişim Tarihi 14.01.2021).

Elaldı, Hasan: (2011), “Çocukluk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi”, (Çevrimiçi), http://www.tavsiyee diyorum.com/makale_6719.htm, (Erişim Tarihi: 12.01.2021).

Gür, Serdal: (2011), “Çocuklarda Yalan”, (Çevrimiçi), <http://www.turkpdr.com/makale/ozel-egtim/cocuklarda-yalan.htm>, (Erişim Tarihi: 02.09.2021).

Kutsal Kitap (2022). Kitab-ı Mukaddes (Tevrat-Zebur-İncil) Nedir? (Çevrimiçi) https://www.kutsalkitap.org/kitabi-mukaddes-tevrat-zebur-incilnedir/?utm_source=google-search-ads&utm_medium=cpc&utm_campaign=Google+Grant&gclid=Cj0KCQiAu62QBhC7ARIsALXijXQdwItWAZIUelzQJi6sDXfn4uc235wBLAR6NrtjUy2DPLt13bsHvmUaAgzIEALw_wcB, (Erişim Tarihi 15.01.2021).

Küçükyazıcı, Gökçe: (2019), “Masallar ve Çocuk Gelişimine Etkileri”, (Çevrimiçi), <https://www.e-dadi.com/blog/masallar-ve-cocuk-gelisimine-etkileri/>, (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

Mevzuat: (2021), Mevzuat metin, (Çevrimiçi), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, (Erişim Tarihi:

13.01.2021).

Özkılıç Kabul, Deniz: (2019), “Çocuğunuza Masal Anlatarak Gelişimine Destek Olabilirsiniz”, <https://www.kidsgourmet.com.tr/cocugunuza-masal-anlatarak-gelisimine-destek-olabilirsiniz/>, (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

Uluhan, Emine Filiz: (2022), (Çevrimiçi), <https://www.antalyapsikiyatri.com/yetiskin-psikolojik-sorunlari/kendine-zarar-verme-davranisi> (Erişim Tarihi: 09.09.2021).

UNICEF: (2017), (Çevrimiçi), <https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.02.2021).

UNICEF: (2017), (Çevrimiçi), https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf, (Erişim Tarihi: 13.01.2021).

Uskan, Ceyda: (2022), Masalların Önemi, (Çevrimiçi), <https://www.ipe.com.tr/tr/icerik/97/masalların-onemi>, (Erişim Tarihi 03.11.2020).

ÖZGEÇMİŞ

2009 yılında İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. 2012 yılında Kırklareli Üniversitesi'nde başladığı Türk Dili Okutmanlığı görevine yaklaşık iki yıl devam etti. 2014 yılından itibaren üç buçuk yıl süreyle Milli Eğitim Bakanlığı'nda Türkçe Öğretmeni olarak görev yaptı. 2018 yılından beri Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

